ELBERTI LEONINI ... EMENDATIONUM SIVE OBSERVATIONUM LIBRI SEPTEM. IN...

Elbertus Leoninus, Giovanni Battista Coccini

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
7 H
11

13-8.B 12

Digitized by Google

B 11 C 18

Digitized by Google

Digitized by Google

ELBERTI LEONINI IN FLORENTE QVONDAM ACADEMIA LOVANIENSI PRIMARII IVRIS PROFESSORIS, CONSILIARII STATVS, Ducatus Gelriæ Comitatusque Zutphaniç Cancellarij.

EMENDATIONVM SIVE OBSERVATIONVM LIBRI SEPTEM.

IN QVIBVS PRÆTER INNVMEROS IVRIS LOCOS CVM EMENDATOS TVM ILLVstratos, pleræque vtilissimæ & in praxi vsitatissimæ materiæ, nouâ acconcinnâ methodo pertractantur.

Ad Reverendissimum Amplissimumque virum, Quirinum Leoninum, Cathedralis Ecclesiæ Ratisbonensis Præpositum meritissimum.

ARNHEMII GELRORVM,
Ex officinâ typographicâ Ioannis Iansonij.
Anno M.DC.X.

Digitized by Google

Digitized by Google

REVERENDISSIMO NOBILI ET AMPLISSIMO VIRO, DN. QVIRINO LEONINO S.TH. D. PROTONOTARIO, COmiti Pal. Cæs. Cathedralis Ecclesiæ Ratisbonem. Pręposito, Archidiacono ac Vicario generali. Sereniss. Vtriusque Bavariæ Ducis Consilario, Cognato observandissimo.

***

SOLENT VT PLVRIMVM qui Principum aut Procerum gratiam ambiunt, viam sibi huc munire oblato ipsis aliquo munere, quod vel ipsimet in pretio habent, vel quo maximè delectari credunt eos quos ambiunt Proceres. Idem & ego affectasse videbor fortasse multis: Nam (vt verum fatear) nihil extat in omni supellectile meâ literàriâ, vel mihi charius, aut quo magis Amp. V. putem affici, quam eæ quas tuus Patruus, meus Auus, Elbertus Leoninus singulari legato mihi reliquit lucubratio-

Digitized by Google

nes ſuas, à ſe quidem dum vixit conſcriptas, ſed ob alias occupationes quibus premebatur nondum in lucem editas: Quarum hic partem aliquam vulgamus, vobiſque munus (vt ſpero) non ingratum damus dicamuſque. Non id quidem promerendi aucupandive favoris veſtri (nè me ex alieno labore laudē præmiumue conſectarier quiſquam exiſtimet) ſed quod litterarium hunc Leoninæ familiæ fœtum cui magis pro merito offeram videam neminem. Vnus ſiquidem ex totá illá familiá es, cujus nomen non in his tantum ditionibus magnum & celebrè, ſed qui generis illius famam etiam extra Belgij noſtri fines honorificentiſſimè propagaſti: Teſtatur hoc honorū dignitatumque meritiſſimè adeptorum cumulus, & illa quâ apud Sereniſſ. Bavariæ Duces emines fides & authoritas. Et vt ego maxumè ſileam, per ſe loquuntur egregia illa pietatis pariter ac liberalitatis teſtimonia, quæ multis paſſim in locis æterno tui tuorūque nominis elogio erexiſti. Inter cętera pręclarum illud Ingolſtandienſe Seminarium quod incredibili impensâ non ita pridē poſitū abs te ac dotatū, egregia doctiſſimorū hominum ingenia promittit indies. Quâ vel ſolâ munificētiâ effectū eſt, vt nō in præſentiarū tantū prudentię ac eruditionis veſtræ fructū tota Bavaria ſentiat: Sed illud inſuper vt habeat omnis ęvi poſteritas quod liberalitati ac munificentiæ Amp. V. acceptum ferat. Neque enim vlla diuturniora rei benè geſtę monumenta inuenias, quam ad rei litera-

riæ

riæ vtilitatē promotionemque erogata impendia. Et cum alijs omnibus tēporis diuturnitas gloriā & nomen minuat, his ſolis contrario quodā fato datū eſt, vt quo plus ævi ac temporis effluxerit, eo plus laudi ac gloriæ largitoris additum videatur. Quæ omnia certiſſima mihi & indubitata auguria ſunt, ſub nominis favoriſque veſtri patrocinio, à maleuolorum morſibus præſens opus facilè vindicandum, cujus auſpicijs tā eximium rei literariæ monumentum, tam exiguo temporis ſpatio adeo fœliciter adolevit. Pluribus hoc noſtrum munus vt probem non laboro, magis adnitor vt animum obſequiumque meum, quod perennabit dedevotum genio Ampl. V. Voto hic addito deſino, vt illa quæ A. V. meritiſſimè contigit rerum omnium fœlicitas, in longum perduret, augeaturque & creſcat indies. Vale Vltrajecti Anno à Chriſti nativitate Milleſimo ſexcenteſimo decimo. prid. Kal. Martias.

Reverendiſs. Ampl. V.

Devotiſſimus Cognatus

Elbertus Zoſius.

Digitized by Google

ELBERTVS ZOSIVS
LECTORI CANDIDO.
S. D.

EN tibi amice lector, ante annos aliquot promissas emendationes Ampliss. viri Elberti Leonini Avi mei; nec eas adhuc totas,& vix vltra semissem. Vsque adeo conatibus nostris obstitit Typographi vel tarditas vel tergiversatio; qui octavum jam amplius annum editionẽ hanc distulit: calamitates patriæ nostræ excusans,& bella quibus hactenus(non sine motu totius Christiani orbis)exagitatum Belgium. Sed sive placuimus satis sunt ista: si displicuimus nimia. Nescio enim quo modo studium hoc emendandarum legum,in multorum ora ac calumnias consuevit incurrere. Eorũ prȩsertim,qui ægrè ab antiquâ ac receptâ lectione recedentes,sacrosanctam legum authoritatem intactã volunt: & ab omni pœnitus mutatione abhorrentes,antiquæ scripturæ vitia præter modum religiosè tuentur. Quorum opinioni vt nunc respondeã non est animus, in præsentiarum nihil aliud quã vadũ judicij vestri tentatur⁹,& quid de hoc opere candidus lector sentiat. Cui si gratus acceptusque hic labor noster, quẽ vulgandis

Digitized by Google

Aui lucubrationibus, ad communem ſtudioſorũ juris vtilitatem impendimus: efficiã vt non ſolũ auctos abſolutoſque hos emendationum libros, ſed aliquot etiam Conſiliorum volumina ab hoc Authore ſtudioſa iuventus habeat. Præter eas quas ante annos aliquot juſſibus Gregorij Decimitertij in libros Decretaliũ congeſſit notas, quas Romani Correctores (licet ſtrennuã ſanè navarint operam) nequaquam tamen omnes viderunt aut animaduerterunt. Nec deſinã (tempus modo ſuppetat & otium) animũ adijcere ad prælectiones & Commentaria ad omnes ferè Digeſtorum & Codicis libros. quorũ tamen aliqui vivo adhuc Authore (illo tamen inſcio) lucẽ iam aſpexerunt. Sed quam non limati, nec extremâ illâ aſciâ politi, judicij veſtri erit, cum eoſdem illos libros limatiores auctioreſq; dabimus.

Vale mi lector, & poſito inuidiæ
morſu Authoris mortui ma-
nes nè læde, quãdoquidẽ
ille vivus læſit
neminẽ.

* * *

Digitized by Google

IN SINGVLARES ET ERVDItos Clarissimi IC.ti D. ELBERTI LEONINI Emendationum Libros.

IN Chaos antiquum, Iuris Sapientia tandem
Corruitura foret, si leges perpete fœdas
Barbarie, immersas vitijs, tectasq; tenebris
Explorare velint ad amussim sæcula nulla;
Et nudum rursus reuocare in Lumina verum.
Ergò LEONINVS multum de Iure meretur,
Inclyta Consilijs cui dudum gloria nata.
Ille etenim Iuris Legumq; arcana recludit,
Difficilesq; locos notat, explicat, eruit atris
E tenebris, resecat lolium & spineta, frequentes
Indicat errores, librâq; examinat æquâ.
Iustitiæ Dux est, nam dum Responsa virorum
Prudentum, Oceani medijs in fluctibus hærent
Naufragium quæ passa diu, ceu CELSVS & alter
SCAEVOLA, ad optatum perducit singula portum.
Lumine Doctrinæ miro, quo Iura reseruat
Intemerata, prius quæ depravata fuère.

THEODORVS COCKIVS Curiæ Vltrajectinæ Advocatus.

Digitized by Google

RERVM MEMORABILIVM HOC LIBRO CONTENTARVM INDEX.

A.

ABerrantia pecora quomodo restituenda. Fol.275.
Actio semel nata nuda voluntate non tollitur. 398.
Civilem actionem criminali non præjudicare, nec è contrario, pluribus exemplis ostensum. 72.
Si tamen vtraque actio publicam vindictã contineat, vna per alteram tollitur. 73.
Quemadmodum etam tunc, cum in actione super re familiari institutâ probatâ innocentiâ reus absolvitur. 23.
Consuetudinem, vtrumque judicium cumulare. 74.
Actor cogitur edere actionem quã cupit experiri. 277.
Actus legitimi propriè qui dicantur, & quomodo ab ijs dies conditioque reyciantur. 121.
Actus legitimos conditionem non recipere quatenus facti sunt, quatenus juris secus. 114.
L. actus legitimi. ff. de reg. jur. & c. actus legitimi eod. tit. in 6. nova & vera conciliatio atque interpretatio. 121.
Addictionis vocabulum à judicijs ad emptiones translatum. 38.
Addictio in diem, obligationis principiũ non suspendit. 38.
Ideoque medio tempore, vendicatio alijque dominij actus rectè exercentur. 38.
Allata meliore conditione, emptio in totũ resolvitur. 39.
Adjectionis & addictionis vocabula commutata multos errores invexisse. 37.
Ademptio incerta, legati dationem certam non adimit. 227.
Certa rei legatæ ademptio, dationem legati duobus conjunctim factam perimit. 226.
L. à Divo Pio ff. de re jud. ex lib. Flor. restituta. 317.
Adolescẽtes ad delectum cogi solere. 208.
Adoptio, tutoris datio, hæreditatis aditio, sacerdotij collatio, quomodo conditionem recipiant. 124.
Agere pro cogitare acceptum. 394.
Agrimensores, pondera, mensuras, solus Princeps constituit. 95.
Album Prætoris quid fuerit. 278.
Albi variç species. 278.
Alexandri ab Alexandro sententia de colono confirmata. 17.
Alexandri ab Alexandro sententia notata. 58.
Alienatio sine decreto facta licet irrita sit, fidejussores tamen quos curator dedit oblig. manent. 141.
Alimenta pupillo præstanda Prætorem decernere. 169.
Cujus decreto non interveniente quæ tutor vtiliter impendit nihilominus recipit. 169.
Alimentorum modus quomodo statuendus. 169.
Nimia incertitudo vel ambiguitas dispositionem vitiat. 224.
Ambitiosa decreta, itemq; ambitiosç sententiæ quæ dicantur. 120.
Amphibologia quid sit. 224.
L. antiqui in p. si pars her. pet. emendata. 393.
Antonij Mureti error. 60.
Anni principium à varijs nationibus variè constitutum. 284.
Idque etiam hodiè pro incidentium negotiorum qualitate variare. 284.
L. anniculus §. ante decimum ff. de verb. sig. emendata & explicata. 254.

ggg

Anniculum amitti qui extremo anni die moritur. 255.
Ante & post diem fieri quid dicatur. 256.
Antinomiã nullam reperiri in legibus. 350.
L. Antiochensium ff. de reb. auth. jud poss. singularis emendatio & interpretatio. 344.
Antiochenę civitatis privilegia à Theodosio abrogata. 349.
Antiochia metropolitana, quæ, & vbi sita. 349.
Antiquos non pecuniã, sed compensatione merces emisse. 366.
Anterminis antiquis leviores probationes admitti. 96.
Appellare verbi significatio. 190.
Apellatio defensionis species. 191.
Qui ad judicium appellat actor est. 191.
Apellationes omisso medio fieri non debere. 371.
Casus, quibus omisso medio superior appellatur. 371.
Gallos in capitalibus causis, omisso medio curias superiores appellare. 371.
Belgij consuetudo hac in re. 371.
Verbum Apisci etiam antè Taciti tempora obsoletum. 50.
Apollonij Thianei de Thesauro judicium. 33.
L. apud Labeonem ff. de sup. leg. vetus lectio defensa. 341.
L. apud Proconsulem ff. de manum. vind. emendata. 173.
Arbitrum interdum assumi. 161.
Arcere pro prohibere seu pellere vsurpatum. 177.
Ex constitutione vtriusque Germaniæ, arresta contra extraneos permissa. 53.
Arrestorum effectus. 53.
Arrestum Gelrię in causa Ernesti Mom. 8.
Arrieragia seu decursæ pensiones, tertios possessores an & quando onerent. 25.
Periculum assecurationis quando incipiat, quibus casibus præstetur, & quando finiatur. 220.
Assecurationes infirmari si fiant eo tempore quo de casu constare posit. 317.
Asse expleto, sine parte scriptas heres ad dupondium vocatur, dupondio expleto secus. 315.
As, li securitas apud veteres. 63.
Auli nomen in I C. catalogo non inveniri. 319.

B.

Banni gratiam facere solius Principis est. 280.
Bannum generaliter acceptum quamlibet publicam denuntiationem comprehendere. 338.
Bannum regium quid dicatur. 338.
Bannum pro exilio ferè accipi & relegationi magis quam deportationi assimilari. 338.
Banni species est cum domum aut patriam egredi quis prohibetur. 340.
Bartholus defensus contra Ioannem Mauritium. 143.
Basilicon libros non per omnia mendo carere. 335.
Librorum Basilicon vtilitas & commendatio. 163.
Beneficium brevis manus in mutuo non induci nisi posibilitas numerationis adsit. 181.
Bonam vel malam fidem pro varijs facti circumstantijs variè considerari. 158.
Bonæ fidei possessor regulariter impensas deducit. Malæ fidei secus. 196.
Bonæ fidei possessor etiam adversus creditorem hipotecarium meliorationes deducit. 200.
Bonæ fidei possessor an creditorem hypotecarium posit excludere, oblato rei pretio quod tempore acquisitionis fuit. 200.
Bonę fidei possessor fructus perceptos lucratur. 152.
Sed statim atque in malã fide esse incipit ab eo tem-

eo tempore restituere eos cogitur. 154.
L. bonæ fidei §. in contrarium ff. de acq. rer. dom. emendata. 195.
L. bovem §. mortis de Ædil. edict. restituta. 210.

C.

Cadavera defunctorum qualitercunq; attingere non licere sine licentia Principis aut judicis. 168.
Caduca quæ dicantur. 273.
Caducorum multæ species. 273.
Capitalis pœna nisi veritate diligenter examinatâ non irroganda. 28.
Captus in bello, si apud hostes moritur, jã tunc decessisse intelligitur, ex quo captus est. 89.
Captivorum jura in incerto & pendenti sunt. 90.
Captivitatis jura inter Christianos aliter servari. 92.
Pretia captivorum quomodo moderanda. 92.
De captivis & bello ablatis quædam remissivè. 92.
Capti in bello maximam capitis diminutionem patiuntur. 89.
Calendarum die promissum antè diem illũ finitum peti nequit. 258.
Ante calendas proximas, an calendis proximis quis stipuletur an intersit. 254.
Post. Cal. Ian. die tertio, non quartum sed tertium mensis diem significari. 260.
Qui ante Calendas proximas stipulatur, similis est ei qui Calendis stipulatur. 257.
Ex vtraquè hac stipulatione etiam nõ præterito Calendarum die agi posse. 258.
Capital, pro capitale veteribus vsurpatum. 104.
Carbonianus bonorum possessor quid cõsequatur. 2.
Caroli Magni de obnoxiæ conditionis hominibus constitutiones. 323.
Cautiones ab initio requisitæ ex legis, consuetudinis, testatoris, vel contrahentium dispositione, absque superveniente novâ causâ præstantur. 43.
Cautiones semel præstitæ sinè causâ nõ renovantur. 42.
Censuarius prædium obligatum persequitur. 23.
Censum augeri vel intendi non posse, remitti posse, 26.
Censum præscriptione tolli, si in recognitionem directi dominij penditur, secus si in recognitionem superioritatis. 27.
Censum origo. 27.
Dominus census persolutionem petens, fundi fines ac situm demonstrare debet. 27.
Cẽsus plures species ac distinctiones, remissivè. 26.
Censum non tantum Principi in recognitioné dominij pendi, sed etiã Ecclesiis. 26.
Et ex ejus præstatione, subjectionem ferè probari. 26.
Census quomodo & à quibus imponi possit. 26.
Sinè censu vel reliquis fundum comparari non posse. 22.
Cænacularius & Cænaculariam exercere quis dicatur. 59.
Cæsaris locus emendatus. 222.
Cęterum pro alioqui acceptum. 400.
Christiana mancipia quæ & cujus generis. 322.
Ciceronis jocus in voce mulieris. 386.
Ciceronis natalis quo die fuerit, 260.
Citra vltra & intra diem quid fieri quando dicatur. 256.
Civitates de jure communi privilegiũ Fisci non habere. 348.
l. Claudi' ff. qui pot. in pig. hab. vera lectio & interpretatio. 17.
Clausula Et quicquid juris Sempronij fuit, venditioni addita, quid operetur. 192.
Cleanthis Asij exemplum. 228.
Clementia victorum erga victos. 86.
Clientes obsequium militare detrectantes,

quomodo, mulctandi. 68.
L. cogi §. sed etsi ff. ad Trebel. emēdata. 288.
Collatæ nuptiæ quæ dicantur. 397.
Vocula Cominus quid significet. 54.
Re commodatā abutens furti tenetur. 281.
L. commodissimè ff. de lib. & posthu. vera lectio. 328
Condictio furtiva non tollitur, etiamsi super actione furti transactum sit. 304
In condictione indebiti cui incumbat probatio. 354
Conditione culpa creditoris non existente conditio defecta censetur. 251
Conditione culpa debitoris deficiente pro impleta habetur. 252
Conditioni paruisse censetur qui per alium prohibitus in mora non fuit. 252.
Conditio hæc. cum nupserit. quando censeatur impleta. 394.
Conditione ab initio remissā hæredem à fideicommissario cogi non posse, vt hæreditatem adeat & restituat. 99.
Conditionem hæredi ascriptam, interdum à Prætore remitti, interdū ipso jure. 99
Conditio hæredi ascripta an & quomodo à fideicommissario impleri possit. 98
Conditiones ad præsens vel præteritum tempus relatæ obligationem non suspēdunt. 357
Conditio sive præponatur sive postponatur conventioni nihil interest. 241
Conjunctorum triplex distinctio. 296
Conjunctio legalis quæ dicatur. 297
Conjuncti re & verbis in jure accrescendi cæteris sunt potiores. 297
Conjuncti verbis tantū re conjunctis sunt potiores. 297
Conjunctio verbalis an etiam in vsufructu jus accrescendi inducat. 297. 298
Cōjunctos re & verbis partes ab initio non facere rejectā Loriοti sentētia. 298. 299.
Contractus ex authoritate legis descendētes quomodo vocentur legitimi. 123
Consolor verbum non activè tantum sed & passivè frequentari. 222
In consolidatione vtilis ac directi dominij, novum dominium non intelligitur, nec cessio aut traditio requiritur. 285.
Ita tamen vt propriā authoritate, possidētem expellere non liceat. 286.
Consponsio veterum, idem ferè quod hodie juramentum calumniæ. 311.
Consuetudinem etiam civitatibus jus Fisci tribuere, eāq; quomodo probetur. 349.
Consuetudines & statuta circa fœnus nauticum & assecurationum materiam variare. 220.
Benè loquendi consuetudinem pro ratione habendam. 41.
Continuum etiam id est quod aliquando quiescit. 284.
L. conventionum. ff. de pactis. vera lectio & interpretatio. 83
Correctorum potestas & dignitas. 379
Correctores qui fuerint sub Præsidib⁹, Præfectis prętorio, & à Gothis Imperio pressο. 378
Correctores vndè dicti. 378.
Correus stipulandi an obligationem contractam solus novare possit. 305
Correus debendi correo suo succedens duas obligationes sustinet. 10
Correorum obligatio quomodo ex intervallo dividatur. 262
Creditor absens pactionem à majori numero creditorum cum debitore initam sequi debet. 30
An idem obtineat in privilegiatis creditoribus. 301
Primam creditricē conditione expelli quid significet. 17
Tertius creditor qui contra primum obtinuit, ex vi ejusdem sententię, contra secundum obtinuisse non censetur. 17
Diversum tamen obtinet, si tertius primū suā pecunia dimisit. 17
Creditor vnū ex debitoribus ad partis solutionē admittēs obligationis divisionē admisisse cēsetur etiā quoad reliquos, Cū explicatione l. si creditores C. de pact. 263

Culpa

Culpa assecurati, ab assecuratore præstanda nō est, & quomodo culpa cōtrahatur. 220
L. cum duobus ff. pro socio. explicata, & vetus lectio defensa contra Conanū. 147
L. cum dilectus vers. mandavimus de caus. poss. & prop. emendata. 172
L. cum de indebito ff. de probat. emendata & explicata. 214
L. cum fundus de cond. & demonst. interpretata. 300
Cujacij emendatio in §. sed & si pecorū. Institu. De vsu & habit. contra Gentilem defensa. 366
Cujacij opinio reprobata. 215
L. cum Prætor ff. de judic. explicatā. 129
L. cum post mortē §. 1. ff. de ad. tut. emendata. 135
L. cū quidā §. 1. de acq. her. emēdata. 393
L. cum reus C. d. pœnis lectio & interpretatio. 28
L. cum sine 19. quando dies leg. ced. emendata. 173

D.

Damnatio ad perpetuos carceres. 341
Damnatio vt quis negotietur. 341
Damnatos ad gladium etiam eos dici qui ad ludum gladiatoriū damnabantur. 327
Petitio damnorum & interesse rei restitutionem non impediunt. 205
Dibitor an & quando carceribus mancipari queat. 52
Debitor certę speciei, etiam ante moram ex negligentiā tenetur. 14
Cum eo casu vel negligendo culpa contrahatur. 15
Diversum in venditore, qui rem venditam impunè negligit. 15
Debitor etiam cessante morā & diuturnitate temporis, quandoque ad solutionē à fidejussore compelli potest. 8
Debitor in solutione cessans cogi potest ad dissoluendā obligationē fidejussoriā. 8
Ita tamen vt sine cessatione & morā, solus temporis lapsus non sufficiat. 8
Debitorem reipublicæ demittere aut ambitiosas largitiones facere decurionibus vetitum. 119
Si tamen aut viginti annos factæ sunt retractari non debent. 119
L. decem 116. ff. de verb. ob. & l. qui res §. qui stipulatus. interpretatæ & invicem conciliatæ. 354
Decretū à quo judice impetrandum. 162
Decreto interposito minor an in totum remedio restitutionis destituatur. 142
Decreti Decretaliūmque libros ne hodiè quidem à mendis omnino vindicatos. 96
Decreti omissionē interdū pupillo vtilē. 170
Decreto interposito, nullitatis remedio nonnunquam minori succurritur. 144
L. decreta Prætorum ff. de rejud. nova declaratio. 76
Ducuriones donare quibus casibus possint. 120
Defensoris & procuratoris vocabula promiscuè fere vsurpari. 47
In propriā tamen significatione, procurator est qui cum mandato, defensor qui spontè alienam litem suscipit. 47
L. de his 6. ff. de transact. & l. vlt. C. de jurejur. cum l. Lucius. 78. § fin. ff. ad Trebell. contra neotericorum sententiam declaratæ & conciliatæ. 75
Delegatus an & quando subdelegare possit. 128
Delictum in mari aut flumine commissum ad cujus I D. pertineat. 317
Delictū patris filio anferre nequit, quę generis naturęve prærogativā ad eum pertinent. 108
Ex omni delicto duplex judicium oriri, civile & criminale. 72
Deponere quid significet. 361
Deportatio in insulam ab exilio perpetuo quomodo differat. 289
Deportatio gravior relegatione, ejusque plures differentiæ. 334
Deportādi jus penes solū Principē esse. 335
Deportādi relegādiq; jus quib^9 cōpetat. 279
Die Romanos à media nocte incœpisse,

& sequentis noctis media parte finivisse. 261.
Civilis dies etiam noctem comprehendit, & 24. horas complectitur. 261.
Dies naturalis quis dicatur. 261.
L. dies cautioni præstitutus, in prin. & §. duas ergo res, versicu. si fortè. De damno infecto, integritati suæ restituta. 40.
L. diem functo. de off. assess. emendata. & explicata. 372.
Dissensus circa causam dandi & accipiendi an obligationem aut dominij translationem impediat. 146.
L. Divus Marcus ff. de off. Præs. emendata & interpretata. 185.
L. Divus ff. de quæst. & l. servi. de testib. explicatæ. 359.
Donatio facta mulieri quæ ante 12. annum nupsit, non valet. 396.
Duareni opinio confirmata. 8.
Duareni sententia improbata. 68.
Ducentis pro dote legatis, nisi nuptijs cōtractis legatum non debetur. 170.
Duplicandarum majuscularum consuetudo apud veteres. 344.
Duretur verbum in passivâ significatione impersonaliter ab Vlpiano eleganter vsurpatum. 41.
Vocabula inusitata à IC. vsurpata. 41.
Dux Legionis Primipilus. 272.

E.

Adversus edictum Prætoris contumaciter latitantes; quomodo extrahi possint & debeant. 67.
Itemque damnum ex hac causâ socio datū quomodo resarciant. 67.
L. ædificatum habes. de damno infect. restituta. 403.
De modo ædificandi nè vicina prædia lędātur. 95.
L. Ædiles etiam vers. sed notandum de Æd. edict. emendata. 172.
Editio inventarij aut aliorum instrumētorum adversario quomodo facienda. 170.
Ægiptiorum in templis & obelis notæ. 231.
L. ei fundo ff. de servitut. emendata. 279.
Emphiteutę vasalli & aliorum qui causam possidendi habent singularē jus pro recuperandis impensis. 198.
Emptor prędij, pro reliquis præteriti temporis conventus, actionem habet contra venditorem, si ignoravit reliqua deberi. 22.
Emptionis & vēditionis vocabula vetustissimo tempore promiscuè vsurpata, hodie non confundi, notatâ Contij sentētiâ. 59.
Emptor cui ex privilegio laudimiorum immunitas competit, solo pacto venditorū liberare nequit. 25.
Emptor nisi se defendat in rei vendicatione actionem ex empto non habet. 158.
Differentia inter eum qui emptionis titulo possidet & eum qui ex alia causa. 155.
Eò adverbium quid significet. 399.
L. eos qui 3. C. de his qui veniā ętatis impetrarunt à mendo vindicata. 55.
Æqualitatem collationis in societate non requiri. 147.
Equos magnatum funus antecedentes Ecclesiæ cedere. 327.
Equi sive cursus publici institutio apud veteres. 65.
Equi publici honor atque solemnitas apud antiquos. 66.
Equites peractâ militiâ olim equos per forum duxisse. 66.
Æris alieni cumulum decretum Prętoris elicere. 140.
Error in corpore alienationē rei impedit; cum interpretatione l. si procurator ff. de acq. rer. dom. 136.
Evictionis judicium in foro emptoris à vēditore defendi debet. 25.
Exceptio debitori competens, quando fidejussori non prosit. 302.
Exilij plures species tempora & gradus. 339.

Exilium

Digitized by Google

Exiliũ temporale à varijs nationibus vsurpatum. 340.
Exul ad operis promissi absolutionem cõpellitur. 353.
Exilij nomen generaliter accipi. 279.
L.Ex omnibus ff.de offic.Præf.ejusq; correctio tentata. 379.

F.

Faciendi verbo etiam non factum contineri. 55.
L.facta.§.si sub conditione, ad trebell. vetus lectio defensa contra Cujatium & singulariter explicata. 99.
Fasti consulares notati. 321.
Feudo vel Emphiteusi ad dominum reversa citra culpam, dominus meliorationes refundit. 201.
An liceat omissâ hæreditate Feudũ apprehendere. 109.
Feudalia bona hodie ad instar patrimonialium redacta. 36.
In l.fideicommissum ff.vt in poss.legatorũ, antiquitatis vestigia observata. 105.
Fidejussor debitori hæres effectus, obligationem fidejussoriam extinguit manente principali. 9.
Hinc mulier succedens ei pro quo fideiussit beneficium Velleani amittit. 9.
Si tamen obligatio fidejussoria sit plenior quã principalis, vtraque sustinebitur. 9.
Fidejussor minori pro quo intercesserat succedens privilegio ætatis non adiuvatur. 10.
Inopia fidejussoris si tempore contractus creditori fuerit cognita cautionis renovatio non admittitur. 42.
Fideiussores in obscuris semper admitti. 113.
Fidejussores furiosi, prodigi & pupilli, an & quando obligentur. 61.
Filiorum appellatione qui veniant. 20.
Filiorum appellationem impropric ad vlteriores extendi, 20.
Filij fratrum in patrui successione in capita succedunt. 332.
L.filius §.si quis d.t. emendata & explicata. 329.
Finalium quæstionum genera. 93.
Hodiernũ morem in constituendis finib^{s}. à l.12.tab.& l.Maniliã variare. 95.
Ordo & forma fines constituendi. 94.
Finium inspectionem in re præsenti faciendam, judicis aut arbitri cognitionẽ præcedere. 95.
Finis termini quando computetur in termino. 282.
Finium quæstio agrimensorum judicio terminanda. 94.
In l.fin.C.de test.milit.vetus lectio defensa. 207.
L.Firmio post p.quando dies leg.emendata. 185.
Fisco bona ex causa debiti aut simili occupante nè libertates quidẽ debẽtur. 271.
Fiscus bona caduca occupans, cum onere tã legatorum quam æris alieni ea occupat. 271.
Fiscus destituto testamento bona non occupat, si successor ab intestato appareat. 271.
Flavij Iosephi exemplum. 113.
Florentinorum librorum vtilitas & authoritas. 401.
Florentini libri glossemata aliquot sublata. 401.
Multa errata communium exemplariũ ex Pandectis Florentinis emendata. 408.
Florentini libri pluscula errata ex libris cõmunibus restituuntur. 405.
Pandectarum Florentinarum notabilis emendatio ad legem. si hæres vnus.7.ff. familiæ herciscundæ. 116.
Florentinam lectionem non per omnia integram. 368.
Flumen publicum intermedium omnẽ servitutem impedit, & quod dicatur flumẽ publicum. 126.
Flumen intermedium quando servitutem

non impediat. 127.
Frater vtrimque conjunct', ex vno tantum latere conjuncto præfertur. 332.
L.fraudati, ff. de publicanis & vectigalib', vetus lectio defensa, 103.
Fraudatoris solius res in commissum cadere, non alienas. 103.
Frontini locus emendatus. 96.
L. Fulcinius §. vlt. quib. ex-cau. in poss. ea. vera lectio & interpretatio. 1.
Fundo dominante in plures partes diviso omnibus debetur servitus, cum explic. l. via constitui. § fin. rust. præd. 149.
L. funeris sumptus ff. de religiosis & sump. funerum emendata & Græcus interpres pandectarum notatus. 167.
Furoris definitio, & quid ab insania discrepet. 183.
Furiosus absenti comparatur, nec delictum tempore furoris ab ipso factum coërcebitur. 184.
Furiosus quomodo probetur. 184.
Contractus à furioso celebratus in dubio tempore furoris initus præsumitur. 184.
Furiosos etiam olim in agnatorum gentiliumque tutela fuisse. 183.
Furiosorum varia genera. 183.
Furiosus tempore intervalli omnia rectè agit, sinè curatore, qui eo tempore nomine tantum curator manet. 184.

G.

Gaij Marij factum à Valerio laudatum. 76.
Genera duo sibi inuicem si concurrant alterum habetur loco speciei. 385.
Gilloti opinio reprobata. 132.
Gladiatoria spectacula veteribus vsitatissima, quando è medio subiata. 327.
Gladitores ad ludum damnati, quomodo rudem, quomodo libertatem accipere soleant. 326.
Glossam sub interpretationis specie textũ non raro involuere. 1.
Glossæ. Decij & aliorum sententia reprobata 123.
Græcæ linguę in vrbe Româ frequens vsus. 77.
Græcos Imperatores sermonem & mores Græcorum affectasse. 369.
Grege vel peculio legato, nõ licet res quasdam arripere quasdam repudiare, & fructus à die mortis cedunt, 296.

H.

L. hæc conditio de cond. & demonst. exp. & emend. 394.
Hæres jussus in funere consumere centum, minus impendere non potest. 57
Heredes semetipsum occidentis innocentiam probantes bonorum confiscationẽ effugiunt. 212.
Heres an legatarius eligat fundi partẽ, per quam servitus constituatur, eodem pæne recidere. 161.
Hæreditatem jure & lege nõ pactis aut cõventionibus obtineri posse. 106.
Hæreditatem aut jure veteri aut novo acquiri. 106.
Heredẽ institutui posse etiam eum qui nascetur ex eâ cum quâ tempore testamenti matrimonium esse non potuit. 330.
Heres semel effectus, heres esse nunquam desinit. 307.
Hæreditas ad nos pertinere quando dicatur. 109.
Hæreditas post aditionem hæreditas esse non desinit. 109.
Hæreditatis aditio diem non recipit. 91.
L. hæres absens 19. §. proinde ff. de judic. emendata. 52.
Hispaniæ consuetudo in deportationibus. 315.
L. Hos accusare in p. ff. de Accusationibus explicata & restituta, deleto inepto Glossemate. 379.
Hospitia publica decernere Romanis in vsu. 235.
Hospitacula Cænacula quæ dicantur. 58.
Ab hostibus liberatos pileum gestare solitos.

tos. 327
Qui hostes nunquam fuerunt, sociali fœdere inter se coëunt. 87

I.

Iacobi Revardi conciliatio reprobata. 60
Ignib' excitatis aliquid significare, & olim & hodie vsurpatum. 65
Ignorans conditionem extitisse sub quâ emit, vsucapit. 146
L. illud de manumiss. vindicta emẽdata 344
Imberti sententia notata. 143
Impensarum cum fructibus compensatio quomodo ineatur. 202
Impensarum materia in jure nostro sparsim tractata. 194
Impensarum triplex discrimen. 194
Impensę necessariæ quæ dicantur. 194
Differentia necessariarũ & vtilium impensarum vndè constituenda. 195
Pro consequendis impensis an rei retentio permittatur. 205
Impensas quasdam perpetuam rei vtilitatẽ continere, quasdam temporariam, earũque discrimen. 195
Impensas à re inseparabiles, nè à bonæ quidem fidei possessore semper recuperari. 197
Impensæ in expositos infantes factæ specialiter privilegiatæ. 197
Cui fructus anni debentur impensas fructuum gratia factas, refundit. 198
Impensas perpetuam rei vtilitatem continentes pro diversitate negoriorũ variè considerari. 195
Restituta re, pro impensis consequendis vix est remedium. 206
L. Imperatores ff. de pub. & vect. emendata & explicata. 22
L. Imperatores, itemque l. 3. ff. de bon. cor. qui ante sent. vera lectio. 210
Impuberib', honores dignitatum militariũ & olim fuisse collatos, & hodiè conferri. 208
Impuberes nunquam torqueri terreri tamẽ posse. 248
Inamænus consonantium concursus veteribus vitatus. 50
L. in bello, §. si quis capiatur, De captivis & postliminio reversis, emendata & singulariter explicata. rejecta Accursij sententiâ. 90
Incapax ab eo qui dicitur indignus quomodo differat. 275
Incapax in odium sui capax est. 275
Inducias alias tacitas alias expressas, earumque discrimen & effectus. 82
Induciarum & Pacis fœdera à quibus rectè ineantur. 82
Induciarum tempus, bello magis quam paci annumerandum. 81
Tempora induciarum inter varias nationes variè præfinita, & tam paucorum dierum quam multorum annorum esse posse. 82
Inediâ nocentes necare illegitimum. 341
Indemnitatis promissio quomodo & quando judici rectè fiat. 114
Indulgentia ab inferiore impetrata quatenus porrigatur. 337
Indulgentiarum causæ multiplices. 338
L. in fraudem ff. de his quib. vt indig. emẽdata & explicata. 274
L. in finalibus, ff. fin. reg. vera lectio & interpretatio. 94
L. in jure civili ff. de reg. jur. cum l. jure civili de cond. & demonst. inuicem conciliatæ & novè declaratæ. 251
L. in Magistratus ff. de Magist. conven. emendata. 115
Inscriptio l. 1. C. de quæst. emendata. 358
Inscriptio tit. ff. de interrog. in jure fa. ex libro Norico asserta. 163
Interrogatorijs actionibus sublatis interrogationes remansisse. 164
Interrogationes quando quomodo & in quem vsum fiant. 164
Interrogationes ante litem contestatã quãdo fieri possint. 164
De formulis interrogationũ apud veteres,

& praxi hodierna remisivè. 165
Interdictio bonorũ quomodo fiat. Et quomodo cũ prodigo interveniẽte curatore rectè contrahatur. 187
Qui interdicto vnde vi non obtinuit L. Iuliã de vi publica potest experiri. 72
Probabilitas ejus quod interest quomodo computetur. 219
L. inter omnes ff. qui satis. cog. nova & singularis declaratio rejectã communi Interpp. sententiã. 44
Interitum rei intra tempora judicati cõtingentem condemnatum nunquam præstare. 175
Interpres verus quis dicatur; & quomodo probetur contractus, per interpretẽ celebratus. 79
Da interpretibus Magistratuum Romanorum. 79
In dubijs quomodo facienda sit interpretatio. 224
Differentia inter institutum sub conditione, & eum qui ab initio jus dominij habet, quoad cautionem præstandã ad instantiam sequentis hæredis. 46
Exempla instrumentorum quando probent. 207
Instrumẽta post editionẽ cõmunia fieri 277
Inventor mobilium ad quid teneatur. & cui inventa cedant. 275
L. is cui § Imperator ff. vt in poss. legat emẽdata & explicata. 8
L. ita autem § quidam decedẽs ff. de admi. tut. vera lectio. 223
L. item quod Sabinus §. vlt. de her. inst. emendata. 318
L. item 14. § quod si homo. vers sed etsi de eo quod met. ca vetus lectio defensa, & novè explicata, præter Bartholi Cujatij aliorumque sententiam. 174
Iudex ad exequendam alterius judicis sententiam requisitus an de ejus validitate vel inualiditate posit cognoscere. 312
Iudex extra territorium suum nec jus dicere nec executionem facere potest. 311
Iudicem dari non posse de causa ad delegãtis jurisdictionẽ non pertinente. 132
Iudex ecclesiastic' an posit deportare. 335
Ecclesiasticos judices bãnire non posse. 279
Iudicis vel arbitri nisi omnes præsentes sint non rectè judicant. 300
Iudex ex circumstantijs causæ pœnã augere vel minuere potest. 339
Iusiurandum ex delatione partis præstitum, sub prætextu periurij non retractari. 74
Iurisiurandi religionem solis judicibus imposuit Plato. 74
Ius novũ, Itemq; vetus quod dicatur. 107
Ius suitatis expositum, & qualiter ex eo juris quadã prærogativã multa deferãtur. 108
Ius accrescendi confusè ab interpretib' tractatũ confutata eorum opinione qui id ex lege 12. tab. putant descendere. 289
Ius accrescendi varijs ex causis induci, rejecta Lorioti & Corasij sententiã. 290
Ius accrescendi alluvionis instar se habere. 291
Ius accrescendi à jure nõ decrescendi an & quomodo differat. 291
Iure non decrescendi acquisitũ absq; onere penes acquirentem manet. 292
Ius accrescendi quã ratione in hereditatib' sit introductum, reprobatã Accursij Iasonis Baldi Decij Alciati & aliorũ sententiã. 293
I' succedẽdi indivisibilis vniversitas est. 294
Ius accrescendi cur non æquè in legatis atque in hereditatibus obtineat. 295
Iuris accescẽdi sive nõ decrescendi potentia. 289
Ius accrescendi quando & quã ratione locũ habeat in legatis & fideicommisis. 296
Consuetudinem jus regalium tribuere quibus alioqui non competit. 337
Cõstitutiones juris Canonici, juri Civili lucẽ & interpretationẽ sæpisimè afferre 121
L. jusiurandum §. defensor. de jureiurando emendata. 310
Iustini locus emendatus. 229
Iusiurandum remittere & Iurisiurandi gratiam facere. 101.

L. Labeo

L.

L. Labeo ff. quemad. ser. amitt. emẽdata. 172
Largiendi & largitionis vocabulum quomodo accipatur. 221
Latini sermonis conservandi curã, majorũ tantum magistratuũ fuisse. 77
Lautitia Legatis præstari solita. 235
Laurentij Vallæ reprehensio in l. quæritur ff. de Ædil. edicto improbata. 384
Legatorũ comites, Legato mortuo aut ante tempus revocato, quomodo salariũ accipiant. 374
Legativum sive Legatitium quid, & quomodo constituendum. 234
Salarium eorum quos Legatus comites assumit, à quo & quomodo præstandũ. 373
Legatus delictorum comitum suorum cognitor est. 373
Rodiorum legatos, ob non exhibitum ipsis de publico sumptum profectionem distulisse. 373
Legatorum sumptûs quis præstet. 373
Legatum Proconsulis mandatam non propriam jurisdictionem habere. Et l. legati. de off. Proconf. cum l. 1. & l. cognitio. de off. ej⁹ cui mand. est jurisd. explicatę. 129
Legatorum plures species, nomina, & distinctiones. 377
Legatorum officium personalibus muneribus annumerari. 234
Legatio libera quid quibus & ob quas causas decreta. 235
Legatio libera relegationis species. 235
Legatis locari solere quæ sub pellibus usui forent. 342
Legatis ex publico sumpt⁹ suppeditari. 342
Legationis Legatorumque nomen latè patere. 341
L. legatus Cæsaris ff. de offic. Præf. suo nitori restituta. 378
Discrimen l. Maniliæ & l 12. tab. 94
L. Furia & Voconia legandi libertas coangustata. 209
Prohibitionem L. Furiæ generaliter ad omnes pertinuisse. 209
Exceptis tamen certis personis quibus plus mille assium capere licebat, 209
L. Furia hodiè per L. Falcidiã abrogata. 209
L. commissoriæ & pacti retrovendendi differentia quoad restitutionem fructuum. 245
L. commissoriam variè induci. 244
Leges ad ea quæ frequenter eveniunt aptari. 65
L. 2. ff. de in jus vocand interpretatio, & antiquæ lectionis contra Iacobum Rævardum defensio. 63
L. 2. ff. de his qui sunt sui vel alieni jur. ex Ruffino ampliata. 321
L. 1. ff. de edendo vera lectio. 227
L. 1. vers. quid enim ff. de pactis emẽdata. 52
L. 1. ff. de aleæ lusu & aleat. emendata. 52.
L. 1. ff. de transact. emendata. 346
L. 2. ff. de pet. her. emendata & novè ac singulariter explicata. 107
L. 1. 2. & 3. C. de pact. inter empt. & vendit. explicatæ. 238
L. 2. de leg. commiss. emendata. 245
L. 3. ff. qui test. facere poss. vetus lectio defensa. 356
L. 5. miles autem ff. de milit. test. glossemate liberata. 369
L. ult. § quatuor de leg. 2. explicata & emẽdata. 32
L. 3. § si quis duobus ff. de adim. leg. interpretata, & conciliata cum l. si fuerit de reb. dub. 225
L. 1 § si quis proximior. und. cog. explicata. 391
L. 4. §. eadem cõstitutio ff. de fideic. libert. emendata & explicata. 271
L. 3. § ubi pup. educ. deb. emendata. 170
L. 2. § Sabin⁹ ff. pro emptore explicata. 239
L. 1 In fine, ff De verborum obligationibus emendata. 79
L. 1. § est autem ff. ne vis fiat ei qui in poss. miss. est. emendata. 21
L. 1 ff. de vi & vi armatà, integritati suæ restituta. 367
L. 1. De lege Iulia repet. illustrata & emẽdata. 367

L.1.in princip.ff.ne quid in flu. publ.restituta. 365
L.1.§.hoc interdictum.ff.quod vi aut clam emendata. 20
L.3.ff.de termi.moto. itemque l. 6. §. qui in acie ff.de re milit. vetus lectio defensa. 1
L.3.ff.de sepulchro violato,emendata & integritati suæ restituta. 102
L.1.C.sine cens.vel rel.singularis emendatio & interpretatio. 24
L.1.ff.de abigeis ex Ruffino suppleta & restituta. 326
L.6.ff.ad legem Iul.rep.emendata. 368
L.4.in fin.ad l.Iuliam peculatus emendata & conciliata cum l.ob pecuniã ff.de furtis. 384
L.2.ff.quis & à quo appell.vera.lectio. 131
L.3.in p. ad l.jul.majest.emendata. 172
L.4.ff.de pœnis emendata. 279
L.1.ff. de interd.& releg. integritati restituta. 333
L.2.ff.de bon.cor.qui ante sent. emendata. 173
L.3.ff.de decret.ab ord.faciend. emendata & explicata. 118
Emendatę quædam leges sub.tit.ff. de legation. 235
Libellus obscurus non admittendus. 277
Libellus etiam sine actionis expresione quando valeat. 277
Liberi quos is qui apud hostes est, in potestate habuit,hęreditatem adire aut acquirere non possunt. 90
Libera legandi facultas L.12.tab. permissa. 209
Libertatum conservandarum causâ bonorum addictio quomodo fiat. 270
Licinius Ruffinus quis fuerit. 327
L.ligni.55.de leg.3.emendata. 173
L.licet §.1.ff.depositi emendata, & conciliata cum l. interesse de acq. vel amitt. poss. 362
Correctio Can.licet de off.ordinar. 54
Lini & ligni significatio apud I C. & alios scriptores quomodo accipiatur. 227
Lini vsus apud veteres. 228
Lintea volumina. 228
L.littus 112.ff. de verb.sig.emendata, 315
Littora flumina,itemque portus. jure gentium publica & communia omniũ esse. 316
Littorum,fluminum,imo maris ipsius dominium,Principes hodiè sibi vindicasse. 316
Locator ex lege locationis, etiam promisisse videtur,ne conductor vti frui impediatur. 16
Luculli lex super vsuris in Asiâ. 118
Ludovici de Molina sententia improbata. 45

M.

Magistratus an & quatenus munera capiant. 368
Magistratus,ante excusum collegam tutoris quando conveniatur. 112
Magistratum in natali provincia gerere cur de jure prohibitum. 380
Duos ex vnâ familiâ simul magistratũ gerere non posse. 381
Magistratũ in natali solo gerere hodiè permissum. 381
Majoratus,itemque emphiteusis gradatim pluribus concessa,quo jure ad successores deuolvatur. 46
In Majoratuum & feudorum successionib⁹ magna inter furiosos adhibenda distinctio. 186
Malæ fidei possessori in necessarijs impensis judicis officio consuli, in vtilibus per abrasionem. 197
In foro tamen conscientiæ aliter hæc observari. 198
Malæ fidei possessori, domino rem vindicante,actionis remedio non succurri,refutatâ Molinei & Martini Glossatoris sententiâ. 198
Malę fidei possessor, impensarum nomine gravius aliquando condemnatur. 196

Man-

Mandatu alterius rem propriam vendens de euictione nō tenetur, rejectis Glossæ & aliorum opinionibus. 137
Mandatu alterius rem propriam vendens actionem mādanti cedere, imo nec pretium acceptum restituere cogitur. 138
Mandatu alterius rem propriam vendens, adversus emptorem agere nequit. 136
Mandata jurisdictione etiam judicis dandi facultas concessa videtur. 128
Mandata jurisdictio, quomodo à delegatâ differat. 128
Manuspretium quid dicatur. 148
L.Marcellus 25. ff. de fidejussor. emendata & explicata, ejusdemque conciliatio cū l.6.de verb.oblig. 60
Maritus actione dotis conventus, semper beneficium competentiæ habet. actione negot.gest. non item. 410
Maritus actione negot.gest. conventus, cur & quando beneficium competentiæ amittat. 411
Megensium cum Cliuiensibus, & Hollandorum cum Culenburgi comite controversiæ. 150
Meliorationū probatio cui incumbat. 205
Meliorationum æstimatio ad quod tempus referenda. & quomodo ineunda. 205
Mensium initia ab exortu lunæ veteres observasse. 258
De mensata qui & quales. 322
Mercenarij qui & quomodo habendi. 323
Merum imperium non mandari. 133
Metum pœnæ etiam inter pœnas censeri. 248
Militem à mollitia non appellari. 369
Miles à millè dictus. 370
Militaris controversię de captivis, luculenta decisio. 317
Minor propter exilium absens non restituitur. 353
Minores, itemque militiæ vel reip. causa absentes semper restituuntur. 353
Res minorum sinè decreto judicis alienari non posse. 139
L.minor 25. annis ff. de minorib. emendata. 313
Missio in posßionem inducit vsucapiendi facultatem. 6
Adeoque liberè missus posßidet, vt loco ejus qui misßionē passus est habeatur. 7
Missio ex secundo decreto, itemque rescripto diui Pij per cautionis oblationē non extinguitur vel abrumpitur. 7
Adversus pupillū indefensum, eumque qui Reipub. causa abest, cessare decreti & const. pœnam. 7
Missio in realibus judicijs pingujor quā in personalibus. 2
Ex misßione quomodo & quando dominium consequamur. 2
Missio ex secundo decreto præter nudam custodiam etiam perceptionem fructuū tribuit. 2
Qui tamen vel in vsuras vel in sortem sunt imputandi. 3
Etiam ab eo qui ex rescripto Divi Pij mittitur. 3
Missio ex edicto prætoris & rescripto Divi Pij in quibus differant. 4
Missio ex primo decreto custodiam rerum duntaxat tribuit. 2
Misßiones hodie vix frequentatæ. 6
L.moribus 5. prius autem. de vulg. & pup. substit. vera lectio. 308
L.moris in fin. ff. de pœnis emendata. 390
Eorum qui mortem sibi consciverunt variâ exempla. 211
Mors vltronea quando impunita. 212
Metu pœnæ mortem sibi consciscentium pœna. 212
Mortem vltroneam de consuetudine varie puniri. 212
Mortem sibi inferre ignavię non fortitudinis est. 213
Mos provinciæ vbi judicatur in ordinandis quidem litibus servatur, secus in definiendis. 313
Moribus eorum cum quibus vivimus accommodari nos debere. 78

Digitized by Google

De monento ad momentum tempus quando computetur. 282
Mulctæ pecorales intra quem numerũ cõstiterint. 366
Mulieris nomen modo generis modo speciei significationem habere. 385
Multa juris loca ex consuetudine cõduplicandarũ majuscularum emendata. 49
Multa juris loca ex vocum sillabarum literarumque mutatione aut transpositione emendata. 280
Multa juris loca sub tit. de interrog. in jure fac. emendata. 165

N.

Pro jam nato habetur qui in vtero est. 391
Naturalium, ex damnato coitu natorũ. itẽque peregrinorum bona ad quos pertineant. 276
L. nec filius C. de reb. credit. emendata. 171
Negatio addita vel detracta multa juris loca vitiauit. 17
Ex oratione negativa argumentum à contrario sensu non valere. 243
Negotium alterius gerens, si proprium debitum non solvit, an sola neg. gest. actione teneatur. 413
Negotium malè gestum approbans, actionẽ negotiorũ gestorũ non remittit. 398
L. nemo potest. de leg. 1, emendata. 414
Nepotes per repræsentationem succedẽtes ex proprio jure venire. 332
Nepotes ex filio defuncto in patris sui locũ succedere. 331
L. nihil interest. ff. de naut. fœnor. emendata & explicata. 216
Dictionis nisi tam in contractibus quã vltimis voluntatibus vic ac potestas. 239
L. nomen filiarum §. portionis ff. de verbor signif. emendata & explicata. 269
L. non exigimus ff. si quis cautionibus emẽdata & explicata. 304
L. non solum eo. tit. emendata. 149
L. si non tantum §. quia heredibus ff. de si-
deicom. libertat. singularis emendatio & explicatio. 236
Nota quid sit. 230
Per notas celerrimè scribẽdi ratio apud veteres. 230
Ob notarum difficilem interpretationem Iustinianum voluisse vt per consequentias literarum scriberetur. 130
Idemque ante à Basilio factitatum. 230
Notarum plura ac diversa genera. 231
Notæ ignominiæ apud veteres. 231
Notæ itemque imagines memoriæ juvandæ causa. 232
Notas non signis tantũ sed etiam literis singulis binisue constitisse. 231
Notare quid significet. 319
Notariorũ quæ olim quæ hodiè fũctio. 233
Notariorũ creatio solius Principis est. 234
Notoriũ & sẽtẽtia quomodo cõparẽtur 186
Novare non possunt omnes quibus rectè soluitur. 305
Falsa mutui adjectio novationem per stipulationem contractam non impedit, si modo substantia obligationis subsit. 180
Secus si nudum pactum tantummodo intercesserit. 180
Novi operis nunciatio, licet per servũ aut mercenarium non rectè fiat, prohibere tã nè nè aliquid fiat, eoq; nomine actio detur possunt. 20

O.

Obligatione principali pactò sublata, etiã pœnæ promissio extinguitur. 303
Obligationem dandi, pleniorem esse obligatione faciendi. 16
Et tam factum quam non factum continere. 16
Obligatio conditionalis antè eventum cõditionis non obligat. 355
L. observare ff. de off. Procõs. emẽdata. 130
Officiarijs in officio mortuis integrum salarium deberi. Plerumque tamẽ idipsum moderari. 375
Officiariorum salarium hodiè non præstari

Digitized by Google

nisi pro rata temporis. 376
Operam in societate prestans, ob negligentiam & imperitiam tenetur. 147
Operarij ob pluviam aliudue impedimentum ab opere cessantes salaria non accipiunt. 376
Optionem servi aliarumque rerum actum legitimum vocari. & lectio l. apud Aufidium ff. de opt. leg. indicata. 123
Ordinis confusionem etiam ex legis dispositione sustineri. 310.

P.

Pacta publica quando bonæ fidei sint quãdo è contrario stricti juris. 87
Pactorum publicorum tria genera. 85
Pacta cum latronibus, & quibus nulla belligerandi causa est, quomodo faciẽda. 85
Pactiones privatorũ etiã juri publico quãdoque præjudicare. 25
Ex pacto nudo usuras peti posse nec priorẽ obligationem quam novare contrahentes conabantur suspendi, rejecta Molinei sententia. 180
Pacto effici posse nè quis omnino aut certo modo possit reficere. 150
Pactum unius ex argentarijs non nocet socio. 305
Pacta legis commissoriæ im omnibus contractibus preterquam in pignore probari. 238
Pactũ hoc modo directis, modo obliquis, modo etiam dubijs verbis fieri. 238
Pacti directi & obliqui vel dubij differentia. 238
Resoluta ex lege commissoriã venditione, dominium nunquam translatum fuisse censetur. 238
pactum legis commissoriæ venditionem an & quando faciat conditionalem. 239
Papinianus à Paulo rectè notatus, itemque Mutius à Servio. 355
Papinian' ff. de minor. vetus lectio defensa contra Freherum. 351
Paratę executionis praxis, & quæ cõtra sententiam opponi possint remissivè. 314
Pares bello quomodo in fœdera coëant, id per exempla ostensum. 86
Paruitatem pretij fraudis suspitionẽ inducere. 246
Partitio quid sit, & simpliciter accepta dimidium significat. 269
Partis appellatione an semper dimidia veniat. 265
Partes lucri in societate quomodo ineundæ. 143
Partis appellatione non simpliciter venire dimidiam. 268
Parentũ liberorumq; appellatione comprehendi etiã eos qui verè parentes aut liberi non sunt. 21
Parentes ac patronos à juramento calumniæ excusari. 310
Parentum ac liberorũ appellatione qui cõtineantur. 20
Pater filio herẽdẽ scribens, prius sibi deinde filio heredem scribere debet. 308
Si tamẽ ex certis inditijs mẽs patris colligatur conversio scripturę dispositionẽ non vitiat. 309
Patria potestas in liberos quomodo exercenda. 324
Patria potestas in Gallijs & Belgio sublata 325
Patrię potestatis in liberos & servos discrimen. 91
L. Paul' notat ff. de Præt. stip. emendata. 46
Pax Romanorum cum Carthaginensibus quibus conditionibus inita. 85
Itemque pax cum Antiocho rege. 86
Pacem per Legatos fere expediri, & quis prior eos mittere debeat. 84
Pacẽ à Principe nunquam concludendam, nisi comprehensis adhærentibus. 88
Peculatum severissimè vindicarunt Athenienses. 383
Peculatus cum furto affinitas. 383
Peculatus quid. 384
Pecunia in rem pupilli versa quomo probetur. 142

Pœnarum varia genera. 248
Perduellionum domus diruendę, nō aliorū reorum. 68
Perijsse dicitur etiam quod deterius factū est. 176
Persarum Regis de Thesauro invento judicium. 33
Perscriptio notationi contraria. 231
Persequi quid significet. 314
L. per servum §. ususfructus de usu & habitat. leg. emendata & interpretata. 342
Petri Fabri sententia notata. 225
Pignoris venditionem si publicâ authoritate fiat, minor pati cogitur, & an contra eā restitui nequeat. 143
Pignoribus quæ pater minoris dederat non ex fide distractis, quomodo minori succurratur. 144
Pignoribus datis, olim etiam ultra duplum sortis usuras exactas fuisse. 216
Quod hodiè ex Iustiniani Const. correctū est. 217
Pisana litera Accursio & alijs in pretio habita. 402
L. planè §. si conjunctim explicata. 299
Plantina editio duobus locis emendata. 50
Plebei olim in Gallia servis similes & quid nunc servetur. 322
Plures uno partu editi, singuli in successione partem faciunt. 392
Plurium reorū obligatio aliquando ab initio aliquando ex casu superveniente dividitur. 262
Pluribus simul simpliciter obligatis singuli pro virili tantum tenentur. 262
Pompei factum laudabile in Perpernā percussore Sertorij. 30
L. Pomponius de neg. gest. emēdata & novè explicata. 398
Pontones quid sint. 126
Possessio nemini temere est auferenda. 364
Possessor prædij, nè onus tributi agnoscat, pacisci non potest quoad censuarium, quoad ipsum & debitorem potest, reprobatâ distinctione Cujatij. 22
In causa possessionis judex utrique parti possessionem inhibet. 345
In possessionis causâ si timor sit armorum quomodo procedatur, & inhibitio hic facta quantum differat à sententia in possessorio lata. 345
Possessorium judicium quomodo ordinariè intentetur. 345
Positiones in locum interrogationū ne hodiè quidem successisse. 164
Positionum & interrogationum discrimen. 164
Posthumorum exheredatio olim permissa. 387
Posthumi qualiter inter suos ac legitimos numerentur. 387
L. Posthumus ff. de inoff. test. emendata & novè declarata. 387
Posthumi an cognatorum testamenta ut inofficiosa rectè accusent. 387
Postliminio res amissę recuperantur. 89
Pretium quod in utilitatē minoris versum est semper restituendum. 142
Præ foribus stare solere, deposituros querelas in Synodis. 71
Præsidis lata significatio. 377
Præsides provinciarum itemque decuriones, frustra quid emunt aut publica conducunt. 31
Præsides, proconsules, Episcopos, Capitaneos &c. officialium & ministrorū facta prȩstare. 367
L. præterea ff. de rei vend. explicata. 159
In l. Prætor ait §. quod Papinian' ff. de minor. negatio defensa contra Goveanum. 307
Principium termini an computetur in termino. 283
Principum portoria. 317
Principum prærogativæ multiplices. 318
Princeps solus pecuniam publicam habet. 384
Procurator in rescindente restitutionis judicio, etiam rescissorium cogitur suscipere, non etiam defensor. 48

Digitized by Google

Proclamare quid significet. 302
Pecoris significatio explicata. 366
pœna eorum qui cadavera spoliant. 102
Varia pœnarũ genera in victos exercita. 86
pœna reorum vno casu etiam post sententiã differetur. 30
prodigis non minus quam furiosis curatorẽ dari. 186
Sola prodigalitas nemini bonorum suorum administrationem aufert. 186
L. prohibere 3. ff. quod vi aut clam singularis emendatio & explicatio. 19
propriorum hominum bona post mortẽ ad dominos redire. 322
Proprij homines quomodo tractandi. 323
Propriorum hominum bona quibus applicentur. 276
protectioni superioris se subycere; species quoque fœderis est, diversa tamen à superiore. 87
Protestatio conservat jus protestantis. 304
Provinciales sine principis permissu, statutorum condendorum potestate caruisse. 348
Provinciales magistratus linguâ vulgari jus dedisse. 78
provinciæ ab Augusto divisæ, & qui in illas missi. 378
Proxeneta & proxenetica quæ dicãtur. 281
Publici juris esse quæ dicantur. 356
Publica judicia quæ dicantur. 389
Pueri plures vno partu editi. 392
punctus loco copulę est. 192
Pupillum ex culpa tutoris nunquam teneri si tutor soluendo non sit. 403
L. pupillus §. item ipse ff. de auth. tut. emẽdata. 32
Res pupillares si à creditoribus palam distrahantur, emere eas tutor potest. 32
In pupillari substitutione duas hereditates considerari. 310

Q.

Quà adverbium quid significet. 316
Inscriptionem tit. C. quãd. civil. actio crim. præ. ab inscriptione C. Theodosiani variare, & quâ de causâ. 72
L. quæritur ff. de Ædil. edict. restituta. 386
L. quæsitum, de sponsal. & l. cum hic status §. fin. de donat. inter. vir. & vx. interpretatæ & conciliatę. 396
Querelã inofficiosi testamenti succumbẽs, falsi accusationem non amittit. nec è cõtra. 72
L. qui bona fide d. t. emendata. 559
Quinque pedum spatium l. 12. tab. inter vicina prędia relinquendum, vsucapi non potuisse. Idẽ L. Manilia confirmatũ. 93
L. quinque pedum C. fin. reg. nihil pertinere ad speciem l. vlt ff. eod. 96
C. Qui insulam 30. ff. Locati. emendata & explicata. 59
L. qui non facit 121. de reg. jur. emendata & explicata. 57
L. Qui prior ff. de judic. vera lectio & explicatio. 190
L. qui proprio § item quæritur de procur. lectio communiũ Codicum asserta. 49
L. qui scit §. fin ff. de vsuris interpretata & conciliata cum l. bonę fidei & l. qui bona fide de ac. rer. domin. 152
Titulus digestorum qui test. fa. non possint cur negativè conceptus. 356
L. qui testamento §. ejus qui ff. qui test. fa. poss. rectè à Cujatio restituta. 174
Quam de antiquis pro quâ acceptum. 102
L. quod dicitur de impensis in res dot. fact. vera lectio. 194
L. Quoties ff. de solut. explicata & cõciliata cum l. si creditores C. de pact. 265
L. quoties cuidam ff. ad l. Falcid. emendata. 274

R.

Ratihabitio negotij gesti quid operetur. (400
Rationes administrationis publicæ post quæ tempora non retractentur. 119
In redhibitoria quis ordo servetur. 412
Refectionis gratiâ is cui servit' debetur, ad loca non servientia potest accedere. 149

Digitized by Google

Refectionis vocabulo quid contineatur. 149
Cui reficiendi jus competit, novum opus facere interdictum est. 150
L. refectionis ff. com pręd. emend. & explicata. 151
Regalia quæ sint & quibus competant. 336
Rei judicatæ exceptionē tria requirere 287
Relegati rerum suarum dominio non spoliantur. 334
L. relegati in f. princ. ff. de pœnis vera lectio. 336
Propter loci religionē citari, aut loco moveri qui nequeant. 63
Reliqua quæ dicantur. 250
Renati Choppini de jure Protimiseos sententia notata. 126
Repræsentationis jus quousq; extendatur, quando, & in quibus locum habeat. 332
L. rescriptum ff de pactis, emendata & conciliata cùm l. si præcedente §. Lucius ff. mand. 300
Res mea mihi ignoráti vendita, si jussu meo à venditore alij tradatur, preter jus quod venditor habuit nihil translatum est. 137
Respublica vel universitas pro subditorum delictis quæ non coëret cogitur respondere. 56
Vti & is qui securitatem promisit, pro injurijs quas ipse coërcere potest. 56
Restitutio minoris quando fidejussori prosit, remissivè. 11
Restituto omnia redintegrat. 353
Restitutiones damnatorum quando valeát. 336
Restitutio damnatorum à solo Principe fit. 335
Retractus conventionalis potentior consuetudinario. 245
In retractibus an oblatio pretij sufficiat. 245
Pactū retrovēdēdi etiā successores ligat 245
Pactum retrovendendi impropriè l. commissoriam vocari. 244
Idque tam Civili quam Canonum jure licitum. 244
Retrovendendi pactum à fiduciaria veterū mancipatione quomodo differat. 244
Facultatē retrovendendi, modo simpliciter modo ad certum tempus concedi. 244
Ad certum tempus concessa retrovendendi facultate, post diem oblatio fieri nō potest. 245
Ex pacto retrovendendi fruct⁹ quomodo restituantur. 246
Pactum retrovendendi vt valeat, cōtractui est inserendum. 246
Reus detecto crimine veloci pœna consumendus. 28
Romanam rempub. solam habere privilegium Fisci. 348
Romanos Latinæ linguæ vsum, etiam exteris nationibus imperasse. 76
Rusticorū prædiorū servitutē medius fund⁹ qui liber est impedit, vrbanorū nō itē 125

S.

Sacrilegiū quid & quando cōmittatur. 384
Salarium ejus per quem non stetit quo minus operam præstaret quomodo debeatur ipsi heredibusue ejus. 374
Salarium semel præstitū non refunditur infirmitate officiū susceptū impediēte. 376
Scientia in contractibus quomodo accipienda. 357
Scipionis Gentilis sententia ac emendatio improbata. 369
Hodiernus mos scribendi ciferis. 232
Securitas quomodo & à quibus impetranda remissiuè. 56
Semiplenas causarum cognitiones etiam alibi quam pro tribunali fieri posse. 166
L. Senatus ff. ad l. Cor. de fals. emēdata. 171
Sententia non præjudicat tertio, contra quem lata non est. 18
Sententia in alieno territorio executioni quomodo mandetur. 312
Sententia contra heredem lata, etiamsi injusta sit legatarijs nocet. 174
Sequester quis dicatur. 361

Sequestratio an & quando possessionē auferat. 362
Sequestratio alia voluntaria alia necessaria. 363
Sequestrationis necessariæ causæ. 363
Sequestratio an & quando per cautionem impediatur. 364
Servitutem legatam simpliciter heres per quam velit fundi partem constituere nō potest. 161
Qui servitutem debet ad incommodū servitutis ejusue refectionem nihil facere potest. 151
L.servum Titij.ff.mandati.nova ac singularis emendatio & interpretatio.& nu.10. & per totum. 236
Servos domini voluntate vxorem ducentes aut pileatos in funere incedentes liberos esse. 327
Ex contractu an ex vltima voluntate servitus debeatur nihil interest. 149
Differentia servitutis simpliciter constitutæ,ab ea cui totus ager subjicitur. 162
Servos in dominos interrogari nō posse 359
Quæsita per servum aut liberum hominem bona fide possessum cui cedant. 138
L.servus si heredi ff.de statulib.emendata & explicata. 249
L.servus hereditarius de stip servor emendata. 352
L.si à bonæ fidei 21. ff. de rei vend. emendata. 53
L.si ad resoluendam C.de præd.& alijs reb. min.cum l.1.ff.eo tit.conciliata. 140
L.si cui 31.§.si sub cōditione ff. ad trebell. emend.& explicata. 97
L.si cui simpliciter.ff de servitutibus, emēdatio. 160
L.si cujus rei §. sed si inter duos ff. de vsuf. vera lectio indicata. 345
L.si ego ff.si cert.pet.& l. cū in corpus ff. de acq rer.dom.conciliata & novè explicata. 144
L.si ex duobus ff. de nox.action. vera lectio & interpretatio. 222
L.si ex pretio C.si cert. pet. novè declarata. 179
L.si ex toto §.1.de Legat. 1. singulariter explicata. 266
L.si finita §. posteaquam ff.de dam. infect. explicata. 7
L.si fuerit ff. de reb. dub. vera lectio & interpretatio. 225
C.significavit de cens.ex lib.manuscr. suppletio. 26
Verbū Sino quam significationē habeat. 56
L.si in emptionem ff.de minoribus emendata & explic. 38
L.si in areā ff de vsufr.castigata. 346
L.si is cū qu. 20 ff. com. divid. nova & singularis interpretatio, rejectā Ræverdi correctione atque sententiā. 67
L.si is qui ff.de vulg.& pup.sub.vera lectio. 274
L.si iter ff.de servitut.emendata. 271
L.si judex.41. De minoribus, emendata. 60
Simile non est idē cū eo cui assimilatur. 355
Simplici' veteres pro simpliciter accepisse. 160
Singula momenta considerari quomodo dicantur. 158
L.singularia ff.si cert.pet. Et l.qui negotia ff.mandati.interpretata & invicem conciliata. 181
L.si oves ff.de abigeis. emendata. 172
L.si pariter ff.de lib.causa restituta. 344
L.si postulaverit §.notandum.de adulter.emendata. 172
L.si quæ sunt cautiones ff. fam.hercisc.mendo liberata. 206
L.si quis ab alio 13.§.1.ff de re jud. emendata. 55
L.si quis rationes ff.de liberat.leg.emendata. 250
L.si quis forte ff. de pœnis emendata & explicata. 29
L.si quis vxori.§.si fugitivum ff. de furt. emendata. 113
L.si quis hac lege ff.de rei vend. emēdata & explicata. 37
L.si servus hereditarius in f. de stip.ser. emendat. 278

L.si servum stipulatus.91.ff.de verb.oblig. emendata & explicata. 14
L.si servus servum §.item si servus ad L. Aquil.emendata. 279
In l.si servus 50.§.1.de legat.1.negationẽ à Cujatio rectè detractam. 174
L.si sic stipulatus de verb. ob. emendata & explicata. 404
L.si re bonis C.de jur.deliberand.emendata.& explicata. 177
L.si Titiò fructus ff.de vsuf.novè ac singulariter explicata. 287
L.si verò plures 5.§.1. De his qui dejecerunt vel effuderunt restituta. 57
L.statuliberi ff.de statulib.emendata & cõciliata cum l.moris ff.de pœnis & l.statulib.de quæst. 388
L.Stichum §.aditio & §.quod vulgo ff. de solut.vera lectio & explicatio. 10
Socium beneficium competentiæ habere, etiamsi non sit omnium bonorum socius. 352
Societatem & purè,& in diem, & sub conditione contrahi. 147
Solutionem vnius correi alijs etiam non acceptantibus ad divisionem proficere. 766
Solutio vnius correi quando alijs ad divisionem non prosit. 267
Sophocles à filijs vt furiosus in judiciũ vocatus. 183
Sponsalia non contrahi si minor 12.annis in domum mariti inducta sit. 396
Statuliberum in publicis judicijs non vt servum sed vt liberum puniri. 390
Statui ex quo pœna infligitur forma attendenda. 339
Stipulatio hęc neque per te neque per heredem tuum vim fieri quid contineat. 404
Subditos ob nimiam crudelitatem à domino posse recedere. 324
Subsidiariam actionem ex quasi contractu profluere. 114
Actio subsidiaria vltimum remedium. 112
Subsidiariam actionem solis pupillis non etiam contutoribus competere. 112
Subsidiaria actio quando cesset. 112
Subsidiaria actio pupillis prodigis &c. adversus Magistratus prodita. 110
Eamque & hæredi & in hæredes concedi. 111
Adhibitâ tamen distinctione cum in hæredes datur vtrum dolus an culpa intervenerit. 111
Eâdem distinctione retentâ, optionem cõcedi ei qui pupillus fuit quem ex magistratibus convenire velit, si modo omnes soluendo sunt. 111
Per alium succedere quis dicatur. 109
Successores ad fœderum observationẽ teneantur, & quando fœderibus contravẽtum censeatur. 88
§.sui autem & §. cum filius.Inst.de her.quę ab intest.emendati. 331
Sumptus quærendorum fructuũ gratia facti, in fructus imputantur, & vel à malæ fidei possessore deducuntur. 199
L.sumptus.& l.emptor ff. de rei vend. explicatæ.rejecta Copi, Holoandri & Tiraquell.sententia. 202
L.sunt qui in id ff.de re judicata. emendata & novè conciliata cum l.verum in princ. ff pro socio. 350.

T.

Taciturnitas quando tacenti præjudicet. 267
Ταγμα quid significet. 369
Tenor ætatis quid significet, 330
Testamentum notis scriptum non valere, vt nec alias notæ ad probandum sufficiunt. 233
Ex testamento vno tantum modo hæreditatem acquiri, ab intestato varijs modijs. 107
Testamenta omnia publici juris esse. 356
De pendentibus ex testamento nisi inspectis verbis testamenti transigi nõ posse. 75
Testatoris conditionem quæ mortis tempore

pore fuit inspici. 330
Terminorum auulsio aut eversio quomodo punienda. 105
Thesaurus quid sit. 33
Inventus cui cedat. 33
Thesaurus magicis artibus juventus fisco cedit. 33
Consuetudo Thesaurum non vno modo distribuit. 36
Pecuniam deperditam vel metus custodiæve causa reconditam Thesaurum non cēseri. 36
Thesauri effodiendi facultatē olim à Principe impetrari debuisse. 36
Thesaurus ex monumento, Itemq; res privatorum è loco sacro sublatæ, furti tantū actionem constituunt. 384
Inventor Thesauri si dolo id celet, totū cedit loci domino. 34
Thesaurus in loco religioso inventus cui cedat, & antinomia l.3.§.si in locis de jure fisc.cū §.Thesauros Inst. de rer. divisio. conciliata. 34
Beneficiarij possessores, Thesaurum inventum an retineant. 35
Tiraquelli sententia notata. 240
L.Titia ff.de manumiss test. explicata, rejectâ Curtij Decij & Bartholi sentētia. 242
L.Titio §.Titius ff.ad municipalem emendata & singulariter explicata. 177
L.Titius heres Sempronij. De actionibus empti. vera lectio & declaratio. 191
Trahere reliqua quid significet. 249
Trajectitiam pecuniā quandiu navigat navis inifinitas vsuras recipere. 117
Trajectitiam pecuniam infinitas vsuras recipere. 218
Trajectitij contractus, exempla reprobata Molinei sententia. 218
Trāsportum coram judice factum nisi decretum adsit nihil operatur. 141
Transitu exercitui per territorium concesso quid contineatur. 162
Trāsuersales omnes in capita succedere. 332
Treuga sive Induciæ quid sint. 80
Tribonianum omisse constitutionem Cōstantini, & duas alias mutilasse. 95
Tribonianū multa l C. responsa reformasse. 215
Tribunatus numerorum quid fuerit. 207
Turpis conditio an ad hæredis an alterius emolumentum remittatur multum interest. 100
Tutor à pupillo cujus tutelam gerit emere nihil potest. 30
Fallit si obligationē cum Patre pupilli contractam impleat, aut emptore non solvente, ipse eodē pretio rem retineat. 31
Tutoris & judicis dandi potestatem nō eodem modo competere. rejectâ Fulgosij sententiâ. 132
Tutor pupillam suam ducere prohibetur. 329
Tutor authore contutore cum pupillo rectè contrahit dum mala fides absit aut captio. 31
Tutor cui à prætore permissum est rem pupillarem vendere an eam obligare posit & econtra. 57

V.

Vasalli sive clientes ad quid domino teneantur. 324
Vacantia bona in multiplici differentia esse, & diversis applicari. 275
Vectigal pro transferendo defuncti corpore nulla lege inveniri inductum. 167
L.veluti ff.de pœnis emendata. 247
De vectigalium solutione & commissis remissivè. 103
Venditiones temerè rescindi non debere. 364
L.venditos C. de resc. vend. emendata & explicata. 365
Vendens rem suam quā defunctus cui successit emerat, non contra emptorā suū, sed adversus defuncti venditorem experitur. 138
Inter venditionem & promissionem ven-

dendi quoad l. commissoriam nihil interest. 241
Venditor negotia emptoris gerens, an liberetur ab actione redhibitoriâ. 412
Ventri quanta portio servetur. 391
De verbis quibusdam communibus quorũ significatio mutitata est. 221
Veteres multa activè enuntiasse quæ nos passivè pronuntiamus. 223
Veteres in varia diversaque materiâ scribere solitos. 227
Veterum scribendi mos ab hodierno quantum variaverit. 105
Veteres literarum geminatione ante Ennij tempora non usos. 370
Via si deperierit, quando ad alias partes regredi liceat. 162
Viam primo ingressus eam præoccupasse censetur. 317
Via simpliciter per fundum concessa, quomodo totus fund° censeatur affect'. 161
Victoria hæredis, quomodo ei, qui postea apparuit coheres, prosit. 117
In victos iracũdiam & ultionem ferè exerceri. 85
Victi quomodo mulctandi. 85
Visiones quid Iustin. & IC. significent. 215
Vlpianum cavillis ac æquivocatione delectatum. 385
Vlpianus quis fuerit, eumque ante Paulum scripsisse. 319
L. vlt. C. de off. rect. pro. malè ei titulo cohærere, ejusque inscriptio ac subscriptio emendata. 379
L. vlt. C. de Mag. conuen. emendata & explicata. 114
L. vlt. §. cum igitur C. de jur deliber. emendata. 172
L. vlt. ff. de minor. explicata. 403
L. vlt. ff. de ad. & per. tut. emendata & explicata. 402
L. vlt. de in integ. restitut. vera lectio. 308
Vniversitatis considerationem singularem sæpè effectum producere. 295. 296
Volones qui fuerint. 327
Voluptuariæ impensæ quæ sint. 195
Vrbana servitus confectum prædij servientis requirit, rustica non item. 126
Hodiè ex Iustiniani Const. omnes vsuras referri ad probabilitatem ejus quod interest. 219
In omnibus in quibus subitur periculũ fortis, majores vsuras communibus licet exigere. 219
Cessante periculo marino vsuras ad legitimum modum statim revocari & duplum nunquam excedere. 117
Vsusfructus proprietatem suam semper aspicit, & facillimè cum eâ consolidatur. 285
Vsufructu legato, an vsus sine fructu, itemque fructus sine vsu adimi possit. 345
Vsufructuarius & is qui ex fideicommisso rem cogitur restituere, quas impensas deducant. 201
Vsumfructum areæ per inædificationẽ extingui, itemque per demolitionem reviviscere. 346
Vtiles impensæ quæ sint. Et l. impensæ de verb. signif. vera lectio & interpretatio. 194
Vtiles impensæ si admodum magnæ sunt, domino quomodo succurratur. 204
Vua in homine quid. 386.

Z.

Zæno imperator qualis fuerit. 115

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

ELBERTI LEONINI EMENDATIONVM SIVE OBSERVATIONVM.

LIBER PRIMVS.

SVMMARIA.

1. *Glossam sub interpretationis specie textum non raro involuere. Et nu. 3. 4. 5. 6. 7.*
2. *l. Fulcinius §. vlt quib. ex cau. in poss. ea. vera lectio & interpretatio. Et 17. 20. 23.*
9. *Missio ex primo decreto custodiam rerum duntaxat tribuit.*
10. *Carbonianus bonorum possessor quid consequatur.*
11. *Missio in realibus iudicijs pinguior quam in personalibus.*
12. *Ex missione quomodo & quando dominium consequamur. Et 16. 22. 31.*
13. *Missio ex secundo decreto præter nudam custodiam etiam perceptionem fructuum tribuit.*
14. *Qui tamen vel in vsuras vel in sortem sunt imputandi. Et 18.*
15. *Etiam ab eo qui ex rescripto Divi Pij mittitur. Et 19.*
21. *Missio ex edicto prætoris & rescripto Divi Pij in quibus differant. Et 24. 25. 26.*
27. *l. Si finita §. sin autem de damno inf. explicata.*
32. *Missiones hodie vix frequentatæ.*

CAPVT PRIMVM.

1 PERVULGATUM est glossam sępè destruere textū, seu vt quidā ait, ex glossarum diuersitate intelligētiam textus obtenebrari, & studiosi animum, qui prius incertus erat, ex varietate interpretationum incertiorem dimitti. Cuius rei evoluenti corpus vniversi juris infinita exem-
2 pla sunt obuia. Inter † quæ memorabilis est contentio, & per multas varietates agitata accursij & aliorum interpretatio eius, quod à Divo Pio rescriptum refert Vlpianus, in l. Fulcinius, § vltimo. Quib⁹ ex causis in possessio. eatur. aduersus eum qui hæreditatē possidens copiam sui non faciebat, in possessionem rerum hæreditariarum adversarium inducendū esse, eo addito, quod ejusdem rescripti verbis etiam fructum percipere jubeatur is: *qui per nimiā contumaciā possessoris hæreditatis vt lucro eius cedat in possessionem inductus est rerum hæreditariarum.* Nam † inde omnes ferè 3
putāt missum ex primo decreto in possessionem ob nimiam contumaciam adversarij fructus lucrari. Et hoc speciali jure & prærogatiuà in petitione hæreditatis ex quorundam sententià. Quibus † alij contradicunt, & rationē 4
in speciali beneficio Divi Pij constituunt. Alij † verò gravitatem contuma- 5

Digitized by Google

ciæ ponderant, nimiam contumaciam puniri arbitrantes, maximé si vt Bartholus scribit, verbis primi decreti adijciatur, quod missus in possessionē fru-
6 ctus lucrari debeat. Rursus † alij distinguunt, an is qui experitur, sit hæres an
7 extraneus. Deniq; † plериq; in eà sunt sententià, vt missus non lucretur fruct⁹,
8 seu eos suos faciat. Quæ † animum studiosi distrahunt, & opinionum laqueis ab omni parte constringunt: quos euitare non fuisset difficile, si interpretes, id quod Divus Pius rescripsit magis ad juris rationem expendissent, quam ad corticem scripturæ. quæ in omnibus libris excusis & manuscriptis deprauata est, in verbis: *vt lucro eius cedat*. Quibus sciolus aliquis juris ignoratione lapsus, indoctà ineptaq; juncturà syncerum & elegans Vlpiani responsum interpolauit & adulterauit. Quoniā hujusmodi pœna, neque ex primo, neque ex secundo decreto, neque ex constitutione diui Pij contra contumacem, etiam dolosé & fraudandi adversarij causa latitantē inducitur, siue in bona debitoris, siue in res hæreditarias, siue in res singulares quas quis vēdicare intendit, missio de-
9 cernatur. Ex † primo enim decreto missus non proprietatē neq; possessionem nanciscitur, l. qui legati C. vt in possess. legatorū. sed detentionem atq; custodiam rerum, vt eleganter respondit Pomponius, in l. cum legati. ff. Quibus ex causis in possessionem eatur. his verbis: *Cum legati vel fidei commissi seruandi causa, vel quia damni infecti nobis nō caueatur, bona possidere prætor permittit, vel ventris nomine in possessionem nos mittit, non possidemus: sed magis custodiam rerum & obseruationē nobis concedit*. Et † quam- 10
uis eum qui mittitur in possessionē ex Carboniano edicto prętor possessorem constituat: is tamen nihil diminuere potest ex hęreditate, nisi vescendi causa, & vsq; ad id, quod alimentis est necessarium: l. 3. §. missum, & l. sed etsi. De Carboniano edicto. ne pręsumptio Carbonianæ possessionis præjudicium adversarijs adferat. Rursus † licet in rei 11
vendicatione, petitione hæreditatis & alijs realibus judicijs plus virium habeat missio quam in personalibus: nunquam tamen missus ex primo decreto efficitur dominus, nec pro domino esse incipit, nec veram possessionē assequitur, † nisi passus missionē negligat intra 12
annum venire, & præstita cautione atq; refusis expensis rem recuperare; cap. quoniam frequēter, §. in alijs. cap. tuę, vt lite non contestata. l. consentaneū, C. quom. & quando iudex. Quin etiā post anni lapsum missus verus quidem possessor efficitur, sed non statim lucratur fructus, manetque adversario salua quæstio proprietatis, donec (auditis possessoris defensionibus) id quod juris ratio exigit statuatur, aut competēs judex latitanti terminū præfigat ad agendum de proprietate. Eo enim lapso securus fit possessor, & adversarius super proprietate vlterius nō auditur; vt rectè notauit Bartholus. in l. si finita § Iulianus. nu. 54. ff. de damno infec. Quod † 13
idem obseruatur in interpositione secundi decreti, ex quo missus non fit incommutabiliter domin⁹, neq, lucratur statim fruct⁹ (vt verba illa sonant, *lucro eius cedant*, juxta illud Vergilij: *Cedat Lauinia coniunx*, & pleriq; malè opinantur)

Digitized by Google

tur) sed possessionē & administrationē consequitur cum perceptione fructuū, donec ex authoritate judicis satisfactionē obtineat, per adjudicationē rei, per solutionē debitoris vel per venditionē bonorum aut in solutum dationē, pro varia natura causarum seu negociorū, de quib⁹ agitur; l. 1. C. de prætorio pignore. Bartholus in d. l. si finita. §. si de
14 vectigalib⁹ nu. 11. Idq; † secundū modum & mensuram debiti, per sommariam cognitionē declarati, l. cum proponas & ibi glossa in verbo *cōstat*. & authēt. & qui jurat, in verbis *debiti declarati*. C. de bonis authoritate jud. possi. pro quo missio facta erat, si uctib⁹ ad cōmodum debitoris imputatis in vsuras vel in sortem, l. is cui, §. quæri poterit ff. vt in possess. legatorum. Et ita in creditore pignoris constitutū est. l. prætor ait, in prin. ff. De bonis autho. Iudic. possi. Et generaliter observatur in omnibus qui in possessionem missi sunt. Nam prætor judicium in factum tribuit adversus eum qui cū in possessione esset; fructus quos eo nomine cœperit, non restituit. d. l. prætor ait in princip.
15 Et † ei qui ex constitutione diui Pij in possessionem mittitur, post sex menses fruitio perceptioq; quidem fructuum permittitur d. l. is cui. §. Imperator Antonin⁹, sed diminutio denegatur; quia officium ejus est, fructus atq; vniversas res colligere & custodire. & si missus quid amplius quam sibi debetur, perceperit, exemplo pignoratitiæ actionis etiam vtilis actio ad id refundendum da-
16 ri debebit. d. §. quæri poterit. Neq; † enim prætoris edictum, neq; rescriptū diui Pij missum absolute dominū vel hæredem facit, antequam vsucapio impleatur, vel ex authoritate judicis aut Principis bona ei adiudicentur, in solum dentur, aut per ministros justitiæ distrahantur, pro modo & mensura debiti, servatis solemnitatib⁹ juris seu consuetudinis. l. vlt. C. de bonis autho. jud. posśid. Eoq; pertinet, quod prætoris edictum non tantū de possessione verū etiam de venditione, in d. l. Fulcini⁹ in princip. & constitutio Diui Pij in l. is cui §. Imp. Antoninus ff. vt in poss. leg. de satisfactione loquatur. De qua ex jurisdictione eius ad quē cognitio pertinet, examinato negocio, decernendū est, antequam possessor plenum dominium assequi, aut fructus vere lucrari possit. Et hoc est quod Alexander Imperator Paulinæ rescripsit, l. qui legati, C. vt in possess. legatorū. vt post acceptum pignus satisfiat aditum competentem judicem providere debere. Ex † 17
quib⁹ intelligitur, neq; ex prærogatiua petitę hereditatis, neq; ex speciali beneficio diui Antonini, neq; alia ratione missum ex primo vel secundo decreto ob contumaciam lucrari fruct⁹ rei possessæ; neq; enim effectus primi vel etiā secundi decreti tam late patet vt lucrū fructuum possessori attribuat, etiamsi missionem passus in magnà sit contumacià, & frustrandi adversarij causá latitet. d. l. Fulcinius, §. 1. Et constitutio seu rescriptum ab Vlpiano citatum in d. l. Fulcini⁹. §. vltimo. longe aliam sententiā habet. Etenim Imperator Antoninus Augustus hoc tantum rescripsit, certis ex causis, seu vt alio loco Vlpianus refert, in d. l. is cui, §. Imperator l. 3. ff. Ne vis fiat ei qui in possess. missus

Digitized by Google

est.certis modis, non solum in res hæreditarias, verum etiam in bona propria heredis legatarios seu fideicommissarios esse mittendos, si post sex menses, quā aditi pro tribunali fuerint, ij quorum de ea re notio est, in satisfactione cessatum est, indeq; fruct⁹ percepturos, quoad voluntati defunctorum satisfiat. Quæ à terminis primi decreti recedūt, & ad instar secundi decreti in legatorū & fideicommissorum causis post moram sex mensium locum vendicant, & præter possessionem, administrationē & perceptionem fructuum nihil attribuunt, cum vsucapiendi conditione & amittendæ proprietatis periculo, nisi ante impletam vsucapionem aut adiudicationem acceleretur satisfactio. In qua fructuum ratio habetur, & quod ex fructibus percipitur, primum in vsuras, mox si quid superfluum est, in sortem debet imputari, vt idē Vlpian⁹ in interpretatione rescripti Diui Pij aperte tra-
18 didit, in d.§. quæri poterit. Ita † vt is qui bonorū possessionem passus est, si per nimiam contumaciā intra sex mēses moram non purgaverit & satisfecerit, non puniatur, ex constitutione diui Pij, gravius, quam quod à possessione dejiciatur, vsucapionis periculo subjiciatur, & adversari⁹ in veram possessionē, perceptionem fructuum & administrationem perveniat, sub onere restituendi vel imputandi in vsuras aut sortem, si adversarius tempestiuè & ante perfectā dominij acquisitionem misso satisfaciat, vt Vlpian⁹ ait, in d.§. quærit poterit. Ob quod Alexander Imperator scripsit, in l.certa est forma. C. vt in possess.legato. certam esse formam jurisdictionis, qua fideicommissi servandi causa in possessionē rerū, quæ in causa hæreditaria sunt, aut dolo malo esse desierunt, is cui legati vel fideicommissi satis non datur, mittitur, vel in proprias res hæredis, si fideicommisso satis non fecit, post sex menses, quā peti cœperit, secundum Diui Antonini patris sui cōstitutionem. Per quam † hoc inducitur, 19
vt missus in possessionē, adversus eum, qui legatorum nomine nō satisdat, aut morā fideicommisso facit post sex mēses verus possessor, & exemplo bonę fidei emptoris, l. bonę fidei. De acquiren. rerum dominio. pene dominus efficiatur: & adversarius per satisdationē non relevetur, nec possessionem recuperet, nisi antequam res vsucapiatur aut adjudicetur plene satisfaciat. Ad † quod 20
Vlpianus respiciens, in d.l. Fulcinius. §. vlt. rectè dixit, Divum Antoninū fructum percipere jussisse eum, qui per nimiam contumaciam possessoris hæreditatis inductus est, in possessionem rerum hæreditariarum. Nam quando post missionem decretam hæres differt per spacium sex mensium satisdare à possessione excluditur, & missus veram possessionem assequitur, & commutabiliter pro domino possidet, propter aggravationem contumaciæ, ex Diui Pij cōstitutione donec satisfaciat, l. is cui §. Imperator vt in poss. leg. In † quo di- 21
ffert diui Pij cōstitutio ab edicto prætoris. Nam missionem passus ex rescrito principis non recuperat possessionē, nisi satisfaciat. qui ex edicto missionem patitur, possessionem recipit, resarcito damno & satisdatione pręstita. authent. & qui jurat C. de bonis authoritate iud.

possi-

possidend. nam antequam audiatur & ad prosecutionem causæ admittatur, tenetur resarcire omne damnum actori, & vt Iustinianus ait, in d. authēt. & qui jurat, fideiussorem præstare de lite pro-
22 sequendà. Sed † neq; rescriptum neq; edictum dominium aut fructus possessori concedit, antequam vsucapio completa sit, aut de adiudicatione in solutū datione, aut venditione rerum possessarum, aut super controversià principali, id quod iuris ratio exegerit, à iudice statuatur, vel deniq; per lapsum præstituti termini, missionem passus excludatur. Ita vt eodem modo quo fit in secundo decreto, missus interim libere possideat & fructus percipiat, sub onere tamen restituendi aut imputandi, vt dictū est,
23 Et † proinde non possunt tolerari in Vlpiani responso, in d. l. Fulcini⁹, §. vlt. verba illa: *vt lucro eius cedat*, propter repugnantem juris communis decisionē, quæ omniū codicum authoritate superior habenda est eiq; præponderare debet, Idq; eo magis quod Vlpianus in d. §. finali, nō de edicto seu decreto primo agat, vt interpretes opinantur, sed de constitutione divi Pij, quæ primum decretum subsequitur, & vim suam exercecet, in eo vt missum verum possessorem constituat, eiq; fructus percipere permittat, demū post sex mensiū cessationem, d. §. Imperator. quam Vlpian⁹ ad effectum constitutionis respiciens nimiam contumaciam vocat. in d. §. fi-
24 nali. Et † considerandum est ea inter se differre, non solū respectu satisdationis & satisfactionis, verùm etiam in eo, quod ex rescripto non fit missio in bonis hæreditarijs, nisi ex morà hæredis non solventis. Edictū non requirit moram hęredis, sed ab initio etiam, ante aditam, hæreditatem missionē admittit. Per † edictum cum de legatis seu fidei- 25
commissis agitur fit missio in bonis hęreditarijs, per rescriptū etiam in bonis proprijs hæredū. Rursus † in rescripto 26
certum tempus, videlicet sex mensium, constitutum est, ex quo missus veram possessionē assequitur. in edicto nulla certa est præfinitio temporis; non enim statim vbi prætor misit in possessionē, possidere jubet, sed tum demum cum iusta causa videbitur. Quod incertitudinem habet, & ex arbitrio judicis pro varietate rerum & circunstantiarum definiendum est. Et † hoc est quod 27
Vlpianus scribit: in l. si finita, §. si autē. De damno infecto. *Interuallum aliquod debere intercedere, quo aut pro derelicto ædes longo silentio dominus videatur habuisse, aut misso aduersario in possessionem & aliquamdiu morato nemo caueat.* Rursus † 28
edictū pręcedit constitutionem, & constitutio edictum subsequitur, & post sex mensiū cessationem operatur Item † 29
edictum ad quarumlibet rerum possessionem pertinet & omnibus causis ex quibus missio decernitur, applicatur. rescriptum seu constitutio divi Pij duntaxat legatorum seu fideicommissorū conservandorum gratia comparata est. Deniq; † differentia est in cultura & 30
administratione rerum, quia missus ex edicto per primū decretū solam custodiā habet, nec potest prohibere adversarium ne agrum colat d. l. si finita, & fructus redigat, quod misso ex rescripto permittitur. Is enim potest adversariū excludere & solus administrare, & si v-

tenti fruenti aliquá vis inferatur, interdicto experitur: vt per adversatiuam orationem eleganter ab Vlpiano exprimitur: in d.l.Is cui § quod si ex constitutione his verbis: *Quod si ex constitutione quis in possessionē mittatur, curandum est, ne vis fiat vtenti & fruenti legatario.* Quæ ex omnium sententiá non tam ad jus, quã ad factum percipiendi fructus referuntur: & liberam possessoris perceptionem, & administrationem respiciunt, sub onere restituēdi aut imputandi, donec sequatur & perficiatur rei possessæ venditio, adiudicatio, in solutum datio, aut per lapsum præfiniti termini exclusio, aut denique compleatur vsucapio. Et † hoc est, quod post
31 alios Robertus Maranta scribit, de ordine iudiciorum, parte 6. de contumacia. nu. 12. post secundum decretum lapso termino contumaci præfinito, creditorē missum fieri irreuocabilem dominum per rei adiudicationem, secundum iuris communis formulam. A † 32
quá, velut tediosá & prolixá per cōsuetudines multis locis receditur, & vel probatione legitimè factá in contumacem pronunciatur super jure & proprietate rei; (vt pulchre tradit Petr⁹ Rat, ad consuetudines Pictonũ,) vel actori electio datur, an velit petere terminum ad probandum aut in possessionem mitti. Robertus Maranta loco citato, nu. 10. Quod non est absimile his, quæ traduntur à Bartholo, in l. consentaneum C. quomodo & quando judex.

SVMMARIA.

1. *Missio in possessionem inducit vsucapiendi facultatem.*
2. *Adeoque liberé missus possidet, vt loco eius qui missionem passus est habeatur.*
3. *Voces Dominium & Dominus quandoque pro possessione & possessore vsurpari.*
4. *L. Si finita § posteaquam ff de dam. infect. explicata.*
5. *Missio ex secundo decreto, itemque rescripto diui Pij per cautionis oblationem non extinguitur vel abrumpitur. Et nu 6.*
7. *Aduersus pupillum indefensum, eumque qui Reipub. causa abest, cessare decreti & const. pœnā.*
8. *L. is cui §. Imperator ff. vt in poss. legat emendata & explicata. Et nu. 5. 13.*
9. *Debitor in solutione cessans cogi potest ad dissoluendam obligationem fideiussoriam.*
10. *Ita tamen vt sine cessatione & morá, solus temporis lapsus non sufficiat.*
11. *Arrestum Gelriæ in causa Ernesti Mom.*
12. *Debitor etiam cessante morá & diuturnitate temporis, quandoque ad solutionem á fideiussore compelli potest.*
13. *Duareni opinio confirmata.*

CAPVT SECVNDVM.

AD illustrationem præcedētium prętermittendũ non est, quod †
1 quamuis ij qui ex constitutione Divi Pij, aut ex secũdo decreto possidere jubentur, non statim consequantur dominiũ, aut jus quod missionē passus habuit, possessio tamē à prætore aut ex constitutione data, inducit bonã fidem & titulũ ad vsucapionē idoneũ l. his, & l. si finita §. posteaquã de damno infecto,

cto. etiam contra municipes l. si finita §. si de vectigalibus, d. tit. & creditores, qui pignori res accipiunt. Et tam libera possessio, misso ex constitutione vel secundo decreto conceditur, vt ipsum possessorem deijcere possit, nec oblata cautione discedere cogatur, atque eodē jure vtitur, quo vtebatur is qui missionem passus est, d. §. si de vectigalibus, & d. §. posteaquam. Non quod statim dominium aut jus eius qui non cauit, assequatur, sed quod liberam possessionem & dispositionem rerum habeat: in cuius consequentiā dominium acquiritur per vsucapionem. Quoniam possessio missi respectum habet ad dominij seu alterius juris acquisitionem.

3 Ideoque † apud Vlpianū in d. l. si finita §. Iulianus, & d. §. postea voces Dominium aut Dominus nō ex propria vi & significatione, sed per interpretationē & metonimiam accipiuntur pro possessore & possessione, per quam dominij acquisitio & acquisitionis cōsummatio inducitur, effectu proportionato suæ causæ, fineque relato ad principium. argum. l. damni. §. Sabin⁹. De damno infecto. Quemadmodum sæpe alias dominium & possessio mutua vice funguntur, & dominium possessionis & possessio dominij significationē habet, propter voluntatē agentium & circūstantias negocij de quo agitur, atque ex iuris quadam consequentia, vt Paulus I. C. probat. l. interdum. De verborum significat. & multis exemplis post alios confirmant Guilhelmus Fornerius & Iohannes Goddeus, in d. l. in-

4 terdum. Et † hoc modo accipiendū est, quod Vlpianus scribit, in d. §. posteaquam de eo qui jure dominij à prætore jussus est possidere. Respicit enim Vlpianus ad factum & jus possidendi, in cuius consequentiā dominium acquiritur per vsucapionem, quæ per cautionis oblationem nō impeditur, nec alio modo abrumpitur, nisi ante lapsum longi temporis, & consummationem acquisitionis possessori satisfiat, de eo quod debetur, & expensæ soluantur cū omni damno & interesse. Nam † cum 5 missio ex constitutione & secundo decreto non decernatur, nisi justa causa & intervallum temporis interueniat, quo aut pro derelicto rem longo silentio dominus habuisse videatur, aut misso aduersario in possessionē & aliquādiu morato nemo caueat, d. l. si finita §. non autem statim. merito vt aliquis finis rei inveniatur postea non admittetur cautionis oblatio. vti in rescripto diui Pij in l. is cui §. Imperator ff. vt in possessionem legatorū expressum est, in verbis: *Si post sex menses cum aditi pro tribunali fuerint, hi quorum de ea re notio est, in satisfactione cessatum est.* Secūdum veram lectionem correctiorum codicum, quam & I C. sententia, & ratio juris exigit. Quia † constitutio 6 non fundatur in eo solo, quod non sit satisfactum, sed eo amplius requirit cessationem, id est moram & frustrationē seu dolum aut latam culpam eius, cui satisfactio incumbit. Non † enim ad- 7 uersus omnes, qui non satisfaciunt, sed aduersus eos, qui cessant satisfacere, & aduersarium non satisfaciendo decipere & fraudare desiderant, prodita est cōstitutio. Nam si pupillus tutorem non habeat, nec curatorem furiosus vel ado-

Digitized by Google

lescens, cessat decreti & constitutionis pœna l. is cui §. cessatum. ff. vt in possessio. legato. seu fidei. causa. Idem observatur in eo qui sine dolo malo Reipublicæ causa abfuit, & similibus. l. in possessionem ff. Quibus ex causis in
8 possess. eatur. Vnde † supposititia & adulterina existimãda est lectio Francisci Fradini & aliorum, apud quos legitur: *omissa cessationis mentione nec satisfactum est*. Per quod I C. sententia & iuris dispositio subvertitur quæ alioqui elegans & concinna est, legendo: *in satisfactione cessatum est*: per rationes supradictas. Ex
9 † quibus eleganter deducitur singularis limitatio & declaratio eius quod I C. respondit, in l. Lucius, ff. mandati. & Pontifex secutus est & confirmavit, in c. fina. De fidejussoribus. Debitorẽ qui diu cessavit in solutione debiti, à fidejussore cogi posse, ad dissolvendã obligationẽ fidejussoriã & procurãdã fidejusso-
10 ri liberationem. Nam † vt fidejussori hujusmodi facultas concedatur, non est satis, longo tempore dilatam esse solutionem, seu debitum non esse solutum, (vt vulgò existimant) sed eo amplius necesse est, debitorem diu cessasse, & per negligentiam, moram & frustrationem solutionem distulisse. Alioqui enim & cessante mora & cessatione, frustra ageret fidejussor, ex sola diuturnitate obligationis ad liberationem. Vt videmus in fidejussoribus evictionis, judicatum solvi, & similibus. qui etiam post multos annos liberationem desiderare nequeunt, nisi post rem judicatam & evictionem secutam debitor cesset & neg-
11 ligat satisfacere. Et † ita per Senatum nostrum Gelriæ me comprobante, judicatum memini adversus eum qui judicatum solvi promiserat, In causa Ernesti Mom. Sunt † & aliæ causæ ex qui- 12
bus fideiussor debitorem ad solutionem potest compellere, etiam cessante diuturnitate obligationis: puta si debitor bona sua dilapidet, aut si longinquam peregrinationem instituat. Panor. in d. c. fin. Chass. de cons. burg. tit. des rentes vendues à reachat. §. 1. in verb. son principal. obligé vers. sed quero nu. 25. cum seqq. Andr. Gail. practicar. ob. lib. 2. cap. 29. adde Guidonem Pap. quæst. 117. Illud † omittendum non 13
est Vlpiani responsum in d. l. is cui. §. Imperator Antoninus versic. satisfactionis verbum. in fin. alio vitio laborare, in verbo *possessionum*, quod ingeniosé correxit Franciscus Duarenus, anniver. disputationum lib. 2. cap. 16. legendo non *possessionum* sed *sessionum*: quæ dictio illi responso est accommodatissima, & coarguit supini erroris prolixos glossæ, & interpretum commẽtarios. in d. verbo possessionum. Et † quamquam Du- 14
arenus fateatur se authoritate codicum destitui, quibus emendationem suam comprobet: non deest tamẽ aliud ejusdem Vlpiani responsum de eadem re: in quo manifeste *sessionum* & non *possessionum* fit commemoratio: In l. 2. §. dies, Quis ordo in bonorum possessio. observatur, his verbis, *Dies bonorum possessionis vtiles esse palam est, sed non sessionum numerabuntur: si modo ea sit bonorum possessio, quæ de plano peti potuit. quod si ea est, quæ causæ cognitionem pro tribunali desiderat, vel quæ decretum exposcit, sessiones erunt nobis computandæ, quibus sedit is, quibusq. per ipsum Prætorem factum non est, quo minus daret bono.*

Digitized by Google

bon. poss. In bon. poss. quæ pro tribunali datur illud quæritur, si sederit quidem prætor pro tribunali sed postulationibus nō dederit responsum: potest dici tempus ad bo. possess. non cedere: cum præses alijs rebus aut militaribus custodijs aut cognitionibus fuerit occupatus. Quæ tam manifesta sunt vt dubitari nequeat, quin in alio ejusdem Vlpiani responso, In d. l. is cui. §. Imperator Antoninus. de eadem re eodem modo legi oporteat.

SVMMARIA.

1. *Fideiussor debitori hæres effectus, obligationem fideiussoriam extinguit manente principali.*
2. *Hinc mulier succedens ei pro quo fideiussit beneficium Velleani amittit.*
3. *Si tamen obligatio fideiussoria sit plenior quam principalis, utraq; sustinebitur. Et nu. 6.*
4. *L. Stichum §. aditio & §. quod vulgo ff. de solut. vera lectio & explicatio. Et nu. 2.7.9.*
5. *Fideiussor minori pro quo intercesserat succedens priuilegio ætatis non adiuvatur: Et nu. 8. 11.*
6. *Correus debendi correo suo succedens duas obligationes sustinet.*
7. *Restitutio minoris quando fideiussori prosit, remissiuè.*

CAPVT TERTIVM.

1 QVoties † concurrit obligatio principalis & fidejussoria in eandem personam, regulariter extinguitur fidejussoria: quia principalis maior seu plenior judicatur. L. si duo ff. De duobus reis. Et hoc est, quod generaliter scripsit Iulianus, L. generaliter. in prin. ff. de fidejussoribus. eum qui hęres extitit, ei pro quo intervenerat, liberari ex causa accessionis, & solūmodo quasi reum seu hæredem rei teneri. Et ideo si stipulator fidejussorē heredem scripserit, procul dubio, vt Africanus respondit, in L. hæres. §. quod si stipulator. ff. de fideiuss. sola fidejussoris obligatio perimitur. Quoniam intelligi non potest, vt quis pro se ipso fidejubeat. d. l. Hæres. §. servo in fine.
2 Et † hac ratione Papinianus respondit, L. Stichum. §. aditio. De solutionibus mulierem quę hęres extitit, ei pro quo fidejusserat, amittere auxilium exceptionis, quo ante hæreditatis aditionē ex causa fidejussionis juvari poterat: quia succedendo perimitur fidejussoria obligatio, & consequenter evanescit restitutionis beneficium, ex eo quod extincta per successionē fidejussoria obligatione, mulier proprio nomine & ex propria obligatione convenitur, & ab exceptione Vellejani excluditur. L. quamvis. §. si mulier ff. ad Vellejanū. Quia vt I C. ait, in d. §. aditio. interdictum est subvenire sexui mulierum, quæ suo nomine periclitentur; secundum veriorem lectionem. Cæterum 3
† quod generaliter est traditum, fidejussorem qui debitori hæres extiterit, ex causa fidejussionis liberari: non procedit indistinctè: sed ita demum si plenior rei promittendi obligatio inveniatur; id est, si obligatio rei principalis

sit firmior & efficacior. Nā si reus simpliciter & absolute fuerit obligatus, fidejussoris obligatio extinguitur; quia cessat omne creditorum damnum atq; periculum; & fidejussoria obligatio vna cum principali in eadem personâ subsistere, atq; considerari non potest; nisi æquitas extrinsecus vtramque obligationem sustineat, & fidejussoris obligatio inveniatur plenior & fortior, quam fuerit obligatio rei principalis: veluti si debitor propriam & personalem habuit defensionem.
4 Vt † probat I C. in l. stichum §. quod vulgo de solut. his verbis, *E contrario non potest dici tolli fideiussoris obligationem, si debitor propriam & personalem habuit defensionem.* Quę vera & genuina est lectio & sentētia I C. licet omnia exemplaria manuscripta & impressa, atque interpretum opiniones refragētur: negatione, quam semel poni oportuit geminata, hoc modo: *E contrario non potest dici non tolli fideiussoris, &c.* Quæ difficultatem faciunt, & elegantem orationem atque sententiam Papiniani obscurant & depravant, ac clarissimorum interpretum ingenijs atq; judicijs caliginem injiciunt: qui excepto vno Rogerio libris mutilis fidem habentes potius quam genuinum sensum I C. spectantes, existimarunt in versiculo illo. è contrario. tolli fidejussoris obligationem. eodē modo, quo fit in superiori specie, quoties plenior rei promittendi obligatio invenitur. Quod à vero esse alienissimum & ratio subiectæ materię, & contrariorum natura ostendit.
5 Nam † Papinianus in d. L. Stichum. §. quod vulgo. contrariam facti speciem opponit superiori, quæ contrariam quoque juris decisionem expostulat. Et posteaquam in priore parte dixerat extingui obligationem fidejussoris, qui debitori hæres extitit, si plenior, id est, firma & efficax inveniatur debitoris obligatio, ita vt ex persona aut privilegio debitoris labefactari nequeat: subijcit in posteriore parte speciem oppositam, in quà ipsius fidejussoris obligatio est plenior & firmior, ac creditori magis vtilis, propter propriam & personalem defensionem quam habuit debitor, & per quam fidejussor contra creditorem adjuvari non potest: eleganti proposito exemplo, in quo quis minori bona fide credidit pecuniam, isq; nummos acceptos, forte fortuna perdidit, & intra tempora in integrum restitutionis decessit, fidejussore hærede relicto. quo sane casu quamvis minor ætatis beneficio juvari potuerit, ex propria & personali defensione, fidejussoris tamen obligatio durat, tanquā plenior & efficacior, nec est subiecta potestati edicti prætorij de restitutione in integrum: cum ætatis contemplatione, & vt securè sibi prospiceret creditor fidejussorē acceperit. Quod juris & æquitatis rationi est consentaneū; quoniam rei principalis obligatio nō est plenior aut efficacior; sed è contrario, ipsa fidejussoris obligatio est firmior & majores vires habet; propter propriam & personalem defensionem minoris, quæ fidejussori denegatur. L. exceptiones 2. De exceptionibus. Et † quāvis fidejussori plerumque concedatur auxilium restitutionis, atque exceptio reo competens, id tamen non est perpetuo verum. Ideoq; 6

Scævo-

Scævola lib. singulari quæstionũ publicè tractatarum in l. si duo rei. De solutionibus. scribit, non simpliciter generale sed quasi generale quid retinendũ: vbi ei obligationi, quæ sequelæ locum obtinet, principalis accedit confundi obligationem. Quoniam fidejussor, sive succedat, sive non succedat debitori, periculo fidejussionis non eximitur, nisi per successionem in pleniorem obligationem incidat, d. §. quod vulgo. aut non succedenti æquitas aliqua auxilium restitutionis tribuat. in d. l. Stichum .§. naturalis. vt si creditor à debitore petens culpá suá succumbuerit, aut dolus adversarij vel alia similis causa intervenerit. L. 1. & 2. C. de fidejussor. minorum. Et proinde recte I C. dixit, L. in causę. in prin. De minoribus. in causæ cognitione judicis versari, vtrum soli minori succurrendũ sit, an etiam fidejussoribus. Et si cum scirem minorem & ei fidem non haberem, tu fidejusseris pro eo, non est æquum fidejussori in necem meam subveniri; sed potius ipsi deneganda erit mandati actio. quod exemplo à Papiniano relato convenit, & fidejussorem à restitutione minori competente excludit, ne in damno hęreat creditor, qui providentiá suá, fidejussoriæ obligationis vinculum arctius constrinxit, quã vt posset ex propriá & personali minoris defensione resolvi aut extingui.

7 Quæ † vera est Papiniani sentētia, manifestá juris atq; æquitatis ratione subnixa, & aperta lege confirmata, in verbis. *E contrario dici non potest tolli fideiussoris obligationem*. Quibus recte subjiciuntur cum exemplo relato, sequentia verba. *Difficile est dicere causam iuris honorarij, quæ potuit auxilio minori esse, retinere fideiussoris obligationem, quæ principalis fuit, & cui fideiussoris obligatio accessit, sine contemplatione iuris prætorij*. Ea enim verba non hoc significant, quod obligatio fidejussoris (vt interpretes ex erroneo pręsupposito geminatę negationis opinantur) retineat, id est, sustineat, conservetq; causam, id est, pręrogativam juris honorarij; Et quod fidejussor adversus suam fidejussoriam obligationem sic posset in integrum restitui, posteaquam minori successit, sicut ipse minor adversus suam obligationē restitui poterat: sed in contrarium est dictorum verborum sentētia, quod fidejussoris obligatio perseveret & maneat, absque beneficio restitutionis, & prætoris auxilio, quo ipse minor ab ætatis lubricum juvari poterat: perinde ac si dictũ esset, difficile est dicere, obligationem fidejussoris, defuncto minore, retinere restitutionis beneficiũ, quo impugnari principalis obligatio poterat, cui fidejussoria accessit absque contemplatione, id est, sine spe atq; fiducia juris honorarij. Quibus restitutionis beneficium restringitur ad principalem causam, & fidejussori denegatur: quia pendet ex propriá & personali defensione minoris, quæ fidejussoriam obligationē non comitatur in damnũ creditoris, d. l. exceptiones. & l. etsi. De reg. ju. contrahere qui aliter cũ minore noluit nisi fidejussore accepto, & absque spe restitutionis efficaciter obligato: in casum quo contingeret minorem aut hæredem eius ob ætatis lubricum juvari per restitutionem. Et

Digitized by Google

hoc est quod Papinianus scribit per regulam affirmativam præcedenti negationi oppositam, fidejussoris obligationem non tolli, sed remanere, & efficaciter subsistere, nec infirmari per restitutionem, quoties rei principalis obligatio, personali & propria debitoris exceptione seu defensione resolvi posset. 8 Vt † videmus in minore cum quo bona fide contractum est, qui dato fidejussore ob damnum casu fortuito contingens restitutionis beneficiũ habet. Quod non porrigitur ad fidejussorem in præjudicium creditoris, qui non est in dolo: quia beneficium mere personale est, & iniquum foret jus creditoris lædi per restitutionem in integrum, adversus quam diligenter sibi prospexit fidejussore accepto, sine quo cum minore non erat contracturus. Licet itaque beneficium restitutionis causam principalem sequatur, & ipse minor, si viveret, & nunc fidejussor hæres eius effectus, si ex principali obligatione defuncti conveniatur, per eam juvari posset: nihilominus tamen fidejussoris obligatio robur suum obtinet, & efficaciter subsistit: ita, vt fidejussor conventus ex propria persona & obligatione fidejussoria, denegato restitutionis auxilio conveniatur & condemnetur. Fidejussor enim in hac specie duas obligationes ejusdem pecuniæ nomine sustinet, L. si reus stipulandi. & L. si hæres. §. 1. De fidejussoribus. principalem scilicet & fidejussoriam, & evacuata per restitutionem principali, ex fidejussoria valide obstringitur. Quemadmodum è contrario si mulier, quæ pro Titio fidejussit ei hæres extiterit, beneficium Velleiani amittit, extincta fidejussione: & ex principali obligatione, quæ majoris roboris est, & prævalet, omnino & absolute obligatur. d. l. stichum. §. aditio de solutionib. Et † hoc est quod Papinianus dixit, in d. §. quod vulgo in fine. 9 *auxilium restitutionis fideiussori qui adolescenti hæres extitit, intra constitutum tempus salvum esse.* Restitutio enim minori competens, etiam fidejussori eius succedenti conceditur; non quia fidejussor, sed quia hæres est: manente, & vim ac potestatem suam retinente obligatione fidejussoria, quæ in hoc est adhibita vt creditor securus esset, casu quo minor restitutionem imploraret. l. 1. C. de fidejusso. minorum. Neq; enim ratio iuris permittit, damno affici creditorem, qui sibi diligenter prospexit, vt Papinianus scribit. l. debitori. ff. de fidejuss. manifesta significatione non extingui fidejussoriam obligationem, quando principalis obligatio non prævalet & majorem potestatem habet quàm fidejussoria: seu quãdo creditori, qui non est in dolo, nec quicquam læsit, id noceret. d. l. debitori & d. §. quod vulgo. Ex quibus detegitur communis error Interpretum, existimantium confundi actionem principalem & fidejussoriam, ipsique fidejussori per restitutionem succurri, si reo principali, cui restitutio competebat, successerit. Manent enim separatæ actiones, nec ex persona hæredum conditio obligationis immutatur. l. 2. §. ex his. De verborum obligation. l. 2. in princip. De prætor. stipulat. Et † ita si duo sint rei promit- 10

ten-

Digitized by Google

tendi, & alter alterum hæredem scripserit, superstes duas actiones sustinet, atque obligatus est, tum proprio tum hæreditario nomine. Et quamvis hæreditaria actio ex capite defuncti aliquâ exceptione elidatur, nihilominus proprio nomine ex altera obligatione efficaciter convenitur. L. si duo rei.
11 ff. de solutionibus. Et † hoc est, quod Bartholus ex sententia Rogerij scribit, in d. §. quod vulgo. beneficium restitutionis fidejussori competere, si convenitur vt hæres, non etiam si convenitur vt fidejussor. Duabus enim separatis actionibus tenetur fidejussor, vt altera in judicium deducta, altera nihilominus remaneat. L. is qui Stichum. De actionibus & obligatio. Et eleganter ab eodem Bartholo traditur. l. 3. De separation. fidejussore succedente principali, non extingui fidejussoriam obligationem ad incommodum creditoris. Vti etiam cum debitor creditori hæres extitit, aut é contrario creditor succedit debitori, ratio quædam inter hæredem, & hæreditatem ponitur; & plerumque etiam cum fidejussoribus agi poterit. L. si ei cui. in fine. De solutionibus. Ad quem modum accipienda sunt, quæ scribit Oldus Perusinus. in analysi sua bipartita De in integrum restitutionibus. tomo 2. parte 50. quæstio. 48. articul. 3. &
12 4. Et † quibus casibus restitutio minoris prosit fidejussori dilucide tractat & distinguit Antonius Faber conjecturarum libr. 7. capit. 3. quamvis emendatio dicti §. quod vulgo ab eo adducta libr. 8. cap. 4. sit lubrica & ratione destituta. Illud † animadverten-
13 dum est, quod de fidejussoriâ obligatione sustinendâ dictum est, ita demum locum obtinere, si principalis debitor aliquâ obligatione tenebatur, saltem civili aut naturali: quodq; tantam vim ac potestatem habeat principalis obligatio, vt aut actionem producere, aut soluti repetitionem impedire possit. l. 4. §. si ex conventione. ff. de re jud. l. penul. C. de non nu. pec. Nam quæ obligationes nullo jure tantam vim habent, vt nec condictionẽ indebiti impediant, ijs haudquaquàm validè fidejussores accedere possunt. cum iniquissimum esset, ad solutionẽ eius rei cogere fidejussorem, quam principalis debitor adeo nõ debeat, vt etiamsi solverit, repetere nihilominus possit. Et hac ratione decisum est, quotiescunq; pro non obligato quis fideiussit; aut pro turpi, aut alias legibus improbato contractu intercedit ur, nec fidejussoriam quidem obligationem sustineri. l. qui cõtra. 12. ff. de fidejuss. & manda. l. cum lex. 47. d. t. Subesse enim obligationem oportet cui fidejussor accedere possit: & accessoria fidejussoris obligatio, sine principali cui accedit considerari nequit. d. l. qui contra. l. 1. §. debitum. l. cum qui Ephesi. de const. pec. Quod vsque adeo verũ est, vt etiamsi ab initio, valida atque efficax fuerit debitoris obligatio, si tamen postea non ex speciali aliquo debitoris privilegio, sed juris communis benefitio ad nihilum recidat (puta si debitor præscriptione longi temporis ab obligatione liberatus fuerit) etiam fidejussores liberentur, nec conveniri possint. l. si quis posteaquam. 38. de fideiuss.

SVMMARIA.

1. *L. si servum stipulatus. 91. ff. de verb. oblig. emendata & explicata. Et nu. 6. 8. 12.*
2. *Debitor certæ speciei, etiam ante moram ex negligentiá tenetur. Et nu. 4. 7.*
3. *Cum eo casu vel negligendo culpa contrahatur.*
5. *Diversum in venditore, qui rem venditam impunè negligit.*
9. *Obligationem dandi, pleniorem esse obligatione faciendi.*
10. *Et tam factum quam non factum continere. Et nu. 12.*
13. *Locator ex lege locationis, etiam promisisse videtur, ne conductor vti frui impediatur.*
14. *Alexandri ab Alexandro sententia de colono confirmata.*

CAPVT QVARTVM.

1 LEgendi † varietas obscuritatem & confusionem interpretandi inijcit Pauli responso, lib. 7. ad Plautium. in l. si servũ stipulatus 91. in prin. de verbor. obligat. Nam communes editiones Pauli verba ita exprimunt: *An culpa quod ad stipulationem attinet, in faciendo quidem accipienda sit, non etiam in non faciendo. quod probandũ est.* Ex quibus Accursius infert, promissorem servi nõ teneri ob negligentiam in curando servo admissam. *Culpa enim*, inquit, *non est in non faciendo.* Et hanc opinionẽ Accursij constanter affirmat Franciscus Duarenus: in d. l. si servũ. quia qui dare promisit, ad dandum nõ ad faciendum tenetur; & qui dare promisit servum, ad curandum eum custodiendumve non obligatur. idq; Pauli verba (vt ipse ait) licet obscura sint, ostẽdunt: quæ ita etiam Florentiæ leguntur: *An culpa (quod ad stipulationem attinet) in faciendo accipienda sit, non in non faciendo. quod magis probandum est.* Sed quamquam verba Pauli, vtì a Duareno referũtur, eam significationem habeant, vt promissorem servi à negligẽtiá & culpá in non faciendo admissá, excusare videantur; juris † tamen ratio 2 refragatur, & promissorem servi ob negligentiam admissam, quia forte ægrotum non curavit, etiam ante moram obligat. l. quod si nolit, §. si mancipium. De ædilitio edicto. Et ita in rei vendicatione, L. qui petitorio, & l. si homo. De rei vendic. In petitione hæreditatis. L. si quid possessor, §. sicut autem, & l. ei qui. §. vltimo. De petitione hæreditatis. In mandati, L. si negocia. ff. mandati. Commodati, L. si vt certo, §. interdum ff. commodati. Empti. Venditi, L. custodiam. De periculo & commodo rei venditę. Locati. Conducti, L. si merces, §. conductor. locati. Redhibitionis judicio. d. §. si mancipium. In actione negociorum gestorũ, L. si pupilli, §. vltimo. De negocijs gestis. In legatis. L. cum res, §. sed etsi alienus. De legatis 1. Et generaliter in omnibus alijs, in quibus vel natura cõtractus vel juris dispositio vel lex conventionis, doli vel culpæ præstationem exigit, L. ex conducto. ff. locati. & l. prætor ait. §. & præterea, De bonis authoritate jud. poss. negligentiæ nomine fit cõdemnatio. vt in creditore pignora-

titio, l. si cum venderet, §. finali, De pignorat. actione, In curatore bonorũ. d. §. & præterea. & similibus. Et hoc est quod Vlpianus scribit, in d. §. si mancipium. Emptorẽ teneri quamcunque occasionẽ mortis præstiterit, etiamsi non adhibuit medicum, vt sanari posset, vel malum adhibuit sed culpâ suâ. Et hac ratione negociorum gestori imputatur, id quod non gessit, veluti si quid à se exigere debuit, d. L. si pupilli, §. finali. & conductor villarum, curam gerere debet, vt eas incorruptas habeat. d. L. si merces, §. conductor. Item fraudem facere creditoribus debitor intelligitur qui servitutes per negligentiam amittit, vel rem pro derelicto habet. L. 3. De his qui in fraudem creditorum. Et vsufructuarius, vsuarius, & alij similes, qui agrum non proscindunt, qui vites non subserũt, aut aquarum ductus corrumpi patiũtur, ex cautione, de vtendo boni viri arbitratu obligantur. L. si vsusfructus. ff. de vsufr.

3 Ob † quod ipse Accursius, priori sententiæ non acquiescens, admittit etiam in negligendo culpam contrahi, & ex eâ promissorem servi teneri. Idque á Bartholo, Alexandro, Aretino & alijs probatur, & verius est, pręsertim in promissore speciei vel rei singularis, de quâ apud Paulum agitur in d. L. si servum.

4 Etenim † promissor speciei seu rei singularis culpæ & negligentiæ nomine tenetur, nec liberatur, nisi per fatalem speciei interitum, aut vim majorem absque culpa sua contingentẽ. L. quod

5 te, ff. si certum petatur. Nec † movet in contrarium id quod Paulus respondit lib. 13. quæstionum: in L. venditor ex hæreditate. De hęreditate vel actione vend. de venditore qui fructus præstat ex distracto fundo, quem vt alienum negligere potuit. Nam Pauli responsum, in d. L. venditor. duntaxat ad fructus pertinet, quos non ex obligatione, sed bonæ fidei ratione præstat vẽditor, apud se sine causâ existentes, & provenientes ex fundo vendito. Quod dissimillimũ est ab interitu speciei, vel rei singularis, quę in obligationem deducta est, & in bonis promissoris manet, & periculum eius respicit. A quo venditor emptione perfecta liberatur: omni cura & sollicitudine rei in emptorem translata: L. necessario in prin. ff. de pericul. & com. rei vend. nisi vẽditor de dolo aut latâ culpâ redarguatur. L. 1. §. sed si quid, & d. l. venditor, De hæredit. vel actione vend. quâ cessante nihil ei imputatur, si fundũ venditum vt alienum non attingat, & sordescere patiatur. Eodem modo quo legis Aquiliæ actio cessat adversus eum, qui rem alienam ad suam curam neq; dominij neque vsusfructus ratione, aut obligationis alicuius vinculo pertinẽtem non attingit & negligit. d. L. si vsusfructus, §. denique. Et † vt ex flucti- 6
bus contrariarum opinionum emergamus ad veritatem, eamque deprehensam tueamur. considerandum est, Accursium, Duarenum, & alios plerosq; erronea credulitate textum depravatũ pro sincero accepisse. Non enim per duplicem negationem, sed duplicato adverbio *an*, ita legere oportet: *An culpa quod ad stipulationem attinet, in faciendo quidem accipienda sit, an in non faciendo. quod magis probandum est*, secundum

antiquam editionem Lugdunensem Iacobi Mareschal de Anno 1515. quæ congruit lectioni Haloandri, & juris
7 ratione comprobatur. Quoniam † generaliter ad debitorem speciei vel rei singularis spectat periculum interitus, nisi res casu fortuito & interitu fatali ante moram & absque promissoris culpâ depereat. Æquum est enim eũ præstare negligentiam propriam, per quã
8 res interijt; Vt † affirmativa lectio ab Haloandro prodita ostendit, & sequenti ratione confirmatur, in verbis: *quia qui dare promisit, ad dandum tenetur.* Quæ non præcedentis dubitationis (vt Accursius putat) sed sequentis decisionis
9 rationem continent; significantq; † majorem effectum habere obligationẽ dandi quam faciendi in specie proposita; in qua faciendi verbũ à non faciendo distinguitur & separatur, atque dationi opponitur: vigore cuius, promissor rem de quâ conventum est, cogitur accipientis facere, & antequam accipientis fiat ex legis dispositione culpã præstare; sive ea faciendo, sive non facien-
10 do committatur. Ita † vt in dandi obligatione, & factum & non factum contineatur. non quidem in sensu naturali & directo, sed per quandam consequentiam, & ad observationem & executionem promissionis, & vt culpę cõdemnatio evitetur: quia res promissã manet promissoris & eius periculum respicit, donec in creditorem transfera-
11 tur. Vt † ostendit differentia rei propriæ & alienæ, in distinctione culpæ à Paulo propositâ, & eleganter significatur dubitativo illo sermone, *An culpa in faciendo quidẽ accipienda sit, an in non faciendo?* Nam dictio *quidem* emphasim habet, affirmatq; in faciendo culpam committi, dubio remanente in secunda parte, an etiam in non faciendo culpa accipienda sit. perinde ac si dictum esset, an sicut culpa in faciendo ita etiã in non faciendo accipienda sit. Dubitandi enim articulus *an* posteriore loco vim conjunctionis habere videtur, & additâ vel subauditâ particulâ, *&*, vel affirmatione *etiam* per interrogationẽ quæstionem inducit, an etiam in non faciendo culpa committatur. Quod Paulus probat, & ad absolutionem sententiæ ita subijcit: *quod probandum est.* Et † rectè, quia dare & facere oportere 12
etiam hanc significationem habet, vt abstineat quis ab eo facto, quod contra conventionem fieret, & curet ne fiat. L. licet, l. faciendi, & l. facere oportere de verborum significatione. Idq; non solum in contractibus verum etiam in judicijs, l. qui vetante. De regulis jur. & condicionibus: nam & condicio in faciendo consistens, non factum includit. l. In testamento, De condicionibus & demonstrationibus. Et ita † si loca- 13
tor aliquid dare vel facere promisit, puta vt secure conductor habitet, vel colat, vel vt prædia sint sarta tectaque, simul hoc etiam promisisse censetur, ne vti frui impediatur, ne in colendo à quoquam turbetur vel molestetur; & vt locator curet, ne quid fiat, quo habitandi colendiq; ratio interpelletur, aut prædia fiant deteriora. l. 7. 8. & 9. ff. locati. Hinc Gaius; in L. si merces, §. 1. ff. locati. ita scribit. *Qui fundum vel habitationem alicui locavit, si aliquâ ex causâ fundum vel ædes vendat, cura-*

redg-

Digitized by Google

re debet ut apud emptorem quoque eàdem
pactione & colono frui, & inquilino habi-
tare liceat; alioqui prohibitus is, aget cum
14 *eo ex conducto.* Quæ † confirmantur ex
eleganti disputatione Alexandri ab A-
lexandro Genial. dier. libr. 1. cap. 4.
adversus colonum, qui cum ex lege lo-
cationis jussus erat fundū bene colere
stercorare neue quemquam injussu
domini in fundum ingredi sinere, non
euigilauerat neque attenderat ne quis
ingrederetur.

SVMMARIA.

1. *L. Claudius ff. qui pot. in pig. hab. vera lectio & interpretatio, & num. 7.*
2. *Primam creditricem conditione expelli quid significet.*
3. *Tertius creditor qui contra primum obtinuit, ex vi eiusdem sententia, contra secundū obtinuisse non censetur. Et nu. 5.*
4. *Diversum tamen obtinet, si tertius primum suâ pecunia dimisit.*
6. *Sententia non praiudicat tertio, contra quem lata non est.*

CAPVT QVINTVM.

1 PAulus † lib. tertio quæstionum,
in l. Claudius. ff. qui potiores in
pignore. elegantem speciem tra-
ctat, de eo qui eundem fundum tribus
obligauerat; Eutichianæ primum,
deinde Turboni, tertio loco alij cre-
ditori. Et cum Eutichiana superata a-
pud judicem à tertio creditore, non
prouocasset; Turbo verò apud alium
judicem victus appellasset, quærebatur
vtrum tertius creditor etiam Turbo-
nem superare deberet, *qui primam*
creditricem, secundum Florentinam
lectionem, seu, additis verbis; *condi-*
tione expulerat. quæ post verba illa,
primam creditricē, in communib⁹ libris
subijciuntur. non ab interpretibus
(ut habet additio marginalis Plantini)
sed ab ipso Paulo I. C. ad perficien-
dam orationis atque sententiæ abso-
2 lutionem. Eleganti locutione † quæ
Romanę latinitatis & elegātiæ indolē
redolet, & Accursij, aliorumque in-
terpretum doctrinam egreditur. Quo-
niam primam creditricem conditio-
ne expelli Paulus dixit, d. l. Claudius.
pro gradu & ordine prioritatis in pi-
gnore deturbari & expelli. Quod per-
elegans est, & antiquis scriptoribus
vsurpatum; & Pauli sententiam, abs-
que aliqua subauditione alioqui ne-
cessariâ manifestat. Quæstio † autem 3
Pauli in eo versatur, an creditor, qui
primam creditricem vicit, & à primo
ordine expulit, etiam præferri debeat
Turboni secundo creditori, ex vi sen-
tentiæ contra primam creditricem ob-
tentæ: an è contrario Turbo, remotâ
primâ creditrice, tertium excludat.
In † cujus quæstionis agitatione, Pau- 4
lus pro causâ dubitandi proponit,
prorsus & omnino verū esse, tertium
creditorem substitui, in locum pri-
mi, quem sua pecunia dimisit. Sub-
ijciens quosdam existimare, idem ob-
servandū in eo, qui præcedentē credi-
torem per sententiam â primo ordine
exclusit. Quibus † Paulus contradicit: 5

& recte, propter casuum dissimilitudinem & diversam naturam: Et quia magna est differentia solutionis atque sententiæ. Etenim solutio consistit in actu naturali, & evellit atque extinguit radicem obligationis, & operatur respectu omnium: sententia verò est civilis actus non contingens substantiam obligationis, sed exceptionē duntaxat producens adversus eum, qui succubuit. Bartholus, Castren. & alij in l. naturaliter. De vsucapionibus. L. 1. C. de exceptionibus rei judicatæ.
6 Et † proinde sententia à tertio creditore contra primum obtenta, non præjudicat secundo: vti é contrario sententia pro secundo creditore lata, contra tertium concurrentem in eodem pignore, non præjudicat primo creditori, quoniam diverso jure nituntur: & causa ex qua tertius vincit primum creditorem, cessat in secundo, sicut causa ex qua secundus superat tertium, non militat contra primum, de cujus jure in secundo judicio non fuit quæsitum aut cognitum. l. ex sextante, §. Latinus Largus. De exceptionibus rei judicatæ. Ideoq; res inter alios judicata, alijs prodesse aut nocere non debet, & sine præjudicio sententiæ contra vnū ex pluribus creditoribus latæ, alijs jus integrum relinquitur, absque vlla derogatione. Quæ i vera est Pauli sententia, in d. l. Claudius. tametsi lectio 7
variet, dum Florentiæ legitur, *secundus creditor tertium obtinuerit*. In communibus verò libris legitur, *secundus creditor á tertio obtinuerit*, & denique *secundus creditor obtinuerit*. Vt Accursius legisse videtur. Quod rectum est, & retinendum, repudiatis dictionibus, *á tertio*, secundum communes editiones & *terium*, secundum Florentinam lectionem, quæ imperfecta videtur.

SVMMARIA.

1. *L. prohibere. 3. ff. quod vi aut clam singularis emendatio & explicatio.*
2. *Novi operis nunciatio, licet per seruum aut mercenarium non recte fiat, prohibere tam né vi aliquid fiat, eoque nomine actio detur possunt.*
3. *L. 1. §. hoc interdictum ff. quod vi aut clam emendata.*
4. *L. 1. §. est autem. ff. ne vis fiat ei qui in poss. miss. est. emendata.*

CAPVT SEXTVM.

1 Responsum † Vlpiani libro 71. ad Edictum in vulgatis codicibus ita legitur: l. prohibere, ff. Quod vi aut clam. *Prohibere autem non vtiq. per semetipsum necesse est: sed si quis per servum suum, vel procuratorem prohibuerit. recte videtur prohibuisse. Idem etiamsi mercenarius meus prohibuerit: nec quem moveat quis prohibuerit, quod per liberam personam actio acquiri non solet.* Quæ idoneo sensu carent & orationē habent imperfectam, vnde plerique cū Dionisio Godophredo repudiant, scripturam communium librorum, & editionem Florentinam amplectuntur: In qua omissis dictionibus: *quis prohibuerit*; hoc modo legitur. *Prohibere autem non vtique per semetipsum ne-*

cesse

cesse est: sed & si quis per servum suum vel procuratorem prohibuerit, recte videtur prohibuisse. idem etiamsi mercenarius meus prohibuerit. Nec quem moveat, quod per liberam personam actio adquiri non solet. Quæ quidem orationem habent regulis Grammaticorum convenientem, sednon satis congruunt nec satisfaciunt præcedenti themati à I. C. proposito. In quo non solū de liberâ personâ, verum etiam de servo, mercenario, & alio quocunque agitur absque conditionis discrimine. Vnde duplex difficultas & dubitatio exoritur: primò an prohibitio â servo vel alio obnoxiæ conditionis homine facta valeat; deinde an domini nomine libera persona prohibitionem rectè faciat. Et vtraq; species quæstionē habet ambiguā. Quoniam vt servi nunciatio nullum effectū habet. l. de pupillo in prin. de novi operis nunciatione. ita prohibitio ab eo facta, inefficax apparet. Et prohibitioni liberæ personæ refragari videtur regula, quod per liberam personam actio acquiri non soleat. Sed Vlpianus rem diligentius introspiciens, utramque objectionem reijcit, persistijq; in præcedenti suâ propositione & assertione, videlicet quod non intersit quis aut cujus conditionis sit, qui prohibet. Ita ut necessario aliquid desit libro Florentino, & communiū librorum lectio correctione indigeat. Quæ petenda est ex editione Lugdunensi Iacobi Mareschal, in quâ disertis verbis ita legitur: *Nec quem moveat quis prohibuerit, nec quod per liberam personam actio acquiri non solet.* Quibus vtraque dubitatio removetur, optimâ ratione subjectâ: *Nam prohibitio hæc demonstrat te vim facere. Quid mirum? cum & si clam feceris, habeam tamen actionem, ergo magis facto tuo delinquentis, quam alieno acquiritur mihi actio.* Quibus † significatur prohibentem nudū duntaxat ministerium præstare, ex 2
quo neque actio neque obligatio inducitur: Ideoq; non offenditur regula, quod per liberam personam actio acquiri non solet, & cessat comparatio nunciationis novi operis & prohibitionis á servo factæ adversus vim facientem: quia novi operis nunciatio egreditur terminos simplicis facti, & moræ obligationem inducit, adversus eum cui fit nunciatio. Ideoq; non sufficit eam fieri â servo, d. l. de pupillo. in prin. Carolus Molineus de consuetudinibus Parisiensium. §. 1. glossa 4. nu. 4. quamvis adversus vim facientem ab eo rectè fiat prohibitio. d. l. prohibere, in prin. quæ nudam facti demonstrationem, non etiam actionem aut obligationem inducit, cum delinquens magis ex facto suo quam alieno obligetur. Ex quibus convincitur & argumenti naturam & tractationis rationem adjectionem illorum verborum, *quis prohibuerit.* in Vlpiani responso desiderare, atque ascribi debere particulum *nec*, ex antiquâ illâ editione Lugdune[illegible], quæ in multis juris articulis, aliorum librorum editionibus est fidelior & præstantior. Prætereundum, † non est in 3
eodem Vlpiani responso l. 1. §. hoc interdictū ff. Quod vi aut clam. perperā legi, *cùm sciret se prohibere*, & ex Grecorum lectione reponi debere, *prohiberi*:

vti etiã in margine editionis Plantinæ annotatur. Et † vt similia conjungamus, observare convenit, Vlpianum etiam in alio responso mendosum esse l. 1. §. est autem generale. ff. ne vis fiat ei qui in possessionem missus fuerit, in verbis: *siue aliter prohibuerint*. reponendumq; est ex Leunclai animadversione, *siue aliter prohibiti fuerint*.

4

SVMMARIA.

1. *Parentum ac liberorum appellatione qui contineantur. & nu. 4.*
2. *Filiorum appellatione qui veniant.*
3. *Filiorum appellationem improprie ad vlteriores extendi.*
5. *Parentum liberorumque appellatione comprehendi etiã eos qui verè parentes aut liberi nõ sunt.*

CAPVT SEPTIMVM.

1 QVamvis † inter veteres Iurisperitos anceps & in vtramq; partẽ agitata fuerit quęstio, quousque porrigeretur parentum liberorũmq; appellatio: quibusdam (vt scribit Alexander ab Alexandro Genialium dierũ lib. 1. cap. 15.) arbitrantibus, liberorum nomen vltra filios non extendi, & tanquam diuersa dici liberos nepotesq;. multis contra opinantibus & antiquorum opinionem probantibus, parentis nomen ad tritavum vsque extendi, liberorum verò ad trinepotes. vltra hos ex descendentibus posteros, ex ascendentibus majores nominari. Posteriorum tamen I. C. constans sententia obtinuit, in senatusconsultis, prætorum edictis, et quibuscunque alijs dispositionibus, nomen parentis ad superiores, liberorum ad inferiores in infinitum extendi. Vnde à Calistrato ita scriptũ est, in l. liberorum 220. De verbor. & rerum significat. *Liberorum appellatione nepotes & pronepotes cæteriq; qui ex his descendunt continentur: hos enim omnes liberorum appellatione, lex 12. tabularum comprehendit. Totiẽs enim leges necessarium ducunt cognationẽ singulorũ nominib' vti, veluti filij, nepotis pronepotis, cæterorũue qui ex his descendunt, quotiens no omnibus qui post eos sunt præstitum voluerint: sed solis his succurrerent, quos nominatim enumerent. At vbi non personis certis, non quibusdam gradibus præstantur, sed omnibus qui ex eodem genere orti sunt, liberorum appellatione comprehenduntur.* Quod † non est in filiorum appellatione, quæ non omnes descendentes comprehendit, sed tantum primi gradus liberos. Vnde vt scitè notat Andreas de Isernia, super tertia cõstitutione Neapolitanâ, Rub. de successione nobiliũ in feudis, nu. 15. aliud est dicere filios, aliud liberos l. quid si nepotes, de testamentariâ tutelâ. & si idem essent filij & nepotes, diversa nomina non haberent l. si idem C. de codicillis. Quod † verum est secundum propriam & nativam significationem, quæ sæpè mutatur ex identitatis æquitatisque vel adjuncti ratione, aut disponentis 2 3

volun-

voluntate, per quam ad vlteriores per
extensivam interpretationem porri-
gitur. d. l. liberorum, cum multis ali-
is citatis à Ioanne Goddeo in l. fi-
lij. De verborum significatione. Libe-
4 rorum † autem appellatio tam latè
patet, vt ea contineantur, non solum
qui in potestate sunt, sed omnes qui sui
juris sunt; sive virilis sive feminini se-
xus sint, exue feminino sexu seu femi-
ninis, descendentes secundum anti-
quos codices, in l. cognoscere, §. libe-
rorum. De verborum significatione.
Pro quo Florentiæ legitur: *Exue fe-
minini sexus descendentes*. Quæ legendi
tantum est varietas, sententiam non
immutans, & omnes lectiones susti-
neri possunt, si subaudiatur Florentiæ
dic. in *progenitore* per Illepsin, vt Go-
ddeus tenuit in d. l. liberorum. plura
liberorum genera referens, quibus pa-
rentum appellationes proportionari
5 debent. Et † ad ampliandam significa-
tionem parentum & liberorum, con-
siderandum est, esse & alias personas,
quæ liberorum & parentum loco ha-
bentur, licet verè ascendentes aut des-
cendentes non sint, vt priuigni aut pri-
uignæ & illorum liberi, de quibus scri-
bit Iacobus Cuiacius. obseruationum
lib. 9. cap. 18. Dummodo meminceri-
mus neque apud nostros I. C. neque
apud alios receptâ authoritate scripto-
ris, liberorum appellationem referri
ad adoptiuos, vt singulariter a se ob-
seruatum scribit And. Tiraquellus, in
l. si vnquam, in verbis *susceperit liberos*
versic. nec tamen, C. de revocandis
donationibus. Et quod ad parentum
appellationem attinet, refert Alexan-
der ab Alexandro, d. c. 15. ex Lam-
pridio in Alexandri vita, parentis no-
mine non superiores modò sed cog-
natos affinesq;, secundū vulgi sermo-
nem comprehendi: Quod multis cō-
firmat, & vsui forensi accommodat,
Andreas Tiraquellus. De retractu con-
sanguinitatis, in verbis, le parent glos-
sa. 8. in prin. Sic etiam Fratris nomen
licet ex propriâ & nativâ significatio-
ne certam interpretationem habeat,
& eum qui ferè alter & ex eodem eâ-
demve progenitus sit designet: ex in-
terpretatione tamen extensivâ etiam
ad nepotem extenditur. Vt tenet Io-
annes And. ad Specul. de success. ab
intesta. Quòd tamen non facilè ad-
mittendum est, cum verba merè æ-
quivoca, si per communem vsum lo-
quendi certum intellectum & inter-
pretationem habeant in eo intellectu
sint accipienda. vt pulchrè tradit Fe-
lin. in c. cum præsentia limitat. 6. de
probat. Illud a quibusdam obserua-
tum memini, fratris & sororis voca-
bula, inter amatoria veteribus vsitata,
vt puellæ amatores suos fratres, & rur-
sus hij amasias suas sorores appella-
rent. Lepos in eo omnis Epigramma-
tis Tibulliani. *Hæc tibi vir quondam,
nunc frater casta Neæra. Mittit & accipias
munera parva rogat, Teque suis iurat carā
magis* &c. Quod vt a juris gravitate ali-
enum, altius persequi nostri non est
instituti, sed ad amoeniora magisque
soluta poëtarum ingenia relegamus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SVMMARIA.

1. *Sinè censu vel reliquis fundum comparari non posse.*
2. *L. Imperatores ff de pub. & vect. emendata & explicata.*
3. *Emptor prædij, pro reliquis præteriti temporis conventus, actionem habet contra venditorem, si ignoravit reliqua deberi.*
4. *Censuarius prædium obligatum persequitur.*
5. *Possessor prædij, nè onus tributi agnoscat, pacisci non potest quoad censuarium, quoad ipsum & debitorem potest, reprobatâ distinctione Cuiatij. Et nu. 6. 7. 11. 12.*
8. *L. 1. C. sine cens. vel rel. singularis emendatio & interpretatio. Et nu. 9. 10.*
13. *Pactiones privatorum etiam iuri publico quandoq; præiudicare.*
14. *Emptor cui ex privilegio laudimiorũ immunitas competit, solo pacto venditorẽ liberare nequit.*
15. *Evictionis iudicium in foro emptoris à venditore defendi debet.*
16. *Arrieragia seu decursæ pensiones, tertios possessores an & quando onerent. Et 17. 18.*
19. *Census plures species ac distinctiones, remissiue.*
20. *Censum non tantum Principi in recognitionem dominij pendi, sed etiam Ecclesiis.*
21. *Et ex eius præstatione, subiectionem ferè probari.*
22. *Census quomodo & à quibus imponi possit. & nu. 23. 29.*
24. *C. significauit de cens. ex lib. manuscr. suppletio.*
25. *Censum augeri vel intendi non posse, remitti posse.*
26. *Censum præscriptione tolli, si in recognitionem directi dominij penditur, secus si in recognitionem superioritatis.*
27. *Censuum origo.*
28. *Dominus census persolutionem petens, fundi fines ac situm demonstrare debet.*

CAPVT OCTAVVM.

1 PErfectam † sententiam, & regulam quandam constituit titulus Codicis. *Sine censu vel reliquis.* Id est absq; onere censuum & reliquorum præteriti temporis, fundum comparari non posse. Quemadmodum inquilini & asscriptitij sine prædijs quibus destinati sunt inutiliter legantur aut transferuntur l. si quis inquilinos 112. in prin. ff. de legat. 1. quia census est onus prædiorum non hominum.
2 Quod † eleganter expressit Papinian⁹, in l. Imperatores ff. de publicanis. dum ait; in vectigalibus ipsa prædia non personas conveniri, & ideo possessores etiam præteriti temporis vectigal solvere debere, eoque exemplo actionem si ignoraverint habituros. In quo responso quamvis in omnibus codicibus eadem sit lectio, mendosa tamen sunt, & nullum idoneum sensum habentia posteriora verba, quibus ita legitur; *eoque exemplo actionem si ignoraverint habituros.* Mendi autem seu errati causa ex vni⁹ literæ, similitudinem cum alterâ habentis commutatione descendere videtur, l. pro t. ascripto, ut perperã *exemplo* legatur, vbi *ex empto* scribi oportuit: addita præcedenti dictioni literâ s. in hunc modum: *eosq; ex empto actionem, si ignoraverint habituros.* Quæ † vera & germana est lectio, 3
habetq;

Digitized by Google

habetque sententiam elegantem, manifestam, & rei propositæ convenientissimam; videlicet, quod possessores à fisco conventi, pro reliquis præteriti temporis, habeant ex empto actionem contra authores suos, si ignoraverint tempore contractus reliqua deberi: quia cum ex præcedenti tempore debitum reliquorũ causam habeat emptor ab authore recuperat, nisi ejus scientię vel culpæ quid imputari possit. l. 1. ff. de actionib⁹ empti.
4 Fiscus † verò, qui prædium ipsum censûs nomine obligatum habet, sequitur possessorẽ rei, sive sit emptor, sive donatarius, sive maritus sive creditor. d. l. imperatores. 8. l. inter debitorẽ l. epistola §. pactũ de pac. l. 1. C. sine cens. vel reliquis. Quod locum habet non solum in censu ex jure civili inducto, & qui Principi penditur in recognitionem supremæ authoritatis, sed etiã in censu consuetudinario, qui præstatur cuiq; privato in agnitionem directi dominij ac superioris. Adeo † ut nec pacto
5 effici possit inter emptorem & venditorem, virum & uxorem, hæredem & legatarium, donatorem & donatarium, creditorem & debitorem, ne possessor tributum aut onus censuum agnoscat. d. l. 1. & 2. d. l. inter debitorem. Nam ut alienum jus, ita formam juris fiscalis aut alterius census privatorum pactionibus non convelli placuit. Et hoc est quod eleganter respõdit Curtius Iunior cons. 174. sacratiss. trinitati in prin. bona alliberata aliquibus oneribus, transire in emptores cum suâ causâ & qualitate. Vt emptores omnino teneantur ad solutionem talium onerum, reprobatis pactis in contrarium initis. Et proinde licet inter creditorem & debitorem convenerit vt creditor onus tributi prædij pignorati non agnosceret, sed ejus solvendi necessitas ad debitorem spectaret, inutilis est pactio, d. l. inter debitorem. quantũ ad fisci rationem. Neque enim ideo minus tributa exiget a creditore fiscus. Sed quantum ad ipsum creditorem & debitorem, pactum est justum & ideo observandum d. l. epistola §. pactum. Quod † ex 6
quorundam sententiâ, quam sequitur Iacobus Cuiatius, non obtinet alijs casibus, quam inter maritum & vxorem, hæredem & legatarium, donatorem & donatarium: inter quos hujusmodi pactiones (ut illi putant) omnino sunt illicitæ. Adeo quod Imperator, actionem neget, ex conventione quâ mulier dotem dando pacta est, vt ipsa tributa agnosceret, etiamsi pactum in stipulationem deductum fuerit aut fundus æstimatus, in dotem datus, & ita venditionis titulo translatus sit: secundum vulgarem lectionem. l. 1. C. sine cens. vel reliq.
Et † diversitatis rationem inter prædictos casus assignat Cuiatius, in d. l. 7
inter debitorẽ. quia quando inter debitorem & creditorem agitur ut pactione onus in dominum transferatur, id est in debitorem, qui dominus manet, pactio est æquissima: at cum illâ pactione fundi æstimati in dotem dati onus transfertur in non dominũ, id est, uxorem: iniquum est ut non dominus censum præstet alieni fundi; ideoque ea pactio nec fiscum lædit, neq;

inter ipsos paciscentes servatur. d. l. 1.
8 C. sine cens. vel rel. Cæterū † hæc ratio rectè expensa justa non videtur, cum libera sit paciscendi contrahendique facultas omnibus, prout voluerint, & per hujusmodi pactionem jus fiscale non diminuatur, nullâque lege hujusmodi pactio improbata reperiatur. Lex enim hoc solum agit nè jus fisci lædatur, neve possessores contrarijs pactionibus adjuventur adversus fiscum, si venditor aut donator apud se collationis sarcinam voluit retinere l. 2. & 3. C. sine cens. vel rel.
9 Neque † verum est in Alexandri rescripto in d. l. 1. improbari pactum, quo mulier fundi in dotem dari tributa promittit agnoscere: sed hoc solum disponitur in Alexandri illo responso quod hæredi mariti, soluto matrimonio, in dote redditâ, non datur ex tali pacto actio. eâ ratione, quia suâ non interest, cum amplius non possideat, nec à fisco inquietari possit, vt rectè Accursius, Castrensis, & alij interpretantur. Et hoc quando fundus inæstimatus in dotem dat⁹ est; Nam si æstimatio intervenerit, jam velut per venditionem translato dominio, etiam hæredi datur ex vendito actio, vt placitis stetur: quia tunc suâ interest, cum fundus ex æstimatione penes eum remaneat; vt probat posterior pars constitutionis Alexandri. quæ ut etiam Pandulphus Pratæus notat, in libris suarum geminationum, vitiosa est. Et
10 † perperam vulgo legitur in hunc modum. *Sed etsi fundus æstimatus. ita vt pars instrumenti significat in dotem datus est, ex vendito vt placitis stetur actio non datur*: Quoniam in principio non est legendum, velut per conjunctionem & intentionem orationis *sed etsi*, verum per adversativam, hoc modo. *sed si fundus æstimatus*. & in fine expungenda est negatio *non*. vt sic legatur: *sed si fundus æstimatus, ita vt pars instrumenti significat, in dotem datus est, ex vendito actio, vt placitus stetur, competit*. Quia adversativa est oratio, & ca- 11
sum diversum in jure & facto à superiore continet. Nam in priore parte constitutionis, fundus non fuit æstimatus, ideoque nec dominium nec onus ejus hęredem mariti respicit: sed æstimatione factâ, (de quâ in posteriori parte agitur) velut ex venditione dominium & onus rei hæredem mariti respicit, ac ipsius interest. Ideoque ex vendito vt placitus stetur actio ei conceditur. Eodem modo quo in alio ejusdem Alexandri rescripto, in l. ex conventione C. de pactis. & ijsdem propemodum verbis constitutum est, de muliere quæ cum fundum in dotem daret pignori obligatū, pacta erat vt ipsa vsuras solveret creditorib⁹. Re- 12
jecta † itaque differentiâ superius traditâ, dicemus omnibus casibus vtilem esse pactionem respectu privatorum, nec aliquo modo eam improbari, nisi quatenus jus fisci læditur, puta si is in quem fit alienatio inidoneus inveniatur Auth. Sed & periculum, & ibi Baldus. C. sine sensu vel reliquis. Gerardus de Petra sancta in singularibus suis, notabili decimo: quem videre cōvenit. vel constitutione aliqua principis vel ordinū hujusmodi pactio prorsus improbetur: nè conductores, co-

loni

loni, & alij possessores prædiorum, seu pensionũ & redituũ debitores, immodicis superindictionibus prægrauentur; vt his turbulentis temporibus in Belgio observari videmus, secundum edicta & ordinationes ea de re promulgatas.
23 Quin † etiam simplex pactum privatorum, aliquando ita firmũ judicatur, vt etiam juri publico aut domino superiori præjudicet, veluti si lege municipali, consuetudine, aut statuto id permittatur; quod est, cum pro alienatis censualibus & obnoxiæ conditionis bonis, laudimiorum soluto venditori incumbit, & lex municipalis permittit, ex pacto, hujusmodi oneris trãslationem a venditore in emptorẽ, venditore liberã immunẽq; fortem a debitore stipulante. Et ita in terminis rectè scribit Reinatus Choppinus. de jurisdictione Andeg. lib. 1. c. 4. Scriptis moribus provinciæ ratam esse validamque vendentis stipulationem, vt solidum rei pretium venditor consequatur, nullâ laudimiorum solutione diminutum.
24 Sed † probare non possum, quod Choppinus adijcit, emptorem cui ex privilegio immunitas laudimiorum competit, ex pacto venditorem liberare posse. sola enim pactio non potest juvare venditorem exemptionis beneficio, quod emptori competit; nec venditor, præterito patrono factus obnoxius, alieno liberatur privilegio; præsertim cum emptor neque civico, neque municipali jure, sed ex proprio facto & conventione huic oneri subijciatur: & venditor exactus contra eum regressum habeat, ex spontaneo illius facto, & promissione. Quod † simile est ei quod Paulus respondit, in l. venditor ff. de judicijs venditorem ab emptore denunciatum vt evictionis nomine eum defenderet, non posse ex priuilegio sui judicis recusare judicem, apud quem inter petitorem & emptorem judicium inchoatum est: Quamvis emptori adversus venditorem evictionis nomine regredi liceat. 15
Denique † sciendum est, censuum onera eorumq; arrieragia seu decursas pensiones, ita demun ad tertios possessores pertinere, quando rebus ipsis sunt imposita, & ex rebus debentur. Nam si ex contractu & obligatione tantum sint debita, tertios possessores non onerant: quia rem non afficiunt. Et ita Guido Papæ decis. 9. refert judicatum pro tertio possessore, & successore ejus, qui superiori domino promiserat vnum bichetum frumenti, pro custodia seu gardia, vt vocant. arg. l. fin. §. 1. ff. de contrah. empt. l. liberto in prin. ff. de annuis legat. 16
Et † decisio Guidonis vera est, nisi singulari favore causæ seu negotij lex aut consuetudo onus præstandæ pensionis porrigat ad tertios possessores; vt in tributo principis; in alimentis alicui assignatis; in oblationibus & relictis pro anniversarijs. d. l. imperatores de publicanis l. Lucius de alimentis & cibarijs legatis. Guid. Papæ decis. 576. Nam in his speciebus onus a lege inducitur, & rem ipsam afficit: Guido Papæ decis. 9. 17
Quæ † locum habent respectu pensionum futurarum: pro annis enim præteritis, quibus alimentorum seu anniversariorũ præstatio cessavit, nihil peti potest: l. nulli. de e- 18

Digitized by Google

rogat. militaris annonæ. Guido Papæ d. decis. 576. nisi consuetudo aliud induxerit: vt de observatione seneschalliæ Lugdunensis traditur, in additione
19 decisioni Guidonis appositâ. Plures † autem species, & differentias census, modumque exigendi præstandiq; catalogum rerum censui obnoxiarũ tradit Choppinus. lib. 7. de juris. Andeg. cap. 6. Illud † prætermittendum non est, quod quemadmodum legibus civilibus census propriè accipitur pro eo, quod Principi penditur in recognitionem subjectionis, & supremæ potestatis, ita etiã põtificijs cõstitutionibus in signũ & ad probationem subjectionis, & superioratis Ecclesiasticæ census ecclesijs imponitur. c. quesitum 1. quest. 3. c. omnis anima de cens. Adeo † vt Ecclesia, quæ Papæ censum præstat, intelligatur ei soli subdita; & quæ episcopo censualis est ei soli subijciatur: quia census præstatio est probatio subjectionis. d. c. omnis anima. quod tamen perpetuum non est, & cessat hæc subjectionis præsumptio si appareat ex aliâ causâ censum esse impositum, vnde eleganter Alexander tertius, I. Apostolicæ sedis legato rescripsit. in c. recepim⁹ de privilegijs. *quod sicut non omnes, qui specialiter beati Petri iuris existunt, annuatim apostolica sedi censum exoluunt; ita non omnes censuales ab Episcoporũ subiectione habentur immunes. Inspicienda sunt ergo ecclesiarum privilegia, & ipsorum tenor est diligentius attendendus; vt si fuerit deprehensum, quod ecclesia, qua censũ soluit specialiter Beat. Pet. iuris existat, & ad indicium percepta libertatis census annuus conferatur, non immerito poterit speciali prarogativâ gaudere. si vero ad indicium percepta protectionis census persolvitur, non ex hoc, iuri diœcesani episcopi aliquid videtur esse subtractum.* Quo † etiã referri pos- 22 sunt plures aliæ causæ census imponẽdi; puta in ædificatione, in dotatione, in consecratione Ecclesię: item cum privilegijs ecclesia adornatur, cum similibus. Quæ omnia post canonistas plurib⁹ explicat Alfonsus diez de Montaluo ad constitutiones regni Hispaniæ parte prima tit. 23. l. 8. 9. 10. & 11. Nec † solum Pontifex aut Episcopus. verumetiam inferiores Prælati facultatem habent, ex licentia Episco- 23 porum, imponendi censum ecclesijs quibus præsunt. c. præterea de censibus. c. super eo. de offic. deleg. Alioqui vero rectores ecclesiatũ & simplices sacerdotes, vel clerici, non possunt ecclesias quibus præsunt, authoritate sua (præsertim post decessum suum) efficere censuales. d. c. præterea. Et censui semel imposito, nov⁹ census superaddi non debet, nec antiquus augeri. Statuta enim Lateranensis concilij prohibuerunt ecclesijs novam imponi, vel veterem augeri pensionẽ c. prohibemus de censibus. c. pastoralis. de his quæ fiunt an maiore parte capituli. Et † hoc est quod Lucius Terti⁹ Pon- 24 tifex rescripsit in hæc verba; in c. significavit in f. de censibus *pati enim nolumus nec debemus, vt ecclesia novi census exactione vexentur*. Quæ in antiquissimo nostro lib. manuscripto leguntur, & in lib. decretalium etiam Romæ emendatis prætermittuntur. Et † tam firmiter veteris tributi, vectigalis, & census

census forma retinenda est, vt nec prętextu consuetudinis, pręscriptionis, aut novæ compositionis, veteris pensionis intensio aut augmentum admittatur; vt rescripto Gregorij primi ad Stephanum Cantorem chartularium continetur his verbis: *vt si ab initio hoc non fuerit, etiam labentibus temporibus aliquid novi imponi non concedas.* Quod etiam Innocentius tertius in rescripto ad Cęsar augustanum Episcopum probat. in c. cum olim de censibus. Quia consuetudo, præscriptio, & compositio, hujusmodi cum inferiore facta, præsumitur metu & per impressionē obtenta. Innocentius in d. c. cum olim Alphonsus diez ad regias const. part. 4. tit. 25. l. 6. Remitti tamen hujusmodi census rectè potest. c. pastoralis
26 de donationib⁹. Quinetiam † censum præscriptione tolli posse non dubitatur. Adeo vt Masuerius scribat in praxi tit. de præscript. Tricenā census pręscriptionē trahere secum immunitatem perpetuam officiorum omnium, & clientelarium, obsequiorum; quia dominium directum censui accedit, Quod verum est in censu consuetudinario, in agnitionem acquisiti directi dominij debito; non etiam eo qui in recognitionē superioritatis penditur. Superioritatas enim manet, etiam remisso, vel ab initio nō constituto censu d. c. recepimus de privilegijs. Licet extinguatur directum dominium, remisso vel extincto censu, nō debito in agnitionem subjectionis & supremæ potestatis: quē vulgò appellant, cens, debuoir censual, & prestation censual: aut vt consuetudines quædam loquūtur, rentes, foncieres seu dominicales. Non quod hujusmodi jura fundis debitoris titulo hypothecæ sint imposita, sed quia ea lege possessor ab initio à directo domino & proprietario prædia acceperit, vt annuatim pro ijs certam pensionē aut censum in recognitionē directi dominij depēderet. Quæ 27
† res tametsi Reiniatus Choppinus aliter arbitretur de Iurisd. andegaven. lib. 1. cap. 8. antiquiorem habet originem, quàm consuetudinis in Gallia observatæ. Nam præter ea quæ Iure civili traduntur de agris vectigalib⁹ à civitatibus & municipijs acceptis, & quę postea ex legibus Lombardorum, & insecutis incolarum consuetudinibus in feudorum concessionibus & possessionibus obtinuerunt: extat Plinij Iunioris epistola ad Caninium lib. 7. in quâ ita scribit: *Pro quingentis millibus numum quæ in alimenta ingeniorum promiseram agrum ex meis longè pluris exactori publico mancipavi: eundem vectigali imposito recepit, tricena millia annua daturus: per hoc enim & Reipublicæ sors in tuto, nec reditus incertus: & ager ipse propter id quod vectigali large supercurrit, semper dominum à quo exerceatur, inveniet.* Quibus † vera natura, conditio & 28
forma cōstituendi census exprimitur. In quo hoc singulare est, quod dominus qui postulat sibi census persolutionem fieri, instante possessore, cogatur cens⁹ constituti, monumenta proferre, & situm ac fines fundi obligati demonstrare. licet secus observetur in vasallo, qui arctiori vinculo fidelitatis patrono obstringitur. Reinat⁹ Choppin⁹ d. l. lib. 1. cap. 6. quia cens⁹ igno-

Digitized by Google

tantiæ id est cujus causa ignoratur, nec divinis nec humanis legib' invenitur. c. pervenit, de censib'. nisi is qui censum petit, probet per quinquaginta ānos se & prædecessores suos possedisse. l. ductus aquæ, ff. de aqua quotid. & æstiva. Ob quod consultum est dominis publicâ authoritate conficere registrum censuale, seu vt Reinatus scribit: d. lib. 1. cap. 8. nu. 1. in margine. vng papier, terrier, censier, rentier, alias, papier des cens & redeuances.

29 Quæ † autem dicantur terræ censuales, & à quibus constituatur census, cum plerisque alijs ad hanc materiam pertinentibus pulchrè tractat Ioannes Bacquetus, in 4. suo tractatu, des droicts du domaine. cap. 1. & 6. Denique censuum materia latissimè discussa invenitur a Petro Follerio de sancto Severino in Praxi suâ censuali & a Benedicto Bonio Corthonensi, in tractatu suo de censibus seu censuarijs contractibus. & denique à Carolo Molineo in commentarijs suis ad cōsuet. par. §. 227.

SVMMARIA.

1. *Capitalis pœna nisi veritate diligenter examinatâ non irroganda.*
2. *Reus detecto crimine veloci pœna consumendus. & 4. 8.*
3. *L. cum reus C. d. pœnis lectio & interpretatio.*
5. *L si quis forte ff. de pœnis emendata & explicata. & 7.*
6. *Pompei factum laudabile in Perpernâ percussore Sertorij.*
9. *Pœna reorum vno casu etiam post sententiam differtur.*

CAPVT NONVM.

1 IN † capitalibus quæstionibus diligenter veritas examinanda est, nec capitalis pœna irroganda, nisi prius professione testium vel alijs legitimis probationibus reus tam dilucidè convincatur, vt propemodum nec ipse refragari possit. l. qui sententiā C. de pœnis, Detecto † autem probatoq; crimine, absq; dilatione opotet in sceleratos & noxios sententiam proferre, & pœnam irrogare, ex Constantini rescripto in l. cum reis C. de pœnis. cujus verba sunt: Cum *reis manifesta probatione convictis spatium temporis ante sententiam datur, facultas supplicandi, vel quibusdam malignis artibus tam Præsidū, quam officialium pœnas evitandi, criminosissimis patet: cùm in homicidij crimine, & alijs detectis gravioribus causis vltio differenda non sit. Igitur de cætero, iuxta criminis qualitatem, legem oportet servarij, & in scelerosos & noxios proferri iuris sententiam*. In † cuius rescripti principio, nō *cum reis*, sed *dum reis*. Legitur in codice Theodosiano, hoc sensu: quod quando reis convictis spatium datur, malignis artibus sæpè contingit eludi pœnam. Cui satis consentit etiam li-

ber Basilicō. Porro verba illa: *tam præsidum, quam officialium.* per Tribonianum inserta sunt, ex alio rescripto Cōstantini, quod extat in codice Theodosiano eodem titulo. Ex quo gravissimè puniuntur Præsides & Officiales, qui malis artibus hoc agunt vt rei criminum pœnas evitent. Denique versiculus *igitur* plenior est in codice Theodosiano, vbi ita legitur: *igitur quidem, qui iam impetrarunt, ad veniam pertineant. De cætero verò, &c.* Illud † autem
4 hic constat, & Constantini lege probatur, d. l. cum reis, post detectum crimen, seu, vt inquit Divus Gregorius, in cap. summopere, cum causis ventilatis res quæ ignorabatur ad notitiam pleniter venerit, tunc divinam, humanamq; legem resolvendam esse, id est, ex legis authoritate sententiam promptè ferendam, & convictos veloci pœna consumendos: l. de ijs, C. de cust. reorum, nec permittendum vt malis artibus, vel dolosis adinventionibus Præsidum vel Officialium, facultas evitandi pœnas criminosis pateat. Et ad præscindendam huius rei occasionem vetat Imperator vltionem differri. in d.
5 l. cum reis. Quo † pertinet quod I C. scribit: in l. si quis forte ff. de pœnis. *Si quis forte, nè supplicio afficiatur, dicat se habere quod Principi referat, salutis ipsius causâ, an ad eum remittendus sit, videndum est.* vt habet vulgaris lectio. In libris autem Florentinis legitur, *an ad eum remittendum sit.* & rectius: quia non agitur de remittendo ipso delinquente, sed de differendâ pœnâ, donec Iudex miserit nuncium, & interrogaverit Principem. *Et sunt*, inquit I C. in d. l. si. quis forte. *plerique Præsides tam timidi, vt etiam post sententiam de eo dictam pœnam sustineant*, id est, differant, *nec quicquam audeant: alij omnino non patiuntur quicquam tale allegantes: alij neque semper, neque nunquam remittunt, sed inquirunt quid sit, quod allegari Principi velit, quidq; pro salute eius habeat dicere; propter quæ aut pœnam sustineant, aut non sustineant. quod videtur habere meram rationem.* Vt corruptè in libris communibus legitur, quamvis à nemine sciam animadversum. & restitui, legiq; debet ex libris Florentinis: *propter quæ aut pœnam sustinent, aut non sustinent, quod videtur habere mediam rationem.* Quorum elegans est sententia. I C. enim relatis ātea duabus extremis opinionibus invicem pugnantibus, & contrarijs, subijcit mediam illorum, qui neque semper, neque nunquam ad Principem remittendum existimarunt. quod tamē I C. nec probat neque sequitur. *Cæterùm*, inquit, *mea fert opinio prorsus eos nō debuisse, posteàquam semel damnati sunt, audiri, quicquid allegent. Quis enim dubitet eludendæ pœnæ causa ad hæc eos decurrere, magisq; esse puniendos quod tam diu tacuerunt, &c.* Et hanc decisionem I C. probat & confirmat Constantinus, in d. l. cum reis. Dum in homicidij crimine & alijs detectis gravioribus causis, prohibet vltionem differri, statuitq; de cætero scelerosos & noxios veloci pœna consumendos. Et hæc eadem Græci glossematarij annotarunt, in d. l. si forte. his verbis; *Si quis, ne supplicio afficiatur, dicat se habere quod Principi referat salutis ipsius causa. videamus an sit transmittendus ad Principem, sunt quidam*

Præsidum tam timidi, vt post sententiam de eo dictam pœnam ipsi sustineant, alij verò non patiuntur talia allegantes, quidam neq; semper eos transmittunt, neque nunquam: sed inquirũt quid edocere Principem velint, & quid pro salute ipsius dicere habeant. & postea vel sustinent pœnam, vel non sustinent, quod mediam quandam rationem habet. Caterùm, vt mea fert opinio, semel damnati omnino admitti non debent, quicquid allegent: quis enim dubitat eludendæ pœnæ causa, ad hæc eos decurrere: magisq; esse puniendos, qui tam diu conticuerint, quod nũc volunt dicere pro salute Principis; nec enim debebant tam magnam rem tamdiu conticere.

6 Et ita † Pompeius, Perpernam percussorem Sertorij vociferantem multa se habere, quæ ad Reipubl. salutem pertinerent, Pompeio indicanda, occidi iussit, antequam indicium alicujus rei effutiret; & conquisitas omnes epistolas nobilium eorum, qui Sertorium ad invadendam Italiam invitaverant, comburi iussit, antequam legerentur, aut inspicerentur. quo facto laudem meruit, & multos à metu, vrbem à novo motu liberavit. Denique † prædictis adijciendum est, frustra Ioannem 7 Gillotum, virum alioqui de studijs legalibus bene meritum, laborare in cõstituenda ratione eius, quod apud I C. legitur de merâ ratione: cum appareat lectionem vitium habere, & nõ meram sed mediam rationem legi debere. Quamvis † illud rectè dicat Gillo- 8 tus, & huic constitutioni conveniat, vnumquemque ante probationem & sententiam audiendum, postea verò non. Item quod de ampliandâ vel minuendâ pœnâ damnatorum post sententiam dictam sine principali authoritate nihil sit statuendum. Sane † vno 9 casu pœna rei differri potest: quando videlicet ex mandato Principis irrogari iubetur. Nam tunc ab executoribus differenda est vsque ad trigesimum diem. cuius ratio suo loco ostenditur l. si vindicari C. de pœnis.

SVMMARIA.

1. *Tutor à pupillo cuius tutelam gerit emere nihil potest. Et nu. 3.*
2. *Fallit si obligationem cum Patre pupilli contractam impleat, aut emptore non solvente, ipse eodem prætio rem retineat.*
4. *Præsides provinciarum itemque decuriones, frustra quid emunt aut publica conducunt.*
5. *Tutor authore contutore cum pupillo rectè contrahit dum mala fides absit aut captio. Et nu. 7.*
6. *L. pupillus §. item ipse ff. de auth. tut. emendata.*
8. *Res pupillares si à creditoribus palam distrahantur, emere eas tutor potest.*
9. *L. vlt. §. quatuor de leg. 2. explicata & emendata.*

CAPVT DECIMVM.

1 VErba † sunt Vlpiani in l. pupillus, §. itẽ ipse tutor. ff. de auth. tut. *Item ipse tutor & emptoris & venditoris officio fungi non potest,* Quia emptio venditioque non ex vnius sed duorum pluriumve conventione & consensu contrahitur. l. 1. in p. ff. de pact. Et vt rectè scribit Accursius, in d.

§. item

Digitized by Google

§. item ipse tutor. correlativa sunt emptoris & venditoris vocabula, & alium emptorem, alium venditorem esse oporter. l. 1. ff de rerum permutatione. Et non solum ex correlativorum naturâ, ipse tutor emptoris & venditoris officio fungi non potest: verùm etiam aliâ ratione prohibetur. quia in rem suam authoritatem accommodare nõ potest, vt pupillus ei obligetur. Latenter enim & perfidè sua commoda ex re pupilli iuvare præsumitur tutor, qui suâ authoritate rem pupilli acquirit.

2 Licet † obligationem legitime contractam, cum patre pupillorum ipse possit implere, & exequi, ac sibi rem emtam tradere. l. 1. in prin. & l. quod dicimus ff. de author. tutor. aut id quod solemniter publicâ auctione bonâque fide distractum est, emptore non solvente prętium vltimâ licitatione oblatum, eadem conditione, quâ priori obtigerat retinere. l. si tutor 56. ff. de ad. & per. tut. Quoniam priore casu nullam novam obligationem contrahit, sed veterem & prius contractam tollit solutione: posteriore verò non emit, sed ab alio emptum eodem prætio retinet, iustâ ex causâ & absque vlla pupilli captione, quæ in venditione & aliâ quâvis tutoris acquisitione; sæpe contingeret. Ideoque † ipse, per se, vel per-
3 sonas sibi subjectas, propriâ authoritate sibi à pupillo acquirere non potest

4 Exemplo † Præsidis Provinciæ: á quo quod in ea provincia, in quâ administrat comparatum est, infirmato contractu fisco vendicatur, l. aufertur. §. quod à Præside, ff. de jure fisci. Et decuriones qui subjectis aliorum nominibus prędia publica locant, quæ decurionibus conducere non licet, secundũ legem vsurpatam revocantur. l. 2. §. quod quis suo. de ad. rer. ad. civitat. per. Si † tamen tutor aliquis contutorem habeat, cuius authoritas sufficiat, id est, cui decreta est administratio, sive solidæ tutelæ, sive divisæ, sive communis, dicendum est alio authore pupillum ei obligari posse: sive mutuam ei pecuniam det, sive stipuletur, sive emat ab eo, vel etiam ipse mutuam pecuniam pupilli acceperit à contutoribus. l. pupillus in prin. & §. item ipse tutor. l. non existimo. de ad. tut. Nisi mala fides aut captio intervenerit: veluti si per collusionem à contutore gratiosam emptionem obtinuerit, vel per interpositam personam rem pupilli emerit: quia non bonâ fide videtur rem gessisse tutor, qui non ipse palam, sed per interpositam personam rem pupilli etiam à contutore comparat. d. § itẽ ipse versi. sed si mala fide, & versi. sed si per interpositam. Lex enim suspectam habet huiusmodi secretam machinationẽ, velut in captionem & supergressionem pupilli perfidè excogitatam. à quâ suspitione tutor liber est, si ipse palam emit; quamvis possea nomen non malâ fide, sed simpliciter dederit; vt solent honestiores qui non patiuntur nomina sua instrumentis inscribi. d. §. item ipse tutor, vers. sane si ipse. Et hoc est quod Triphonius lib. 7. disputationum respondit. in d. l. non existimo. de ad. & per. tut. *Multum referre, palam aperteq́ debitorem se, vt extraneum & quemlibet*, id est, quemcũque ex multis, *faceret pupillo, an sub id-*

ministratione tutelæ, pupilliq́ utilitate, latenter sua commoda, pupilli pecuniâ iuvaret. Ad † quod Vlpianus quoque respexit, in d. §. item ipse, versi. sane si ipse. ff. de auth. tut. his verbis: *sane si quidem emit ipse palam, dedit autem nomen, non mala fide, simpliciter, &c.* vt corruptè legitur in codicibus communibus, restituiturque ex Pandectis Florentinis hoc modo: *sane si ipse quidem emit palam: dedit autem nomen, non mala fide, sed simpliciter.* addita adversativa *sed,* ad significandum, dictionem *simpliciter* opponi præcedentibus verbis, *non mala fide.*

7 Cum † autem non mala fide, sed palam cum contutore tutor contrahit, valet quod agitur, sive ipse pupillus consentiat, sive ignoret, & cum solo tutore res peragatur. d. l. pupillus, in prin. Item † si tutor à creditore distrahente, palam & bonâ fide emat. quia hic tutor sibi vigilare potest, nec teneturad erogationem patrimonij pro cōmodo pupilli, sicut fidejussores & intercessores pro principalibus suis tenētur. l. 1. Cod. de dolo. l. indebitam. ff. de condi. indebiti. Ex quo detegitur error Caroli Molinęi, de contractib. vsurarijs. quæst. 47. num. 47. & 300. volentis id quod in fidejussore & intercessore est constitutum, observari in omni gestore, procuratore, aut alio administratore; ex † authoritate & responso Scevolæ. in l. vlt. §. quatuor. ff. de leg. 2. quod rectè excussum, nihil agit de procuratore vel administratore alterius, de quo est certa legis decisio: in d. l. pupillus. §. sed etsi creditor. sed de cohęredibus fideicommissò gravatis, & obligatis personali actione, quæ non perimitur ex causa emptionis per vnum cohæredum, cum extraneo creditore celebratæ. d. §. quatuor. Et quæ in tutoribus sunt constituta, bona consequentia porriguntur ad similia, id est, procuratores, curatores, œconomos, executores testamenti, & qui negocia aliena gerunt. De quibus post Salicetum per multa membra distinguendo eleganter tractat Gabriel Mudęus primum pręceptor & deinde collegam eus ac I C. celeberrimus. in l. si in emptione, §. vlt. ff. contrah. empt. Novissime animadvertendum est Scevolæ responsum, in d. §. quatuor. in communibus editionibus vitiatum esse, dum ita legitur: *Quatuor filios æquis partibus instituit, & fundum per præceptionem singulis legavit filijs:* non enim *filijs,* sed *filij* legendum est, & punctus nō postponi sed præponi debet dictioni *filij,* hoc modo: *quatuor filios æquis partibus instituit, & fundum per præceptionem singulis legavit. filij cū vniversa bona. &c.* vt rectè in libris Genevæ impressis & alijs quibusdam legitur.

SVMMARIA.

1. *Thesaurus quid sit.*
2. *Iuventus cui cedat. Et nu. 7. 9.*
3. *Persarum Regis in Thesauro iuvento iudicium.*
4. *Thesaurus magicis artibus iuventus fisco cedit.*
5. *Apollonij Thianei de Thesauro iudicium.*

6. Inven-

Digitized by Google

8. *Inventor Thesauri si dolo id celet, totum cedit loci domino.*

10. *Thesaurus in loco religioso inventus cui cedat, & antinomia l. 3. §. si in locis. de iure fisc. & §. Thesauros Inst. de rer. divisio. conciliata.*

11. *Beneficiarij possessores, Thesaurum inventum an retineant.*

12. *Feudalia bona hodie ad instar patrimonialium redacta.*

13. *Consuetudo Thesaurum non uno modo distribuit.*

14. *Pecuniam deperditam vel metus custodiaue causa reconditam Thesaurum non censeri.*

15. *Thesauri effodiendi facultatem olim à Principe impetrari debuisse.*

CAPVT VNDECIMVM.

1 THesaurus † est pecunia ab ignotis dominis supra hominum memoriam recondita. l. namque nuda. §. thesaurus ff. de acquir. rerum domin. Est enim thesaurus, vt inquit Paulus, in d. §. thesaurus, quędam vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Sic enim fit eius qui invenit, quod non sit alterius. Exemplo avium & ferarum bestiarum, quæ quia in nullius bonis sint, efficiuntur capientis. §. feræ. inst. de rerum divis. Et hac ratione Leo Imperator, in l. vnica. C. de thesauris. thesaurū interpretatur, condita ab ignotis dominis vetustioris tēporis mobilia, seu (vt Cuiaci⁹ legit) monilia. Ob quod etiam Dei beneficium vocatur thesaurus, seu fortunæ munus creditur, vt Triphonius IC author est.

2 Et † quamdiu latet, in nullius bonis est. Ideoque nec fundi æstimationem auget; & iam recens effossus habetur loco novi cuiusdam, primumque nascentis emolumenti; velut novum alluvionis incrementum. eiusq; acquisitio non tam proficiscitur à jure, quod vēditor transtulit, quam novo fortunæ beneficio: ideoque emptori cedit, Scævolæ judicio in l. à tutore. 67. ff. de rei vendic. Quod † etiam exemplo Persarum regis confirmatur; cui per Syriam iter facienti cum arator ingens pecuniæ vas, quod arando invenerat, obtulisset: ac Regis comites omnes id fisco inventum dicerent; ipse audiens, non patris sui, sed Romanorum principum effigiem in eâ impressam, eam renuit, dicens: Si hæc pecunia maiorum meorum non est, aratori eam relinquamus ad quem Deus eam detulit. Author est Baptista Fulgosius. Porro † circa thesauri acquisitionem & distributionem receptissima & probatissima est distinctio, vt thesaurus magicis & puniendis artibus inventus, etiam in proprio fundo, sit Cæsaris & fisci. d. l. vnica. l. nemo. C. de malef. & mathemati. Nam inventor thesaurum amittit, & eo amplius ob delictum puniri potest. l. ex S. C. ff. ad l. Cornel. de sicar. Absque † arte verò magica inventus in proprio agro totus fit inventoris, ex D. Hadriani constitutione, §. thesauros inst. de rerum divisio. Ex quâ, vt scribit Alciatus, Parergon. lib. 7. cap. 1. facilè judicari potest, thesaurum repertum in re venditâ fieri emptoris non venditoris. Quod apertius probatur responso Scęvolæ in d. l. à tutore. Et † controversi-

3

4

5

6

am hujusmodi olim in Indiâ inter em-
ptorem & venditorem, coram Rege
Abraotte propositam, pulchre diremit
Apollonius Thianneus qui (vt author
est Philostratus) in fin. lib. 12. consul-
tus à Rege, quid de hoc sentiret, ita re-
spondit. Tu verò optime iudicaturus
videris, si ita cogitaveris. Dijs eos pri-
mo curæ esse, qui cum virtute philoso-
phantur; secundo, qui minime peccãt,
& nullam cuique injuriam inferre stu-
dent. Tribuunt enim Philosophis, vt
divina, humanaque rectè noscant; alijs
autem bonis, quæ sunt ad victum ne-
cessaria, ne inopiâ coacti injusti fiant.
Videtur ergo mihi optimum ô Rex,
istos tanquam in librâ suspensos exa-
minare, & vtriusque vitam diligenter
inquirere. Etenim non existimo Deos
huic terram auferre, nisi malus sit: ne-
que rursus thesaurum illi dare, nisi sit
vẽditore melior. Quare cùm Rex vtri-
usq; vitam diligenter expendens, ven-
ditorem hominem superbum, Deorũ-
q; contemptorem esse intelligeret, em-
ptorem verò hominem justum & De-
orum cultorem esse audiret, secundum
7 eum, sententiam dedit. Prout † eti-
am legum nostratum constitutio, em-
ptori thesaurũ attribuit, ratione com-
modi & incommodi ex re provenien-
tis, & ad eum pertinentis; & quia in
proprio suo fundo thesaurus repertus
intelligitur. Quod si in alieno agro
thesaurus reperiatur datâ operâ & in-
vestigatione pręcedente, totus domino
fundi competit. Fortuito autem invẽ-
tus, puta ab aratore, colono, vel fabris
ad domus refectionem adhibitis, pro
parte dimidiâ domino agri, pro aliâ di-
midiâ inventori cedit. Nisi † improb' 8
inventor, dolo mendacijsque ex rebus
repertis nonnulla retineat & occultet.
Is enim in pœnam mendacij, & tan-
quam malitiosus alienarum rerum oc-
cultator & fur, nihil omnino capiet, at-
que beneficium thesauri integrè cedet
loci domino. iuxta novel. constit. Leo.
Imperat. Et † quod constitutum est de 9
thesauro reperto in alieno agro, qui
privatus est, obtinet quoque in thesau-
ro invento in locis fiscalibus, & prædio
Cæsaris patrimoniali. l. 3. §. si in locis,
De jure fisci. l. vnica. C. de thesauris.
Sed † ingens est dubitatio & contentio 10
interpretum, de thesauro invento in
loco religioso, propter repugnantia re-
sponsa Callistrati I C. & Iustiniani Im-
per. in d. l. 3. §. si in locis, & in d. §.
thesauros Callistratus enim ex divorũ
fratrum constitutione scribit, thesaurũ
inventum in loco religioso pro parte
dimidiâ fisco cedere. Et Callistrati re-
sponsum probant constitutiones feu-
dales, in cap. vni. quæ sint regalia. aper-
tè tribuentes fisco, vel principi dimidi-
um thesauri in loco religioso reperti
fortuito, & non datâ operâ. Iustinianus
in d. §. thesauros. secutus Hadrianum
Imp. thesaurum repertum in loco re-
pertum fortuito tamen, & non datâ
perâ totum inventori tribuit. Accur-
sius hanc antinomiam dissolvere co-
natus, intelligit Iustiniani decisionem
secundum naturalem æquitatem, ex
quâ, ea quæ in nullius bonis sunt, capi-
entis efficiuntur. Callistrati verò sen-
tentiam arbitratur procedere secundũ
iuris rigorem qui hoc casu prævalere
debet æquitati. Quod rationi non est
satis

Iuris consentaneum. Etenim credendū non est, Iustinianum in suis Institutis quas edidit, vt juvenes Iuris principia acciperent, falsam vel Iure civili abrogatam sententiam inseruisse. Quare idem Accursius, in d. §. si in locis. Callistratum intelligit loqui de thesauro invento, datâ operâ: Iustinianum verò de eo qui fortuito invētus est. Sed Callistrati responsio latius patet, quam vt restringi possit ad thesaurum datâ operâ inventum. Nam à Callistrato æqualis divisio ponitur, in thesauro invento, in loco sacro, religioso, in prædio publico, in prædio Cæsaris patrimoniali, vel fisci; ideoque in his omnibus eadem debet esse determinatio. Et tamen constat thesaurum inventum in prædio Cæsaris patrimoniali, vel fisci, datâ operâ, non pro parte dimidiâ tantum, sed in totum Cæsaris vel fisci esse. Alia itaq; ratio in eo constituitur, quod Justiniani sententia obtineat, in thesauro invento in loco sacro aut religioso, proprio tamen ipsius inventoris; licet enim cuique locum religiosum propria authoritate facere, inferendo mortui corpus, §. religiosum instit. de rerum divisione l. cùm in diversis. ff. de religiosis & sumptibus funerum. & sacrum licet privata authoritate non fiat, permittitur tamen privatò sacrum habere. Eaque est interpretatio Claudij Cantiunculæ, d. §. thesauros. quem sequitur Didac. Couvar. adjiciens tamen illud fortè esse congruētius, quod Iustin. Cæsar à responso Callistrati recesserit, authoritate legis ab Adriano latæ: atque ideo Callistrati sententiam sublatam correctamq; esse à Iust. Quæ fuit etiam Angeli opinio. Sed illi refragatur feudalis constitutio. in d. c. 1. quę sint regalia. Nec est verisimile Iustinianum contraria suæ legislationi inseruisse. Vnde Franciscus Zoannetus in cap. 27. in lib. suo restitutionum. existimat Callistrati responsum corruptè legi, & restitui debere, vt ita legatur, *si in locis fiscalibus aut publicis non etiam religiosis*. Quæ sanè lectio & emendatio tollit dubitationem, sed est valdè audax & refragatur feudali constitutioni, in d. c. 1. & proinde securius est adhærere superiori distinctioni inter religiosa, quæ privatim habentur, & ea quæ in publico sunt vsu: ex sententia Cantiunculę, Alciati, parergon lib. 7. & Ludovici Charondæ. lib. 1. verisimi. cap. 21. Eodem modo, quo distinguuntur ea, quæ civitas publicè possidet, ab ijs, quæ privatim habet. pulchrè Ferandus Adduen. lib. 2. ad d §. thesauros. Scribitq; † Faber, d. §. thesauros. se dubitare, num beneficiarij possessores thesaurum suum facerent, in fundo beneficiario repertum. Et dubitandi causa inde nascitur, quod fructuarij, creditores, & maritus, etiam in fundo dotali repertos thesauros sibi acquirere non videantur: l. fructus §. si fundum ff. soluto matrim. l. 91. de acquirendo rerum domin. Et quod beneficiarius cliens fructuario quadantenus exequetur. §. in primis. quibus mo. feudum amittatur & §. vlti. de investit. in re ali. fac. Sed vt certum est, thesaurum ad fructuarium non pertinere, l. divortium. §. si fundum & ibi DD solut. matrim. Boërius decis. 51. nu. 2. & decis. 224. nu. 9. & repertum in fundo dota- 11

li, non nisi in vita apud maritum manere; eoq; mortuo, aut aliter soluto matrimonio, vxori eiusve hæredibus restitui; d. §. si fundum & ibi gloss. & dd. in verbis *quasi in alieno inventi.* ita non dubitatur thesaurum in re emphiteuticâ seu feudali inventum, irrevocabiliter attribui emphiteutę seu vasallo. Carol. Molineus in Consuetud. Parisiensib. §. 37. gloss. 10. num. 48. Id quod ex maiore quadam ratione extendit ad possessorem maioratus Ludovicus de Molina I C. Hispanus. in elegantissimis suis scriptis de Hispanorum primogeniorum origine atq; natura. lib. 1. cap. 23. Inferens supradicta etiam observanda in venâ marmoreâ, aureâ, argenteâ seu metallicâ; adhibitis tamen certis distinctionibus, quas vsu exigente diligẽs lector excutiet. Quod
12 † autem ad vasallum attinet, hodiè cessat omnis dubitatio, quoniam bona feudalia apud nos sunt facta patrimonialia: Ideoq; investiti omnino domini sunt, & totum thesaurum acquirũt, reservatâ tantum tertiâ parte domino jurisdictionali, vel aliâ portione minore aut majore, pro diversitate con-
13 suetudinũ. quæ † in plerisq; locis tertiam vel quintam partem domino territorij attribuit. In alijs domino totus thesaurus adijcitur, reservatâ quintâ vel quartâ parte inventori, vt author est Didac. Couuer. loco citato. De thesauris enim constitutiones & consuetudines sunt variæ. De quibus multa ad vsum Forensem pertinẽtia, eleganter scribit Reynatus Choppinus de Iurisdictione Andegavensium, lib. 1. ca. 42. nu. 20. & c. 61. in fin. & interpres legum hispanarum. par. 3. tit. 28. l. 11. In his regionib⁹ de consuetudine thesaurum in loco publico vel in viâ publicâ repertum, in solidum domini territorij sibi vendicant, sicut alia bona vacantia, & quę Espaves, estrangiers & biens vacans appellantur. vt scribit Ioannes Gall⁹ in arrestis Parlamenti Paris. quæst. 193. Is verò qui in privato invenitur distribuitur plerumq; secundum Iuris civilis constitutionem nunc relatam. Plerumque vero secundum consuetudines locorum dividitur æqualiter inter dominum temporalem, seu supremum Iusticiarium, & fundi dominum. Et ita conventum fuisse inter Huguelinem civem Ambianẽsem, & officiarios regios. Et rursus inter religiosos sancti Germani, & magistrum scholarium, refert Ioannes Gallus. in d. questio. 193. Quod † tamen proce- 14
dit duntaxat in vero thesauro, & pecuniâ antiquitus recondita: non etiam in pecuniâ fortè deperditâ, vel per errorem ab eo ad quem pertinebat, non ablatâ, text. hîc & in l. peregrè, de acquiren. poss. Vel lucri, vel metus, vel custodiæ causa reconditâ; nam illa mánet prioris domini, text. hîc & l. nunquam nuda in fin. ff. de acquirendo rerum domi. & inventor ad illius restitutionem tenetur; nec potest rem inventam absque crimine rapinæ retine-
re. Illud † rectè admonet Marquardus 15
Freherus, parerg. lib. 1. cap. 4. olim fodiendorum retinendorumq; thesaurorum facultatem à principe impetrari debuisse, alioquin quicquid inventum erat, nisi indicatum esset, committebatur fisco. Quo prætextu Nicephorum

Phocam multa privatis extorsisse, Cedrenus scribit. Si quis plura de thesauris ad Iuris interpretationem & praxin pertinentia videre desideret leget Ioannem Bacquetum, in tractatu 5. des droicts du domaine ca. 32. sub tit. cujus inscriptio est: Si les Thresors trouvez en France appertiennent au Roy; ou au Seig^r haults Iusticiers. Et á qui ils sont adjugez. Et Lodovicũ de Molina de hisp. primog. lib. 1. cap. 23.

SVMMARIA.

1. *L. si quis hac lege ff. de rei vend. emendata & explicata. Et 9.*
2. *Adiectionis & addictionis vocabula commutata multos errores invexisse.*
3. *L. si in emptionem ff. de minoribus emendata & explic. Et 5.*
4. *Addictionis vocabulum à iudicijs ad emptiones translatum.*
6. *Addictio in diem, obligationis principium non suspendit.*
7. *Ideoque medio tempore, vendicatio alijq; dominij actus rectè exercentur.*
8. *Allata meliore conditione, emptio in totum resolvitur.*

CAPVT DVODECIMVM.

VEl temporum injuriâ vel vitio scriptorum accidit, † vt etiam
1 hic Vlpiani locus l. si quis hac lege ff. de rei vindicat. sit corruptissimus. Nam in multis libris in secundâ parte legitur per adversativam *sed si*, vbi secundum emendatiores libros Florēt. legere oportet, *sed etsi*, per modum adjungendi, connectendiq; casus magis dubitabiles, eandē tamen Iuris decisionem habentes; vbi in contrarium adversativæ dictiones diversam repugnātemque decisionem desiderant. Rursus in multis libris perperam legitur *addictio*, reponique debet *adiectio*. De
2 quibus † verbis addicendi, adijciendique multa habet Alciatus, lib. 5. par. ca. 3. Budæus, in rub. de in diem addict. & Laurentius Valla, lib. 5, ca. 16. qui rubricā seu titulum *De in diem addictione* restituerunt, qui ante perperam, *De in diem adiectione* scribebatur. Sed vno errato inscriptionis sublato, plura invexerunt, dum sub eo titulo *adiectio* & *adijciendi* verbum multis locis asscriptum, vbique commutant; restituuntq; dictionem *addictio*, & verbum *addicēdi*, quem errorem beneficio libri Florentini animadvertit Antonius Augustinus, emendat. lib. 2. ca. 3. rectè docens sub eo titulo, non sæpius addictionis, quàm adjectionis nomen, aut addicere, quàm adijcere seu adicere inveniri. Sic enim in libris Florentinis scribitur, atque Poëtarum atque rethorum vsu & consuetudine comprobatur. Nam litera i. per majusculam scripta conduplicatur, & vt Quintil. ait, sibi incidit, vt conicit, pro *conijcit*, adicit, pro *adijcit*. Et apud Poëtas quandoque prima syllaba corripitur, vnde Statius. *Pectoraq; obicit, &c.* Item Vergil. *Titere pascentes à flumine reice capellas.* Referunturque apud Antonium Augustinum in his verbis adijciendi addicendiq;, aliorum multorum locorum emendationes.

3 Quibus † adiungimus Hermogeniani responsum in l. si in emptionem ff. de mino. in quo depravata est communis lectio quæ ita habet: *si in emptionem penes se collatam minor addictione ab alio superetur*. reponendumque est secundum emendatam lectionem libri Florentini & rei subjectæ naturam, pro *addictione. adjectione*. Adjectio enim augmentum prætij significat, cujus oblatione post addictionem præcedentem, alius minorem, qui prius emerat, excedit & superat. Nam post licitationem & addictionē adjectio admittitur intra certa tempora. Et ita Paulus in l. licet ff. de in diem addictione. scribit, licere venditori, meliore allatâ conditione, addicere posteriori, nisi prior plus adijciat; potest & illi qui plus adijcit, rursus in diem quis addicere, vt adimatur scilicet ei res, si alius adijciat, idq; ad tertiū vsq; emptorem. Quod verum est, si vēditor pactus sit, vt venditio rescindatur meliore allata cōditione, nam nisi hoc paciscatur, non potest ei addicere, qui plus adijcit. Eoq; pertinet, quod elegāter Paulus respondit: in l. Lucius Titius ff. ad municipalem. *Si civitas nullam propriam legem habet de adiectionibus admittendis, non posse recedi à locatione vel venditione prædiorum publicorum iam perfectâ. Tempora enim adiectionibus præstita ad causas fisci pertinent.* & ad omnes vēditiones, quę publicè, & iure hastę fiscales fiunt; In his enim citra omnē pactionem adjectio admittitur, donec decretū emptori fuerit traditū. Addicere

4 † autē est verbū à judicijs translatū ad vēditionem: omnis enim potestas prętorum in judicijs, tribus his verbis notabatur; do, dico & addico. Primum dādi judicis significabat potestatem. l. 1. ff. de jurisd. Secundum juris dicendi & sententiæ ferendæ. Tertium judicati faciendi maturandęq; executionis. Dicere enim propriè ad dictionem sentētię refertur. Addicere est idem dicere & approbare priorem sententiā exequēdo: nam Prætor exequens suam vel judicum à se datorum sententiā. secundū eā velut repetitam dabat addicebatq; rem victori. Vnde factū est vt addicere idem quod omni meliori modo tradere, & (vt ita dicam) solenniter ac in jure authoritate magistratus appropriare seù mancipare significet. Postea vsu rei ampliato, addicere à publicis subhastationibus translatum fuit ad privatas venditiones, quæ fiunt præsenti quidem die, sed suspensa dilataque addictione vel additâ conditione resolutiva; vt in specie à I C. propositum est in emptione hac lege compositâ, vt si alius meliorem conditionē attulerit, recedatur ab emptione; text. hic in d. l. si quis hac lege. Nam post † 5
allatam meliorem conditionem dissolvitur emptio, nec potest emptor amplius rei vendicationem exercere, quam habebat ante oblatam meliorem conditionem. quoniam † hæc verba: *si alius* 6
meliorem conditionem obtulerit, non differunt, nec suspendūt principium obligationis, vt scilicet differatur, nisi melior conditio adferatur: sed pura est emptio & statim valet, non securè tamen & incommutabiliter, sed allatâ meliore conditione resolvitur. Ideoque † 7
non mirum, si interim emptor vendicatione vtatur, vsucapiat, fructus lucre-

Digitized by Google

tur, & rei periculum sustineat. l. 2. in fin. de in diem ad. quoniam ante adjectionem, id est, oblatam meliorem conditionem, emptor est verè dominus, & in rem actionem & interdictum exercere potest, inspecto potius actu dominij quod habet, quam potentiâ pacti ex quo potest avocari. Nam sufficit agenti habere jus interim dum possidet. exemplo creditoris hypothecarij, qui actione hypothecariâ experitur, licet solutione hypotheca resolvi possit. Bald. hic. Exemplo hæredis, à quo relicta est libertas vel quævis alia res sub conditione restituendi. l. non ideo minus ff. de rei vendic. Item mariti, qui tempore matrimonij dominus dotis appellatur, & eam vendicare potest, licet soluto mattrimonio, ad mulierem ejusve hæredes revertatur. Etenim vt Paulus respondit, in d. l. non ideo min. non ideo minus rectè quid nostrum vendicamus, quod abire à nobis dominium speratur, si conditio legati vel libertatis existat; & sufficit propter conditionem, incertum esse, an res apud nos sit remansura vel abitura, vt interim nostra dicatur. l. sufficit ff. de condict. Eaque est vera ratio, quare in vtrâque parte responsi nostri I C. emptori interim vendicationem attribuat. In qua re, & ad cognoscendum, an pura ab initio, an conditionalis sit emptio; considerandum est quid contrahentes egerint: non enim ex formulâ, ordine vel collocatione verborum, sed ex vi significandi, ex ordine intellectus & mente contrahentium hæc res ex-
8 penditur. Porro † quamvis pura ab initio fuerit emptio, tamen eveniente conditione resolvitur, & reflectitur dominium rei ab emptore in venditorem, & bonis venditoris annumeratur. textus hic & in l. statuliber ad l. falcid. adeo quod emptor post allatam meliorem conditionem, neque actionem neque interdictum exercere possit, textus hic. omniaque commoda medij temporis restituere cogatur. l. quod dicitur de in diem addictione. quoniam eventus conditionis trahitur ad principium acquisitionis, omniaque in pristinum statum reponuntur. ita tamen vt vicissim emptori restituatur, si quid in rem ipsam impenderit. Nam vel ex fructibus perceptis impensa deducitur & retinetur; vel si non sufficiant fructus, à venditore solvitur. l. Imperat. de in diem addictione. Nec ad rem facit, quod lex de re tantum loquatur, non de ijs quæ accedunt: quoniam necesse est, vt hæc sequantur cōditionem rei principalis, vt si res inempta fiat, hæc quoque emptionis jure liberentur. Idque non solum in emptione hac lege conceptâ, vt si alius meliorem conditionem attulerit, ab eâ recedatur, aut in pacto legis commissoriæ. verùm etiam in verâ addictione in diem; textus hic in 2. parte, vers. sed etsi. de quâ plusculum dubitationis erat, propter vim & potestatem addictionis factę, quę tam facili momento nō videbatur resolvi posse ipso jure. Et tamen idem decisum est à I C. in hoc pacto addictionis, quod in simplici venditione, quæ debilioribus adminiculis subnixa est. Quod † indicant 9 verba ampliativa, & vim connectendi

Digitized by Google

habentia, quibus I C. vtitur, dum ita inquit: *Sed etsi cui in diem addictus sit fundus,* secundum veram lectionem, quæ in communibus codicibus corrupta est, legiturque adversativè, *sed si.* quam differentiam dictionum connectentium, & adversantium non advertentes Interpretes, corruptam lectionem secuti sunt; & contra vim & significationem verborum, de vnâ eâdemque specie in hoc responso agi putarunt. Cùm rectè observata sententia I C. ostendat duas quidem facti species proponi, sed vtramque eandem decisionem habere, propter potentiam facti resolutivi, & quia apparet à contrahentibus id actum fuisse, vt ipso jure & venditio & addictio resolveretur.

SVMMARIA.

1. *L. dies cautioni præstitutus, in prin. & §. duas ergo res, versicu. si fortè. De damno infecto, integritati suæ restituta.*
2. *Duretur verbum in passivâ significatione impersonaliter ab Vlpiano eleganter vsurpatum.*
3. *Vocabula invsitata à I C. vsurpata.*
4. *Benè loquendi consuetudinem pro ratione habendam.*

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

1 PErobscurum † & varietate legẽdi interpretandique commaculatum est Vlpiani responsum lib. 1. ad edictum. l. dies cautioni in prin. De damno infecto. Nam Plantina editio & pleræque aliæ ita habent; *Dies cautioni præstitutus si finietur, prætoris vel præsidis officium erit, ex causâ vel reum notare, vel protelare eum.* Quæ sine sensu sunt, & prorsus insipida, ideoque inducenda. neque enim ita scriptum ab Vlpiano existimo, sed temere inculcatũ ab aliquo imperito. Null⁹ enim ijs verbis *vel notare reum* sensus inest; ideoque vt Vlpiani locus purgetur, ex antiquioribus libris ita reponemus. *Si dies cautioni præstitutus finiatur, prætoris vel præsidis officium erit ex causa vel renovare vel protelare eum.* Quæ & orationem & sententiam habent elegantem & dilucidã. Etenim cum verbum *finiatur* & præsentis temporis & præteriti imperfecti significationem habeat, commodissimè vtriusque temporis respectu & cõsideratione subijcitur, *vel renovare vel protelare eum.* id est, diem cautioni præstitutum, si nondum finitus est, prolongare, prorogare & extendere: si verò finitus est renovare, id est, de novo præfinire & concedere. Quod rectè etiam ab Accursio perceptum est. Et ita dicimus, Renovare contractum, l. jurisgentium, §. adeo. De pact. Item protelare litem, l. properandum. §. sin autem. C. de judicijs. equites protelare, pro, procul arcere. Cecinna lib. 4. Histor. vt citat Nonius. Et eodem verbo antiquè & eleganter Vlpianus vsus est & alio loco, l. penult. De injurijs. ita inquiens: *In omnibus in quibus protelatur admonitio.* Vnde protelum & protelo per impulsum & quasi continuo tractu

apud

Digitized by Google

apud Varronem leguntur. De quo plura refert Scipio Gentilis, parerg. lib. 1. cap. 36. circa finem. In eodem responso Vlpiani d. l. dies cautioni. §. duas ergo res, versicul. si forte. ita subijcitur: *Si forte duretur non caveri, vt possidere liceat*, vt perinde sit, ac si dictū esset, Si caveri differatur. Quæ vera est Vlpiani sententia & interpretatio, quam Ludovicus Charondas reprehendit, & specie emendationis germanam Vlpiani locutionem depravat atque corrūpit, pro verbis: *si forte duretur non caveri*, legendo: *si forte non curetur caveri*. Quod non est probabilius, quàm id quod alij pro dictione *duretur* vnâ literâ mutatâ legerunt *daretur*. Vera & genuina est lectio, *si forte duretur*, id est, perseveretur *non caveri*. Agit enim Vlpianus in d. versi. si forte. de eo qui passus est missionem ex primo decreto, & propter durationem seu perseverationem in contumacia, ex secūdo decreto causa cognita possessione decedere cogitur admisso adversario ex prætoris vel præsidis permissu. Ad quod non sufficit simplex non præstitæ cautionis allegatio, sed necessaria est vera contumaciæ & obstinationis probatio: vt eleganter exprimitur verbis illis: *si forte duretur nō caveri*. Quæ Iuris effectum respiciunt.
2 Et † elegantissimè Vlpianus verbum *duretur* in passivâ significatione impersonaliter accipit, pro perseveretur .i. persistatur, licet passim *duretur* apud alios authores in ea significatione minus frequentetur. Infinita enim ex thesauris bonorum authorum, quæ injuria temporum interciderunt, in I C. responsis asservata, luci restitui possunt. Extantque † multa invsitata vocabula 3
contra regulas Grammaticorum à IC. (sibi significationes verborum vendicantibus) vsurpata, quæ licèt ante I C. ætatem in linguæ latinæ consuetudinē recepta non fuerint, tamen postquam ab ijs vsurpata fuerunt, latinâ tanquam civitate donata videntur. Nam † in o- 4
mnibus linguis multa dicuntur, quorum ratio non constat; vtpote quæ ipsa rerum novitas & quædam propè necessitas expressit; & in vsu bene loquendi ipsam bene loquendi consuetudinem pro ratione habere oportet, præsertim apud I C. In opinione moreq; populari versantes, & propria vocabula ac phrases habentes quas edocuit Elius Gallus, libro ædito, de verborum quæ ad jus pertinent, significatione. & plurima infrequentia & à communi vsu remota vocabula, & peculiares loquēdi phrases habet Cicero in legibus suis; & ex I C. libris diligenter & eruditè post Antonium Augustinum, in lib. emendatio. & Barnabam Brissonium, parergon lib. singul. accumularūt Scipio Gentilis lib. 1. parergon, ad pandectas. & Iacobus Cappellius. in eruditissimâ apologiâ suâ pro I C. cōtra Laurentij Vallæ argutias. quæ post Nicolai Vallæ elegantem tractatum de rebus dubijs & quæstionibus in jure controversis impressa est Parisijs Anno 1583. Quibus addēda sunt verba *duretur, largiatur*, & alia similia passivâ significationem habentia, & latinis auribus parū trita. De quibus postea alijs locis tractabimus.

Digitized by Google

SVMMARIA.

1. *Cautiones semel præstitæ sinè causâ non renouantur. Et nu. 3.*
2. *Inopia fideiussoris si tempore contractus creditori fuerit cognita cautionis renovatio non admittitur.*
4. *Cautiones ab initio requisitæ ex legis, consuetudinis, testatoris, vel contrahentium dispositione, absque superveniente novâ causâ præstantur. Et 5. 6.*
7. *L. inter omnes ff. qui satis. cog. noua & singularis declaratio reiectâ communi Interpp. sententiâ. Et nu. 8.*
9. *L. Paulus notat ff. de Prat. stip. emendata.*
10. *Differentia inter institutum sub conditione, & eum qui ab initio ius dominij habet, quoad cautionem præstandam ad instantiam sequentis hæredis. Et nu. 11.*
11. *Maioratus, itemque emphiteusis gradatim pluribus concessa, quo iure ad successores devolvatur.*
12. *Ludovici de Molina sententia improbata.*

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

PRiusquam à cautionum præstatione, renovatione & protelatione abeamus, animadvertendum
1 † est, recte Vlpianum dixisse: in l. dies cautioni. de dam. infec. diem cautioni præstitutum, non renovari aut protelari, nisi ex causâ, & per prætoris aut præsidis officium causâ cognitâ, & plerumque per localem inquisitionem. Nam quamvis plerumq; ab initio absque cognitione prætoris vel præsidis cautio simpliciter desiderari possit & necessaria sit. l. inter omnes, in princ. Qui satisdare cogantur. semel tamen præstita non renovatur, nec protelatur, nisi ex causâ, & adhibitâ prætoris cognitione, ex qualitate damni, quod, vt Vlpianus ait, contingere speratur. in l. Qui bona fide. §. fin. de dā. infect. alioqui in infinitum ad renovandam cautionem quis obligatus esse non debet: Ideoq; cautio aut satisdatio ex integro non est exhibenda, nisi ex arbitrio judicis, seu prætoris, & ex causâ de novo superveniente: veluti si fidejussor judicatum solvi, stipulatori hæres exstiterit; aut stipulator fidejussori, l. de die §. fidejussor. ff. Qui satisdare cogantur. aut si servus, miles aut minor intervenerit. Item si medio tempore calamitas fidejussoribus vel magna inopia acciderit, l. si ab arbitro. 10. Qui satisdare cogantur. veluti si ex post facto non solvendo effecti sint, aut bona quæ habuerant amiserint, tunc namq; de novo satisdandum est. l. si is à quo, 3. §. si semel. l. plane 4. Vt in possessionem legatorum. l. si creditores. 16. De privileg. creditorum. l. Qui bona, 13. §. de illo. De damno infecto. Castrensis in l. In omnibus. 41. De judicijs. & ibi Iacobinus de S. Georgio nu. 4. Nisi † 2
tēpore fidejussionis exactè, comperta fuerit fidejussorum inopia. l. in confirmando, 8. ff. de confirmando tutore, ca. pastoralis. De exceptionibus. Tunc enim sibi imputare debet, qui talibus fidejussoribus fuit contentus. D D. in

d. l.

Digitized by Google

d.l.in omnibus. Idem est si post supervenientem inopiam actor diu tacuit. quâ ratione scribit Angelus, in d. l. si ab arbitro. se curasse relaxationē multorum suspectorum & fugitivorum, propter conditionem eorum cognitā adversario ab initio & tempore contractus. Etenim vt repetitio cautionis injūgatur, aut persona debitoris in carcerem detrudatur aut custodiatur, necesse est ex post facto detegi inopiam aut dilapidationem ejus, qui tempore cōtractus communi opinione estimabatur idoneus & solvendo: & detectam probatamque inopiam absque longo silentio aut dissimulatione prosequi.
3 Et † hoc est quod Paulus respondit: l. prætoriæ. 4. De prætorijs stipulation. *Prætorias stipulationes sæpius interponi, cum sine culpâ stipulatoris cautum esse desijt.* Nam tunc quæ de novo emergunt, novo auxilio indigent, & ex integro satisdandum est, vt Paulus ait, ex novâ & postea superveniente causâ, per Prætoris seu præsidis officium causâ cognitâ, quatenus agitur de prætoriâ stipulatione: Nam conventionalis non repetitur. Ideoque venditor qui dedit fidejussorem emptori, non satisdabit iterum, etiamsi fidejussor postea facultatibus lapsus est, Vt Angelus scribit. in l. si fidejussor 2. in prin. Qui satisdare cogantur. Cognitio autem causæ renovandæ vel protelandæ cautionis in eo consistit, an nova causa sine stipulatoris culpâ superveniens, justa sit ad inducendā æquitatem renovandæ vel protelandæ
4 cautionis. Quod † aliter observatur in cautionibus à principio exactis, quæ plerumque, seu magna ex parte, indistinctè, etiam nullâ novâ causâ superveniente, exiguntur & præstantur: sive sint judiciales, sive convētionales, sive communes: & sive testamenta & vltimas voluntates, toto titulo .ff. vt legatorum & fideicommiss. nomine caveatur. & C. vt in possessio. legat. vel fidei. servand. caus. sive acta judiciaria, sive contractus, sive alios actus inter vivos sive quaslibet alias dispositiones respicias. Etenim † non solum satisda- 5
tiones voluntatis defunctorum tuendæ gratia, in legatis & fideicommissis, absq; subtili cognitione aut expectatione novæ causæ interponūtur: verùm etiam illæ, quæ ex legis dispositione in judicijs de lite prosequendâ, judicio sisti & judicatum solui introductę sunt; Item illę, quę de damno infecto, in novi operis nunciatione, de bonis pupilli arrogati restituēdis, cum quartâ parte bonorum ipsius arrogatoris. item rem pupilli salvam fore, requiruntur. Eademq; ratio est in cautionibus conventionalibus, & ex contractu, vel alio actu inter vivos, vel alias ex legis, canonis, vel statuti dispositione requisitis.
Et † ita cautio vsufructuaria, de vtendo boni viri arbitrio, & similes ab initio indistinctè, etiam si nulla nova causa superveniat, præstantur: sive vsusfructus per vltimam voluntatem, per contractum, vel alium actum sit constitutus. Idem quoque est in cautione, quę ab vsurario exigitur de restituēdis vsuris. cap. Quamquā 2. De vsuris, lib. 6. Et quod Papinianus respondit in omnibus bonæ fidei judicijs, cùm nōdum dies præstandæ pecuniæ venit, ad interponendam cautionem ex justâ 6

causâ fieri condemnationem, l. in omnibus, 4. ff. de judicijs. locum habet in actibus seu contractibus, in quibus neque à lege, neque à consuetudine, neque à testatore, neque à contrahentibus necessitas cavēdi à principio imponitur. Quod subtiliter animadvertisse videtur Baldus. consil. 175. incip.
7 Casus super quo cons. vol. 2. Ex † quibus dubia redditur, & convellitur communis, & ab omnibus recepta opinio Bartoli, & aliorum, existimantium in his tantum, quæ ex vltima voluntate dependent, indistinctè cautionem pręstari. In his verò, quæ ex contractu, seu alio actu, aut dispositione proveniūt, novam & postea supervenientem causam desiderari; idque vt ipsi putant ex authoritate Vlpiani. in d. l. inter omnes, 12. Cuius responsum rectè excussum illorum intentionem nihil adjuvat. Vlpianus enim (vt prolato lumine sententiarum Pauli Iacob⁹ Cujacius quoque existimat) libro 5. sententiarum, tit. 19. §. 1.) non variat hypothesin, neque duas regulas sibi invicem oppositas constituit; quarum altera in vltimis voluntatibus, altera in contractu & alijs actibus seu dispositionibus locum habeat; sed continuâ oratione, & per conjunctivam particulam, eandem facti speciem, seu hypothesin de directis institutionibus & substitutionibus; atque hærede sub cōdicione possidente pertractat; deciditque substitutum hæredem, ab instituto, qui sub condicione scriptus est, vtiliter satis petere, ne petitâ bonorum possessione, res hæreditarias diminuat. Quod non ad regulam, sed ad determinationem particularis casus pertinet: in quo hæres sub condicione institutus, antequam condicioni paruerit, aut conditio exstiterit, hęreditatem apprehendit, & possidet: In quo vertitur præjudicium substituti propter speratam hæreditatem ex defectu condicionis. Ideoque ei permittitur, pendente condicione, primo loco scriptum hæredem repellere; vel si ipse consentiat, vt primo loco institutus possessionem hæreditatis de facto apprehensam, aut à prætore ex edicto de bonorum possessione secundum tabulas concessam retineat, ne nimis diu testamentum pendeat, aut ex longiore dilatione hæres damnum patiatur, æquum est illi in longiorem diem caveri, donec condicio extet, vel deficiat: Quoniam non debet Prætoris beneficium substituto captiosum esse; l. Paulus notat 8. De prætorijs stipulationibus. Nec potest videri calumniosé satis petere, quem alius antecedit, secundum veram lectionem, quam IC. sententia, & Iuris ratio exigit: in d. l. Paulus notat. rejectâ affirmativâ constructione cum ineptis Glossæ & aliorum interpretamentis. Nec est ignotum istas particulas, *&* *nec*, & similes sæpe invicem permutari, vt rectè post Petrum Fabrum à Iacobo Cuiacio animadversum est. in commentario, de vsucapionibus. Et quamvis in specie de quâ agitur, alius substitutum hæredem antecedat, id tamen non fit simpliciter & absolutè; quia condicio potest deficere, & ante eventum vel defectum condicionis substitutus pari loco est, & æqua-

Digitized by Google

le jus habet cum inſtituto; & perinde eſt ac ſi ambo ſub contrarijs conditionibus vocati eſſent. Ideoque non iniquum eſt ſubſtituto ab inſtituto caveri, non quidem in caſum quo inſtitutus præcedit, ſed in contrarium quo excluditur; & ſubſtitutus ex defectu condicionis, velut primo loco vocatus, admittitur; vt rectè annotavit Imola, in d. l. Paulus notat. conſiderans hæredem primo loco vocatum, contra juris civilis rationem extraordinario modo properanter & præmaturè admitti ante condicionis eventum. Ex cujus defectu ſubſtitutus ſucceſſionem ſperat; ad quam ſpem conſervandam cautio præſtatur; idque non tam ex vltima voluntate, quàm ex causâ novâ & extrinſecâ, nè poſſeſſio ante conditionis eventum apprehenſa contra juris civilis regulam ſubſtituto captioſa ſit, aut damnum adferat. l. legata ſub conditione 41. De conditionibus & demon-
8 ſtrationib. d. l. Paulus notat. In † quâ re cum ſæpe inter inſtitutum & ſubſtitutum magna controverſia oriatur, dum ſubſtitutus contendit inſtitutum ante conditionis eventum admitti non debere, ne ſibi in poſſeſſione fiat præjudicium, aut inſtitutus cautionis petitionem calumnioſam arguit: rectè ſubijcit Vlpianus, plerumque ipſum Prætorem ex causâ jubere ſtipulationem interponi. Etenim licet in legatis & fideicommiſſis lex indiſtinctè & abſque ſubtili cognitione cautionem imperet: cautio tamen ſubſtituto præſtanda, plerumque longiorem diſcuſſionem deſiderat, ex modo bonorum, onere æris alieni, & conditione perſonarum, nec non propter varietatem cautionum & conditionum differentiam, atque alias facti circumſtantias; quæ ſi partes non conveniant, prætoris officium & cognitionem deſiderant. Quoniam licet cautio legati & fideicommiſſi ex legis diſpoſitione indiſtinctè adhibeatur: in hæreditatibus tamen & inſtitutionibus ab initio cautio non eſt neceſſaria, niſi cauſa & æquitas quædam extrinſeca concurrat; veluti quod prætor hæredi inſtituto ſub condicione eâ pendente tribuat bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, vel quid ſimile: ex quo juſta cauſa enaſcitur petendę cautionis ad ſubſtituti ſecuritatem. Notandumque eſt cautionem hanc non haberi abſolutè pro implemento conditionis, ſed duntaxat pro ſecuritate non diminuendæ ac reſtituendæ hæreditatis in defectum conditionis.

In quâ tamen re inter cautionem Mutanam & prætorias eſt differentia. Introducta ſiquidem Mutiana cautio eſt, vt conditio præſtitâ cautione pro impleta haberetur, detque caventi actionem ad rem exigendam. In cautionibus prætorijs non datur actio ex cautione, ſed abſque ea & actio & rei apprehenſio competit: cum modus (vt loquuntur DD.) non ſuſpendat perfectionem diſpoſitionis: ſed ex prædicta cautione detur agenti replicatio, ſi excipiatur quod obſtat ei rē ſub modo relictā eſſe, & quod ante omnia modus implēdus ſit, quod diverſum eſt à cautione Mutianâ: prout hoc latius explicant-

Digitized by Google

Fräciscus Baldus in commentario suo, De Mutiana jurisprudentia, & Lodovicus de Molina, de primog. hisp. lib 2. cap. 12. Ex quibus infertur primo improbabilem esse & nullo jure, authoritate, vel ratione probari, communem & inveteratam DD. opinionem & interpretationem ad Vlpiani respõsum: in d. l. inter omnes, quamvis ab omnibus etiam Neotericis, præsertim hispanis Doctoribus: (quos refert & sequitur Ludovicus de Molina. de primog. hisp. lib. 1. cap. 18.) approbatã.

9 Secundo † infertur in Pauli responso, in d. l. Paulus not. sublatâ copulâ per negationem legi debere: *nec potest videri calumniose satis petere, quem alius antecedit*. Delendumque est in principio Pauli nomen, legendumque *Papinianus lib. 5. quæstionum notat*. per modum paragraphi, qui præcedenti Vlpiani legi conjungitur. Etenim ad singularem Pauli notã referri non potest, id quod ab omnibus probari & celebrari ipse Vlpianus attestatur. in d. l. inter om-

10 nes. Tertio † infertur, quod sub conditione vocatus, pendente condicione non excludat substitutum, seu secundo loco vocatum, quo minus securitatem desiderare possit, ne institutus res hæreditarias possidendo diminuat: quia pendente condicione neutri ius acquiritur, & vtriusque æqualis est spes atq; condicio. Quod aliter se habet, quando instituto ab initio jus dominij acquisitum est, vt in vasallis, emphiteutis gradatim vocatis, item in bonis adventitijs filij per patrem possessis: l. Imperator 50. ff. ad Trebellianum. l. jubemus. §. In supradictis, C. ad Trebellianum cum similibus. Nam his casibus possessor feudi vel emphiteusis non tenetur ad instantiam sequentis quem absolutè præcedit, cautionem præstare nisi causa grassationis, vel dilapidationis superveniat. d. l. Imperator, cum similibus. Quod † idem ob- 11
tinere arbitror in institutione majoratus seu primogenij, absque distinctione, an ex vltimâ voluntate, an ex contractu dependeat majoratus institutio; & an majoratus constitutus sit de omnibus bonis, an de rebus singularibus: Vt Petrus de Peralta sensisse videtur. in l. 3. §. qui fideicommiss. nu. 29. & sequent. de heredibus instituendis, Quia licet majoratus institutio originem habeat ex testamento, & primus possessor illum ex testamento accipiat, posteaquam tamen semel constitutus est, propriam naturã assumit, & jura majoratus seu primogenij considerantur, respectu sequentium; quibus aperitur & ipso jure devolvitur, priore possessore de medio sublato, & finito ejus jure per mortẽ ad instar vsufructuarij: decisi. Pedemont. 161. nu. 9. Baldus cons. 137. nu. 1. vol. 2. sic quod sequens neque dominium neque possessionem à defuncto possessore accipiat, sed proprio jure, eoque directo, & ex vi internâ maioratus & conditionibus illi appositis; quæ post agnitam ex testamento hæreditatem irrevocabiles fiunt, & majoratus possessoribus gradatim jus irrevocabile attribuunt. Eodem modo quo observari videmus in feudo providentiæ, & emphiteusi gradatim pluribus concessâ, & alijs speciebus similibus. Per † quæ meritò controverti & 12
in

Digitized by Google

in dubium revocari poteſt, diſtinctio atque opinio Ludovici de Molina, de hiſpanorum primogenijs, cap. 1. qui revocationem & mutabilitatem vltimæ voluntatis, donationis cauſa mortis, & ſimiliũ actuum conſiderat: Quæ poſt aditionem hæreditatis, aut poſſeſſionem rei donatæ mortuo teſtatore, ſeu donatorẽ non admittitur, & evaneſcit; & tam ei qui primo loco vocatur, quàm ſequentibus præſens jus & irretractabile acquiritur. Quod mirum eſt, non eſſe animadverſum ab illo, qui alioqui eſt doctiſſimus, & materiam praxinque majoratus non minus eleganter, quàm copioſe explicat. in tractatu ſuo, De hiſp. promog.

SVMMARIA.

1. *Defenſoris & procuratoris vocabula promiſcuè fere vſurpari.*
2. *In propriâ tamen ſignificatione, procurator eſt qui cum mandato, defenſor qui ſpontè alienam litem ſuſcipit.*
3. *Procurator in reſcindente reſtitutionis iudicio, etiam reſciſſorium cogitur ſuſcipere, non etiam defenſor.*
4. *L. qui proprio § item quæritur de procur. lectio communium Codicum aſſerta.*
5. *Multa iuris loca ex conſuetudine conduplicandarum maiuſcularum emendata. Et num. 6. 7. 8. 9. 10.*
11. *Verbum Apiſci etiam antè Taciti tempora obſoletum.*
12. *Plantina editio duobus locis emendata.*
13. *Inamanus conſonantium concurſus veteribus vitatus.*

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

1 DEfenſoris † nomen per ſe poſitum generale eſt, & ex vi & poteſtate ſuâ internâ, complectitur omnes eos, qui alienam defenſionem, tutelã, propugnationem, patrocinium, aut cauſam ſuſcipiunt; ſive agatur de controverſiâ & lite in judicio, ſive de alio negocio, & extrà judicium. Nec intereſt, an mandatu alterius, an ſine mandato & ſpontaneâ voluntate, quis alienum negocium gerat, aut defenſionem alienæ litis ſuſcipiat. Idemque eſt in procuratoris vocabulo, quod in genere etiam defenſorem continet, refertur; ad omnem procurationem cujuſlibet negocij, ſive ea fiat cum mandato, ſive ſine mandato, & ſive in judicio, ſive extrà judicium. Procuratores enim dicuntur, qui non ſolum lites verum etiam rei familiaris negocia curant. Cæterùm † cùm nomina procuratoris & defenſoris ſibi invicem opponuntur, & controverſijs forenſibus applicantur, ſeparata membra conſtituunt, & derelicto nomine generis, ad ſpecies rediguntur, & proprijs appellationibus diſtinguuntur; ſicuti cùm vox adoptionis, quæ in genere arrogationẽ & ſimplicem adoptionem ſignificat, reſpectu arrogationis apertè pro ſpecie accipitur. Vnde recte Barthol' ad Rubricam Pandectarum, de procuratori- 2

Digitized by Google

bus & defensoribus, procuratorem definit, qui cum mandato pro alio litigat, & agit, seu defendit in judicio. Defensorem verò appellat eum, qui spontanea voluntate, absque mandato alienā litem suscipit; alijs qui extrà judicium sine mandato alterius negocia curant, negociorum gestorū nomen sibi vendicantibus. De procuratione iudicali quæ ex mandato in judicio suscipitur, in titulo de procuratoribus principaliter agitur. De defensoribus verò & negociorum gestoribus seu curatoribus solum in casibus quibusdam occurrētibus sub eo titulo sparsim disponitur.

8 Inter† quos memorabilis & multis difficultatibus involuta est quæstio, à Gajo proposita: in l. Qui proprio, 46. §. Item quæritur, De procuratibus, *Si judicium acceperit defensor, & actor in integrum restitutus sit, an cogendus sit restitutorium judicium accipere?* Nam secundum Florentinam lectionem, Gajus simpliciter respondet: *Et magis placet cogendum.* quod indubiè refertur ad defensorem, de quo præcedens quæstio & interrogatio proponitur. vt hæc videatur Gaij sententia, quod is, qui defendit alium in restitutionis judicio rescindēte, eundem etiam defendere cogatur in restitutorio, seu rescissorio judicio. quod à juris ratione recedit. Nā quamvis rescindens judicium viam struat, aperiatque rescissorio judicio, & ope atque auxilio rescindentis perveniatur ad judicium rescissorium, quo res amissa recuperatur, aut actio restituta exercetur: sunt tamen duo distincta judicia, quæ ex diversis causis, & diverso fine proponūtur, & peraguntur. Et quamvis sint successiva & invicem subordinata, non habent tamen necessariam consequentiam, aut inseparabilem connexionem; cùm sepè agitatio solius judicij rescindentis sufficiat; l. Ab hostibus, 15. §. quod & simpliciter. Ex quibus causis majores. Petrus Rebuffus, De in integrum restitutione, glossa 5. nu. 12. Baldus & Angelus, in d. §. item quęritur. & semper liberum sit restituto omittere restitutorū judicium. l. vnica. C. de reputationib⁹, l. si judex. De minor. Quod naturâ suâ atque in substantiâ à rescindente judicio diversum est: Ideoque is qui spontaneâ voluntate defensor extitit, in rescindente judicio, invitus cogi non debet ad suspiciendam defensionem rescissorij. Quia vt idem Gaius author est, in d. l. Qui proprio, 46. §. Ei qui. ei qui defendit eum, pro quo non agit, liberum est, vel vnam rem defendere; & satis abundeque sufficit, si cui vel in paucis amici labore consulatur. Quia actus voluntarij in facto consistunt, & facti terminos non egrediuntur, propriaqne voluntate finiuntur, l. tutori, 20. C. de negocijs gestis. & l. Prætor ait 8. §. cæterùm. in verbis: *cùm voluntarium & suum potius negocium creditor gerat.* de rebus authoritate judicis vendendis seu possidendis. licet procuratorem, tutorem, curatorem & similes, necessitas mandati & officij vlterius obstringat; nè possint ante finē muneris, & eorum quæ inde dependent & consequuntur, susceptam administrationem deserere; propter jus obligationis, quo tenentur, ad executionē principalis causæ, & omnium eorum,

quæ

Digitized by Google

quæ accedunt, vel consequuntur. Quæ prævisa & cogitata præsumuntur, ratione procurationis & administrationis, ex necessitate mandati susceptæ, Quæ cessat in defensione & alijs actibus voluntarijs: quia inter officium suscipientis, & voluntatem distrahentis, vt Vlpianus ait, in l. Qui erat, post princ. ff. famil. herciscundæ. multum interest. Ita quod procurator in consequentiam rescindentis judicij, teneatur suscipere rescissorium, non etiam defensor, vt probat communis æditio omnium aliorum Codicum. Quæ recta est
4 † & juridicam habet sententiam, qua de defensore quæsitum, transfertur ad speciem oppositam, & applicatur procuratori, his verbis: *Et magis placet cogendum procuratorem.* Quibus Gajus eleganter defensorem voluntarium liberat à susceptione judicij rescissorij, quod procurator suscipere cogitur, ex necessitate, & in consequentiam mandati: in quo suscipiendo, etiam de rescissorio (ad quod per judicium rescindens tenditur) cogitatum, & actum intelligitur. Repudiata igitur Florentinâ lectione, communem editionem amplectemur. Credendumq; est archetypum Iustiniani & alios veteres codices secundum antiquam scribendi rationem, ita scriptū habuisse. *Et magis placet cogendum PROCVRATORem.* Et librarios neglectâ illâ antiquâ consuetudine duplicandi majusculas, semel legisse *procurator*, ad constituendum principium sequentis periodi: in d. l. Qui proprio. §. Procurator. cùm per iterationem duplicatis majusculis eandem dictionem bis ponere debuissent; perinde ac si ita scriptum fuisset, *Et magis placet cogendum procuratorem. Procurator* vt in cæteris, &c. Quibus verbis non solum constituitur justum principium sequentis paragraphi, verum etiam absolvitur præcedentis periodi vera & genuina sententia: detegiturq; singularis differentia defensoris, & procuratoris, quod procurator ex necessitate mandati cogatur peracto judicio rescindente, etiam in rescissorio, & reliquis accessorijs præcedentis causæ defendere, quibus defensor invitus non subijcitur. Quod mirum est, non fuisse explicatum, aut animadversum à doctissimis viris, qui materiam restitutionis in integrum, omniaque eius membra, & articulos accuratissimè excussere; & amplissimos commētarios ea de re reliquerunt. Bartholus, Baldus, Angelus. in l. ab. hostibus, ff. Ex quibus causis majores. & in d. §. Item quæritur. Ioānes Mauritius, Sfortia Oddus, Didacus Cuvarruvias, Petrꝰ Rebuffus, Robertus Lancelotus, Gabriel Mudæus, Antonius Gomesius, Ioannes Petri de Ferrarijs, Vdalricus Zasius, Ioachimus Mynsingerus, Iacobus Cujacius, Domini de Rota, Guilhelmus Cassiodorus, Frāciscus de Caldis, quos collegit & in quatuor thomos distribuit Nicolaus Bassæus Typographus & civis Francofurtensis. Sed quādoque bonus dormitat Homerus. Et
† ne dubia, aut temeraria videatur e- 5
mendatio per scripturam & conduplicationem majuscularum, adfero alium Vlpiani locum, l. intestato, 3. §. Est autem. De suis & legitimis. qui Florētiæ ita legitur, *Est autem tractatum, pro*

Digitized by Google

qua partem faciat. Vbi communes libri
habent, *pro qua parte faciat*. Sed vtrobi-
que oratio hiulca, defectiva & vitio ob-
noxia est, cujus dispunctio & emenda-
tio, restitutis secundum antiquam scri-
bendi rationem majusculis, est facilis,
si per majusculas scribatur, *Est autem
tractatum pro qua PARTEm faciat*; quo-
niam duplicatis majusculis, perindè e-
rit ac si scriptum esset, *pro qua parte par-
tem faciat*. Quæ concinna & elegans est
oratio, per quam Vlpianus more suo
ludendo, eadem voce diversis respecti-
bus vtitur, eandemq; in diversa signifi-
catione diversis subjectis applicat, & e-
leganter exprimit, (posteaquam con-
stat eum qui in vtero est, partem face-
re coheredibus) quæsitum tractatum-
que fuisse, pro qua parte, si nasceretur,
partem faceret. cujus rei explicationē
Vlpianus pulchrè prosequitur. Notari-
5 q; † possunt plura vitia etiā in Florē-
tina editione commissa, propter non
observatam veterem illam scribendi
consuetudinem; vt apud Vlpianum in
l. Plane 34. §. Si duobus. De Legatis
1. hæc verba leguntur, *vnciarum hære-
dem vndecim partes in fundo habiturum;
coheredem vnciam*. quod mendosum est
propter non repetitam vocem *vndecim*,
hoc modo, *heredem vnciarum vndecim,
vndecim partes in fundo habiturum*. Vt
Græci rectè legerunt, & origo mendi
processit, non ex eo quod librarij parū
prudētes, putaverint alterum *vndecim*
ociosum esse (vt Leunclaus existimat)
Sed quia cùm vocem *vndecim* semel
tantum scriptam invenirent, semel tā-
tum simpliciter descripserunt, ignora-
ta majuscularum potestate, secundum
quam eandem dictionem bis scribere
oportet. Quod à Græcis animadversum
fuit, à quibus dictio illa *vndecim* dupli-
catur. Vti † etiam in l. cujus est donā- 6
di 163. De regulis juris. hanc rationem
secuti, dictionem *cuius* in duas divise-
runt, legendo, *cui ius est donandi, eidem
& vendendi & concedendi ius est*. Similis
† error est in alio Vlpiani responso, in 7
l. Sed interim, 11. §. Idem ait, De do-
nationibus inter virum & vxorem. In
verbis, *placuisse scio Sabiniani si filiafami-
lias. &c.* Pro quibus in antiquis libris
scriptum fuisse non dubitatur, *placuisse
scio Sabiniani Si filiafamilias, &c.* id est,
placuisse scio Sabinianis si filiafamilias, &c
duplicata majuscula S. Quo † modo a- 8
pud Paulum in l. Evicta re. 70. in fi-
ne, De evictionibus. perperam scrip-
tum est, *minor esse capit*, pro quo Græci
concinnè legerunt, *minoris esse capit*.
percepta majuscularum potestate &
veteri consuetudine duplicandi majus-
culas, per quas dubium non est olim
in Pandectis scriptum fuisse, *minorESe*,
pro *minoris esse*. *e* pro *i* posita, secundum
frequentem dictarum literarum com-
mutationem & reciprocationem. Rur-
sus † apud Vlpianum. l. Rescripto. 6. 9
In prin. De muneribus & honori. scri-
ptum est, communi charactere, & vul-
gari more, *apiscantur*, cùm per majus-
culas scribi debuisset, *aPIscantur*, id est,
adipiscantur, literis majusculis condu-
plicatis, & elemento *p* vicem duarum
literarum sustinente; dum recto ordi-
ne inspectum *p* literam representat; in-
verso autem ordine & ex inferiori par-
te sursum versum *d* literam constitu-
it. Id quod non rectè percipientes li- 10
brarij

Digitized by Google

brarij, in Pauli & Vlpiani responsis, l. 3. in prin. De acquir. possessione, & in l. quod apiscendæ 40. De donatio. inter vir. & vxorem. Florentiæ communi litera scripserunt, *apiscimur possessionem*, cum maiusculis literis scribi deberet,
11 *aPIscimur*, id est, *adipiscimur*. Et † hoc modo verisimile est apud Tacitum in correctioribus libris per maiusculam scriptum fuisse *aPIsci*, ad significandũ dictionem *adipisci*, & posteriores librarios, ignorantes veterum consuetudinem, ignoranter legisse *apisci*. Quod verbum diu ante Taciti & I C. nostrorũ tempora consenuerat, & in vsu esse desierat; vt ex Nonio intelligitur. De antiquis vocabulis. Adeo vt non nisi à Lucretio antiquario ob carminis rationem ex licentia poëtica vsurpatum
12 inveniatur. Novissimè † vitiosa est Plantini editio duobus locis sub eod. titulo. in l. Qui vniversas. 30. §. Quod per colonũ. & in l. Si de eo. 40. §. Si forte. in fine. De acquir. possess. dum *apisci* minusculis literis scribitur, quę maiusculæ esse & conduplicari debēt, vt *adipisci* significent, vti in omnibus alijs communibus editionibus per seriem literarum exprimitur. Et hoc modo apud Paulum in l. si pignus 37. de pig. act. Florentiæ compendiosè scribitur *aPIcendi* pro quo in cõmunibus libris extensis literis scriptum est *adipiscendi*.
Et † in compendiariâ ratione scriben- 13
di. non solum ordinem literarum, verum etiam syllabarum antiqui librarij invertisse videtur, scribendo in l. vnica. De bonorũ possessio. ex testamēto militis. *HoSIiCOlo* pro *hostico loco*, duplicata syllaba *co*, vt absolutâ dictione *hostico* substantivum *loco* repleretur, per geminationē literarum præcedentiũ. Id quod cùm non ausim pro comperto asserere, aliorũ judicio meam conjecturam subijcio. Ex prædictis autem manifestè intelligitur, veterum in scribendo anxia cura vel nimia lascivia, quam multis alijs exemplis in poste-
rioribus libris comprobabimꝰ. Vnũ † 14
illud hîc addimus, veteres quoq; ad delectationem aurium, vitandamq; orationis asperitatem, refugere & consonantium, & vocalium, atq; etiam syllabarum inamœnum concursum, veluti cùm poëta vetus dixit; *omnibu Princeps*, pro *omnibus*, &c. Et Terentius, *ipsu sibi iniurius dixit*, pro *ipsius sibi*, &c. detractâ ex fine dictionis litera *s*. à qua sequentis fit initium.

SVMMARIA.

1. *L. 1. vers. quid enim ff de pactis emendata.*
2. *L. 1. ff. de alea lusu & aleat. emendata.*
3. *L. heres absens 19. §. proinde ff. de iudic. emendata.*
4. *Debitor an & quando carceribus mancipari queat.*
5. *Ex constitutione vtriusque Germaniæ, arresta contra extraneos permissa.*
6. *Arrestorum effectus.*
7. *L. si à bonæ fidei 21. ff. de rei vend. emendata. Et nu. 9.*
8. *Vocula Cominus quid significet.*
10. *Correctio Can. licet de off. ordinar.*

Digitized by Google

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

IN voluminibus vtriusq; juris, vel
vetustate temporis (quæ omnia
miscet) vel ex librariorum incuria,
sepè litera, syllaba, vel dictio addita, vel
detracta, aut alia pro alia, vel eadē alio
quàm rectum est loco, posita inveni-
1 tur. Vt in celebratissimo † illo Vlpia-
ni responso, in l. 1. versi. Quid enim, ff.
De pactis. vulgò perperā legitur: *Quid
enim magis fidei humanæ est congruum,
quam ea obseruare, quæ inter eos placue-
runt.* Quæ neque orationem, neque
sententiam idoneā constituunt. Quæ
elegantissima erit, si pro dictione *eos*,
secundum nostrum antiquissimū ma-
nu-scriptū codicem, legatur hoc mo-
do: *Quid enim magis humanæ fidei est con-
gruum, quàm ea obseruari, quæ inter homi-
nes placuerunt.* Nam cùm conventiones
commerciaque sint ex jure gentium,
quod inter omnes homines peræquè
custoditur, vt Iustinianus ait, §. Ius au-
tem civile, institut. de jure nat. gent. &
civili. rectè I C. dixit: Nihil magis fi-
dei humanę convenire, quàm ea ob-
servari, quæ inter homines placuerūt.
Eodē modo quo Gaius in l. 1. De ac-
quirendo rerum dominio. jus gentiū
definit, quod naturali ratione inter o-
mnes homines peræquè seruatur. Et
error ob vicinitatem dictionum facile
obrepere potuit, ex abbreviatione di-
ctionis *homines*, litera *h* per antiquitatē
obscuratâ, vel à librario nō observatâ.
Illud mirum est, neminem hactenus
locum hunc Vlpiani vel leviter suspe-
ctum habuisse, cùm pravitatem illius
deprehendere & emendare nullus pro-
pemodum sit negocij. In † prætoris 2
edicto l. 1. §. 3. vers. in eum ff. de aleæ
lus. & aleat. vulgo legitur: *In eum qui
aleæ ludēdi causa vim intulerit, vti quæ res
erit, animadvertam.* secundum commu-
nem lectionē, quæ sic restituenda est:
vti quæq; res erit animadvertā. Similis † 3
est vocabulorum & syllabarum muta-
tio, in l. hæres absens 19. §. Proinde,
De judicijs. In verbo *conveniatur*. Pro
quo restituendum est verbum, *defen-
datur*. Quod colligi potest, non solum
ex præcedenti illatione & ratione, quę
versatur in sola defendendi necessitate;
verum etiam ex sequenti causâ & con-
clusione his verbis concepta: *Nam vbi
sic venit, vt confestim discedat, & quasi à
viatore, vel eo qui παραπλεῖ, emit, durissi-
mū est quotquot locis quis navigat, vel iter
faciens, delatus est, tot locis se defendere.*
Quæ ratio multum ponderis habet, &
depravationem lectionis coarguit.
Cæterum † quamvis durum sit, quem 4
cogi omnibus locis, quibus navigat,
vel iter facit, se defendere, id tamen
limitationem recipit, nisi agatur de
eo, qui de fugâ suspectus est, aut
quando periculū est, de re dilapidan-
dâ, aut, vt Accursius ait, barattandâ.
l. ait prætor, §. si debitorem, ff. Quæ in
fraudem credit. Latissimè Iason in §. 1.
nu. 72. cum sequenti, de actionibus.
Nam in periculo dilapidationis, & cùm
debitor de fugâ suspect' est, incarcerari
potest, etiam die feriatâ. Baldus in l. si
vt proponis 1. Quomodo & quando
judex. Iason in d. §. 1. nu. 77. Vt det fi-
dejussorē de solvendo, vel stando juri.

Late Andr. Gaillius practica. observat. lib. 2. cap. 44. Quod verum est, & procedit concurrentibus certis requisitis, quæ prolixè explicantur à Iodoco Damhouderio, in praxi rerum civil. cap. 64. & Andrea Gaillio. loco
5 citato nu. 5. & seqq. A quo † rectè annotatum est, requisita ista non adeò exactè observari, præsertim cum forensibus & extraneis: Quia (vt ipse ait) arresta passim in Germania contra debitores extraneos & advenas ad simplicē creditoris petitionem permittuntur, ad eum potissimum effectum, vt creditorē securum reddant debitores, datis pignoribus vel fidejussorib⁹. Et huiusmodi consuetudines valere, tenet Frãciscus Marc. Decisio. 396. in princip. parte 3. Et hoc est quod Zasius scribit; in §. Si quis agens, nu. 3. institut. De actionib⁹. Cives & incolas Friburgenses, debitorē quocunq; loco inveniant posse capere & carceri mancipare, nisi satisfaciat solvendo, vel satisdando. Quod Gaillius scribit, loco præcitato. per consuetudinem totius Germaniæ observari; quam consuetudinem moribus Belgij frequentari & observari manifestum est. Et hac ratione Carol⁹ Cæsar Constitutione suâ 4. Ianuarij an. 1531 jus arrestandi quoscunq; debitores in civitatibus & locis Flandriæ confirmavit. Et hoc in extraneis & forensibus; In civib⁹ enim & incolis alia est ratio; quia capi non possunt pro debito, nisi suspecti sint de fugâ, & nulla immobilia bona possideant. Vt pluribus explicant Damhouderi⁹, loco cita. nu. 16. & sequen. & Gaillius. d. obser. 44. Alioqui quis debitorē convenire nequit alibi, quàm in loco idoneo, in quo forū sortitur; nisi agatur de vagabundo, qui potest vbiq; conveniri, aut de eo, qui non habet speciale forum, vel quando contrahentes id egerunt, vt si debitor non soluat loco cōvento, possit vbiq; conveniri. Pulchre Zasius & Mynsingerus in d. §. si quis agens.
Cæterum † quamquã arresta passim 6
de consuetudine tolerentur, inde tamē nullus alius effectus sequitur, quam quod actori aperiatur introitus, & ingressus detur ad jus suū persequendū, in quo, vt obtineat, multarum rerum probatio illi incumbit. De quibus late Damhouderius & Gaillius, locis præcitatis. Rursus † vulgò, atq; etiam in 7
emendatiorib⁹ libris Florentinis l. si à bonę fidei 21. ff. de rei vend. ita legitur: *Quod si nondū eum vsucepit, absoluendum eum sine cautionibus, vt nihil caueat petitori de persequēda eã re, nihilominus eum* alias *quo minus enim petitor eam rem prosequi potest, quamuis interim dum in fuga est, vsucapiat.* Quæ verba prorsus deprava ta sunt, neq; rectè conjungūtur, neq; idoneam habent sententiã, quoniam dictio illa *quominus* aut *nihilominus*, prorsus est impertinens & inconveniens illi loco, nec aliquam significandi potestatem habet. Et cùm prius dicatur, petitorem eam rem persequi posse, inepte subijcitur; *quamuis interim dum in fuga est, vsucapiat*: quasi res ipsa cuius sit persecutio vsucapiatur, vel petitor qui persequitur vsucapiat: quod juris ratio non patitur, quæ vsucapiendi rationē neq; ad rem, neque ad petitorem, sed ad possessorem referendam suadet. Ideoq; vt constet, co-

Digitized by Google

hæreatq; oratio, & plena perfectaq; sit sententia, dispungere oportet dictionē *nihilominus*; reposita dictione *cominus*, convertendoq; verbum activum *vsucapiat*, in passivum *vsucapiatur*, scz. à possessore, secundum id quod prius à Paulo responsum erat. vt hoc modo legatur: *cominus enim eam rem persequi, potest, quamuis interim dum in fuga est, vsucapiatur*, à possessore scz. quod dubitationem mouebat, & cautionem de re persequendâ exigere videbatur, quā tamē Paulus remittit: quia vt subijcitur. *cominus* .i. ex propinquo & statim absq; intermissione, seu impedimento vsucapionis, petitor rē persequi potest.

8 Nam † *cominus* adverbium, significat prope, statim, & absque intermissione seu impedimento juxta illud Vergilij. *Quid dicam, iacto qui semine cominus arua, Insequitur, &c.* Quo etiam pertinet illud Juvenalis: *Profuit ergo nihil misero, quod cominus vrsos Figebat Numidos.* Itē Ciceronis illud: *Qui cum hoste nostro cominus in acie sæpe pugnarit*.

9 Et † quod actiua dictio convertēda sit in passivā, ratio præcedentium, natura negotij, & orationis cohærentia expostulat, suadeturq; & convincitur conjecturá, quę ex lib. Florentino desumitur, in quo post dictionem *vsucapiat* interrogandi signum invenitur, quod in passivis dictionibus literæ *r*. subijci solet, & perperperam commutatū est in interrogationem, cujus nulla subest occasio. Ita vt vera lectio sit apud Paulum, in d.l.si à bonæ fidei. *Vt nihil caveat petitori de persequendá eá re cominus enim petitor eam rem persequi potest, quamuis interim dum in fugâ sit, vsucapiatur.* Eadē loquendi ratione atque sententâ quâ Papinia. dixit, in l. 1. ff. de vsuris, *nec tamen iudex iudicij bonæ fidei, rectè iubebit interponi cautiones: vt si tardius sententiæ condemnatus paruerit, futuri temporis pendantur vsuræ, cùm in potestate sit actoris iudicatum exigere.* Affine † est prædictis, quod in *Ca*. licet, de officio ordinarij, perperam actiuè legitur, *crimina committere proponunt.* cùm authoritas lib. scripti & ratio subiectæ materiæ passivā lectionē desideret, hoc modo: *crimina committere proponuntur.* Id quod nec in Romana æditione authoritate Gregorij 13. facta animadversum invenitur. 10

SVMMARIA.

1. *L. eos qui 3. C. de his qui veniam ætatis impetrarunt a mendo vindicata.*
2. *L. si quis ab alio 13. §. 1. ff. de re jud. emendata.*
3. *Faciendi verbo etiam non factum contineri.* Et nu. 8. 9. 10.
4. *Verbum Sino quam significationem habeat.*
5. *Respublica vel vniversitas pro subditorum delictis quæ non coërcet cogitur respondere.*
6. *Vti & is qui securitatem promisit, pro iniurijs quas ipse coërcere potest.*
7. *Securitas quomodo & à quibus impetranda remissiuè.*
8. *L. qui non facit 121. de reg. iur. emendata & explicata.*
11. *Hæres iussus in funere consumere centum, minus impendere non potest.*
12. *Tutor cui à prætore permissum est rem pupillarem vendere an eam obligare possit & econtra.*

Extat

Digitized by Google

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

1 EXtat rescriptum † Constantini Imp. in l. eos qui. C. de his qui veniam ær.imp. in quo perperã duplicantur verba illa, *impetrauerunt vel impetrauerint*· quorum alterũ sufficit, alterum vero glossema est, ex marginali additione per inadvertentiam librarij textui assutũ: proinde in textu expungendum, reponendamque est ad marginem, vt quandam admonitionem melioris lectionis contineat; Constantini Constitutionem ita legendo: *eos qui veniam ætatis impetraverunt, non solum &c.* Simili † ratione in libris Florentinis, atq; etiam in æditione Lugdunẽsi, notis Ludovici Russardi illustratã, apud Vlpianum in l. si quis ab. 13. §. 1. De re jud. perperã legitur: *Si quis promiserit prohibere se, vt aliquod damnum stipulator patietur & faciat: ita habeatur, facit quod promisit: Sin minus, quia non facit quod promisit, in pecuniam numeratam condemnatur, sicut euenit in omnibus faciendi obligationibus.* Et acutè observauit Iacobus Cujacius observatio. lib. 21. verba illa, *ita habeatur*, glossema esse, & admonitionem continere melioris lectionis; perinde ac si dictũ esset, ita legatur: *neq; ex eâ re damnum stipulator patietur*, expunctis præcedentibus dictionibus, *vt aliquid damnum stipulator patiatur & faciat*. Quamuis in libro Florentino & in æditione Lugdunensi verba illa, *neq; ex ea re damnum stipulator patietur*, adhuc depravata sint: ideoq; ex æditione aliorum emendari debeant, hoc modo: *ne quod ex eâ re damnum stipulator patiatur*, vt totus textus ita legatur: *Si quis promiserit prohibere se, ne aliquod damnum stipulator patiatur, & facit ne quod ex ea re damnum stipulator habeat, facit quod promisit: sin minus, quia non facit quod promisit, in pecuniam numeratam condemnatur.* Quæ affinitatem habent cum eo quod Vlpianus † respondit, l. facere oportere 3 189 ff. de verborum significat. his verbis: *Facere oportere & hanc significationẽ habet, vt abstineat quis ab eo facto, quod contra conuentionem fieret, & curet ne fiat:* secundum Florentinam lectionẽ, quæ vera est. Nam faciendi verbo & non factum, & procuratio nè contra convẽtionem fiat, continetur. quod Galli vocant, promesse de garantir, non seulement de son faict, mais aussi de tous aultres generalement. Et quod verbũ *faciendi* etiam non factum contineat, ostendit Cæsar lib. 1. de bello civili: Cæsar exercitum dimittat, si nõ faciat, adversus Rempublicã factum videri. Et Vlpianus in l. 1. de inofficioso testamento: Melius facerent si se sumptibus inanibus non vexarent. Cum alijs citatis à Guilhelmo Fornerio. in d. l. facere oportere. & in l. verbũ facere 218. De verborum significatio. Et ita in fraudem facit, qui non agendo, litem silentio mori patitur; l. 3. & 4. ff. Quæ in fraud. creditor. & negligẽtia ex quâ rei nostræ vsucapio vel amissio sequitur, punitur, l. id quod nostrum 11. de regulis juris. & ignem innocentem habere, & non habere noxium locationis lege convertuntur. l. Si quis domũ. 9 §. Si colonis. & l. videamus 11. §. Si hoc

4 in locatione ff. locati. Eoq; † pertinet, quod Alfenus respondit, l. in lege. in fine ff. Locati. verbum *sinere* vtramq; habere significationem, vt redemptor non solum si quem casu vidisset sylvã cædere prohiberet, sed vti curaret & daret operã, ne quis alius cæderet. Et hoc maxime si verbum *sino* cum negandi adverbio ponatur. Alexander ab Alex-
5 andro genial. dierum lib.1.cap.4, Et † ita respublica seu vniversitas pœna violatę pacis, & fœderum tenetur, non solum, si ipsa contraveniat ei, quod cõventum est, verum etiam si negligat corrigere singulorum subditorũ suorum contraventionem; aut neget læsis satisfacere, cùm possit; aut longo tempore patiatur iniuriam fieri. Et hac ratione Messenijs Lacedæmonij bellum intulerunt, propter interfectorem Lacedæmoniorum non punitum. Et hęc Romanis causa belli fuit cum Teucã; similique ratione dux Burgundiorum Carol⁹ Audax impulsus fuit ad bellum Lotharingis inferẽdum, cum alijs sexcentis. Quia vniversitas, respublica, civitas & quælibet communitas intelligitur ratificare delicta, quibus non resistit cum potest. Baldus, in l. vtrũ. nu. 9. Ad l. Pompeia. de parricidijs. & in l. 1. §. occisorum. ff. De S.C. Silaniano. Felin⁹, in cap. Quãtæ. nu. 4. de sententia excõmun. Capici⁹ Decisio. 130. nu. 69. & alij Decis. Senat⁹ Pedemõt. 138.
6 Idem † observandum videtur in cautione de non offendendo, respectu eorum, qui coërceri possunt ab eo, qui cautionem exposuit. Idemq; generaliter observandũ est in securitate alicui datã, quam Angelus in l. vtimur. 5. de sepulchro violato. fidũciam vocat, quæ servanda est, præstitã defensione adversus iniurias, quæ non iuste inferuntur. Nam adversus iniurias iuste illatas, nihil valet securitas Angel⁹ in l. Quidam 132. De verborum obligat. Quomodo † autem & á quo securitas 7
perpetua vel temporalis valide conferatur, pulchre tractat Angelus in d. l. vtimur. 5. Prędictis † convenit quod 8
Vlpian⁹ ita respondit. in l. 50. De verborum obligatio. *In illa stipulatione, per te non fieri, non hoc significatur, nihil te facturum; quo minus facere possis, sed curaturum vt facere possis.* Et huius rei vsus patet latissime, & in varios articulos dispargitur, adeò vt regula generalis inde nata, & á Paulo † proposita sit, in 9
l. qui non facit. 121. De reg. juris. His verbis. *Qui non facit, quod facere debet, videtur facere adversus ea: quia non facit: & qui facit, quod facere non debet, non videtur facere, id quod facere iussus est.* Seu vt alij codices habent. *Qui non facit, quod facere debet, videtur facere adversus ea, quę non facit: at qui facit, quod facere non debet, non videtur facere. &.* Quod magis probandum arbitror. Paulus enim acuto astrictoq; iudicio, propriã verborum & rerum significationem atq; naturam investigans, diversã separat á contrarijs, cõsideratq; verba, quibus quis ad quid faciendum obligatur, etiam hanc significationem habere, vt abstineat ab eo facto, quod contra cõventionem fieret. Definiens eum qui non facit, seu omittit & negligit adimplere affirmativam iussionem legis vel hominis, videri adversus eam facere: quia contraria sunt, facere & non facere; ita

Digitized by Google

re, ita vt vno posito alterum tollatur; quia nullo medio inuicem repugnant. Quod diversum est in eo, qui facit, quod facere non debet, quia in hac specie, nulla manifesta est repugnantia aut contraventio eius, quod in obligationem deductum est, licet hoc ipsum ad quod quis tenetur, non fiat aut impleatur. Cessat enim directa contrarietas, & repugnantia faciendi, & non faciendi.
10 Quæ † observatio atq; differentia in omnib⁹ dispositionib⁹ legis & hominis vsui esse potest. Nam ita contra legem facere intelligitur non solū is, qui id facit, quod lex prohibet; l. Contra legē 29. ff. de legibus. verùm etiam qui non facit, quod lex fieri iubet. d. l. qui non facit. Et ita qui legi ac mandato superioris non paret, in legem committit, eiq; adversatur. Et hoc est, quod Honori⁹ & Theodosius Imperatores rescripserunt. in l. Cælicolarū C. De Iudæis & cælicolis. *Quicquid à fide Christianorū discrepat, legi Christianæ esse contrarium.*
Et † cùm in testamento scriptum esset, vt hæres in funere, aut in monumento duntaxat aureos centum consumeret, non licet absq; conuentionis periculo minus consumere; amplius verò licet, neq; ob eam rem contra testamentum fieri videtur. l. Cum in testamento 202. De verborum significatione. 11
Quo † modo si prætor tutoribus permiserit rem pupillarem vendere, illi obligaverint, vel contra: mea fert opinio, inquit Vlpianus, l. 7. §. Si Prætor. De rebus eorum qui sub tut. eum qui aliud fecit, quàm à Prætore decretum est, nihil egisse. Quod etiam D. Augustinus comprobat, in c. Qui ex timore. De regulis iuris, in Decret. Et rectè monet Petrus Faber, in l. Qui non facit. Pauli totam regulam ὀξύμωρον aliquid contniere. Plura de significatione verbi *Facere* ejusq; vsu latissimè patēte, magno iudicio congessit Marinus Nizolius, ad quem latinitatis studiosum remittim⁹. 12

SVMMARIA.

1. *L. si verò plures 5. §. 1. De his qui dej. cerunt vel effuderunt restituta.*
2. *Alexandri ab Alexandro sententia notata.*
3. *Hospitacula Cænacula qua dicantur.*
4. *Cænacularius & Cænaculariam exercere quis dicatur.*
5. *L. Qui insulam 30. ff. Locati emendata & explicata.*
6. *Emptionis & venditoris vocabula vetustissimo tempore promiscuè vsurpata, hodie non confundi notatâ Conty sententiâ.*
7. *Antonij Mureti error.*
8. *L. si iudex. 41. De minoribus, emendata.*

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

1 IN vulgaribus † libris Fradini & aliorum apud Vlpianum. in d. l. si vero plures. 5. §. 1. ita legitur: *Nā & si quis cænaculariam exercuis, maximam ipse cænaculi habeat, ipse solus tenebitur: sed et si hospitalia habeat, ipse solus æquè tene-*

bitur. Quæ in Pandectis Florentinis atque Lugdunensi æditione depravata sunt; *hospitaculi* dictione pro *hospitalia* posita, adjectis verbis illis superfluis, *sed si quis cænaculi, ipse solus æque tenebitur*. Ob quod Iacobus Cuiácius asserit, Obseruatio. lib. 21. capi. primo. vtrãq; clausulam tanquã sine sensu & sententiâ asscriptam, expungi debere. Et ad confirmationẽ opinionis suæ adijcit, in libro Basilicωn nihil eorum extare, ac proinde priora tantum verba: *Nam & si quis cænaculariam exercens, ipse maximam cænaculi partem habeat, solus tenebitur*, retinenda esse, reprobatis sequentibus, vsq; ad versiculũ, *sed si quis cænaculariam*. Sed Cuiacij sententia mihi non probatur. Nam quamuis posteriora illa verba, *sed si quis cænaculi, ipse solus tenebitur* superflua sint, ideoq; & in Florentinâ & Lugdunẽsi editione notis includantur, priora tamen illa, *sed etsi hospitalia, seu hospitacula habeat*, legitima germanaq; sunt, & á Budæo ex Vitruvij libro 6. comprobãtur, vt hæc sit sententia: Quod si cænaculariam exercens maximam partem habeat, aut hospitacula teneat, de eo, quod effunditur, solus tenebitur; eodem modo quo tenetur is, qui gratuitas habitationes dat libertis, vel cliẽtibus suis vel vxoris; aut modica hospitiola amicis distribuit, licet é contrario, cum cœnacularius modicum hospitium sibi retinet, residuum locans pluribus, omnes teneantur, quasi in hoc cœnaculo habitantes, vnde dejectũ vel effusum est.
2 Quod † Alexander ab Alexandro lib. 3. cap. 13. in princip. limitat, nisi in notitiam venerit, ex cujus cubiculo quid dejectũ est. Quod fide veri caret; quia regulariter ex locatione pluribus pro indiviso factâ omnes tenentur: nec cogitur actor eum sequi, ex cujus cubiculo quid dejectũ esse cõstat, nisi hoc sine captione ejus fieri possit, & Prætor æquitate motus, ita jubeat. d. l. 5. §. Interdum. De his qui dejecerunt vel effuderunt. aut plures diviso inter se cœnaculo habitent. d. l. 5. in prin. Nec movet quod in libris βασιλικῶν verba prædicta sint prætermissa. Id eimn accidit, non quod in libris Pandectarum verba illa non apparerent, sed quia depravatè pro *hospitalia* seu *hospitacula*, *hospitaculi* sine sensu legebatur; vti etiamnum hodie in Pándectis Florentinis perperam legitur, & ex Haloandro atq; vulgatis libris pandectas Florentinas emendare conuenit. Et † hospitalia, seu hospitacula dicuntur excipiendorum hospitum receptacula. Et inde 3
hospitaturam pro hospitum suscipiendorum cura & munere injuncto, dixit Charisius, in l. Munerum 18. §. Patrimoniorum de munerib⁹ & honorib⁹. Cænacula, vt Varro author est, erant, in quibus veteres cęnabant in superiore parte domus, ad quam scalis ascendebant. Franciscus Marius Grapaldus de partibus ædiũ, lib. 2. cap. 3. Etenim cum aucto mirum in modum Romano populo, necesse esse cœpisset in cœnaculis habitari (nam antea cùm per vrbis laxitatem licebat, vnius tantum contignationis erant ædificia,) ad altitudines ædificiorum deventum est, & ædium frequentiam, authore Vitruvio. Et fuisse Romæ ædificia frequentia plurib⁹ cœnaculis constructa, ędita

in

in altum, quæ postea ab Augusto certâ subtaxata mensurâ fuerant, non dubitatur. Quo etiam Cicero respexit contra Rullum: Roma inquiens, cœnaculis sublata atq; suspensa. Cœnacularia appellantur à cœnaculis, sicut sagaria à sagis. De quibus Alexander ab Alexandro tractat lib. 3. cap. 4. Cœnacula-
4 ri⁹ † dicitur, qui cœnaculũ conduxit. l. solutum §. 4. vers. planè de pignorat. actio. Et cœnaculariam exercere dicitur, qui domos totas per singula cœnacula inquilinis & tenuioribus locat, quæstum inde faciens pluris in summã locãdo, d. l. si verò 5. §. 1. ver. sed si quis, de his qui deiec. vel eff. vt pulchre probat Alphenus, his verbis, in l. Qui in-
5 sulam, ff. locati. *Qui insulam † triginta conduxerat, singula cœnacula ita conduxit vt quadraginta ex omnibus colligerentur. dominus insulæ, qui ædificia vitium facere diceret, demolierat eam. Quæsitum est, quãti lis æstimari deberet, si is qui totam conduxerat, ex cõducto ageret: respondit, si vitiatum ædificium necessario demolitus esset, pro portione quanti dominus prædiorum locasset, quod eius temporis habitatores habitare non potuissent, rationem duci, & tãti litem æstimari: sin autem non fuisset necesse demoliri, sed quia melius ædificare vellet, id fecisset, quanti conductoris interesset, habitatores ne migrarent, tanti condemnari oportere.* In quo responso, quamuis Contius admoneat nihil mutandum, quia veteres solebant locationis & cõductionis vocabulis, seu appellationibus promiscue vti. l. veteres 19. cum seq. De actio. empt. suspecta tamen sunt verba, *singula cœnacula ita conduxit,* non solum propter ἀλληλῶν quâ dictio *conduxit*, Florentiæ includitur, verum etiam propter nimis frequentem ejusdem verbi repetitionem. Et quia verbum *condicere* ad exprimendam rei naturam magis est idoneum, magisque illi loco cõuenit, in quo ipse conductor vlterius locat, addicitque. Ideoq; ego, mutatione vnius literę, malim legere, non *conduxit*, sed, *condixit*, id est, mancipauit, permisit & consensit. Cicero in Epistolis: *Crassus pene á meis laribus in Provinciam profectus, nam cum mihi condixisset, cænavit apud me in mei generi Cassipedis hortis.* Quod † autẽ Contius 6
ex Gaio scribit, in d. l. veteres, 19. cum seq. *Veteres in emptione venditioneq; appellationibus promiscue vti solere*, olim obtinuit, & ad antiquiora tempora refertur, quibus neq; aliud merx, aliud precium vocabatur, sed vnusquisq; secundum necessitatem temporum ac rerum, vtilibus inutilia permutabat, & ipsarum rerum permutatione cõmercia expediebantur: In qua discerni nõ poterat, vter emptor, vter venditor esset. Sed posteaquã æstimatione & vsu pecuniæ, difficultatibus permutationũ subuentum est, nec vltra merx vtrumq;, sed alterum prætium vocari cœpit. discreta fuerunt vocabula emptionis venditionis, locationis & conductionis: & juris nostri authores neque emptionem pro venditione, vel emptorẽ pro venditore, neque conductionem pro locatione, nec è contrario accepeerunt, appellationibus his promiscué vtendo. Quod verba Gay in d. l. veteres. 9. ad preteritum & veterum consuetudinem relata, non obscure demõstrant. Et ipse Alphenus in d. l. Qui In-

ſulā 30. diſertè ſeparauit conductores
7 à locatoribus. Ex † quibus ſequitur, Antoniū Muretum variarum lectionum lib. 12. cap. 1. non ſatis aſſecutum eſſe Iacobi Cuiacij ſententiam, lib. 9. cap. 15. & lib. 12. cap. 23. Et ipſius Cuiacij emendationem corruere ad Gaij reſponſum. in l. Idem eſt 20. De actionibus empti. Etenim principum legis non, *id eſt*, ſed *idem eſt*, conſtitui debet. Et Cuiacius non ſcribit, emptoris & venditoris, locatoris & cōductoris nomina permutata eſſe inter ſe tanquam ſynonima: Imo in contrarium aſſerit, I C. hiſce appellationibus nunquam vti promiſcue. Ideoque † 8
pro eo, quod in communibus libris legitur: *Nec quæri poterit venditor*. Secundum exempla victoriana reponendum *emptor*. l. ſi iudex 45. De minoribus. Ignorandum tamen non eſt, quod tametſi plerumq; locator dicatur, qui pretium accipit, & conductor qui dat, tamē aliquando vice verſa euenire, ratione ſubiecti ex intentione contrahētium, vt locator pretium det, conductor accipiat. Vt ex Cicerone & alijs probat Guilhelmus Budeus. in l. 2. ff. ad legem Rhodiam de iactu.

SVMMARIA.

1. *L. Marcellus 25. ff. de fideiuſſor. emendata & explicata, euiſdemque conciliatio cum l. 6. de verb. oblig. & nu. 4. 6.*
2. *Iacobi Rauardi conciliatio reprobata.*
3. *Fideiuſſores furioſi, prodigi & pupilli, an & quando obligentur. & 5.*

CAPVT DECIMVMNONVM.

VLpian⁹ reſpondit, in l. 6. De verbor. oblig. furioſum promittendo nō obligari, & fideiuſſorum pro eo interuenire nō poſſe; quia non ſolum ſtipulatio nulla interceſſit, ſed nec negociū quidē vllū geſtū intelligitur. l. ſi a reo 70. §. ſi à furioſo
1 ff. De fideiuſſorib⁹. Cui ex diametro † repugnare videtur, quod ex Marcello Vlpian⁹ refert: in l. Marcell⁹ 25. ff. De fideiuſſorib⁹. *Si quis pro pupillo ſine tutoris auctoritate obligato, vel prodigo vel furioſo fideiuſſerit, magis eſt vt ei non ſubueniatur [illegible] his mandati actio non cō[illegible]* [illegible] ibus reſponſis conciliandis [illegible] ndiſq; multum laborant interpretes, & diſſimiles ſunt opiniones & coniecturæ, vt videre eſt apud Accurſium & veteres interpretes. Et † in- 2
ter recentiores, Iacob⁹ Reuard⁹ vir doctus, de Iuris ambiguitatib⁹, lib. 1. cap. 9. arbitratur, corruptum eſſe Marcelli reſponſum, & pro *non ſubueniatur* legēdum *ideo ſubueniatur*; erroremq; ex notis creatum ſuſpicatur: Dum veteres ſcriberent ĪŌ pro ideo, quod facile in particulam nō tranſmutari potuit. Vt hæc ſit ſententia: pupilli prodigi & furioſi fideiuſſorib⁹ ideo ſubueniri, quoniam mandati actio aduerſus pupillū, prodigum vel furioſum non competat.; quaſi in effectu dixerit Mar- 10
cell⁹,

cell⁹, principalem obligationem non
subsistere, & consequenter fideiussio-
nem, quæ illi accedit esse inutilem. Sed
hæc Rævardi emẽdatio, & interpreta-
tio audax est, & juris rationi, & omniũ
librorum authoritati (quam apud do-
ctos magni momenti esse oportet) re-
3 fragatur. Etenim quamuis apud Vlpi-
anũ in d. l. 6. De verbo. obli. is cui
bonis interdictum est, tradendo vel
promittendo obligari nõ possit, & ideo
nec fideiussio pro eo facta valeat, sicut
nec pro furioso: quia furiosus, prodi-
gus, sicut & pupillus, promittẽdo, seu
contrahendo nihil agunt. d. l. si à reo.
§. si à furioso. Si tamen pro reo furioso
jure obligato, fideiussorem accepero,
tenetur fideiussor, vt Caius respondit;
in d. § si a furioso in fine. & Paul⁹, pro-
bat. in l. furiosus 46. & l. quoties 41. ff.
de act. & oblig. veluti si agatur de
negocio gesto, aut contractu inito ante
furorem, vel bonorum interdictionẽ;
vel agatur de obligatione quę ex re ve-
nit, & quam lex introducit. Furiosus
enim & pupillus vbi ex re actio venit
obligatur, etiam sine curatoris, vel tu-
toris authoritate: veluti si communẽ
fundum habeo cum his, & aliquid in
eum impendero, vel damnum in eo
pupillus dederit; nam iudicio commu-
4 ni diuidundo obligabuntur. Quod †
Marcellus respexit, in d. l. Marcellus.
presupponẽdo principalem obligatio-
nem pupilli, prodigi vel furiosi validã
esse, & propterea fideiussoris obliga-
tionem ei rectè accedere, atq; efficaci-
ter subsistere, propter validitatẽ obli-
gationis principalis. Sed cũ fideiussor,
si damnum aliquod patiatur, mandati
actione id recuperare soleat à princi-
pali debitore. l. Tutor dat⁹ 69 ff. De fi-
deiussorib⁹, l. Luci⁹ 38. l. si pro ea C.
mandat. & ex persona rei, & quidem
inuito eo, exceptio, & cætera rei com-
moda fideiussori, cæterisq; accessorib⁹
competere possint, l. Ex persona 32. ff.
de fideiussorib⁹. ut auxiliũ restitutio-
nis, compensationis, & similia: rectè
quærebatur in specie à Marcello pro-
posita, an fideiussori per huiusmodi re-
media subueniretur. Quod negat Mar-
cellus his verbis: *Magis est, vt ei non sub-
ueniatur; quoniam mandati actio non cõ-
petit*. Quia † cum inter fideiussorem & 5
pupillum, prodigum aut furiosum mã-
datum non intercessit, merito manda-
ti actio, & regressus contra pupillum,
prodigum, vel furiosum fideiussori de-
negatur, etiam si fideiussor debitum
principale, dissoluerit, & consequenter
damnum passus sit: suo enim pe-
riculo spopondit, & sibi imputare de-
bet, quod absq; idoneo mandato (quod
prodigus, furiosus aut pupillus sine cu-
ratore aut tutore dare non potest) fide-
iusserit. Ita vt cum mandati actio cesset,
& pupillus, prodigus vel furiosus à fi-
deiussore conueniri nequeat, quia mã-
datum cessat, fideiussor merito in dam-
no relinquatur. Quemadmodum in
specie non admodum dissimili respon-
dit Vlp. in l. si verò nõ remunerãdi §.
Si adolesc. ff. Mãdati *Si adolescens luxu-
riosus mandet tibi, vt pro meretrice fideiu-
beas, idq; tu sciens mandatum susceperis, nõ
habebis mandati actionem, quia simile est,
quasi perdituro pecuniam sciens credideris.*
Eaq; † est germana dictorum respon- 6
sorum interpretatio, & conciliatio, cõ-

seruata veteris lectionis authoritate; non enim eadem facti species (vt Reuardus arbitratur) sed diuersa apud Vlpianum in d. l. 6. & Marcellum in d. l. Marcellus. proponitur; ideoq; diuersa & peculiaris ab vtroq; subijcitur decisio. Etenim in specie Vlpiani principalis obligatio non subsistit, ideoq; fideiussio illi accedens, viribꝰ destituitur: contrà verò apud Marcellũ fideiussor intercedit pro eo, qui iure est obligatus, secũdum apertam distinctione a Caio propositã in d §. si à furioso. Quę nouissimè etiam ab Antonio Fabro probatur coniectur. lib. 8. cap. 6. dũ reiecta dictione *obligato* simpliciter legit in vlp. responso in d. l. Marcellus *si quis pro pupillo sine tutoris authoritate vel prodigo vel furioso fideiusserit, &c.* relatis verbis illis *sine tutoris authoritate,* non ad obligationem, cui fideiussor accesserit, sed ad ipsam fideiussoris dationem. Cęterum quamuis hæc sit genuina dictorum Iurium sententia atque explicatio, manet tamen difficultas apud Marcellum, in verbis: *quoniã his mandati actio non competit*; quia fideiussori accommodari non possunt, nisi per turbationem numeri, & transitum a singulari ad pluralẽ, quod prædurum est. Ego in antiquo Codice manuscripto, ex Bibliothecã Villariensis Abbatiæ mihi exhibito, legi, *quoniam hic,* id est in hac specie seu casu proposito, *mandati actio non competit.* Et similis sententia in fideiussore minoris respondit idẽ Vlpianus, l. in causę 13. in prin. ff. De min. his verbis: *Non est æquum fideiussori in necẽ meam subueniri, sed potius ipsi deneganda erit mandati actio.* Ita vt vna litera commutata, leuiter locus Marcelli emendetur, & pusillam mendam multis sæculis latentẽ, nunc indicatam, vel pueri primis literis imbuti assequi potuisse videantur, præsertim cum I C. etiam alijs locis aduerbio illo locali *hic* in eadem significatione vsi inveniantur in l. is cui legatorum 5. §. Quæri poterit 15 vt in poss. leg. seu fideicom. Quamuis dictio *his* etiam tolerari possit, per relationẽ ad pupillum prodigum seu furiosum, hoc sensu: quod ipsis quamuis principaliter obligatis, mandati actio non competat contra fideiussores, etiamsi eorũ interesse cœperit. l. Si procuratorem 8. l. salariũ §. Mand. actio ff. Mandati. Quia mandatum non antecessit, & consequenter etiam fideiussori actio denegatur, cui mandati actio competere nequit, adversus eum, qui ipse, si quid sua interesset, eandem actionem non haberet. De qua re si quis plura videre desideret, legat Frãciscum de Caldas de Pereyra in tractatu suo, de in integrum restitutio, ad l. si curatorem in verbo minoribus num. 23. cũ sequentibꝰ Cod. de in integrum restitutio.

SVMMARIA.

1. *L. 2. ff. de in ius vocand. interpretatio, & antiqua lectionis contra Iacobum Rauardum defensio. & 3. 6.*
2. *Asyli securitas apud veteres.*
3. *Propter loci religionem citari, aut loco moueri qui nequeant. & 5.*

Equi

7. *Equi sine cursus publici institutio apud veteres. & 9. 11.*
8. *Leges ad ea quæ frequenter eueniunt aptari.*
10. *Cursus publici hodie quatuor genera.*
12. *Ignibus excitatis aliquid significare, & olim & hodie vsurpatum.*
13. *Equi publici honor atque solemnitas apud antiquos.*
14. *Equites peractâ militiâ olim equos per forum duxisse.*

CAPVT VIGESIMVM.

VErba sunt Vlpiani in l. 2. ff. De in ius vocando. Secundũ omnium librorum consentientẽ
1 æditionẽ. † *In ius vocari non oportet, neq; consulem &c. Nec eos qui propter loci religionem inde se mouere non possunt; sed nec eum qui equo publico in causâ publicâ transuehatur.* Quæ vel temporum iniuriâ, vel Triboniani negligentiâ prorsus deprauata censet Iacobus Ræuardus, de ambig. juris lib. 1. cap. 6. & lib. 2. cap. 15. atq; ita restitui debere, vt duabus separatis dictionib⁹ in vnam contractis, pro *se mouere*, legatur *semoueri*, & quod non in *causâ publicâ*, sed *in capitolium* Vlpianus scripserit. Vt hęc sit Vlpiani sententia; *eos qui ad aras deorum, aut alium locum aliquem, cuius religio impedit, quo minus quis inuitus inde submoueatur, confugiunt, vocari in ius, trahiq; inde nõ posse.* Existimatq; Ręuardus notatum interpretatione deceptum Tribonianum, apud Vlpianum scripsisse, *in causâ publicâ*, cùm scribere debuisset, *in capitolium.* vt enim his notis. Ca. P. causa publica. sic ijsdem illis notis capitolium significabatur. Sed multũ vereor ne Ręuardus ingenij acie inflexâ, non tam sanet, quam vulneret
2 Vlpianum. Etenim † quamuis Romulus asylum aperuerit perfugis ad securitatem: constetq; eos qui ad asylũ, statuas principum, ad fana & aras deorum confugiebant, in ijs ita tutos fuisse, vt inde inuiti trahi, aut submoueri non possent; propter moris antiqui, religionisq; prærogatiuam, Cicero *pro domo sua. Plautus in Ruden. Elius Lampridius in vita Heliozabal. l. Quis sit fugitiu⁹ 17. §. Apud Labeonem ff. de ædilitio edicto.* Ea tamen † species non tractatur ab 3
Vlpiano, *in. d. l. 2.* vtpote qui non agit de securitate delinquentium, & qui ad maleficij pœnam euitandam, aram vel asylum occupant; sed de ijs qui ob religionis dedicationem & professionẽ, in loco aliquo religioso commorari & remanere tenentur vt olim fuerunt flamines diales, virgines Vestales, quæ vestæ sacris, perpetuiq; ignis custodiæ dicatæ erant. *Cicero lib 3. De legibus. Liuius lib. 1. Decad 1.* Item *Sacerdotium nacti, vt ab eo sine* seu rectius, *salua religione discedere non possunt, nam in perpetuum,* vt Vlpianus ait, in l. Prętor, 13. ff. De vacatione munorũ *excusantur.* Nec admittenda videtur sententia eius, qui existimat, verbis illis, *qui propter loci religionem inde se mouere non possunt*, nullos alios intelligi, quàm eos ipsos, qui sacris intersunt, ita vt non liceat ante discedere, quam omnibus sacrificij ceremonijs peractis, & sacerdos succlamet solemne illud. I. licet. Etenim † quã- 4

Digitized by Google

nis iure Romanorum in Pontifice sacris incumbēte, vt ipse Vlpianus ait, in d. l.2.& moribus Christianorum in Episcopo, & quibuslibet clericis sacra facientib⁹ ita obseruatur Mar. Sos. De citat.5.princ.act.fall.2. 13.& seqq. Vlpiani tamen locus ad eos pertinet, qui propter loci religionem inde se mouere nō possunt, quiq; in perpetuum excusantur. quod temporali sacrificio vacantib⁹ non conuenit, sed ad perpetuam commorationem in certo loco pertinet. Ideoq; & Vlpian⁹ & Græci duos articulos constituunt, & separatim agunt, de Pontifice & alijs sacris incūbētib⁹; & his qui loco se mouere non possunt. Et ita sacerdotes nunquā à sacris locis recedere oportere antiquitas statuit. Idq; obseruatum fuisse, multis exemplis ex Cicerone, Valerio Maximo & Tacito probat Petrus Erodius. decreto. suor. lib. 1. tit. 4. cap. 2. & lib. 2. tit. 2. ca. 2. Quibus addi possunt, ea quæ scribit Petrus Royzius decis. Litua. 4. nu. 409. cum sequentib⁹. cum multis locis Vlpiani, Papiniani, Hermogeniani, Modestini, Suetonij, Plinij & Isidori, annotatis & illuminatis à Marco Veterano. lib. singulari antiquitat. cap. 13.
5 Et jus † quod olim obtinuit in vestalibus, & adeptis sacerdotium, morib⁹ Christianorum applicatur ijs qui in primitiuā ecclesiā exercendi pietatis causa continuas dies & noctes, septimanas totas & menses, imo complures annos in columnis, hoc est locis (quib⁹ se qui columnati dicebantur, includebant) stetisse perhibentur. Item heremitis, monachis & alijs personis arctiorem religionē professis. qui propter loci religionem & professionem, etiamsi maximè velint, inde se mouere, aut citari non possunt. Quod his permittitur, qui pœnæ euitandæ gratiā ad asylum aut aram confugiunt: Nam hi volentes inde rectè in ius vocari possunt, codē modo quo quis è domo suā in ius vocatur, si aditum ad se præstet, aut ex publico conspiciatur: l. satisq; 9. ff. de in ius vocando. quod personis religioni dicatis denegatum est, ex sententiā Vlpiani, quæ inde confirmatur, quod in toto illo responso, in d. l. 2. disponatur de iis, qui ob dignitatem, aut ex singulari priuilegio in jus vocari prohibentur, vt Consul, Præfectus, Prætor, Pontifex, Dialis, cui equo vehi non licebat, ne si longius digrederetur, sacra negligerentur. Item qui vxorem ducit, &c. qui in ius vocari non possunt, nisi dignitatis aut priuilegij prærogatiuā ad calumniam manifestè obuiam iretur: vt de Menippo, & Lucio Cotta tribuno plebis, ex Demostene & Valerio Maximo refert Petrus Erodius. ad titulum de in ius vocādo. Et † vt priore, ita & posteriore loco Vlpiani antiqua æditio, & 6
lectio retinenda videtur: neque enim specialiter de censione aut solemni transuectione equitum (vt Raenardus & post eum Cuiacius obseruationum lib. 13, cap. 29. arbitrantur:) Vlpianus respōdet, sed generaliter definit, eū qui equo publico in causā publicā trāsuehitur, in ius vocari non posse: siue id fiat ex causā transuehendi, & recognoscendi exercitus, siue ex aliā quācunq; causā publicā. Vlpianus enim non solemnitatem aliquam transuectionis

respexit,

respexit, sed ex generalis juris ratione, generalē legislationem constituit: l. Iura non in singulas 8. ff. De legibus. & transuectionis vocabulum accepit, de omni eo, qui Reipublicæ causa equo publico proficiscitur. quod etiam Græci sequūtur. cōsiderata magis vi, & significatione vocabuli, ac juris vsu, quam solemnitate antiqui instituti Quinti
7 Fabij, aut alterius. Nam † erant equi publico vsui deputati, qui dispositi per provincias sumptu publico alebantur, l. 1. Cod. de cursu publ. lib. 12. vt quoties repentinum aliquid incidisset, mutatione equorum citissimè Imperator quo vellet, posset mittere quemcunq; nuncium. Ostēditq; Socrates in historia Ecclesiasticā lib. 3. cap. 1. Iulianum Imperatorem, vecturam publicam ad solos equos redaxisse. qui mos etiam Iustiniani ævo obtinuit, mulis & bob' remotis, quorum vsum antea fuisse ex Spartiano & alijs intelligitur. Nec cuiquam priuato his equis vti licebat, sine licētiā, aut diplomate Principis, Alciatus in dic. titu. de Cursu publico. ita vt vsus ejus, quod Vlpianus respondit, pateat latissimè, & locū habeat, sive quis ad principem equo publico evocatus proficiscatur, sive à veneratione ejus discesserit, aut agatur de serie evectionum & invectionum inspiciendā, sive de explicatione cuiuslibet alterius ne-
8 gotij publici. Quod † naturæ legum ferendarum est consentaneum. Nam ad ea potius debet aptari ius, quæ & frequenter & facilè, quam quæ perrarò eveniunt. τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς (vt ait Theophrastus παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. l.
9 nā ad ea cum sequen. ff. de legib. Et † huc pertinet, quod de cursu publico, de equis publicis, de equis currulib' & fiscalibus, nec non tesseris cursus publici passim legitur, in posterioribus libris Codicis, et apud Alciatum. loco cit. Cuiac. ad post. lib. C. Coras. miscel. lib. 1. cap. 11. Cæl. Rodig. lib. 18. cap. 8. et Bonavent. Vulcaniū in comment. de mūdo. Quibus † consentaneus est mos 10
hodiernus totius Europę, in disponendis postarum (vt vocant) stationibus & cursibus. Quem morem comprobat Marquardus Freher', parerg. lib. 2. cap. 8. quem nuper inspeximus. Et refert Wolfgangus Lassius, quatuor genera cursus publici hodie frequentata. Primo namq; inquit, fiscus suos habet cursores, & veredos, quos appellamus **Cammerboden** deinde & equites, qui mutatis iumentis, literas in aulam, ex aula regis, in Italiam, & Belgas vsque celerrimo cursu perferunt, vulgò **die Post/** & **Post-boden**. Addit & tertium gen', quod in Hungaria & Austria inferiori per vehicula velocia vsurpatur. Sunt & paraveredi, qui vsibus privatorum subseruiunt, & vulgo **Coopluyden Postē** vocantur. Scribitq; † idem Lassius cō- 11
mentar lib. 2. Initia huius cursus à quibusdam referri ad Cyrum, ab alijs ad Xerxen, ab alijs deniq; ad Augustum, adductis multorum scriptorum authoritatibus. Præter † vsum cursus publi- 12
ci, antiquitas ex speculis, turrib' & alijs locis eminentioribus, accensis ignibus, alijs atq; alijs remotioribus locis significabat, quod placebat. quam consuetudinem significandi eminus per accēsos ignes, vel alia signa etiam hodiè observamus. Nec quicquam in rebus hu-

Digitized by Google

manis hoc ignium indicio esse velocius, prodidit Herodotus. & Xenophon Cyropædiæ lib. 8. Hos nuncios gruum volatu facit celeriores Aeschili tragœdia, cui titulus Agamemnon, relatus à Bonaventurâ Vulcanio, à quo rectè animaduersum est, variam fuisse faciũ incensionem, ad significandam variam rerum & casuum contingentiam. vti etiam hodie fieri videmus in obsessis vrbibus vel castris, per ignium accensionem, per diversi coloris vexilia, & alijs modis, quæ ad significandum hostium adventum, et alia similia per speculatores ex turrib' ostendũtur. Quod
13 † verò ad solemnitatem, & pompam transuectionis, quæ Romæ idibus Iulijs fieri solebat attinet, videtur equus publicus à Servio Tullio rege constitutus, authore Livio, lib. 1. vbi de centurijs equitum; & rursus lib. 7. *Tum repẽte, inquit, quibus census equestris erat, & equi publici non erant assignati, senatũ ademit.* Solet enim is equus pro beneficio peti, cuius meminit Vlpianus in fragmentis cap. 7. *Constitutionibus principalibus inquit, concessum est, mulieri in hoc viro donare, vt is ab imperatore equo publico honoretur.* Quod Caius interpretatur equestris ordinis fieri. l. Nuper. ff. De donationibus inter virum & vxorem, & Dionysius Halicarnassæus & Plinius probat. lib. 33. cap. 1. *Equitum, inquit, nomen subsistebat in turmis equorum publicorum* Et huc pertinent, quæ pulchrè leguntur ex Hadriani sentẽtia apud Dositheum: Dicente enim quodam, esse sibi substantiã equestris dignitatis, sed cum equum publicum peteret prætermissum esse se: Respondit Hadrianus: qui equum publicum petit, emendat' esse debet. &c. Meminit quoque equi publici Valerius Maximus lib. 2. cap. 9. et Gellius lib. 7. cap. vltimo. Et senatores Circensibus, & ad cursum equorum conuocari debere, suggerit Liber Βασιλικῶν, ad finem l. vltimæ ff. De senatorib. ita subijciens: καὶ ὅτι ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ ὀφείλουσι συνάγεσθαι id est, & Circẽsibus convocari debent. Quod cum ad dignitatẽ & prærogativã Senatorum pertineat, non rectè in Pandectis prætermissum videtur. Plura de solemni transuectione equitũ quæ Idib' Quintilibus fieri solet, scribet Dionysius in sexto antiquitatum. Et eundem morẽ commemorat Suetonius in Augusto, cap. De bellicâ virtute per eum honorata. Plinius lib. 15. naturalis historiæ, & Livius sub finem lib. 9. Decad. 1.
Plutarchus † quoq; scribit in Pompe- 14
io. moris fuisse populo Romano, vt equites, peracta legitimâ militiâ, equos per medium forum ducerẽt coram censoribus, illisq; recenserent duces, & Imperatores, sub quibus militassent. quo in loco Censores quemlibet notabant, vel laude, vel infamiâ, juxta meritum cujusque. Et huc referri possent ea, que de decursione militari scribit Wolffgangus Lassius lib. 4. cap. 7. comment.

SVMMARIA.

1. *L. si is cum quo. 20. ff. com. divid. nova & singularis interpretatio, reiectâ Ravardi correctione atque sententiâ.*

Aduersus

2. *Aduersus edictum Prætoris contumaciter latitantes, quomodo extrahi possint & debeant.*
3. *Itemque damnum ex hac causa socio datum quomodo resarciant. & 5.*
4. *Perduellionum domus diruenda, non aliorum reorum. & 6.*
7. *Duareni sententia improbata.*
8. *Clientes obsequium militare detrectantes, quomodo mulctandi.*

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

VT superioribus cognata subyciamus, non solum in Vlpiani responso. in l. 2. ff. de in ius vocando. errori obnoxia est Rævardi cōiectura; verum etiam in eo quod Pō-
1 ponius † respondit, in l. si is cum quo. 20. ff. Communi diuidūdo. dum simili incertitudine, ex notarū inuersâ interpretatione, perperam pro *Iudicis motu* legit, *imperio Magistratus*, omni asseveratione contendens, errorem ex his notis I. M. exortum, quibus tam imperium Magistratus, quam Iudicis motus designari potuit. Et quod Pomponius in d. l. si is cū quo. de villâ dirutâ, & succisis arbustis scribit, ad sceleris atrocioris, præsertim perduellionis reos latitantes, nec ad edictum Magistratus respondentes pertinere. quorum ædes non motu Iudicis, sed Magistratus imperio dirui solitas, ex Cicerone, Plinio, & alijs asserit. Sed verum non attingit, & à mente atq; sententia Pomponij lōgissimè evagatur. Nam quamquam nefarij sceleris, criminisq; horrendi reis, maxima poena constitui, domusq; eorum publicari, everti, & complanari plerūq; soleant. Valer. Max. l. 6. cap. 3. Cicero pro domo suâ. Plini' de viris illustrib'. Alexander ab. Alex. lib. 3. cap. 23. Non tamen eo pertinet responsum Pomponij, apud quem non de damnatis perduellionis, aut aliorum graviorū criminum agitur, sed de † coërcendis 2
ijs, qui cum edicto publico evocati & moniti ad rem restituendam, aut judicatum etiam in civili causâ adimplēdum latitant, nec aditum ad se præbent, ita vt plerumq; manu militari rem restituere, aut copiam sui facere compellantur, l. Qui restituere. 68. ff. De rei vindicatione, idque motu, id est, impulsu arbitrioq; Iudicis, cōsideratâ cōditione causæ, vel personæ, vel temporis: etiamsi villa dirui aut arbusta succidi debeant, vt extrahantur, & sistantur, ac Iudicis edicto parere cogantur; veluti si in ius vocatus sit ferox & rebellis, eoq; loco latitās, in quo objectu villæ, aut arbustorum latebris se tuetur, ita vt ad eum perveniri non possit, nisi rescissis illis latebris, & impedimētis. Nam quando tam magna rebellio perspecta est Iudici, potest & villam diruere, & arbusta rescindere: non quidem in poenam contumaciæ, sed vt comprehendat extrahatq; latebris contumacem & rebellem. Et † si alius cū 3
tali rebelle communionem habens in villâ aut arbustis rescissis damnum sustineat, rectè experiri potest contra socium, ob cuius culpam damnum contigit. Ideoq; rectè scribit Pomponius, d. l. si is cum quo. judicio communi dividundo præstandum detrimentum, quod culpâ socij non respondentis ad

4 edictum admissum est. Quod † nihil pertinet ad perduellionis, vel alterius criminis reatum, ob quem condemnati domus diruitur, & bona confiscantur, vt eleganti atq; seuerâ const. Bonifacij viij. exprimitur in c. fœlicis de pœnis in 6. ita vt socio nulla supersit
5 actio cum condemnato. Quod † tamē à Pomponio præsupponitur, & actio conceditur ob solam culpam, quæ plurimis alijs casibus ex perduellionis crimine contrahitur. Eoq; pertinet quod Accursius scribit in d. l. si is cum quo. ob damnum culpâ socij contingens in re communi, cum socio agi posse. quod damnatis graviorum criminum accōmodari non potest, qui capitali supplicio afficiuntur & bonorum cōfiscationem patiuntur. Quibus recte accommodari potest, quod scribit Speculator, tit. de iniurijs & damno, col. 3. in fine. Si propter homicidium à vicino commissum domus eius par curiam diruatur, per quod mea contigua læditur, aut corruit, fiscū seu Magistratum succedentem, vicino teneri ad damni reparationem; quamuis alias pro damno culpa vicini dato ipse teneatur. Et quod ex criminibus ordinarijs domus dirui non debeat, non enim res sunt, quę delinquunt, sed qui res possident. §. oportet autem. In authent. de mandatis princip. Et expedit Reipub. vrbes ruinis ædificiorum non deformari. l. fin.
6 Ne quid in loco pub. Licet † aliâs ex crimine læsæ maiestatis divinæ atq; humanæ, & alijs similib⁹, dom⁹ diruēdæ, soloq; adæquandæ, et aratro subyciēdæ sint. c. fœlicis. de pœnis in sexto. §. conuenticula de Pace juramento firmanda. late Ludovi. de Molina. de hisp. primogenijs. lib. 4. cap. 11 nu. 71. cum seq⁹. Et ita veteres I C. à Rævardi reprehensione vindicari, illisq; suam veterem dignitatem atq; authoritatem asserendam existimo; ea tamen lege, vt si quis meliorem sententiam adferat, non indignabor, neq; dedecus putabo in melius mutare, quod aliter se habere intelligam. Scio † equidem Francis- 7
cum Duarenum anniverſ. lib. 1. cap. 4. virum de Iurisprudentiâ nostrâ optimé meritum, apud Pomponium in d. l. si is cum quo. legere non ad edictum sed ad delectum, atq; existimare, Pomponium agere de ijs, qui ad delectum militarem non respondent: Sed non possum adduci, vt credam Pomponiū considerasse particularem illam speciē, in articulo, in quo generaliter agitur de actione concedendâ ex culpa socij, quę multiplex, & ex varijs figuris causarum potest cōtingere, atq; etiam locum habere in non obtemperante edicto delectus militaris habendi gratia proposito. Dū Provinciæ præfecti, eorumq; legati jubent, caventq;, vt regio banno & retrobanno pareatur, deq; eo jus dicant, refugasque & detrectatores persequantur, cogantq; militarem operam præstare. Quia non videtur leuis culpa mandatum militiæ officium post evocationem detrectare. Quæ conjecturā nostram stabiliunt, & coarguunt, non delectum, sed edictum legi debere, etiā si agatur de evocatione ad militiam. De mulctandis † autem clientib⁹ & subdi- 8
tis beneficiarijs, militare obsequium refugientibus, plures Regū ordinationes citat Reinatus Choppin⁹. De Iuris-

dictione

diɛtione Andegavẽſium lib. 1. cap. 45. in fine. Et graviores pœnas illatas militiam detrectantib⁹, tradunt Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. & Ammianus Marcellinus l. 15. Eoq; pertinet quod Arrius I C. reſpondit, in l. Qui cũ vno 4. §. Gravius autem eſt. de re militari. gravius delictum eſſe detrectare mun⁹ militiæ, quam appetere. Nam & qui ad edictum olim non reſpondebant, vt proditores libertatis in ſervitutem redigebantur. Sed mutato ſtatu militiæ, receſſum à capitis pœna eſt: quia plerumque voluntario milite (vt Budæus, animaduerſo errore Accurſij legit) numeri ſupplentur.

ELBERTI LEONINI

EMENDATIONVM SIVE OBSERVATIONVM, LIBER SECVNDVS.

SVMMARIA.

1. *Decreti Decretaliumque libros ne hodiè quidem à mendis omnino vindicatos.*
2. *C. 1. de judicijs explicatum, & à mendis quibus ſcatebat repurgatum. & nu. 3. 4. 5. 7.*
6. *Præ foribus ſtare ſolere, depoſituros querelas in Synodis.*
8. *Concilium ex quo d. Canon deducitur, quarè Aphricanum non Carthaginenſe nominetur.*

CAPVT PRIMVM.

1 QVanquam † poteſt tot ſęcula, doctiſſimi probatiſſimique viri laborarint, vt juri noſtro, ſublatis neuis mendiſque priſtinam integritatem venuſtatemque reſtituerẽt. & noviſſimè ipſe Pontifex Gregorius 13. maxumorum virorum operâ conatus ſit, Decreti decretaliumque libros repurgare, & à vitijs liberare, plurima tamẽ adhuc latent, & imperfecta denſiſſimis tenebris, aut interpretum controverſijs involuta latent, quæ ex emendatis codicibus, vel antiquis monumentis, atq; adeò ipſis fontibus re-
2 ſtitui abſoluiq; poſſunt. Vt ecce † nobilis & peruulgata eſt conſtitutio, ſub tit. de iudicijs in cap. 1. quæ ex celebratiſſimo illo concilio Africano cap. 59. deprompta eſt. ſed imperitorum hominum iniuriâ ita conuulſa & conturbata, vt nihil corruptius magiſq; depravatum cogitari poſſit. Etenim in principio notha adulterinaq; quædam ſunt addita, quæ totam cõtextus rationem vitiant, dum ita legitur. *De Quodvultdeo Centurienſi Epiſcopo, quem cum adverſarius ipſius petijſſet ad concilium introduci; interrogatus an cum eo vellet apud Epiſcopos experiri, primum id promiſerat, & alterâ die reſpondit, hoc ſibi non placere, atq; diſceſſit* Quæ quidem verba nullam idoneam ſentẽtiam habent, nec orationem ſatis integram, quę ſuo ordine, & 4

vt sincera & integra sint, ex tomo conciliorum, inclusis quibusdam dictionibus parenthesi, ita sunt reponenda. *De Quodvultdeo episcopo Ceturiensi (quoniam adversarius ipsius cum se petijsset introduci ad concilium nostrum, interrogatus vtrũ cum eo vellet apud episcopos experiri, primum promiserat, & alia die respõdit, hoc sibi non placere, atq; ita discessit) placuit omnibus. &c.*

3 Quæ † Elegantissima est structura, evidentissimam sententiam habens: causa enim quare placuerit concilio Quodvultdeo non esse communicandum, præcedentibus verbis parenthesi inclusis diserte exprimitur, ostenditurq; dictionem *placuit* nõ esse separandam à priore contextu, quasi novam periodum constituat, vt in cõmunibus libris perperam legitur; sed absq; vllis interpunctis conjungendã superioribus, atq; adeò ipsi principio constitutionis. Vt hęc sit concilij sententia. De Quodvultdeo Ceuturiensi Episcopo, placuit omnibus Episcopis, vt nullus eidem communicet. Quoniã interrogatus, vtrum vellet cum adversario apud episcopos experiri, primo promiserat, & alia die respondit, hoc sibi non placere, & discessit. In quo tota vis quæstionis & decisionis consistit, quæ longe alia esse videtur, quãm Glossà & interpretes opinantur. Nam cùm Synodus esset generalis totius Africæ, ad quam singulorum quæstiones non pertinent: utpote in quà (vt author est Eusebius in vita Constantini) non nisi de magnis rebus consultabatur, minoribus & particularibus negotijs rejectis ad Synodum Episcopalem, interrogatio & responsio, submissioq; Quodvultdei erat necessaria, ad inducendam Iurisdictionis prorogationem l. 1. & 2. ff. De judicijs. per quam Quodvultdeus Episcoporum judicio se subyciebat, respondendo, promittendoq; se paratũ esse experiri corã illis. Per quæ cessant opiniones interpretum, existimantiũ ex superabundanti Quodvultdeũ fuisse interrogatum, & quod ad validitatẽ citationis necessaria sit Iudicis authoritas, nec sufficiat instantia partis: quoniam Quodvultdeus, non virtute citationis, sed ex voluntariâ submissione, & prorogatione Iurisdictionis ab eo factâ subyciebatur concilio. nec erat necessaria citatio, quia præsens erat, & sedem habebat in concilio, cum ab adversario interrogaretur: & interrogatio non fiebat ex abundanti, neque ad instructionem, & super articulos causæ principalis, sed ad hoc solum, vt declararet Quodvultdeus, an in cõcilio coram episcopis se defendere, & experiri vellet an non: cumq; præsens in concilio sponte respondisset, promisissetq; se paratum coram ijs experiri, per quod inducebatur Iurisdictionis prorogatio, & submissio, nõ potuit posterâ die pœnitendo resilire, & nolle ibi experiri absq; culpâ contumaciæ, ob quam ab episcopis excommunicationi subycitur, donec satisdatione promissa contumaciam purgaret, vel alia ratione causa sortiretur exitum. Et † vt priora ver- 4
ba Constitutionis sunt vitiosa & mutila, & consequenter interpretationem evagantem erroneamq; habentia: ita etiam sequentia sunt imperfecta, & à mendis vindicanda: si quidem pro his quæ in communibus libris leguntur.

Placuit;

Placuit, vt nullus eidem communicet, donec satisfactione præmiſſa fuerit abſolutus: nam adimi ſibi Epiſcopatum ante cauſæ eius exitum, nulli poteſt de iure videri. ex tomo conciliorum & Iuone ita reponere cõvenit. *Placuit omnibus Epiſcopis, vt nullus eidem communicet, donec cauſa eius, qualem qualẽ potuerit, terminũ ſumat: nam adimi ei Epiſcopatum antequã cauſæ eius exitus appareret, nulli videri iure potuiſſet* ſeu (vt in Iuone legitur) *poteſt*. & convenit cũ antiquiſſimo noſtro manuſcripto Codice. Verba autem illa, *donec cauſa eius qualem qualem potuerit terminum ſumat*, eleganter incertitudinem aliquam ſignificant, propter variam rationem procedendi adverſus abſentes & contumaces: de qua multa ſunt in Innocentij tertij reſcriptis in cap. 1. 2. & 3. cum ſe-5 quẽt. vt lite non conteſtatâ. Nec † eſt prętermittendum nimium mendoſé, & inverſo ſenſu in communi contextu legi: *cum adverſarius ipſius eum petiſſet ad conciliũ noſtrũ introduci.* quaſi adverſarius poſtulaſſet, Quodvultdeum (qui jam vt epiſcop' Aphricę præſens erat) introduci: cum Synodi prorſus ſit contraria ſententia, declarata verbis illis ex tomo relatis, *adverſarius ipſius cùm ſe pe-*6 *tiſſet introduci.* Quod † ad veterẽ uſum & obſervationem pertinet, quâ depoſituri querelas ſuas in Synodo præ foribus ſtabant, & ſe negotij ſui explicandi gratia introduci petebant: vt conſtat ex ſynodo apud ſanctum Medardum habitâ in tomo 3. Concil. pag. 471. vbi dum quædam eccleſiaſtica & perneceſſaria negocia in eâdem ſynodo ventilarentur, venit Sigloardus ſeruans locũ Archidiaconi Remenſis Eccleſiæ, dixitq; filios ejuſdem Remenſis Eccleſię, & Hinckmari Archiepiſcopi ſtare præ foribus, qui ſe pro neceſſitate ſuâ in ſynodum introduci petebant. Et ad hanc veterem conſuetudinem inducẽdi ſeu introducendi, pertinet pars actorũ Diocleſiani & Maximiani Impatorum relata in l. 2. C. de excuſat. muner. lib. 10. Illud † prętereundum non eſt, adver- 7 bium *cum* etiam in ipſo concilio videri tranſpoſitum; & vt ſuum locum obtineat, referendum eſt ad præcedentia, hoc modo legendo: *De Quodvultdeo Centurienſi Epiſcopo, quoniam cùm adverſarius ipſius ſe petiſſet ad concilium introduci, interrogatus an iure cum eo vellet experiri.* In quo etiam Romani correctores lapſi inueniũtur, qui ſub Gregorio 13. decretal. emendationi incubuerũt. Et † quia Canon iſte ex Africano con- 8 cilio deducitur, obſervare cõvenit multa quidem ante illud celebrata fuiſſe Carthaginenſia concilia, quæ magis particularia fuerunt. ſed hoc ſolũ (quãuis in ipſa civitate Carthaginenſi celebratum) Africanum appellatum eſt, quia generale fuit, & pro cõmuni cauſâ totius Africę inſtitutum, in quo multa prioribus concilijs Carthaginẽſibus ordinata repetuntur & confirmantur, multis additis ad ordinationem eccleſiæ pertinentibus, ex communi conſenſu omnium epiſcoporum Aphricę. Etenim plenarium fuit Aphricę concilium, legationibus factis ad omnes provincias, pręſentibus Romanæ Eccleſiæ legatis vt conſtat ex c. 94. ejuſdem concilij.

Digitized by Google

SVMMARIA.

1. *Inscriptionem tit. C. quand. civil. actio crim. præ. ab inscriptione C. Theodosiani variare, & quâ de causa. & 13.*
2. *Ex omni delicto duplex iudicium oriri, civile & criminale.*
3. *Querelâ inofficiosi testamenti succumbens, falsi accusationem non amittit. nec è contra.*
4. *Qui interdicto vnde vi non obtinuit L. Iuliâ de vi publica potest experiri.*
5. *Civilem actionem criminali non præiudicare, nec è contrario, pluribus exemplis ostensum. & nu.* 6.7.8.9.10.
11. *Si tamen vtraque actio publicam vindictam contineat, vna per alteram tollitur.*
12. *Quemadmodum etiam tunc, cum in actione super re familiari institutá probatá innocentiá reus absolvitur.*
14. *Consuetudinem, vtrumque iudicium cumulare.*

CAPVT SECVNDVM.

1 IN Codice † Theodosiano absoluta est rubrica, per purã affirmationem concepta, his verbis: *Victum civiliter agere & criminaliter.* Quæ in Cod. Iustiniani dubitanter & per casualitatem (vt vocant) proponitur hoc modo: *Quando civilis actio criminali præiudicet, & an vtraq; ab eodem exerceri possit.* Quam dubitationem magis augere videtur ejusdem Rubricæ inscriptio, que in lib. βασιλικῶν ita legitur: *Quando civilis, vel criminalis condemnatio, & vtrum vtraq; an vna tantum ab eodem exerceri possit.*
2 Illud † constat ex omni delicto duplex judicium nasci, vnum civile, alterum criminale. Et rescripserunt Imperatores. in l. vnica. d. t. à plerisq; prudentum generaliter definitum esse, vt quoties de re familiari, id est, propter rem familiarem, & civilis & criminalis competit actio, vtrãq; licere experiri, & quam quis velit prius
3 exercere. Et † hoc modo, qui de inofficioso querelam delatam non tenuit, id est, in eâ non obtinvit, à falsi accusatione non submovebitur. Et è contrario falsi crimine instituto victus, postea de inofficioso actionem exercere potest. l. cum qui 15. C. De inofficioso testam. Et † qui per vim de posse- 4
ssione dejectus est, si ad eam recuperãdam interdicto Vnde vi fuerit vsus, nõ prohibetur etiam lege Iuliâ de vi, publico judicio accusationem instituere. textus in d. l. vnica, & in l. si quis ad se fundum. 7. C. Ad l. Iuliam de vi pub. Rursus † suppresso testamẽto, agi potest 5
judicio de tabulis exhibendis, & lege Cornel. de falsis. textus in d. l. vnica. Et si libertus † dicat se ingenuum, faci- 6
atq; ea que ingenuorum sunt, contra eum agi potest de operis, civiliter, & lege Viselliâ criminaliter. Et † si servum 7
alienum quis surripuerit, & vendiderit, furti tenetur civiliter, & de plagio criminaliter accusari potest. Potest † etiã 8
quis de instrumento postea quam egit civiliter, postea experiri criminaliter ex lege Corneliâ de falsis. Et † occiso 9
servo, potest quis lege Aquilia agere, & nihilominus de homicidio conqueri. Et è contrario potest quis absoluto reo

Digitized by Google

in criminali, postea agere lege Aquiliâ. Et tam liberè hæc judicia damnũ passo conceduntur, vt electionem habeat, vtrum civili, an criminali prius experiri velit, nec si civiliter actum fuerit criminalis consumitur, aut è contrario. d.l.vnica in prin. Quod verum est generaliter in omnibus delictis, sive sint publica, l. interdum 4. ff. de publ. judic. sive privata, Glossa Cynus, & alij in d. l. vnica. sive ordinaria, sive extraordinaria. l. finali. ff. de furtis. Et hoc est quod Paulus scribit. in l. Prætor edixit. 7. §. si dicatur. ff. De injurijs. *Ex quibus causis publica sunt iudicia, ex ijs causis non esse nos prohibẽdos quo minus privato agamus.* Quod verum † est, quando judicium civile ad privatam causam pertinet, & principaliter instituitur de dãno quod domino illatũ est. Sicut in actione legis Aquiliæ, & furti, & vi bonorũ raptorum, & interdicto Vnde vi, & de tabulis testamenti exhibendis. Nam in his de re familiari agitur. l. interdum, ff. de publicis judic. Ideoq; electio est actoris an prius civili an criminali judicio experiatur. Vtrumq; enim intentari potest. d. l. interdum, & l. vnica, hoc tit. Nec interest an prius criminalis an civilis actio moveatur. Et si civiliter actum fuerit, criminalis non consumitur, nec similiter è contrario: d. l. vnica, licet vtrumq; judicium simul cumulari nequeat, sed vno electo, & intentato alterum differatur & suspendatur, donec prius finiatur. Et plerumque ordo judiciorum postulat vt prius de possessione, l. 1. C. de appellat. aut jure dominij cognoscatur & pronũcietur, quam criminis causa audiatur. l.

10

Præses provinciæ, 8. C. ad l. Flaviam, de plagia. Quæ omnia aliter † se habent, 11
si vtrumq; judicium, principaliter publicam animadversionem, vindictam & punitionem delicti respiciat: vt est in actione iniuriarum & quæstione legis Corneliæ de sicarijs. d. §. si dicatur. Quæ de ipsâ cæde vel veneno vt vindicetur, non vt damnum domino datum resarciatur, instituuntur. Ideoq; si actum est publico judicio denegandum est privatum: similiter ex diverso. l. Quod Senatusconsultum in fin. ff. De injurijs. In his enim judicijs, quę vltionem & vindictam respiciunt, qui in vno succubuit, vel obtinuit, ad alterum regredi non potest. Publico tamẽ accusatori, pœnæ publicę persequendæ via non præcluditur, sicut nec alijs, quibus eadem actio & accusatio competit. Plerumq; † etiam cõtingit, vt ju- 12
dicia tam publica quam privata, quæ de re familiari, & vindicta eidem conceduntur, præjudicium secum trahant, & vna alteri impedimento sit. Nam si civiliter conventus absolvatur, probatâ ejus innocentia, supervacaneũ erit criminale judicium ex eodem delicto instituere, quoniam eadẽ res vertitur. Quod Cynus in d. l. vnica hic. rectè intelligit tunc locum habere, quando reus ideo absoluitur, quia constat ab eo delictum non esse commissum, vel judex pronũciat super ipso facto, declaratq; eum innocẽtẽ, quod ex actis causæ intelligendum est. Secus autem si judex tantum pronunciat super jure, declarando actorem non esse receptibilem, aut absolvendo simpliciter reũ ab instantiâ. Nam hoc casu liberũ est

ex eodem facto cōtra eundem alio judicio experiri. in d. l. vnica hic. Et hoc modo intelligendum est, quod scribit Interpres libri Βασιλικῶν, Sepè absolutum in criminali, damnari in civili, & è contra. Non enim oportet civili judicio de re familiari, quæstioni maleficij præiudiciū fieri, aut è contrario.

13 Ex † quibus non obscurè intelligitur, magnâ ratione Iustinianum dubitātur & suspensâ sententiâ Rubricam concepisse, his verbis: *Quando civilis actio criminali praiudicet, & an vtraq; ab eodē exerceri possit.* Nam in infinitâ multitudine negociorum & causarum incidētium, plerumq; vtraq; ab eodem exerceri potest plerumq; vna tantum, & alteri altera facit præiudicium, pro diversâ qualitate rerum, personarū, causarum & judiciorum: Sed † hodiè cōstitutio ista nō adeò frequentem vsum habet; quoniam de consuetudine criminale judicium cum civili instituitur, & vtrumque simul exercetur: alterū per eum qui damnum sustinuit, alterum verò per procuratorem fisci: qui pro criminis pœnâ consequendâ se adjungit privato actori, vt alio loco traditur. in d. l. 1. C. Ad l. Fleviā de plagiarijs. Et ita distinguitur, publicus actor à privato, & legitimæ pœnæ vindex alter est, alter privatæ injuriæ, cui tamen quanti sua interest adiudicatur. De quo plura Reinatus Choppinus. De jurisdict. Andegavensium. lib. singulari, ca. 73. in prin. 14

SVMMARIA.

1. *Iusiurandum ex delatione partis præstitum, sub prætextu periurij non retractari.*
2. *Iurisiurandi religionem solis iudicibus imposuit Plato.*
3. *L. de his. 6 ff. de transact. & l vlt. C. de iureiur. cum l. Lucius. 78. § fin. ff. ad Trebell. contra neotericorum sententiam declarata & conciliata.*
4. *De pendentibus ex testamento nisi inspectis verbis testamenti transigi non posse.*

CAPVT TERTIVM.

1 NEgotium † Iurejurando decisum, postea etiam detecto perjurio, & compertâ veritate, nō retractatur: l. 1. C. De rebus cred. & jurejur. Quia jusiurandum vltra consensum, & delationem partis, habet venerationem divini numinis; & is, qui defert jusiurandum, cedit liti, sub conditione præstandi jusiurandum, constituitq; adversarium judicem suæ causæ, omnemq; controversiam ejus religioni credit, atq; committit, eiq; adhæret, firmiter, nullis testibus, nullisq; probationibus adventitijs requisitis. Sed † 2 cum vt Vlpianus scribit, in l. quæ sub conditione 8. in pr. ff. de conditio. instit. faciles sint nonnulli homines ad jusiurandum cōtemptu religionis, alij perquam timidi metu divini numinis vsque ad superstitionem. Plato in legibus suis solis judicibus juramentum adhibet, vt ad juste judicandum etiam religione moveantur: à litigatoribus autem removet, vbi ex juramento spes lucri offertur: ne consuetudo pærierādi & divinum numen contemnendi in civitate

Digitized by Google

3 civitate inducatur. Sed Iustinianus † novâ constitutione induxit, in l. fin. C. de Iureiur. Quoties quis testamento non apparente, jurat sibi legatum esse, deinde reperto testamento, perjurium ejus detegitur, non habita ratione jurisiurandi, repeti posse, quod solutum est, Cujus novæ constitutionis rationem, Accursius, & alij veteres eam esse existimant, quod de his, quæ ex testamento petuntur, efficaciter transigi nô possit, nisi prolato, inspectoq; testamẽto. l. De his, 6. ff. De transactionibus, Quod Neoterici quidã rident; falsum esse contendẽtes, vulgatum illud, quod de pendentibus ex testamento, non inspectis verbis testamenti transigi nequeat: asserentes contrarium probari ex responso Scævolę. in l. Luci', 78. §. fin. ff. ad Senat. Trebellian. qui tamen rectè excussus nihil intentionem corũ adiuuat, nec probat transactionẽ procedere de ijs quæ ex testamento petuntur, non cognitis verbis testamẽti. Imo per contrarium, in spetie per Scævolã propositâ, testamentum manifestum erat, constabatq; & fatebatur hæres, se post mortem suam rogatum vniversam hęreditatem restituere. Sed fallebat fidei commissarium in quantitate, & cumulo bonorum, minimam quantitatem restituendo, quam solum in bonis fuisse dicebat: Quod postea prolatis instrumentis (emptionum scilicet, & titulis bonorum,) apparuit se aliter habere. Nempe quod quadruplo amplius in hæreditate fuisset, & proinde reliquum, prius ab hærede cęlatum ex fidei commisso peti posse, respondit Scævola, nisi transactum esset, id est, controversia facta inter hęredem & fideicommissarium, ipse fideicommissarius ex transactione quippiam accipiendo consensisset, quod reliquũ bonorum retineret hæres. Sic vt transactio in responso ipsius Scevolę referatur non ad fideicommissum, aut alia dispôsita in testamento; sed ad quantitatem & valòrem bonorum à defuncto relictorum, de quibus dubitabatur, quamuis ipsum testamẽtum esset prolatum & cognitum. Vnde apparet novam hanc Neotericorum interpretationem esse erroneam, inepteque ab ipsis sextum caput de transactionibus in d. l. De his 6. reyci à titulo De Transactionibus, ad titulum Quemadmodũ testamenta aperiantur. Cum † verissimum sit, & in magno vsu, eoq; quotidiano, versetur vulgatum illud sextum caput, quod de ijs, quæ ex testamento petuntur non procedat transactio, non inspectis, nec cognitis verbis testamẽti. Vt & Iustinianus probat. in l. fin. C. de Iurejur. Propter pręcipitem deceptionis & fraudis occasionem. Et hoc est quod Vlpianus scribit, in l. ille à quo, 13. § si de testam. Ad Trebell. si de viribus fideicommissi tractatur, verba fideicommissi etiam de longinquo petenda esse; quoniam, vt Gajus respondit, in l. in his 16. De condit. & demonstratio. In his quæ extra testamentum incurrerent, possint res ex bono & æquo interpretationem accipere; ea verò, quæ ex ipso testamento orirentur necesse est, secũdum scripti juris rationem expediri. Quod referimus, non libidine reprehendendi, grassandiq; in aliorum ingenia, sed pro asserendâ ve- 4

Digitized by Google

ritate juris,& ne fallaci novitatis illecebrâ contingat cupidiora ingenia capi, & pro veris,cōmentitia & falsa arripere.

SVMMARIA.

1. *Romanos Latinæ linguæ vsum,etiam exteris nationibus imperasse.*
2. *Caij Marij factum à Valerio laudatum.*
3. *L.decreta Prætorum ff. de re jud. nova declaratio.*
4. *Græca lingua in vrbe Româ frequens vsus.*
5. *Latini sermonis conservandi curam,maiorum tantum magistratuum fuisse.*
6. *Provinciales magistratus linguâ vulgari ius dedisse.*
7. *Moribus eorum cum quibus vivimus accommodari nos debere.*

CAPVT QVARTVM.

1 PRisci † magistratus Romani inter cetera obtinendæ gravitatis judicia,illud quoq; magnâ cum perseverantiâ custodiebant, nè Græcis vnquam, nisi latinè responsa darent: & ipsa linguæ volubilitate (qua plurimum valēt) excussâ,per interpretem loqui cogebant; Valerius Maximus lib.2.cap.1. De Eumene & Cajo Mario.Non in vrbe tantum, sed etiam in Græciâ & Asiâ; non quod deessent illis studia doctrinæ, sed vt latinæ vocis honos per omnes gentes totius terrarū orbis venerabilior diffunderetur, nullaq; in re pallium togæ subyceretur. Existimantes indignum esse, illecebris & suavitate literarū, imperij pondus & 2 authoritatem domari: Laudatq; † Valerius Caium Mariū, qui geminâ lauro coronatam senectutem suam, Numidicis & Germanicis illustrem trophæis, devictæ gentis facundiâ politiorem fieri noluit, nè alienigenâ ingenij exercitatione, patrij ritus, servus trāsfuga, seu(quod rectius puto & loci sensus postulat) serus transfuga existeret. 3 Et † ad hoc antiquum Romanorum institutū,pleriq; referunt id quod Triphonius respondit, id l.Decreta, 48. ff. De re judicata.*Decreta à prætoribus latinè interponi debent.* Existimantes etiam Triphonij tempore(qui sub Antonino Caracalla vixit)tam inter Græcos, quā inter latinos imo in ipsâGræciâ & Asiâ latini sermonis honorem in eâ veneratione fuisse,quod nec in ipsâ Græciâ decreta aliter quam latinè dari potuerint.Quod apud me dubitationem habet,quoniam Prætores vrbanum magistratum gesserunt: & cum Consules avocarentur bellis finitimis, nec esset qui in civitate jus reddere posset, factū est,vt Prætor quoq; crearetur, qui Vrbanus appellatus est,quod in vrbe jus redderet: vti etiam postea capta Sardinia & aucto numero prætorū observatum fuit. Omnes enim in civitate jus reddebant,non solū in vrbanis rebus, verum etiā in Provincialibus & inter peregrinos.Et hoc est quod passim scribunt interpretes, l.2. §. capta deinde. De orignie juris, Prętores in vrbe, Præsides & Proconsules in Provincijs jus dicere solitos. Nec movet quod plerum-

Digitized by Google

plerumq; Prætores in amplâ Romanorum Republicâ cum exercitu & consulari potestate missi fuerint in militiam. Id enim temporib' Triphonij, translato imperio ad Cæsares in desuetudinem abierat, & præterea raro evenire solebat; ita vt generale respõsum Triphonij ad speciem illam infrequẽtem proportionari nequeat. Quin etiã diu ante tempora Triphonij, per longos annorum tractus, venerabilis ille latini sermonis honor & vsus constantissimè observari desierat, ne dum in Græciâ, verum etiam in vrbe Romanâ.
4 Nam † vt Suetonius testatur, antiquissimi doctorum, poëtæ & oratores semigræci erant, Et gloriatur Enni', se pavisse Romanos græcâ linguâ, qui assueti græcis literis, etiam in vrbe, nõ minus Græcâ, quam latina linguâ, negotia sua expediebant. Idq; vsu adeo promiscuo, vt Cato in senatu exclamaverit, se non posse pati græcanicam vrbem. Et vt Valerius Maximus author est, lib. 2. cap. 1. Etiam ætate Ciceronis, vsus græcæ linguę etiam in Senatu Romano adeo frequens fuit, vt græcis actionibus aures curiæ exsurdarentur. atque Molonem Rhetorem (qui studia Ciceronis auxerat) in Senatu sine interprete audiverint. Quibus accedit quod Publius Crassus, cùm in Græciã Consul venisset, quâ quisq; sociorum linguâ apud tribunal illius postulaverat, eâdem Decreta redderet. Valerius Maximus, lib. 8. cap. 7. Et hac ratione I C. veteres, multa ex medijs Græciæ studijs desumpserunt. extãtq; proscriptiones, & superindictiones tam græcis, quam latinis literis factæ. Eòq; pertinet quod Cicero scribit Verrinâ 6. se apud Grecos & in senatu Græco græcè loqutum. & quod Vlpianus refert in l. Divus Pius, de custodiâ reorum, Divum Pium ad epistolã Antiochiensiũ grecè rescripsisse. Nec ignotum est magistratuũ municipalium, & datorum, seu electorum judicum sententias, tam Græcâ quam latinâ linguâ proferri solitas, præsertim in ipsâ Græciâ, & Græcorum senatu. secundum Arcadij, & Honorij constitutionem ad Iulianum Asiæ proconsulem, in l. judices. 12. C. de sententijs & interlocut. omniũ judicum. Quæ non novã legistationem (vt pleriq; putant) sed veteris juris ante translationem imperij ad Græcos, obtinentis, authoritatem, & confirmationem continet. Neq; † enim antiquũ 5
Romanorum institutum de responsis, Decretisq; latinè interponendis, ad âlios pertinebat quam majores magistratus Romanos, quorum erat, in omnib' imperij Romani majestatem conservare. Ex quo proprium erat Consulũ & majorum magistratuum Romanorum, legatis exterisq; gentib' in senatũ admissis, latine responsa dare: & si quid proprio sermone loqui vellent, ijs interpretes dare, per quos, quæ opus erãt, proponebant, & consulta senatus, responsaq; accipiebant. Eoq; pertinet quod Suetoni' scribit in Nerone; cap. 13. *Neronem Tyridati Armenio precanti tiarâ deductâ diadema imposuisse, verba supplicis interpretata prætorio viro multitudini pronunciante.* Et nimis durum & inhumanum fuisset, cum Romanum imperiũ floreret, & Asia, Africaq; Italiæ pedibus subiacerent, ac totius terra-

Digitized by Google

rum orbis summum culmen arx Capitolina possideret, per totam Asiam & Africam, ab omnibus magistratibus, & judicibus, vsum & consuetudinem latinæ linguæ exigere, qui in ipsâ vrbe, & summis Romanæ Reipublicæ magistratibus nō diu mansit integer, quin Græcæ actiones admiscerētur, licet pro imperij jure, & ad conservandum honorem latinæ linguæ majores magistratus Romani in provincijs quaque dignitatem patrij sermonis quodantenus observaverint, & non nisi beneficij loco, & velut per gratificationem vsum linguæ peregrinæ admiserint. pulchre Alexander ab Alexan. genial. dierum lib. 3. cap. 11. circa finē in qua re alios laxiores, alios restrictiores fuisse, intelligitur ex eo, quod de Catone retulimus, & quod refert Suetonius in Tiberio; cap. 71. Qui monopoliū nominaturus, prius veniam postularet, quod sibi verbo peregrino vtendum

6 esset. Sed † hoc nihil pertinet ad inferiores & ordinarios per Græciā & Asiam constitutos judices, quos linguâ patriæ suæ vsos, & moribus subditorum, inter quos ius dicebant, se accommodasse non dubitatur, conservato provincialibus suo ritu, & consuetūdine. Quo modo in partibus & civitatibus, in quibus permixti sunt populi diversarum linguarum, habentes sub vnâ fide varios ritus & mores, constituuntur viri idonei, qui secundum diversitates rituum, & linguarum, divina illis officia celebrent, instruendo eos verbo pariter, & exemplo. cap. Quoniam. De officiò judi. ordina. late Ludovicus Gomesi⁹ in regulis Cancell: De idiomate. Et † ita quilibet se debet cōformare moribus subditorum, cum quibus viuit; ca. Quisquis, distinctio 41. Et doctor capacitati eorum, quos docet; ca. Oportet. 8. quæstio. 1. & prædicator intelligentię eorum, quibus prędicat, c. sit rector. distinctio. 43. Et hac ratione Iustinian⁹ Novella. 146. jubet, vt scripturæ sacræ legantur idiomate vulgari, & voce auditoribus magis commodâ & perceptibili. Quia vt apostolus scribit: 1. ad Corinth. cap. 14. *nisi sciero vim vocis, ei ero cui loquor barbarus.* Quibus rectè accommodari potest, quod Vlpianus scribit: in l. Sed si. 11. § Proscribere. De institoria actionę. Dominos qui institores negociationi præficiunt, proscribere debere palam ante locum in quo negociatio exercetur, de quibus rebus cum institore contrahi velint, idq; literis Græcis, vel latinis, secundum loci consuetūdinē, nè quis causari possit ignorātiam literarum. Et hoc modo lex atque constitutio nova proponenda est, secundum idioma locorum, quibus dirigitur. Et Hebræis permittitur, in Synagogis suis, vel Græcâ vel Italâ, vel aliorum populorū linguâ, sacras scripturas legere, secundum Græcam constitutionem relatam in paratitulis lib. 3.

SVMMARIA.

1. *L. 1. in fine, ff. De verborum obligationibus emendata.*
2. *Interpres verus quis dicatur; & quomodo probetur contractus, per interpretem celebratus.*
3. *De interpretibus Magistratuum Romanorum.*

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

1 QVandoquidem Romani femigræci fuerunt, & literis græcis assueti, negocia sua non min⁹ græcâ, quam latinâ linguâ expedire solent, rectè ab Vlpiano scriptum est. in l. 1. §. fin. ff. de verborum obligatio. *Obligationem validè constitutam, si quis latinè interrogaverit, respondeatur ei græcè, vel è contrario, dummodo congruenter respondeatur.* Sed adycit Vlpianus dubitari, *vtrum hoc vsq; ad græcum sermonem tãtum protrahimus; an verò & ad alium Pœnum forte vel Assyrium, vel cuius alterius lingua & scriptura Sabini, sed & verũ patitur, vt omnis sermo cõtineat verborum obligationem; ita tamen vt vterq; alterius linguã intelligat, siue per se, siue per verum interpretem*; secundum id, quod Florẽtiæ legitur. In quo labes & vitium subesse videtur; nam adversativam *sed* constructio non admittit; atq; sententia Vlpiani repudiat; & in reliquis oratio imperfecta est, ideoq; alij legunt: *Et extat Sabini sententia.* &c. atq; pro dictione *patitur* reponunt dictionem *puto*, quod majorem quandam rationem habere videtur. Sed vt minor sit mutatio, malim pro *patitur* legere *putatur*. Id est, cẽsetur seu existimatur: hoc modo legendo: *Et extat scriptura Sabini, & verum putatur, vt omnis sermo contineat verborum obligationem. ita tamen, vt vterq; alterius linguam intelligat, sive per se, sive per verum interpretem.* Quod non solum ad Græcum latiumq; sermonẽ, verum etiam ad Pœnum Gallicanum & cuiuslibet alterius gentis sermonem referre convenit, l. Fideicommissa 11. de legatis. 3. Vnde † quæritur quomodo 2 constabit de vero interprete, quando contrahentes se invicem non intelligentes per interpretem contrahunt. Et satis esse videtur, quod sensu aliquo manifestari possit mens contrahentiũ, per nutum fortè, vel inclinationem capitis, ad exemplum ejus, quod Divus Marcus Didio Iuliano rescripsit, in teste, qui latinè loqui nesciebat l. Qui testament. 20. §. fin. ff. Qui testament. facere possunt. Sed divi Marci rescriptum in vltimis voluntatibus obtinere potest, nõ etiam in stipulationibus, quę confici non possunt, nisi vtroq; loquẽte; d. l. 1. in prin. Verius itaq; videtur, necesse esse contrahentes loqui inter se per verum interpretem; & interpretis declarationem atque affirmationem intervenire, eamq; deinde per notarium & testes seu acta publica comprobari. Nam licet ad inducendam stipulationem sufficiat interpretis adhibitio & declaratio, l. Theopomp⁹, 14. De dote præleg: tamen ad probandam eam in judicio, motâ inter partes controversiâ, solius interpretis affirmatio nõ prodest, nisi per notarium, & testes, sive acta publica confirmetur: sive agatur de interprete à partib⁹ electo & approbato; sive de eo, qui ad postulationem partis à senatu datus est. Secundũ
3 † morem veterum magistratum Romanorum, quibus adesse solent interpretes, qui Decreta, aliaque acta latinè ędita, græcis, alijsq; litigatoribus barbaris explicarent. & rursus, desideria postulantium Prætoribus, Præsidib⁹, Pro-

consulibus & alijs magistratibus referrent. De quibus interpretibus Cicero scribit. Verri. 5. & 6. & lib. 5. de finibus bonorum. Et huc pertinere videtur, quod Vlpianus scribit de vero interprete. d. l. 1, in fin.

SVMMARIA.

1. *Treuga sive Induciæ quid sint.*
2. *Induciarum tempus, bello magis quam paci annumerandum.*
3. *Tempora induciarum inter varias nationes variè præfinita, & tam paucorum dierum quã multorum annorum esse posse.*
4. *Inducias alias tacitas alias expressas, earumque discrimen & effectus.*
5. *Induciarum & Pacis fœdera à quibus rectè ineantur & nu. 7. 9.*
6. *L. conuentionum. ff. de pactis. vera lectio & interpretatio & 8. 10.*
11. *Pacem per Legatos ferè expediri, & quis prior eos mittere debeat.*
12. *Pactorum publicorum tria genera.*
13. *Pacta cum latronibus, & quibus nulla belligerandi causa est, quomodo facienda.*
14. *In victos iracundiam & vltionem ferè exerceri.*
15. *Victi quomodo mulctandi.*
16. *Pax Romanorum cum Carthaginensibus, quibus conditionibus inita.*
17. *Itemque pax cum Antiocho rege.*
18. *Varia pœnarum genera in victos exercita.*
19. *Clementia victorum erga victos.*
20. *Pares bello quomodo in fœdera coëant, id per exempla ostensum.*
21. *Qui hostes nunquam fuerunt, sociali fœdere inter se coëunt.*
23. *Protectioni superioris se subijcere, species quoque fœderis est, diversa tamen à superiore.*
24. *Pacta publica quando bonæ fidei sint, quando è contrario stricti iuris. & 25.*
26. *Pacem à Principe nunquam concludendam, nisi comprehensis adhærentibus.*
27. *L. in bello de capt. & post. reverf. vera lectio & interpretatio.*
28. *Successores ad fœderum observationem teneutur, & quando fœderibus contraventum censeatur.*

CAPVT SEXTVM.

SCribit Nicolaus Boerius, decisio. 40. in princip. post Petrum Anchor. Conf. 88. vitam hominum regulari, vno ex tribus: Nam vel in pace, vel in bello, vel in treuga vivimus. Pacis & pacti derivationem luculenter explicat Scipio Gentilis. lib. singulari originum ad verba Pactum, Pax. Treu-
1 ga † est securitas præstita personis & rebus, nondum finitâ discordiâ: Albericus in aureo suo diction. Anchora. d. consilio 88. & accipitur pro inducijs quæ à Paulo I C. in l. postliminiũ §. induciæ ff. de captiuis & postlim. reversis. fieri dicuntur, cum in breve & præsens tempus convenit, ne inuicem hostes se lacessant. Vnde Varro inducias vocat pacem Castrensem paucorum dierum, seu belli ferias. Ita † vt tempus 2
induciarũ magis bello quam paci annumeretur. quia bellũ non est finitũ, & manet dubium ac trepidatio animorum,

rum, ob quam Anchor. conf. 88. pro tempore induciarum conductoribus vectigalium succurrendum putat sicut per tempora belli. Bellum enim manet, sed pugna cessat. Neq; † tamẽ pau-
3 corum tantum dierum, sed & horarum & multorum annorum factas inducias legimus. Nam (vt in annalibus Quadrigarij scriptum est) Lucius Pontius Sãnites à Dictatore Romano sex horarũ inducias postulavit. Et secundæ induciæ factæ inter Romanos & Carthaginenses per quinquaginta annos permanserunt. Datæ sunt prætera Veientibus induciæ à Romanis in annos centum. Nostra ætate constat inter Carolum Quintum Imperatorem, & Franciscum Galliæ regem in decennium factas fuisse inducias. Licet igitur ex significatione vocabuli, induciæ sint paucorum dierum, dubium tamen non est, quin etiam multorum annorum esse possint: Inducunturq; † Induciæ, non
4 solum expressâ verum etiam tacitâ cõventione sive pacto. *Intercessere*, inquit Livius, *pauci dies velut tacitis induciis, vtrimq; quiete sumpta*. Et alibi: *Tacitæ induciæ, quietum annum tenuêre*. Et huc pertinet quod Iustinus scribit, lib. 6. *paucis deinde diebus neutris hostile quicquam facientibus tacito consensu induciæ essent*. Ex quibus intelligitur, inducias sive tacito, sive expresso pacto fiant, hoc inducere, vt hostes alteri cũ alteris impunè colloqui possint, & rerum omnium liber sit conventus, huc illucq; ire & redire liceat. Thucidides lib. 3. belli Peloponensis. Sed meminisse oportet, tacitas inducias minore periculo violatæ fidei abrumpi posse, quàm illas de quibus aperte & publice convenit: Quia induciæ quę tacite inducuntur, nullam obligationem continuationis aut observantiæ habent, nec procedunt ad vlteriora spatia, quàm quę spontaneâ voluntate partium quieti tribuuntur. Et quod in inducijs ex pacto inductis, promissum est, id non minus ratum & firmum habetur, quàm si pax esset inita, alioqui ad arma reditur, & majores motus belli sequuntur, vt multis exẽplis palam est. Ritius lib. 2. de Regibus Neopoli. Hector Boetius lib. 9. histo. Scotorum. & Claud. Coterc⁹ de jure & privilegijs militum. lib. 9. cap. 21. cum multis alijs, citatis per Iulium Ferretũ de re & disciplina militari, in eo capite, quo tractat de fide servãdâ. paginâ 417. Leguntur etiam Frederici constitutiones apud Naucierũ generat. 40. de treugâ in conventu Norimbergensi anno 1187. Et vt induciæ ita & pax ex pactionibus & conventionibus perficitur. Et varias pacis ineundæ rationes, ritusque majores nobis reliquerunt, Xenophon lib. 2. de expedit. Cyri. & iterum lib. 4. Cornelius Tacitus, lib. 12. Salustius, in Iugurta. Saxo. lib. 1. hist. Danor. Et † 5
sive pacis sive induciarum fœdus ineatur, dicitur publica conuentio, hoc est, ex publicâ causâ inita: & non nisi per superiorem fieri potest, non etiam per duces, qui non nisi ducendi regendiq; exercitus potestatem habent. nisi agatur de temporali cessatione armorum, suadente aliquâ justâ causâ; veluti gratiâ sepeliendorum cadaverum, ne aër inficiatur, aut ex aliquâ simili causâ. Alioqui sicut summi principis est arma in hostem movere, bellum gerere,

exercitumq; cogere & delectum habere.lib.1. cod.de armorum vsu, Aufrerius in stilo Parlamenti tit.quorum cognitio pertinet ad regem. Afflictus in constit.Neapol.Rub.1.lib.1. Sic quoque fœdera vel inducias prolixiores, aut ad alias causas cum hoste pacisci, summi principis est, cum scz. pactionibus certas leges pacis constituunt vt à bello recedatur.l.inbello.l si captivus ff. de cap.& postlim. revers. Et †
6 proinde stare non potest, quod legitur in communib' libris apud Vlpianum l.conventionum ff.de pactis. *Publica cōventio est, quæ fit per Principem, aut quoties inter se duces belli paciscuntur.* Nam publica conventio non æstimatur ex personis, sed ex ipsa conveniendi materia, id est, publica securitate. & Princeps si emat aliquid, aut de re privata contrahat vel paciscatur, non continuo censebitur publica conventio (vt superiora verba indicare videntur) sed privata, in genere scz.commutativæ justi-
7 tiæ. Et † præterea, duces belli qui auspicijs Principis vel Reipub. militant, nisi speciale mandatum superioris habeant, fœdera inire non possunt, quæ vitiosa non habeantur. Et ita fœdus ab Hostilio Mancino cum Numantinis percussum, Senatus ratum non habuit. sicut nec Camill' Dictator, pactionem eam, quæ inter Sulpitium Tribunum militum, & Brennum Gallorum regulum erat inita. Vnde Salustius de pace inter Aulum exercitus Romani ducē, & Iugurtam Numidarum regem facta. *Senatus (inquit) ita vt par fuerat, decrevit, suo atq; populi injussu nullum potuisse fœdus fieri.* Id quod confirmat etiam Spurij Posthumij Consulis Romani exemplum apud Livium. Idem confirmant rationes Petri Roisij Lituan. decis. 4. nu.363.& sequ. atq; exempla quā plurima, securitatum & promissionū obtentarum ab inferioribus, relata & explicata à Ioanne Bodino lib. 1. de Republ. Quib' enim belli cura mandata est, hi quod ad pacem spectat, non deliberabunt, vel si quid tale deliberent, aut pœna mox subjicitur, vt de Posthumio, Clodio, & Hostilio scribunt Livius lib.10.& Valerius Maxim' lib. 6.cap. 3. vel saltem irritum erit, quod ab illis factum est, nisi ratum habeatur ab eo qui bellum mandavit. Quod aliter observatur in his, quę ad belli administrationem pertinent. Hæc enim inferioribus ducib', imo etiam præsidiorum præfectis, tenore perpetuæ cōsuetudinis permittuntur, vt disertè & permulta explicat Albericus Gentilis, de jure belli. cōment. 2. quem mihi nuper legendum, exhibuit clariss. dominus Sebastianus Loseus collega amicissimus. Secundum † quæ in Vlpiani responso. in d.l. conventionum. Florentina lectio amplectenda est, quæ ita habet. *Publica conventio est, quæ fit per pacem, quoties duces belli inter se quædam paciscuntur.* Vt videlicet publicæ conventiones accipiantur, non tam ex qualitate personarum, quam ex genere & natura negotiorum de quibus agitur.
Et † proinde si dux exercitus, gubernator & Capitaneus generalis alicujus 9
Provinciæ, paciscatur de brevib' inducijs, de captivis reddendis, de transfugis recipiendis vel remittendis, de commeatu, de obsidione solvenda, & similib',

publi-

publica erit conventio, nec à Principe, nec à republicâ (cujus auſpicijs bellum geritur) infirmabitur, etiamſi de vrbium deditione pactum interponatur, præſertim ſi res celeritatem deſideret & periculoſa ſit dilatio, donec ſuperioris conſenſus obtineatur. 10 Ceterum † quamuis id quod de publicâ conventione apud Vlpianum in d. l. conuentionum. vulgo legitur, vitioſum ſit, & ex Pandectis Florentinis reſtituendũ. Ferendi tamen non ſunt, Iacobus Revard. de ambiguit. juris lib. 4. cap. 1. qui ex ſolâ conjecturâ ſtellularũ (quib' Florentiæ dictio *privata* includitur) contendunt, apud Vlpianum dictionẽ *privata* bis poſitam, cum ſemel tantum ſcribi debuerit. Et verba hæc: *aut juris gentium.* à Triboniano, vel interprete aliquo ineptè aſſcripta eſſe. Quoniam authoritas omnium Codicum refragatur: nec poteſt commentum hoc procedere, abſque correctione ejus, quod Hermogenianus reſpondit, in l. ex hoc jure ff de juſtit. & jure, & Iuſtinianus conſtituit in §. ex hoc jure, inſtit. eod. Et ſententia Vlpiani aliam interpretationem poſtulat, quę ſcilicet abſque antynomia, & nullo (vt inquit Iuſtinian' in epiſtol. Tribonianâ.) adverſario conſtituto, conſentanea ſit Hermogeniani reſponſo, & Iuſtiniani conſtitutioni, in jurib' ſupra citatis. atq; etiam ei quod ipſe Vlpianus alio loco reſpõdit. in l. 1. §. hujus ſtudij ff. de juſtit. & jure. & Iuſtinianus refert: in §. hujus ſtudij. inſt. de juſt: & jure. hujus ſtudij duas eſſe poſitiones, id eſt theſes ſeu ſubjecta: publicum & privatum: Publicum, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat: Privatum quod ad ſingulorũ vtilitatem. Quod Vlpianus reſpexit, in d. l. conventionum. dum conventionum tres ſpecies conſtituit, publicam & privatam, quæ duplicem originem habet, ex lege ſcilicet, & jure gentium. Obſervandumq; eſt, Vlpianum nõ repetere conventiones, id eſt, theſes generales, & principalia ſubjecta juris, ſed ſpecies conventionum: in quibus privata conuentio duplicem inſpectionẽ & conſiderationem habet: quia non vt conventio publica, ex ſolo jure gentiũ, verum etiam ex lege civili plerumque introducitur, l. ex hoc jure ff. de juſtit. & jure, & d. l. conventionum. adeo vt cum duplicem cauſam habeat, in duas ſpecies rectè ab Vlpiano diſtributa ſit. l. cum duæ ſpecies. ff. de cap. & poſtliminio rever. Et ita vna eſt concordia & conſonantia dictorum jurium. Neque hic nos movere debet præjudiciũ ſtellularum in Pandectis Florentinis repertarum. Etenim ſtellularũ incluſione non ſemper denotantur, ea quæ vitioſa aut ſuperflua ſunt, verum etiam quæ obſcuritatem vel dubitationẽ aliquam habere videntur. Et ità cum concordiâ & rectâ conſequentiâ, locũ qui offendebat, defendendum & explicandum arbitror. In quo ſi quis pertinacius contendit aliud, cum eo non pugnaverim, contentus adhibuiſſe remediũ, quod potui. 11 Pacis † autem et induciarum tractationem conſultum & magis vſitatum eſt, per legatos ſeu feciales aggredi, deſignato colloquij loco & tempore. & plerumque is qui colloquium expetit, mittit ad alterum, quia non facilè is qui ad colloquium invitatus eſt,

invitantem sequitur. Ob quod Ariovistus legationi Cæsaris recte respõdit: Si quid ipsi à Gæsare opus esset, se ad eum venturum fuisse, si quid ille à se velit, illum ad se venire oportere. Extatq; ejusdem rei exemplum apud Livium: *Postquam inquit, in conspectum steterunt, paulisper internunciando cunctatio fuit, utri transgrederentur, aliquid illi Regiæ Maiestati aliquid hi populi Romani nomini (cùm præsertim Perseus petijsset colloquium) existimabant deberi, ioco etiam Martius cunctantes movit: Minor inquit, ad maiorem & filius ad patrem transeat.* Et hæc eadem contentio, vter ad alterum habendi colloquij gratia transire deberet, apud Ammianum Marcellinum lib. 27. tantam movit cõtroversiam & difficultatem, vt navib⁹ remigio directis in medium flumen, pacem
12 fœderari necesse fuerit. Genera autem pactionum publicarum seu fœderum tria referuntur a Livio, lib. 4. Decad. 4. vnum cum in bello victis dãtur leges: aut quando cum improbis latronibus seu ijs quibus non est justa causa belli-
13 gerandi, agitur. Nam † hi vt Cicero ait, epist. lib. 10. epist. 6. aut positis armis pacem petere debent: aut si pugnantes eam postulant, victoriâ pax non pactione paranda est. Et hac ratione Heliodorus lib. 1. rerum Æthiopic. diserte scribit, bellum pactis nunquã finitum cum prædonibus esse, sed aut superstites victores, aut victos mori oportuisse. Quod verum est, nisi justi exercitus auctu & vrbium interceptu atque publicæ causæ accessione latrocinium in bellum transferatur, & ex prędone dux constituatur, vt de Aristonico Iustinus, de Viriato Frontin⁹ scribunt. quia cum jus in armis est (vt ille
ait) omnia sunt fortium virorum. In † 14
victos & superatos plerumq; exercetur iracundia & vltio. Mam præterquã quod victoria naturâ suâ sit insolens atque superba, multa victori, eorũ arbitrio per quos uicit, etiam inuito facienda sunt; & rebus secundis etiã egregij duces insolescunt: quod mœnia & vrbes diruta tenantur. Iosephus lib. 4. de bello Iudaïco, & Ioẽs Gallus, quæst. 204. Carthaginem everterunt Romani. Hyerosolima ejusque templum in ignominiam gentis oppressæ, aratrum sustinuit. & notæ sunt vrbes, quas ipsi Iudæi exciderunt, quibusq; salem more eorum solemni superseminarunt, in simbolum futuræ sterilitatis, & inopię rerum omnium. de quo plura videri possunt, apud Scipionem Gentilẽ lib.
singulari. in verbo vrbs. Illud † nõ est 15
injustum, victum obstringi victori ad refusionem sumptuum, damnorum & interesse, & insuper mulctari pro modo culpæ & periculi futuri, diminutione virium, quatenus ad stabiliendam victoriam & justam confirmationẽ pacis est necessãrium, vt late explicat Albericus Gentilis. in 3. cõmenta. de jure
belli. Et † ita Carthaginenses à Lu- 16
ctatio Catulo victi fractiq; coacti sunt 24. anno postquam primum bellũ Punicum cœptum erat, pacis conditiones accipere, factiq; sunt Pœni Pop. Romano vectigales. Leges autem pacis (teste Polibio) tales latæ sunt. Pœni Cicilia & omnibus insulis, quæ inter Italiam & Africam sunt, excederent, duo milia & ducẽta talenta Euboïca in annos

viginti

viginti pēderent, in præsenti mille captivos Romanos sine pretio redderent. Vt vtriusque populi socij apud vtrumque populum tuti essent: alterius socios, neuter in amicitiam reciperet: neuter in alieno imperio imperaret, nec milites conduceret. Pœnis devictis à Scipione cui lege curiatâ pacis conditiones, & ex decem legatorum sententiâ, paciscendi cum Pœnis jus permissum erat, pax his legibus constituta fuit: vt Pœni liberi viverent suis legibus, quas vrbes, quosue agros, quibusue finibus ante hoc bellum tenuissent, tenerent: perfugas, fugitivos, captivos omnes, & rostratas naves, preter decem triremes traderent, elephantosq; quos haberent domitos: neq; domarent alios: bellum neque in Africâ, neq; extra Africam, iniussu populi Romani gererent. Massinissæ res redderent, fœdusque cum eo ferirent: decem milia talentum argenti descripta pensionibus æquis in annos quinquaginta soluerēt: obsides centum arbitratu Scipionis
17 darent. Livius Appianus & alij. Pacis † leges Antiocho ita datæ fuerunt. Vt Europa abstineret, Asiâq; omni quæ cis Taurū montem est, decederet: pro impensis in bellum factis quindecim milia talentorum Euboicorum daret: mille talentum per duodecim annos
18 penderet. Superioribus non sunt absimiles cōditiones pacis, quas nostro sęculo Carolus Quintus imperator concessit Guilhelmo duci Clivię, Ioanni Frederico Electori Saxoniæ & Philippo Lantgravio Hessiæ. Duci Wittēbergensi, atq; alijs Germanorum capitib⁹
19 præcipuis. Plerumq; † etiam victi contumeliâ afficiuntur. Athenienses captivorum vultus notis fœdarunt, & manus debilitarunt. Ringio Sueviæ Rex, vt devictis Danis aliquid dedecoris irrogaret, mulierem sive virginem Setā illis præfecit, authore Ioanne Magno Gotica historiæ lib. 8. cap. 11. Imperator Carolus Quintus Gandavo ad obedientiam reducto, præcipuos aliquot cives laqueum collo gestantes sibi obviam procedere coëgit. Feris etiā captivorum hostium, multitudinem magnam Constantinus objecit. Vespasianus Græcos libertate exuit, quos dicebat nescire in libertate vivere. Cyrus Crœsum igni destinavit. Messenij in tetro carcere necant Philopæmonē. Eumenes miserrimo mortis generi addictus, inediâ confectus est. Sanius Rex suspensus à Persa. Ariorathes Cappadacū Rex in crucem sublatus à Perdiccâ. Agag decerptus in frustra à Samuele. Huc accedūt exempla Siphacis, Persei, Iugurthæ, Arthabasdis, Mithridatis, Ptolomei, & aliorum regum devictorum à Romanis, qui consuetudinem habuerunt duces hostium necandi. Quam sustulisse Pompeium & Cōstantinū renovasse est traditum. Ecōtrario † quorundam victorum ea fuit 20
moderatio & clementia, vt devictis nō solum vitam & incolumitatem, verum etiam libertatem, agros, possessiones, & imperij potestatem relinquerent. Totilas Gotorum rex victorijs modestissime vsus est, nemini captivorū molestus, compluribus etiam gratuito dimissis. Ataulphus Honorio Imperatori libertatem & pacem concessit Romamq; & totam Italiam restituit. Non

ta est Bellisarij in Neapolitanos clemētia. *Præda vestra*, (inquit, ad milites) *est: ferrum & omnem vim à civibus abstinete: sit muliebris pudicitia procul ab omni labe: filiæ & vxores, vt civibus restituantur edico: pecuniam miles & si quid translatu facilé, habeto: tali enim modestiâ egregiam laudem & prosperum vbiq; militiæ cursum experiemur*. Quib⁹ addi possunt alia exempla quam plurima, quæ copiosè explicat Albericus Gentilis. in 2. commēta. de jure belli. Et certe bellorū egregij fines sunt, vt Tacitus scribit, Annal. lib. 12. quoties ignoscendo transigitur. Verissimum enim est, ibi pacem esse fidam, vbi voluntarij pacati sunt. De quo plura videri possunt apud Iustum Lipsium, Politic. lib. 5. ca. 19. & sequē-
21 tibus. Alterum † genus fœderum & pactorum publicorum, cum pares bello, & dum sibi vterque confidit æquo fœdere in pacem amicitiamq; veniūt. Tunc enim repeti reddiq; per conuentionem res solent. Quomodo Octavianus Cæsar, Antonius & Pompeius cōvenere: vt bellum cœptum dissolueretur: negotiatores libere omni loco cōmeare possent: Pompeius, quas custodias in Italia haberet, educeret: Sardiniæ, Siciliæ, Corsiceq; imperaret. Cæsar & Antonius reliqua possiderent. Et huiusmodi conventio vel fœdere, vel sponsione fieri solet. Quod si fœdere, sine vllis obsidibus tota res gerebatur: Si sponsione tunc obsides dabantur, qui essent tanquam eorum, quæ pactis publicis continebantur, fideiussores, Livius lib. 9. Cuiusmodi fœderū multa exempla occurunt. Nam præter alia antiquiora, honestum fœdus Romanorum cum Latinis, columnâ æneâ incisum, in monumenta refert Livius: Decad. 1. lib. 2. Qui eodem loco etiam agit de pace à Romanis factâ cum Rege Porsenna, datis obsidibus, ex quib⁹ Clelia reversa summâ fide fuit reddita. Et vt antiquissima & externa omittamus, extant Gallica fœdera inita cum Anglis, anno. 1200. 1269. 1293. 1325. 1330. Celeberrimum quoque fœdus ictum fuit à Philippo 4. cum Alberto Imperatore, Cæsareis tabulis obsignatum, cujus formulam refert Renatus Choppinus. de domaino lib. 3. tit. 26. Nec minus celebrè fœdus Henrici Septimi Imperatoris, cum eodem Philippo Galliarum Rege initum nono Calēdar. Quintileis anno 1310. His proxima sunt fœdera Confluentia, anno 1465. Madriciana, Cameracensia, & alia, quę nostro tempore inter domum Burgundicam & Gallorum reges celebrata fuerunt. Solemnem morem Regum Armeniæ Ibericq; in sanciendis fœderib⁹ retulit Tacitus. lib. 2. Annal. & Lacedemoniorum Thucidides. lib. 4. belli Peloponensis. Et Tartarorum Chromerus. lib. 4. Chronicorum Poloniæ. Plures species fœderum inter Longobardos, Italos, Gallos, atque alias gentes initorum, retulit Carol⁹ Sigonius in elegantissimis libris de regno Italiæ. De fœdere inter Romanos & Persas, extat constitutio Honorij & Theodosij. In lege mercatores. C. de commercijs & merca. Tertium † fœ- 22
derum genus est, cum qui hostes nunquam fuerunt ad amicitiam sociali fœdere inter se jungendam coëunt: vt videre est in cōfœderationib⁹ regni Angliæ,

glię,

gliæ, cum ditionibus Belgicis. In conventionibus & intercursibus (vt vocãt) commericorum, quos habemus cum vicinis ditionibus & civitatibus. Et quos inter reges Galliç, Lusitanos Orientales, atque alios intercessisse refert Bodinus. lib. 1. de Republ. cap. 7. & 8.
23 Idem † fere si ditio vel civitas aliqua protectioni alicujus principis se subyciat, aut regno vel principatui certis legibus accedat. l. nõ dubito. ff. de capt. et postl. reverf. D D. in l. si convenerit. §. si nuda. ff. de pignorat. acti. Ripa. cõs. 55. Sosin⁹ nepos. conf. 61. parte 1. Bodin⁹. lib. 1. de Republ. cap. 7. & 8. Nisi quod in priore specie æquũ fœd⁹ sit, in posteriore alter alterius majestatem comiter observare teneatur: per quod de libertate nihil, de æqualitate verò multũ diminuitur. vt Bodinus Sigonius & Alberic⁹ Gentilis explicant. Et hç pactiones omnes publicæ sunt: quotiescunq; enim Princeps de hujusmodi negocijs ad Rempublicam pertinentibus paciscitur, publica conventio atq; fœdus est.
24 Illud † prætermittendũ non est, quod sive agatur de pace, sive de inducijs, sive de alio fœdere publico, pacta ipsa cum principibus aut rebus publicis inita, bonæ fidei esse. Rectèque scribit Cicero: Paci quæ nihil habitura sit insidiarum semper esse consulendum. Ideoq; ab ijs dolum & fraudem abesse debere, & vim legis habere, atq; ex ijs obstringi omnes qui potestati paciscentis subyciuntur. Decius consil. 4. & consil. 87. & Alberi. Gentilis cõment. 3. de jure belli. Barthol⁹ in l. Cæsar de publicanis. Ita vt merito reprehensus sit, qui cùm pactæ essent triginta dierum induciæ, noctu depopulabatur hostium agros, hoc colore, quod dierum non noctium induciæ factæ fuissent. Quod multis exemplis confirmat Ioannes Bodinus. lib. 1. de Republica ca. 8. Subtiliores enim disputationes ab hujusmodi publicis pactis reyciuntur. Quod æquidem verum existimo, quo ad simplicitatem sinceritatẽque observationis, in ijs de quibus verè contractum est. Nam in alijs de quib⁹ publicè & apertè actum nõ invenitur, pacta hujusmodi strictam & regidam interpretationem habent, sive agatur de socijs & fœderatis, sive de libertate, agris, locis, ædificijs, armis, exercitibus, classibus, arcibus, prçsidijs & similibus, vt Franciscus Aretinus respondit, consil. 9. Cui Baldus cõsentit. consil. 195. incipiente laudare vos. num. 8. par. 2. Et probat Cicero, Philipp. 3. his verbis: *In qua pactio pacis, lex sit servitutis.* Quæ Lampadius vsurpavit in senatu pace cum Alarico initâ, vt author est Sosinus in l. in bello in princip. ff. de cap. & postl. reversis. Et hoc est quod Barthol. dixit, pactum de personis non violandis initum, nõ contaminari, si res abducantur. Et rursus. Si inter regem Franciæ & Angliæ conuentum sit, militem alterius repertum post Pascha in alterius territorio aut regno occidi posse, teneri ex pacto, & impune occidi, eum, qui reperitur post Pascha in alterius ditione: etiam si per tempestatem maris, aut alium casum fortuitum detent⁹ fuit: licet casus ad commiserationem & gratiam consequendam, vt ego arbitror, prodesse possit. Neq; † hic admitto contrariam 25

sententiam Alberici Gentilis.cōment. 2.de jure belli. existimantis, vt in alijs cōventionibus bonæ fidei,ita etiam in his pactis publicis,non ea tantum cōprehendi,quæ verbis expressa sunt, sed & alia, quæ æquitas & circumstantiarum ratio expostulat. Nam quamuis hęc pacta non sint omnino stricti juris (vt Bartholus sentire videtur) quia tamen publica sunt,non admittunt extēsionē vltra expressam verbi significationem,nec quicquam aliud ijs continetur,quam apertè & publicè est conventum. Vnde scribit Andreas de Isernia. ad constitutio.Neapolitanam, in instrumētorum robur.nu. 10. Quicquid in conventionibus principum non exprimitur,id haberi pro omisso. quoniam hujusmodi pacta sunt bonæ fidei, respectu sinceritatis in observando,nō etiam quoad extensionem vltra propriam verborum significationē. Quemadmodum dicitur in rei vendicatione,quæ licet verè sit stricti juris,& strictam interpretationem habeat,sapit tamen naturam bonæ fidei, quoad executionem & observatiōnem.l.Iulian⁹. De judicijs. glossa in l.vinum.ff. si certum petatur.Salicet.in l.1.col.2. C. de
26 judicijs. Et † hac ratione, Principes ratione officij non debēt pacem concludere cū hostibus, nisi prius adhærētes fecerint tutos & securos. c. ad apostol. in fine. De judicijs lib.6. Ang.consil. 295. Et hoc nomine Canonistæ laudāt sedem apostol. quod numquam conditiones pacis accipiat, nisi comprehēsis adhærentibus, qui alioqui non includuntur,nisi illis exclusis pacis conventio prorsus reddatur inutilis. Eoq;

† pertinet quod Triphoninus scribit, lib. 27
4. disputatio.& l. in bello. De capti. & postlim. reversis. *In bello postliminium est, in pace autem, his qui bello capti erant, de quibus nihil in pactis erat comprehensum, non est.* Vt in vetusto manuscripto codice rectè legitur additâ negatione, quæ in omnibus alijs libris perperam omissa est,commutatâ dictione *autem, in etiam.* Nam hæc est Triphonij sententia,in bello esse postliminiū,in pace non, & his qui in bello capti fuerant postliminium pace factâ denegari, si modo non convenerit in pace vt captivi redderentur. Quod significanter probat subjecta ratio Triphonij, in d. l. in bello. *Quod ideo placuisse Seruius scribit, quia spem revertendi de civibus, in virtute bellicâ magis quam in pace Romani esse voluerunt.* Et confirmatur ex cōversione casus, qui subycitur per adversativam orationem, de his qui in pace cū bellum subito exarsisset, apud hostes deprehenduntur: Nam his postliminium est tam in pace quam in bello, nisi fœdere cautum sit, ne esset his ius postliminij. d. l. in bello. secundum quæ Triphonius clarus est & manifestus, nec vllâ duritie vel imperfectione cōpositionis,aut vitio reticentiæ laborat, nec indiget suppletione aut subauditione,quam facit Iacob⁹ Cujacius. observatio. lib. 24. cap. 31. In quo Græci vitiosis exemplaribus vsi inconsideratè halucinati sunt, & Triphonij responso (neglectâ diversorum casuum differētiâ) contrariam sententiā ascripserunt. Id quod in alijs multis ipsis accidisse testatur Ioannes Leunclavius. notator. lib.2. An † autem successores ad fœde- 28
rum

rum observationem teneantur, & quãdo fœderibus contraventum cẽseatur, cum alijs quibusdam, elegãter discutit Albericus Gentilis, loco citato. Quæ ampliari & illustrari possunt ex Baldo, consil. 190. parte 2. & ijs quæ referuntur de successionibus Principum, ducum sive Marchionum, decisi. 139. Senatus Pedemonta. Plura de disciplinâ & re militari videri possunt apud Claudium Cotereum de jure & privilegio militum. & Iulium Ferretum, De disciplina & re militari. Quando & quibus casib⁹ Princeps in fœderib⁹ celebrandis, pro bono pacis possit hostib⁹ seu Rebellibus bona confiscata & alienata restituere, aut bona privatorum alijs attribuere, tractat Capitius. Decis. 69. in princ.

SVMMARIA.

1. *Capti in bello maximam capitis diminutionem patiuntur.*
2. *Postliminio res amissæ recuperantur.*
3. *Captus in bello, si apud hostes moritur, iam tunc decessisse intelligitur, ex quo captus est.*
4. *Captivorum iura in incerto & pendenti sunt.*
5. *L. in bello, §. si quis capiatur, De captivis & postliminio reversis, emendata & singulariter explicata. rejecta Accursij sententiâ.*
6. *Liberi quos is qui apud hostes est, in potestate habuit, hæreditatem adire aut acquirere non possunt. & nu. 8.*
7. *Hæreditatis aditio diem non recipit.*
9. *Patriæ potestatis in liberos & servos discrimen.*
. *Captivitatis iura inter Christianos aliter servari.*
11. *Pretia captivorum quomodo moderanda.*
12. *De captivis & bello ablatis quædam remissivè.*

CAPVT SEXTVM.

1 CApti † in bello maximam capitis diminutionẽ patiuntur, atq; libertatem civitatem & familiã perdunt, & servi hostium efficiuntur, testamenti factionẽ amittunt. l. in bello, §. codicilli. ff. De captivis & post. re. hæreditas eorum adiri potest. l. 3. in fine. De verborũ significat. patria potestas in pendẽti est. d. l. in bello. §. si quis capiatur. vsucapio ab illis inchoata interrumpitur. in d. l. in bello, §. factæ, & l. si is qui pro emptore. De vsucapionib⁹. juribus captivitatũ subyciuntur, l. si quis ingenuã, §. in civilib⁹. De captivis. atq; eorũ servi efficiũtur à quib⁹ capiuntur. Ita † tamẽ vt spẽ postliminij 2 habeant, quo res amissæ recuperantur, & omnia quæ pristini Iuris sunt, restituũtur. l. postliminiũ. De captivis. quoniam naturali æquitate introductũ est, vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines suos redijsset, pristinum jus suum reciperet. Quod † 3 si is qui capitur, non revertatur, sed in captivitate moriatur, jam tunc decessisse intelligitur, ex quo captus est. l. pa-

Digitized by Google

ter. De captivis. Et legitima ejus hæreditas per legem Corneliam defertur ijs qui successissent, si eo ipso tẽpore quo captus est decessisset. d. l. si & is qui pro empto. & d. l. in bello. §. facti autẽ. Vnde † rectè quæritur, quid medio tempore, id est, antequam captus ab hostibus revertatur, aut apud hostes moriatur, observari debeat, circa statũ & conditionem eorum, quos captivus in potestate habuit. In quo Triphonin[9] pulchrè distinguit ac definit, d. l. in bello. §. si quis capiatur. ita inquiens, *Si quis capiatur ab hostibus, ij quos in potestate habuit, in incerto sunt, vtrum sui juris facti, an adhuc pro filijsfamilias computentur: nã defuncto illo apud hostes ex quo captus est, paters familias, Reverso nunquam non in potestate eius fuisse credentur.* Quib[9] apertè significatur, patriam potestatem durante captivitate pendere & in incerto esse: l. Prætor ff. Familiæ herciscundæ. l. si necem, §. si deportatus, De bonis libertor. §. si ab hostib[9]. Institu. Quib[9] modis pátr. potest. soluit. Nam si capt[9] ab hostibus revertatur, recipit statim universa jura, quæ habebat ante captivitatem, & consequenter etiam liberos in potestate habebit: quia postliminiũ fingit eum qui captus est in civitate semper fuisse: si verò ibi decesserit, exinde ex quo captus fuit, filius sui juris fuisse videtur, propter legem Cornelia m. d. §. si ab hostibus. Eaq; † est sententia Triphonij, in d. §. si quis capiatur, qui arreptâ occasione, ex suspensivo illo jure & incerto statu liberorum, vlterius inquirit de ijs quę medio tempore acquiruntur per liberos, dum conditio eorum pendet, cui videlicet acquirant, sibi, vel patri, vel hæredi ejus, vt servus hæredi domini, his verbis: *Ideo & de ijs quæ medio tempore acquirunt, stipulatione, traditione, Legato (nã hæreditate an possint tractatum est,) vbi non est reversus. &c.* secundum communium librorũ scripturam; quæ vitiosa est; non solum ob parenthesis erroneam interpositionẽ, verum etiam propter verba: *an possint.* quæ sensu carent, & orationis structurã conturbant. Vnde Florentiæ legitur: *nam hæreditate non possunt.* nullâ parenthesi additâ. Quam lectionẽ Accursius falsam literam vocat, cui adstipulari non possum, existimans ita à Triphonio scriptum fuisse, sententiâ eleganti & manifestâ, vt mox dicetur. Amplectenda est igitur Florentina scriptura, circumscriptis parenthesi verbis illis; *nam hæreditate non possunt.* Triphonium hoc modo legendo: *ideo & de ijs quæ medio tempore acquirunt, stipulatione, traditione, legato, (nam hæreditate non possunt) tractatum est, vbi non est reversus, si forte alij, vel in totum his exhæredatis testamento, vel in partẽ instituti sunt hæredes, vtrũ in hæreditate captivi, quæ lege Cornelia inducitur, an propria ipsorum sint? Quod verius est. Diversumq; in ijs, quæ per servos acquiruntur, & merito, quia hi bonorum fuerunt, & esse perseverant: illi sui juris exinde, sibiq; ideo acquisisse intelligũtur.* In quibus dictiones illæ, *tractatum est*, referũtur ad principium periodi, perinde ac si dictum esset, *ideo & de ijs tractatum est, quæ medio tempore.* &c. Quæ legitimum sermonem constituunt, si parenthesi inclusa maneant verba illa (*nam hæreditate non possunt,*) quæ sermoni antequã absolvatur, interijciũtur, ita vt sublata, seriem

seriem orationis non interrumpant, sed sensum ejus magis manifestum relinquant, & viribus ejus de quo agitur,
7 non parum conferant. Nam † quamquam liberi ejus qui apud hostes est, interim acquirant stipulatione, traditione, legato, &c. hæreditate tamen, id est, per hæreditatis obvētionem acquirere non possunt, propter ambiguum eorum statum, & quia in pendenti est, cui cedere debeant acquisita, quod in aditione & acquisitione hæreditatis nō admittitur. Nam † aditio hæreditatis est actus legitimus, in quo certitudo requiritur, nec potest pendere aut in incerto esse. l. act⁹ legitimi. De regulis juris: sicut bonorū possessio, quæ captivi
8 nomine curatori decernitur. Quę † vera est significatio & interpretatio dictæ parenthesis (*nam hæreditate non possunt*) cujus interpositio rei propositæ admodum convenit, atq; duplici ratione sustinetur, tum quia liberi in incerto statu sunt, d. §. si quis capiatur, tum etiam quia in pendenti est & dubitatur, cui cedere debeat hæreditas, quæ aditione acquireretur. Et quidem stipulatio, l. si ita quis promise. & l. cum stipulat⁹ sim, De verbo. obligation. traditio, legatū & similia, in diem vel sub conditione fieri possunt, quæ in aditione hæreditatis (quia per legis actionē inducitur) non toleratur. Et quamquam is, qui suam conditionem ignorat, aut de eâ dubitat, adire possit hæreditatem, l. sed etsi de suâ in prin. ff. De acquirēdâ hęredita. aliud tamen in eo observatur, cujus status in veritate incertus est; quoniā qui dubitat de conditione suâ, opinione tantum fallitur, & nihilominus in veritate ejus conditionis est, vt capax successionis cēseatur, & nunc adire possit. arg. legis hæres institutus ff. De acquir. hæredita. Quod non est in eo cujus status in incerto est medio tempore, quod intervenit inter captivitatem & reditum patris. l. in bello, §. si quis capiatur. De captivis & postlim. ita vt interim non constet, vtrum liberi sui juris facti sint, an adhuc pro filijsfamilias computentur, & an hæreditas adita cedere debeat ipsi filio, an patri, an hæredi patris. Et hanc incertitudinem pulchrè declarat Vlpianus, in l. proponebatur in fine. De Castrensi peculio. *Nam etsi*, inquit *filius eius qui ab hostibus captus est, decesserit, patre captivò vivo, si quidē pater regrederetur, quasi filiusfamilias peculium haberet. Enimvero si ibidē pater decesserit, quasi paterfamilias, legitimū habebit successorem, & retro habuisse creditur eius successor, ea quoq; quæ medio tempore filius iste quæsijt, nec hæredi patris, sed ipsi filio, quæsita videbuntur.* Quod pulchrè explicat Salomonius, in l. Gall⁹, §. quid si tantum. ff. de liberis & posthumis. Vnde † novissimè annotanda est 9
celebris differentia patriæ potestatis in liberos, & dominicæ in servos atq; mācipia, in jure atq; dominio earum rerū, quæ medio tempore, quo pater aut dominus apud hostes est acquiruntur. Quoniam à filijsfamilias acquisita in 1
captivitate patris, mortuo eo apud hostes, ipsorum sunt propria, ea verò quę per servos acquiruntur, sequuntur hæreditatem, ex fictione quæ lege Cornelia inducitur: & merito, quia vt Triphonius scribit, in d. l. in bello. §. si quis capiatur hi bonorum fuerunt & esse-

perseverant, illi sui juris, exinde, id est
post mortem patris, sibiq; ideo acqui-
sivisse intelliguntur. Et hanc sententiã
& distinctionem Iulianus quoq; pro-
bat. in. l. bona. §. quod si filius. De cap-
10 tivis. Postremo ignorandum † non est,
quod tametsi Romanorum jure civili,
captivi vna cum rebus suis mobilibus
fiant, capientium, hodiè tamen qui in
Christianorum civilibus dissensionib'
capiuntur, neq; capientiũ servi fiunt,
neq; jure postliminij indigent. Nam
perhumano exemplo, & Principum
constitutionib', & velut generali quâ-
dam consuetudine, captivis testamenti
factio permittitur, in solatium pericu-
lorum laborumq; & calamitatum levi-
mentum: abrogatis his, quæ tractan.
in l. bona eorum. De captivis & postl.
& in l. 4. C. ex quib' causis majores, &
in l. lege. ff. qui testamenta facere po-
ssunt. Sed bona amittuntur, & mobilia
quidem efficiuntur capientiũ, immo-
bilia verò & quæ immobilibus annu-
merantur, vt bombardæ & mũitiones,
ad perpetuam civitatis vel castri tutelã
destinatæ, cedunt Principi aut fisco.
Bartholus in l. hostes, De captivis &
postl. rever. Bald' in l. 4. C. de ingenuis
manumis. Angelus in disputat. quæ in-
cipit, renovata guerra. Personæ vero
11 captivæ pretio redimuntur, pretio †
inquam moderato, & facultatibus cap-
tivi proportionato, ita ne excorietur
aut omnibus bonis captivus exuatur:
Captivis enim commiseratio exhiben-
da est, quia sunt personæ miserabiles,
Et ita Senatus Vnitarum Provinciarũ
moderationem adhibuit, & certã quã-
titatem præfinivit pretio redemptio-
nis Philippi Gemmæ, adversus præfe-
ctum equitum Voysin. Et † ex hac cõ- 12
miserationis consideratione redimens
captivum à militibus, non potest ab eo
majorem quantitatem exigere, quàm
ipse soluit, Baldus in l. 1. C. de episco-
pali audientia. Et miles semel statuto
redemptionis pretio, non potest illud
augere, & persoluto pretio convento,
cogitur captivum restituere pristinæ
libertati, nisi dolus aut error arguatur.
Quibus addi possunt, quæ scribit Paris
de Puteo, in solemni tractatu suo. de re
militari & duello. lib. 9. cap. 9. incipiẽ-
te. Aliquis in duello. De ablatis bello
multa scribunt Felinus, in cap. excom-
municamus. col. 2. De hæreticis, & Di-
dacus Couverruvias, in repetitione ca-
pituli peccatum, De regulis juris in sex-
to. Mulieres & pueros bello captos in
predã esse testantur historiæ, & probãt
I C. in l. lex Cornelia, De vulgari &
pup. subst. & in l. pater, De captivis &
postliminio reversis. De disciplina mi-
litari quædam videri possunt in capite
superiori. Quibus addi possunt multa
insignia exempla, quæ leguntur apud
Valerium Maximum lib. 2. cap. 7.

SVMMARIA.

1. *Finalium quæstionum genera.*
2. *Quinque pedum spatium l. 12. tab. inter vicina prædia relinquendum, vsucapi non potuisse. Idem L. Manilia confirmatum.*
3. *Discrimen l. Manilia & l. 12. tab.*

Finium

Digitized by Google

4. *Finium quæstio agrimensorum iudicio terminanda.*
5. *L. in finalibus, ff. fin. reg. vera lectio & interpretatio.*
6. *Ordo & forma fines constituendi. & 11.*
7. *Finium inspectionem in re præsenti faciendam, iudicis aut arbitri cognitionem præcedere.*
8. *Hodiernum morem in constituendis finibus à l. 12. tab. & l. Maniliâ variare.*
9. *Tribonianum omisisse constitutionem Constantini, & duas alias mutilasse.*
10. *Agrimensores, pondera, mensuras, solus Princeps constituit.*
12. *Frontini locus emendatus.*
13. *L. quinque pedum C fin. reg nihil pertinere ad speciem l. vlt. ff. eod.*
14. *De modo ædificandi nè vicina prædia lædantur.*
15. *In terminis antiquis leviores probationes admitti.*

CAPVT OCTAVVM.

1 Controversiarũ † vt Iulius Frõtinus scribit, de conditionibus agrorum, materiæ sunt duæ: finis & locus: Genera autem controversiarum, vt idem ait, quindecim de positione terminorum, de rigore, de fine, de loco, de modo, de proprietate, de possessione, de alluvione, de territorijs, de subsecivis, de locis publicis, de locis relictis & extraclusis, de locis sacris & religiosis, de aqua pluvia arcenda, de itinerib⁹. Quæ omnia cum à Frontino & Aggenio luculenter satis explicata & per omnes fere libros pandectarum dispersa sint, ea solum hic repetemus, quę ad finium regundorum materiam pertinent, & respiciunt finium quæstionẽ, quæ proprietatis controversiæ cohæret. adeo vt finium regundorum actio, licet in personam sit, tamen pro rei vẽdicatione habeatur, & mixtam naturã obtineat. l. 1. & l. sed etsi loci. §. si alter fundus. ff. finium reg. Legibus † 12. tab. cautum fuit, vt inter vicinorum prædia constitutis finibus, quinque pedum spatium relinqueretur: vt eo spatio ire agere vterque vicinus posset, & iter ad culturas pateret, & aratrum circumagi posset. Et spatium hoc quinq; pedum vsucapi lex vetat. tex in. l. quinque pedũ. C. fin. reg. Adeo vt quamuis servitus itineris, seu iter ad culturam vsucapi possit, spatium tamen quinque pedum, finib⁹ præstitutũ, authore Aggenio, de limitib⁹ agrorum seu vt Varro ait iter limitatum, non possit. Et hoc est quod Iustinianus post Theodosiũ constituit, in l. 1. §. ad hæc. C. de annali except. & Constantinus Harmenopul⁹ probat in promptuario juris Civi. lib. 1. tit. de finibus. *Finali quæstioni nec bienniȷ̃, nec decenniȷ, sed triginta annorũ præscriptionem obstare.* Lex Manilia (quam Anthonius Augustinus, & fuluius Vrcin⁹ restituere conati sunt) deinde lata est, quæ vt autor est Aggenius, legem 12. tab. Confirmavit. non solũ in primo capitulo de quinque pedum vsucapione sublatã; verummetiã in secundo, de arbitris à Prætore dandis in finium cõtroversijs. Verba legis 12. tab. à fuluio Vrcino post Ciceronem lib. 5. de rep. & lib. 1. de finib⁹. referuntur hoc modo: *Sei. vicinei. enter. se iorgassint. entera. quinque. pedeis. æsocapio. nei. esto. prætor. arbitros. treis. dato. eorum. arbitrio. finiom.*

cõtroversias.cõponito.id est. Si vicini inter se jurgassent intra quinq; pedes vsucapionè esto, Prætor arbitros tres dato; eorum arbitrio finium controversias componito. 3 Illud † discriminis inter 12. tabulas & legem Maniliam fuisse videtur, quod l. 12. tabularum tres arbitri, Manilia vero singuli dari juberẽtur, qui fines dirimerent ac constituerent. Cicero lib. 1. de ll. 4 Quod † & Cõstantinus imperator secutus est, constituens vt possessionis quæstione finitâ, agrimensor ire præcipiatur ad loca, vt patefactâ veritate hujusmodi litigium terminetur, adeo vt cessante violẽtæ & controversæ possessionis quæstione, ante omnem causæ cognitionem, in judicio de finium quęstione, arbiter seu agrimensor assumatur, & vna sit legis præscriptio, quæ improbi petitoris refrænare possit invidiam, si veterib' terminis finem congruum eruditâ arte prestiterit, text. in d. l. quinque pedũ. vt apud Frontinum legitur. Quoniam sine observatione temporis, arbitri judicare jubentur, l. cunctis molitionib' apud Frontinũ, & omne judicium artis hujus peritis sub fideli arbitratione committitur. 5 Ex quibus † magnã lucẽ & illustrationem accipit Papiniani respõsum l. in finalib'. ff. finium regund. Intelligiturque verba Vlpiani. *ante litẽ inchoatam*, non esse referenda ad authoritatem census ordinati ante litem cõtestatam seu judicium inchoatum; sed ad solemnitatem ex l. Manilia introductam, & ipsius arbitri seu agrimensoris inspectionẽ & dijudicationem, quæ exercetur ante litem incho atam & ingressum juditij; in quo post inspectionem, & exercitum arbitri officiũ, de loco qui est vltra quinque pedes, apud Prætorem contendebatur. d. l. cunctis molitionibus apud Fronti, & Aggenius loco citato. Nec est dubitãdum mendosum esse illud Papiniã responsum, etiam in libris Florentinis, dum ita legitur. *In finalibus quæstionibus vetera monumenta, & census authoritas ante litem inchoatam ordinati sequenda est.* Expungendamque esse dictionem *ordinati*, reponendo vocem *ordinatim*, vt sit sententia. In finalibus quæstionibus ante litem inchoatam agrimensorem mittendum, qui vetera monumenta & census authoritatem ordinatim; id est servato ordine, observatâq; formâ declarati census inspiciat, ac de finibus pronunciet l. forma. ff. de Censibus. Etenim † in constituendis fin.bus, non 6 solum ordines locorum, & recturas (vt vocant) observare convenit: verum etiam vetera monumenta, quæ magnũ perennitatis testimonium habent, & cardinibus & decumanis (juxta l. Semproniam & Iuliam) monstrantur. l. de ea lege. quæ est Tiberij Cæsaris, & apud Frontinũ exstat. Et si in his monumẽtis, & formâ cujuslibet agri obscuritas inueniatur, ita vt limitum rectura non consistat; ad authoritatem census, & sanctuarium Principis, vt Siculus Flaccus scribit, de conditionibus agrorum, recurrendũ est: in quo habentur omnium agrorum, & divisorum & assignatorum formæ & divisiones: Solentque agrorum formæ æreis tabulis cõprehendi, & publico loco affigi, quas qui refixerit, ex Venulei sententiâ lege Iuliâ peculat' tenetur. l. qui tabulas. ff.

ad

Digitized by Google

7 ad l. Iuliam peculatus. Porrò † finium inspectio, cognitioque, arbitri praecedecebat judicium, & cognitionem Praesidis. Quod Papinianus respicit. in d.l. in finalibus. Quemadmodum generaliter inspectio & demonstratio locorū, de quibus controversia est, etiam secūdum hodiernum vsum, fit ante litem contestatam, & si fieri possit, controversia per locorum ordines, & fidelem inspectionem in re presenti definiatur. argum. l. si quis super vers. quodsi altera pars. in C. Theodo. & apud Frontin. Vbi legendum puto non *controversia definiri locorum ordines*. sed *definiri per locorum ordines*. Id quod Cicero vocat in oratione pro Cecinna in rem praesentem venire. i. rei praesentis & oculis subjectae demonstrationem, inspectionem, & (vt vocant) *veutam* fieri. quę ante judicium cominus susceptum, per exceptionem dilatoriam postulatur. Et cuius vsum praximque luculenter tradunt Masuerius tit. de dilationibus. Stephanus Aufreriūs; in commentarijs styli parlamenti tit. de dilationib⁹. Joannes Gallus in quaestionibus suis ad finem styli parlamenti quest. 123. & nouissimè Iohannes Imbertus in institutionib. forens. lib. 4. Et Ioannes Papon in arrest. galliç. lib. 3. tit. 14. Sed
8 † quamquam haec locorum demonstratio & inspectio, regulariter ante litem contestatam fieri debeat, cū probatio per inspectionem praeponderet caeteris omnibus, l. si irruptione &. l. 3. h. t. l. forma. circa pr. ff. de censib. l. si praedium. C. de praedijs minorum. c. significantis de libelli oblatione. Bald. in l. 1. C. si adversus libertatem. Cast. cons. 48. & cons. 178. parte 1. hieronymus de Monte Brixiano in tractat. suo finibus. facilè concesserim hodiè sublatis agendi formulis non vsque adeo exactè observari solemnitatē l. 12. tab. & maniliae; & inductam ex eâ differentiam agrimensoris & arbitri & Pręsidis, quam Constantinus Theodosius & alij Impp. observarunt. in ll. suis apud Frōtinum & in C. Theod. Cum hodie indifferenter aut ipse iudex in rem praesentem ire soleat, aut mensores aut arbitros mittere, in d.l. si irrupit, & secūdum agrimensoris relationem definire controveriam, quae in rè praesenti ex consensu partium consopiri non potuit. Eaque † de causa existimaverim 9
in Iustiniani Codice à Triboniano omissam esse constitutionem Constātini in l. si finales, quae apud Frontinū extat, & truncatas esse duas postremas constitutiones, omissis his quae agrimensoris arbitri Praesidis & solemniter cognoscentis mentionem faciunt.
Finitores † autem agrorum seu agrimensores constituendi jus, sicut & pōderum dimensionumq; statuendarum potestatem hodie princeps sibi asserit, nisi inferiores id juris longo vsu ac immemoriali possessione acquisierint, & ita Agrimensorem à regibus Galliae constitui multis exēplis probat Reynatus Choppinus, de jurisd. Andeg. lib. 1. fo. 40. Terminorū † autem constitutio 11 ad Praetores, Aedilium collegium atque inferiores juridicos pertinet, qui terminos fundorum constituunt, vel pro voto consentientium inuicem possessorum, vel adhibitis in eâ re peritis. licet terminorum anulsorum coërtio 10

reservetur superiori domino, seu Magistratui, majus imperium habẽti.l. 1. de accusat. Solemnitatẽ autem & modum constituendi limites hodiè observatum refert Reynatus Choppinus.de jurisd.Andeg.lib.1.cap.3.in fin. & ca.
12 39.in fin.Antequam † Valentinã Cõstitutionem relinquamus in d.l. quinque pedum,admonendum duximus in fine hec verba legi. *PP. vn. cal. Aug. Arcadio A.2 & Rufino Conss.* que apud Frontinũ depravata sunt, dum ita habet.*dat.7.Cal. Aug. Augusto & Bantone Conss.* nam Catalogus Impp.& consulũ per Antonium Contiũ post Glareanũ & haloandrum collectus, coarguit tẽpore dictæ constitutionis Arcadium & Rufinum fuisse consules. Ideoque locus frontini corrigendus est, observãdumq; Impp. constitutionibus vt plurimum adijci, temporis quo latæ sunt designationem: idque plerumque per dictionem *lecta*. plerumque per dictionem *data*. plerumque per literam S. id est scripta. plerumque per. PP. id est proposita. vt inspicienti constitutionũ imperialium tenorem perspicuũ est.
13 Illud † prætermittendũ non existimo, Constitutionem illam Valentiniani, nihil pertinere ad quinque pedes, de quibus Cajus I C. agit in l. vlt. ff. fin. reg. ideoque constitutiones illas (vt plerique faciunt) commisceri non debere, quasi vtraque sit eadem vel vna ex alterâ dependeat. diversæ enim sunt species ex diversis causis & ad diversos fines propositæ nam lex Solonis quę à Caio relata est. Et à Ioanne Leunclao ex varijs lectionib' restituta, lib.1.nota torum. propriè non pertinet ad fines & terminos seu confinium, sed præscribit legem & regulam plantationis & extructionis in proprio cujusque loco,intra terminum & juxta alienã regionem : designatq; distantiam quam quis plantando vel ædificando derelinquere tenetur ne ex nimia vicinitate arborum vel ædificiorum, succus vicini agri exhauriatur : neve liber aër & lumẽ,solisque ac diei fulgor arceatur, aut ventus ad conculcationem fructuũ aridorum in area fieri solitam idoneus ac necessarius adimatur,l vlt. §. fin. C. de seruit. & aqua. vel alio modo vicino noceatur : cum latitudo quinque pedum,quæ ex Valentiniani constitutione,in d. l. quinq; pedum. inter vicinorum prædia constitutis finibus relinqui debet,sit extra prædium cujusque,& indistinctè custodiri debeat, ad itinera & mensuras & circumactũ aratri sive arbor sive ędificium ponatur in vicino loco sive non. De † modo autẽ, 15
altitudine ędificiorum aut ambitus, spatioq; legitimo inter vicina prædia & insulas relinquendo, si quis plura videre desideret,legat Barnabam Brissonium.lib.antiquit. cap. 2. Et Petrum Fabrum.in commẽt.ad.l. domum suam. ff.de reg.jur. Denique † quod ad juris 16
nostri rationẽ attinet, quia antiquorũ limitum plerumque magna est obscuritas, propter vetustatem quæ omnia miscet, pro varietate successionum & arbitrio possessorum, leviores probationes admittuntur in probandis antiquis terminis, sicut in omnibus alijs rebus diu præteritis. adeo vt etiam admittantur testes singulares de auditu ; item presumptiones & judicia antiqua, instru-

instrumenta, vel scripta etiam enunciativa verba tantum continentia; itē historiæ, Chronica, literæ insculptæ lapidibus, & similia, ex quibus secundū signorum ordinem atque rationē veritas declaretur, vt latissimè probat Hieronimus de monte Brixiano, in tractat. suo de finibus. Nec est incognitum ad veteres terminos recurrendum esse, nisi constet vel successionum varietate, vel arbitrio possessorum, vel ex voluntate venditoris, veteres fines permutatos esse, d.l.fin.&l.1.&2. C.eo. Ab eo autem quod diximus de rei præsentis inspectione, non multum differt quod Vlpia. in d.l.pupillo, scribit. nuntiationem in re præsenti, in ipso opere, hoc est, in re ipsa faciendam esse.

SVMMARIA.

1. *L.si cui.31.§.si sub conditione ff. ad trebell emend.& explicata.*
2. *Conditio hæredi ascripta an & quomodo à fideicommissario impleri possit.*
3. *Conditionem hæredi ascriptam, interdum à Prætore remitti, interdum ipso iure.*
4. *L. facta.§. si sub conditione, ad trebell. vetus lectio defensa contra Cuiatium & singulariter explicata & 5.*
5. *Conditione ab initio remissâ hæredem à fideicommissario cogi non posse, vt hæreditatem adeat & restituat.*
6. *Turpis conditio an ad hæredis an alterius emolumentum remittatur multum interest.*
7. *Iusiurandum remittere & Iurisiurandi gratiam facere.*

CAPVT NONVM.

1 MArtianus † libro nono institutionum respondit.l.si cui §. si sub cōditione ff. ad trebell. *si sub conditione hæres institutus, rogatusq́. hæreditatem restituere, non vult conditioni parere, & adire hæreditatem, si facti est cōditio, debet parere & adire & restituere. vel si in dando sit, offerente fideicommissario, recusante autem hærede factum adimplere, licentia dabitur fideicommissario, secundum imitationem dationis, factum adimplere.* In quib⁹ manifestum est redundare & sententiam I C. inuertere verba illa, *si in dando sit*. Et ineptè per Irnerium vel alium aliquem interposita esse: nisi levi verborum inflectione, non per conditionem, sed per comparationem legamus, *sicut in dando fit*. id est, quemadmodum circa pecuniæ dationem dicitur, l. quæsitam, ff. de condit. & demōstrat. quia non dandi sed faciendi conditionem tractat Martianus, & quęstioni de eā propositæ, ad exemplū & imitationem dationis decisionem accommodat. vt hæc sit sententia: Quoties hæres, qui inspectam hæreditatem dicit, sub conditione facti (quam adimplere potest) institut⁹ est, & recusat, seu non vult conditioni obtemperare, fideicommissario permittendum est eā adimplere, ad imitationem dationis, id est, eodem modo quo in conditione dandi observatur. Quoniam æquiparat I C. facti condicionem, condicioni dandi; vt quod circa pecuniæ vel alterius rei dationem dicitur, simili modo

circa præstationem facti observetur, d. l. quæsitam. Et vera lectio ita constituitur: in d. §. si sub conditione. *Si sub condicione hares institutus, rogatusq́; hareditatem restituere, nō vult condicioni parere, & adire hareditatem, si facti est conditio, debet parere, & adire & restituere, vel (sicut in dando fit) offerente fideicommissario, recusante autem harede factum adimplere, licentia dabitur fideicommissario, secundum imitationem dationis factum implere*, id est, vt rectè interpretatur Accursius, sicut fideicommissarius implet cōditionem dandi, ita etiam, cum consistit in faciendo. Secundum posteriorem Iustiniani constitutionē, in l. vnica §. nè autem C. de cadu. tollend. quam Tribonianus juri veteri accommodat per verba illa, *sicut in dando fit*, ostenditq; æquiparari apud Martianū, conditionē facti conditioni dationis: & quod in conditione dandi constitutum est, ex-
2 tendit ad conditionem facti: Vt † quemadmodum conditionem dandi, quæ institutioni asscripta est, ita etiam conditionem faciendi fideicommissario implere liceat. Nihil enim refert, sive per eum, de quo testator locutus est, sive per aliū cujus interest, hujusmodi gravamem præstetur, d. l. vnica, §. nè autem. C. de caducis tollend. Sed vt fideicommissario licentia detur à prætore seu judice implendi conditionē quę ipsi hæredi asscripta est necesse est hæredem conditionem trahere, l. si quis instituatur, §. sed si bonorum. cum sequenti. De hæredibus instituend. & recusare injuncti oneris adimpletionem; & eo amplius fideicommissarium postulare, vt sibi liceat factum adimplere, d. §. si sub conditione, in verbis, *offerente fideicōmissario, recusante autem harede*, alioqui si hæres non moretur aut recusset, præfertur fideicommissario in implendâ conditione, quæ institutioni asscripta est, ne ab emolumento successionis excludatur, l. ei qui ita. De condit. & demonstr. Et cùm hæres factum adimplere recusat, non cogitur fideicōmissarius, si nolit injunctum onus agnoscere, sed potest à Prætore postulare, vt hæredē compellat conditionem adimplere, adire hæreditatem, & restituere ex Senatusconsulto Trebelliano: quod necessitatem hæredi imponit implendę conditionis, adeundæ & restituendæ hæreditatis fideicommissarij gratiâ, & vt defuncti voluntas cōservetur, l. 1. in prin. ff. ad Trebell. ita tamen vt conditionis implementū, aditio & restitutio hæreditatis, fiat periculo & sumptu fideicōmissarij, l. sed sciendum, ff. ad Trebellia nullumq; damnū hæredi inferatur, l. ille à quo, ff. ad Trebellia. Non enim cogitur adire, nisi ei damnum à fideicommissario sarciatur, vel à Prætore on⁹ remittatur quod recusat, l. apud Iulianum in prin. ff. eodē, aut ipse fideicommissarius paratus sit, injunctum onus agnoscere; d. §. si sub conditione. Quod ei permittitur, quoties agitur de cōditione, quæ est in potestate hæredis, & quæ nō cohæret personæ ejus, sed per alium explicari potest: d. l. si cui pure, §. si sub cōditione. in verbis, *nō vult cōditioni parere*. & rursus in versic. cæteræ conditiones, quæ non sunt in potestate hæredis, d. l. vnica, §. ne autē. Vt est conditio fossæ fodiendæ insulæ fabricandæ vel reficiendę,

endę, domus ædificandę & alię similes; quæ per erogationē pecuniæ aut ope-
3 rarum præstationem implentur. Nā † si propter conceptionem verborū aut naturam rei, personæ hęredis cohæreat conditio, ab ipso adimplenda, d. §. ne autem. aut à Prætore ex causa remittenda est. Vt videmus in conditione nominis ferendi. l. facta, §. si sub conditione. ad treb. & d. §. ne autem. Quod si honestum est, Prætor quidem exigit conditionē adimpleri: quia nihil mali est honesti hominis nomen assumere, si tamen recuset nomen ferre, prętor ex causa remittit conditionem. In famosis autem & turpibus nominibus veluti vespillionis, hæc conditio non exigitur: sed ab initio & ipso jure remittitur: l. facta, §. si sub conditione ff. ad trebell. Quemadmodum omnes alię difficiles & turpes conditiones ab initio remittuntur. Quamuis enim sub conditione hæres institut⁹, cogatur parere conditioni, & adire etiam alterius gratia, si neque difficultatem neque turpitudinem vllam habeat conditio, tamen si turpis aut difficilis sit: *Apertè iniquum est*, vt Cajus respondit, *eum cogi explere alterius gratia, sed remitti eam ab initio visum est*. l. facta, §. si sub condi-
4 tione. Quæ † Postrema verba vitium habere & negativum sensum expostulare annotavit Iacobus Cuiacius, Observat. lib. 21. cap. 39. propter sequentem rationem à Caio additam, his verbis. *Plus enim tribui à Pratore ei qui fideicommissum petit, quam testator voluerit, absurdum est, vtiq; autem testator.* &c. Quæ ratio tanti momēti Cuiacio visa est, vt existimaverit dictiones *ab initio*, expungi, & earum loco *absurdum* legi debere, hoc modo: *sed & remitti eam absurdum visum est*. Quod mihi lubricū & male fundatum videtur: Cum dictio *absurdum* geminata eodē loco duram orationis compositionem constituat, & pro luce atq; illustratione caligionem & perturbationē adferat Caij sententię: quæ regulis juris communis subnixa est, & maximam vim, gratiam & venustatem ex verbis illis: *ab initio* accipit, atq; affirmativam nō negativam orationem postulat; secundū authoritatem omnium Codicum, & approbatam lectionem; hoc modo: *sed remitti eam ab initio visum est*. Quæ rectâ ratione superioribus & inferioribus interponuntur, perinde ac si dictum esset: licet honestæ & possibili conditioni hæres parere cogatur, etiam in gratiam fideicommissarij; difficilis tamen & inhonesta seu turpis conditio ei ab initio, id est statim & ipso jure remittitur, & consequenter cogi non debet hæres ad vtilitatē fideicommissarij eam admiplere, adire, & ita restituere. *Plus enim* vt rectè subycit Cajus, in d. l. facta, §. si sub conditione, *tribui à Pratore ei, qui fideicommissum petit, quam testator voluerit, absurdum est: vtiq; autem testator, nisi expleta sit conditio, neq; scriptum hæredem ad hæreditatem vocavit, neq; per hunc illi restitui voluit hæreditatem*. Quod
† fieret contra voluntatem defuncti, 5
nisi remissâ condicione ab initio iniquum judicaretur, eum cogi illam adimplere, adire & restituere. Quæ vera est Caij sententia, consentanea aliorum I C. responsis, quæ jubent in hærede salutis & dignitatis rationem haberi, l.

Digitized by Google

sciendū .ff. ad Treb. eumq; non solū à turpitudine, vel difficultate conditionis, verumetiā omni damno liberari. l. ita tamē. §. si perceptis ff. ad Trebell. l. apud Iulianum in fin. prin. ff. eodem, adeo vt quamuis fidei explendæ gratiâ cogi possit implere conditionem possibilem & honestam, & deinde adire & ita restituere hæreditatē: Inhonesta tamē & difficilis cōditio ei remittitur: ita vt neque implere eam, neque adire hereditatem & restituere fideicommissario teneatur, d. §. si sub conditione. ne remissâ solâ conditione, aditio & restitutio inducatur contra voluntatē defuncti, nolentis hæreditatem adiri, non existente conditione, quæ institutioni adjecta est. d. §. si sub conditione vers. plus enim & l. multum interest. ff. de conditionibus & demonstration. ex sententia Caij, qui voluit, quatenus de vtilitate fideicommissarij agitur, remissâ hæredi conditione, etiam, adeundi & restituendi necessitatem cessare, & fideicommissarium excludi, non habita ratione regulæ generalis, secundū quā impossibiles & turpes cōditiones testo. asscriptæ pro nullis habentur, l. obtinuit, ff. de condit. & demonst. & l. quæ sub conditione, in prin. & l. conditiones, l. filius, ff. de condi. instit. Et perinde ac si conditio hæreditati siue legato adjecta non esset, hæreditas legatumue capitur, d. l. conditiones. Etenim, secundum consentientem jurisperitorum sententiam, regula illa tantum obtinet, quoties hæredi instituto, aut honorato, conditio hujusmodi adfert gravamem vel dispendium. Nam in hac spetie Prætor conditionem reprobat, ne is qui sub tali conditione quid acceperit, aut omittendo conditionem perderet hæreditatem legatūue, aut cogeretur turpiter accipiendo conditionem adimplere, d. l. quæ sub conditione in prin. & d. l. filius. Quod aliter se habet, si ei à quo fideicommissum vel legatum relinquitur, asscripta conditio recipiat damnum, seu preiudiciam fideicommissarij vel legatarij, §. fin. instit. de legat. d. §. si sub condit. Accurs. & alij in d. l. obtinuit. quia tūc conditio non reprobatur, nec pro non scripta habetur, nec potest fideicommissarius, aut alius ad hæreditatem aut legatum pervenire, nisi conditio adimpleatur. Quamuis hæres propter difficultatem vel turpitudinem cogi nō possit eam adimplere, & deinde adire & restituere, vt etiam ipse Accursius notat, & probatur aperto Caij responso, in d. §. si sub condit. In quo quia agitur de implendâ conditione difficili vel turpi, gratiâ fideicommissarij, iniquum judicatur hæredem cogi. Ideoque remittitur conditio ab initio, id est statim. Adeo quod de hac conditione remittendâ necesse non sit prætorē adire, semel enim in perpetuum à Prætore remissa est. Sicut in simili de jurameento remittendo Vlp. respondit, in d. l. que sub condit. §. de hoc jureiurando. Ex quibus † apparet manifesta differentia inter remissionem conditionis, quæ fit heredi ad vtilitatem propriam; hoc scopo, vt perinde sit ac si conditio asscripta non esset, ac hæreditatē capere & acquirere possit; & eam quæ fit hæredi non vt ipse emolumentum habeat, sed nē gratiâ alterius turpe aut diffi- 6

difficilem conditionem adimplere teneatur. Nam hic remissâ conditione, hereditas gratiâ fideicõmissarij, vel alterius non acquiritur; d.§. si sub conditione. Ita vt priore casu conditio tantum cesset, non etiam impediatur hæreditatis aditio,& acquisitio; Posteriore vero & conditio & aditio atque acquisitio & restitutio hæreditatis removeatur. Nisi conditio in dando consistat, aut talis sit quod per alium explicari possit, aut recusante hærede ab ipso fideicommissario adimpleatur. Quoniam explicata conditione per ipsum fideicommissarium, recte cogitur hæres adire & restituere vt supradictum
7 est. De remissione † autem conditionis & jurisiurandi gratiâ, multa passim sunt obuja apud Cajum, in d.§. si sub conditione, Vlp. in d. l. quę sub condit. & seqq. Pomponium, in l. Labeo, ff. de jureiur,& Paulum, in l. remittit. ff. de jurejurando. Qui jusiurandum remittit ei qui jurare paratus est, gratiam jurisiurandi facere dicitur; d. l. remittit. Et qui prestiti Iurisiurãdi religione aliquem liberat, is etiam Iurisiurandi gratiam facit. Et hoc modo jurisiurãdi gratia apud Suetonium accipitur, in Tiberio. *Equiti inquit Romano jurisiurandi gratiam fecit, vxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se numquam repudiaturum antè juraverat.* Et hanc jurisiurandi gratiam etiam absenti & ignoranti atque per epistolam fieri posse, rectè à Labeone responsum est, in d.l. labeo. Et Labeonis responsum secundum communẽ interpretũ sententiam generaliter accipiendũ est, sive agatur de præstiti, sive delati & suscepti jurisiurandi gratiâ. Cum omniũ eadem sit ratio. licet Iacobus Reyvardus, variorũ lib.5.cap.2.in alia sit sententia. Cæterum quod diximus de remissione juramenti ab initio & ipso jure inductâ, aut à principe impetrata, ad leges Romanorum pertinet: moribus verò Christianorum & jure Pontificio relaxatio juramenti pertinet ad forum ecclesiasticum, & ab Ecclesiastico judice impetratur. cap.1. de jurejur. parte vocate & auditâ. Aretinus cõsil.33. incip. consultatio premissa. Quæ omnia prolixiore oratione prosequuti sumus ad eruendam veritatem in profundo iacentem, & vt simul ostenderemus magnam circumspectionem, & cautionem desiderari in ijs qui veterũ scripta accuratè student corrigere, ne pracipiti innovandi studio vix genu, tibiam, aut latus attingant, cum se jugulum rei premere arbitrantur. Frequentior enim currentibus, quam reptantibus lapsus est, & immodica atq; audacia maximè sunt periculosa, atque vt Græci dicunt. paradoxa.

SVMMARIA.

1. *L.3 ff. de sepulchro violato, emendata & integritati suæ restituta, & §.4.*
2. *Quamde antiquis pro quam acceptum.*
3. *Pœna eorum qui cadavera spoliant.*

CAPVT DECIMVM.

1 VEterem † ſcribendi rationem
ſequutus Iuſtus Lipſius epiſt.
queſt.lib.5.cap. 18. (quẽ prop-
ter ſingulare ingenium, modeſtiam &
reconditam eruditionem amo pluri-
mum) acri intentione obſervavit in
Edicto prætoris in lib. 3. ff. de ſep. viol.
apud Vlp. perperam Florentiæ legi. *Si
quis in ſepulchro dolo malo habitaverit,
ædificiumq́; aliud quamq́; ſepulchri cauſâ
ſit habuerit, in eum iudicium dabo.* Et recte
reſtituit, *quamde ſepulchri cauſâ.* Quoniã
2 † *quamde* antiquis pro *quam* accipitur.
Nec eſt abſurdum eâ voce prætorem
vſum ad imitationem Ennij: *muro fre-
tus magis quamde manus vi.* Lucretius
eandem dictionem quoque vſurpavit:
*Clarus ob obſcuram linguam magis inter
3 inanes, quamde gravis.* Major † corrup-
tio eſt eodem loco, d.l. 3. §. prima ver-
ba. dum Florentiæ ita legitur: *Prima
verba oſtendunt eum demum ex hoc edicto
plecti qui dolo malo violavit: ſi ergo dolus
abſit, ceſſabit eiuſdem perſonæ pœna: igitur
doli non capaces. &c.* Communium verò
librorum lectio hæc eſt: *prima verba
oſtendunt eum demum ex hoc edicto plecti,
qui dolo malo violavit, ſi igitur dolus abſit
ceſſabit in eiuſdem perſonæ pœna: igitur do-
li mali capaces. &c.* In quibus verborũ
tranſpoſitionem, & præpoſterationem
eſſe nemo nõ videt, quæ ita rectè emẽ-
datur: *Prima verba oſtendunt eum demũ
ex hoc edicto plecti qui dolo malo violavit,
ſi igitur dolus abſit ceſſabit eiuſdem pœna.
Perſonæ igitur doli capaces. &c.* Etenim
genitiv⁹ *eiuſdem* relatione facta ad pro-
xima, præſupponit repetitionem edi-
cti, & dictio *perſonæ* plurali numero
pronunciata, convenit ſequenti illatio-
ni, & ex fide Pandectarum Florentina-
rum principium illius conſtituit, ita vt
locus I C. integritati ſuæ reſtituatur,
abſque vocum commutatione, præpo-
ſita dictione *pœna* dictioni *perſonæ*, quæ
in communibus libris inepte ſine ſen-
ſu, & turbatis verbis antecedit, ſive ex
ſcioli alicujus audaciâ, ſive librarij in-
curiâ, ſive ex incongruâ interpretatio-
ne notarum, quibus dictiones *pœna* &
perſona ſcribi ſolent, vnde multos erro-
res in libris juris civilis irrepſiſſe mani-
feſtum eſt. In quo tamen quia deficit
authoritas veterum Codicum, & com-
munis lectio non omnino eſt incom-
moda, vnicuiq; relinquimus liberum
judicium. Eſt † & aliud in eodem Vl- 4
pia. loco, in §. adverſus eos, mendum
Florentiæ, in verbis: *adverſus eos qui ca-
davera ſpoliant, præſides ſeverius intervent-
re, maxime ſi manu armatâ aggrediuntur.*
Quod ex Norico lib. & alijs ita emen-
datur: *adverſus eos qui cadavera ſpoliant
præſides ſeverius interuenire debent, maxi-
me ſi manu armata aggrediuntur.* Niſi ve-
terem ſcribendi rationem à Lipſio ob-
ſervatam ſequi lubeat, legendo pro di-
ctione *præſides, præſid' eſt. ſive præſides eſt.*
Notandumque in † libris Baſilicõ ex- 5
primi maiorem pœnam eos pati, qui
cum armis, quam qui ſine armis ſepul-
chra ſpoliant. Nam ita in Baſilicis legi-
tur. *Sepulchrorum violatores, & qui ſpoli-
ant corpora defunctorum, ſi cum armis id
faciant, capite puniuntur, ſi abſq́; armis vſq́;
ad metallum.* De honore & violatione
ſepul-

ſepulchorum plura recitant. Alexand. ab Alexand.genial.dier.lib.3.c.2. & 7. Petrus Erodius lib. 4. ſub tit. de ſepulchro violato. Et Rota deciſ.302. incip. non quod,& deciſ.854.in antiquis.

SVMMARIA.

1. *L. fraudati,ff. de publicanis & vectigalibus,vetus lectio defenſa.*
2. *Fraudatoris ſolius res in commiſſum cadere,non alienas.*
3. *De vectigalium ſolutione & commiſſis remiſſivè.*

CAPVT VNDECIMVM.

1 APud Papinianum in l. fraudati ff. de pub. & vectig. vulgo ita legitur: *Si vnus ex pluribus hæredibus rem communem causâ vectigalis ſurripuerit, portiones cæteris non auferuntur.* In Pandectis Florẽtinis pro dictione *cõmunem* legitur *munem:* Eamq; lectionẽ plerique veriorem putant; quod mihi diſplicet, qui ſecundum vulgares Codices potius *communem* legi debere arbitror. Tum propter fidem communium codicum, tum etiam propter authoritatem librorum Baſilicon In quibus non *rem munem*, ſed *rem communem* legitur. Et veriſimile eſt Florentiæ in reſponſo Papiniani primam ſyllabam dictionis *communem* hæſiſſe in liturâ, ac vetuſtate temporis evanuiſſe, aut ab initio ſcripturam depravatam fuiſſe, vt ſunt multa alia imperfectarum Pandectarum Florentinarum indicia. Nam prætérquam, quod dictio *munem*, antiqua & parum frequens ſit, non ſatis convenit ſententiæ Papiniani, apud quem de re obligatâ & obnoxiâ agi ex verbis illis: *cauſa vectigalis ſurripuerit,* ſufficienter intelligitur. Et ex naturâ rei ſubjectæ confirmatur: quia quæſtio apud Papinianum eſt de portionibus cohæredum in re communi conſervãdis, nè ſcilicet ob fraudatum vectigal in re ſurreptâ ab vno cohæredũ, reliquorum portiones committantur. Et quidem Papinianus diſcernit inter ſurripientem & fraudatorem atque cohæredes, qui doli non ſunt conſcij: Fraudatoris enim portio venit in commiſſum: Portiones verò cohæredum nõ auferuntur.d.l.fraudati. Quemadmodum † generaliter conſtitutum eſt in quolibet fraudatore & delinquente, cujus res in commiſſum cadunt, non alienæ: quamuis in eadem navi vel curru cùm fraudatoris bonis deprehẽdantur.l.cotem,§.dominus navis,ff.de publicanis. Id quod etiam obſervatur inter mercium vectorem & mercatorem proprietarium. Illius enim fraude veniunt in commiſſum duntaxat res vectoris propriæ, equi puta, vehiculũ, navis,& ſimilia, non autem merces negotiatoris,l.jubemus,Cod. de navibus nõ excuſandis,lib.11. Secus ſi ipſe mercator dolum adhibuerit, nã tunc mercimonia etiam in commiſſum incidũt; d.l.cotẽ,§.domin' navis,ff.de publica. Aut conſuetudo aliqua vel conſtitutiores licitas cum illicitis commiſſo ſu- 2

3 byciat; Vt † de Andegavensiū & aliorum quorundam morib' scribit Renatus Choppinus de jurisdict. Andegavens. lib. 1. cap. 53, multa elegantia & ad Praxim pertinentia de vectigalium solutione & commissis accumulans, qui amplissimè quoque tractat de personis quæ à vectigalibus sunt immunes, cap. 53.54.55.56. 57. 58. & 59. Quibus addi possunt, que leguntur lib. 3. Legum Hispanicarum in fine.

SVMMARIA.

1. *Judicis arbitrique sordes, itemque cœtus nocturnos l. 12. tab. capite vindicasse.*
2. *L. 3. ff. de termi. moto. itemque l. 6 § qui in acie ff de re milit. vetus lectio defensa.*
3. *Capital, pro capitale veteribus vsurpatum.*
4. *Veterum scribendi mos ab hodierno quantum variaverit.*
5. *In l. fideicommissum ff. vt in poss. legatorum, antiquitatis vestigia observata.*
6. *Terminorum avulsio aut eversio quomodo punienda.*

CAPVT DVODECIMVM.

1 VEteribus † sacratisq; legib' 12. tabularū, prisco loquendi more, ita cautum invenitur: *Quei judex queive arbiter ioure datos, ob rem iudicandam pecuniam cepet, capital estod.* Quibus significatur judicem arbitrūue, qui ob rem judicandam, pecuniam accepisse convictus est, capite puniri. Nam capital antiquis dicebatur, quod capitis pœna luitur. Festus in voce *capital.* Eisdem quoq; legibus, ne quis in vrbe cœtus nocturnos agitaret, decretum fuisse constat: his verbis: *que calmi endo vrbe nox coit coiverit capital estod.* Et hujus antiquitatis vestigia etiam in Pandectis Florentinis reperiuntur. Nā
2 † Callistratus lib. 5. de cognitionibus, *Aliâ quoq; agrariâ lege,* inquit: l. 3. §. vlt. ff. de ter. moto. *quam divus Nerva tulit, cavetur: vt si servus, servave nesciente domino, dolo malo fecerit, ei capital esse, nisi dominus dominave mulctam satisfacere maluerit.* Et Arrius Menander lib. 3. de re militari; l. 6. §. qui in acie, ff. de re militari. *si quis,* inquit *commilitonē vulneravit, si quidem lapide; militia reyciturː si gladio; capital admittit.* Sic enim vbique Pandectæ Florentinæ habent, non *capitale esse,* neque *caput amitti,* vt in vulgatis libris legitur. Cicero † quoque 3
lib. 2. de legibus. eadem voce vsus est, *quique non paruerit capital esse.* Et rectè, nam quamquam Ciceronis leges & IC. nostrorum responsa, non omnino sint adstricta priscis illis verbis legis 12. tabularum, tamen quo plus authoritatis habeant, plerumq; antiquiora & prisca verba illis admiscentur. Cicero lib. 2. de leg. Vt pluribus exemplis vetustorum verborum ostendit Antonius Augustinus, emendat. lib. 2. cap. 2. & Scipio Gentilis Parergon lib. 1. cap. 33. Nec solum juris authores, sed & Plautum, Lucinium, Sylium & alios poëtas capital scripsisse, ostendit versus corū illustrando, Ludovicus Carion, vir doctus & in investigandis antiquitatibus sagax, emendationum lib. 1. cap. 3.

Et

4 Et † eadem forma veteres dixerunt,
femul, virginal, pu eal, vt ex Prudentio
& Apuleio refert Iacobus Reyvardus.
de ambiguitatibus juris lib. 3. cap. 19.
Veteres quoque dixerunt oloe, pro ol-
li vel illi, vt constat ex lege Regia à Sex-
tò Pompeio Festo relatâ, his verbis, *Sei
parentes puer, verberit, ast oleo, plorasſint,
puer diveis, parentum, ſacer. eſto.* Et nomi-
nativos maſculinos plurales in *oe* defi-
niebant quæ postea In i. deſinere cœ-
perunt, vt in carmine Saliari, *pilumnoe,
poploe*, hoc eſt Pilumni populi, & faſci-
noe, pro *faſcini*. Nec geminabant vete-
res literas, vt in *oloe*, pro *illi*, dicebantq;
creduo & adduo, pro *credo, addo*. Ex qui-
bus intelligitur verborum priſca vetu-
ſtas, & quis illis temporibus vſus lin-
guæ latinæ, & quod ſcribendi, loquen-
diq; genus viguerit, à quo poſtea im-
mutatâ loquendi ratione vſq; adeo re-
ceſſum eſt, vt Polybius, qui cum Afri-
cano ſuperiore vixit, teſtetur ſe quo tē-
pore hiſtoriam Romanam contexuit,
vix vnum aut alterum Romæ invenire
potuiſſe, qui quantumuis antiquitatis
curioſus, fœdera quædam inter Roma-
nos & Carthaginenſes vetuſtiſſimis
illis concepta verbis intelligeret, ac ſibi
tunc eam rem ſcribenti interpretare-
tur. Quod tametſi magni momenti nō
ſit, tamen ad conſervandum vetuſtatis
veſtigium, & vt legi 12. tabularum, &
Pandectarum Florentinarū libris, ſua
dignitas & authoritas conſervetur ad-
monendum duximus, præſertim cum
pleraque alia ſimilia in veteribus Pan-
dectis incorruptè ſcripta, ignoratione
antiquitatis depravata inveniantur. Vt
5 † in reſponſo Hermogeniani, in l. ſi fi-
deicommiſſum, ff. vt in poſſeſſionem
legator. *Nihil me per im lædi oportere, i.
per eum.* Nam in legibus 12 tabularum,
im pro *eum* vſurpari conſtat, vt Feſtus
notat, & Macrobius, legumq; fragmē-
ta teſtantur, in quibus eſt *im occidit*, pro
eum occidit, à nominandi caſu.is. ſecun-
dum quæ Iuſtus Lipſius ſubtili inge-
nio, reſtituit verſum Plauti.

*Boni im miſerantur
Illum nunc irrident mali.*

Nec ſolum *im*, ſed & *em* pro *eum* di-
cebant, antiqui, qui his literis *e* & *i* in-
differenter vtebantur non ſolum in
fine dictionis, (vt Macrobius ſcribit Sa-
turn. lib. 1.) verum etiā in prin. & me-
dio cujuſque dictionis, vt incipit, pro
incepit. Ita vt merito Iacobus Cuiacius
Iuris antiquitatiſq; peritiſſimus con-
queratur, obſervat. lib. 3. cap. 38. multa
in antiquis Pandectis rectè & ſecundū
antiquam loquendi formam ſcripta,
quoſdam novis rariſq; appellationib[9]
locorum aut hominū commotos, au-
dacter depravaſſe. Et † quia de auulſis 6
terminis facta eſt mentio, ſciendum eſt
eos, qui terminos agrorum movent vel
evertunt, non tantum pecuniariè, ſed
& pro conditione & voluntate delin-
quentium corporaliter puniri. neque
termini moti ſola pecuniaria mulcta
eſt, ſed pro conditione cōmittentium
res coërcenda eſt. & prout judici ex
cauſæ circunſtantijs & accurata rei in-
ſpectione liquebit, vel intendenda vel
minuenda pœna eſt. Nā divus Hadria-
nus in hæc verba reſcripſit. Nemo du-
bitat peſſimum factum eſſe eorū, qui
terminos agrorum evertunt, & pœnā
in eos pro conditione perſonarum &

mente delinquentiũ statui posset: Nã si splendidiores personæ conuincuntur hoc crimine, qui occupandorum alienorum finium causâ hoc admiserunt, ad tempus relegari debent, vt eorum ætas patitur: si juniores sint, in longius tempus, si seniores in brevius. Quod si non sibi res gerentes everterint terminos, sed alijs ministerium præbentes, hac in re, oportet verberari eos, & in op⁹ publicũ biennio dari: quod si per ignorantiam, aut fortuitò lapides finiũ moverint, sufficiet eos verberari, Saxonico jure gravissima pœna ijs inducitur, qui terminos finium causa positos auulserint, arlo. 28. lib. 2. Speculi Saxonici. De quâ re plura vide apud Renatum Chopinum de jurisd. Andegavensium lib. 1. c. 3. in fine.

SVMMARIA.

1. *Hæreditatem jure & lege non pactis aut conuentionibus obtineri posse.*
2. *Hæreditatem aut jure veteri aut novo acquiri.*
3. *Ius novum, Itemque vetus quod dicatur. & 11.*
4. *Ex testamento vno tantum modo hæreditatem acquiri, ab intestato varijs modis.*
5. *L. 2. ff. de pet. her. emendata & novè ac singulariter explicata. & 9.*
6. *Ius suitatis expositum, & qualiter ex eo iuris quadam prærogativâ multa deferantur.*
7. *Delictum patris filio auferre nequit, que generis naturæve prærogativâ ad eum pertinent.*
8. *An liceat omissâ hæreditate Feudum apprehendere.*
10. *Per alium succedere quis dicatur.*
12. *Hæreditas ad nos pertinere quando dicatur.*
13. *Hæreditas post aditionem hæreditas esse non desinit.*

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

1 HEreditatem † non nisi jure seu lege obtineri posse manifesti juris est l. lege obuenire. De verborum obligationib⁹ pacta enim & conuentiones ad inducendam hæreditariã successionem, nullius sunt momenti: non solum propter improbitatem & tristem casum qui inde metuitur, l. pactum quod dotali, & l. fin. C. de pactis. verum etiam & quidem potissimum propter impossibilitatem ipsius rei. Quoniam in pacto & conventione pluralitas & diversitas personarũ seu cõtrahentium inspicitur. l. 1. de pactis. In hereditariâ verò successione præsupponitur & consideratur personarum identitas. Hæres enim repræsentat defunctum & eadem persona cũ defuncto censetur. Quæ identitatis cõsideratio substantiæ conuentionũ est contraria, & propriè hæreditas non nisi jure acquiritur. Quod † explicans I C. in l. 2. ff. de pet. hær. eleganter respondit, in hæc verba. *Hæreditas ad nos pertinet aut veteri iure aut novo.* Nã quemadmodum per familiæ herciscundæ actionẽ hæreditas dividitur, quę defertur ex testamento, vel ab intestato, sive ex lege, 12 tabularum, sive aliâ; vel ex S C. vel etiam constitutione aliqua, l. 2. in princ. ff. famil. herciscundæ. ita per petitionem hæreditatis, eam demum

succe-

successionem assequimur, quæ ad nos pertinet; aut veteri jure aut non veteri, ex lege 12 tabularũ, aut interpretatione prudentũ ad legẽ 12 tabularũ. Nã † jus vetus seu antiquum, vt Vlpian' ait, d.l.2.ff.famil. herciscundæ. dicitur, nõ solum quod ex lege 12 tabularũ, verumetiam quod ex interpretatione prudentum ad legem 12 tabularum proficiscitur. Quod confirmat Caius, in l. 3. ff. de pet. hæred. dum inter exempla acquirendæ hæreditatis ex veteri jure, illud constituit, si manumisim' defunctum, vel parens noster manumiserit. Interpretatio enim prudentum, jus succedendi patri reservavit in bonis filij, vel filiæ morientis. l. adversus, 30. ff. de inofficioso testam. Vt eleganter rescipserunt imperatores, his verbis: *in successione filij vel filiæ communis, sine liberis & fratribus & sororibus morientis, pater manumissor, quia ei sit ius vetus reservatum, matri præfertur:* jus novum autẽ appellatur, quod ex S C. vel constitutionibus descendit, & quod post legem 12 tabularum est introductum, l. vlt. de regul. juris l. 1. § si nemo ad Tertulli. in verbis: *ius antiquum esto*. Veteri jure duplici ter ad nos pertinet hæreditas, vel ex lege duodecim tabularum, & ab intestato; vel ex testamento quod jure factum est. Etenim licet testamentariæ successiones lege 12. tabularum confirmentur, & proinde etiam lege obuenire dicãtur; l. lege obuenire ff. de verborum signif. Testamenta tamen antiquiorem originem habent, & magis ex voluntate testatoris, quam ex legis authoritate vigorem accipiunt. Ideoq; rectè Cajus. in d. l. 1. discrimen facit, inter hereditatem ex lege 12 tabularũ, & ex testamento jure facto acquisitã. Ex testamento autem † non nisi vno 4
modo ad nos hæreditas pertinet; nempe vi institutionis, ab intestato autem variè, & ex multis causis: quippe quod sui heredes simus defuncto, vel agnati. De cognatis Cajus nihil addidit, quia hos primum vocavit prætor. instit. de bonorum possess. in prin. Item quod defunctum manumisimus, vel parens noster manumiserit; l. 3. ff. de pet. hær. præterea heres quis fit, ex persona heredis, nam heres heredis testatoris hæres est, & ex successione vltimi, fit quoque prioris hæres, text. hic in d. l. 3. Quod quomodo accipiatur, eleganter explicat Franciscus Aretinus. cons. 152. Rursus † (vt Vlp. scribit) in l. 2. ff. de 5
pet. hær. efficitur quis heres vel suo nomine, vel per se, vel per alios; quod responsum nostri temporis, doctissimi variè accipiunt, Glossa & dd. hic. Latè Hippolitus de Riminaldis in l. 1. nu. 21. & seqq. C. qui admit. ad bono. poss. & Franciscus Duarenus anniversariarum disput. lib. 2. c. 7. nec quisquam ferè est, qui non aliquid de eo sibi dicendũ existimet. Haloander, vt ostendat duas tãtum species ab Vlpiano proponi, in d. l. 2. ita legit *sive nostro nomine, sive per aliũ effecti sumus*; Cui refragatur omnium veterum librorum fides atque authoritas, dum ita habent, *sive suo nomine, sive per se, sive per alios heredes effecti sumus*, licet in libris Florentinis dictio *heredes* prætermissa sit ita vt numerus dictionum alternatiuarum trium specierum positionem exigat; quod novissime Antonius Augustinus asserit, in com-

mentarijs suis ad d.l.12.tabularũ. Ego existimo, inquit, Vlpianum, tres casus testamentariæ successionis ex lege 12. tabularum conscripsisse; sive quis suo nomine, quod ad sui heredis jus pertinere arbitror; sive per se, cum extraneus institutus est, sive per alios, servos puta aut filios heres effectus est. Cujus sententiæ equidem accedo, quo ad numerum casuum propositorum. sed casus ipsos restringi ad solam testamentariam successionem probare non possum: cum Cajus in præcedenti regulâ & definitione, in d. l. 1. non minus de successione intestatì ex l. 12 tabularum, quam de testamentariâ disposuerit: possitque aliquis vel suo nomine, vel per se, vel per alios, æquè & multo magis ab intestato, quam ex testamento heres fieri. Credendumque est Antonium Augustinum deceptum fuisse, non satis apta, & præposterâ exemplorum adiectione, quam Iustinianus seu verius Tribonianus ex Cajo subiecit. hic in l. tertia. Illud rectè notat Antonius Augustinus loco citato verba illa *sive suo nomine*, ad jus sui hæredis pertinere; quoniam intestatorum ingenuorum hereditates pertinent primum ad suos heredes, id est liberos, qui in potestate sunt, ceterosque qui liberorũ loco sunt, quos omnes suorum appellatione lex 12. tabularum comprehendit, l. liberorum ff. de verb. significat. seu vt Paulus ait, in l. cum ratio ff. de bonis damnatorum. quibus ob naturalem rationem, quæ parentum hæreditatem liberis adycit, in jure civili *suorum nomẽ inditum* vt Florentiæ. seu vt in cõmunib' libris *indultum*. vel vt rectius apud Haloandrum legitur: *inditum est*. Ita vt non immerito Antonius Augustinus loco citato verbis Vlp. mendum inesse contendat. sed quia periculosæ plenũ opus aleæ est, ex solâ opinione, & conjecturâ, absque veteribus libris emendari I C. nihil mutamus. quamuis & rei subjectæ ratio & dictionum vicinitas, non obscurè coarguat Vlp. forte scripsisse, *sive suorũ nomine*; & quod posteriores literæ seu notæ, temporis antiquitate deletæ, vel obscuratæ fuerint. Nisi lubeat Vlp. liberare omni vitio & existimare eum satis propriè jus suitatis expressisse, verbis illis, *suo nomine*, id est jure suo proprio, & ex speciali prærogativa suitatis potius, quam simplici jure hereditariæ successionis. Etenim † pri- 6
ma causa acquirendæ hereditatis, consistit in jure suitatis: & solidissima est successio, quæ nomine suorum acquiritur: in suis enim heredibus evidenti' apparet continuationẽ dominij eo rẽ perducere, vt nulla videatur hereditas fuisse, quasi olim hi domini essent, qui etiam vivo patre quodammodo domini existimantur, & post mortem patris non hereditatem percipere videntur, sed magis liberam bonorum possessionem consequuntur. l. in suis ff. de liber. & post. Ita vt magis jure suitatis & tanquam filijs quam heredibus bona acquirantur; quemadmodum operæ debitæ à liberto patrono, transeunt ad filium vt filium, & illi debẽtur, licet heres patris non sit; l. si operarum. ff. de operis libertorum. & successio libertorum transit ad liberos patroni, vt liberos, licet illius heredes non sint, l. si patronus §. fin. de bonis libertorũ. Quod

idem

idem est in jure sepeliēdi, in sepulchro parētum, l. vel quod §. liberis. ff. de religio. & sumpti. funerum. in tutela, item in dignitatibus, l. si quis in sacro & l. vnicum § 1. C. de sacrosanctis ecclesijs. in regnis, ducatibus, & similibus potestatibus, quę deferuntur non jure hereditario, sed in vim consuetudinis, seu jure primogenituræ. vocaturque successio singularis, quæ in rem dicitur. l. etiam. ff. de jurejurando. vsque adeo quod pater nec testando, nec delinquēdo suis heredibus, primogeinto, seu alij successori singulari præiudicare possit,
7 d. l. cum ratio. Vnde † peruulgatum est parentem delinquentem, nihil auferre posse liberis, nisi ea quæ ab ipso proveniūt ad eos, sive illi ab intestato succedāt sive ex testamēto. ea vero quæ nō à patre, sed à genere, vel civitate, vel à natura rerū tribuuntur liberis, firma manēt, nec per aliqua patris crimina amittuntur, l. 3. ff. de interdictis & relegatis. vt in eleganti spetie de successione regnorum ducatuum & principatuū deducunt Iohannes de Terra Novâ, olim Galliæ advocatus celeberrimus, in tractatu suo de præeminentijs Delphini Franciæ. & Ludouicus de Molina, de hispanorum primogi. lib. 1. cap. 8. qui scienter adijciunt. quod cum omnium regnorum & principatuum non sit eadem ratio & conditio, quæstione oblatâ propriam cujusque naturam, formam & consuetudinem in succedēdo spectandum esse. Et † huc pertinet
8 celebratissima Feudistarum disputatio an proximiori defuncti liceat omissâ vel repudiata hæreditate feudum apprehēdere. De quo pulchre scribit Castrensis consilio 401. circa finem. parte prima. Hieronimus Oratus consil. 2. lib. 1. & Capiti' decisione 97. & vlt. itē dd. in l. cū qui. ff. de interdictis & rele- 9
gatis. Et † hæc de primâ spetie, seu casu Vlp. In secundo & tertio laborandū non videtur. Per se enim quis heres efficitur, qui ex simplici jure hereditario, ex testamento, vel ab intestato, ad successionem admittitur, absque speciali suitatis vel alterius proprij juris prærogativa. Per † alios autem succe- 10
dimus, cum personam quæ in nostrâ potestate est institutam, puta filiū vel servum, jusserimus adire hæreditatem, & is adeat, aut actum aliquem gerat, ex quo sequatur aditionis pręsumptio. Nā quod Duaremus adfert de procuratore seu de curatore, prorsus ineptum est. Et hæc † de successione ex jure veteri. No- 11
vo jure fiunt heredes omnes, qui ex Senatusconsultis, puta Tertulliano, Orfitiano &c. aut ex constitutionibus ad hereditatem vocantur, d. l. 3. in fine. Rectè † autem scribit Cajus heredita- 12
tem prædictis modis ad nos pertinere: præsupponit emim non tantum delatā, sed & aditam esse hereditatē. qo.l requiritur vt quis heres fiat, & cū effectu instituatur petitio hereditatis: quamuis vulgari more dicatur habere hereditatem cui ea delata est, & qui confestim eam, si velit adire potest. Alciatus in l. nihil aliud. de verbor. sig. Neque † hic dici potest hereditatem, po- 13
steaquam est adita, confundi facultatibus adeuntis, l. sed & si plures. §. vlt. de vulg. & pupil. substit. & desinere esse hereditatem, atque incipere esse proprium patrimoniū heredis qui adijt,

Nam in hoc judicio non principaliter contenditur de rebus ipsis, sed de vniversitate & jure hereditario, & rerum restitutio venit in consequentiam ex officio judicis. ob quod hereditatis petitio rectè instituì posse videtur, etiam si nō tantum adita fuerit hereditas, verumetiam apprehensa possessio rerum hereditariarum. Nec perdi aut vitiari significationem hereditatis, aut hereditariæ successionis, cum semper prosit heredi, & præstet idoneum titulum dominij, quo jus suum tueatur, sive ipse agat, sive ab alijs conveniatur.

SVMMARIA.

1. *Subsidiaria actio pupillis Prodigis &c. adversus Magistratus prodita.*
2. *Eamque & heredi & in heredes concedi.*
3. *Adhibitâ tamen distinctione cum in heredes datur vtrum dolus an culpa intervenerit.*
3. *Eâdem distinctione retentâ, optionem concedi ei qui pupillus fuit quem ex magistratibus convenire velit, si modo omnes soluendo sunt. & 6. 7.*
5. *L. in Magistratus ff. de Magist. conuen. emendata.*
8. *Actio subsidiaria vltimum remedium.*
9. *Magistratus, ante excussum collegam tutoris quando conveniatur.*
10. *Subsidiariam actionem solis pupillis non etiam contutoribus competere.*
11. *Subsidiaria actio quando cesset. & 13. 17. 20.*
12. *Fideiussor idoneus pro administratione tutelæ quis dicatur.*
14. *L. si quis vxori. §. si fugitivum ff. de furt. emendata.*
15. *Indemnitatis promissio quomodo & quando iudici rectè fiat.*
16. *Subsidiariam actionem ex quasi contractu profluere.*
18. *L. vlt. C. de Mag. conuen. emendata & explicata.*
19. *Zeno imperator qualis fuerit.*

CAPVT DECIMVM-QVARTVM.

Non † solum in tutores vel curatores pupilli, adulti, furiosi, mente capti, sed & in magistratus, qui tutores dederunt, actio est prodita, quippe vtilis tutelæ vel negotiorum gestorum, quæ subsidiaria vocatur, & velut sacra quædam anchora, vltimum præsidium auxiliumq; minorib' adfert. Adeo enim interest reipublicæ, res pupillorum & minorum salvas fore, vt non solum tutores & curatores, eorumq; heredes, & fideiussores teneantur ex administratione, verū etiam his excussis perueniri possit ad ipsos Magistratus, quibus imputatur, si vel moniti tutorem vel curatorem nō dederint, vel diutius quam par est, dare distulerint: vel tutorem quidem dederint, sed non idoneum, aut si idoneum dederint non exegerint satisdationem: vel si satisdatio ab initio non fuerit exacta idonea, l. 1. §. Magistratus. l. si tu. & l. adversus. C. de mag. con. quoties enim vitiosè cautum vel satisdatū est, non videtur cautum vel satisdatum. l. quoties ff. qui satisdare cogantur. sed & hoc nomine tenentur Magistratus si de facultatibus vel nominibus tutorū

malè

malè instruxerint prætorem vel præsidem, d.l.1. in prin. Nec † tantum pupilli sed etiam successores eorum subsidiariam exercere possunt. l. 1. §. non tantum ff. eod. et hoc non solum contra Magistratus, verum etiam contra heredes eorum, propter dolum scz aut culpam dolo proximam. In † quo est diversa conditio magistratuum & heredum. Nam non similiter tenentur heredes magistratuum vt ipsi tenentur. heres enim levis culpæ nomine nō tenetur; Magistrat' verò in omne periculum succedit, atque etiam ex levi culpâ tenetur.l.non similiter ff.eo. Et hoc est quod eleganter Alexander Imperator Paterno rescripsit, in l. in heredes C.hoc tit. In heredes Magistrat', cujus non latâ culpâ idoneè cautū pupillo non est, non solere actionem dari. Et ex Diui Pij rescripto confirmat Vlp.in l.quod ad hæredem ff. eo. dum scribit; in hæredem Magistratus, non nisi causâ cognitâ actionem dari, nec aliter eum inquietari, quam si evidenter Magistratus cum minus idoneis fideiussoribus contraxerit, ita quod dolo vel latâ culpâ sit versatus. Eademque † distinctio doli, latæ culpæ, & leuis culpæ plerumque in ipsis Magistratibus conueniendis adhibetur, & observatur quoad admittendum vel excludendum divisionis beneficium, Gloss. & dd. in d.l. in hæredem, nam si ex levi culpâ tantum arguatur Magistratus, denegatur ei, qui pupillus fuit, optio, cum quo agere velit, & pro virili parte vnumquemque convenire debet. Quod si agatur de dolo, vel latâ culpâ eligere potest in quem velit actionem exercere in solidum. Quod probatur eleganti Celsi adolescentis responso. in l. in magistrat' ff.eo. quo ita continetur; in Magistratus qui tutorem dederunt rogo rescribas, vtrum pro virili portione actio danda sit, an optio sit ejus, qui pupillus fuit, cum quo potissimum agat; respondi, si dolo fecerunt Magistratus, vt minimè pupillo caveretur, in quem velit actio ei danda in solidum; sed si neque culpa duntaxat eorum, neque dolo malo id factum est, æquius esse existimo, pro portione in vnumquemque eorum actionē dari. Quæ † posterior responsi pars, in omnib' communibus codicibus corruptè & sine sensu legitur; *sed si neq; culpa duntaxat.* Ideoq; emendari & restitui debet, hoc modo, *sed si*; vel; *sin culpa duntaxat eorum, neq; dolo malo id factum est.* Ita enim propriè stat, & particularem vim suam exercet adversativa, totumque responsum, ipsaq; I C. distinctio est plena perfectaq; dum in priore parte, ob dolum Magistratus singuli tenentur in solidum: in posteriore vero, quia de levi culpâ tantum agitur, pro virili portione, saluo manente divisionis beneficio. Et † ad hunc modum accipiendum est responsum Imp. in l.si tu & collega tuus. C. h.t. quo permittitur magistratibus cōventis postulare, vt pro virili parte tantum actionem excipiant. id enim secundum Celsi distinctionem in d.l. in magistratus. accipere oportet, de Magistratibus ob solam levem culpam conventis: nam dolus aut lata culpa divisionis benificium excludunt. Et vt † in hac parte Celsi distinctio lucem adfert Imp. rescripto, in d. l.si.tu. ita è

diverso in alià parte, Celsi distinctio
collimanda est, ex eodem Imp. rescripto:
Nam quod Celsus generaliter respondet,
magistratum ex culpa conventum, si velit,
non teneri nisi pro virili parte, ex imp.
illo rescripto, restrictionē & limitationē
accipit: vt videlicet ita demum prosit
divisionis beneficium, his, qui ex culpa
tantum conueniuntur, si omnes solvēdo sint,
administrationis finito tempore. d. l. si.
tu &
8 collega. Actio † autem subsidiaria a fine
& effectu nomen habet, quia non datur, nisi
ordine rerum servato, ad extremum
subsidium, & cum omnia alia remedia
deficiunt. Primo enim cōveniuntur tutores
vel curatores, qui administrarunt, eorumq;
fideiussores; tunc cæteri contutores seu
collegæ, ad quorum periculum consortium
administrationis spectat, l. adversus. hoc
tit. id est, inter quos neque à judice,
neque à testatore divisa fuit tutela. Nam
tutores quamnis non administraverint,
atque eo amplius ipsi inter se tutelam
diviserunt, inhilominus deficientib' his
qui administrarunt, indemnitatem insolidum
ei qui pupill' fuit, reliqui præstare
coguntur, excutiunturq; cum fideiussoribus
suis, antequam ad magistratus perveniatur;
d. l. adversus & d. l. in magistratus C.
hoc tit. l. duo & l. in magistratus ff. eo.
adversus quos, vtilis actio ita demum
competit, si vniversis bonis tutorum, seu
curatorum, nec nō fideiussorum excussis
indemnitati pupillorum non sit insolidum
satisfactū.
9 Sanè † aliquando Magistrat' ante
collegam tutoris convenitur, vt si
testamentarius superstes cum dativo in
alterius testamentarij defuncti locum,
divisa tutelà à iudice, seu testatore
gesserit, & is dativus rem non ex fide,
aut alias perperam administravit; tū enim
prius eos qui se per eo obligarunt, vel
Magistratus ipsos, qui illum dederunt,
convenire oportebit, quam ad contutorem
eatur; quia tutelæ divisio hîc impedit,
quo minus consortium administrationis ad
periculum contutoris pertineat. Prodita †
est autem subsidia- 10
ria actio, ad favorem pupilli, ideoque
tutori non datur, nisi cum ignoravit
contutorem qui administravit, non
satisdedisse culpa Magistratus, l.
proponebatur cum seq. ff. eo. Præterea †
hęc 11
actio, etiamsi indemnitati pupilli non
satis sit prospectum, non semper datur in
Magistratum, sed ita demum si
satisdationem idoneam non acceperit; vt
liberari videatur Magistratus, si tempore
decretæ administrationis, tutores seu
curatores aut fidejussores eorum sint
idonei, & solvendo, vt quidam volunt.
Damhauderius de tut. Quod non videtur
admittendum: quia non sufficit, eos
tempore quo constituuntur fuisse idoneos,
vt periculo eximantur Magistratus, sed eo
amplius, satisdatio cautioque idonea
exigenda est. vt eleganter expressit Vlp.
his verbis; si Magistratus ab initio
tutorem idoneum dederit, ac satis non
exegit, non sufficit: quod si satis
exegit, & idoneum exegit, (seu rectius)
elegit, quamuis postea lapsi sint
facultatibus tutores, vel fidejussores,
nihil est quod ei qui dedit imputetur:
non enim debent Magistratus futuros casus
& fortunam prestare. Sed etsi satis non
exegit, idoneus tamen tu-

tor eo tempore fuit, quo tutelæ agi potest, sufficit, Magistratus enim non nisi in subsidium tenetur, quando neque à tutore, neque fidejussore ejus, solidum servari potest pupillo, quod facilè potest, si tutor eo tempore quo tutelæ agi potest, soluendo sit, id est administrationis finito tempore sufficientes facultates habeat, ex quibus quondam pupillo satisfiat, vt respōdit Vlp. in d. §. in magistratus & probant Diocle. & Maximianus, in l. in magistrat⁹. C. eo. tit. Probatio autem non incumbit pupillo, vt probet fidejussores solvendo non fuisse; sed Magistratui; vt doceat eos solvendo fuisse. in d. §. in magistratus. Vnde † rectè quæritur, quantum habere debeat fidejussor, & qualis cautio esse debeat, vt idonea judicetur. Et quidam requirunt tantum in bonis fidejussoris, quantum est in patrimonio pupilli: quorum sententia ex eo dubia redditur, quod tutores pupillorum valde divitum, puta Regum aut principū, non invenirent fidejussores, & rursus, quod fidejussor æquales opes patrimonio pupilli possidens, possit esse rixosus, vel in longinquo habitans, eaque ratione inidoneus. Bart. in l. si quis stipulatus sit Stichum. de verb. obligat. Romanus in l. fin. ff. si certum petat. Alij itaque, & rectius idoneam satisdationem æstimari voluerunt ex facultatibus, nec non ratione loci, & morū, totamque hanc rem permiserunt judicis arbitrio, vt is æstimaret pro negotij & personarum qualitate, idonea vel inidonea esset, cautio, vt multis probat Damhouderius. in tractatu de tutelis. Sed † cum arbitrando judex labi possit, & fidejussorem idoneum approbare, qui revera est inidoneus; potest judex seu Magistratus. sibi consulere, & securitati suæ prospicere per stipulationem indemnitatis, & fidejussionem eo nomine postulandam à tutoribus, vel curatoribus, vt diserte rescripsit Antoninus. hic in l. 1. Et in simili negotio probat Vlp. in l. si quis vxori. §. si fugitiuum. ff. de furt. si fugitiuum meum, quis quasi suum, à duumuiris vel alijs, qui potestatem habent de carcere vel custodia dimittere, acceperit, an is furti teneatur, & placet; si fidejussores dederit, in eos domino actionem dandā, vt hi mihi suas actiones mandent; Secundum † communem lectionē, quæ 14 duob⁹ locis est depravata. priore in verbis *dimittere acceperit*; pro quibus æque malè Florentiæ legitur, per solam dictionem *dimitteret*; cum ex Norico libro legere oporteat *dimittendi acceperit*, hoc modo. *Si fugitium meum quis quasi suum à Duumuiris, vel alijs, qui potestatem habent de carcere, dimittendi, acceperit &c.* posteriore verò, in verbis, *domino actionem dandam*, quæ etsi eodem modo in Pandectis Florentinis legantur, tamen sunt adulterina, non cohærentia sequētibus, & sine sensu: ideoq; licet destituamur authoritate, expungemus dictionem *(domino)* & reponemus *Duumviris*; vt hoc modo legatur, *si fideiussores dederit, in eos Duumuiris actionem dādam. vt hi*, id est, *Duumuiri, mihi suas actiones mandent*. Nam hoc modo elegans est orationis cohærentia, & consequentia. Et sententia Vlp. manifesta; quod si is qui fugitiuum meum quasi suum, à Duūuiris relaxari obtinuit, datâ fide-

jussione indẽnitatis, Duumuiris in fi-
deiussores actionem dari, eamq; ab il-
lis cedi posse domino fugitivi, postea
requirenti, conquęrentique de damno
15 illato sibi per relaxationem. Et ad †
hunc modum interpretes accipientes
responsum illud, quamuis depravatũ,
notarũt valere indẽnitatis promissio-
nẽ, judici vel Magistratui factã. Bart.
in d. §. si fugituum. quia non corum-
pit judicem, inquit Baldus, hic in l. 1.
qui ei indemnitatẽ alicujus facti pro-
mittit; quod verum est, cum non ap-
paret judicem evidenter injustitiam
facere. Sed est dubium, & scrupulus, ad-
versus quem, vt judex secur⁹ sit & peri-
culo liberetur accipiat indẽnitatis pro-
missionẽ. Quod à Bartholo & Ange-
lo locis citatis. Bald. ad d. §. si fugitiuũ.
Castr. in l. si à reo. §. fin. De fidejus' tra-
ditur. Cujus rei, in vsu & praxi frequens
est quæstio, sive ipse judex sibi prospi-
ciat, ne in syndicatu teneatur, sive præ-
tor, aut præfectus, sive executor senten-
tiæ; ne si executio arrestatio, incarcera-
tio, relaxatio inveniatur malefacta, di-
spendium expensarum damnorum &
interesse ad ipsos redundet, sed à parte
ad cujus instantiam quid factum est,
resarciatur. Id quod propriè ad Anto-
nini rescriptum pertinet, hic in l. 1. A
16 quo † priusquam digrediamur, scien-
dum est, subsidiariam actionem, quam
Antoninus vtilẽ vocat, hic in l. 1. esse
tutelæ, vel negotiorum gestorum, &
ita non ex dolo vel delicto, sed ex quasi
contractu profluere, ideoq; & ad here-
dem transire, & non solum sortem, ve-
rumetiam vsuras per eam peti posse. l.
in heredes hoc tit. l. vlt. ff. co. quod ali-
ter se haberet, si ex delicto nasceretur,
& pœnalis esset, & nõ rei persecutoria;
quia actiones ex delicto non transeunt
contra heredes, tot. tit. C. ex delict. de-
functi. & pœnarum vsurę peti, non po-
ssunt. d. l. f. ff. co. Illud † quoque, ad 17
avertendam subsidiariam actionem,
liberandumque magistratum conside-
rant interpretes, si vitio scribæ minus
idonea satisdatio accepta sit quia tunc
non culpa judicis, sed scribæ arguitur,
qui tanquam non amplius ducentis li-
bris auri patrimonium valeret, fideju-
ssorem acceperat; Nam hoc casu, si qua
læsio rebus minoris illata fuisse probe-
tur, non judex qui curatorem dedit, sed
scriba cujus negligentiâ, vel dolo veræ
substantiæ taxatio occultata est, conve-
nietur, ex imp. Zenonis rescripto, secũ-
dum communẽ sententiam interpre-
tum. Quam † probare non possum, 18
quia in rescripto Zenonis, non agitur
de curatore à minore Magistratu dato,
neque de sententiâ & decreto prætoris,
super inventarij confectione (vt vulgus
doctorum interpretatur) interposito,
sed de curatore ab ipso prætore dato, &
constituto, & cui sententia & decreto
prætoris, generalis administratio man-
data & confirmata est; vt apertè indi-
cant prima verba rescripti, sic vt nihil
quæratur apud Zenonem, de actione
subsidiaria, nullæque fuerint partes in-
ferioris Magistrat⁹, nisi fortè in instru-
endo vel renuntiando prætori, de no-
minibus, de facultatib⁹ tutoris, ex quo
non tenetur, nisi dolo vel lata culpa
versatus sit, l. 1. post. prin. ff. co. De quo
Zeno non agit, sed totam dubitationẽ
in eo constituit, an nulla & invalida sit
curato-

curatoris datio, propter vitium scribæ, & erratum in taxatione, seu æstimatione rerũ admissum. Quod negat Zeno imp. propter authoritatem & sententiã prætoris, qui subsidiaria non tenetur, & cujus sententia jus facit. Si tamen ex vitio æstimationis damnum rebus minoris illatum sit, datur in factum actio, adversus scribam, qui dolose vel negligenter versatus est, in æstimatione faciendâ & fidejussione accipiendâ. Quæ vera est sententia ejus, quod à Zenone rescriptum est, & alijs I C. responsis comprobatur. l. Imperator. ff. de statu hominum. l. librarius ff. de reg. jur. l. fin. ff. si mensor falsum modũ dixerit. Bald. cons. 107. incip. magnificus. lib. 1. Et sequendo hanc sententiam quæ vera est, facile intelligitur, posteriorẽ rescripti partem in plerisque libris corruptam depravatamque esse, in verbis *nõ curatoris erit ratio reprehendẽda*. Quoniam Zeno imp. non vult excusari ipsum curatorem, aut rationes illius extra reprehensionem esse, quia ipse fidejussorem dedit, & primo loco etiã ante fidejussorem & scribam conveniri, & excuti debet, secundum notissimas juris regulas, quas etiam ipse Accursius & alij, miserè variantes, hic admittunt. Sed Zenonis scop⁹ & intentio est, quod propter substantiæ taxationem perperam factam à scribâ, non debeat vacillare, aut inualida censeri ipsa curatoris datio, quam ipse prętor tanta solemnitate fecit: sed si damnum rebus minoris illatum neque à curatore, neque à fidejussore recuperari possit, ad scribam perveniri posse. Castiganda est. itaq; lectio, legendumq; non *ratio*, sed *datio*. qui error facile irrepere potuit mutatione vnius literæ; vel etiam innovandi studio alicujus scioli, non tã ad legum dispositionem, quam ad sermonis elegantiam respicientis. vt vitaretur scz in eodem rescripto ejusdem dictionis geminatio. à Zenone admissa, † qui vt scribit Baptista Egnatius, 19
lib. 2. Romanorum principum. vir fuit obscurissimi sanguinis, & cum facie deformis, tum moribus plane tyrannicis, vt Isaurum & barbarum agnoscas. De- 20
nique sciendum est actionem subsidiariam, neque ad prætorẽ neque ad præfectum vrbis, neque ad præsidem provintiæ, neque ad quenquam aliũ pertinere, cui ad instar pręsidis, tutores dandi jus est, cujusmodi sunt procõsules, præfectus Ægipti, legatus proconsulis; sed ad eos tantum, qui minorẽ Magistratum gerunt, quales sunt defensores civitatum, juridicus Alexandriæ, & municipales Magistratus: §. neque autem. instit de satisdat. tut. his enim imputatur, quod satisdationem non exegerint, cum possent recusantes tutores aut curatores veluti suspectos removere, vel pignoribus captis, ad satisdationẽ compellere, d. §. neque autem.

S V M M A R I A.

1. *Pandectarum Florentinarum notabilis emendatio ad legem. si hæres vnus. 7. ff. familiæ herciscundæ. & 3.*
2. *Victoria hæredis, quomodo ei, qui postea apparuit cohæres, prosit. & 4.*

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

QVamuis pandectarum Florẽtinarum exemplar antiquissimum & ob sinceritatem & fidem scripturæ in summa veneratione ab omnibus habeatur, plurima tamen in eo ocurrunt, superiorum temporum calamitate & ignoratione, adeo conturbata & imperfecta, vt non solũ non defendi, sed nec tolerari possint aut debeãt. Extat Venulei responsum, in l. si hæres vnus. ff. famil. herciscũdę. quod Florentiæ ita legitur; *Si heres unus cum sub conditione adiectum coheredem, aut apud hostes adiectum* [*eo*] *haberet, dixerit se heredem esse; & actione expertus vicerit; deinde conditio heredis extiterit, vel post liminio redierit, an victoria commodum debeat eum eo communicari? nam indubitatè judicati actio ei in solidũ competit, & electionem coheredi dandam, id est, aut communicandam eam; aut experiundi faciendã potestatem huic.* In quibus non solum dictio *adiectum* perperam geminatur, sed hoc amplius dictio, *eo* notis inclusa, prorsus supervacanea est; & verba illa, *nam indubitatè iudicati actio ei in solidum competit*, præcedentem dubitationem & interrogationem ineptam atque inutilem constituunt; & cum sequenti responsione & decisione Venulei ex diametro pugnant. Etenim si heredi qui vicit, indubitatè actio judicati in solidum competit, malè dubitatur an victoriæ commodũ communicari debeat ei, qui postea hæres factus est, & valdè incongrua est subjecta responsio atque decisio, per quam is, qui sententiam obtinuit, commodum victoriæ communicare cogitur, aut experiundi potestatem facere ei, qui post victoriã coheres factus est. Quoniam si ei qui vicit, judubitatè actio judicati in solidũ competit, nihil est quod accessionem coheredis timeat, & frustra quæritur, dubitatur & respondetur de necessitate communicandi commodum victoriæ; siquidem verba illa *nam indubitatè iudicati actio ei in solidum competit*, certum securumq; eum, qui vicit, constituũt, & omni dubitatione & metu restituendi, communicandi, compensandique liberant, propter potestatem adverbij indubitatè, id est, indubitanter, certò, atque omni scrupulo & dubitatione remotâ. Plinius lib. 9. c. 4. in verbis indubitatum exemplum. & lib. 31. c. 3. in verbis indubitata spes & in l. quod si velit vers. ancilla. in verb. indubitate hoc quoque restituetur. ff. de ædilitio edicto. Ob quod non solum consensus meliorum codicum, verumetiam ipsa Venulei sententia dictionem causalẽ *nam* repudiant, & interrogativam particulam *an* postulant, secundum lectionem Noricam, in quâ eleganter geminatâ interrogandi particulâ, ita scribitur, *Si heres vnus, cum sub conditione aut apud hostes adiectum coheredem haberet, dixerit se heredem esse, & actione expertus vicerit; deinde conatio heredis extiterit, vel post liminio redierit, an victoria cõmodum debeat cum eo communicari, an indubitate iudicati actio ei in solidum competat.* Quæ interrogandi particula etiam in communibus libris desideratur, cũ tamen omnino sit necessaria, vt hæc sit Venulei sententia; Si hæres vnus cum sub conditione aut apud hostes

stes adjectum cohæredem haberet, dixerit se hæredem esse, & actione expertus vicerit; denide conditio hæredis extiterit, vel postliminio redierit, quæritur an victoriæ commodum debeat cum eo communicari, an indubitatè judicati actio ei in solidum competat, vt sez principaliter de eo quæratur an commodum judicati, excluso cohęrede postafacto, in solidum manere debeat penes eum qui sententiam obtinuit. Quod prima facie videri poterat, propter præventionem & diligētiam ab eo præstitam, & sententiā pendente conditione obtentam, quæ stricti juris est, nec personam eam obtinentis egreditur. Sed † re penitus intro-
2 spectâ, examinatâq;, Venuleo, aliud visum est, ob id quod heredi sub conditione instituto, aut apud hostes existēti, item posthumo; silentium imputari non debeat, si ad hæreditatem post victoriam coheredis peruenerit; tex. in d. l. si hæres. adeo quod pendente conditione leges præcipiant inter coheredes omnia integra manere, in id temp', quo eveniet alterius portionis conditio. l. si solus. ff. de acquirenda hereditate. l. 1. in prin. ff. de bonorū posses. contra tab. Et quod ex re vel ob rem communem ad vnum ex coheredibus pervenit, id alteri vel familiæ hærciscundę vel communi dividundo judicio communicare teneatur, l. si in re communi. ff. de noxa. act. etiamsi pendēte cōditione alterius coheredis alteri quid acquisitum sit; & hoc sive agatur de fructibus ab vno heredum ex rebus hęreditarijs perceptis, sive de sumptibus in ijs factis, sive de ipsis rebus & nominibus hereditarijs vni adjudicatis, seu aliter acquisitis, priusquam alij ad hereditatem pervenirent. d. l. si heres vn' & d. l. si solus. & l. idem & si apud vnū. §. si mihi. ff. de vsufructu accrescend. Cæterum quia apud Venuleum in d. l. si heres vnns. purè institutus, qui pendente conditione alterius, victoriam obtinuit, majore honore à defuncto adfectus fuit, & diligentiæ laudem habet in obtinendâ victoriâ, quæ postea etiā alteri prodest, licet non habeat, nec retineat indubitate judicati actionem in solidum, nec præcise liberetur à communicatione emolumenti obtenti; ex benignitate tamen, & beneficio legis eum favorem consequitur, vt electionem habeat, aut communicādi actionem judicati, aut experiundi potestatē faciendi huic, qui post victoriam coheres effectus est, cessâ illi actione judicati pro parte sua, vt pulchrè facta suppletione verbi *puto*, ex Norico lib. ad constituendum decidendi principium, respondit Venuleus, in d. l. si heres vnus. hoc modo; *& puto electionem coheredi dandam*. Vt † rectè interpretatur Ac- 3
cursius, hic. licet Fulgosius reclamare videatur: Nam durum & iniquum foret, ei qui vicit actionem judicati præcise & absolutè auferri. Et † quod dicitur de eo qui post sententiam obtentā ab vno coheredum, ad hereditatē pervenit, non malè extendit Accursius ad eum qui post litis contestationem & ante pronuntiationem sententię coheres efficitur. Nam licet ante sententiam heres sit, non tamen statim intelligitur præsens esse, aut consentire in hoc, quod coheres in solidū & pro toto

Digitized by Google

debito solus agat. Prætcrea cùm litiscõtestatio à purè instituto facta sit, antequam alius heres fieret, non videtur ratio quare heres postea factus actionẽ ab altero in solidum propositam possit impedire, nisi adversus ipsum coheredem instet & vrgeat, pro consequenda communione ex legis beneficio, d. l. si heres vnus.

SVMMARIA.

1. *L. 4 ff. de decret ab ord faciend. emendata & explicata. & nu. 6.*
2. *Debitorem reipublicæ dimittere aut ambitiosas largitiones facere decurionibus vetitum.*
3. *Si tamen ante viginti annos factæ sint retractari non debent.*
4. *Rationes administrationis publicæ post quæ tempora non retractentur.*
5. *Ambitiosa decreta, itemque ambitiosæ sententiæ quæ dicantur.*
7. *Decuriones donare quibus casibus possint.*

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

1 MVlta ac varia Glossemata ab Irnerio fortè Pandectis interposita commemorat Iacobus Cuiatius, observat. lib. 21. ca. 24. & 25. Quibus † adyci potest quod Vlpianus respondit lib. singulari de officio curatoris reip. in l. 4. ff. de decretis ab ordine faciendis. his verbis: *ambitiosa decreta decurionum rescindi debent, sive aliquem debitorem dimiserint, sive largiti sunt, proindè (vt solent) sive decreverint de publico alicuius vel prædia, vel ædes, vel certã quantitatem præstari: nihil valebit huiusmodi decretum*: Quæ nõ satis cohærent, nec idoneum sensum habent, & à consuetudine latinè loquendi aliena sunt: nam dictiones illæ *proinde vt solent*, inconcinnè medio responso inseruntur, & filum continuæ orationis abrumpunt, impediuntque continuationem conjunctionum, quam dictio illa *sive* expostulat. Iacobus Reyvardus, de ambiguitatibus juris. lib. 5. c. 6. æstuans laboransque quonam pacto rem explicet, primo tentat difficultatem tollere per interpretationẽ vocabuli, vt *proinde* accipiatur pro *propterea si.* perinde ac si dictum esset, propter dimissionem debitoris. sed quia hoc durum est, vt verè durum est, nec sufficit ad integritatem loci restituendam, arbitratur ipse levi correctione adhibitâ, difficultatẽ tolli posse: vt videlicet omissâ dictione *proinde* hunc in modum legatur, *sive largiti sint pro indemnitate, vt solent*. idq; Tribonianũ nõ cõsiderasse, qui cũ *pro indemnitate* scribere debuisset, errãter *proinde* reposuisse videtur. Quod magis durum est & graviore vulnere responsum Vlpiani afficit. nam hac ratione sequentia verba: *nihil valebit huiusmodi decretum*, essent inutilia, nec possent cum primis responsi verbis, *ambitiosa decreta decurionum rescindi debent*, consistere, & simul determinationi mediorũ congruere, quia vtraque eandem sentẽtiam habent nec possunt ad ejusdem orationis absolutionem cumulari vel accommodari. Mihi itaque videtur adverbium *proinde*, retinendũ

Digitized by Google

in eâ significatione, vt accipiatur pro
propterea, propter hoc, quapropter, seu
ideo, ideoque; sed loco suo movendū,
referendumque ad responsi principiū,
vt dependeat ex superiore sententiâ,
hoc modo: *ambitiosa decreta decurionū
rescindi debent, proinde sive aliquem de-
bitorem dimiserint, sive largiti sint, vt so-
lent, sive decreverint de publico alicui
vel prædia, vel ædes, vel certam quantita-
tem præstari, nihil valebit huiusmodi de-
cretum*. Quæ elegans est orationis con-
nexio, elegantem sententiam & deter-
minationem habens, omnibus in rectâ
serie & propriâ sede collocatis, quæ trā-
sposita orationem reddebant duram,
insuavem & ineptam cum sententiæ
perturbatione, quæ nunc clara & ma-
nifesta est. Nam à principio Vlpianus
pro regula generali proponit, ambitio-
sa decreta decurionū rescindi debere,
cui regulæ per illationem subijcit; pro-
inde sive aliquem dimiserint, sive lar-
giti sint, vt solent, sive decreverint de
publico alicui vel prædia, vel ædes, vel
certam quantitatem præstari, nihil va-
2 lebit hujusmodi decretū. Non † enim
in potestate decurionum est aliquem
reip. debitorem dimittere, vel alicui
prædia, aut certam quantitatem decer-
nere, vt ex verbis Traiani constat, apud
Plinium: lib. 10. epistolarū. *Sicut largi-
tiones*; inquit; *ex publico fieri mandata
prohibent, ita ne multorum securitas sub-
ruatur, factas ante aliquantulum tempo-
ris retractari, atque in irritum vindicari
3 non oportet*. Etenim † Iulio Pisoni, Cō-
mune Amisenorum, publice & ante
vigniti annos cum omnium Decreto
quadraginta millia de publico dederat.
Actor municipum hanc pecuniam cō-
dicebat à Pisone; Nam largitiones de
publico fieri, seu ædes, seu prædia, seu
quantitas præstetur, aut debitori pecu-
nia remittatur, Principum mandatis
prohiberi, & irrita esse illa omnia de-
creta, vt ambitiosa: Ex adverso, Iulius
Piso allegabat, sua plurima & maxima
in Remp. beneficia, eò propè omnes
suas facultates erogasse: Addebat etiam
temporis spatium, & postulabat, ne id
quod pro multis suis beneficijs, & lon-
go jam intervallo accepisset, cum ever-
sione reliquæ suæ dignitatis restituere
cogeretur. Si largitiones omnes nulla
temporis prærogativa retractari atque
in irritū vindicari placeat, fore vt mul-
torum securitas subuertatur, nihilque
certo & optimo jure quisque posside-
at. Hic non tam largitionem fuisse, quā
salarium; quam remunerationem. Ita-
que Plinius, apud quem de controver-
sia illa agebatur pronuntiauit ex re-
scripto Traiani Imp. *Que ante viginti
annos acta, & transacta essent, rescindi nō
oportere*. Quo † respexisse videtur Her- 4
mogenianus in l. in omnibus. de diver.
& temp. præs. dum respondit. *reipub.
rationes subscriptas & expunctas, adver-
sus eum quidem qui administraverit vltra
viginti, adversus vero heredem vltra de-
cem annos retractari non posse*. Secundū
quæ accipere oportet quod Modestin⁹
scribit. in l. calculi. de ad. rer. ad. ciuitat.
per. calculi quidem erroris retractatio-
nem etiam post decennij & vicennij
tempora admitti, sed si gratiosè expun-
ctæ dicantur rationes retractari nō de-
bere. scilicet post decennij & vicennij
tempora, intra quæ vt cætera ambitiosa

decreta retractationi subyciuntur. arg. d.l.in omnibus ff. De ambitiosis decretis. Plura de ambitiosis decretis tractat
5 Reyvardus, Loco citato. Rectè † asserens ambitiosa decreta dici, quæ vel gratis, vel acceptâ mercede contra jus & æquum in alicujus favorem à judicibus interponuntur. quomodo ambitiosas sententias dixit Suetonius. in Domitiano *ambitiosas inquit centumvirorũ sententias rescidit*: Quod tamẽ juri civili nõ satis cõgruit nã vt Metian⁹ scribit. in l. servo inuito. §. cum prætor. ff. ad S C. Trebellianum. *cum prætor cognitâ causâ per errorem, vel etiam ambitiosè, juberet hereditatẽ vt ex fideicõmisso restitui, etiam publicè interest restitui propter rerum iudicatarum autoritatem.* & codẽ sensu ambitiosa decurionum decreta accepit Vlp. in d.l. ambitiosa. eademq; ratione idem Vlp. agens de decretis, minoribus rerum suarum administrationem permittentibus, in l. 3. in prin. ff. de minoribus. scribit in hunc modũ, *Divus Severus, & imp. noster, huiusmodi consulum vel præsidum decreta quasi ambitiosa esse interpretati sunt.* Antequam
6 † ab Vlp. responso in d.l. ambitiosa. discedamus, admonendi sumus posteriorem partem ejusdem responsi in §. sed & si salarium. non solum suspectã esse propter orationis duritiem, in verbis *nonnunquam vllius erit momenti* verũ etiam superfluo glossemate onerari in dictione *decuriones*, quæ abundat. atque insuper malè per conjunctionem, *sed & si*, fieri principium §. qui adversativam; *sed si*; desiderat; propterea quod & facti propositio, & juris decisio, in eo non proportionem & conuenientiam, sed oppositionem & contrariam dispositionem superioribus contineat. Ob quod rectè Græci posteriorẽ partem responsi legerunt per exceptivã particulam *nisi*, hoc modo *nisi salarium constituendum. &c.* Et licet in verbis illis; *vllius erit momenti* durities inveniatur, non tamẽ reprehendo, nisi quis sublata dictione *Vllius* malit legere *nonnunquam alicuius erit momenti.* Quod † 7
propius accedit ad Græcorum lectionẽ & juris ratione sustinetur. Licet enim regulariter decuriones seu administratores reip. prædia donare, aut salaria de publico constituere prohibeãtur Bart. Bald. & Platea. in l. 1. C. de præbendo salar. lib. 10. ne sequatur lesio reip. si tamen causæ prædiorum à jure sint approbatæ, l. decurionibus. ff. de decurionibus. puta si decuriones muneris occasione pro patriâ suas erogaverint fortunas, ex reip. bonis alimenta consequũtur. Rursus medicis, artesq; liberales edocentibus, decuriones salaria rectè constituunt. & donare possunt legatis & oratoribus Principum ad eorum civitatem accedentibus, pro personarum & civitatis qualitate, l. iubemus §. scientes de sacros. eccles. Menoch. de arbitrarijs iudicũ. lib. 1. quest. 46.

SVMMARIA.

1. *L. actus legitimi. ff. de reg. iur. & c. actus legitimi cod. tit. in 6. nova & vera conciliatio atque interpretatio. & 6.*

Consti-

Digitized by Google

1. *Constitutiones iuris Canonici, iuri Civili lucem & interpretationem sæpissimè afferre.*
3. *Actus legitimi propriè qui dicantur, & quomodo ab ijs dies conditioque rejciantur.*
4. *Contractus ex authoritate legis descendentes quomodo vocentur legitimi.*
5. *Glossæ. Decij & aliorum sententia reprobrata.*
7. *Optionem servi aliarumque rerum actum legitimum vocari. & lectio l. apud Aufidium ff. de opt. leg. indicat 1. & 8. 9.*
10. *Adoptio, tutoris datio, hæreditatis aditio, sacerdotij collatio, quomodo conditionem recipiant. & 11. 12.*
11. *Actus legitimos conditionem non recipere quatenus facti sunt, quatenus iuris secus.*

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM.

1 IN conciliatione † & intellectu l. actus legitimi. ff. de reg. jur. & c. actus legitimi. eo. tit. in 6. variæ & multiplices sunt interpretum sententiæ. testaturque Bartholus in l. cũ quid. ff. si certum petatur. se nunquam vidisse articulũ juris ad quem difficilius sit assignare rationem. Communior autẽ interpretum sententia est, à I C. in d. l. actus legitimi. tradi non regulam, sed exceptionem à generali regulâ: Generaliter enim, inquiunt, omnes actus diem & conditionem recipiunt, id est in diem & sub conditione, sicut pure fieri possunt. l. 2. ff. de in diem addict. l. sub conditione. & l. quod in diem ff. de act. & oblig. §. omnis stipulatio. inst. de verborum oblig. Ideoque I C. responsum. in d. l. actus legitimi. non loqui absolutè de quibuscunque actibus legitimis, sed duntaxat de certis & expressis, qui speciali ratione debent esse puri & à conditione liberi, propter virtutẽ dictionis relativæ. quæ I C. responso est addita, atque eam naturam & potestatem habet, vt dispositionis cui additur inducat restrictionem. l. omnes populi. ff. de justitia & jure. l. 1. C. de summâ trinitate & fide catholica. Et hæc sententia Decio & alijs adeo plausibilis videtur, vt Pontificis constitutionem, in d. c. actus legitimi. improuidè conceptam, & non nisi per subauditionem relativi sustineri posse arbitrẽtur. opinantes regulariter diem vel conditionẽ in actibus legitimis non reyci, sed in his tantũ in quibus specialis ratio, diei vel conditionis adjectioni refragatur. Et hanc sententiam crebriore calculo probant interpretes existimantes plures esse act' & contract' legitimos, qui tamen recipiunt conditionem. Quam opinionem novissimè confirmat Alciatus, parergon lib. 3. cap. 5. 6. 7. & 8. & Ioannes Corasius, in l. servitutes. ff. de servitutibus. tantâ asseverationis cõstantiâ, vt religiosum judicarem ab ea recedere, nisi in contrarium staret, evidens ratio, & aperta veritas, quę opinioni quantumlibet communi (quæ sepè à prima alicujus interpretis sententia parum discussa procedit) præferẽda est. Et proinde, impetrata aliorum interpretum venia, veritatem sequendo tenebimus, & à I C. in d. l. actus. & à Pontifice, in d. c. actus. non exceptionem, sed regulam generalem proponi, secũdum quam in vniversum omnes actus

legitimi conditionem vel diem nō recipiunt quoniam actus legittimi duntaxat ex legis seu juris authoritate & dispositione procedūt, & ex legis authoritate certam & expressam formam, solemnitatem & perfectionem accipiūt, adeo quod in totum regulentur secundum legis ordinationē, ex qua immediatè procedunt, & ad quam eorum dispositio, & non ad hominem refertur, ita quod nullū in illis, sit hominis aut partium arbitrium; sed sicut actus hominis regulantur secundum intentionem & affectionem hominis, l. nō omnis ff. si certum petatur. l. 1. ff. de pactis. sic actus legis regulantur secundum legis ordinationem & certitudinem. l. legitima. ff. de pactis. Cujus rei confirmatio inde fit manifestior, quod lex atque omnis actus legis seu dispositio juris, ex naturâ suâ semper debeat esse certa, nec admittat incertitudinē, l. in omni parte ff. de juris & facti ignorantia. quæ per conditiones ex varijs & difformibus hominum affectibus adjectas, induceretur contra essentiam legis & actuum legitimorū. d. l. in omni parte. ff. de juris & facti ignorantia. l. multum interest. ff. de condit. & demonstrat. Quod verba Pontificis manifestè coarguunt, quæ generaliter absque vlla adjectione relativa (vnde communiū interpretū disputatio initium habuit) concepta sunt, ac suppletionibus Dini, Decij, & aliorū apertè repugnant. æstimandumque est non per imprudentiam, sed cōsultò ac cum mysterio, absque relativi repetitione, regulam à Pōtifice propositam esse. in d. c. actus. ad tollendam scilicet interpretum disputationem & dubitationem, ex varia natura, & significatione dictionis relativę coortam. in d. l. actus legitimi. Quemadmodum † multa alia in posteriorib' Pontificum constitutionibus prodita videmus, quæ veterum I C. & Pontificum responsis rescriptisque obscuris lucem, dubijs & inter nostros interpretes controversis fidem & certitudinem adferunt. Quod memorabili exemplo confirmat Guido Papæ dum scribit cōsil. 35. parte 1. Clementinam vltimam de testibus fuisse compositam ad decidendum varias opiniones, legistarum & canonistarum, in l. per hanc, C. de tēporibus appellationū & in authēt. qui semel C. de probat. generaliter subyciēs, quod vbi sunt diversæ opiniones inter doctores juris civilis, in casu jure Canonico deciso stari debere decisioni juris Canonici. quod magni faciendum est. Et quod ad rem pręsentē attinet. ex ipsa tituli seu Rubricæ materiâ intelligitur, nō exceptionem, sed regulam à I C. & Pontifice constitui. cum non nisi regulis rubrica, seu titulus conveniat. Cæterum † intelligim' prædicta procedere duntaxat in actib', qui verè & propriè sunt legitimi, id est, qui non solum ex authoritate legis seu juris procedunt, sed hoc amplius immediate tanquam proxima efficiente causâ, ex lege seu jure fiūt, vt sunt adoptio, hęreditatis aditio, tutoris datio à judice, quæ tota est legis actio, & ex legis præscripto pendet; ita quod judex nihil præstet quam executionem, & nudum ministerium ejus, quod lex præcepit. vti etiam observatur in omnibus alijs actibus legitimis, quorum effect', & totus

totus actus pendet ex lege, ita quod nihil nisi facti executio arbitrio hominis relinquatur. Eodem modo quo fit in delictorum pœnis, que ex legis potestate exercentur. Nam vt Vlpianus respõdit, d.l.1.§.1.ff. ad Turpil. facti quidem quæstionem ad judicis cognitionem pertinere, pœnæ vero persecutionem non ejus voluntati permitti, sed legis authoritati reservari. adeo vt veræ germanæq; legitimorum actuũ sint proprietates, quod vt plurimum exerceantur apud eos, quibus legib⁹ specialibus hoc indultũ est, & qui legis actionem habent. l. 2. in prin. C. de manumiss. Paul⁹ lib. 2. sententiarum. ac per certa ac solemnia verba seu modo à lege seu jure præscripto. l. manumiss. ff. de manumiss. vindict. l. si matri. ff. de vulg. & pupil. substit. l. extraneum. C. de hered. instit. Et puram certamq; rei gestæ explicationem comprehendentes.
4 Quod aliter se habet † in his, quæ duntaxat ex authoritate legis seu juris originem habent, vt sunt omnes contractus, qui generali significatione seu appellatione, & non simpliciter; sed secundum quid, id est propter originẽ, quam à lege traxerunt, vocantur legitimi. Quoniam contract⁹ quamuis ex legis authoritate ortum habeant & sustineantur, tamen partium conventioni & arbitrio subiacent, & non ex lege, sed immediatè ex facto, conventione, & pactione hominum, velut ex causâ suâ efficiente, nascuntur & fiunt. l. prima. ff. de pactis. Ideoque hominũ voluntati subyciuntur, & ex eorum arbitrio & affectu conditionem recipiunt.
5 Vnde † sequitur nõ benè sentire Glossam, Deciũ, & alios, in d.l. actus legittimi. actus legittimos eos dici, qui inventi & approbati sunt à lege, seu alia quacunque parte juris. Quoniam regula hæc non loquitur generaliter de omnibus actibus seu contractibus authoritate legis seu juris approbatis, sed de his tantum, qui ex authoritate & dispositione legis immediatè profluunt, formam suam accipiunt, & omninò ac verè legitimi sunt; adeò quod factum conventioque partium in his nihil possit, nisi secundum formam solemnitatis à lege introductæ. Vt clarissimè † 6
ostendunt exempla à I C. relata, in d.l. actus legitimi. non ad enumerationem certarum specierum, in quibus dies vel conditio reycitur (vt communiter interpretes opinantur) sed declarationem ipsius regulæ, per propositionẽ exemplorum & demonstrationem actuum verè legitimorum, in quibus vsus regulæ versatur, & ad significandum ipsam regulam procedere non in quibuslibet contractibus qui authoritate legis sustinentur; sed in his tantũ, qui ex authoritate legis introducuntur, fiunt, & formã suam atque perfectionẽ accipiunt vt est emancipatio, adoptio, manumissio, acceptilatio, hereditatis aditio &c. Quarum naturam diem & conditionem reijcere, non dubitatur.
Sed † controvertũt multi, servi optionem, ob id quod optionis datio seu legatum non vitietur adjectione temporis, vt Paulus indicat. l. alienationis. §. penult. ff. de verb. significatione. & quod non appareat ratio cur potius in servi quã aliarũ rerũ optione dies vel cõditio adijci nõ possit. adeo vt pleriq; 7

hac difficultate commoti, vocem servi expungendam,& *optionis* dictionem ad tutelam referendam existimarint, legendo: *Hæreditatis aditio, optio, datio tutoris*. sed mutatio periculosa est, ideoq; retinenda est vetus lectio, in quâ apud Pap. de servi optione agitur. Sed ita accipiēda, vt quod de servi optione dicitur, exēpli causâ, intelligam' traditum: quia plerumque servorum potius quā aliarum rerum optio & electio legaretur, deque mancipiorum sæpius quam aliarum rerum optione I C. consulerētur & scriberent: vt ex ipsa tituli lectione manifestè apparet. Ideoque hoc Papiniani verbum, de servi optione, ad alias quoque res producatur; vt neque servi, neque aliarum rerum optio, sub conditione, vel in diem, vel ex die fieri possit, vt Petrus Faber scribit, in commentariis, ad d. l. actus legitimi. addita ratione; quia (vt ipse ait) omne jus legati primâ testatione consumitur, absque varietate. l. apud Aufidium ff. de optione legat. Adea vt res legatarij fiat *simul ac si*, vt Florentinus, vel rectius *simul ac* (vt alij libri habent) *dixerit eum*
8 *se sumere*. Quæ † vera quidē est ratio, sed perobscura, illustrandaque ex Pontificijs constitutionibus, quibus perfectius, disponitur; in optionibus, electionibus, postulationib', ac scrutinijs, ex quibus jus oritur eligendi, vota conditionalia, alternativa vel incerta penitus reprobari, c. in electionib' de electi. in 6. propter formam eligendi à jure præscriptam, & ne is qui optat vel eligit cum alterius discrimine in incerto vageur. c. vt quis duas eo. tit. de electionibus. in 6. Quæ vera est ratio, cur apud Labeonem, in d. l. apud Aufidium prima testatione jus eligēdi consumatur;
9 Illud † recte observavit Petrus Faber, quod de optione servi Papinian' dixit, referendum esse ad ipsam optionem, seu electionis actum, non ad optionis dationem seu legatum; licet enim optio sive servi, sive aliarum rerum, neq; sub cōditione, neque in diem fieri possit: tamē testamento legari, dari, & relinqui potest, non minus sub conditione & in diem certum incertumue, quā purè. Quemadmodum quod in diem, vel sub conditione debetur, acceptilatione tolli potest. l. quod in diem. ff. de acceptilationibus. adeo vt ipsa datio possit esse incerta, alternativa, atq; etiā in futurum, iterandæ seu innovandæ voluntatis facultatem continere. l. si quis stipulatus sit Stichum. ff. de verborum obligat. d. l. cum ita. §. 1. versic. sicuti constat. ff. de optione legat. De-
10 nique † cum constet Principem legib' solutum esse, Adrianus Imperator Antoninum Pium ea lege, conditione, & modo adoptavit, vt ipse sibi Marcum & verū Antoninos, adoptaret, vt Spartianus in Elio Vero, Capitolin' in Antonino Pio & Marco Antonino, & ex Dione Xiphilinus in Adriano ad finē
11 referunt. Illud † prætermittendum nō est, regulam conditionem & diem rejcere, quatenus facti sunt, non juris, id est, in conditione ex affectu & arbitrio hominis appositâ, non eâ quæ ex juris seu legis necessitate inest. vt in tutoris datione, quæ licet conditionem nō admittat, valet tamen ita facta: do Titium tutorē si satisdederit. l. muto §. 1. ff. de tutor. vel curator. datis ab his. vnde &

hered

hereditatis aditio valet sub hac conditione, si de jure possum. Et hac ratione accipiendum est quod Vlp. libro. 43. ad edictum, ita respondit. l. si duo necessarij. 38. de acquirenda hereditate. *Si duo sint hæredes necessarij instituti, quorum alter se abstinuit; alter, postea quam prior abstinuit, se immiscuit dicendum, hunc non posse recusare quo minus tota onera hereditaria subeat. Qui enim scit, aut scire potuit illo, abstinente, se oneribus fore implicitum; ea conditione adire videtur.* quia conditio hæc est tacita, & ex legis dispositione, & potētia juris vniversalis procedit, & non facti sed juris est, quæ non reycitur. Bald. in l. extraneum. colum. 4. C. de heredibus instituendis. Et hoc † modo collatio sacerdotij valet jure Pontificio, licet adjectam habeat conditionem, si is cui fit collatio sit capax. 12 gloss. & dd. in d. c. in elect. de elect. in 6. quæ conditio juris, est semper certa, nec inducit suspensionem actus. l. multum interest. & l. conditiones extrinsec⁹. ff. de conditionib⁹ & demonst. Ex quib⁹, vti spero, ingeniosus lector fructum capiet, intelligetque, quomodo accipienda sint quæ novissime Barnabas Brissonius, vir & antiquitatis & juris peritissimus tradidit antiquitatū lib. singulari. cap. 1.

SVMMARIA.

1. *Rusticorum prædiorum servitutem medius fundus qui liber est impedit, vrbanorum non item & 2. fallit tamen vt nu 9.*
3. *Renati Choppini de iure Protimiseos sententia notata.*
4. *Vrbana servitus conspectum prædij servientis requirit, rustica non item.*
5. *Flumen publicū intermedium omnem servitutem impedit, & quod dicatur flumen publicum & 7.*
6. *Pontones quid sint.*
8. *Flumen intermedium quando servitutem non impediat.*

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

1 IN rusticis prædijs fundus medius, qui non est ejus, cui servitus debetur, servitutē impedit. l. si cum servitus. 15. ff. quemadmodū servi. amittātur. l. qui sella. in fin. ff. rustico. prædiorum. quia nec iter, nec act⁹, nec via, nec aquęductus, mio prędio ex summo vtilis esse potest, nisi in explicandâ servitute per medium fundum aliquid fiat, puta eatur, agatur, vel ducatur. l. tria prædia. ff. rustico. prædiorum. l. in tradendis. 16. §. fina. ff. communia prędi. quod non est semper in vrbanis servitutibus, quæ plerūq; explicari possunt, etiamsi per mediū vel interpositas ędes nihil fiat, vt in servitute altius tollendi, luminum & prospectus. Vnde rectè ab Vlpiano responsum est, servitutem altius tollendi & ei deberi posse, qui vlteriores ædes habet. l. loci. §. fin. ff. si servitus vēdicetur. Quod eleganter cōfirmās Paul⁹ in l. & ideo. ff si seru. vēd,

ita scribit: *Et ideo si inter meas & Titij ædes tuæ intercedāt possum ædibus Titij servitutem imponere, ne liceat ei altius tollere, licet tuis non imponatur, quia donec tu non extollis, est vtilis servitus*, seu (vt in libro Florentino legitur) *vtilitas servitutis*.
2 Ex † quibus intelligitur verā esse communem Accursij & Angeli sentētiam, d.l. in tradendis, §. fin. quamuis Bartol' & alij pleriq; repugnent. Quod videlicet vrbanæ servitutes à rusticis in eo differant, quod medium prædium liberum, rusticam servitutem impediat, non etiam vrbanum. quæ ab initio consistit & vtilis est. d.l. & ideo, cum sequenti. cum rustica servitus ita demū convalescat, si medijs prædijs seu ædib' servitus postea imposita fuerit. d. l. in tradēdis, § interpositis Atq; ita Papinianus respondit, l. prędijs, §. vlt. De legat. 3. appellatione ædium, insulam quoq; vicinam ædibus venire, quamuis insula sic adhærere non possit, vt nihil omnino sit interpositum, quasi quod in medio positum est, non prohibeat cōjunctionem.
3 In † quo labi videtur Renatus Choppinus de jurisdictio. Andegavensium, cap. 33. nu. 4. dum confusè differens de vrbanis & rusticis servitutibus, inde confirmari arbitratur consuetudinē Prothimiscos qui vicini fūdi redhibitionem vicino permittit, & in hunc etiam casum porrigi, quo medi' inter vtrumque prædium locus esset constitutus. Id enim contingit, vt rectè, Corneus respondit, consil. 29. volū. 9. nō jure aliquo servitutis realis, sed quia constabat vtrumque fundum eodem contractu ac pretio fuisse venditum, d. l. prædijs. §. vlti. confusè vniversis prędijs constituto pretio: vel quia apparet, contrahentes non empturos aut vendituros fuisse, nisi simul omnes fundos. l. cum ejusdem. l. plerumq;, l. si plura, ff. de ædilitio edicto. Deci' consil. 421. incipiente, planè & subtiliter: columna 2. pulchrè Nicola' Boeri'. Decisio. 251. Ceterùm † quod dicimus, mediū 4
prędium liberum non impedire servitutem vrbanam, intelligendum est, nisi vrbana prædia tam latè ab inuicem distent, vt prospici non possint, aut medius mons aut flumen eorum conspectum auferat, l. si ædes. vrbanor. prędio. nemo enim proprijs ædificijs servitutē imponere potest nisi & is qui cedit; & is cui ceditur in conspectu habeāt ędificia, & officere alterum alteri possit. l. nemo. vrbano. præd. quod secus est, in rusticis servitutibus, in quibus prædia in conspectu esse nihil est necesse. d. l. si quis duas ædes. versic. paruique refert & ibi Accur. & alij. Et † quemadmodū 5
medium prædium in rusticis servitutē impedit, ita in omnibus servitutibus impedimentum præstat flumen publicum, quod non vado vel ponte traij citur sed pōtonibus. l. fin. rustic. præd. Sunt † autem pontones naves trayicen- 6
dis hominibus idoneæ, quarum meminit Cæsar, l. 3. de bello civili. Gellius; & Apuleius, in asino aureo. sic inquiens, vbi vado non poterant, pontonib' transibant. Alij navigium tabularum intelligunt coniunctum duobus lintribus. Et plura de huius vocabuli significatione scribunt Girald', in libro suo de navigijs. & Lazar' Baifius. de re navali. Et prædicta † intelligūtur, *si propter* seu *per* (vt liber Florent. habet) seu 7

verius

verius *prætor*.1. juxta vnius prædia flumen currat, ita vt illa attingat. Alioqui
8 † si tua prædia mihi vicina sunt, deindè flumen, deindè Titij prædia, demum via publica, in quam mihi iter acquiri volo; nihil vetat à te mihi viam dari, vsque ad flumen, deinde à Titio vsquè ad viam publicam d.l.fin. rustic. pręd. Idem juris est si tu eorum prædiorum dominus sis, quæ trans flumen intercedunt, quia consummari, id est, terminari solet viæ servitus vel ciuitate ten' (vt habet liber Florent.) in d. l. fin. vel vsque ad viam publicam: vel vsque ad flumen, quod Pontonibus traycitur; vel ad proximum aliud eiusdem domini prædium, d. l. finali. Inchoari quidem viæ servitutem non posse constat si flumen publicum attingat nostrū prædium, nullo alio interposito: inchoatā autem per prędium interpositum non interrumpi, etiam intercedēte flumine publico, quod pontonib' traycitur: sive prædia ab vtraque parte fluminis sint ejusdem domini; sive diversorum: Quia habet fundamentum principij servitutis. Eaque est vera declaratio ejus quod à I C. respōsum est, de intercedente Flumine publico. in d.l. finali. & in l. servitutes 4. §. fin. ff. hoc titulo. Limitantur prædicta primo
non procedere † si prædium medium 9
sit eius cui servitus debetur: Nam inde servituti impedimentum aut præiudicium non inducitur. Secundò si intercedit solum, aut via publica, ea enim neque vrbanam, neque rusticam servitutem impedit, vt viæ, itineris. &c. nisi agatur de servitute immittendi, protegendi vel proyciendi, vel aliâ in cuius vsu vel explicatione, vel cœlum quod supra solum est occupatur, d. l. finali. vel in solo aliquid agendum est, vt in aquæ ductu, in quo canalibus opus est, & locus publicus aliquo modo occupatur, d. §. publico loco. quod fieri non potest sine licentia Principis, d. §. Publico. à quo obtinendum est jus per locum publicum, non etiam per locum sacrum, aut religiosum; quia per illa loca nec servitus deberi, nec iri potest.

SVMMARIA.

1. *Mandata iurisdictio, quomodo à delegatâ differat & nu. 2. 3.*
4. *Delegatus an & quando subdelegare possit.*
5. *Mandata iurisdictione etiam iudicis dandi facultas concessa videtur, & 6. 7.*
6. *L. cum Prætor ff. de iudic. explicata.*
8. *Legatum Proconsulis mandatam non propriam iurisdictionem habere. Et l. legati. de off. Proconsf. cum l. 1. & l. cognitio. de off. eius cui mand. est iurisd. explicata. & nu. 9. 10. 11. 13. 14. 16.*
12. *L. observare. ff. de off. Procons. emendata.*
15. *L. 2 ff. quis & à quo appell. vera lectio.*
17. *Gilloti opinio reprobata.*
18. *Tutoris & iudicis dandi potestatem non eodem modo competere. reiectâ Fulgosij sententiâ.*
19. *Iudicem dari non posse de causa ad delegantis iurisdictionem non pertinente.*
20. *Merum imperium non mandari.*

CAPVT DECIMVM-DECIMVM.

1 QVamuis † promiſcuè I C. his vocibus, *mandare & delegare* vtãtur, quoad ſignificandi potentiam, ratione tamen ſubjectæ materiæ & adjuncti, magna eſt differentia: Quia mandatur vniverſa juriſdictio, delegatur certæ cauſæ cognitio. Et is cui delegatio cauſæ eſt facta, datus ſeu delegatus judex appellatur: & notionem; nõ juriſdictionẽ habet. l. vnica. ff. Qui pro ſua juriſdictio. l. 1. & 2. C. de
2 peda. jud. Ideoque † prorogatio de perſona ad perſonam coram eo fieri non poteſt. l. conſenſiſſe. 2. ff. de judicijs. Quod fit coram eo, cui mandata eſt juriſdictio, qui veram juriſdictionẽ accipit. vt ſunt legati Proconſulum, Vicarij Principum & Epiſcoporum, atque officiales eorum generales. Item
3 † à Delegato provocand⁹ eſt delegans, dũmodò aliquid priſtinæ juriſdictionis retinverit. c. ſupra quæſtionũ, §. porro, De officio delega. l. 1. & 2. ff. Quis & à quo apell. Ab eo verò, cui mandata eſt juriſdictio, appellatur ad eum, qui provocaretur à mandante. d. l. 1. ff.
4 Quis & à quo appe. Prætereà † quamuis delegatus, ſive à Principe, ſive ab alio ordinario datus, jus exequendæ ſententiæ habeat, cap. ſignificaſti. c. literis. c. quærenti. De officio delegati. c. 3. de eo qui mittitur in poſſeſſio. tamen omnes ſubdelegare aut alium vice ſua judicẽ aut cognitorem dare non poſſunt, etiã poſt litem conteſtatam: quia juriſdictionem non habent, ſed tantũ munere judiciario funguntur: l. à judice. C. de judic. Niſi agatur de delegato, à Pontifice vel Principe, qui in cauſa ſibi commiſſa quolibet ordinario eſt dignior & maior: ca. ſanè. De officio delegati. Alciatus parerg. lib. 2. cap. 12. aut de eo, qui cum poteſtate ſubdelegandi datus eſt. Sed † is cui mandata eſt 5
juriſdictio etiam ab inferiore ordinario, judicem dare poteſt: quia judicis dandi facultas cohæret juriſdictioni, & mandata juriſdictio etiam judicis dandi licentiã complectitur, quamuis nominatim in mandata juriſdictione hęc facultas conceſſa non inveniatur: quia mandata juriſdictione totum officium juris dicendi tranſit. l. 1. §. domus. verſic. an ante. ff. de ſuſpecto tutore. cujus præcipua pars verſatur in conſtituendis judicibus, ad expediendum litigantium cauſas. l. 1. in fine. ff. de juriſdictione omnium judicum. Adeò quod Vlpianus in. l. imperium. in fine d. titulo. in ipſa definitione imperij & juriſdictionis hæc verba adiecerit: *Iuriſdictio eſt etiã iudicis dandi licentia.* quæ referri videntur, non ſolum ad eos qui proprio nomine & jure magiſtratus juriſdictionem habent; verùm etiam ad eos, quibus ea mandata eſt. Nam quamuis ipſi, qui ex alieno mandato juriſdictionem habeant, eam ipſam vlterius mandare nequeant, l. fin. De officio ejus cui mand. eſt juriſd. tamen ſpecialem cauſæ ad ſuam juriſdictionẽ pertinentis cognitionem & deciſionẽ alij committere poſſunt: in quo plus facti quam juris conſiſtere videtur: Cũ dati Iudices non alia de re, quam quæ præſcripta formula continetur, cognoſcant,

ſcant, vt oſtendunt veteris ſolemnitatis inſignia exempla apud Ciceronem, in oratione frumentaria contra Verrē, & in oratione pro Cecinna. l. cum ſideicommiſſum in fine. De confeſſ. Et teſtatur recens & quotidiana praxis & experientia formularum, quibus cauſæ committuntur & delegātur. l. ſolent in prin. De officio proconſulis. c. cū plures, & ibi Gloſſa de officio delegati. in ſexto. & toto tit. de off. delegati. Et † ne
6 dubitatio remaneat, quin mandatam juriſdictionem habentes, cauſarū delegationes facere poſſint, extat apertū Pauli reſponſum. l. cum prætor ff. de judicijs. Quo poſteaquam generali er conſtituerat, judicem dare poſſe eos quibus lege, conſtitutione vel S C. cōceditūr, per conjunctionem hæc verba ſubijciuntur: *Is quoq; cui mandata eſt juriſdictio judicem dare poteſt.* Quibus ſuperiora evidenter confirmantur, addito exemplo de legato procōſulis, quo præcedentia non reſtringuntur, ſed demonſtrantur declarantur & illuſtrantur. l. finali, §. fin. ff. de juris & facti ignoran. Et quamquam † interpretatio
7 hæc ſit veriſſima, non deſunt tamē, qui eam magno conatu impugnare laborent; Ioannes Gillotus de imperio & juriſdictione libro. 2. cap. 22. & ſequēt. poſt alios Neotericos. vide Nicolaum Bellonum libro. 3. ſupput. cap. 10. aſſerentes non omnes, quibus mandata eſt juriſdictio, judicem dare poſſe: ſed eos demum, quibus id ſpecialiter à lege cōceſſum eſt. Ita quod duo ſimul ſint neceſſaria priuſquā judex delegare quidquam poſſit: prius, vt id ei ſpecialiter à lege conceſſum ſit: alterum vt jure ſuo ac propriam juriſdictionem habeat. Et
† quod hic dicitur de legato proconſulis, accipiendū arbitrantur non de quocunque legato, ſed de eo demum cui ſpecialiter conceſſum eſt vt judicē dare poſſit: id eſt de legato proconſulis, cui ſpeciali lege hoc permititur. l. legati. de officio proconſulis. Eâ ratione, quia vt ipſi putant, legatus proconſulis non mandatam, ſed legalem, ordinariam, & propriam juriſdictionem habet. Quod duplici reſponſo confirmant. 8
Prius † eſt Pomponij, cujus hæc ſunt verba; *legati Proconſulis nihil proprium habent, niſi à proconſule eis mandata ſit juriſdictio.* Quaſi à contrario ſenſu, mandata juriſdictione propriam eam habeat, delatam decretamque ab ipſo populo ſeu Principe, à quo legatus cū Procōſule mitebatur in provinciam; ita vt quamuis Procōſul pro arbitrio ſuo juriſdictionem ſuam mandare vel non mandare poſſit, tamen ſi eam mandare velit alij, neceſſe habeat eam mandare legato, qui hoc ipſo propriam legalem & ab ipſo Principe potius, quam Proconſulis beneficio juriſdictionem habere videtur. Alterum † reſponſum 9
eſt Macri I C. in l. cognitio. de offic. ejus cui manda. eſt juriſdictio. ex epiſtola imp. Severi & Antonini ita reſpōdentis: *cum propriam juriſdictionem legatis tuis dederis: conſequens, vt etiam de ſuſpectis tutoribus poſſint cognoſcere.* quibus verbis eum ſenſum attribuunt, vt legatorum propria juriſdictio fiat. Quæ 10
† tametſi authoribus ſuis ſpecioſa videantur, à vero tamen maximè aliena ſunt nec à legib⁹ noſtris admittuntur; quia licet verum ſit, legatum à populo 11

vel Principe mitti solere in provinciã cum proconsule, & proconsulem alij quam legato jurisdictionem suam non mandasse, inde tamen nõ sequitur mãdatam jurisdictionẽ legato fuisse propriam, & quodammodò ab ipso populo vel principe potius, quam proconsulis beneficio acceptam cum liberũ sit Proconsuli mandare vel non mandare potestatem suam, l. solent. de offic. proconsulis. Et sicut mandare vel non mandare jurisdictionem est in arbitrio procõsulis, ita mandatam adimere potest, licet ex honestate Principem de eo cõsulere debeat. d. l. solent. & ibi gloss. & dd. Quod alienum est à legali & ordinariâ jurisdictione, & propriè convenit mandatæ jurisdictioni, quam legatus accipit efficaciter, & immediatè, nõ ex decreto aut constitutione populi vel principis, sed ex mandato & jussu proconsulis. Et destinatio legati, adjunctioque ejus à Principe facta, coarctat quidem Proconsulem, ne alij quam legato suam potestatem mandare possit; sed jurisdictionem legato non attribuit, nec confirmat; cum ex mandato pro-
12 cõsulis sit valida. Quod † apertè probat Vlpianus. in l. observare. in fin. ff. de officio proconsulis. His verbis, *est enim perquam absurdum, antequam ipse iurisdictionem nanciscatur (neque enim prius ei competit quam in provinciam venerit) alij causam mandare, quam non habet*; Quę postrema verba corrupta sunt, & omissâ dictione *causam*, ex æditione Florentinâ & Noricâ ita restitui debent; *alij*
13 *eam mandare quam non habet*. Et † adeo indubitatum fuit I C. veteribus legatũ vti mandatâ, nõ propriâ jurisdictione, vt quoties de proponendo exemplo mandatæ jurisdictionis ageretur, nullũ expeditius aut illustrius habuerint, quã de legato Proconsulis, vt probat Paul⁹. in d. l. cum prætor. de judic. qui proposita thesi generali, quod is cui mandata est jurisdictio judicem dare possit; exemplum subycit de legato proconsulis. Papinianus † quoque, in l. 1. §. qui 14
mandatam ff. de off. eius cui mand. est jurisd. in ipso tractatu mandatæ jurisdictionis, potestatem ejus expendit ad limites mandatæ jurisdictionis, non propriæ & ordinariæ; nam postquam generali definitione tradiderat, mandata jurisdictione imperium, quod lege datur, non transferri, subycit per illationem, & retento eodem themate, animaduersionem legatum Proconsulis non habere, mandatâ jurisdictione. Ita vt inficias nemo ire possit, quin Papinianus exemplum mandatæ jurisdictionis in legato proconsulis constituat, verè mandatam, non propriam jurisdictionem ei attribuens: quam destinatio populi vel principis in nullo variat; cum etiam ex approbatione & nominatione Principis, ab aliquo Magistratu delegatus judex, dicatur vere datus à Magistratu, & non à Principe. l. vltima. quis & à quo appell. Et quod Pomponi⁹ ait. in d. l. legati. legatos proconsulis, nihil proprium habere, nisi à proconsule eis mandata sit jurisdictio; non refertur ad ordinariam & proprio jure competentem potestatem, sed cõvenit cum responso Papiniani, in d. §. qui mandatam. dum scribit: Quamuis is, cui mandata est jurisdictio, vtatur jurisdictione ejus qui mandavit, nec qui-

quidquam ex seipso habeat: veri⁹ tamē esse more maiorum jurisdictionē quidem transferri, sed non merum imperium. ita quod quamuis ab alio mandetur jurisdictio, in veritate tamen jurisdictio transeat & accipiatur, quæ propria dici potest; vel propter vim suam internam, ad differentiā notionis, quæ delegato competit; vel saltem propter vsum & exercitium; id enim cujusque est propriū, quo quisque vtitur & fruitur, etiamsi aliunde acceperit. Brissonius lib. 14. de verb. signi. Cui accedit ex Pomponij responso rectè accepto, neque directo neque per argumentationem à contrario, intelligi mandatā jurisdictionem à procōsule, legato fieri propriam: cum hæc verbis responsi non contineantur; nec valeat argumentum ex negativa oratione sumptū à contrario sensu, Bald. in l. 2. C. de cōditionib. inser. Præterea dictio nisi quę est exceptiva in oratione negativâ (quę legitur in illo Pomponij responso) valdè intensa est, & ex propriâ vi & naturâ negativæ exceptionem inducit, nisi aliquid extrinsecus affirmativè additum fuerit, aut subintellectum ex subjectâ materiâ, Alciatus lib. 3. paradox. c. 4. Couvarruias in epitō. 4. lib. decretaliū in 2. parte c. 4. nu. 6. & seqq. quale hic nihil est, ex quo colligi possit, quod propria jurisdictio, id est, ordinaria quæ proprio nomine exercetur, legato cōpetat. Et quod I C. scribit. l. cognitio de off. eius cui mand. est jurisd. propriam jurisdictionem à proconsule datam legatis suis, nihil ad hanc rem pertinet: Quia I C. propriam jurisdictionē datam legato intelligit, respectu Proconsulis, qui eam dedit seu mandavit, & ad quem verba illa *propriam iurisdictionē dederit*, referuntur, quæ etiā nō incommodè hoc sensu accipi possunt, vt denotent, Proconsulem mandasse jurisdictionem, id est, veram & propriè acceptam jurisdictionem, non simplicem notionem causæ; in vim cujus, cognitio de suspectis tutoribus nō trāsiret, & à legato appellaretur ad ipsum proconsulem quod non fit. Observandumque † est perperam legi Florentiæ. in l. 2. quis & à quo app. *Appellari à legato Proconsul potest*. pro quo ex cōmunibus libris reponendum est *Appellari à Legato proconsulis potest*. Ita† quod inde sententia aliter sentientiū non juvetur. Et quod supradictum I C. respōsum in d. l. cognitio non significet ordinariam legati jurisdictionē, sed mandatam, non solum coarguit ipse titulus, sub quo collocatur, verumetiam tota illius sententia & dispositio; quia proponitur generalis regula, quod mandata jurisdictione simpliciter, transeat cognitio de suspectis tutoribus, etiamsi illa nominatim non sit commissa. Et ad confirmationē hujus regulæ recitat I C. responsum Imp. ad proconsulem Africæ, quod loquitur in mandata jurisdictione legato; sic quod rescriptum illud de legato proconsulis, pro ratione ac confirmatione regulæ prius positæ, non possit de alia jurisdictione accipi, quam de mandata, de qua agitur in regula proposita. Id quod evidentissimè ostēdit Vlpiani respōsum, in l. 1. §. domus. de suspectis tutoribus. quo rursus eadem regula proponitur de mandata jurisdictione, & ad probationem

15 (margin, beside "Observandumque †")
16 (margin, beside "Ita†")

ejus idem rescriptum de legato procõsulis adducitur: addita illatione & argumentatione, quo significat Vlp. plus dubij fuisse in mandata jurisdictione legato Proconsulis, quam in alijs quibus in vrbe mandatur jurisdictio, à Romano magistratu, his verbis: *ergo & si Prætor mandet iurisdictionem, simili modo dicendum est, suspectum apud eum posse postulari; cum enim in provincia sit hoc rescriptum, consequens erit dicere, etiam eum cui à prætore mandata est iurisdictio, posse de suspecto cognoscere.* Quibus Vlp. per argumentationem à minori ad maius, evidenter ostendit, jurisdictionem legato Proconsulis competentem, simpliciter mandatam esse, nõ ordinariam aut propriam: & consequenter secundum regulam hic traditam, eum cui mandata est jurisdictio,
17 judicem dare posse. Vndè † infertur non subsistere quod Gillotus scribit, duo requiri vt judicem quis dare possit. primò quod jurisdictionem proprio jure habeat. deinde quod specialiter facultas dandi judicis concessa sit: Nam sufficit simpliciter mandatam esse jurisdictionẽ, vt iudex dari possit: cum judicis dandi licentia jurisdictioni cohæreat. l. 1. in fin. l. imperium. de jurisdict. omnium judicum. Nec verum est requiri quod specialiter, nominatim, & in individuo hæc facultas dandi judicis concedatur; cum satis sit eam generaliter à lege permitti, ex vi & in consequentiam jurisdictionis alicui competentis; licet specialiter possit etiam concedi hæc potestas ei qui jurisdictionem non habet. Notandum que est in textu nostro non addi dictionem *specialiter* vel *nominatim*, quemadmodum fit ijs locis, in quibus agitur de illis, quæ jurisdictioni non cohærent, nec absque speciali concessione transeunt, d. l. 1. in prin. de off. ejus cui mandata est jurisdictio. Ita quod sententia hujus loci ea sit; judicẽ dare posse eos, quibus hoc lege, S C. aut constitutione specialiter vel generaliter, & in consequentiam jurisdictionis conceditur. Ex quo rursus † infer- 18
tur non rectè Fulgosium in d. l. solet. post. prin. arbitrari, similè esse, id quod dicitur de dando judice, ei, quod de dãdo tutore alio loco dicitur. in d. l. inuito. Nempe, quod datio tutoris neque sit imperij, neque jurisdictionis; id est neutrius regulis perpetuò adhæreat: & neque jurisdictionis nomine, neque in vim imperij transeat; sed ei soli competat cui nominatim hoc dederit, vel lex, vel S C. vel Princeps: Nam hoc verum quidem est, in tutoris datione, sed in judicis datione aliud servatur; quoniam venit sub nomine jurisdictionis ordinariæ, vel mandatæ; etiamsi nominatim in concedenda jurisdictione illius nulla facta sit mentio. hic. in d. l. cognitio. Denique prætermitendum † non est, ita demum 19
judicis dationem tenere, si fiat de causa ad delegantem seu jurisdictionem ejus pertinente; l. vnica. C. qui pro sua jurisdicti[one]. Et proinde procurator Cæsaris qui in lite privatorum idoneus cõpetensque iudex non est, l. 1. C. de jurisdict. omnium judicum. in causa privatorum judicem dare non potest, l. ex consensu. §. 1. de appel. l. 1. C. de peda. judi. nisi cum partibus præsidis fungitur.

fur. l. 3. C. vbi cau. fisca. Additur † in textu Præfectum vrbi judicem dare posse. quod quomodo fiat dubitatur; propterea quod præfectus vrbi criminalium causarum cognitionem habeat. l. 1. in prin. de off. præfect. vrb. quæ mandari non possunt; cum gladij potestas non transferatur l. 1. de officio ejus cui mand. est. juris. Et quidem multa adferuntur us à Gilloto quibus ostendere conatur, etiam ea que sunt meri imperij transferri, si non respiciant publicorum judiciorum exercitationem. Sed rationes illius sunt dubiæ, ita quod eas sequi non ausim. & proindè potius dicemus quod quamuis mādari non possit gladij potestas, ita quod in veritate ad alium transeat, d. l. 1. de off. ejus cui mandata est jurisdictio. dari tamen posse judicem, qui nullam accipit in veritate potestatem, aut jurisdictionem, sed nudum tantum ministeriū, officiumque præstat; ita quod is qui dedit judicem, ipse facere videatur, retenta omni potestate & jurisdictione.

Emendationum libri secundi.

FINIS.

Digitized by Google

ELBERTI LEONINI

EMENDATIONVM SIVE OBSERVATIONVM, LIBER TERTIVS.

SVMMARIA.

1. *Curator minoris quomodo dotem constituere & impendia ad nuptias exhibere debeat.*
2. *Curator dotem promittens vltra vires patrimonij an & quomodo teneatur. & 3.4.*
5. *L. cum post mortem. §. 1. ff. de ad. tut. emendata.*

CAPVT PRIMVM.

1 CVrator † pro minore nõ tantum dotem dare, sed etiam impendia, quæ ad nuptias faciẽda sunt, exhibere tenetur, l. curator. De administ. tutorũ. quæ honestæ personæ sufficiant, l. si curatores. C. de administrat. tutor. inspecta facultate patrimonij & dignitate natalium, l. cũ post mortem. §. De admin. tutor. & l. cum plures. §. cum tutor. ff. eod. quam egredi nõ licet. d. l. cum post mortem, §. 1. Modus enim dotis promittendæ, ex facultatib⁹ & dignitate mulieris maritique statuendus est, quousque ratio patitur. l. quæro. De jure dotium. alioqui si modus exceditur, mulier in integrum restituitur. & quod amplius doti promissum est, quam facultates mulieris valent, ipso jure corruit, respectu superflui, & quatenus mulieris prejudiciũ vertitur. l. sive generalis. ff. de jure do-
2 tium. Sed de † curatore qui supra vires patrimonij dotem promiserit, quæritur an ei sit succurrendum? movet quæstionem (inquit I C.) l. cum post mortem, §. 1. & l. cum plures, §. cum tutor ff. De administratio. tut. quod non, vt de suo dotem daret; sed, cum crederet rationem pupillarem sufficere, promisit. Et tandem eo inclinat. I C. quod distinguere oporteat, vtrum sciens curator non sufficere, promiserit, an verò ignoraverit: vt posteriore casu propter ignorantiam, & æs alienum postea emergens illi subueniatur, priore verò non succuratur; vel quia donasse videatur, vel quia dolo versatus est. d. l. cùm post mortẽ. Quod plerique intelligunt perperam de curatore officiũ suũ egresso, in eo quod proprio nomine promiserit, quoniam tota promissio nomine officij facta est, & curatorem I C. egressum officium dicit, quia supra vires patrimonij promisit, retenta qualitati officij, vt manifestum est, in verbis; *Fratris suæ filiæ curator.* & rursus in verbis, *supra vires patrimonij eius dos promissa sit.* & rursus in verbis, *ille patruus & curator stipulanti spopondit.* Quæ palam arguunt

Digitized by Google

arguunt omnem I C. disputationem esse de eo, qui nomine administratorio
3 excessivam dotem constituit. Et † hoc apertius indicant rationes disputandi à I C. propositæ. dum primò considerat, curatorem, cùm crederet rationem pupillarem sufficere, ignoranter excessisse officium. Secundo scientem curatorem promisisse vltra vires patrimonij. Ita quod tota dubitatio I C. versetur in distinctione, an scienter an ignoranter, vel gerendi negocij causâ, curator supra vires patrimonij dotem promiserit; vt ignoranti succuratur, non etiam scienti, nisi negocij gerendi causâ, id est, neque dolo, neque donandi animo, sed ad vtilitatem puellæ, fortè ne periret magni & vtilis matrimonij occasio, animo atque intentione gerēdi negocium ejus sponte ac voluntariè dotem vltra vires patrimonij promiserit: Quo casu habet mulierem obligatam, vt videlicet tanquam negociorū gestor ac voluntarius administrator, id quod est extra vires patrimonij, exceditq; terminos officij curatorij, à muliere repetat, si iam soluit marito, cui ipse tenetur; vel agat, vt liberetur, si nōdum solutum sit. quoniam ipse egrediendo officium, voluntarius administrator factus est, & tenetur marito etiā deposito curæ officio. arg. l. procurator qui de evictione. De procuratoribus. & l. servum Titij. ff. mandati. Ceterùm
4 quia † curator propter ignorantiā vel negocium gestum regressum habet cōtra mulierem, benignè constitutū est, vt si ex bonis mulieris confici non possit, quod supra vires patrimonij ejus promissum est, curator in hoc quod superfluum est, exceptione relevetur: mulier verò cautionem exponere debeat, quod si quandoq; locupletior cōstante matrimonio facta fuerit, dotis reliquum marito solvet. vt probatur ex ipso I C. responso; d. l. cùm post mortem. In † quo perperam habet communis lectio, verbum *quærat*. rectius autē legitur, reponiturq; ex libro Florentino verbum *queat*. Sed manet imperfecta oratio, nisi suppleatur in omnib' libris dictio (*per*) vt hoc modo respōsum illud legatur: *Quod si mulier per suum curatorem adimplere id quod supra vires patrimonij eius in dotem promisit, nequeat. &c.* Quæ in libris Basilicon adeo imperfectè & intricatè leguntur, vt nihil certi indè constitui possit, sive ad textum ipsum, sive ad scholion illi additū respicias; propter orationem malè cohærentem, & sententiā juris communis dispositioni parum consentaneam; adeò vt probabilitatem habere videatur, conjectura Antonij Fabri, Conjecturar. lib. 6. cap. 16. existimantis totā illam clausulam, *quod si mulier* ineptè atq; superfluè à Triboniano additā, & à Caij responso separandā & reyciendā. De quo tamen amplius deliberandum censeo. 5

SVMMARIA.

1. *L. servum Titij. ff. mandati. noua ac singularis emendatio & interpretatio. & nu. 10. & per totum.*
2. *Mandatu alterius rem propriam vendens, adversus emptorem agere nequit. & 4.*

Digitized by Google

3. *Error in corpore alienationem rei impedit, cum interpretatione l. si procurator ff. de acq. rer. dom.*
5. *Res mea mihi ignoranti vendita, si iussu meo à venditore alij tradatur, præter ius quod venditor habuit nihil translatum est.*
6. *Mandatu alterius rem propriam vendens de evictione non tenetur, rejectis Glossa & aliorum opinionibus.*
7. *Mandatu alterius rem propriam vendēs actionem mandanti cedere, imo nec pretium acceptum restituere cogitur.*
8. *Vendēs rem suam quam defunctus cui successit emerat, non contra emptorem suum, sed adversus defuncti venditorem experitur.*

CAPVT SECVNDVM.

MVltiplex est Glossæ & interpretum disputatio, distinctio atque involutio, in explicando Marcelli responso. in l. seruum Titij. ff. mandati. quod tamen rectè consideratis & observatis facti terminis & circumstantijs, non vsq; adeo difficilē explicationem habet, vt multi opinantur. Nam Marcellus duplicem quęstionem proponit. Priore, seruū titij à me bona fide emptum & possessum, mandato meo ipse Titius vendidit; posteriore verò contra, & ex opposito, ego vendidi seruum Titij ex illius mandato; cum fortè is, cui Titius heres extitit, eum emisset. Et cum in vtrāq; specie de jure evictionis, & de mandato quæreretur, Marcellus secundum diversitatem facti, & circumstantiarum, vtramque quæstionem definit, per decisiones oppositas. Nam † priore casu 2 respondet, Titium quamuis quasi procurator vendidisset rem propriam, obstrictum emptori esse; neque si rē tradidisset, vendicationem ei cōcedendā; & rectè; quia ignoscendum est emptori, qui non divinavit seruum Titij non esse, quem ipse Titius ex mandato alterius simpliciter vendidit. magisque est imputandum Titio, quod mandatū vēdendi, re indiscussa susceperit & executus sit, dum ignoraret servum suū esse; ignoratio enim dominij, seu juris proprij, non inducit dissensum circa corp⁹ aut rem, l. cum in corpus. ff. de acq. rerum dominio. nec impedit alienationem rei, de cujus distractione contrahentes simpliciter consentiunt & paciscuntur. Licet † aliud dicendum sit, 3 quando error est in ipso corpore rei, id est, contrahentes dissentiunt in ipsa rei specie, quam transferre intēdunt. veluti si procurator meus, vel tutor pupilli, rem suam quasi meā vel pupilli tradiderit, l. si procurator. 35. ff. de acquirēdo rerum domin. quia tunc perindè est ac si cum de Titio tradendo actum esset, quis erranter pro Titio Seium traderet, aut pro Pamphilo Sempronium, errando in ipsa specie, seu corpore rei. Et hoc tam ex parte tradentis quam accipientis. l. in venditionibus in prin. ff. de contrahenda empt. Quod † nō est 4 in Marcelli responso, in quo defixo juditio, cōtrahentes in vnā eandemq; rē consentiunt, licet alter jus sibi in ea cōpetens

Digitized by Google

petens ignoret; quod eum, qui bona fide comparat, onerare, aut venditionẽ ex legitimo mandato factam convellere non debet. Quemadmodum aliàs emptio venditioque bona fide facta, non infirmatur, quamvis à non domino, & de re alienà ignoranter facta sit; l. si à Titio. ff. de rei vend. cum similib'. Neque juvandus est mandatarius in Marcelli responso, si pretendat, nõ hoc sibi fuisse propositum, vt dominium seu jus suum alienaret, dum venderet ex mãdato alterius. Licet enim jus suũ ignoraverit, & consequenter non habuit propositum illud alienãdi, tamen quia hoc propositum non fuit declaratum, emptori bona fide comparãti obesse non debet, sed magis ipsi, qui mandatum suscepit, & servum nulla addita demonstratione vel restrictione vendidit. l. si repetendi. C. de condict. ob
5 causam. Tametsi aliud † observetur, si demonstratione aliqua propositum hoc declaretur; veluti si rem meã mihi ignoranter vẽdideris, & jussu meo alij tradideris; Nam in ea specie merito nõ transit dominium quia constat etiã ipsi adversario, hoc mihi non esse propositum, sed quasi venditoris dominium transferre, velut jure emptionis; cũ sequens jussus meus referatur ad praecedentẽ emptionẽ rei & traditionẽ, que ad illam ipsam emptionem limitatur. adeò vt non solum mea intentio, sed & ejus cui fit traditio, dirigatur duntaxat ad hoc jus, quod ex praecedenti emptione mihi acquisitum est. & actione quod jussu, eatenus tantum quis tenetur, quatenus jussit; l. dominiũ. ff. quod jussu. adeo vt is cui traditio facta est ex hoc jussu non possit praetexere ignorãtiam, propter declarationem & demõstrationem jussui additam. Quae † de- 5
ficit quadantenus in eo qui rem suam vendidit ex mandato alterius; aut vẽditionem rei suae mandavit alteri indistincte, & absque vlteriore declaratione; ita vt emptor justam possit allegare ignorantiam, per quam excusatur, & ipsi Titio culpa imputatur, qui rei suae vendendae mandatum suscepit. Rectẽ igitur Marcellus respondet; Titiũ, qui rem quam ignorabat suam, ex mandato alterius vendidit, emptori obstrictũ esse, denegatà illi rei vendicatione, quamvis quasi procurator alterius distraxit; nam bona fides non patitur vt id quod ipse ex mandato sponte suscepto gessit, convellat aut impugnet, cum dãno ejus, qui bona fide cum eo tanquam procuratore cõtraxit; Procurator enim quamvis proprio nomine de evictione non teneatur, nisi fidem suam evictionis nomine obstrinxerit, l. procurator qui pro evictione. ff. de procurat. ipse tamen ei quod ex mandato & vt procurator gessit, contravenire non potest. Etenim constat vendicantẽ venditorẽ, id quod ipse vendidit; exceptione doli submoveri posse, quamvis alio jure dominium quaesierit, l. vendicantẽ. ff. de evictionibus. sive proprio nomine, sive alieno, & ex alterius mandato vẽdiderit. Licet in posteriore casu, ab eo 6
scilicet qui ex alteri' mãdato vendidit, evictio dari non videatur. Quae Marcelli est sententia dum respondet, Titiũ quamvis vt procurator vendidisset obstrictum emptori esse nec vendicationẽ ei cõcedendã, quod perperã Glossae.

& interpretes accipientes, existimant Titium non solum ad rem tradendã, sed etiam de evictione præstanda teneri. Marcellus enim Titio procuratori duntaxat vendicationẽ denegat, onus autẽ præstandæ evictionis non imponit, si fortè ab emptore postea res evinceretur. nisi contra denunciationẽ domini rem venditam tradiderit, l. Papinianus. De publiciana. act. Ita vt prorsus inanes & superfluæ sint, multiplices illæ & inconstanter variantes Glossæ & interpretũ distinctiones & disputationes, ad Marcelli. in d.l. seruum Titij. & Modestini. in d.l. procurator. responsa.

7 Cæterum † quamuis Titius, qui ex mãdato meo rem vendidit, quã ignorabat suã esse, emptori obstringatur, & à vẽdicatione excludatur; nõ tamen destituitur auxilio; quoniã idcirco vt Marcellus asserit: id est, propter hoc, quod Titi⁹ vt procurator emptori obstringitur, denegatâ rei suę vẽdicatione, liberatur mandati actione, ne mãdatori suo pretium ex re sua redactum solvere, aut actionem cedere teneatur. quin vt prorsus indemnis sit, datur ei contraria mandati actio, ad id quod sua interest, si forté intelligens rem suam esse, eam nõ vendidisset. Quæ prioris quęstionis vera est decisio & explicatio.

8 A qua † variat, secundũ facti & cirũstantiarũ differentiã, alteri⁹ quęstionis definitio. In qua immutatâ & conversâ facti specie, Titius nõ procuratoris sed mandatoris personã sustinet, atq; ex ipsi⁹ mandato ego servũ ejus vendidi; cũ forte is cui heres exstitit eum emisset. Ita vt seruus proprio jure ad Titium pertineret, & eo amplius ipsius nomine ex empto actio jure hereditario cõpeteret, vnde Marcell⁹. in d.l. Seruũ Titij. ad istã speciem respondendo, cõtrà inquit, id est ex opposito, si mandator id est Titius (qui mihi venditionẽ rei suæ, & ab alio per defunctũ, cui Titius successit, bona fide cõparatæ, mandavit) ab eo rem vendicare velit, doli exceptione submovebitur: quoniã ipse mandans venditionẽ ex sua voluntate & mandato factam ratam habere debet, cum vigor mandati hoc operetur, vt perinde sit, ac si ab ipso venditio facta esset, quam ipse mandavit, ideoque merito illi regressus denegatur, & adversus mandatarium seu procuratorem, & adversus emptorem rei suæ. cui etiam de evictione obstringitur, si forte contingat rem emptam evinci. Ceterum † quamuis respectu mandatarij seu procuratoris & emptoris, mandatori nullum supersit auxilium, neque de proprio jure, quod ex mandato vendendi in alium translatum est, conqueri possit, habet tamen jure hæreditario regressum ex empto, adversus venditorem testatoris, qui bona fide comparavit, & cui venditor ad tradendum & evictionem præstandam tenebatur, per actionem ex empto; quam Titius jure hæreditario consecutus, non impediente mandato vendendi rem quæ prius sua erat, recte exercere potest, vt Marcelli responso continetur. in d.l. servum Titij. 9

Quod † recte emendatum & explicatũ putavero, si in versiculo. *contra*. pro dictionibus, *ab eo rem vendicare velit*, ex antiquissimo nostro manuscripto libro expunctis dictionib⁹ *eo rem*. reponatur, *ab emptore vendicare velit*. quæ optima 10

est

est orationis cohærentia, & magis perspicuam sententiam continet. credendumq; est temporis inuriâ, literis erosis vel obscuratis pro *emptore* imperitos librarios *eo rem* scripsisse: quod facilè ex vicinitate literarũ & obscuritate abbreviationum contigisse, multis locis ostenditur. Eaq; res dubitationem non habebit, si repudiata dictione *venditione* ex communibus libris legamus *vẽditorem*, hoc modo, *& adversus venditorem testatoris sui habebit ex empto iure hæreditario actionem*. Ita vt quamuis Titius proprio nomine adversus emptorẽ ex mandato suo actionem non habeat, jure tamen hereditario recte experiatur, adversus eum qui defuncto vendidit, cujus heres postea factus est Titius.

SUMMARIA.

1. *Res minorum sinè decreto judicis alienari non posse. & .3.7.9.*
2. *L. si ad resoluendam C. de præd. & alijs reb. min. cum l. 1. ff. eo tit. conciliata.*
4. *L. non solum eo tit. emendata.*
5. *Æris alieni cumulam decretum Prætoris elicere.*
6. *An ex alia causa quam æris alieni interponi possit L. ob æs alienum. d. t. explicata. Ibid.*
8. *Transportum coram iudice factum nisi decretum adsit nihil operatur.*
10. *Alienatio sine decreto facta licet irrita sit, fideiussores tamen quos curator dedit oblig. manẽt.*
11. *Pretium quod in vtilitatem minoris versum est semper restituendum.*
12. *Pecunia in rem pupilli versa quomodo probetur.*
13. *Decretum à quo iudice impetrandum.*
14. *Decreto interposito minor an in totum remedio restitutionis destituatur.*
15. *Imberti sententia notata.*
16. *Pignoris venditionem si publicâ authoritate fiat, minor pati cogitur, & an contra eam restitui nequeat.*
17. *Bartholus defensus contra Ioannem Mauritium.*
18. *Decreto interposito, nullitatis remedio nonnunquam minori succurritur.*
19. *Pignoribus quæ pater minoris dederat non ex fide distractis, quomodo minori succurratur.*

CAPUT TERTIUM.

RVbrica tit. C. de præd. & alijs reb. minor. nõ alienandis. perfectam sententiam cõtinet, respicitque orationem imp. Severi, quâ prohibentur tutores pupillorum & curatores, prædia rustica vel vrbana distrahere. in l. 1. ff. eod. tit. Cujus orationis prohibitio complectitur non solum alienationem prædiorum, sed & obligationem eorum, nec non hypothecæ, & cuiuslibet alterius juris minorib⁹ cõpetentis remissionẽ & cõdonationẽ. pulchrè Anchoran⁹. cons. 242. in fine. Vnde † eleganter Imperatores Isidoro ita rescripserunt. in l. si ad resoluẽdã hoc titulo. Si ad resoluẽdã 2

donationem, quam in emancipatũ te pater cõtulerat. minor. 25 annis cautionem ei emisisti, cum hujusmodi scriptura contra S C. autoritatem data sit) non oberit juri tuo. In quo rescripto ad S C. refertur prohibitio, quam Vlp. in d. l. 1. ff. eodem ex oratione D. Severi inductam scribit. Quæ non sunt contraria sed inuicem cohærentia, & consentanea: Quia orationem Imp. Severi S C. subsecutum est; & faciendi S C. auctor fuit, Severus imperator, oratione recitatâ; multaq; similia exempla exstant in jure nostro. in l. 2. ff. de ferijs. in l. cum hic stat⁹. ff. de donat. inter vir. & vxor. in l. cum hi. ff. de trãsactionibus. cum aliis recitatis à Brissonio. antiquitatum lib. 1. cap. 16. Quod
3 † vero ad prohibitionem attinet, nihil interest, ex qua causa alienatio processerit. Non solum enim per venditionẽ (vt Impp. rescripserunt) in l. non solũ. hæc im- rustica prædia vel vrbana, pupilli vel adolescentis alienari prohibẽtur; sed neque transactione, neque per mutatione, & multo minus donatione, vel alio quovis modo ea transferri à domino suo possunt. Capicius decisione 105. & 113. Quo loco † in vulgatis
4 Codicibus extinguenda est dictio *multo magis* reponendumque *multo minus*, propter orationem negativè conceptam, quæ alioqui est hiulca & depravata. Præterea in eodem rescripto non, *transferre*, activè (vt plerique Codices habent) sed passivè *transferri* legere convenit. Quod † si fortè æs alienum tan-
5 tum sit, vt ex rebus cæteris non possit exsolui, tunc Prætor vrbanus. 1. judex [illegible] clarissimus (vt habet oratio) videatur; qui pro sua religione æstimet, quæ alienari, obligarive possint & debeant. Et hoc est quod Impp. Diocletianus & Maximinianus Leontio rescripserunt in l. ob æs. C. eodem. Ob æs alienum tantum causa cognita, præsidiali decreto interveniente, prædium rusticum minoris rectè distrahi. In quo rescripto † interpp. otiosè disputant, an 6
taxativa illa *tantũ* excludat similes alienandi causas, relatione taxativę facta ad præcedentia verba, quasi ita scriptum esset: *Ob æs alienum tantum*, & quod ibi puncto facto reliqua subsequantur. Quod aliter se habere eleganter ostendit Alciat⁹. dispunct. lib. 4. cap. 5. puncto facto post dictionẽ *alienum* relataq; taxativa ad sequentia verba hoc sensu; Quod ob æs alienum permittatur prędij ad minorem pertinentis alienatio, tantum causa cognita, & obtento decreto. Adeo † vt nec ex causa nuptiarũ 7
minores prædia sua alienare, vel obligare possint absque decreto, l. prędia. & l. fin. Cod. eodem. quod necessariò requiritur, & est de substantia alienationis, debetque intervenire cum causæ cognitione, & circumstantiarũ exploratione: vt examinata & patefacta rerum fide, justa causa interveniat, & liqueat judici appareatque alia mobilia dissolutioni æris alieni non sufficere. l. magis puto §. ne passim. ff. eodem. & quod id de cujus venditione agitur, minori minus damnosum sit, & quod postea authoritate publica & in subhastatione plus offerẽti distrahatur. pulchrè Afflictus. decis. 249. nemine existente qui pluris liceatur. l. ait prætor. §. quæstrum ff. de minoribus. Ex quibus intelli-

8 telligitur præsentiam † judicis, aut legis actionem (quam vulgò transportū vocant) coram schabinis & judicib⁹ ad alienationem, vel obligationem rerum ad minorem pertinentium nō sufficere; neque etiam libello per procuratorem ad prætorem vel præsidem delato, non audita parte alterâ, nulloque adversario in jus vocato, rerum alienationem expediri posse. l. 24. ff. de re judicata. & l. 21. ff. rem ratam haberi l. minorum. C. eod. Quoniam causę cognitio requiritur, nec aliter ea res confici potest, nisi apud acta causis probatis, quæ venditionis necessitatem inferūt, decretum solemniter interponatur. d. l. minorum. Et alienationes † aliter factæ, sunt ipso jure nullæ, etiamsi agatur de causa permutationis, transactionis vel in solutum dationis, l. si minor
9
25. annis Cod. eodem. vel de vectigali, patrimoniali, vel emphiteutico prędio, l. etiam. C. eodem. Nec interest an ipse minor, an curator, an cum curatore minor, sive etiam pater idemque curator alienationē fecerit. A patre enim eodemque curatore prędium emancipatis filijs acquisitum, alienari sine Præsidis authoritate non potest. d. l. cum emancipatis. C. eodem. Et si is qui rusticum prædium minoris distraxit, curatoris officio functus id fecit, venditio contra D. Severi orationē facta, Præsidis sententia rescindetur, quatenus de facto processit, etiamsi venditio fuerit minori vilis, dummodo ipse malit rem recuperare. Math. de Afflictis decis. 83. l. etsi. C. eo. Et adeò nulla est hujusmodi venditio, vt non intelligatur dominiū à minore discedere, l. prædia. & l. si prædium. hoc tit. illibataq; maneat ei persecutio rei suæ, etiamsi nec dolus, nec pretij vilitas, nec læsio intervenerit. Si quidem omisso decreto supervacuum est de viliore pretio & læsione tractare, cum S C. retento dominio, alienandi viam obstruxerit. l. siquidem. hoc tit. In tantum vt nec restitutio minoribus sit necessaria, l. 2. in prin. hoc tit. cum is qui habet viam explicatam & remediū ordinarium, non indigeat remedio extraordinario, nec teneatur ad viam in explicatam recurrere. Baldus hic. in l. 2. Illud † singulare est in hoc articulo, vt 10
quamuis alienatio nulla sit, fideiussores tamen & pignora, quæ ob evictionis periculum ex proprijs rebus curatoris obligata sunt, teneantur & persequi liceat. d. l. & si is. in fin. Quod mirabile est, & contrarium (vt videtur) regulæ accessionis, quę corruente principali etiam solet corruere. Ob quod interpretes putarunt alienationem non omnino perimi, sed aliquid obligationis principalis adhuc superesse, cū saltem nomine obligatus remaneat minor. eodem modo quo sustinetur fidejussoris obligatio minore restituto, vt nō ineleganter tradidit Iohannes Mauricius. de restitut. in integrum. Et hoc est quod Baldus scribit in d. l. et si is. nō lege generali, sed speciali jure infirmari alienationem, ideoq; diversam esse rationem principalis, & accessorij. Quod mihi rectè explicari posse videtur, si cōsideremus alienationem nullam esse, sed non simpliciter absoluteq; verum respectivè quoad quid, & contemplatione minoris tantum. arg. l. exceptiones. ff. de except. & l. 2. de fidejussorib⁹

min. exemplo alienationis de fundo dotali factæ, quæ nulla est ratione mulieris, efficax vero ratione mariti vel alterius vendentis. Hyeronimus Gratus conf. 52. nu. 22. & l. vbi adhuc C. de jure dot. Illud prętermittendum non est
12 † quod tametsi speciali privilegio minoris ætatis alienatio nulla sit respectu minoris, ita vt rem cum fructibus vendicare possit, l. si. prædium. C. hoc tit. nisi emptor fuerit bonæ fidei; l. si cōtra C. si quis ign. rē minor. cōp. vendicationē tamē nō omnino expeditā esse. Nam pretium venditori datum restitui oportet, quatenus probatur in vtilitatē minoris cōversum esse, l. prædiorū C. eod. alioqui emptor conventus doli exceptione agentem poterit repellere. d. l. prędiorum l. vtere. & l. si quidē. eodem. quin & sumptus meliorati prædij emptori conservantur. d. l. si. prædium. in fin. C. eodem. Plerumq; etiā pretiū datū cū vsuris à minore est restituēdū, veluti si debitum fiscale, & vsurarium ex pretio solutū fuerit, prędiū à minore revocari nō poterit nisi oblata emptori sorte cū vsuris, quas debito nō soluto ab initio minor fisco solvere debuisset. vt rescriptis Diocletiani, & Maximiniani manifestatur. in d. l. vtere. & in d. l. si prædiū. Ex quib' rectè scribit Baldus, in d. l. si. prædiū, Quod si Abbas & Conuēt' alienaverint prædiū pro soluenda decima, vel alio jure Pōtifici, licet nō valeat cōtract' propter nō interpositū decretū superioris, id tamē quod alienatū est nō recuperari, nisi restituto eo quod datū, & in vtilitatē monasterij versum est. quoniā est tantū defect' solemnitatis,
15 nō causæ. Modū autē † probandi pecuniā cessisse in vtilitatem minoris vel ecclesiæ Baldus in d. l. si prædiū. constituit in vicinitate actuū, & in eo, quod debitū inuenitur dissolutum, cū propria pecunia minoris vel ecclesię deficeret. Sed meliorē modū & cautionē in hac re praxis, & quotidianus vsus prodidit, quippè vt is qui emit à minore vel ecclesia, ipse creditori minoris, vel ecclesiæ pecuniam numeret, & instrumentum de eo confici procuret. Et hoc est quod I.C. scribit, oportere creditorē curiosum esse quo pecunia vertatur. l. 1. in fin. ff. de in rem vers. Illa vtilis † est quæstio, cum de decreti ad- 13
hibitione agitur, cujus judicis authoritas requiratur; & plerique à judice domicilij, plerique à judice loci vbi res sita est, decretum interponi volunt; plerique vtriusque authoritatem desiderant. Verius est sufficere authoritatem judicis ejus loci, vbi res cōstituta est. l. si prædiū. hoc tit. quamuis etiā domicilij judex non malè adeatur. l. magis. §. illud. ff. eodē. & securissimū fit vtriusq; authoritatem conjungere. Calderinus conf. 1. & Romanus conf. 250. Cum † 14
autem decreti adhibitio ex oratione Severi & S C. sit necessaria, oportunè tractatur, an plenissima securitas emptori inde acquiratur, an vero minor adversus alienationem decreto judicis confirmatam adhuc restitui possit. Et paucis; neque curatoris autoritas, l. 1. & 2. si curator intervenerit, nec consanguineorum amicorum seu affiniū prę sentia, pulchre Ioannes Maurici' de restitut. in integrū ca. 145. nec decreti in terpositio, minorē à restitutione, atq; alijs juris auxilijs excludit, l. si quidē cū

alijs

alijs hoc tit. si vel fraudulēta venditione, participante emptore damnum illi inflictum esse doceatur, l. 2. in fin. hoc tit. aut Prætori obreptum, l. 1. in prin. ff. eodē. sive falsis allegationibus circumuentā ejus religionē, aut viliore pretio venditionē factam esse ostendatur. l. & si præses. & d. l. siquidē. hoc titulo. Vsq; adeo vt minori restitutio detur aduersus suæ rei venditionē, etiamsi in causam judicati capta distractaq; fuerit. l. 1. hoc tit. nisi pro fiscali debito, eoque vero & reali venditio facta sit. Nā pro tali debito res publicè sub hasta distracta emptorib' nō aufertur, neq; minoris ætatis neq; personarū Deo dicatarū privilegio. l. quæcunq;. C. de fide instrumēt. & jur. hastæ fiscalis. lib.
15 11. Cujus † rationē Ioannes Imbert', Instit. forēsium lib. 1. in fin. alioqui de jure & praxi optimè merit', non rectè constituit, in solemnitate hastæ fiscalis, quasi illa tantā firmitatem habeat, vt quod per illam distrahitur, nullo remedio, aut privilegio conuelli vel attentari possit: Nam etiam adversus venditionem pignorum minorib' solet subueniri: l. 1. C. si aduersus pig. vendit. & est text. hic. in l. 1. & 2. Et tamen vt creditor ad pignoris venditionem procedat, necessaria est multarū solemnitatū observatio, & nominatim ac præcipue, vt pign' publicè sub hasta & plus offerenti vendatur. adeò quod hujusmodi solemnitati renunciari non possit, vt ipse Imbertus tradidit. loco citato. Quod itaque pro debito fiscali res vendita emptori non possit auferri, non contingit propter solemnitatem hastæ fiscalis tantū, verū etiam ob hoc quod agatur de debito publico, eoque favorabili, & cui res ipsa est obnoxia cessante obligat. personæ. l. impp. ff. de publicanis. Quia autē pignoris vēdendi † 16 mētio facta est, scire oportet eā minorē pati debere, sive agatur de pignore prætorio, quod cōstituitur per missionē in possessionē, vbi nō cavetur, vt in causa dāni infecti, aut legatorū servādorum: sive de judiciali, quod inducitur, cum pro executione judicati, qui vicit missi' est in bonorū possessionē condēnati l. vnica. C. si in causam judicati pig. capt. sit. l. 1. ff. de bonis auto. Iud possidendis. l. à divo Pio. ff. de re judicata. sive etiam de conuentionali pignore, quod ex conventione partium inducitur. In quo distinguunt Interpp. an ab ipso minore datum sit, an à patre minoris, vel ab alio extraneo cui minor successit; vt posterioribus casibus teneat alienatio, sed minor restitui possit; primo vero sit inutilis, si absque decreto minor pignus dederit, quod verum est. Adversus pignoris autem venditionē, non ob quamuis læsionem restituetur minor, sed ob eam demum, quæ magnum detrimentum, & enormè damnū adfert. d. l. 1. & ibi Bartolus C. si adversus vendit. pig. Solemnitati enim vendendi, & publicæ hastæ hoc tribuitur, vt ob levem & mediocrem læsionem, quæ alioqui sufficeret, non deducatur ad irritum, sed magnum & notabile detrimentum requiratur. d. l. 1. Ob † 17 quod immerito Bartolū reprehendit Ioannes Mauricius, de restitut. in integrum cap. 104. & seq. reyciens illius distinctionem inter modicum & magnū dānū, eâ ratione, quod nunquā ob

Digitized by Google

modicum damnum detur restitutio. l. scio. ff. de in integrum restitutione. quoniam Bartolus distinctionem suã intelligit non de minima & non considerabili lesione, sed distinguit inter læsionem mediocrem, quæ regulariter sufficeret, & illam quæ est valdè magna & ingens, qua opus est, vt venditio publica authoritate facta, retractetur. Id quod nõ malè putaverim extendi posse etiam ad alienationem interposito decreto factam, ne videlicet publica autoritas, ob parvam læsionem revocetur
18 in dubium. Illud † sane verum est, nõ solum beneficio restitutionis, sed etiã nullitatis viã, alijsque actionibus & remedijs minoribus succurri adversus venditionem cum decreto factam, pro diversitate negociorum, & circumstãtiarum quibus legum remedia adaptãtur. Quod ab interpretib' non satis videtur animadversum, dum passim omnes leges ad restitutionem referũt; Restitutio enim tunc solũ necessaria est, cum de sola læsione, veluti ob venditionem minore pretio factam, quæritur; d. l. si quidem. & l. 1. hoc titulo. quod si obreptio probetur prætori, aut fraudulenta, gratiosa, aut per collusionem facta arguatur venditio, nullitatis remedium intentari poterit, l. 1. in fin. & l. & si præses hoc tit. pulchrè Castrẽs. cons. 156. nu. 2. Quod † si creditor pig- 19
nus à patre defuncto, vel ab extraneo, cui minor successit, acceptum, distraxit non bona fide, manet quidem rata venditio (quia cum minore non est contractum) sed datur actio pignoratitia contra creditorem, vel habetur recursus adversus tutores vel curatores, qui talem venditionem fieri sunt passi. l. 2. C. si adversus pig. vend.

SVMMARIA.

1. *L. si ego ff. si cert. pet. & l. cum in corpus ff. de acq. rer. dom. conciliata & novè explicata. & nu. 2. 3. 6.*
4. *Dissensus circa causam dandi & accipiendi an obligationem aut dominij translationem impediat.*
5. *Ignorans conditionem extitisse sub qua emit, vsucapit.*

CAPVT QVARTVM.

Densissima sunt negotiorũ germina, & plerumq; minima facti circunstantia neglecta vel non observata obscuritatem invehit, efficitque vt pro similibus accipiantur, quæ prorsus diversa & dissimilia sunt. Vnde sæpè in jure magna inducitur perplexitas, vt videmus in Vlpiani & Iuliani responsis. in l. si ego ff. si cert. pet. & l. cum corp'. de acquir. rer. dom. in quibus eadem facti species (vt prima facie videtur) ab vtroque I C. proposita, contraria juris decisione dissoluitur. Nam Vlpianus in d. l. si ego. ita scribit *Si ego pecuniam tibi quasi donaturus dedero, tu quasi mutuam accipias. Iulianus scri-*

bit

pit donationem non esse. sed an mutua sit videndum est. & puto nec mutuam esse; magisque nummos accipientis non fieri. cum alia opinione acceperit. Contra Iulianus respondet, in d.l. cum in corpus. *Cum in corpus quidem, quod traditur consentiamus in causis vero dissentiamus, non animaduerto cur inefficax sit traditio; veluti si ego credam me ex testamẽto tibi obligatum esse, vt fundum tradam, tu existimas ex stipulatu eum tibi deberi. Nam & si pecuniam numeratam tibi tradam donandi gratiâ, tu eam quasi creditam accipias, constat proprietatem ad te transire. nec impedimẽto esse, quod circa causã dandi atque accipiendi dissenserimus.* Quod Iuliani responsum omnino adversatur, atque repugnat Vlpiani sententiæ, in ijsdem (vt videtur) propositi facti terminis. Nam Vlpianus, propter dissensum circa causam dandi & accipiendi negat pecuniæ ex causa donationis traditæ, ac ex causa mutui acceptæ, transferri dominium; Quod Iulianus affirmat, constanter asserens efficacem esse traditionem, & proprietatem transire, etiam si in causis tradendi & accipiendi dissenserimus. In quo † est
2 manifesta responsorum & decisionis, contrarietas, & repugnantia: quæ interpretum ingenijs tãtam offudit caliginem, vt propositis quibusdam frivolis divinationibus, antynomiam reliquerint velut indissolubilem, propter confusionem terminorum & non observatam circumstantiarum differentiam: quæ considerata & accepta vt decet omnem difficultatem removet. Nam Vlpianus principaliter non tam de dominio transferendo, quam de donationis seu mutui contractu incundo, & obligatione personali contrahenda agit, vt ex tit. De rebus creditis (cui Vlpiani responsum subest) intelligitur; & evidentius ostendunt verba Vlpiani. in d. l. si ego. *Si ego pecuniam tibi, quasi donaturus &c.* & rursus: *tu quasi mutuam recipias:* que futuram & contrahendam obligationem significant, quã dissensus contrahentiũ in ipsis contrahendi causis impedit. Ita vt sequens numeratio vires transferendi dominij non habeat: Quia nuda est & inefficax, vtpote destituta omni causâ & titulo dominij translativo, propter dissensum in substantia obligationis, l. in venditionibus. in prin. ff. de contrahenda empt. dum alter contrahentium donationis, alter vero mutui contractum celebrare intendit, & ex illo respectivè dominiũ transferre & acquirere. Etenim † secundum notissimas
3 juris regulas nunquam nuda traditio transfert dominiũ, l. nunquã nuda. de acquirendo rerũ dominio. sed ita si venditio aut aliqua justa causa præcesserit, propter quã traditio sequeretur. Quod cum non sit in Vlpiani responso propter dissensum contrahentium in ipsa obligandi substantia & causa, rectè Vlpianus negat transferri dominium ex simplici numeratione seu traditione, quæ nuda est, id est, destituta præcedentis obligationis seu contractus titulo. Quod in Iuliani responso in d.l. cum in corpus. planè diversum est, vtpote in quo agitur non de constituenda causa, & contrahenda obligatione; sed de ea quæ præcedit, & prius contracta est, per traditionem adimplendã,

vt intelligitur ex ipso illo titulo. De acquirendo rerum dominio, & indicant verba præteriti temporis, quibus Iulianus vtitur, *si ego credam me ex testamento obligatum, & rursus tu existimas ex stipulatu eum deberi.*
4 Igitur † quamuis in obligatione contrahenda & constituẽda, dissensus contrahentium impediat ipsum contractum & obligationem, atque effectum traditionis in vim illius secutæ; aliter tamen obseruatur, si validam & efficacem causam & obligationem præexistentem sequatur traditio. Nam tunc quamuis in traditionis actu circa causam dandi & accipiendi dissentiamus, nihil tamen impedimento est quo minus proprietas transferatur, & ab eo qui tradit abeat, maneatque penes accipientẽ, ex causa quæ præcedit & vere subsistit; siue ea sit mutui siue donationis siue alia ad dominij translationem sufficiens; concurrentibus enim plurib' debendi causis sufficit vnam subsistere, vt ex ea acquiratur dominium, l. non vt ex pluribus. ff. de regulis juris. etiamsi is qui tradit, & is qui accipit, in vnam illam eandemque causam non consentiant. Nam hoc casu consensum respectu proximæ causæ, id est traditionis, & acquisitionis inspicimus non etiã ejus quæ remota est. id est, ex qua fit traditio: cum præexistente causa, dominij translativa, traditio volentis dominiũ transferre, & acceptio volentis acquirere, fundamentum inueniat cui incumbat, & ex quo tranferatur & acquiratur dominium; Quemadmodum † in simili is qui sub conditione emit, quamuis conditionem exstitisse ignoret, vsucapit, quia potius substantiam & veritatem causæ præcedẽtis intuemur, quam opinionem. l. 1. §. si sub conditione. ff. pro emptore. 5
Quod † non est in Vlpiani responso, in quo agitur de contrahenda obligatione, & constituẽda causa, quæ propter dissensum contrahentium impeditur, & deficit obligationis causa, substantia & veritas. Ita vt in Iuliani & Vlpiani responsis nulla sit contrarietas aut repugnantia, sed summa consensio & convenientia, accommodata secundum facti diversitatem ad oppositas causas, oppositis decisionibus; secundum veram juris constitutionem ab vtroque I C. approbatã. Adeò vt Vlpianus in d. l. si ego neque novam neq; propriam sed ipsius Iuliani sententiam commemoret. & comprobet, his verbis *Iulianus scribit donationem non esse.* 6

SVMMARIA.

1. *Societatem & pure, & in diem, & sub conditione contrahi.*
2. *Æqualitatem collationis in societate non requiri.*
3. *L. cum duobus. ff. pro socio. explicata, & vetus lectio defensa contra Conanum.*
4. *Operam in societate præstans, ob negligentiam & imperitiam tenetur.*
5. *Maius pretium quid dicatur.*
6. *Partes lucri in societate quomodo ineundæ.*
7. *Damnum amissæ sortis, itemque sors ipsa quomodo communicanda.*

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT QVINTVM.

1 Constat † societatem iniri posse & purè, & in diem, vel ex tempore, & sub conditione. l. 1. ff. pro socio. Nam veterum dubitatio an sub conditione celebrata societas consisteret, sublata est constitutione Iustiniani, apertè disponentis, l. penult. C. pro socio. societatem contrahi posse non solum purè sed etiam sub conditione. Ex qua Iustiniani constitutione addita sunt Pauli responso. in d. l. 1. ff. pro socio. verba illa; *vel sub conditione*; vt videlicet vna lex alteri esset consen-
2 tanea. Porro † in constituẽda societate, nihil necesse est æquales esse cõtrahentium facultates, & æquales res ad ferri in communionem; sed potest alter plus pecuniæ vel operæ conferre altero. l. si societatem. ff. pro socio. Imo vno pecuniam conferente, altero operam, contrahi posse societatem magis obtinuit. l. 1. C. pro socio. Quia sæpè opera alicujus valet pro pecunia. Et
3 hoc est † quod I C. dixit in l. cum duobus. §. si in coëunda. ff. pro socio. *pretium operæ artis velamẽtum est*. Quod Haloander, Budeus Anton. Augustinus, adeò obscurum existimant, vt dicant sensum elici non posse, qui congru⁹ sit eloquentiæ Vlpiani. Franciscus verò Conanus arbitratur textum corruptũ esse, legiq́ue debere non vt solet; *pretium operæ artis est velamentum*; sed *pretium opere artis est æquamentum*. sed hæc Conani lectio neque idoneam sententiam habet, neque auget elegantiã orationis, sed magis obscurat & intricat; Ideoque retinenda est vetus lectio, dicendumque cum magno misterio & elegantia à I C. dictum; *pretium operæ artis esse velamentum*, ea significatione, quod non tam materię ratio, quam manus & artis habeatur. Et quod in exemplis propositis de pecore in communi pascendo, & agro colendo seu poliẽdo, licet opera præstetur, tamen in ea operâ contineri quandam peritiæ & scientiæ professionem, vt indicant præcedẽtia I C. verba; ita vt operę pretium hoc casu habeat velamentum, id est similitudinem, imaginem & speciem artis; Idemque judicetur de hujusmodi opera, in culpâ & imperitiâ præstãda, quod de verâ artis professione. Idque evidẽtius convincunt conjunctæ & rectè intellectæ omnes clausulæ responsi de quo agitur. Nam posteaquam ex Celsi sententia generaliter definitum erat, socios inter se dolum & culpam præstare, suboriebatur dubitatio de eo, qui in coëunda societate pascendi pecoris, aut agri colendi artem operamve pollicit⁹ esset, an videlicet is etiam ad culpam teneretur, quæ occasione artis aut operæ contingeret, forte ex imperitia. Et respondet I C. etiam culpam præstari debere; addita ratione; *quia pretium operæ artis est velamentum*. Quod † est elegantissimum & magnam po- 4
testatem habet, significatque operam hoc casu præstantem, teneri etiam ex negligentia & imperitiâ, propter professionem & pollicitationem operæ, quæ hoc casu instar artis est: ita vt imperitia puniatur, vt in lege Aquilia cõstitutum est, l. idem juris est, ff. ad legẽ

Aquiliam. §. impetu. inst. illo tit. l. cùm in plures. ff. locati. & in locati judicio. vt in eisdem prope terminis respondit I C. l. si quis fundum §. Celsus ff. locati. Et hoc est quod Vlpianus † scribit, in l. mulieris §. res abesse ff. de verborũ sign. his verbis: *quoniam plerumq́, plus est in manus pretio quam in re.* Et quod apud Vergiliũ legitur: *Artificũq́, manus inter se operũq́, labores Miratur.* Etenim harũ rerũ pretiũ nõ in substantia sed in arte positũ est. & manus multarũ artiũ ministra est. Et man⁹ pretiũ dicitur, vbi non tã materiæ ratio quã man⁹ atq; operis ducitur. Cicero: *Provincia ista tibi manupretium fuerit, nõ eversæ per te, sed perditæ civitatis.*

6 Quod † autẽ ad partes societatis attinet, si in contrahendo de ijs nihil cõvenit, nec alteri⁹ arbitrio ea res permissa sit, l. si societatem ff. pro socio. constat æquas esse. quod est intelligendum non respectu personarũ, sed quantitatis, à quolibet collatæ, ita vt si æqualem sortẽ contulerunt æquales partes habeant: si verò disparem eadem proportione, disparitas quoque sequatur lucri & damni; glossa & D D. in d. l. si non fuerit. eandemq; proportonem etiam in operis servari debere, Baldus & Faber existimant, l. 1. C. pro socio. vt qui plus operæ contulit, plus cõmodi habere debeat ratione operarũ arbitrio boni viri, vt explicãt Alexander consil. 133. volũ. 2. & Laurentius Sylvan⁹. cons. 41. Sed Salicet⁹ subdubitat, l. 1. C. pro socio. magisq́; inclinat in contrariũ: Quia, inquit, hominum industria, animorũ vis & vigor magnam vbiq́; habet disparitatẽ, l. inter artifices ff. de solut. quæ in consideratione esse nõ debet, nisi vbi ipsi contrahentes ad illam respexisse comperiuntur. Quod nõ est alienũ à ratione, nisi magna operarũ reperiatur inæqualitas, propter majorẽ alteri⁹ industriã & laborẽ, alterius verò ægritudinẽ aliaq; impedimẽta ab initio fortè non cõsiderata: ita vt meritò hoc casu ad arbitriũ boni viri recurri debeat, idq; ex Bald. & aliorum sententijs. Illud nõ dubitatur quin cõventione partes inæquales cõstitui possint, quod cùm ab alijs sufficienter sit expositũ, à repetitione supersedebim⁹.

7 Sanè † quod ad sortem seu capitalẽ pecuniã attinet, alterò operã conferente, magis obtinuit & æquius est vt is eam præcipuam habeat à quo profecta est. Bald. Castrens. Fulgos. & alij in l. 1. C. pro socio. quãvis damnũ amissę vel deminute sortis, si aliud non convenerit, cõmune sit. Salice. in l. 1. C. pro so.

SVMMARIA.

1. *Refectionis gratiá is cui servitus debetur, ad loca non servientia potest accedere.*
2. *Refectionis vocabulo quid contineatur. & 6.*
3. *Ex contractu an ex vltima voluntate servitus debeatur nihil interest.*
4. *Fundo dominante in plures partes diviso omnibus debetur servitus, cum explic. l. via constitui. §. fin. rust. præd.*
5. *Pacto effici posse nè quis omnino aut certo modo possit reficere.*
7. *Cui reficiendi jus competit, novum opus facere interdictum est. & 9.*
8. *Megensium cum Cliviensibus, & Hollandorum cum Culenburgi comite controversia.*

Qui

10. *Qui servitutem debet ad incommodum servitutis ejusue refectionem nihil facere potest.*
11. *L. refectionis ff. com. prad. emend. & explicata.*

CAPVT SEXTVM.

1 REfectionis † gratia accedẽdi ad ea loca quæ non serviant, facultas tributa his est quibus servitus debetur; text. in l. refectionis. ff. com. præd. dumodo tamen ea facultate vtantur moderatè & quatenus necessitas postulat. l. item sic possunt §. qui habet ff. rust. prædio. Quod eleganter expressit Vlpianus, his verbis: *qua tamen,* id est, per quem locum seu tractũ accedere eis sit necesse; vrgens enim & necessaria refectio est ad mittenda. l. 3. §. Servius ff. de rivis. & cui iter vel alia servitus competit, omnia illa consequitur sine quibus vsum ejus servitutis explicare non potest. l. servitutes. §. si domo ff. vrbanorum prædio. Et ideo si prope tuum fundum jus mihi est aquam è rivo ducere, tacitè hæc jura sequuntur, vt reficere mihi rivum liceat, vt adire quâ proximè possum ad reficiendum cum ego fabrique mei. Item vt spatium relinquat mihi domin⁹ fundi, qua dextra & sinistra ad rivũ adeã, & qua terrã, limũ, lapidẽ, arenã, calcemq; jacere possim: text. in d. l. refectionis in fin. adeo vt nuntiatio novi operis à reficiente rectè contemnatur, & si quis eum apportare advehereq; ea quæ refectioni necessaria sunt, prohibeat, interdicto vti possit.
2 l. servus in fin. de rivis. Etenim † verbo reficiendi, tegere substruere, sarcire, ædificare, item advehere apportareq; ea quibus ad eam rem opus est continentur. l. 1. §. deniq; ait prætor de rivis. Nec † interest an ex contractu, an ex vltima 3
voluntate juris mei concessionem & reficiendi facultatem habeam, d. l. Item sic possunt. Et responsum I C. quod in contrarium citatur, in l. via constitui, § fin. rust. pręd alium sensum & interpretationem habet. Nam I C. Paulus † 4
non agit de his quæ necessario fiunt in fundo serviente ad explicandum vsum servitutis, sed de divisione fundi dominantis, qui pluribus communis erat, & ex cujus partibus divisis plures fundi constituuntur, quibus omnibus debetur servitus, propter diffusam ejus potestatem (vt Paulus ait) per omnes fundi partes. Sed his quibus vlteriores partes divisi fundi cesserunt, vsus dictæ servitutis impeditur & interpellatur, propter interpositas proximas partes, donec vlteriores servitutem transitus per eas acquisierint, aut proximi gratiosè transitum permiserint; antea enim servitus cessat & interpellatur, secundum regulam generalem, propter interpositum medium prædium quod est liberum. Idque eo magis, quod dividentes non censeantur acquisivisse causam à consortibus, sed à seipsis, tanquam à mutua distributione & separatione partium quæ erant confusæ & commixtæ; quodque agatur apud Paulum non de necessario

Digitized by Google

exitu vel aditu ad fundum divisum, qui est consortium aut condividentiũ, sed alterius & extranei. Quod nullam cõmunionem habet cum ipso Pomponij responso, alijsq; juris locis, quibus concessâ servitute vel alio jure, cõcessa intelliguntur in fundo seu prædio concedentis omnia alia, sive quibus concessę servitutis aut alterius juris explicatio haberi nequit, sive agatur de testamẽto sive de cõtractu: Quamvis in testomẽto paulo plenior fiat interpretatio. l. si fundũ sub cõditione, §. 3. de legatis. 1.
5 Sed † omnia prædicta intelligũtur, nisi pacto contrahentium, seu in cessione servitutis aliud convenerit. Fieri enim potest, vt quis jus eundi habeat & agẽdi; reficiendi non habeat, puta si in servitute constituenda cautum sit ne ei reficiendi jus sit, aut sic, vt si velit reficere vsque ad certum modum reficiendi jus sit. l. 3. §. vtilitas. vers. fieri autem potest ff. de aqua quotidiana. Et hoc est quod Pomponius adijcit, hic in d. l. refectionis nisi in cessione servitutis nominatim præfinitum sit quâ, idest, per quẽ tractũ seu locũ accederetur; alioqui verò cessante pacto hujusmodi, eũ cui servitus cõstituta est, tacitè hæc jura sequuntur, vt reficere rivum vel quid aliud, vt adire quâ proximè possum ad reficiendum liceat, text hic in vers. si
6 per tuum. Vsque adeò † vt etiam si põtem quis nouũ velit facere viæ muniẽdæ causa, ei permittendũ sit, quasi pars sit refectionis hujusmodi munitio, ex Labeonis sentẽtia, quæ vera est, si modo sine hoc commeari non possit. d. l. 3. in fin. Si quis autem cum posset aliter, aut cum posset cõpendiaria apportare quæ refectioni necessaria sunt, lõgiori itinere velit apportare, vt deteriorem causam eundi faciat, rectè prohibetur. l. veteres ff. de itinere actuq; privato. Reficere † autem sic accipimus 7
ad pristinam formam iter & actum reducere, hoc est, ne quis dilatet, aut producat, aut exaggeret: Aliud enim est reficere seu in pristinum statũ instaurare, longè aliud novũ quid facere. l. 3. in fin. de itinere actuq; privato, & l. 1. §. deinde ff. de rivis. Et hac ratione novum opus facere videtur, qui aut ædificando aut detrahendo aliquid pristinã faciem operis mutat. l. 1. §. opus novũ ff. de operis novi nunciatio. Reficere enim est, quod corruptum est in pristinum statum restaurare, d. l. 1. §. reficere ff. de rivis. seu ad pristinam formam & modum reducere, sic vt nec dilatet quid nec producat nec deprimat. De qua † re illustres apud nostrates exstãt 8
actiones; etenim cùm superioribus annis Megenses viuente adhuc Carolo de Brimeau eorum domino & comite, aggerem suum Megensem decurrentẽ ex superiori Ravensteindensium territorio, vltra veterem mensuram extulissent, magno molimine dux Clivensis etiam vi adhibita se opposuit; donec Megenses aggerem suum ad veterẽ formam reducerent. Nec dissimilis superioribus annis fuit controversia inter quosdam Hollandræ incolas, & Comitem Culenburgium, de alititudine & formâ aggeris furum, vulgo den Dieſdijck appellati. Et ideo † rectè 9
Vlpianus respondet, in l. 1. ff. de rivis. eum qui rivum per alium locum vult ducere, deprimere vel attollere aut extendere

tendere impunè prohiberi, licet rivum apertum operire seu tegere, vel contra permissum sit: quia tegere & substruere ad refectionem pertinet, d.l.1.§.ver-
10 bo r[illegible]ciendi.de rivis. Illud † quoque certum est, quod vt is cui servitus debetur coarctatur ad terminos refectionis, cum minori incommoditate ejus cujus ager est.l.Servius §.Servius de rivis. Ita è diverso dominus agri qui servitutem debet, nihil facere potest, per quod refectio impediatur, aut vsui servitutis incommodetur. & proinde vt Vlpianus respondit, nec secundum, id est, juxta seu prope rivum (si fortè sub terra aqua ducatur) locum religiosum facere potest, ne servitus intereat. Sed etsi dominus agri, rivum per quē quis aquā jure ducit, deprimere vel elevare velit, prohiberi poterit ab eo cui jus aquæ ducendæ competit, quasi vim patiatur, vt vsui servitutis incōmodetur. d.l.Servius in fin.de rivis. Quoniam vt is cui servitus debetur, rivum per quem aquam ducit neque extendere neque deprimere aut attollere cum incommodo ejus cujus ager est potest: ita nec agri domino, rivum per quē aqua ducitur attollere vel deprimere permittitur cum incommodo ejus cui servitus debetur, nisi in concessione servitutis domin⁹ fundi sibi cōtra hoc prospexerit. Eaq; est vera sententia consentanea Vlpiani responso, quo regula proponitur, quod concessa servitute, videantur concessa omnia sine quibus servitutis vsus haberi non potest. Et sicut dominus fundi non potest facere contra servitutem, ita nec contra ea quæ ei tacitè
11 accedunt. Quod pulchrè †. significat Vlpianus, in l.refectionis ff.com.præd. per illationem subyciendo: *Et ideò nec secundum rivum, nec supra eum (si fortè sub terra aqua ducatur) locum religiosum dominus soli facere potest, nè servitus intereat.* Et rursus progrediendo per cōtinuationem, adversus dominum fundi impedientem vel quid novi molientem, ita adijcit: *Sed & depressurum vel allevaturum rivum, per quem aquam jure duci potestatem habes, nisi si ne id faceres cautum sit.* Quæ prorsus depravata atq; defectiva sunt in omnibus codicib⁹, &
imposuerunt glossę & interpretibus, vt 10
existimarent supradicta verba referri ad eum cui debetur servitus, & adversari alijs ejusdem Vlpiani responsis. in d.l.3.in fin.ff.de itinere actuq; privato, & in d.l.3.in fin.ff.de rivis. cum referri debeant non ad eum cui debetur servitus, sed ad eum cujus ager debet servitutem. ea significatione, quod nō possit deprimere vel allevare rivū, per quem aquæ ducendæ jus alteri competit. Nam vt prodita sunt remedia domino fundi adversus eos quibus servitus competit, ne modum servituti datū excedere possit. Ita è diverso ad tuendas servitutes interdicta accommodantur contra dominos fundi, ne statū servitutis mutare aut earum vsui incommodare aut refectionem impedire possint. d.l.1.in prin.de itinere actuque privato. Et hanc esse Vlpiani sententiā in d.l.refectionis. manifestum erit, si repositis quæ desunt, quæq; depravata sunt correctis ita legatur: *sed & depressurum vel allevaturum rivum per quem aquam iure ducis, potestatem prohibendi, habes, nisi ne id faceres cautum sit*, addita

veteri lectioni dictione *prohibendi*, & *s* literâ verbo *duci* adscripta, detractaque conjunctione *si*. nam vox *nisi* composita est ex *si non*, & ex propria sua potestate est exceptiva, ostenditq; dominũ fundi in præjudicium servitutis, neque deprimere neque attollere rivũ posse: Ideoq; rectè prohiberi ab eo cui servitus debetur, nisi ne id faceret, cautum sit. Quemadmodum è contrario, si is qui jus aquæ ducendę habet, per alium locum velit ducere, aut eundem rivum deprimere vel attollere aut dilatare vel extendere, impunè prohibetur & ab opere desistere cogitur. l. 1. in fine. ff. de rivis. Agnosco animadversionem nostram novam & audacem esse, [illegible] quia per eam veritas emergit, & sententia simul atque oratio I C. absoluitur, omnibus modis amplectendam arbitror, saltem tantisper, donec alij majoris ingenij acumine prẹditi meliora attulerint.

SVMMARIA.

1. *L. qui scit § .fin ff. de vsuris interpretata & conciliata cum l. bonæ fidei & l. qui bona fide de ac. rer. domin. & 2. 3 4 & per totum.*
2. *Bonæ fidei possessor fructus perceptos lucratur.*
3. *Sed statim atque in malâ fide esse incipit ab eo tempore restituere eos cogitur.*
4. *Differentia inter eum qui emptionis titulo possidet & eum qui ex alia causa.*
5. *Quæsita per servum aut liberum hominem bona fide possessum cui cedant. & 12.*
6. *Bonam vel malam fidem pro varijs facti circumstantijs variè considerari. & 8.*
7. *Singula momenta considerari quomodo dicantur.*
8. *Emptor nisi se defendat in rei vendicatione actionem ex empto non habet. & 4.*
9. *L. præterea ff. de rei vend. explicata.*
10. *L. bonæ fidei § in contrarium ff. de acq. rer. dom. emendata.*
11. *L. qui bona fide d. t. emendata.*

CAPVT SEPTIMVM.

1 EXstat Iuliani responsum, in l. qui scit. §. finali, ff. de vsuris. quod ex diametro pugnare videtur, cum Vlpiani & Pauli responsis, in l. bonæ fidei, & l. qui bona fide ff. de acqui. rer. dom. non solum in generali acquisitione fructuũ, verum etiam in his quæ servi ex re bonę fidei possessoris vel operis suis acquirũt, posteaquã possessor cognovit, servũ alienũ esse. Nã Iulianus ita scribit, in d. l. qui scit. §. fin. *Bonæ fidei emptor sevit, & antequam fructus perciperet cognovit fundum alienum esse, an perceptione fructus suos faciat quæritur? Respondi, bonæ fidei emptor quoad percipiendos fructus intelligi debet, quamdiu evictus fundus non fuerit. Nam & servus alienus quem bona fide emero, tam diu mihi ex re mea vel operis suis acquirit, quamdiu à me evictus non fuerit.* Quod Vlpianus & Paulus negare videntur: Nam Paulus in d. l. bonæ fidei. secundum emendatio-

datiorem lectionem antiquissimi libri manuscripti respondet : *Quod si eo tempore, quo mihi res traditur, putem vendentis esse : Deinde cognovero alienam : verendum esse ne non sim bonæ fidei possessor, quamuis vsucapiam : hoc enim ad ius, id est, ad vsucapionem, illud ad factum pertinere, vt quis bona fide aut mala fide possideat.* Et Vlpianus, in d. l. bonæ fidei. In eo qui bona fide alicui servit, tam diu ex re possessoris & operis suis eum possessori acquirere existimat, quamdiu bona fide servit duntaxat. *Quia magis est* (vt Vlpianus ait) *vt singula momenta, quam initium possessionis spectemus*, ita vt superueniens alieni scientia abrumpat occasionem acquirendi, etiam ex re possessoris & operis servientis. Nam Vlpianus asserit, bonam fidem initio possessionis non sufficere, sed singulis momentis desiderari, vt possessor fructus suos faciat, licet in vsucapione sufficiat

2 initium esse bonæ fidei. Plerique interpretum difficultatem submoveri posse arbitrantur, si Iuliani responsum, in d. l. qui scit. intelligatur considerato eventu judicij & de ipsa rei & fructuum actuali restitutione, quæ ante sententiam & evictionem fieri non debet : Quoniam lite pendente nihil est innovandum. Sed hæc opinio inde convellitur, quod Iulianus non eventum judicij, sed ipsam facti veritatem considerasse videatur, existimando fructus emptoris fieri, quatenus percepti fuerunt ante sententiam, quia tam diu bonæ fidei censetur & intelligitur, quoad percipiendos fructus, donec fundus evincatur, id est, vsque ad tempus judicati : Ita quod intercapedo medij temporis prosit emptori ad acquisitionem fructuum interim perceptorum. Alio itaque modo Iuliani responsum accipit Accursius, in d. l. qui scit. vt quamuis pendente lite bonæfidei possessor faciat fructus suos, eos tamen non lucretur, sed post sententiam officio Iudicis restituere teneatur. Quod sanè à superiori communium interpretum ratione non multum differt, & verborum tantum non etiam rerum est differentia. Æquè debilis est alia consideratio Accursij, dicentis Paulum tantum movere in d. l. bonæ fidei. ff. de acquirendo rer. dom. tantũ movere quæstionẽ, quæ à Iuliano deciditur. in d. l. qui scit. Nam ratio temporum, quibus Paulus & Iulianus vixerunt, hanc Accursij rationem confutat : Et prætetea manifestum est Paulum non tantum movere, sed etiam dissoluere quæstionem, & regulam quandam constituere & definire generaliter, bonæ fidei possessorem esse desinere posteaquam cognovit rem alienam esse. Rursus probabilitatem non habet, quod Accursius opinatur, Iuliani sententiam in singulari judicio locum habere, Paulum vero de vniversali judicio respondere : refragante argumentatione, quam ipsi I C. faciunt, à petitione

V

hereditatis ad vendicationē, & è con-
trario. l. illud ff. de petitione hered. &
l. fin autē §. si dolo ff. eodem. Et quia
manifestum est Pauli responsum in d.
l. bonę fidei. expresse de rei singularis
controversia agere. Sunt alij qui ad
tollendam responsorum repugnantiā
existimant, in Iuliani responso verba
illa: *quandiu fundus evictus non fuerit*,
accipi pro litis contestatione. quasi Iu-
liani sententia sit, fructus fieri bonæ fi-
dei possessoris, vsque ad litem contesta-
tam. Quod non convenit verbis Iulia-
ni, respicientis non ad litis contesta-
tionem, sed ad ipsum exitum judicij &
tempus judicati, & recidit in primam
Accursij sententiam. Non desunt qui
Paulum intelligunt in possessore, Iulia-
num vero in bonę fidei emptore, quod
non potest subsistere; nam & Paulus
expresse de bonæ fidei emptore agit, in
d. l. bonæ fidei. licet ea consideratio &
differentia emptoris & possessoris bo-
næ fidei accommodari possit Vlp. re-
sponso, in d. l. qui bonâ fide. Postremò
Iohannes Copus parisiensis. in tracta-
tu de fructibus libro 2. c. 4. existimat
repugnantiam esse irreconciliabilem,
& Iulianū à Paulo reprehendi. Id quod
Didac⁹ Couvaru. sequutus est. in tractat
de restit. in integ. pag. 6. nu. 6. existi-
mans prorsus adversa & contraria I C.
opinatos esse; & eos qui Iustiniani Cę-
saris imperio Pandectas composuerūt
memoriæ lapsu non advertisse repug-
nantiam. quod cum ad contaminandū
genium legum Romanarum (in quib⁹
nullam discordiam relictam gloriatur
Iustinianus) pertineat, admittendū fa-
cilè non est, præsertim in fructuum &
eorum quæ servi acquirunt materia, in
qua Iuliani responsa sunt celeberrima,
passim à Paulo & alijs I C. citata ad fi-
dei & authoritatis confirmationem. Et
vt subterfugientem veritatem depre-
hendamus, appareatque Iulianum ab
Vlpiano & Paulo non dissentire; con-
siderāda est propria cujusque facti cir-
cumstantia ac respondendi ratio ab in-
terpretibus non satis expensa. Regula
† quidem generalis est; quod bonæ fi- 2
dei possessor fruct⁹ suos faciat, ita quod
restituendis ijs non sit obnoxius, nisi
quatenus factus locupletior inuenitur
tempore latæ sententiæ, l. 1. C. de petit.
hered. & l. sed etsi § consuluit ff. eodem
sive agatur de fructibus naturalibus, si-
ve commodis & emolumentis alterius
generis. Et hoc modo Paulus respon-
det. in d l. bonæ fidei. *bonæ fidei emptor
non dubiè percipiendo, etiam ex re alienâ
suos interim facit omnes fructus quia
quod ad fruct⁹ loco domini est*. quod Iulia-
n⁹ cōfirmat dū respōdet: *bonæ fidei emp-
torem idem juris habere quod dominis tri-
butum est*. Cæterum † hoc intelligendū 3
est tandiu, quandiu quis bona fide po-
ssidet, & antequam certò intelligat rem
possessam alienā esse. Etenim quamuis
in vsucapione jus spectemus, & initium
bonæ fidei sufficiat, tamen in percipiē-
dis fructibus magis factum quam jus, &
non tam initium possidendi, quā sin-
gula momenta spectamus. d. l. qui bo-
na fide. & l. bonæ fidei. de acq. rerum
dominio. Adeò vt qui ab initio justam
possidendi causam habuit, si postea cō-
scius fiat hereditatē ad se non pertine-
re, & prædonis more versari cœperit,
ad omnium fructuum restitutionem
tene-

Digitized by Google

teneatur, l. sed etsi §. de eo ff. de petit. hered. etiam ante motam controversiam & litis contestationem perceptorũ. cum alioqui subsistente & perseverante possidendi causa, is qui ab initio bonæ fidei fuit, non obstante nunciatione novi operis, avt aliâ denunciatione ob quam dubitare possit, possessor bonæ fidei censeatur, in petitione hereditatis vsque ad motam controversiam, in alijs vero judicijs vsque ad litis contestationem, post quam regulariter cessat illa bonæ fidei consideratio, & omnes incipiunt esse malæ fidei possessores, sive agatur singulari sive vniversali judicio, & sive in personã, sive in rẽ proposita sit actio. l. 1. C. de rei vend. l. sed etsi lege, §. etiã si ff. de petit. her. Nam post litẽ contestatã actori omnis causa præstanda est, in eum diem quo sentẽtia dicitur; adeò quod & hereditates & legata quæ per servũ possessum obvenerunt, restitui debeant, l. præterea ff. de rei vendicatione. sed & fructus, quos ab alio possessor consecutus est, restituuntur, l. Iulianus §. fin. ff. de rei vendic. etiamsi ex iniusta causâ, vel erranter lata sententia, possessor fructus obtinuerit, l. ex diverso. in prin. de rei vendicatione. lucrum enim ex re quæ in lite esse cœpit possessor facere non debet. d. l. Iulianus. neque enim ratio est quare habeat quod habiturus nõ esset, si rem alienam non apprehendisset, aut apprehensam ab initio & sine dilatione restituisset. Adeo vt non solum perceptos fructus, sed & qui percipi potuerunt restituere oporteat, sive agatur cũ malæ fidei possessore, id est, eo qui semper fuit malæ fidei, sive cum eo qui ab initio bonam fidem habuit; l. fructus. & l. si nauis. l. fin. de rei vend. l, litigator C. de fruct. & lit. exp. Nam post litem contestatã bonæ fidei possessor in mala fide constituitur, & quoad fructuum ac accessionum restitutionem, omniũ possessorum pendente judicio par & æqualis est conditio, & post litem contestatam fructuum restitutio facienda est, etiam ab eo qui titulo emptionis possidet. d. l. bonæ fidei §. in contrariũ. secundum generalem regulam, quæ † interdum dura est, & propter æquitatẽ concurrentium circumstantiarum perdit officium suum; non solũ respectu mortalitatis & interitus, ne quis timore periculi hujusmodi jus suum indiscussum relinquere cogatur. l. illud ff. de petit. hereditatis. verum etiam respectu fructuum acquirendorum pendente judicio. Vt est in ea specie singulari in qua Iulianus definit, emptorem qui bona fide emit, & possessionem bona fide adeptus est, & hoc amplius bona fide seuit, quoad fructus percipiendos intelligi, id est, censeri, haberi, & existimari bonæ fidei esse, quãdiu evictus fundus non fuerit. Non quod Iulianus opinetur (vt interpp. existimarunt) generaliter bonæ fidei emptorem etiam post acceptam scientiam rei alienæ fructus suos facere; sed duntaxat in specie particulari, & quadam exceptione à regula; videlicet quando agitur de titulo empti, qui cæteris possidendi causis est validior, concurrente bona fide, non solum venditionis, verumetiam traditionis & seminationis atque culturæ tempore; nam quanquã generaliter (vt ipse Iulianus disputat 4.

in simplicibus terminis, seu abstracto, & in comparatione, magis soli quā seminis ratio habeatur; non tamen negat, imò affirmat Iulianus, seminis & culturæ considerationē aliquatenus operari, vires suas exercere, & aliquando prævalere, cōcurrentib⁹ aliis facti atque æquitatis circumstantiis; puta si agatur de titulo emptionis & bona fide emptoris, nō solū tēpore emptionis & traditionis, verumetiā tēpore seminationis, seu jacti seminis; nam hæc omnia conjuncta specialē considerationē desiderant, & emptorem qui bona fide sevit, quoad colligendos fructus à se satos in tuto collocant vsque ad sententiæ tempus. Quamuis alioqui generaliter, secundū Pauli regulā, in d. l. bonæ fidei verendū sit ne emptor bonæ fidei post acceptam rei alienæ scientiam, non sit bonæ fidei, id est generaliter omnes fructus tā naturales quā industriales (de quibus Paulus agit,) suos non faciat: Quoniā Paul⁹ regulā generalē proponit; Iulianus particularis facti speciem determinat; cujus circumstantiæ regulam egrediuntur, & propriam decisionem seu exceptionem à regulâ constituunt; propter titulum emptionis, qui potentior est reliquis possidendi causis, propter concurrentem bonā fidem, & emptionis traditionis & seminationis tempore, ac denique quia emptor bonæ fidei justā causam habet perseverandi in judicio vsque ad sententiā. Imo cogitur expectare sententiam ne sibi prejudicet in evictionis judicio, & regressu contra venditorē. l. qui rē & l. emptorē fundi. C. de euictionib⁹. Ita vt mora restituendi ei imputari non possit, l. sciendū ff. de vsuris. & concurrens bona fides etiā in seminando, efficit vt pro bonæ fidei possessore habeatur vsq; ad consummatā litē, quoad colligendos fruct⁹ à se bona fide satos. Ita vt in hac specie nō interveniente mora perveniatur ad sentētiā, quemadmodū si in petitione hereditatis ratio legis Falcidiæ habeatur. licet alioqui non facilè evenire possit, vt mora non præcedēte perveniatur ad sententiam. l. fideicommissi. de vsuris. in verbis. *Si ante iudicis sententiam mora non intervenerit.* Adeò vt potētia tituli ex empto & cōcurrens bona fides emptionis & traditionis & sationis tēpore cū impēsa seminis ac necessitate & justa causa litigādi, in specie à Iuliano proposita, moræ cōsiderationem excludat, & exceptionē inducat à generali regula à Paulo in d. l. bonæ fidei proposita. per quā generaliter respectu omniū fructuū negatur bonæ fidei esse eū, qui putat rē vendentis esse cū traditur quam deinde intelligit alienam, his verbis; *in contrarium quæritur si eo tēpore quo mihi res traditur putem vendentis esse, deinde cognovero alienam esse, quia perseverat per longum tempus vsucapio, an fructus meos faciam. Pōponius putat verendum ne non sit bonæ fidei possessor, quamuis capiat. hoc enim ad ius, id est, ad vsucapienē, illud ad factū pertinere, vt quis bona aut mala fide possideat.* Paul⁹ enim in vniversam acquisitionē omniū fructuū respiciens generali thesi proposita ex Pomponij sententia verecunde & timide respondet: *verendum* posteaquā rē alienā esse cegnovi *ne non sit bona fidei, quamuis capiat*; addita ratione differētiæ inter vsucapionē & bonæ

næ vel malę fidei considerationē. Quia hoc ad factū pertinet, vt quis bona vel mala fide possideat: Vsucapio ad jus refertur, id est vsucapio pēdet ex certa juris constitutione, quæ ex principio seu initio possidēdi statū accipit inuariabilē; sed perceptio fructuū facti est, & absque certa & constanti legis determinatione, secundū diversas facti circūstātias & circūstantiarū momenta. i. mutationes ipsi⁹ facti, variat, & diversam inspectionē & definitionē accipit, vt Paul⁹ cum Vlpiano d. l. qui bona fide & l. bonæ fidei. probat, & Iulian⁹ cōfirmat, in d. l. qui scit. proposita facti specie, in qua ipsa facti æquitas, & circumstantiæ singulares efficiunt. vt etiā post litē cōtestatā, convent⁹ in judicio quoad percipiendos fructus bonæ fidei habeatur; puta si quis bona fide emit, & possessionem consecutus est, & agatur de fructibus ab ipso bona fide satis, & ex semine suo provenientibus. Nam in hac specie bona fides inuenitur, non solum ab initio tempore emptionis & traditionis, verumetiam in progressu tempore sationis, cum consideratione seminis ad possessorem pertinentis ex quo fruct⁹ provenerūt. ad similitudinē eorū que ex re vel operis servorū acquiruntur. d. l. qui scit §. in alieno fundo. & in fine. quod satis est ex Iuliani sententia, nè quoad percipiendos fructus à se bona fide satos emptor malę fidei judicetur, ante cōsummatā litē & sententiā quā expectare cogitur, perseverādo in judicio, nè ab evictionis regressu cōtra vēditorē suū excidat. Quarū circūstantiarū cōsideratio nō est in alijs possessorib⁹, quātumuis bonę fidei ab initio. veluti si quis ex testamēto possessionē apprehēdit, cū esset inutile; vel cum eū ali⁹ præcederet agnat⁹: aut si à pupillo quis cōparavit, quē ignorabat pupillū esse, aut cū nō emisset, credidit tamē se emisse ex aliqua justa causa. Item si quis donationis causa, aut alijs modis ex quib⁹ non debetur evictio, nec concurrit sationis bona fide factæ cōsideratio, & quod quis empti titulo à non domino acceperit. Ita vt quamuis de generali, & indistincta omnium fructū acquisitione Paul⁹ dicat, verendum esse ne non sit bonæ fidei, qui post traditionē rē alienā esse cognovit. Iuliani tamē decisio ex speciali ęquitatis ratione, & propter particulares circūstantias sustineatur. Non quidē quod Iulianus emptorē, qui intellexit rē à se possessā alienā, velit prorsus immunem esse à mala fide, sed dūtaxat in particulari, & respectu percipiēdorū fructuū, quos ipse bona fide sevit in solo, quod tēpore sationis, propter perseverātē bonā fidē, loco domini possidebat. quod & ipse Paul⁹ in consideratione habuisse videtur; dū post acquisitionē omnium fructuū bonæ fidei emptori atributorum orta quæstione de eo qui cognovit rem alienā esse, non simpliciter & absolute, sed dubitanter & timidè respondet; verendū esse ne nō sit bonæ fidei possessor quamuis capiat. Cōsideravit enim posse accidere, vt etiā post cognitionē rei alienæ, ob particularē facti ęquitatē in aliquo articulo emptor bonę fidei intelligeretur, vt in specie à Iuliano proposita de eo qui bonæ fidei fuit ab initio, & ex semine suo consevit bona fide eo tempore quo jus domini in

solo quod consevit haberet. Quod peculiarem æquitatem habet, excedentem terminos facti de quo in Pauli responso dubitanter agitur, & procedit absque lucro emptoris seu possessoris: non enim lucrum sed dilationem consequitur emptor ex Iuliani sententia, & duntaxat à damno servatur indemnis, quantumuis fructus bona fide à se satos perceptione suos faciat: cùm teneatur ad id, quo locupletior factus invenitur tempore rei judicatę, d. l. 1. C. de pet. hęredit. & l. sed etsi, §. consuluit. ff. eodem. nec lucretur fructus etiam bona fide perceptos, nisi eos consumpserit. in. d. l. sed etsi loci, in principij fine, ff. finium regundor. Et † quod Iu-
5 lianus respondet in emptore qui bona fide sevit, obtinet etiam in acquisitis per servum bona fide emptum ex re emptoris vel operis suis, in d. l. qui scit, in fi. & alijs casibus similibus. Quoniam in vniversum neque in servo neq; in libero homine certa juris regula ac definitio invenitur, sed facti quæstio est, in fructibus percipiendis & acquisitione ex operis, an bona vel mala fide quis possideat, quæ ex qualibet personarum causarum & rerum differentiâ, alijsq; circũstantijs & momentis semper & omni tempore dirimenda est.
6 Adeò † vt ad colligendam bonæ fidei perseverantiam, nulla sit omninò certa & indubitata regula, sive agatur de homine libero, sive de servo alieno, sive de empti causâ sive alia; sive de fructibus ex fundo provenientibus, sive ex re possessoris aut ex operis eius qui bona fide servit. & in qualibet specie, cujusque temporis circũstantiæ & mutationes facti perpendendæ sunt. Idque ex anxia dubiaque responsione Vlpia. confirmatur, in d. l. bonæ fidei in verbis: *verendũ ne non sit bonæ fidei possessor*. Et hac ratione idem Vlpia. nullam 7
differentiam constituit quo ad momẽtorum observationem, inter servum & liberum, nec simpliciter dicit eum qui scit servientẽ alienũ vel liberum esse, absolutè, & in omnib' malæ fidei esse, sed spectari debere singula momenta, ist est (considerata generali momenti significatione) causam & titulum possidendi, & cujusque tituli particulares circumstantias & momenta, & quid mutatio seu differentia etiam minimæ circumstantiæ quolibet tempore seu momento desideret. Quod in varios † 8
articulos & mutationes dispergitur, secundum quas plerumque post supervenientem alieni scientiam possessor statim efficitur malefidei, plerumque demum post litem contestatam, interdum verò tempore judicati, vt in exẽplis à Iuliano propositis in d. l. qui scit, in fi. de fructib' percipiendis, qui ex semine ab emptore bonę fidei bona fide sato provenerunt, & acquisitis per servũ ex re emptoris bonæ fidei vel operis suis, propter bonam fidem sationis tempore intervenientem, & alias circumstantias, de quibus quoad fructus fundi supra dictum est. Et quia in servo propter bonam fidem empto, id quod acquiritur est ex re emptoris, seu quod perinde est, ex operis servi quem alit procedit. Et denique quia emptor cõuentus in judicio perseverare debet, cum alioqui neque ex stipulatu, neque ex dupla, neque ex empto actionem

habeat.

Digitized by Google

habeat. d. l. emptor fundi. C. de evictiō.
9 Quæ ratio animaduersione † digna est, & tam potens, vt Caius in l. preterea ff. de rei vend. Iulianum secutus, possessorem condemnatum restituere liberare videatur à restitutione eorum, quę servus ex re ejus acquisivit, ita inquiēs: *præterea restituere debet possessor, & quæ post acceptum iudicium non ex re sua acquisiuit.* Quæ quidem exceptio ex Iuliani sententia deprompta est, & ex variantibus facti circumstantijs, variū ab alijs speciebus juris vsum & applicationem desiderat. Ita tamen, vt quod in exceptione Caij generaliter proponitur in verbis: *non ex re sua acquisivit*, restringatur ad æquales facti terminos, servi scilicet bona fide empti. de quib⁹ Iulianus loquitur, ex quo exceptio illa à Iustiniano seu Triboniano, Caij responso videtur addita. Quorum observatio ingens lumen adfert I C. responsis, alioqui obscuratis & perturbatis inutili interpretum contentione, & vitio lectionis depravatæ, cuius emendatio paulo latius explicanda est. Et pri-
10 mo † apud Paulum in d. l. bonæ fidei, § in contrariū. in communibus libris quæstio in prima persona proponitur his verbis: *queritur si eo tempore, quo mihi res traditur, putem vendentis esse.* Et definitur in tertia persona his verbis, *verendū est ne non sit bonæ fidei, quamuis capiat.* Quod vt oratio constet cohæreatque, ad primam personam deflectendum est, hoc modo: *Verendum est ne nō sim bonæ fidei, quamuis capiam.* Et in eodē Pauli responso, in verbis: *quia perseverat vsucapio, an antè fructus meos faciam.* expungenda est in communibus libris dictio *ante*, quæ illi loco miminè convenit, reponendo ex manuscripto libro dictionem *etiam*: quæ quæstioni affirmandæ similitudinis inter vsucapionē & acquisitionem fructuum de qua agitur, est convenientissima. Rursus † in 11
Vlpiani responso, d. l. qui bona fide de acq. rer. dom. In versiculo, & generaliter (quamuis Iac. Cuiacius refragetur, observation. lib. 4. cap. 1.) arbitror bona ratione subnixam esse sententiam Antonij Augustini negationem textui adijcientis, ità legendo: *quod ex re sua*, id est, ejus cui bona fide quis servit, *ei acquirere non potest, sibi acquisiturum. Quod autem non ex re eius sibi acquirere non potest, ei acquisiturum, qui bona fide servit.* Eadem ratione qua Cajus respōdit, in l. preterea De rei vendicatio, possessorem restituere & quod post judicium acceptum per seruum non ex re sua acquisivit. Et ita legendo, plena est oppositorum casuum decisio, & constituitur diversitas juris & facti, quod naturæ dictionum adversativarum est proprium, nec a juris ratione alienum. Nam † quamuis liber homo ex dona- 12
tione, negocio gesto, & aliter non ex re possessoris, regulariter sibi acquirat nō possessori, l. liber homo. ff. de acquiren. rerum domin. id tamen quod ex his causis sibi acquirere non potest, nō immeritò ipsi possessori acquiritur, quemadmodum è diverso, quod ex re sua possessori acquirere non potest, penes liberum bona fide servientem remanet. Idemque in servo respectu domini dicendum videtur. Nam cum Vlpianus in d. versicu. & generaliter speciem à principio de bona fide servi-

ente propositam prosequatur, probabili conjecturâ dici potest, eius responsum æqualiter in servo & libero homine bona fide possesso procedere: quoniam jus domini præsentem & continuum vigorem habet levique momento exit in actum. l. sed sicuti stipulando. ff. de vsufructu. Et liber homo, qui bona fide nobis servit, iisdē modis acquirit nobis, quibus per seruum nostrum acquirere solemus. l. qui fundū. § fina. De acquirenda possessio. licet post cognitionem alieni, liber homo non tam facilè quam servus pergat possessori acquirere, propter favorem libertatis & ipsam naturam servituti resistentem. Adeò vt is qui scit liberum hominem esse, quamuis ille conditionem suam ignoret, nec possidere eum videri possit. l. si seruum. in fine, de stipulatione servo.

SVMMARIA.

1. *L. si cui simpliciter, ff. de servitutibus, emendatio. & 3. 12.*
2. *Simplicius veteres pro simpliciter accepisse.*
4. *Via simpliciter per fundum concessa, quomodo totus fundus censeatur affectus & 6.*
5. *Servitutem legatam simpliciter heres per quam velit fundi partem constituere non potest.*
7. *Heres an legatarius eligat fundi partem, per quam servitus constituatur, eodem penè recidere.*
8. *Arbitrum interdum assumi.*
9. *Differentia servitutis simpliciter constitutæ, ab ea cui totus ager subjicitur.*
10. *Via si deperierit, quando ad alias partes regredi liceat.*
11. *Transitu exercitus per territorium concesso quid contineatur.*

CAPVT OCTAVVM.

1 COmmunes † libri in l. si cui simpliciter ff. de servitut. habent, *simplicicer*, Florētiæ legitur, *simplicius*. Ioannes Corrasius neque *simpliciter* neque *simplicius*, sed *simplici vsu* legit. Quod displicet, quia authoritate omnium ferè codicum destituitur, & Celsus agit, in d. l. si cui nō tam de qualitate vtendi, quam de forma constituendæ servitutis in infinito, & per quālibet agri partem; cui magis convenit dictio *simpliciter*, vel *simplicius*, quā veteres † pro *simpliciter* acceperūt. Plautus in Mercat: *vt simplicius dicam.* Et Quintilia: lib. 5. cap. 12. *Præterea secūdum illam ætatis illius facilitatem simplicius docentes sequuntur.* Ita vt *simplicius* seu *simpliciter*, accipiatur hoc loco pro purè, indeterminatè, absque restrictione vel distinctione. Quod † Celsi sententiæ est aptissimum, hoc modo legēdo: *Si cui simpliciter via, per fundum cuiusdam concedatur vel relinquatur in infinito*, videlicet non designata parte fundi quæ serviat, *per quamlibet eius partem ire agere licebit.* Cui consentit

Javo-

Iavolenus, in l. certo generi, §. si totus ager versio. at si, ff. rustic. prędior. his verbis: *At si iter actusue sine vlla determinatione legatus sit*. Et rursus d. l. §. si locus. *Si locus non adiecta latitudine nominatus sit, per eum qualibet*. i. per quēlibet locum seu partem *ire licebit. Sin autem pratermissus est, aque latitudine nō adiecta, per totum fundum vna eligi via*
4 *poterit*: Quibus verbis † evidenter significatur, via simpliciter constituta per fundum, nulla designata parte vel absq; determinatione loci, totum fundum censeri affectum, potentia saltem & habitu, ita tamen vt vagari non liceat cui servitus concessā est, nec inciviliter ea vti currendo per medias vineas vel segetes, cum alia parte æquè commodo minori fundi servientis incommodè ire possit: Quoniam servitute viæ simpliciter per fundum concessa, vna via tantum eligi potest. Ideoq; qua primū dirigitur via, eâ, id est, per eum locum demum ire agere licet, nec ampli' mutandæ ejus potestas datur, vt & Sabino placuit, & probatur argumento rivi, quem tametsi primo qualibet ducere licuisset, posteaquam tamen ductus esset, transferre non licet, vt ex Sabino Celsus ait. text. in d. l. si cui simpliciter
5 per totum. Et hoc est quod Paulus † respondit, in l. si via. ff. rustico. prædior. In hæc verba: *Si via, iter, actus aut aquæ ductus, simpliciter legetur per fundum, facultas est heredi, per quam partem fundi velit constituere servitutem, si modo nulla captio legatario sit in servitute*. Ex quo Pauli responso, non existimabim' (quod plerique faciunt) electionem & facultatem dirigendæ viæ absolutè heredi tribui. Nam quod Paulus respondit, heredi facultatem dari per quam partem fundi velit constituere servitutem, non coangustat legatarium, neq; simpliciter obtinet. Sed ita demum, si nulla captio legatario sit in servitute, id est, nihil habeat legatari', seu is cui servitus competit, quod contradicat aut de quo queratur. Et hoc æquitas suggerit, etiamsi propter naturalē significationem & relationem ad heredem factam, stricto jure destituamur. Quoniam † responsum est in servitutibus 6
omnem vtilitatem ejus cui debentur, cum minore incommodo ejus qui eas debet spectari. l. servitutes §. si quis novum, ff. de rivis, l. 2. §. item Varus, ff. de aqua pluvia. adeò quod in concessione servitutis simpliciter facta per fundum alicujus, tacitè actum censeatur, vt qua parte minori fundi servientis detrimēto possit, per eam eatur, alioqui prohiberi possit. Quemadmodum si quis cū posset compendiariâ apportare, quę refectioni necessaria sunt, longiore itinere velit apportare, vt deteriorē causam fundi faciat, impune vis ei fiet: l. veteres, ff. de itinere actuq; privato. Sic † vt 7
sive ad heredem sive ad eum cui servitus debetur, facultas dirigendæ viæ referatur, res eodem pænè recidat. Quoniam non multum refert quis dirigat, dum id fiat sine captione alterius, & vterq, consentiat atque contentus sit, vt Celsus & Paulus juribus cit. præsupponunt. licet in vno responso verba ad heredem, in altero ad legatarium referantur. Nam † si post electionem dis- 8
sentiant in demonstratione loci & latitudinis, arbitri officium inuocandum

Digitized by Google

est, qui viæ demonstrationem faciat
modumq; ej⁹ & locum definiat, & de-
finiendo interdum heredem volentē
de loco statuere, interdum verò lega-
tarium audiat. Quod eleganter signifi-
cat Iavolenus, d.l. certo generi. §. si to-
tus ager. versiculo at si iter. his verbis:
At si iter actusve sine ulla determinatione
legatus sit, modo, id est, prefinitione cer-
ti loci & designatione, *determinabitur,*
& qua primum iter determinatum est, (sub
audi ex partium cōsensu vel judicio ar-
bitri) *servitus constitit* id est, quamuis
primum servitus per totum fundū, om-
nesque ejus partes, saltem in habitu
potentiaq; vagaretur, post determina-
tionem tamē, actu exercitioq; ad cer-
tam partem limitatur. Et in hoc † di-
ffert servitus simpliciter constituta per
fundum, ab ea cui totus ager subycitur,
id est, quæ sic constituitur vt per quam-
libet fundi partem exerceri possit, tex-
tus in d.l. certo generi. §. si totus ager,
& in l. nam satis §. cæterū. ff. quemad-
modum servitus amitta. Nam in servi-
tute simpliciter constituta, dominus
fundi dominantis etiā inuitus ex offi-
cio judicis tenetur determinationem
certi loci admittere, & determinationē
directionemq; viæ semel factam, am-
plius variare non licet; & servitus in
loco determinato consistit. Is verò cui
per quamlibet partē ire licet, ad deter-
minationem certi loci coangustari ab-
solutè non potest, & subindè variare
non prohibetur, etiamsi semel per cer-
tam partem servitute vti cœperit. d.l.
nam satis. §. cæterum. nisi nominatim
ex intervallo servitus ad certam partē
remissa fuerit. l. ad certam partem. De
servitutibus. Id enim perindè est ac si
ab initio cum certi loci demonstratio-
ne & determinatione via ad certā par-
tem fundi contracta fuisset. Quæ res
differt à directione viæ per certum lo-
cum, quando generaliter via concessa
fuit, quia per directionem illam reliquę
partes non liberantur directè & simpli-
citer, sed tacitè & tantisper solum; quā-
diu manet via, & pars fundi demon-
strata servire potest. Nam † si pars fun- 10
di per quam via directa est deperierit,
ad alias partes saltem ex æquitate & per
restitutionem regredi licet. Quia sim-
plex concessio hoc efficit, vt per totum
fundum vna via debeatur, & directio
sive demonstratio viæ intelligatur esse
sine captione, & damno ejus, cui sim-
pliciter per fundum servitus concessa
est. Quod aliter observatur, si ab initio
certi loci demonstratione facta, servit⁹
ad partem contrahatur, vel ex interval-
lo ad partem expressè remittatur. Eoq;
modo accipienda sunt quæ confuse di-
sputant interpretes in l. stipulationes
non divid. De verborum obligationi-
bus. de restituenda vel non restituenda
servitute per aliam fundi partem, quam
eam per quam directa seu demonstrata
erat, quę ruina, chasmate vel alio modo
deperijt. Deniq; illud dubitationē non
habet, dominum prędij servientis va-
riare posse cùm hoc sibi expedit, si cre-
ditori alium locum non minus com-
modum assignet. Et † quod hic de ser- 11
vitute viæ simpliciter concessæ consti-
tutum est, accommodari potest ad tran
situm exercitui concessum per terri-
torium seu comitatum; quoniam in-
telligitur quod transire debeat per par-
tem

tem concedenti minus damnosam, & vt Cepolla ait, debent se civiliter habere: Nam Iustinianus voluit transitum militum fieri citra omnem querelam incolarum. & qui occasione transit⁹ ab vrbibus vel pagis per concussionem quid accipit, punitur in duplū authent. de transitu militum. in prin. constitu.
12 129. Et † quod ad emendandi studium attinet, considerandum est Pandectas Florent. puncti transpositione vitiatas esse: *Si cui simplici⁹ via per fundū cuiusīpiā cedatur, vel relinquatur in infinito, videlicet per quamlibet eius partem. &c.* Pūct⁹ enim post dictiones *in infinito* in sequentem locum transferendus est, & dictioni *videlicet* postponendus.

SVMMARIA.

1. *Inscriptio tit. ff. de interrog. in iure fa. ex libro Norico asserta.*
2. *Interrogatorijs actionibus sublatis interrogationes remansisse.*
3. *Interrogationes quando quomodo & in qnem vsum fiant.*
4. *Interrogationes ante litem contestatam quando fieri possint.*
5. *Positiones in locum interrogationum ne hodiè quidem successisse.*
6. *Positionum & interrogationum discrimen. & 7.*
8. *De formulis interrogationum apud veteres, & praxi hodiernâ remissiuè.*
9. *Multa iuris loca sub tit. de interrog. in iure fac. emendata. & 11. 12.*
10. *Semiplenas causarum cognitiones etiam alibi quam pro tribunali fieri posse.*

CAPVT NONVM.

1 DE interrogationibus † actionibusque interrogatorijs, frequēs in jure civili est mentio; & extat de ijs solemnis titulus libro vndecimo Pandectarum Florentiæ ita conceptus: *De interrogationibus in jure faciendis & interrogatorijs actionibus.* Qui in Norico libro & editionibus communibus habet in fine adjectam dictionē *sublatis*. & hoc modo legitur: *De interrogationibus in jure faciendis & interrogatorijs actionibus sublatis.* Quod majorē perfectionem inscriptionis & tituli cōtinet, propterea quod tempore Callistrati I C. & aliorum, quorū responsa Iustinianus suis Pandectis inservit, interrogatoriæ actionis nō erat vsus, nec quisquam ante judicium de suo jure respondere tenebatur, ad effectum sustinendæ actionis, ex confessione vel responsione intentandæ. l. 1. §. interrogatorijs ff. de interrogationibus in jur. fac. Ob quod rectè in libris Basilicō omissa commemoratione interrogatoriæ actionis, titul⁹ inscribitur simpliciter. De ijs quæ in jure interrogantur & respondentur. Nam periniquum erat, non solum quem cogi ad respondendum, sed hoc amplius ad exemplū confessoriæ actionis l. proinde. ff. ad l.

Aquiliam. ex responsione haberi, velut pro confesso & condemnato, ac inde judicium pati & actionē sustinere, vt posteriore parte tituli significatur, & rectè probat Francisc⁹ Duarenus. Anniuersaria. disputat. cap. 43. licet perperam annotaverit I C. responsa sub titulo de interrogationibus versari in interpretatione edicti prætoris de in-
2 terrogatoria actione: Nam † interrogatoriam actionem in desuetudinem abijsse scribit Callistratus, in d. l. 1. Et edictum prætoris non de interrogatoria actione sed de ipsis interrogationibus est propositum. l. 2. de interrogation. quarum vsum remanere sublatis actionibus interrogatorijs auctor est ipse Callistratus. Id quod non solū ex tituli insciptione *De interrogationibus in jure faciendis* intelligitur, verùm etiam ex responsis I C. quæ ad interpretationem edicti prætorij subijciuntur, manifestè apparet. Ita quod interrogationum vsus nec tempore Callistrati & aliorum veterum I C. nec tempore Iustiniani, nec etiam hodiè in desuetudinem abierit, sed frequentetur & cum fructu vberrimo pateat latissimè: l. vbicunq;. de interrogationibus. Quoniā
3 † interrogationes fieri possunt non solum ad litem finiendam, verum etiam ad litem ordinandam & instruendam. Bartholus in l. de ætate §. interrogatus. De interrogationibus. Dum tamen aliqua actio prius edita fuerit & libell⁹ propositus, l. 1. & l. si quis in jure. & d. l. de ætate. §. qui tacuit. de interrogationibus. & tantummodò ad probationes prosint litigatoribus, ea quæ ab adversa parte expressa fuerint, vel in hereditatibus vel in alijs rebus quæ in causis vertuntur. in d. l. 1. in fine. pulchre Guido Papæ consil 200. incip. interrogatoria, parte 3. Nam sine actione, vt cuilibet collibuisset, quemquam in judicium pertrahi, & deficiente idonea occasione vexari, juri non est consentaneum. Non † quod ante litem conte- 4
statam & ad ordinationem judicij reus interrogari nequeat, quando justa causa subest, & agitur de re ex animo & voluntate interrogati dependente, & quæ alioqui difficilis est probationis; in d. l. 2. & seqq. sed quod non permittatur sine probabilitate justæ causæ & duntaxat ad effectum probationis in progressu judicij. Et ne ab initio periclitetur aut damnum sustineat actor dum ignorat qua ex parte adversarius defuncto heres exstiterit, aut ex qua parte possideat, sive in personam, sive in rem, sive ex alia quacunq; causa agatur, d. l. in. fine. & l. voluit, cum seqq. De interrogationib. l. 3. §. heres. ff. cōmodati. & l. si in rem. De rei vendicat. Et † ideò non arbitror accedendum 5
eorum sententiæ, qui putant hodiè sublatis interrogationibus, positiones in earum locum successisse. Nam licet positiones vicinitatem habeant cum interrogationibus, non tamen omninò sunt earum loco subrogatæ. sed manentibus interrogationibus positiones sunt superadditæ ex jure pontificio & consuetudine. Clement: sepè. §. & quia vsus positionum. De verborum significatio. Et diversam naturam, formam & effectum habent. Iodocus Damhouderi⁹ in praxi rerum civilium. cap. 152. de positionibus, num. 71. Ideoq; † ve- 6
nerunt

tuerunt domini de Rota, decisio. 31. incip. voluerunt in novis. partes citari vel arrestari ad respondendum interrogationibus negocium principale concernentibus, nisi darentur dispositivè per modum positionum & articulorũ in scriptis, addita ratione, qua interrogans nihil, sed ponens dispositivè omnia quæ ponit confitetur. cap. 1. & 2. de confessione lib. 6. Ideoq; ne claudicet judicium & vt æqualitas observetur, regulariter positionibus vtendum est, vt sicut actor per rei confessionem ita per actoris positionẽ reus relevetur. quod non fit per interrogationes: Nam qui interrogat, nihil ponit & in nullo sibi præjudicat, qui vero positiones exhibet, fatetur, & contenta earum prosunt adversario ad probationem; vt eleganter distinguit Castrensis. consilio 154. incip. ad primum. in prin. vol. 2. Ex quo
7 † enascitur & alia differentia, quod facilius admittantur positiones quàm interrogationes. Quia interrogationes duntaxat periculum interrogati respiciunt, ad quas quis sepè respondere nõ cogitur. glossa in ca. 1. de confessis. Positiones verò vtriusq; præiudicium cõtinent, & majorem certitudinem habent. Actoris enim periculum versatur, si quid positiones contineant, quod adversarij intentionem juuare possit. Rei verò vel adversarij præiudiciũ in eo est, quod præstito juramento calumniæ singulis ad verbum respondere teneatur; vt videlicet actor de voluntate adversarij periculum faciat, an citra alias probationes longioremque moram bonam fidem velit agnoscere. Quæ ratio efficit, quod positiones admittantur, non solum super negativa, aut ijs quæ aliâs probari non possunt, vt quidam voluerunt: Ioannes Andr. in d c. 1. verumetiam super affirmativâ, quantumuis secundum rerum naturam fieri possit expedita illius probatio. Sic vt diversa sit natura & vsus positionum & interrogationum. Veteres formulas † interrogandi videre licet a- 8
pud Valerium Probum de literis antiquis. & Iacobum Revardum Protibunalium lib. singulari. Praxim verò vsumque forensem hodiernum pete à Speculatore. titulo de interrogatorijs actio. Panormitano in c. cum causam. colum. 4. de juramento calumniæ. & Dãhouderio in praxi rerum civilium. cap. 152. nu. 7. & sequenti. Nunc veniã † ad emendationem quorundam re- 9
sponsorũ, quæ sub titulo illo de interrogationibus in jure faciendis, inseruntur, in Vlpiani respõso. in l. voluit prætor. leviter variat vno loco liber Noricus à Florentino, dum in hoc legitur: *simul etiam portionis pro qua quisq; heres exstitit*, in altero verò; *vt de portione pro qua quisq; heres exstiterit*. Sed in fine ejusdẽ responsi differentia est irreconciliabilis. Nam multi libri habent affirmativè; in d. l. voluit prętor. in fi. *Iusterim cum solum locum esse, vbi juris dicendi vel judicandi gratia consistat: vel si demi vel in itinere hoc agat*. Francisc⁹ Hottomannus negativè legit observationũ lib. 1. cap. 40. *non si domi*. quod Iacobus Cujacius lib. 14. observatio. cap. 11. & Robertus Aurelius Sententiarum lib. 1. cap. 13. improbant, affirmativam lectionem sequendo, quam & ante eos approbavit Accursius: in d. l. voluit

Digitized by Google

prætor. in verbis in itinere. Quoniam
10 † non de plena sed de semiplena causæ cognitione agitur, quæ & domi & in itinere expediri potest, l. si sine. §. illud. De interrogationibus. & l. 2. §. dies. ff. quis ordo in bono. poss. servet. sella extra ordinem posita. Postulari enim & interrogationes fieri non pro tribunali solo, sed etiam sella in loco plano posita apud prætorem potuisse, ex Asconio & alijs constare asserit post alios Iacobꝰ Revardus. Protribunalium libro singulari, cap. 7. Diversa † quoque legendi ratio est in alio Vlpiani responso, sub
21 eodem titulo, l. si sine interrogatione. §. Celsus, in fine. Florentiæ & alijs quibusdam libris puncto malè collocato post verbum *responderit*, qui retroferēdus est post dictionē *videndum*, sublata copula *&* in verbis sequentibus, vt ita legatur: *an ergo non videatur defendere, si non responderit videndum. quod vtique*
22 *consequens erit dicere &c.* Rursus in † alio Vlpiani responso, sub dicto titulo in. l. de ætate. §. qui tacuit. dictio *quoque* vt ineptum glossema reycienda est, vt ita legatur, *qui tacuit apud prætorem.* &c. prout etiam in Norico libro & plerisq; alijs, perperam legitur: *quia quasi negavit se heredem*, legendo secundum librū Florentinum & alios absque dictione *quia*: *quasi negaverit se heredem.* Quæ per se elegans est locutio, & rectam cōsequentiam habet cum causali particula *nam*, quæ subycitur, hoc modo: *nam qui omnino non respondit.* Et eodem loco in Norico libro in d. l. de ętate. §. quod autem ait prętor. omissa dictione *omnes*, & copula, *&*; ita reponere oportet: *posteriores sic acceperunt, vt omnino non respondisse videatur, qui ad interrogatum non respondet.* Et vt in verbis superioribus liber Noricꝰ vitiosus est, ita in sequentibus verbis: *si interrogatus quis, an ex asse heres esset, responderit se ex parte heredem.* rectè se habet, ideoque indè emendari debent libri Florentini & plerique alij. Rursus eodem loco in §. ex causa. Noricus liber suspectus est, in verbis: *Celsus scribit: hic quidem.* Et in sequentibus in §. interrogatus *quasi ex contractu ejus obligatus*, dictio, *ejus*; reycienda est. vti etiam in fine ejusdem responsi in verbis: *Celsus itaq; scribit*, in Norico libro abūdat dictio *itaq;*, & perperam *respondenti* pro *responsi* scribitur. In eodem edicto de interrogationibus apud Paulum in l. si filius. in prin. rectè Florentiæ verbum *(esse)* lineis includitur, & omittendum est. Quomodo in Pandectis Florentinis & alijs quibusdā libris apud Paulum in l. confessionibꝰ. §. & si eum. eodem titul. operperam legitur: *naturalibus convenire deberent*, reponendumq; *convenire debent*. Sunt & alia pleraque sub eodem titulo, partim superflua, partim defectiva, partim depravata, quæ diligens lector per se facilè potest animadvertere.

SVMMARIA.

1. *L. funeris sumptus ff. de religiosis & sump. funerum emendata & Græcus interpres Pandectarum notatus. & 5.*

Vectigal

Digitized by Google

2. *Vectigal pro transferendo defuncti corpore nulla lege inveniri inductum.*
3. *Cadavera defunctorum qualitercumque attingere non licere sine licentia Principis aut judicis.*
4. *L.3 §. non perpetuæ De sepul. viol. verus intellectus.*
5. *Librorum Basilicon vilitas & commendatio.*

CAPVT DECIMVM.

1 MAcer † seu vt Chevallonij editio habet Martianus lib. I. ad legem vigesimam hereditatum ita scribit, l. funeris sumptus ff. de relig. & sump. funerum. secundum lectionem Florentinam, *funeris sumptus accipitur quidquid corporis causâ veluti vnguentorum, erogatum est: & pretium loci in quo defunctus humatus est: & si qua vectigalia sunt vel sarcophagi & vectura, & quidquid corporis causa antequã sepeliatur consumptum est, funeris impensam esse existimo. Monumentum autem sepulchri id esse Diuus Hadrianus rescripsit, quod monumenti id est causa muniendi ejus loci factum est.* Quæ verba duplici vitio laborant nam in principio non *si quæ vectigalia sunt* sed *si qua vestiaria sunt* legi oportere non solũ suadet fides libri Norici & quarundã editionum vulgarium, verumetiam sensus ipsius responsi apertè postulat. Agit enim I C. de sumptu funeris, & de eo, quod corporis sepeliendi causa impensum est, vt sunt vnguenta & odores ad funus erogati. l. & ideo § illud planè ff. de in rem verso. Item pretium loci quo defunctus humat⁹ est d. l. funeris sumptus. Et qui sepulturæ destinatus est l. 2. §. non totus de rel. & sumpt. fu. & si quæ vestiaria sunt id est vestitus seu vestimenta vestiendi tegendique ac ornãdi defuncti causa comparata. Nam vt vivi hominis ita etiam mortui vestimenta & vestiaria dicimus, eodem modo quo cibaria. arg. l. legat⁹ & l. Lucius ff. de al. & cib. leg. Adeo vt Græci absque mutatione vel trãslatione hæc vocabula retinuerint vt Modestinus probat. lib. 10. responsorum in l. 4. ff. de alimen. & cibarijs legat. Nõ ignoro Græcum interpretem in Macri responso in d. l. sumptus funeris, legisse dictionem *vectigali* ac pro eo in libris Basilicon reposuisse τέλος. Et quod Iacob⁹ Cuiacius, obseruat lib. 5. cap. vlt. fidem Greci interp. sequutus, vectigalia intelligit quæ in itinere præstantur dum corpus ex vno loco defertur in alium. Sed mihi prævalere videtur tum Noricæ tum communis lectionis præjudiciũ, quod etiam ipsa juris ratione confirmatur. Quoniam † hujusmodi vectigal vt pro 2 transferendo defuncti corpore aliquid solvatur, nulla lege inductum inuenitur, & favori sepeliendorum cadaverũ refragatur. Cujus gratia etiam jus antiquum, defuncto injuriam aut sepulturæ impedimentum fieri vetat. l. 1. §. etsi forte & §. quoties autem ff. de iniurijs. l. fina. C. de sepul. viol. Ambro. lib. de Tobia. cap. 10. Et extat vetus edictũ divi Marci, ne corpora defunctorum detineantur aut vexentur, vel prohibe-

Digitized by Google

antur per territoria oppidorum transferri. Quibus cōsentanea est Pontificia Constitutio in ca. quæsta est. caus. 31. quæstione 2. Irreligiosum judicans ex cadaveribus defunctorum compendiū quçrere. Quia causa funeris est publica, l. sicut personæ ff. de religiosis. Et
3 ipsa cadavera † religiosa sunt: & à privatis sine suspitione cædis aut alterius improbæ machinationis attingi non possunt, absque permissione eorū quibus permittendi jus est, Pontificū aut Principis. Nam cadauera humanæ cōversationis attactum refugiunt, & qui cadaver nudaverit & solis radijs exposuerit piaculum committit. Et reliquiç transferri nequeunt, absque permissu collegij Pontificum; vt ex sententijs Pauli approbat ipse Cuiatius. obser. lib.
4 21. cap. 13. Et hac † ratione quod diuus Marcus rescripsit, in l. 3. §. non perpetuæ de sep. violato. non pertinet ad vectigalis alicujus præstationem vel exactionem pro transuectione corporis, sed ad decretum Pontificis aut iussum Principis, sine quo nec domino loci permittitur ossa illata vel corpus effodere vel eruere; l. ossa. de relig. & sumpt. funer. Et corpora eorū in quos animadvertitur non aliter sepeliuntur quam si fuerit petitum & permissum, l. 1. de cadaverib. punitorum. quia favore religionis & jure superioritatis vetatur, ne privati cadavera attingant: aut etiam funere abutantur, ac sine justa causa illud per pagos ac territoria trāsferant. Ita vt græca Constitutio (si subsistit) lata sit non ad abrogandam aliquam præcedentem legem, quæ hujusmodi vectigal permittebat, sed ad occurrendum improbitati eorum, qui præcipiti auaritia etiam corpora defunctorum inquietare non verebantur. Quod etiam ipse Iustinianus in specie non dissimili, acerrimè cohibuit. in novell. cōst. 60. Vt defuncti seu funera eorū nō iniurientur in p. & ca. 1. & in no. 115. ca. 5. Quib' Græca illa constitutio aggregāda videtur. Et † vt superiori loco ita etiam sequenti Macri respōsum Florent. vitiosum est, in d. l. funeris sumptus. nō enim *monumentum* sed *munimentum* legi debet, nam non de monumento quod memoriç servandæ gratia habetur, l. 2. §. monumentum ff. de rel. & sumpt. funerum, magisq' spectat ad memoriam posteritatis quā ad præsentis temporis gratiā, sed de munimento sepulchri in responso illo agi, verba divi Hadriani à Macro relata ostendunt. *Monumentum autem* vt habet norica lectio *id esse Divus Hadrianus rescripsit, quod munimenti. idest muniendi ejus loci factum sit in quo corpus impositū sit. Itaquè si amplum quid ædificari testator jusserit, veluti in circircuitu porticationes eos sumptus funeris causa non esse.* Quibus significatur munimēta & porticationes decentem modum impensarum excedere, ideoque sumptus hujusmodi funeris causa non esse, in d. l. funeris sumptus in f. & consequenter repeti non posse, perindè ac si ad delitias ac luxuriæ materiam facti essent. Et quod in libris Basilicon τύλος φερός legitur, ad corruptum Codicem latinum quo Græc' interpres vsus est referendū videtur. Quomodo etiam in alio Vlp. responso, in l. 1. de solutionib. alijsque plerisque locis transferendis, lectione men-

mendosi Codicis latini, Græcus ille interpres deceptus inuenitur. Quamuis
6 † alioqui libri illi Basilicon, ad emendandum interpretandum & illustrandum jus civile valeant plurimum. Etenim credendū est illos ex optimis exemplaribus legum Romanarū, in Græcum sermonem translatos esse; & ex collatione eorum multas maculas eluí, & varios errores tolli posse, qui ex diuturnitate temporis, & librariorum incuria in libros quibus nunc vtimur irrepserunt. Nec dubitatur Græcorum interpp. studium fuisse, obscuriora declarare, arctare latiora, & priora ex posterioribus Princ const. in ipso verborum contextu corrigere. vt multis exemplis à Ioanne Leunclao obseruatis ostenditur, in paratit. & notatis.

SVMMARIA.

1. *Alimenta pupillo præstanda Prætorem decernere.*
2. *Cuius decreto non interueniente quæ tutor vtiliter impendit nihilominus recipit. & 6.*
3. *Alimentorum modus quomodo statuendus. & 6.*
4. *Decreti omissionem interdum pupillo vtilem.*
5. *Editio inventarij aut aliorum instrumentorum adversario quomodo facienda.*
7. *L. 3. ff. vbi pup. educ. deb. emendata.*
8. *Ducentis pro dote legatis, nisi nuptijs contractis legatum non debetur.*

CAPVT VNDECIMVM.

Magnâ diligentia legislatorum
1 † prospectum est, vt pupillo sufficientia & ætati conuenictia alimenta præstentur, quæ sunt necessaria, & exhiberi debent pupillo, etiamsi de statu & bonis ejus pendeat cōtroversia. l. 1. C. de aliment. pupil. præstand. Ius autem alimentorum decernendorum pupillis, Prætori competit. l. jus alimentorū ff. vbi pupillus educ. deb. & modus alimentorum quē Prætor statuit, servari debet, nisi tutor non
2 satis informaverit prætorem. Si † verò Prætor nō est aditus, officio judicis qui de tutelis cognoscit, congruit, reputationes tutoris non improbas admittere. l. officio ff. vbi pupil. educ. Nā quamuis Prætor non decreverit alimenta, nihilominus repeti possunt, quæ à tutore sunt impensa, ad exhibitionē educationis, ad institutionem & disciplinam, ad ministeria, ad vestem & tectū pupilli. Neque enim tenetur tutor obtinere decretum alimentorum gratia, & dum desiderat à prætore alimenta decerni, pro officio suo facit, & sibi cōsulit, ne apud judicem controversiam habeat, si dicatur plus æquo impendisse. l. 2. in prin. C. hoc titu. Neque † 3
enim permittendum est, tutori reputare tantum, quantum dedit, sed tantum id, quod est moderatum arbitrio boni viri; Raphael Cuman⁹ consf. 84. quodque respondet modo facultatum; ita vt

Digitized by Google

non vniversus reditus patrimonij consumatur, sed semper aliquid supersit, d. l. jus alimētorū. nisi pater alimentorū modum statuerit. d. l. officio §. sed si pater. Et si absq; decreto tutor impensam fecerit, in institutionem & educationem pupilli, non poterit postea juvenis obycere decreti omissionem, aut quod tutor impensam facere non debuisset, nisi probet, quod alius eam erat facturus: neque enim potuit de vento vivere, neque dicere potest, quod nullo liberi hominis studio imbui debuerit. l. 2. C. de alimentis pupil. præstand.
4 Et † plerumque expedit, vt absque decreto bonus vir & innocens tutor pupillos alat, ne secreta patrimonij aperiantur, & suspectum ęs alienum pandatur; quod melius est taceri, quam cum de modo facultatum quæritur, vltro proferri, & apud acta jus dicentis designari. l. 2 C. de aliment. pupil. pręstand. Ne pupillus ob manifestatas divitias subyciatur invidiæ, vel insidijs, vel ob paupertatem fiat contemptui. l. 2. & ibi eleganter, Lucas de penna C. quib. & quando quarta pars hered. lib. 10. Vnde
5 notant † Baldus, Salicet. & alij, in d. l. 2. C. eodem. tutorem non teneri ad exhibitionem inuentarij adversario faciendam, nisi vsque ad rerum specificationem, & vt appareat inventarium factum esse, quemadmodum & Baldus scribit, in d. l. 2. C. eod. eum qui tenetur ad æditionem instrumentorum, nō omnia, sed ea tantum, quæ ad causam
6 sunt facientia, proferre debere. Et † quamuis nullum decretum intervenerit, fundata est intentio tutoris, repetēdis impensam alimentorum & disciplinarum, nisi pupillus probet contrarium, & quod aliundè alimēta vel sumpt⁹ habuit, vel habere potuit; d. l. 2. quia in dubio impensa facta præsumitur ab eo cui incumbit; nec quisquam vivit de vento, nec disciplina contingit sine sumptu, nec quisquam evadit eruditus sine magistro & præceptore, vt Salycetus scribit. in d. l. 2. Quamuis itaque tutor suo arbitrio, & absque prępfinitione, aut decreto judicis sumptum aut impensam fecerit; habet tamen repetitionem, si nihil immodicè, neque ad luxuriæ materiam, neque ad delitias sumptus subministravit: argum. l. 3. §. nec enim illud ff. de in rem vers. sed bona fide fecerit, & modum non excesserit, arg. l. si quis §. sumptus, & l. at si quis §. hæc actio ff. de relig. & sumpt. funerum. id est pupillum aluërit secundum dignitatem & qualitatem personę & quantitatem patrimonij. Quod intelligitur ex reditibus, & non ex substantia bonorum, ita vt annuatim ex reditibus aliquid supersit. d. l. 3. §. 1. ff. vbi pup educ. Et in decernendis seu cōstituendis alimentis ob oculos habere oportet † *etiam mancipia*, vt habet vet⁹ 7
lectio, vel potius secundum librū Florentinum *& mancipia quæ pupillis deserviunt, & mercedes pupillorum, & vestem & tectum pupilli*, vt Vlpianus respondit, in d. l. 3. In cujus responso depravatè legitur, in omnibus libris (& mercedes pupillorum) nam non (pupillorum) sed præceptorum legi oportere ratio subjectæ materiæ & alia I C. responsa ostendunt. in l. cum plures §. cum tutor ff. de admi. tut. Nec † solum 8
reputat tutor alimenta pupillo præsti-

sta,

ta, verum etiam quæ sorori ejus exhibuit, secundum Iuliani responsum. in l. qui filium ff eodem. in quo narratur facti species; dum dicitur, pupillum sorori suæ ducenta solvisse, quæ pro dote ei legata erant; ex qua narratione facti, non resultat juris decisio, nempe quod relictum pro dote, statim præstari debeat, vt perperam opinatur Bald. in d. l. qui filium, & qui Baldum sequuntur; quia contrariũ est verius, quippe quod legatum pro dote puellæ factum, non debeatur nisi contractis nuptijs, vt singulariter per multa jura consuluit Romanus. consil. 134. col. 1. circa fin.

SVMMARIA.

Integritati sue restituta.

1. *Negatio addita vel detracta multa juris loca vitiavit, & 10. 17.*
2. *L. nec filius C. de reb. credit.*
3. *L. si iter ff. de servitut.*
4. *L. Senatus ff ad l. Cor. de fals.*
5. *L. Labeo ff. quemad. ser. amitt.*
6. *L. 3. in p. ff. ad l. jul. maiest.*
7. *C. cum dilectus. vers. mandavimus de caus. poss. & prop.*
8. *L. si oves ff. de abigeis.*
9. *L. Ædiles etiam vers. sed notandum de Æd. edict.*
11. *L. si postulaverit §. notandum. de adulter.*
12. *L. vlt. §. cum igitur C. de iur deliber.*
13. *L. ligni 55. de leg. 3.*
14. *L. cum sine 19. quando dies leg ced.*
15. *L. 2. ff de bon. cor. qui ante sent.*
16. *L. apud Proconsulem ff. de manum. vind.*

CAPVT DVODECIMVM.

1 MVltis locis † perperàm addi, vel detrahi negationem rectè conqueritur Antonius Augustinus Emendat. lib. 1. Et varijs Pontificum, Imperatorum & I C. rescriptis & responsis, diligens inuestigatio perscrutatioque lucem, & illustrationẽ adferre potest, per rectam negationis, & affirmationis repositionem. In †
2 impp. Diocletiani, & Maximiani rescripto. l. nec filius C. de rebus creditis. cùm oratio sit negativa, iterata negatio facit, vt altera abundare videatur. Simile vitium redundantis negationis in 3
communibus libris, ex lectione Florẽtina apud Celsum deprehenditur. in l. si iter. ff. de servitutibus. In † contrariũ 4
omissa seu detracta negatio conturbat sententiam, in l. Senatus ad l. Corn. de falsis, dum perperam affirmative legitur. *Sed quià & iussi patris id fecerat, & viginti quinq; annorum erat.* In quibus

Digitized by Google

particula & in negationem vertenda
est, hoc modo: *Sed quia iussu patris id fe-
cerat, nec viginti quinq; annorum erat*
seu quod perindè est, *minor xxv annorū
erat.* Quomodo in l. labeo. ff. quemad-
5 modū servit. amittatur. lectio † affir-
mativa: *Si ierit ad fontem*, in negativā
vertenda est: *Si non ierit ad fontem.* Ea-
6 dem † ratione apud Marcianum in l. 3.
in princ. ff. ad l. Iuliam Majest. verbis,
arcem tenuerit, interponenda est nega-
tio, vt ità legatur. *Arcem non tenuerit*,
vt sententia I.C. expostulat, & Græci
probant, apud quos in versione legitur:
qui in bellis cesserit aut arcem deseruerit.
7 Rursus † celeberrimum Pontificis re-
scriptum in c. cum dilectus versi. man-
davimus. de ca. poss. & pro. ex negatio-
nis defectu laborat vitio in verbis: *quæ
cum iuri communi præiudicet.* quod ad-
dita negatione tollendum est, legendo
secundum fidem antiqui libri manu-
scripti: *quæ iuri communi non præiudicet*:
quod totam sententiam mutat, & veri-
tati & juris dispositioni est consenta-
neum, c. cum Ecclesia. de causa posse-
ssion: & proprietate. removetque lō-
gè petitam divinationem, & parū con-
gruentem supplementum Glossæ, quæ
verbo præjudicet est addita. Apud
8 † Callistratum, in l. si oves. de abigeis.
per negationē legitur: *Eum quoq; pleni-
us coërcendum qui à stabulo abegit domitū
pecus non à sylva nec grege.* Quæ in libris
Basilicon per affirmationem ita legun-
tur: & qui ex grege, vel silva domitū
pecus abegit, acrius punitur. Vndè ap-
paret etiam non subsistere marginalē
additionem in d. l. si oves. In qua pro
dictione *plenius*, repositum est, *lenius.*

Eadem † ratione mendosum censeri 9
debet Vlpiani responsum libro. 1. ad
edictum Ædilium Curulium, in l. ædi-
les etiam vers. sed notandum ff. de æ-
dil. edict. dum vulgo etiam in libris
Florentinis ità legitur: *Sed notandum
est quod nō permittitur emptori ex huius-
modi causis noxæ dedere servum, nec enim
factum servorum suorum, itemq; procura-
toris præstat.* Nam cùm Vlpianus neget
emptori priore loco deditionem, nece-
sse est eum obligari ex facto servorum
& procuratoris, ad quod semper tene-
tur, nisi noxæ deditio permittatur, vt
Vlpianus ostendit. Ideoque posteriori
loco negatio in affirmationem verten-
da est, commutādo dictiones *nec enim*,
in vocem, *etenim.* De quo nulla potest
esse dubitatio, si consideremus Vlpia-
num, in d. §. sed notandum. agere de
damno seu deterioratione quæ post
venditionem traditionemq; facta est,
ex quo emptorem obligari manifesti
juris est d. l. ædiles etiam in p. Nec † so- 10
lum apud Vlpianum, sed multis alijs
locis vsu venire videmus, vt &, *ac*, *nec*,
articuli, licet inuicem omninò discre-
pantes, confundantur, & alterius locū
alter (librariorum notas secus atque o-
portet accipientium errore) occupet.
Petrꝰ faber in cōment. suis ad Reg. Iu-
ris. Similè † vitium redundantis & per- 11
peràm adscriptæ negationis est apud
Vlpianum, libro 3. de Adulterijs, in l.
si postulaverit §. notandū ff. de Adul-
terijs. dum ità scribitur. *notandum est
quod hoc quidem capite non cavetur.* Vbi
beneficio Florentinæ lectionis, expū-
cta dictione *non*, affirmativè legendū
est hoc modo: *Notandū est quod capite
quidem*

quidem nono cavetur. Qui error irrepsisse videtur ex obscuritate literæ o quæ vltima est in dictione nono. Abundat
12 † quoque negatio, & à Græcis rectè omittitur in Iustiniani constitutione, l. vlt. §. cum igitur hæreditas. C. de jure deliberandi. ideoq; legendum est: *similiq; modo si titubante animo*, omissa negatione quæ perperam libris commu-
13 nibus adscripta est. Mendosè † quoque omittitur negatio in Vlpiani responso, in l. ligni 55. De legat. 3. secundum editiones communes, quæ libris Florentinis rectè additur, hoc modo: *nec adjecit, si non comburendi gratia succisa, ad eum pertinere*. Quia Vlpianus ex Mucio regulam proponit negativã, ei cui ligna legantur, non deberi arbores materiæ caussa succisas, nisi comburẽdi gratia succisæ fuerint. Quod elegantissimè exprimitur verbis illis: *si non comburendi gratia*. licet Franciscus Balduinus in jurisprudentia sua Muciana refragetur.
14 Sed † in contrarium Pandectæ Florẽtinæ malè omittunt negationem apud Iulianum, in l. cũ fine 19. quandò dies legat. Quam in communibus libris rectè adscriptam esse, Franciscus Balduinus notat, loco suprà citato. Deest itẽ negatio in argumento quod ex Baldo imperiali constitutioni præponitur, in l. 15. C. de rescind. venditione. dum ità legitur: *Publicus exactor debet res vendere gratiosè*, nam vt idonea sit sententia reponendum est *Publicus exactor nõ debet res vendere gratiosè*. Observavit quoque Iacobus Cuiati⁹, observat. lib. 6. c. 24. deesse negationem † in Macri 15
responso in l. 2. ff. de bon. eo. qui ant. sen. sed labi videtur, quia I C. eos qui à latronibus nominati discesserunt pro confessis habet: ideoq; rationis est hęredibus non relinqui defensionem. Et † vt superiore loco redundans negatio tollitur, ità alio loco in l. apud Procons. ff. de manu. vindicta. deficiens, bona ratione restituitur, vt Paul⁹ in d. l. apud Proconsul. cum Martiano consentiat. in l. 2. in fine. ff. de offic. Procon. Licet Robertus Aurelius libro 1. recept lectionum c. 16. Cujatio contradicat. A quo & alijs locis errores ex negationis redundantia vel defectu creati annotãtur. in l. statuliberi in p. ff. de statuliberis. in l. falsus. §. si quis sponte. ff. de furti. in l. deducta §. penult. ff. ad SC. Trebellianum. in l. si sterilis §. quamuis ff. de Action. empti in l. si aditio. ff. de cõdition. institutionum. l. qui servum. ff. de action. & obligat. l. solutum §. si in sortem de pig. act. l. 12. §. pen. ff. de furtis. Et plures deficientes aut redundantes negationes in legibus nostris accumulat Antonius Faber, sex libris conjecturarum, quos cautè legendos arbitror, separatis vtilibus ab inutilibus, & parum perpenso judicio congestis.

SVMMARIA.

1. *L. qui testamento §. eius qui ff. qui test. fa poss. rectè à Cuiatio restituta.*
2. *In l. si servus 50. §. 1. de legat. 1. negationem à Cuiatio rectè detractam.*

Digitized by Google

3. *Sententia contra heredem lata, etiamsi injusta sit legatarijs nocet.*
4. *L. item 14. §. quod si homo. vers. sed etsi de eo quod met. ca. vetus lectio defensa, & novè explicata, præter Bartholi Cuiatij aliorumque sententiam. & 7. 8.*
5. *Interitum rei intra tempora iudicati contingentem condemnatum nunquam præstare. & 6.*
9. *Perijsse dicitur etiam quod deterius factum est.*

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

QVandoquidem sermonem habuimus de erroribus, quibus per negationē vel affirmationē temerè additam vel detractam, responsa I C. & Principum constitutiones passim obscurantur & depravantur, operę pretium est prioribus plura adycere. Et
1. † certè non minus acutè quam verè Iacobus Cuiacius (vir de jurisprudentia nostra optimè meritus) observavit, in libris Florentinis apud Vlpianum, in l. qui testamento §. eum qui repetundarum. qui test. fac. poss. deesse negationem. Nam vera lectio est. *Eum qui repetundarum damnatus est ad testamentum adhiberi non posse, quoniam in judicio te-*
2. *stis esse vetatur.* Et † vt in Vlpiani responso omissam negationem rectè addit Cujatius, ità alio loco apud Vlpianum, l. si servus plurium §. 1. de legat. 1. redundantem negationem jure &
3. merito removet. Quamvis † enim sententia lata contra heredem non agentem caussam, vel lusoriè agentem, non obsit legatarijs, si tamen per iniuriam fuerit pronunciatum, & hæres nō provocavit, iniuria ei facta nocebit legatarijs: vt & Sabinus significat, & sequentia verba Vlpiani de sententia pro substituto lata demonstrant: Atque ex cōparatione & differentia, pignoris & legatorum à Papiniano proposita in l. 3, de pignoribus & hypot. ita manifestū est, vt merito & ex justa causa Cuiaci Vlpiani responso negationem detrahat. Sed † in alio Vlpiani responso l. itē 4
si cum exceptione 14. §. quod si homo vers. sed etsi. de eo quod met caus. an negationem rectè auferat in disquisitionem vocatur. In omnibus enim libris hactenus excusis ità legitur: *Sed etsi nō culpa ejus cū quo agetur abierit,* seu vt alij libri: *Sed etsi non culpa ab eo quo cum agitur, aberit.* Ipse verò Cuiacius absque negatione (quam manifesto abundare contendit) Vlpiani verba per affirmationem ità refert: *Sed etsi culpa ab eo quo cum agitur aberit.* Relatione facta ad speciem superiori loco ab Vlpiano relatā, in qua homo sine dolo malo, & culpa ejus qui vim intulit & condemnatus est, intra tempora judicati actionis moritur. Scribit enim † omni 5
modo, & rem & æstimationem & pœnam præstari ab eo qui metum intulit, si res post condemnationem & post tēpora judicati actionis perierit: nulla distinctione facta, an metu non adhibito res peritura vel non peritura fuisset: quia is qui metum intulit semper in mora est. Exemplo ejus qui ex caussā furti, vel vi bonorum raptorum tenetur. l. 1. §. illud. ff. de vi. & vi armata. Sed quoties intra tēpora judicati actionis

Digitized by Google

nis res interit, distinctione vtendum Cuiatius putat: Nam si res æquè fuerit peritura metu non illato, rei præstationem remitti quidem, sed à pœna tripli liberationem non contingere existimat. Si verò peritura res non fuerit metu non illato, fortè quia dominus eā distraxisset, & pretium lucratus esset, is qui metum intulit à rei præstatione nō liberatur, vti etiam Bartholus censuit. in d. §. quod si homo. Vidistis (inquiēs) quod re perempta post sententiam intra tempus quod datur judicatis, reus non tenetur. quod est verum si esset res peritura eodem modo penes dominum. Sed si non esset eodem modo peritura penes dominum, tunc reus re perempta non liberatur. Ad cujus distinctionis comprobationem Cujatius loco citato. inducit verba Vlpiani, negatione detracta hoc modo. *Set etsi culpa ab eo qui cum agitur aberit, si tamē peritura res non fuit, si metum non adhibuisset, tenebitur reus.* Quæ consideratio
6 mihi displicet: Nam † quamuis aliquādo etiam bonæ fidei possessor non simpliciter absoluteque liberetur à præstatione æstimationis, si actor probare possit quod res restituta tempore accepti judicij sibi non perijsset, l. cum res legata §. vlt. de leg. 1. si tamen intra tempora judicatis præstituta res pereat, absolutè condemnatus à rei seu æstimationis præstatione liberatur. vt rectè animadvertit Eguinarius Baro, nulla distinctione habita, an res peritura fuerit nec nè. Propter specialem æquitatē, quià tripli pœna propter facinus satisfacere cogitur, quæ priorem moram ex delicto contractā removet. Ità vt more ratio haberi non possit, posteaquā judicatum est, & intra tempora judicatis præstituta res perijt. Et ratio juris refragatur, non solum distinctioni Cujacij an res peritura fuerit nec nè, metu non adhibito, verumetiam relationi dicti versiculi, sed & si, ad superiorem speciem, de tempore judicatis indulto. & potissimum mutationi orationis negativæ in affirmativam: *Sed etsi culpa.* Ea enim ex diametro repugnat Vlpiani sententiæ & ipsius Cuiatij intentioni. Nam si (vt ipse subijcit) in culpa sit reus, hoc solo rei præstationi satis subijcitur, neque id insuper exigendum est, vt res peritura non fuerit apud dominum. Quod tamen ab Vlpiano exigitur, in d. vers. sed etsi. vt in specie de qua agitur reus teneatur de interitu. Quod necessarium non esset concurrente rei culpâ, quæ omni modo & indistinctè illum præstationi estimationis seu pretij subijcit. Verissimum † itaque est 7
negativam lectionem desiderari, vt Vlpiani distinctio in verbis, *Si tamen peritura res non fuerit*, sustineatur. Sed diversarum specierum commixtio, & scripturæ varietas, legendique diversitat dubitationem mover, ad quam speciem distinctio illa ab Vlpiano in d. vers. sed etsi. proposita, applicari debeat: hoc est an ad interitum post condēnationem contingentem referri debeat, siuè intra tempora judicati, siue postea: an verò ad mortalitatem seu casum qui ante sententiam contingit. Et quamquam Bartolus & alij quos sequitur Cuiacius verba Vlpiani: *sed & si. &c.* superiori speciei, & ad tempora iudicatis indulta applicare conentur:

diversitas tamen materiarum, atque ea quę in medio sunt, conjunctionem capitum adeo longo intervallo distantiũ
8 impedire videntur. Atq; vt † meum proferam judicium, existimo secundũ impressionem Guilielmi Merlijn anno 62. verba Vlpiani hoc modo legenda: *Sed & si non culpa ab eo quocum agitur aberit*. & coniungi debere clausulæ proximè præcedenti: *Ergo & si in fuga sit servus*. Nam cum prius definijsset Vlpianus, cavendum per judicem vt possessor servum, qui sine dolo malo & culpa ejus in fuga est prosequatur, & reddat seu restituat, elegantem limitationem subijcit: *Si tamen peritura res non fuit, si metum non adhibuisset, teneri reum ad restitutionem rei, cautione non sufficiente*. Quid enim aliud præ se ferunt verba illa? *Sed & si non ab eo quocũ agitur aberit, si tamen &c.* quam vt denotent cautionem quidem admitti de persequendo servo qui in fuga est, generaliter & quandò non constat fugæ aut periculi casum à domino præcaueri potuisse, qui fortè statim servum distraxisset: si tamen probetur quod non illato metu per servi fugam damnum aut periculũ domino illatum non fuisset, iniquum est beneficio cautionis indulgeri ei qui metum intulit, vt restitutionem illati damni, de quo apparet differat. Sicut in interdicto vndè vi, vel quod vi aut clam, & in alijs quibusdam speciebus observatur. In quibus quoties actor probat quod res nõ ablata, vel tempestivè restituta sibi non perijsset, expedita est restitutio, & rei peremptæ seu deterioratæ redintegratio. d. l. cum res. §. si chasmate. & l. item si verberatum. §. fin. ff. de rei vind. Et hoc modo Vlpiani locus acceptus manifestus est, & rectè præcedentibus per extensionem & decisionem casus magis specialis & dubitabilis, cohæret atque subijcitur. Et de servo in fuga sine culpa possessoris Vlpianum agere, connexio sententiæ atque verborum: *Sed et si non culpa ab eo quocum agitur aberit*, &c. coarguit. Et confirmat participium *peritura*. Cujus † significatio 9
non coarctatur ad mortalitatem, & totius rei peremptionem, sed porrigitur ad quamlibet rei deteriorationem & periculum, adeò vt scissum, & vi ruptũ & id quo rei alicuiᵘˢ vsus nobis quocũque modo aufertur, contineat, l. Marcellus. de verb. signif. Qua ratione nũmi perijsse videntur, non solum qui in flumen, vel in mare ceciderunt, verumetiã qui ad alium aliquem dominum pervenerunt. l. si servus servum. §. si quis de manu ad l. Aquil. Et servus qui in fuga est non inconueniẽter domino perijsse dicitur, qui operis illius caret, & ignorat vbi servus qui in fuga est latitat. Id quod etiam Guilielmus Fornerius animaduertit. in l. Marcellᵘˢ. de verbo signif.

SVMMARIA.

1. *L. si te bonis C. de iur. deliberand. emendata. & explicata.*
2. *Arcere pro prohibere seu pellere vsurpatum.*

CAPVT

Digitized by Google

1 IN rescripto † Diocletiani, & Maximiani in l. si te bonis C. de jur de-lib. depravata est lectio in verbis: *arcere de exactione creditorum.* neque emendatio inducitur ex marginali additione, quę pro *arcere de*, reponit, *arcere te:* Neutrum enim aut Imperatorũ sententia, aut latini sermonis integritas patitur. Ideoq; rejectis particulis *de* & *te*, scribere oportet *arcere exactionem creditorum.* vt rescripti illius tenor hujusmodi constituatur. *Si te bonis paternis maior quinq; & viginti annis immiscuisti, neq; inopia patris te excusat, neq; vis fratris portionem tuam vel testamentum eripientis, arcere exactionem creditorum, qui jure civili pro hæreditaria portione te conveniunt potest.* Quæ suavem, & elegantem habent cohęrentiam, & decisionem verè juridicam. Nam cùm 2 lex duodecim tab. hæredes oneribus hæreditarijs evidenter subjiciat, l. vlt. C. de hæreditarijs actionibus. rectè Imperatores rescribunt, in d. l. si te bonis. eum qui hæreditati se immiscuit, neq; per inopiam defuncti excusari, neq; per vim à tertio illatã arcere posse exactionem creditorum, à quibus jure Civili pro hæreditaria portione convenitur. Et † perelegante dicitur *arcere exactionem.* Id est prohibere seu pellere. Quæ 3 propria est significatio dictionis arcere vt author est Sextus Pompeius. & Cicero de legibus confirmat. *Brutus illum non vt consulem recepit sed vt hostem arcuit.* Et rursus. *omnes te illis sedibus arcebunt.*

SVMMARIA.

L. Titio §. Titius ff. ad municipalem emendata & singulariter explicata.

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

1 IN Modestini responso in l. Titio §. Titius ff. ad municip. maxima est legendi varietas, & interpretandi obscuritas. In cujus explicatione, & vt vera lectio ostendatur, atque genuina I C. sententia aperiatur, ad sequentem facti speciem convenit attendere. Titius ex ordine Decurionum eligitur, pręficiturque officio seu muneri tractandę administrandæq; publicæ pecuniæ, & suscepta administratione, pro publica pecunia quam crediderat, pignus accipit, adjecto pacto, vt pignus absque vlla repromissione distrahatur, id est vt vẽdatur sine spõsione aut stipulatione de supplẽdo eo, quod vendito pignore ad debiti solutionem deerit. nec è contrario de restituẽdo eo quod debito soluto superet, vel de evictione aut modo fundi oppignorati à debitore pręstãdo, & similibus, de quibus in constitutione vel distractione pignoris repromitti, seu caveri solet. l. si convenit. & l. si convenerit. de pignoratitia actione l. quæsitũ. de distract. pig. Salicet. in l. pignorũ C. de distrac. pignor. Deposito officio finitaq; administratione Titij, sequentes grad' id est qui juxta albi or-

vationem & converſionem, nec non
ad excitandam dubitationem, quæ in-
de profluebat, quod mutui demonſtra-
tio falſa inveniebatur: Nam inde vi-
debatur corruere totum quod ageba-
tur: cum erronea, & ſimulata de jure
ſint irrita. tot. tit. de juris & facti ign. &
tot. tit. plus valere quod agitur quam
2 quod ſimulatè cõcipitur. Et † certe nõ
niſi ſpeciali ratione adverſus errorem
& ſimulationem novatio ſtipulatioq;
in hac conſtit. præſervata fuit, nè vitia-
retur: quia videlicet non deficiebat o-
bligationis ſubſtantia, cùm quantitas
in ſtipulationẽ deducta ex vendito verè
deberetur, ità quod juſta obligationis
cauſſa præceſſerit, quę quocunq; modo
explicata, ſufficiens fuit ad ſuſtinen-
dam novationem & ſtipulationem, cũ
falſa demonſtratio aut error nominis
non vitiet, quando res ſubeſt aut juſta
3 cauſſa præcedit. Nec † eſt prætermit-
tendum mutuæ pecuniæ adjectionem
in d. l, ſi ex pretio talibus verbis con-
ceptam eſſe, quæ ſignificent debitum
tanquam ex antecedenti mutuo nova-
4 ri, & transferri in ſtipulationem, & nõ
è contrario debitum ex alia cauſſa cõ-
verti in mutuum. Denique † tam po-
tens dubitandi ratio in hac conſtitu-
tione excitata fuit, propter mutui de-
monſtrationem erranter vel ſimulatè
oppoſitam, vt Imperatores mutationẽ
prioris contractus in aliam obligationẽ
ità demum admiſerint, ſi expreſsè no-
vatio per ſtipulationem facta fuerit: nã
eam ſolam efficacem eſſe voluerunt,
etiam pro vſuris in ſtipulationem de-
ductis, pro rata quantitatis novatæ,
licet falſa mutuæ pecuniæ demonſtra-
tio præceſſerit. Diverſum † verò con- 5
ſtitum eſt ſi non intervenit ſtipulatio
nec novatio, ſed citra vinculum ſtipu-
lationis tantum pecuniam mutuam
datam conſcriptum eſt, & ejus fœnus
præſtare convenit nudo pacto. Nam
hoc caſu ſimulatis pro infectis habitis
nihil priori obligationi detrahitur,
nec valet pactum, quia ſimulatum, &
præterea nudum eſt, ideoque ſine ad-
miniculo veræ vel fictæ numeratio-
nis ad inducendam obligationem ex
mutuo, aut ad convertendum debi-
tum ex vna cauſſa in aliam, eſt ineffi-
cax. Vnde † infertur primo ex pa- 6
cto hujuſmodi vſuras conventas peti
non poſſe, licet peti poſſint ex priore
actione. Secundò infertur non ob-
ſtante hoc pacto quod prorſus eſt inu-
tile, promptè exigi poſſe ſortem, ſe-
cundum limites prioris contractus,
non expectata congrua dilatione quæ
mutuo ineſſe ſolet. l. in commodato
§. cum autem. ff. commodati. Quibus
eſt conſequens non benè ſentire Ca-
rolum Molineum virum alioqui de
jure praxique optimè meritum, dum
ſcribit, quod licet nudum illud pactum
non valeat quantum ad vſuras, valere
tamen quantum ad dilationem prin-
cipalis obligationis, veluti converſam
in mutuum; Quia totum negotium
ſimulatum eſt, vt ipſi Imperatores te-
ſtantur, ideoque priori obligationi
nihil detrahitur, l. ſi ex pretio 6. C. ſi
certũ petatur. quod coartari non poteſt
ſecundum Molinei ſententiam ad pa-
ctum vſurarum, quod extrinſecus inci-
dit, & directo reſpicit priorem obliga-
tionem, eamque in priſtina ſua natura

con-

Digitized by Google

conservat inviolabilem, simulatis pro
7 infectis habitis. Erroris † verò cau-
sam Molineus arripuisse videtur, ex eo
quod credidit hic agi de conversione
alterius debiti in mutuum, voluerit-
que competere condictionem ex mu-
tuo non mero sed improprio ex benig-
nitate legis inducto, iuxta l. singularia
ff. eo. quod à veritate recedit, vt apertis
verbis textus ostenditur, hic in d. l. si ex
pretio. in quo non agitur de debito ex
alia caussa in mutuum verè convertendo,
sed simulatè seu erranter mutuę pe-
cuniæ demonstratione facta, intendunt
contrahentes pretium ex vendito debi-
tum in stipulationem vel pactum vsu-
rarum convertere. Vnde nec verum,
nec fictum, nec improprium mutuum
inducitur. Primo, quià hoc non agi-
tur. Secundo quia verum mutuũ non
est, nisi interveniat numeratio, vel
præsentia pecuniæ. fictum verò vel
improprium neque ex sola stipulatio-
ne, neque ex simplici conventione in-
ducitur, sed requiritur adminiculũ nu-
merationis saltem fictæ, vel interpreta-
tę. d. l. singularia l. qui negotiũ ff. man-
8 dati. Vndè † & illud sequitur non rectè
sentire Molineũ loco citato. dum re-
prahendendo sententiam interpretũ,
requirentium ad mutuum impropriũ,
quod ex brevi manu inducitur, pecu-
niam solutioni paratam, existimat re-
rum omnium fungibiliũ debita, pacto
seu consensu, incontinenti vel ex inter-
vallo adhibito, in mutuum posse con-
verti, idque indistinctè & generaliter.
Nam quamuis pecuniam solutioni
paratam esse, aut numerationem fieri
non requiratur præcisè vt contraha-
tur mutuum non merum, requiritur
tamen vltra pactionem seu consensum
convertendi debiti ex alia caussa in
mutuum, possibilitas numerationis,
quodque idonea sint extrema ad fi-
ctionem brevis manus, per quam
fingitur pecunia ex alio contractu mi-
hi debita, à te vel alio debitore meo
mihi data, & rursus à me ad te profe-
cta ex caussa mutui. d. l. singularia in
princ. Etenim hæc fictio quæ est
necessaria ad contrahendum mutu-
um (cùm æquipolleat veritati & na-
turam imitetur) consistere non po-
test, non data possibilitate numera-
tionis, & rebus in eo statu constitutis
vt non possit inter contrahentes tunc
cum ex brevi manu mutuum induci-
tur, numeratio intervenire. Ex † 9
quibus colligitur non esse veram con-
ciliationem qua Molineus prima fa-
cie pugnantia responsa Vlpiani in d. l.
singularia. & Africani in d. l. qui ne-
gotia ff. mandati. novè componi, &
explicari posse arbitratus est, dum
putat Vlpianum asserentem mutuum
contrahi, si placeat vt pecuniam ex
mandato debitam alter ex mutuo reti-
neat, loqui de mutuo non vero &
mero, sed improprio, & eo quod ex
legis fictione inducitur per pactionem.
Africanũ vero, qui in eadem ferè spe-
cie negat esse mutuum, loqui de vero
& mero mutuo, quasi I C. re ipsa con-
sentiant, & non nisi in diversa mutui
acceptione varient: & ipse Africa-
nus in sua specie non neget, sed præ-
supporat mutuum improprium per-
mixtum cum mandato, cujus maior
ratio habetur. Infirmitas † autem 10

hujus conciliationis primo indè detegitur, quod differentia illa meri & proprij mutui, à non mero ſeu improprio, tantum verba & diverſam rationem cotrahendi mutui, non etiam res ipſas aut rerum effectum, & executionem reſpiciat; cum ex omni mutuo qualitercumque contracto eadem actio, idemque ſequatur effectus. Deni-
11 que † ſi quis locum Africani rectè excutiat, plane animaduertet in eo removeri omnem ſpeciem mutui, & ex epiſtola procuratoris in Provincia ad dominum miſſa, neque verum, neque merum, neque non merum & improprium mutuum conſtitui, & conſequenter ceſſare omnem effectum & actionem quæ ſolet oriri ex mutuo, ſolumque actionem mandati, & pro ſorte, & pro vſuris competere. Quod qua ratione ita conſtitutum ſit, variæ ſunt interpp. ſententiæ ac divinationes, ex quibus novem vel decem ordine recitantur à Petro Lorioto. in d. l. Singularia. Veriſſimum autem videtur ideò mutuum in ſpecie Africani non contrahi, quia extrema non ſunt idonea, ad inducendum beneficium brevis manus, & fictionem numerationis, ob id quod agatur inter abſentes, per epiſtolam tantum, de pecunia in Provincia apud procuratorem remanente; quam propter locorum intercapedinem impoſſibile eſt verè numerari à procuratore domino, & rurſus à domino procuratori reſtitui, tunc cum epiſtola mittitur; ideoque ceſſat fictio numerationis, & beneficium brevis manus. l. qui decem. §. idem reſponſum ff. de ſolutionibus, quod in caſu impoſſibili ſecundum rerum naturam non poteſt procedere: ità quod res maneat in terminis nudæ pactionis, ex qua vt notanter ſcribit Africanus, & res ipſa oſtendit, nullum initiũ induci poteſt. Quæ omnia aliter ſeſe habent apud Vlpianum: in cujus reſponſo contrahitur mutuum, non ex ſola pactione, ſed ex benignitate juris, beneficio brevis manus, & fictione numerationis, ad quam inducendã omnia media & extrema apud Vlpianum ſunt idonea, & habilia. Quæ eſt vera IC. conciliatio & interpretatio. d. l. ſingularia. & d. l. qui negotium. Ex † qua 12
etiam convellitur ſuperior illa aſſertio, de cõmixtione mutui & mandati apud Africanum: qui ſimplex mandatum tãtum conſtituit, ex quo enaſcitur mandati actio, tam pro ſorte quam pro vſuris; vſurarumque obligatio ex pactione inducitur, quià adjecta invenitur contractui bonæ fidei, ab initio per epiſtolam celebrato, cũ hujuſmodi conventione de præſtandis vſuris, l. ab initio de pact. inter emp. & vendi. Et hac ratione Petrus Faber Præſes Toloſanus Digniſſ. in elegantiſſimis Commentarijs ſuis ad Regulas juris antiqui, rectè obſervavit apud Vlpianum in l. quod contra rationem de Regulis juris. ſingulari jure receptum eſſe, vt ſi à debitore meo juſſero te accipere pecuniam credita fiat. Et quamuis meos nummos non acceperis ex mutuo tamen obligeris. quæ benignitas & juris ſingularis ratio apud Africanum ceſſat d. l. qui negotia. vti etiam alio loco demonſtrabimus.

SVM-

Digitized by Google

SVMMARIA.

1. *Furiosos etiam olim in agnatorum gentiliumque tutela fuisse. & 18.*
2. *Furoris definitio, & quid ab insania discrepet.*
3. *Sophocles à filijs vt furiosus in judicium vocatus.*
4. *Furiosorum varia genera.*
5. *Furiosus tempore intervalli omnia rectè agit, sinè curatore, qui eo tempore nomine tantum curator manet.*
6. *Continuum etiam id est quod aliquando quiescit. & nu. 7. 8 9. 10.*
11. *Contractus à furioso celebratus in dubio tempore furoris initus præsumitur.*
12. *Furiosus absenti comparatur, nec delictum tempore furoris ab ipso factum coërcebitur. & 16.*
13. *Furiosus quomodo probetur.*
14. *L. Divus Marcus ff. de off. Præs. emendata & interpretata. & 15. 16.*
12. *In Maioratuum & feudorum successionibus magna inter furiosos adhibenda distinctio.*
19. *Prodigis non minus quam furiosis curatorem dari.*
20. *Sola prodigalitas nemini bonorum suorum administrationem aufert.*
21. *Notorium & sententia quomodo comparentur.*
22. *Interdictio bonorum quomodo fiat. Et quomodo cum prodigo interveniente curatore rectè contrahatur.*

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM.

1 CIcero † libro primo ad Herennium *lex est (inquit) si furiosus existet, agnatorum gentiliumq; in eo pecuniaq; eius potestas esto.* Nec dubiũ est eam fuisse legem xij tab. Nam & ipse Cicero scribit. lib. 2. tuscul. quæst. legem xij tab. vetare furiosum rerũ suarum esse dominum: definitque: furo-
2 rem mentis ad omnia cæcitatẽ, & majus aliquid esse quam insaniam; quæ licet sanitate, & integritate mentis careat, mediocritatem tamen officiorum, & vitæ cõmunem cultũ tuetur. Ideoq; non esse in xij tab. scriptum, *si insanus,*
2 *sed, si furiosus.* Notatq; † Franciscus Balduinus ad ll. xij. tab. cap. xxxix. similẽ legẽ in Græcia fuisse. Nã vocatus fuit à suis filijs Sophocles in judicium, vt tanquam furiosus à re familiari removeretur, & acciperet curatorem, cũ propter studium Tragœdiarum desipere videretur, negligendo rem familiarem. quanquam absolutus fuerit, cum carmen protulisset, quod minimè desipientis esse apparebat. Furiosorum † 4
alij continua mentis alienatione, omni intellectu carent, l. divus Marcus ff. de off. Præs. l. cum Prætor. §. natura. ff. de judicijs. l. humanitas de imp. & alijs substitut. quorum morbus perpetuus est, l. si cum dotem ff. solut. mat. alij intervallis quibusdam sensu saniores sunt, ita vt in illis aliquantisper tantum sapientia moriatur, vt ex Plinio refert Alciatus. parerg. lib. 2. cap. 6. ideoque furor ipsorum intervallum seu intermissionem habere dicitur, d. §. si maritus, & l. qui testa. §. nec furiosus. ff. de

test. Cajus lib. 2. inst. tit. 2. l. cum alijs C. de cur. furiosi. Et ita furiosi inducias, & dilucida intervalla accipimus. Ob
5 † quod disputabat antiquitas, vtrumnè in medijs furoris intervallis permaneret curatoris interventio, an cum furore quiescente finiretur, & iterum morbo adveniente redintegraretur. Quam ambiguitatem decidens Iust. constituit curatoris creationem non finiri, & nihilominus per intervalla quæ perfectissima sunt nihil curatorem agere, sed ipsum posse furiosum dum sapit, & hæreditatem adire, & omnia alia facere, quæ sanis hominibus competunt: vt nomen quidem curatoris in omne tempus maneat; effectus autē & officij exercitatio, quotiens morbus redierit: nè crebra vel quasi ludibriosa fiat curatoris creatio, ac frequenter tā nascatur quam desinere videatur. l. fin. C. de cur. furiosi. cum multis incommodis quæ recitat Baldus. d. l. fin. asserens administrationem curatoris esse discōtinuam, quia tempore intervalli ipse furiosus per se cōtrahit & administrat, d. l. fin. & Cardinalis. Sabarella cōs. 56. curationem verò continuam, vtpote quæ manet in habitu & potentia, licet exercitium plerumq; cesset. Quemad-
6 modum † officia Ecclesiastica semper continuantur, licet quandoq; jurisdictio, & exercitium quiescat. Et febris
7 † continua dicitur humor qui putrescit, & continuè in venis residet, licet non continuè ad alias corporis partes sit extensus, sed interpolato tempore crescente vel decrescente ordine appareat vel dignoscatur. Qua ratione † ex
8 Innocentio scribit Baldus. d. l. fin. quod licet interdictum relaxatum sit ad tempus, tamen illo tempore finito nō erit novum interdictum, sed veteris continuatio. Et licet † bannito ad temp⁹ detur securitas, bannum nihilominus 9
continuabitur. Et † qui moritur ex vulnere recrudescente quod semel sanatū fuit, mori censetur ex priore vulnere, & (vt Baldus ait) d l. fin. ex radice prioris caussæ. Quibus addi possunt multa insignia similia ex Antonio Bardo. in tractatu suo de tempore vtili & conti- 10
nuo. Illud † meminisse aportet quod quamvis tempore intervalli furiosus possit rectè contrahere, & administrare absq; curatore, in dubio tamen præsumetur actus potius factus tempore furoris quam intervalli: prçsertim si agatur de furiosi præiudicio ex obligatione qua ipse se alteri obstrinxit. adeò vt is qui allegat tempore intermissi furoris actum factum esse, onere probandi pragravetur. Cardinalis d. cons. 56. & 11
Anchoranus C. 5. Furiosus † autē qui continua mentis alienatione laborat, propter mentis alienationem simpliciter nihil velle aut scire intelligitur, nec consentire videtur: Ideoque absentib⁹, ignorantibusq; comparatur. l. ij. §. vlt. ff. de jure codicillorum. Nec contractū nec vltimam voluntatem facere potest l. furiosum. C. qui testam. facere possunt, latè Lodovicus de Molina de primogenijs Hispanorum lib. 2. ca. 9. nu. 27. cum sequentibus. Et consilio & opera curatoris semper defendi debet, non solum patrimonium sed & corp⁹, & salus ejus, qui furorem vel dementiā non fingit. l. concilio. & l. observare. ff. de cura. furiosi. Et verè † furiosus pro- 12
batur, 13

batur, per actus ex quibus probabiliter amentia vel judicij defectus deprehen-
14 di possit. Nec † est incognitum furiosos si non possint per necessarios contineri ex jussu Præsidis carcere concludi l. Congruit. §. furiosis. de offic. Præsidis. & Ità Divus Marcus Scapulæ Fertyllo, seu vt liber Florent. habet Tertillo rescripsit in hæc verba. l. Divus Marcus de officio Præsidis. *Si tibi liquidò compertum est Elium Priscũ in eo furore esse vt continua mentis alienatione, omni intellectu careat, nec subest vlla suspicio matrem ab eo simulatione dementiæ occisam, potes de modo pœnæ ipsius dissimulare cum satis furore ipso puniatur. Et tamen diligentius custodiendus erit ac (si putabis) etiam vinculis coërcendus.* In quibus per conjunctionẽ leguntur *ac si putabis* pro quibus Græci libro sexto Basilicon, & Haloander legunt per separativam particulam *aut si putabis*. Et quanquam vtrumque possit sustineri, tamen separativa particula magis convenire videtur, quia carceris inclusio seu vinculi coërctio opponi videtur observationi necessariorum, & custodiũ coërctioni, non solũ in rescripto divi Marci, verũ etiam
15 in superiori rescripto Vlpia. Sed † hoc leue est. lõgè autẽ majore vitio laborãt Pand. Flo. in verbis sequentib⁹. *Quoniam tã ad pœnã quã ad tutelã eius, & securitatem propinquorum pertinebat.* Etenim vincula non ad pœnam sed ad custodiã adhibentur furioso, qui (vt Rescripto Divi Marci continetur) furore ipso satis punitur. Adeò vt in conjunctione illa verborũ *tam, quam*, prima pars sensum negativum habere debeat, qui in Norico libro invenitur. hoc modo, *Quoniã non tam ad pœnam quam ad tutelam &c.* Sed in nostro antiquissimo manuscripto rectius habetur, *quod non tam ad pœnã quam ad tutelam &c.* Quo modo etiam
Accursium legisse constat. Et † nè pro- 16
tinus à Rescripto Divi Marci abeamus, sequens versicul. si verò. Florẽt. sine interpunctione ità legitur: *Si verò (vt plerumq; adsolet) intervallis quibusdam sensu saniore, non fortè eo momento scelus admiserit (nec morbo eius danda est venia) diligenter explorabis.* Quæ ex Norico libro ita restituenda sunt: *Si verò (vt plerumq; adsolet) intervallis quibusdam sensu sanior est, num fortè eo momento scelus admiserit, nec morbo eius danda sit venia, diligenter explorabis.* Quæ vera germanaque est lectio cum eleganti sententiã. Nam particula *nec* negationem significat, perinde ac si dictum esset, si eo momento scelus admiserit, morbo venia danda non est. Et eleganter dubitationis particula *num* id est nunquid, rescripto adijcitur hoc modo, *num fortè eo momento &c.* ad denotandam dubitationem rei de qua Imp. jubet diligẽter explorari, vt si tempore intervalli scelus admissum deprehendatur, pœna locum habeat, si verò in ipso furore, pœnæ modum dissimulare conveniat, vt in eo furore qui ità ferox, ità perniciosus est, vt nulla sanitatis mica remanserit. l. si non dotem, §. sin autem ff. solut matrimonio. In quo quis continua mentis alienatione laborat, & omni intellectu caret. Talis enim simpliciter nihil velle neq; scire intelligitur, nec consentire videtur. Ideoq; absentibus ignorantibusque comparatur. Vide copiosè apud Petrum Roysium. 4. decis.

Digitized by Google

17 Litua. nu. 319. cum sequentibus. Et †
proindè diligens distinctio adhibenda
est in majoratuum, feudorum, & alio-
rum bonorum successionibus, nec nō
promiscuis commercijs, inter naturalē
& perpetuum, atque accidentalem fu-
rorem l. 1. & ibi. DD. de bonorum po-
ssessione infan. vel furioso delata. l. fi-
nali. §. tali. C. de curatore furio. l. furio-
sus. De acquir. hæreditate. cum multis
alijs praxi accōmadatis per Lodovvi-
cum de Molina de primog. hispan. ca.
15. nu. 31. cum sequentibus. Et rursus
lib. 2. cap. 9. num. 37 cum sequentibus.
Et Franciscum Caldas in l. si curatorē
habens. in verbis. cū non absimiles. C.
de in integ. restitut. Furorem autē aut
sanam mentem quis probare debeat,
habet Boërius. Decisione 23. & seqq.
18 Et in † omnibus consilio atque opera
curatoris, non solum patrimonium, sed
& corp⁹, & salus ejus defendi debet, qui
verè furiosus probatur per act⁹ ex qui-
bus probabiliter amētia vel judicij de-
fectus deprehendi possit. Neque solum
19 † furiosis Decemviri sed & prodigis in-
terdixerunt bonis, curatoremque dan-
dum esse putarunt. Quod moribus ini-
tio introductum, ac l. 12. tab. cautum,
& à Prætoribus ac Præsidibus observa-
ri solere notat Vlp. in l. 1. ff. de Cur. fur.
Idque ad imitationem Græcorū, quo-
rum lege prodigi à foro concionibus-
que arcebantur. Et quia (vt Iust. §. fin.
Inst. qui sunt sui juris vel alieni. ait) in-
terest Reipublicæ nè quis re sua malè
vtatur. Ob quod rectè Vlpianus in d. l.
1. ita scribit: *Solere hodiè Prætores vel
Præsides si talem hominē invenerint, qui
neq; tempus, neq; finem expensarum ha-
bet, sed bona sua dilacerando ac dissipando
profundit, curatorem ei dare, exemplo fu-
riosi.* Eversorem appellat Caius lib. 1.
Inst. Tit. de Tutelis: qui in libris no-
stris hoc circuitu designatur, is cui bo-
nis interdictum est. l. is cui bonis. ff. de
verb. ob. l. 3. de Donationibus, Nā pro-
digis per Prætorem vrbanum bonis in-
terdicebatur, Paulus lib. 3. Sententiarū
ca. 5. & lib. 8. cap. 6. Antè † quam qui- 20
dem interdictionem, bonorum admi-
nistratio non amittitur. Prodigalitas
enim non adimit jus commercij seu
contractus & administrationis. d. l. Is
cui bonis. cum vnicuique liceat bonis
suis abuti, l. sed etsi. §. consuluit. ff. de
petit. hæred. & vnica donatione omnia
sua bona præsentia donare. l. 2. §. si to-
tas. C. de inoff. don. Decius Con. 30.
Sed vt prodigo adimatur jus contract⁹,
& curatorem accipiat, necessaria est in-
terdictio judicis & interdictionis pro-
clamatio seu publicatio, vt habet com-
munis opinio in d. l. is cui bonis, & ibi
Castr. Aret. & Francis. à ripa nu. 38.
etiamsi prodigalitas sit notoria. Ete-
nim † licet notorium, & sententia in 21
plerisq; articulis, potissimum cum de
rei veritate detegenda agitur, compa-
rentur. l. Emptorem in p. ff. de ac. emp.
in hoc tamen alijsque similibus, vbi de
facto ipso non quæritur, sed lex judicis
interventum, & Decretum ac Decreti
executionem requirit, parem vim nō
habent: sed adjuvandum est notoriū
sententia, declaratione & publicatione
ejusdem: Alexander, & Zasius in d. l.
cui bonis. Aufrerius decis. Tolosana.
362. ipsumque notorium comparatur
sententiæ quantum ad declarandum,

non

Digitized by Google

non quantum ad interdicendum seu prohibendum, vt Baldus ait. d. l. 1. de Cur. fur. ipsaque interdictio operatur in prodigo, quod furor in furioso. Et interdictio ipsi qui asseritur prodigus est facienda, l. Iulianus ff. de Cur. fur. Nec ex edicto, nè quis cū aliquo prodidigo contrahat, censetur prodigo facta interdictio, Ioannes Gratus Cons. 5. nu. 5. nisi cum eo cuius nota est prodigalitas contractum fuerit, ad vsum seu causam improbatam. l. si quis cum sci-
22 ret ff. pro emp. Formulam † autem & modum quo prodigis bonis interdici solet, recenset Franciscus Balduinus d. c. 39. ad ll. xij. tab. Et qua ratione hodiè interdicatur alicui bonis, docet Damhouderius in patrocinio pupill. tomo 4. Et quomodò prodigus cui bonis interdictum est cum curatoris authoritate contrahere aut disponere possit, ad similitudinem pupilli curatorem habentis, tractant D D. in d. l. is cui bonis, & in l. si Curatorem. C. de in integr. restit. Et Lodovicus de Molina de primogenijs Hispa. lib. 2. cap. 9. nu. 23. cum seqq.

SVMMARIA.

1. *L. 5. §. si id quod ff. de his qui deiec. vel effuderunt rectè à Cuiatio restituta.*
2. *Sufficere verbi significatio.*
3. *Actio de deiectis & effusis in dominum adium non in deiectorem competit.*
4. *Differentia directa & vtilis actionis reprobata.*
5. *Vtilis actio ex hoc edicto quomodo competat.*
6. *L. si vero §. cum autem. de his qui deiec. vel eff. emendata.*
7. *L. 5 § supra eum locum d. 1. lectio & interpretatio.* & 8.
9. *Securitatem viarum Principem praestare debere.*

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

INter multas & praeclaras emendationes quibus Iacobus Cujacius jus Civile foeliciter, & ingeniosè illustravit, celebritatem habet, & ad genuinum ll. sensum aperiendum pertinet, praeposterationis animaduersio, &
1 redintegratio verborum, quae † apud Vlp. inversa transpositaque corruptè legebantur, in l. 5. §. si id quod. ff. de his qui deiecerunt, vel effuderunt. hoc modo: *In eum competit actio qui posuit, non in eum qui habitavit, quasi haec actio non sufficiat.* quae neque rectè conjunguntur, neque edicti sententiae conveniunt, neque legitimū sensum habent: quem ex commutata orationis formula, & transpositis verbis accipiunt, si cū Cujacio observationum lib. 22. ca. 32. ita legamus: *In eum competit actio qui habitavit, non in eum qui posuit, quasi haec*

Digitized by Google

actio non sufficiat. vel vt nobis aliquando visum fuit: *in eum competit actio qui habitavit, quasi in eum qui posuit hæc actio non sufficiat.* Id est, satis esse non possit ad constringendum eum qui posuit.

2 Quomodo † dictio illa sufficere accipitur apud Ciceronem in Salustium: *Posteaquam* inquit *immensæ gulæ impudicissimi corporis quæstus sufficere non potuit.* Et rursus in Antonium. *Quamquam nec Scriba sufficere nec tabula nomina illorum capere.* Item apud Statium.

Vade Puer tantisq; innixus suffice bonis.

Et apud Virgilium. 2 Æneidos.

——— *Nec sufficit vmbo Ictibus.* ———

Et rursus v. Æneidos.

Nec nos obniti contra, nec tendere tantum Sufficimus. ———

3 Cur † autem actio ex edicto hoc adversus eum qui posuit non sufficiat, pulchra ratione comprobat Vlpianus in d. §. si id quod. ita subyciens. *Quia positum habuisse vtiq; non videtur qui posuit, nisi vel dominus fuit ædium, vel inhabitator.* Quoniam principalis edicti verba adversus habitatorem concepta sunt, qui suam suorumque culpā præstare debet, sive in suo sive in conducto, vel gratuitò habitet l. 1. in fi l. hoc edictum illo tit. quia curare ac prospicere debet, ne qua transeuntibus ex sua domo noceatur. Et quamuis posterior edicti pars latius patere videatur, vt videlicet actio competat, sive dominus aut inquilinus habitet, sive non: Non tamen egreditur personas domini, inquilini, vel alterius, ad quem principalis domus administratio seu dispositio pertinet, d. l. 5. §. ait Prætor. cui imputatur quod malos, & negligentes homines in ædibus suis admiserit. Vndè † intelligitur, vanam esse multiplicem 4 disputationem & distinctionē interpp. in d. §. si id quod. de directa & vtili actione, & an is qui posuit ea teneatur: nam Vlpianus generaliter respondit, hanc actionem ad eum qui posuit seu dejecit non pertinere, nisi sit dominus vel inhabitator. Et vt directa cesset propter deficientia verba edicti, ita etiā cessabit vtilis, quia non est necessaria, cum alia remedia, puta l. Aquil. in factum actio, & similia possint competere. Licet alioqui † necessitate ita postu- 5 lante etiam ex hoc edicto vtilis actio detur, adversus pictorem, qui clipeum vel tabulam expositam in pergula habuit, cujus casus transeunti damnum dedit d. §. sed quod. aut adversus præpositum navi, si de nave quid dejectū sit, d. l. hoc edictum in fine. Aut si anchora ex resticulo suspensa decidisset, & damnum dedisset: quia legitima & honoraria actio deficit, id est, nullum aliud remedium superest, quam vt ad exemplum actionis ex edicto, vtilis detur. Quæ aliter se habent in eo qui ex ædibus, vel parte aliqua ædium, quid deijcit: Nam quamuis edicto non teneatur, tamen in factum actionem patitur, & ex l. Aquilia. plerumque etiam ex locato conveniri potest, vt Vlpianus respondit l. si vero plures §. cum autem ff. de his qui dejec. vel eff. his verbis † 6 *Cum autem l. Aquiliæ actione propter hoc quis condemnatus est: merito ei qui ob id quod hospes, vel quis alius de cænaculo dejecit, condemnatus est, in factum actionē dandam esse Labeo dicit adversus dejectorem*

Digitized by Google

rem, quæ in omnibus libris inutilium verborum, & geminatione ejusdē rei, confusa ac prorsus mendosa sunt. quæ equidem sic emendanda censeo: *Cùm autem l. Aquil* (seu verius) *cum autem hac actione quis ob hoc quod hospes vel quis alius de cœnaculo dejecit condemnatus est, meritò ei in factum actionem dandā esse Labeo ait.* Quæ clara sunt, & manifestā sententiam habent, ostenduntque ei qui ex hoc edicto de effusis vel dejectis ab alio condemnatus est, actionem in factum dari adversus dejectorem vel effusorem, quam rectè exercere non potest antè condemnationem. Quemadmodum videmus in regressu de evictione & similibus speciebus. Per quod removetur impropriatio, occasioque impropriandi dictionem *condemnatus* apud Accursium, & alios interpp. in d. §. cum autem. ad verbum

7 actionem. Antequam † ab edicto de dejectis & effusis abeamus, excutienda est in ejusdem edicti tractatu anceps apud Vlpianū lectio, in d. l. 5. §. supra eū locum ff. de his qui dejecerunt vel effuderunt. Nam Florentiæ ità legitur; *Supra eum locum quo vulgo iter fiet, iniue quo consistetur positum habeat. accipere debemus positum sive in habitationis, vel cœnaculi, sive etiam in horrei vel cuius alterius ædificij.* Ex quibus Haloander auferendi casu hæc verba pronuntiat: *Sive in habitationibus, sive in cœnaculis, sive etiam in horreis.* Sed hæc lectio non potest cōsistere cum verbis sequentibus *vel cujus alterius ædificij.* Ideoque magis probandam arbitror lectionē Flor. cui alij omnes ferè consentiunt, Idque subaudita dictioni *loco.* vt perindè sit ac si Vlpianus dixisset positum habeat, sive in habitationis, sive cœnaculi sive etiam in horrei, vel cujuslibet alterius ædificij loco. propter antecedentem loci mentionem, & græcā loquendi formulam, in qua verbum *causa* vel *gratia* vel *nomine* reticetur. Vt cùm dicimus, rei servandæ possidere. l. 5. §. postquam ff. vt in poss. legatorū. fideicommissi non teneri l. 77. §. qui dotale ff. de legat. 2. si quis evitandi criminis id egit, vt Reipub. caussā abesset, l. 18. §. 1. ff. ad l. Iuliam de adulterijs. damni nō amplius parte sua consequuturum l. 11. § officium ff. de aqua & aquæ plu. arc. damni infecti missus in possessionem l. 15. §. si quis damni ff. de dam. infecto. Quibus adijcimus illud Senecæ de exitu Claudij. *Tum Divus Augustus surrexit sententiæ suæ dicendæ* subaudita dictione *causa.* Et Labeo ait in l. 2. ff. de naut. fœnore. *Si nemo sit qui ex parte promissoris interpellari trajectitiæ pecuniæ possit.* Si quis plura de ea re videre desideret, legat elegantissimum lib. singularem parergon Brissonij, & quę postea à Iusto Lipsio, & alijs observata sunt. Est † autem sententia Vlpia- 8
ni quod ad prospiciendum securitati commeantium, non solum in principalibus ædium partibus, verumetiā in subgrunda protectaque, alijsque partibus extantibus, vetitum esse quid positum habere, cujus casus nocere possit: pœna proposita, quæ à domino ædium vel inquilino exhibetur, propter publicum favorem itinerum. qui hoc efficit, vt non † solum adversus privatos tran- 9
seuntibus prospiciatur, sed etiam adversus Principes ac dominos terrarum, qui

Digitized by Google

ad securitatem & custodiam sui territorij teneatur. vsque adeo vt si rapina vel deprædatio quam Robariā vocant in eorum ditione contigerit, etiam per extraneas personas, ipsi ad damnum reponendum obligantur, glo. Bart. Ang. & alij. in l. nequid. de incend. ruina nauf. dum tamen ejus potentiæ sint quod prohibere hujusmodi maleficia possint. Et tunc prohibere potuisse videntur, si custodias in insidiosis locis non posuerint, cum possent, de quo Articulo multa insignia scribit Vdalricus Zasius Cons. 24. & seq. vol. 1. & Renatus Choppin⁹ de iurisdiction. Andegauensium lib. 1.

SVMMARIA.

1. *L. Qui prior ff. de judic. vera lectio & explicatio. & nu. 5.*
2. *Appellare verbi significatio.*
3. *Appellatio vtrique parti communis.*
4. *Appellatio defensionis species.*
6. *Qui ad judicium appellat actor est. & 7. 8.*

CAPVT DECIMVM-NONVM.

COmpendio verborum latè patentem materiam I C. hic attigit. in l. qui prior ff. de judic. Nā pertinet hæc res non tantum ad actiones præjudiciales, verumetiā ad accusationes, & in vniversum ad ordinē judiciorum. Præterea variè hoc Responsum legitur, nam communes libri ita habent: *Qui prior appellat, prior agat.* Haloander verò & Gothofredus omittunt dictionem *prior* posteriore loco positam, inflectuntque verbum *agat*, vt legatur *agit*. quę lectio propè accedit ad lib. Flo. in quo ità legitur: *Qui appellat prior. agit.* punctione facta post dictionē *prior.* vt significetur eam non referri ad sequens verbum *agit*, sed ad verbum *appellat* quod præcedit, & cujus varia significatio difficultatem auget. quo-
2 niam † hoc verbum vulgò referimus ad provocationem quæ fit ad superiorē judicem, & præterea appellare significat in judicio convenire, ad judicem vocare. l. fidejussor obligari in fine. de fidejusso. l. 2. C. de procur. Et hoc modo Valerius accepit lib. 4. cap. 8. sic inquiens: Neque de sorte quenquam debitorum suorum, neque de vsuris passus est appellari. Et huc pertinet quod dicitur. Bona nomina nisi appellentur mala fieri. Et apud Martialem.

Appellat rigida tristis me voce Secundus.

Item Seneca. Nemo beneficia in calendario scribit, nec avarus exactor ad diē & horam debitorem appellat. Et † sa- 3
nè si priorem significationem sequamur, quæ refertur ad provocationem interpositam ad superiorem judicem, erit strictior hujus responsi vsus, & eo amplius, non satis rectè omnia conveniunt. Nam quamuis quoad judicij ordinationem, qui appellat aliquo modo actor sit, dum scilicet ipse coram superiore libellum offert gravaminum. Est tamen

Digitized by Google

tamen appellatio communis vtrique parti, sic vt etiam adversarius de suis gravaminibus conqueri possit. Imò etsi non conqueratur, judex tamen superior ea quoque aliquandò reparat. Bald. in l. vlt. C. de appell.
4 Adde † quod non omninò agit is qui appellat, aut provocat, imo potius se defendit, adversus iniquitatem prioris judicis, adeo vt nec excommunicatio obsit prosequenti appellationem l. significaverũt de exceptionibus Nec verum est onus probandi semper & indistinctè ad appellantem vt actorẽ reyci. gloss. & D D. ad l. hi qui ad civilia. C. de appell. Re-
5 ctius † igitur alteram illam generaliorem significationem amplectendo, intelligemus hic eum appellare qui prior in jus vocavit, & primus litem instituit. Generaliter enim prius auditur agendo, qui prius vocat ad judiciũ. Et hac ratione pertinebit hoc responsum non solum ad duplicia judicia, nec ad solas mutuas petitiones cõvenientiũ & reconuenientiũ, vt cõmuniter interpp. arbitrantur. sed ad quaslibet actiones, & in vniversum ad ordinem judiciorum & cognitionem in quibuslibet
6 causis: Quia † semper, & regulariter verum est, eum qui appellat prius, agere, sive reus conveniendo vicissim petat, sive tantum excipiat. Nam cum exceptio est peremptoria differtur ejus cognitio, donec constet de intentione actoris. c. 1. de ordine cog. Et † tam late patet hæc regula vt etiam adaptari 7
possit pluribus reis credendi, ex quibus qui appellat prior actor est, & debitor ei respondere tenetur, & sol- enuo illi liberatur. Item pluribus Procurato- 8
ribus ex quibus qui prior appellat & litis contestatione alios pra[illegible], solus agit. l. plurib⁹ 3. de prob. Ioannes Igneus in l. fideicommissum nu. 205. ad S C. Velleianum. Et tantarum est virium hæc regula quoad ordinem judiciorum, vt quamvis non vitiet sententiam, si prætermittatur & non observetur, justam tamen appellandi caussam prębeat. l. 1. C. de apell c. 2. de ord. cog. Ita vt præcipuum fundamentum ordinis cognitionum, ex hac regula dependere videatur. quia generaliter qui appellat, prior agit. Nisi ex genere causæ actio vel exceptio per adversarium opposita pri⁹ tractari debeat. l. 1. l. cũ stat⁹ tot. tit. C. de ord, cog. c. 1. & 2. eo tit. l. quoniam Alexandrum ad l. Iuliam de adulterijs. l. lite. C. de Libera. caus.

SVMMARIA.

1. *L. Titius heres Sempronij. De actionibus empti. vera lectio & declaratio.*
2. *Punctus loco copulæ est.*
3. *Clausula Et quicquid juris Semproni fuit, venditioni addita, quid operetur. & 4.*

CAPVT VIGESIMVM.

1 Scevolæ † lib. secundo responsorũ in l. Titius heres Sempronij. De actionib⁹ empti. secundũ librum Florentinũ hæc sunt verba: *fundus Sempronianus, quicquid Semprony juris fuit, erit tibi emptus.* Quib⁹ in communibus

Digitized by Google

editionib⁹ copula adijcitur,hoc modo: *Et quicquid juris.* In quo interpretes magnam variationē facti & juris diversitatē constituunt,existimantes copulā operari amplitudinē & extensionē ej⁹, quod in venditionē deductū est; & nō fundū tantū,verū etiā fundi jura in cōventionē deducta esse, cùm cessante copula verba illa, *quicquid Sempronij juris fuit*,ad diminutionē seu min⁹ constantē firmāq; affirmationē venditoris de jure Sempronij apposita censeantur.domin⁹ Gab. Mude⁹ post alios,in d. l. Titi⁹ heres, nu. 2.Sed † hæc differētia copulæ appositæ & omissæ levis monēti, & ad juris seu facti variationem aut diversitatē insufficiens videtur:quoniam licet conjunctiones hujusmodi nō proferantur aut exprimantur, vim tamen occultā suggerunt,& tacite subaudiuntur tanquā necessariæ ad clausularū cōnexionē & sermonis continuationē,ac punct⁹ habetur pro copula, l. si arrogator.§.1.De adoptionibus, vt celeritati consulatur,maximè in ea figura,in qua idē verbū repetitur & subauditur,totaq; constructio dependet ab ejusdē verbi seu adjectivi determinatione. Vt videre est in Scevolæ responso,in d.l. Titi⁹ hæres. in quo secundū éditionē Florētinā subauditur & suppletur copula, quæ in libris communib⁹ est expressā. Ita vt vtraq; lectio sustineatur, & vtroque loco verba illa: *quicquid Sempronij aut Semproniani juris fuit*, augmētū seu adjectionē indicāt. Efficiantq; † vt nō solū fund⁹,sed etiā fundi jura expressā & in venditionē indeterminatè deducta videātur: hoc fine & scopo,vt quāvis venditor illo casu demonstratis finib⁹,nō teneatur jura aliqua fundi præstare,quæ nō sunt,cogi tamē possit exigente bona fide ad exhibitionē instrumētorū hereditariorū,& aliorū quæ ad manū habet,& ex quib⁹ demonstratio juris quod defunct⁹ habuit est facilis. Ad quod alioqui sine adjectione illa: *quicquid juris*, non teneretur, etiāsi addita esset formula,vti est optim⁹ fund⁹, seu vti optimæ maximeq; sunt ædes:cū verbis illis non significetur servitutē ædib⁹ deberi,sed illud solum, quod liberæ sint,& nulli serviant: l. qui vti optimæ de verborū significatio. Quia via, iter,aqueduct⁹,& reliqua jura prædiorū nō debentur, nisi in vendendo fuerint dicta aut expressa,l.in vendēdo.De cōtrah.empt.aut dolus obijci possit venditori,quod sciens & callidè servitutē fundo debitā celaverit, quæ postea per ignorantiā emptoris vsucapta vel præscripta est.d. l. in vendendo. Plura de clausula illa, *quicquid juris*, videri possunt apud Bartholū & alios.l.si sic.§.si mihi. De legatis 1. Illud † omittendū nō est,quod quāvis venditor vigore dictæ clausulæ, *quicquid juris*, vltra demonstrationē finiū teneatur exhibere instrumenta hereditaria, & alia quorū exhibitio nō est difficilis,non tamē tenetur ea emptori tradere & apud eū relinquere,sed sufficit exhibitio, & exēpli seu transumpti concessio,licet multi in curia & palatio versati, aliter judicent,vt Salicetus admonet.in d.l. Titi⁹ hæres Sempronij.

(Margin numbers: 2, 3, 4)

Emendationum libri tertij.

FINIS.

Digitized by Google

ELBERTI LEONINI

EMENDATIONVM SIVE OBSERVATIONVM,

LIBER QVARTVS.

SVMMARIA.

1. *Impensarum materia in jure nostro sparsim tractata.*
2. *Impensarum triplex discrimen.*
3. *Impensæ necessariæ quæ dicantur.*
4. *Vtiles impensæ quæ sint. Et l. impensæ de verb. signif. vera lectio & interpretatio. & 6.*
5. *L. quod dicitur de impensis in res dot. fact. vera lectio.*
7. *Differentia necessariarum & vtilium impensarum vndè constituenda.*
8. *Voluptuariæ impensæ quæ sint.*
9. *Impensas quasdam perpetuam rei vtilitatem continere, quasdam temporariam, earumque discrimen.*
10. *Sumptus quærendorum fructuum gratia facti, in fructus imputantur, & vel à malæ fidei possessore. deducuntur. Et 21.22.*
11. *Impensas perpetuam rei vtilitatem continentes pro diversitate negotiorum variè considerari.*
12. *Bonæ fidei possessor regulariter impensas deducit. Malæ fidei secus. Et 27.51.*
13. *Malæ fidei possessor, impensarum nomine gravius aliquando condemnatur.*
14. *Impensas à re inseparabiles, nè à bonæ quidem fidei possessore semper recuperari. Et 18.45.*
15. *Impensæ in expositos infantes factæ specialiter privilegiatæ.*
16. *Malæ fidei possessori in necessarijs impensis judicis officio consuli, in vtilibus per abrasionē. & 17.*
19. *In foro tamen conscientiæ aliter hæc observari.*
20. *Emphiteutæ vasalli & aliorum qui causam possidendi habent singulare jus pro recuperandis impensis.*
22. *Cui fructus anni debentur impensas fructuum gratia factas, refundit.*
23. *Malæ fidei possessori, domino rem vindicante, actionis remedio non succurri, refutatâ Molinei & Martini Glossatoris sententiâ. & 24.25.26.*
28. *Bonæ fidei possessor etiam adversus creditorem hipotecarium meliorationes deducit. & 31.*
29. *Bonæ fidei possessor an creditorem hypotecarium possit excludere, oblato rei pretio quod tempore acquisitionis fuit.*
30. *Feudo vel Emphiteusi ad dominum reversa citra culpam, dominus meliorationes refundit.*
32. *Vsufructuarius & is qui ex fideicommisso rem cogitur restituere, quas impensas deducant. & 33.34.*
35. *L. sumptus. & l. emptor ff. de rei vend. explicatæ. reiecta Copi, Haloandri & Tiraquell. sententia.*
36. *Impensarum cum fructibus compensatio quomodo ineatur. & 37.38.39 40.*
41. *Meliorationum æstimatio ad quod tempus referenda. & quomodo ineunda. & 42.43.*
44. *Vtiles impensæ si admodum magnæ sunt, domino quomodo succurratur.*
46. *Pro consequendis impensis an rei retentio permittatur. & 47.*

48. *Petitio damnorum & interesse rei restitutionem non impediunt.*
49. *Meliorationum probatio cui incumbat.*
50. *Restituta re, pro impensis consequendis vix est remedium.*

CAPVT PRIMVM.

1 INfinita † & per varia Digestorum & C. loca dispersa sunt, & in quotidiano vsu versantur, quæ ad impendiorum & meliorationum materiam pertinent. Quæ vt ordine tractemus, & latissimè vagantē articulum, perfectiore quadam interpretatione explicemus, conveniens est, generaliter & per capita, ex ordine singula perlustrare; ex quibus vera legum sententia, atque vsus juris deprehendi possit. Et commodissimū videtur principium facere à conditione, natura, &
2 discrimine impensarum. Quarū † quędam sunt necessariæ, quædam vtiles,
3 quædam voluptuariæ. Impensæ † necessariæ dicuntur, quæ si factæ nō sunt, res aut peritura aut deterior futura sit, l. impensæ. de verb. sig. & quæ in se habent necessitatem impendendi. l. 1. de imp. in res dot. factis. quibus non factis damnari possessor in judicio deberet, culpæ negligentiæque nomine. Et necessariarum impensarū exempla sunt, reficere ædificia vetera & ruentia, quæ conservari expedit, aggeres facere, flumina avertere, molesque proijcere in mare vel flumem, aggeris struendi, vel portus conservandi gratia, oliveta dejecta restituere, arbores in locum demortuarum reponere, vites propagare, seminarium agri præparare, in servorū valetudinem impendere, & similia d. l. impensæ. & d. l. 1. 2. 3. & d. l. in totum de impensis in res dot. factis. Vtiles † 4
impensas Fulcinius ait in d. l. impensæ. eas esse quæ meliorem dotem faciunt, deteriorem esse non sinunt, secundum veterem lectionem. vel secundum restitutam ex lib. Flo. *non deteriorem esse non sinunt*, duplicata negatione, ad significandum non satis esse quod vtiles impensæ dotem deteriorem fieri non sinant, sed meliorem ex illis fieri oportere. Quod Paulus non obscurè significat, d. l. impensæ. dū pro maiore declaratione vtilium impensarum, hæc verba subijcit: *Ex quibus reditus mulieri acquiritur*. Et apertius probat Vlpianus in l. quod dicitur in fin. de imp. in rebus dot. factis. dum ita inquit. *Vtiles impensæ sunt quas maritus vtiliter fecerit, remque vxoris meliorem fecerit*. Quem † Vl- 5
piani locum ad evitandam ejusdē verbi repetitionem. Haloander ita legit: *Vtiles impensæ sunt quas maritus vtiliter fecit, & quæ rem meliorē vxoris reddunt.* Quæ emendatio, cum ex ipso jure & dispositione nihil mutet, habeatque maiorem latinitatis elegantiam, est tolerabilis. Quod † autem ad rem ipsam 6
attinet, magni momenti censeri debet restitutio ex Pandectis Flo. & duplicata negatio, quoniā altera omissa, secūdum veterem lectionem, vtilium impensarum definitio & necessarijs conveniret,

veniret, quæ rem deteriorem eſſe non
ſinunt. Quarum modum excedunt vti-
les, in eo quod non ſolum rem deterio-
rem eſſe non ſinant, ſed eo amplius me-
liorem faciant, & proventum augeant:
vt ſunt aucta arbuſta, paſtinationes,
doctrina puerorum, erectio piſtrini, aut
tabernæ, & ſimilia, quæ reditum &
fructum rei vltra priſtinam formam &
modum augent. d. l. impenſæ. Ideoque
Græci vtiles impenſas definiunt, quæ
dotem meliorem faciunt his verbis
βελτίονα ποιοῦσα τὴν προῖκα in l. impenſæ
7 ff. de imp. in res dot. fact. Et his † vtili-
bus impenſis plerumq; refectio & re-
paratio annumeratur, quandò non ex
neceſſitate, & ad conſervandam veteris
rei formam, ſed ad augendum rei fru-
ctum aliquid extruitur vel reparatur. d.
l. impenſæ. Et è diverſo novi operis
extructio, plerumque neceſſarijs im-
penſis annumeratur, quando res quæ
extruitur eſt neceſſaria, veluti horreũ,
piſtrinum, ſine quo prædij vſus plerũ-
que haberi non poteſt d. l. impenſæ
aut ſi domus quam inhabitat colonus
combuſta, reficiatur per maritum l. di-
vortio §. fin. ff. ſolut. matr. Vndè rectè
dici poteſt, has impẽſas prout in res vti-
les vel neceſſarias convertũtur, nũc vti-
libus nũc neceſſarijs annumerari. ſic vt
ex cauſſa fine & effectu, differentia ne-
ceſſariarum & vtilium impenſarũ con-
8 ſtitui debeat. Voluptuariæ † impenſæ
ſunt quæ ſpeciem duntaxat ornant, nõ
etiam fructum augent, vt ſunt viridaria,
aquæ ſalientes, incruſtationes, lorica-
tiones, picturæ, & ſimilia d. l. impenſæ.
& l. voluptuariæ. de imp. in res dot.
9 fact. Rurſus † quędam impenſæ ad per-
petuam rei vtilitatem vel neceſſitatem
fiunt, quædam ob cauſſam temporariã,
& fructuum colligendorum percipien-
dorumque gratia. Cujus diſtinctionis,
ſicut & ſuperioris effectus eſt maximus.
Nam † ſumptus quærendorum fructu- 10
um gratia facti, veluti in arando, ſeren-
do agro, re evicta vel avocata non reſti-
tuuntur poſſeſſori, l. divortio. §. im-
penſæ ff. ſolut. mat. Sed tanto minus
fructuum nomine ab illo pręſtatur. ex
quibus prius eſt ſatisfaciendum expen-
ſis, quæ quærendorum & colligendorũ
eorum gratia factę ſunt. Ang. Peruſinus
in l. ſumptus de legat. 1. Fructus enim
non ſunt niſi qui deductis impenſis ſu-
perſunt. l. ſi domino ff. de pet. hær. Vn-
de generaliter lex ſtatutum & quævis
alia diſpoſitio loquens de fructibus, in-
telligitur deductis impenſis, etiamſi a-
gatur contra prædonem, fraudatorẽ, &
quemvis alium malęfidei poſſeſſorem.
And. Tiraq. in retract. conſanguinita-
tis §. 1. gloſ. 1. Etenim nullus caſus in-
tervenire poteſt, qui hoc genus dedu-
ctionis impediat, l. fundus qui dotis fam.
her. l. 2. ff. de his quæ in fraud. credito-
rum. Adeò quod nec fructuum, nec lu-
cri, nec cujuſque alterius rei ratio aut
æſtimatio iniri poſſit, niſi deductis im-
penſis, etiamſi agatur de eo caſu, quo
quis integros fructus reddere jubetur.
excepta cauſſa decimarum vel obliga-
tione fructuum in certa quantitate. Ti-
raq. loco cit. Sumptuum † verò ad per- 11
petuam rei vtilitatem & neceſſitatem
factorum longè alia eſt ratio, quę prop-
ter diverſitatem incidentium negotio-
rum variam inſpectionem habent &
tractatum multiplicem. Nã plerumq;

de hujusmodi impensis est quæstio, in speciali rei vindicationis judicio. Tex. h. & in l. domū C.eo.tit.& in §. certè inst.de rerum divisione. Plerumque in vniversali judicio, & petitione hæreditatis, familiæ hercis.& similibus.plerūque in dotis materia l. plane l. sed etsi lege.§.consuluit de pet. hær. & tot. tit. ff.sine hær. Item in materia legatorū, l.divortio § impendi.& l.fructus.ff. solut.matri.& tot. tit. ff. de impen. in res dota.factis. Fideicommissorum l. senatus §.Marcellus de Legat.1.in societate & rerum communione l. domum & l.sumptus.ff.de legat.1.Item in restitutione feudi vel emphyteuseos. Rursus in retractu conventionali vel consuetudinario. tot.tit. ff. pro socio & l.si vt proponis C.de ædificijs privat.Item in actione hypotecaria quæ à creditore contra tertium possessorem exercetur, Alexander, & alij in l. fundus. §.si res. de pignoribus. Didacus Couvaru. variarum resolut.lib.1.c.8.Item in materia decimarum, & alijs infinitis similibus: in quibus omnibus, secundum casus occurrentes plerumque diversa, plerumque eadem est ratio. Ita vt incidentia negoria in vna materia, non absurdè aliquando decidantur per jura

12 loquentia in alia materia. Quorum † omnium distinctio & explicatio vt sit clarior & illustrior, concludemus pro regula, quod possessor fundi alieni, impensam in eo factam regulariter recuperet, Text.h.in l.in fundo. & l. sumptus.l.emptor.& in d. §. in rem petita. Quod est intelligendum in possessore bonæfidei: nam malæ fidei possessores, ejus quod in rem alienam impendunt, non eorum negotium gerentes quorum res est, nullam habent repetitionem tex. hic in l. Iulianus. & in § certè de rer. juris. cum petenti culpa objiciatur, quod ædificaverit temerè in eo solo, quod intelligebat alienū esse, d.l.Iulian⁹.& d.§.certe.de rer. divisione. Nec interest an mala fides sit inducta per litis contestationē, an per fraudulentam rei contrectationē, seu scientiam rei alienæ aliunde acceptam, d.l. Iulianus.& l. quæsitum ff.de acqui rer. dominio. Lex enim generaliter, furi & cuicunque malæ fidei possessori, repetitionem & retentionem meliorationū & impensarum negavit, in pœnam crimins & malæ fidei, atque ob injuriosam rei alienæ contrectationem, vel propter præsumptam malæ fidei possessoris donationem.l.2.in.f.C.eo. §. ex diverso de rer. divisione. Quæ ex legis potentia vim suam semper exercet, quotiens ipse possessor non probat gestionem negotij, vel aliam caussam cōtrariam.d.l.domum. Et hoc est quod eleganter cum misterio Iustinianus scribit.in d. §. ex diverso. Voluntate malæ fidei possessoris intelligi proprietatem alienatam, si non ignoravit se in alieno solo ædificare. Tantaq; † est le- 13
gis adversus malæ fidei possessores indignatio, vt non solum sumptus factos non recuperent, sed in contrarium eorum occasione graviorem plerumque condemnationem sustineant, quam sustinuissent nullis sumptibus factis: veluti si argento surrepto, pocula impensis furis facta sint, pocula condici poterunt, & in condictione poculorū, & celaturæ æstimatio fiet, quæ impēsis

furis

Digitized by Google

furis facta est. Quemadmodum si infans surreptus adoleverit, æstimatio fiet adolescentis, quamuis sumptibus & cura possessoris creverit l. ex argento ff. de condic. fur. sic vt furi propter expensas non succurratur, sed conditio ejus oneretur, in eo quod nō solum rei surreptæ, sed etiam meliorationis suis impensis factæ, æstimationem præstare
14 teneatur. Sed hoc † non est generaliter accipiendum, sed tantum in meliorationibus quæ à re ipsa abradi aut separari nequeunt, propter naturam ipsius rei, & inseparabilem connexionem & cohærentiam, quæ hoc efficit, vt dominus à restitutione impensarum immunis sit, & rem suam recuperet liberam cum augmento meliorationis: Non solum in possessore malæ fidei, verū etiam à possessore qui est bonę fidei; absque discrimine impensarum, an vtiles sint, an necessariæ. d. l. ex argento. Et hoc est quod disertè scribit Salycetus, in d. l. domū. etiam necessarias impensas nō recuperari, quando à re sunt inseparabiles: vt in alimentis servo præstitis, in artificio servi vel pueri, etiamsi agatur de possessore bonæ fidei l. nisi venalem supra eo. Nisi dominus servum aut puerumélioratum venalem habeat, & plus pretij consecuturus sit propter artificium: vel nisi domino prius denuntiatū sit vt impensas ipse solveret. l. aut si ante. supra eo. aut ex fructibus meliorationum possessor sumptus conservare possit. l. cæterū. & l. quod si artificē supra eo.
15 Et denique † nisi agatur de infantibus expositis, qui non restituuntur, nisi refusis quæ in alieno puero vel ad discendum artificium justè consumpta sunt. Quod singulari ratione constitutum est, propter miseratione ejus qui alioqui periturum suscepit. De quo elegātes Canones facti sunt, in Matisionensi, & Valensi Concilijs, quos refert Iuo Part. 3. c. 252. & seqq. Alioqui verò † 16
necessarios sumptus etiam malæ fidei possessor conservat officio judicis, d. l. domum. Ità tamen vt dominus rei has impensas præcisè præstare non cogatur, sed electionem habet an eas reddere velit an pati quod tollatur ædificiū: quod si paratus sit pati, liberatur etiam adversus bonæ fidei possessorem. Vtiles † autem impensas ex quibus res est 17
meliorata, & majoris æstimationis facta, malæ fidei possessor neq; per actionem, neque per retentionem, neque officio judicis recuperat aut conservat, sed habet duntaxat deductionem, & abrasionem materiæ, servato pristinæ rei statu illæso, Tex. h. in l. in fundo. Salicetus in d. l. domum & D D. in d. l. si in area. ff. de condic. indeb. Nisi dominus ædificij paratus sit pretium materiæ soluere, & ædificium retinere, Tex. h. in d. l. in fundo. Ex † quibus intelli- 18
gitur impensam quæ in alendo aut erudiendo servo facta est, & si quæ est similis, propter inseparabilē connexionem, nec per abrasionem conservari posse. Nulloque alio remedio consuli possessori, nisi vt cum fructibus artificij hujusmodi impensam compenset, aut ab eo petat, qui servum venalem habet, & propter artificium plus pretij consequatur, l. cæterum. & l. quod si. & l. nisi venalem. supra eo. Alioqui hujusmodi impensas etiam quilibet

bonæ fidei possessor perdit: codē modo quo malæ fidei possessor amittit impensas, voluptatis & ornatus caussa factas: adeò quod nec per abrasionem, aliovè modo illi subueniatur. Sed
19 † prædicta vera sunt in foro exteriori, non etiam in foro conscientiæ, in quo non pœna criminis, sed illati damni duntaxat compensatio penditur. Ex quo consequitur id quod Paulus respōdit in d.l. ex argento de cond. furtiua. *Furem non solum teneri ad restitutionem argenti surrepti, sed etiam celaturæ, quæ impensa furis facta est*, non procedere in animæ judicio, in quo re perempta fur tenetur ad æstimationem simplicem, non ad eam qua poterat res æstimari in eo statu, in quo erat impensis & cura furis meliorata: Nisi ex verisimili conjectura appareat, quod dominus candē meliorationem fecisset, nulla vel modica impensa: Nam eo casu etiam melioratio est præstanda, quatenus dominus est læsus. Alioqui verò fur, aut malæ fidei possessor eo nomine non tenetur. Imò potest in animæ judicio deducere, materiam ornatus & voluptatis caussa factam, vt videlicet tanto minorem æstimationem & compensationem faciat. Deindè † limitantur pręd-
20 dicta non procedere, si possessor qui sciens impensam in rem alienam fecit, causam & titulum possidendi habeat: vt est Emphiteuta, Vasallus, Maritus, Gravatus fideicommisso, Vsufructuarius, Qui patitur retractum, & quilibet alius justus possessor. pulchre Portius cons. 9. nu. 12. vel si judicis authoritate necessariç vel vtiles impensę sint factę, hæ enim repetuntur quamuis ab eo factæ qui non ignorabat rem alienam esse, aut alteri restitui debere. l. domus. & ibi Bart. Bald. Alex. & alij. de leg. 1. Cast. cons. 425. super 1. quæsito lib. 1. Bald. Cons. 303. incipiente in Christi nomine lib. 1. Rollan. à valle cons. 79. Andre. Tiraquell. in retract. conventi. §. 7. glos. 1. nu. 7. Rursus † intel- 21
liguntur prædicta de sumptibus rei ipsius conservationem, vtilitatem, aut etiam ornatum respicientibus: non etiam de his quæ fiunt quærendorum vel colligendorum fructuum gratia: quoniam ij sumptus in primis & antè omnia deducuntur, etiam à malæ fidei possessore, imputando illos fructibus, vt tanto minus fructuum nomine restituat: quia non intelliguntur fructus, nisi deductis impensis, eorum colligendorum gratia factis. l. si à domino. vel patre §. fructus de pet. hæred. Adeò
† vt si domino feudi, post mortem vasalli, debeatur proventus vnius anni ex 22
consuetudine, nihilominus tenebitur dominus, sumptus legitimasque impēsas, in illis quærendis, seminandis, colligendisque, ac etiam conservandis factas, refundere, vt eleganter scribit Pirrhus Angelberme⁹. in consuetud. Aurelianensibus Tit. de feudis. Denique † 23
est Martini antiqui glossatoris sententia, quam defendit Carolus Molineus. in tract. de feudis §. 1. glos. 6. nu. 87. Quod etiam malæ fidei possessor recuperet impensas, eatenus saltēm quatenus dominus ex ijs tempore recuperationis rei suæ sit locupletior. Et hoc nedum per exceptionem aut officio judicis, sed etiam via actionis. Idque probari existimat I C. responso. in l. si

pupilli

pupilli §. sed etsi de neg. gest. quo dicitur, etiam prædonem qui sui lucri caussa, & non contemplatione domini aliquid impendit, habere actionem negotiorum gestorum contra dominum, quatenus factus est locupletior. citatq; ad hujus confirmationem Paulum IC. in l. planè de pet. hæred. asserentem etiam in malæ fidei possessore haberi rationem impensarum: addita caussa, quia nõ debet petitor ex aliena jactura lucrum facere. Quo nihil evidẽtius ad confirmationẽ suæ sententię dici posse arbitratur Molineus. Et ad jura in contrariũ militantia, quibus negatur actio, & quodlibet aliud remedium malæ fidei possessori; primo respondet, illa procedere per subauditionem, si aliunde quam ex sola scientia appareat, malę fidei possessorem ędificasse vel impendisse animo donandi vel perdendi. quod juris præsumptioni & dispositioni adversatur. Secundò & melius vt ipse ait, jura in contrarium militantia, accipienda & intelligenda sunt de mero juris rigore, quem temperat benignitas ex ratione naturali: Quia iniquũ est quempiam cum aliena jactura locupletari. d. l. plane, & d. l. si pupilli. §. sed et si quis.

24 Sed † nec ista Molinei opinio potest subsistere: Nam Paulus IC. in d. l. si in area. ff. de condic. indebiti. generaliter denegat omne remedium, tam æquitatis quam juris. Et si ad verũ venire lubeat, nulla est ęquitas quæ à Molineo pro fundamento assumitur, ob quam malæ fidei possessori, scienter in re aliena sumptum facienti, sua ipsius contemplatione subueniri debeat. c. damnum. de reg. ju. in 6. Extatque adversus Molineum, apertum & inevitabile rescriptum impp. in l. dominus C. de rei vind. denegantium malę fidei possessori omne remedium, exceptis necessarijs impensis, pro quibus ex æquitate indulgetur officium judicis.

25 Pręterea jura pro Molineo citata, contra communem sententiã, si rectè excutiantur nihil faciunt, nã responsum in d. l. si pupillus. §. sed etsi. quo dicitur etiam prædoni tribui negotiorum gestorum actionem contra dominum, quatenus factus est locupletior, nihil pertinet ad rei vindicationem, sed ad personalem actionem negotiorũ gestorum, quia non est iniquum teneri dominum quaten⁹ locupletatur. Quemadmodum in actione de in rem verso, si mutua pecunia accepta, servus domum dominicam exornaverit tectorijs & quibusdam alijs, quæ magis ad voluptatem pertinent quam ad vtilitatem, pati debet dominus creditorem hoc auferre, sine domus injuria. l. quod si servus. §. sed si mutua ff. de in rẽ verso. Et hoc propter naturam judicij bonæ fidei, in quo ex æquo & bono vtriusque partis ratio habenda est. Quod secus est in vindicatione, quæ stricti juris est, & in qua bonæ fidei ratio non exuberat.

26 Sed nec † alterum responsum à Molineo adductum in l. plane. de pet. hæred. aliquid momenti habet: nam Paulus in eo responso non agit de vindicatione aut singulari judicio reali, quod est stricti juris, nec aliquod remedium possessori vltro accommodat: sed hoc solum disponit quod possessori cõvento petitione hæreditatis, cõsulatur pro impensis quibus dominus rei

factus est locupletior. eodem modo quo diximus in actione de in rem verso, & negotiorum gestorum. Ad cujus exemplum ipsa petitio hæreditatis bonæ fidei est, l. vlt. C. de pet. hæred. & ampliorem potestatem judici permittit, propter potentiam juris vniversalis, etiam personales præstationes admittentis. Sic vt mirum non sit, in illo vniversali & bonæ fidei judicio, etiam malæ fidei possessori succurri, quandò hæres illud judicium elegit, & contra malæ fidei possessorem instituit. Aliter atque cum abstinet hæres ab vniversali illo judicio, contentus vindicatione rei suæ: quia tunc possessori non succurritur, aliquo remedio æquitatis vel rigoris. Ex quibus satis manet confutata nova Molinei declaratio, confirmaturque & explicatur cōmunis interpp. sententia, quod malæ fidei possessori, pro necessarijs impensis solo officio judicis succurratur, pro vtilibus per deductionem, servato illæso pristino rei statu, nisi agatur Petitione hæreditaris, Familiæ herciscundę, Negotiorum gestorum, vel alio simili bonæ fidei judicio, quod est vel merè personale, vel mixtū, et in quo personales præstationes veniunt. d. l. plane. & d. l. si Pupilli §. sed & si quis l. in hoc judicium §. diversum. ff. fam. hercis.
27 Nunc † ad bonæ fidei possessorē revertamur, qui regulariter, vt diximus, impensas recuperat, non solum necessarias, sed & vtiles, plerumque per exceptionem & retentionem, plerumque per abrasionem, secundum diversitatem casuum, quos lex non vniformiter determinat. Tex. in l. in fundo & l. sin autē. §. in re hoc tit. sed spectatis circumstantijs & momentis cujusque negotij, idque nō solū in vindicatione, verū etiam si noxali vel dotali judicio agatur, d. §. in rē petita. aut si agatur de exhibitoria actione Ædilitio edicto l. illud sciendū cū seqq. ff. de ædil edicto. vel de eo qui ex pacto revendendi, vel consuetudine, rei emptæ, vel melioratæ retractū patitur. latè Iohan. Igneus. in l. dudū C. de cont. emp. Boer. decis. 47. And. Tiraq. in retractu convention. §. 7. in. p. Idem † est in eo qui actione Hypothecaria rē obligatā & melioratā avocat à possessore. 28
Nā non aliter ei res cū meliorationibus restituitur, quā si prius restituat possessori pretiū meliorationū, ex quibus res ipsa facta est pretiosior: Etenim tertius possessor etiā adversus creditorē hypothecariū deducit impensas, & meliorationes extantes, l. si fundus in principio. de pigno. licet ipsi debitori hoc non permittatur. latè Didac. Couu. varia. lect. lib. 1. ca. 8 post princ. Carol. Molin. de feudis §. 1. gloss. 5. nu. 6. Imò † quod fortius est, existimat 29
Carolus Molineus loco citato. tertiū possessorē nedū postulare posse reddi sibi impensas, sed etiā si hoc malit excludere creditorē, offerendo ei æstimationē rei quæ erat tempore quo acquisivit. eaque soluta dissolui hypothecā. Quod idem Bart. Bald. & plerique alij tradiderunt. in l. 2. C. de prædijs & alijs rebus minorū. Quibus contradicit, dubitanter tamen Didacus Couuaruias, loco citato. in eā inclinans sententiā, quod possessori hæc facultas tribui non debeat: quid enim si alluvione aut alio fortuitò casu res sit meliorata, iniquū

erit

Digitized by Google

erit (vt ipse ait) creditorem à possessore
excludi, oblato pretio rei quod erat an-
tequã possessori acquireretur: Cũ om-
nis rei melioratio etiam postea contin-
gens hypothecæ subiaceat. d. l. si fundus
in p. Sed rectè hanc rem expendisse vi-
detur Carolus Molinæus, loco citato.
dum ampliationem prædictam non
simpliciter intelligit, sed restringit ad
meliorationes factas sumptu & indu-
stria possessoris: secus asserens in me-
lioratione contingente casu fortuitò,
per alluvionem, per extinctionẽ vsus-
fruct⁹ morte vsufructuarij, aut ipso tẽ-
poris lapsu variante rei pretio, vel alio
simili casu. Tunc enim possessor obla-
tione sua non excludet creditorẽ, à be-
neficio, & hypotheca istiusmodi melio-
rationũ. Id quod eleganter probat Pe-
trus Royzi⁹ decisione Lituanica quin-
30 ta numero 390. Rursus † procedunt
prædicta, in Vasallo, & emphyteuta, si
feudum & emphyteusis revertatur ad
dominum, l. vnicam § tractat. C. de rei
vxor. action. & directo dominio con-
solidetur, citra culpam: puta propter
defectum lineæ, vel temporis lapsum, si
ità limitatum erat feudum vel emphy-
teusis: Nam dominus tenetur pretium
meliorationis Vasallo vel emphyteutæ
soluere. l. 1. §. si vasallus. l. 2. C de iure
emphi. secus si ob culpam, ingratitudi-
nem forte (quam feloniam vocant) aut
propter canonem non solutũ emphy-
teusis fiat caduca: Nã hoc casu melio-
rationes Vasallus, & emphyteuta amit-
tunt. Vt hæc & alia pleraque pulchrè
explicant in hac materia, Carol⁹ Moli-
næus loco citato. Et Arnoldus Ferro-
nius in consuetud. Burdegal. tit. de do-
te. § 10. & 11. Additque Molinæus † 31
superiora quæ de tertio possessore dicta
sunt, procedere non tantũ contra sim-
plicem creditorem pignoratitium vel
hypothecarium, sed etiam contra eum
qui habet dominuim vtile, vel rei vin-
dicationem, in subsidium tamen, & de
iure speciali, vt si res empta sit á marito
pecunia mulieris. Quod est notandum
pro ijs qui emũt domos veteres & rui-
nosas, & posteaquã eas splendidè & vti-
liter repararunt, advolant priores cre-
ditores, eas publicè venditioni exponẽ-
tes, quã emptor impedire potest, inter-
cedendo pro meliorationibus modo,
& ratione prædicta. Præterea † quæ de 32
vindicatione, & noxali iudicio, de cre-
ditoribus hypothecarijs, de Vasallo,
emphyteuta, & similibus dicuntur, lo-
cum habent etiam in eo qui fideicom-
misso est gravatus, & in vsufructuario
si in res restitutioni obnoxias impen-
sam fecerit, l. domus, & ibi Bart. Bald.
Alexander & alij de lega. 1. Castrens.
Con. 425. super 1 quest. lib. 1. dummo-
dò tamen impensa sit magna, & nota-
bilis: Nam paruæ impensæ non recu-
perantur ab vsufructuario & similibus,
sed compensantur cũ fructibus. Cast.
Cons. citato l. omnimodo ff. de impen-
sis in res dot. factis. Quod eleganter
Bald⁹ Cons. 303. in Cristi nomine. lib.
1. confirmat, consulendo super ex-
pensis pro custodia rei pignoratæ, vel
quæ retractui & revenditioni subiacet
factis. Quæ autem sint paruæ & magnæ
impensæ, relinquitur arbitrio iudicis æ-
stimandũ, ex personarũ & rerũ qualita-
te. l. 1. de iure delibe. Gloss. in d. l. om-
nimodo. Et † quod de maioribus im- 33

Digitized by Google

penſis recuperandis dicitur, intelligere oportet, ſi poſſeſſor qui ſumptum fecit, nullos fructus percepit: Nam ante omnia compenſatio fructuum eſt admittenda, cum impendijs, etiam à bonæ fidei poſſeſſore factis, ità vt admiſſa compenſatione fructuum, ſuperfluum meliorationum dominus rei reſtituere cogatur, Tex. h. in l. ſumptus, & in l. emptor. ſiue fructus percepti ſint naturales, ſive civiles: quoniam omnes eandem in reſtitutione naturam & regulam habent, l. prædiorum ff. de vſur. ſive ante ſive poſt litem conteſtatam ſint percepti, l. quod ſi ſumptus ff. de pet. hæred. & l. in inſulam §. fructus ſolut. matrimo. Ita vt meritò † notata ſit
34 ſententia Accurſij in d. l. ſumptus. volentis ſumptuū cōpenſationē fieri dūtaxat cū fructibꝰ antè litē cōteſtatā perceptis: quia litis cōteſtatio nō impedit, ſed magis coadjuvat hanc cōpenſationē.
35 Verū † difficultatē faciunt duo reſponſa, in d. l. ſumptꝰ. & in d. l. emptor. in quibꝰ cōpēſatio fructuū, diſertis verbis coarctari videtur, ad fructꝰ ante litē conteſtatā perceptos, & conſequēter, ad ſumptꝰ qui ante litē cōteſtatā facti ſunt, fructuū colligēdorū gratia, vt multi intelligunt. Quos noviſſimè ſecuti ſunt Iohannes Copꝰ Parriſienſis in tractatu de Fructibꝰ & Andr. Tiraquell. in tractatu conſang. glo. 1. n. 24. Georgiꝰ Haloāder animaduertēs, alio pertinere illa reſpōſa, verba Papiniani immutavit. Et vbi cō[mu]nis lectio, atq; etiā exēplar Florentinū habet, Ante litē conteſtatā, ſententiā Papiniani prorſus immutata legit, poſt litē cōteſtatā. Sed lectio mutatioq; Haloandri (licet multi neoterici etiā magni nominis eū ſequātur) nimiū temeraria videtur, & ad juſtitię ęquilibriū revocata, ratione deſtituitur; ęquè vt ſuperior Copi Tiraquelli, & aliorū ſententia. Papinianꝰ enim nō agit de ſumptibꝰ fructuū cauſa factis vt priores illi voluerūt, ſed de ſumptibꝰ in rem ipſam, & in prędiū quod alienū eſſe apparuit, à bonæ fidei poſſeſſore factis, & quibꝰ (vt ait Papinianꝰ) prædiū eſt meliꝰ redditū. Et nō de fructibꝰ poſt litē cōteſtatā perceptis, eſt Papiniano ſuſcepta diſputatio (vt Haloander putavit) ſed de fructibꝰ perceptis ante litē cōteſtatā, de quibꝰ an cōpenſarentur magna erat diſputatio. Nā cū bonæ fidei poſſeſſor fructꝰ ante litē cōteſtatā perceptos, & conſumptos, naturali rationi lucretur pro cultura, & cura l bonæ fidei ff. de acqui rer. dom. videri poterat, eorum rationem haberi nō debere in minuendis impēſis, quibꝰ res ipſa pretioſior facta eſt. ſed in cōtrariū pōderavit Papinianꝰ, majorē æquitatis juſtitięq; rationē. Etenim † cū ob 35
ſumptꝰ in rē alienā factos poſſeſſori nō cōſulatur niſi per retentionē ex æquitate, juſtū fuit, æquitatē illā pro poſſeſſore ſtantē, tēperari contraria quadam ęquitate, quā replicando adverſus doli exceptionē oppoſitam, obijcere poteſt dominꝰ, rei ſuæ reſtitutionē deſiderās, oblata præſtatione ſumptuū ad vtilitatē rei factorum, quatenus fructuū etiā ante litē conteſtatā perceptionē excedūt. Quoniā quod poſſeſſor propter bonā fidē lucretur fructus, non proficiſcitur ex ſummo jure, ſed ex ęquitate, quę ceſſat, vel potius moderationem admittit, quotiens poſſeſſor vltra lucrum fructuum, pro retentione ſumptuum

in

Digitized by Google

in re aliena factorum laborat, cum periniquum sit, & domino rei nimis onerosum, si possessor & sumpt⁹ omnes recuperet, & simul lucretur fructus ante litē contestatam perceptos. Adeò vt æquitas quæ possessori lucrum meliorationū attribuit, moderationē eā recipiat, vt cū sumptibus meliorationū, fructus etiā ante litem contestatam ex re aliena percepti compensentur, ex æquissima & verissima Papiniani sententia. in d.l.l. sumptus. & in d.l. emptor. Quā
37 † vsus forēsis & praxis quotidiana obseruat. Ita vt licet ab interpretibus in cōmentarijs neglecta, & ignorata fuerit, consulendo tamen rectè eam perceperint Paulus Castrensis Cons. 247. Col. f. lib. 1. & Sosinus Cons. 184. in fine lib. 2. Ex quibus intelligitur à veritate alienā esse correctionem Haloandri, nec subsistere ea quæ de hac re traduntur à Iohanne Copo. & Andr. Tira-
38 quello locis citatis. Prætereà † sequitur non rectè referri à Papone, in arrest. Galliæ. tit. de rest. fruct. cap. 14. vel non firmiter subsistere arrestū Parisiense, quo scribit, retractatā fuisse sententiam inferioris judicis, qui fruct⁹ etiā ante litē contestatā perceptos, cū sumptibus
39 compensari jusserat. Illud † verum est hanc compensationem fructuum, etiā ante litem contestatam perceptorū (nā de postea perceptis nulla est dubitatio) fieri ex Papin. sententia, quādò percepti sunt fructus ex re prorsus aliena, & in qua possessor non habet caussam ab agente ad rem & fructus, vt rectè Baldus annotavit. d. l. in insulā §. fructus. & in l. divortio §. impendi. ff. solut. matri. Secus est enim si percepti sunt fructus ex re propria, quamuis restitutioni subjecta, vt est illa quæ ex fideicommisso, vel jure retractus, aut finita caussà Feudi vel emphyteusis restitui debet. glos. Bart. & alij in d. l. emptor. Tiraquell. loco citato. Aut si res quidem aliena sit, sed possessor causam habet ab agente ad rem & fructus vt in colono, in marito dotem accipiente, & similibus. August. Beron. quest. 22. Vndè † ele- 40
ganter distinguit Rollandus à Valle, Cons. 30. an quis simpliciter sumptum fecit in re aliena, & ex ea fructus receperit: an verò in re sua quam per fideicommissum aut alia ex caussa restituere tenetur. Nam priore casu fit compensatio fructuum cum impensis, posteriore verò casu cessat compensatio: nisi agatur de pacto legis commissoriæ, addictionis in diem, & alijs similibus. In quibus ex potestate conditionis resolutiuæ, fructus & omnes aliæ accessiones restituūtur & sequuntur conditionem rei principalis. l. item quod dictum de addic. in diem. Proximum † est prædictis vt alia moderatio subij- 41
ciatur: nam vt primo quod possessor impēdit deducitur ex fructibus perceptis, & reditu rei, restituiturque id solum quod reliquum est, & ad quod fructus non sufficiunt, d.l. sumpt⁹. & l. emptor. & l. imperator. de in diē addic. Ita id ipsum quod est reliquū, nō restituitur secūdū tēp⁹ quo facta est impēsa, sed quo res ipsa restituitur, ita vt earū impēsarū æstimatio, fiat tantū de extātib⁹ secūdū præsentem rei statum. Tex. h. in l. in fundo ff. de rei vind. And. Tiraq. de retract. Conven. §. 5. Glos. 4. & §. 1. in p. Natta Cōs. 3. in fin. Adeò vt impēsæ

Digitized by Google

olim factæ, quarũ hodie nulla est vtilitas, repeti nõ possint, nisi agatur petitione hæreditatis, in qua impensæ non extantes veniunt speciali æquitatis ratione, propter personales præstationes, atque potentiã juris vniversalis, l. plane. ff. de pet. hæred. quę cessat in singulari judicio, quod est stricti juris: & simplici possessore, qui eas impensas tantum recuperat, quibus res facta est pretiosior, Tex. in d. l. in fundo. inspecto tempore solutionis faciendæ, l. domus hæredit. de legat. 1. DD. in d. l. in fũdo Carol. Mol. in consuet Parrisien. tit. 1. §. 1. glos. 5. n. 97. & 98. Ludovvicus de Molina de Hispano. primog. lib. 1 cap. 20. nu. 13. rejecta cõtraria opinione Baldi. & Iasonis. siue agatur de necessarijs siue vtilibus impensis, id quod eleganter expressit Vitruvius Architecturæ lib. 2. c. 8. dum ita inquit: *Itaq́ cum Arbitri communium parietum sumuntur, non æstimant eos quanti facti sint, sed quanti rem pretiosiorem reddunt.* Et si quid ex veteri pariete in novum conjectum sit deduci ex æstimatione oportet. l. si non fuit. ff. de damn. infec. Quod ingeniosè explicat Cœliusͦ Caling. Epist. quęst. lib. 2. habeturq; in hujusmodi ęstimatione, non tam ratio valoris ipsius rei, quam fructuum & reditus inde provenientis: vt in turri cujus impensa annuum reditum superat. l. si fundus ff. de reb. eorum qui sub tut. Neq; semper
42 † restituitur verum pretium meliorationis, & justa æstimatio, sed plerumq; longè minus: puta si valor superet quãtitatem impensarum, vt si possessor impenderit centum, fundus autem inde melior factus sit in centum & quinquaginta, dominus tantum centum reddere cogetur. hoc est tantum quantum impensum est, & non tantũ quantum res melior facta est. Quia vt Celsus ait, in d. l. in fundo. Si plus pretij fundo accessit, tantum quantum impensum est redditur. Quod & Canon probat, in c. 1. de rest. in integrum. Licet è contrario, si centũ impensa sint, & melioratio facta sit in quinquaginta, dominͦ liberetur restituendo quinquaginta, quibus fundus factus est pretiosior. In vniversum enim constitutũ est, non debere infinitam aut incertam ęstimationem fieri, puta ob tectoria & picturas. Licet enim ob hæc magna erogatio facta sit, tamen moderata æstimatio facienda est: quia honestus modus servandus est, non immoderata luxuria cujusque subsequenda, l. ex damni ff. de dam. infecto. Quæ omnia non solũ in simplici possessore, sed & in quolibet alio titulum & caussam possidendi habente obtinent. Veluti in gravato per fideicommissum, d. l. in domo. in emphyteuta, in Vasallo, & similibus, Rollandus à Valle cons. 28. Vnde † apparet, minus durum esse quod scribit 43
Baldus, pręcisè standum literæ textus, disponentis quod dominus soluit omnes expensas factas in meliorationem: Quoniam id semper inspicimus quod est levius domino rem suam repetenti. Adeo vt si plus impensum est quã res valet, sufficiat meliorationis pretium restituere. Si verò melioratio excedat pecuniam expensam, sufficit id quod impensum est refundere d. l. in fundo. Et † hoc in sumptibus necessarijs. In 44
vtilibus verò adhuc minus juris habet

possessor:

Digitized by Google

possessor: Nam si magna sit impensa, quam dominus fundi non erat factur⁹, id solum consequetur vt possit tollere inædificatum, illæso pristino rei statu, nisi dominus paratus sit tantum dare, quantum habiturus esset possessor his rebus ablatis. vel nisi dominus fundū restitutum sit distracturus. Plerumque
45 † etiam amittit possessor omnes impēsas, veluti si puerum aut seruum artificem fecerit, secundum ea quæ superius sunt tradita. Plura de hoc articulo, & ad limitationem, & declarationem prædictorum pertinentia, scribit Andr. Tiraquell. locis citatis. Restat † paucis
46 videamus, quo modo siue quà via, impēsæ & meliorationes peti & obtineri debeant. Et traditum est judicem ex officio se debere informare, & æstimare impensas, concessa rei retentione, donec æstimentur & solvantur impensæ, Corneus. Cons. 102. nu. 7. Feli. in c. de quarta. de præscriptionibus. Etenim solum exceptionis beneficiū hoc casu est proditum, cujus objectu possessor impedit & remoratur rei ipsius restitutionem. Vsque adeo vt etiamsi impensæ non sint liquidæ, restituere tamen non teneatur rem ipsam, nisi solutis impensis post earū liquidationē, d. l. servus in f. ff. de condit. & demonst. latè And. Tiraquel. d. §. 7. gloss. 1. n. 13. Adeò vt facultas retinēdi, quę fit propter expēsas necessarias vel vtiles factas. in re aliena, transeat etiam ad singularē successorem, Alex. in l. ob judicium §. 1. ff. communi dividundo Aret. in l. si quis rem in f. de acq. possess. nec oblata cautione perimatur, And. Tiraq. in d. §. 7. nisi res longam indaginem desideret, & liquidatio perplexitatem, & difficultatem habeat. quo casu sufficeret oblata cautio fidejussoria. vt eleganter scribunt Petrus de Anchorano Cons. 33. post. princ. & Andreas Barbatia, Cons. 36. parte secunda. Ex quibus fit, quod regulariter nō condemnetur possessor simpliciter ad rei restitutionem, sed cum adjectione & temperamento, vt eam faciat recuperatis impensis, & meliorationibus, quandò exceptio ante sententiam fuit opposita. Quod † si 47
possessor eam prætermiserit, poterit adhuc in executione ea se tueri & restitutionem rei differre, quoniam non arguit sententiam iniquitatis, neque est propriè peremptoria, sed magis dilatoria, And. Tiraquel. in d. §. 7. nu. 16. Nicolaus Boerius decis. 43. nu. 9. Exemplo exceptionis rei non traditæ, vel pretij non soluti, quæ in executione rectè proponitur, eamque sistit & remoratur, etiamsi exceptio sumptuum aut meliorationum altiorem requirat indaginem, vt pulchris rationibus probat Capitius decis. 17. Secus † est in ex- 48
ceptione seu petitione damnorum, & interesse, l. Iulianus §. ferri. ff. de act. emp. l. si in rem §. fin. ff. de pign. actione. Nā hæc nō retardat executionem, & restitutionem rei, sed damna quæ liquida sunt reddi jubentur, & pro illiquidis cautio præstatur. Nec † est præ- 49
termittendum necessariam esse probationem meliorationum, ex parte illius qui sumptus sibi reddi postulat, l. imperator ff. de in diem addict. Quæ sumptuum & meliorationū probatio, difficultatem & plerumque etiā magnos sumptus & laborē habet. ob quod

Digitized by Google

necessaria est diligens cautio in Advocatis, vt in meliorationum materia, bene deducant & articulent, & articulatas meliorationes sufficienter probent: vel si difficultatem probationis prospiciant, suadeant parti suæ, vt quavis occasione viam transactionis arripiat, ad evitationem maximarum molestiarũ & impensarum, quas pro recuperandis meliorationibus quotidiè fieri vi-
30 demus. Post † restitutionem autem factam, bonæ fidei possessori nullo modo consulitur, quia vix est, & non nisi ex summa æquitate, vt retentionem habeat pro impensis in alieno factis, quæ naturali ratione sequuntur soli dominum. Neque hic competit aliqua perpetua exceptio, sed tantum retẽtio, & in consequentiam retentionis, exceptio temporalis, quæ post restitutionem extinguitur; denegato omni alio remedio. Nisi agatur de hærede gravato per fideicommissum, qui etiam post restitutionem condictionem habet, l. qui exceptionem. §. si pars. ff. de condic. indebiti. l. si res. ff. ad Trebell. quoniam non in alieno, sed in suo ædificavit, aut sumptum fecit. Ex quibus intelligitur 31
earũ demũ meliorationũ æstimationẽ repeti posse, ex quibus facto industria & impensa hominis, res est aucta & melior reddita, & quæ per se subsistunt, & à re principali separari possunt: Nam in augmento seu accessione intrinseca, & quæ absque facto hominis ex natura rei contingit aliter servatur, sive agatur de Feudo, Emphyteusi, Majoratu, Vsufructu, vel alio jure finito. Quod eleganter per diversas facti species, in vsu forensi frequenter controversas, explicat Lodovvicus de Molina de Hispanorum primogeniorum origine ac natura libro primo. cap. 10. 11. & 26.

SVMMARIA.

1. *L. si quæ sunt Cautiones ff. fam. hercisc. mendo liberata.*
2. *Exempla instrumentorum quandò probent.*

CAPVT SECVNDVM.

1 IN † l. si quæ sunt cautiones ff. famil. herciscund. Ità legitur: *Cæteri descriptum & recognitum faciant.* quæ imperfecta videntur, & addita voce *Exemplum* ita emendari possunt. *Si quæ sunt cautiones hæreditariæ, eas judex curare debet, vt apud eum maneant qui maiore ex parte hæres sit, cæteris descriptum & recognitum exemplum faciat.* Secundum Græcorum sententiam qui legerunt, & cæteris dat exempla. Et verisimile est dictiones illas *descriptum* & *recognitum* à Triboniano, Irnerio, vel alio antiquo, interpretationis gratia additas esse, cum prius simpliciter legeretur, *Cæteris exemplum faciat*, vti Græci vertunt, & in præcedẽti Vlpiani respõso legitur in l. cæteræ. in fin. ff. eod. his verbis: *Hæredem enim exempla dare debere.* Qua ratione instrumenta emptionalia

tionalia debent remanere penes auctorem qui de evictione tenetur, præstita cautione de illis exhibendis cum fuerit necesse. l. instrumentum C. de fideicōmissis l. Titi' heres Sempronij & ibi Sali. & alij de Actio. empti. Quod † autē
2 ad exempli confectionem attinet, necesse est eam fieri per cognitionem seu ex mandato judicis, parte vocata, nisi pars seu adversari' sit presens, Domini. de rota decis. Fuit dubitatum vtrū instrumentum cum seqq. in antiquis & decis. 620. Si compulsoria in novis. aut exempla sint facta per eundē Notariū qui originalia confecerat instrumenta, Rota decis. 390. Nota instrumenta extracta in novis. vel agatur contra eū qui exemplū produxit. l. ad hæc. C. de fid. instr. Et ita contra tutorem probatur ex inventario, licet non appareant originalia instrumenta. De quo plura videri possunt apud Alphonsum Diaz, parte 3. tit. 19. l. 8. 9. & 10. Ad protocollum quandò recurrendum sit, & qui transumptum petere possint, & quibus protocollum sit exhibendum tractant Ioannes Gallus in Arrestis parlam. Parrisien. decis. 32. & Octavianus Cacheranus in decis. senatus Pedemont. decis. 16.

SVMMARIA.

1. *In l. fin. C. de test. milit. vetus lectio defensa.*
2. *Tribunatus numerorum quid fuerit.*
3. *Adolescentes ad delectum cogi solere. & 4.*
5. *Impuberibus, honores dignitatum militarium & olim fuisse collatos, & hodiè conferri. & 6.*

CAPVT TERTIVM.

1 IVstinian' † Iohanni Præfecto Prætorio ita scripsit. in l. fin. C. de test. milit. *Licet antiquis legibus permittebatur pupillis, si tribunatum numerorum merebantur vltimū elogium cōficere posse: Attamen indignum nostris temporibus esse videtur, eum qui stabilem mentem nondū adeptus est, propter privilegia militū sapientium hominum jura pertractare, & in tam tenera ætate, ex tali licentia, parentibus fortè suis vel alijs propinquis nocere*, Cujus rescripti prima verba mendosa esse scribit, Iacobus Rævardus, variorū lib. 4. cap. 8. Et ita emendari debere vt pro; *tribunatu numerorum* legamus; *in tribunatu numerorum*, ea nimirum ratione & forma, quā *(in officio tui culminis merendi licentiam habent)* Præfecto cuidam Prætorio rescripsit imperator Constantinus, in l. vlt C. de cast. peculio. Nā † cū Tribunat' numerorū, sig- 2
nificet militū tribunatū, quē qui gerit militū tribunus est, & Cohorti aut Legioni præpositus, in quo & armorum scientia, virtus corporis, morumq; honestas & follicitudo requiritur, credibile non est (inquit Rævardus) militarem tribunatus hujusmodi dignitatem, à

Digitized by Google

Romanis Principibus in pupillos vnquã collatã fuisse. Ideoq; Iustiniani locum accipiendũ esse, de pupillo qui in numeros collatus, & in aliquã cohortẽ receptus est, id est in Tribunatu numerorũ meretur, & militiã incipit addis-
3 cere: Adolescentuli enim † vt author est Plinius lib. 8. Epistolarum. statim castrensibus inbuebantur, vt imperare parendo, duces agere cum sequerentur assuescerent. Eoque pertinet quod scribit Vegetius lib. 1. cap. 3. *Si antiqua (inquit) consuetudo seruanda est, incipientẽ pubertatem ad delectum cogendam, nullus ignorat.* quam quidem incipientẽ pubertatem omninò referendam putat Ræuardus, ad id quod Iustinianus de
4 pupillis scribit d. l. vlt. Sed † Ræuardo refragantur & Iustiniani & Vegetij verba. Iustinianus enim agit de pupillis in tenera ætate constitutis, & stabilem mentem atque robur virile nondum adeptis. Vegetius verò de incipiente pubertate, que (vt ipse Iustinianus ait) ante completum decimum quartũ annũ, & finitã pupillarẽ ætatem non accipit initium, §. 1. inst. quibus modis tut. finitur. Prætertim si agatur de ætate militum, qui non nisi post pubertatẽ, & primo flore ætatis, dum per ætatem militarem laborem ferre possunt, militiæ asscribuntur. Alexander ab Alexandro genial. dierum lib. 1. cap. 20. Ob quod Ræuardi opinio reijcienda est, & lectio vetus retinenda. Et † quod 5
Iustinianus scribit, in d. l. vltima. Tribunatum numerorum apud impuberes olim fuisse, referendum videtur ad imaginarium militiæ genus, seu codicillarem, & nudam sine administratione dignitatem: Nã Suetonius in August. cap. 38. scribit, Augustum Senatorum liberis, non Tribunatum modo legionum, sed & Præfecturas alarũ dedisse: sed absque adiuncto vt videtur labore militiæ, vt Cicero scribit in Epist. 8. lib. 1. *Et simul sum admiratus* (inquit) *cur tribunatus commoda, dempto præsertim labore militiæ contempseris.* Id quod ex Vopisco, Appiano, Tacito, & alijs Petrus faber in l. fœminæ. ff. de reg. iuris. pertractat latius. Quibus addi possunt scripta Lelij Taurelli, in tractatu suo de Militijs. Quo † modo etiã 6
nuper Ordines Belgij illustrissimũ Fredericum, iuniorem filium C M. Principis Auriaci in decimo ætatis anno legioni militum præfecerunt.

SVMMARIA.

1. *Libera legandi facultas L 12. tab. permissa.*
2. *L. Furia & Voconia legandi libertas coangustata.*
3. *Prohibitionem L. Furiæ generaliter ad omnes pertinuisse.* & 4.
5. *Exceptis tamen certis personis quibus plus mille assium capere licebat.*
6. *L. Furia hodiè per L. Falcidiam abrogata.*

CAPVT QVARTVM.

Decem-

Digitized by Google

1 DEcemviri † in 12.tab. Ita scripserunt: *vti quisq; legasset rei suæ ità jus esto.* Quibus verbis latissima potestas tributa fuit, & hæredes instituēdi, & legata, & libertates dandi, tutelas quoque constituendi. Et adeò liberā fuisse legandi potestatem ex Lege 12. Tab. scribit Iustinianus inst. ad l. Falcid. in princ: vt liceret vel totū patrimonium legatis erogare. Ita enim in ea cautū erat. *Vti quisquè legasset rei*
2 *suæ ità jus esto.* Quod † deinde lege Furia & Voconia coangustatum fuit, *Tulit apud maiores* (inquit Cicero in oratione pro Balbo) *legem C. Furius de Testamentis L. Voconius de mulierū hæreditatibus,* Lege Furia, vt Theophilus ait inst. ad l. Fal. jubebatur, legatarijs non amplius mille aureis legari posse, qui plus accepisset, id quod plus esset quadruplicatū restitueret, quod Vlpianus confirmat ità scribens *Lex Furia testamentaria plus mille assium legati mortisue causa prohibet capere.* Eodem quoq; pertinere videntur Varronis verba lib. 4. de lingua latina. *pro assibus nonnunquam æs dicebant antiqui, à quo dicimus mille æris lega-*
3 *sse.* Quæ † cum liberam legandi facultatem nimium coartare videbantur, Franciscus Hotomann⁹, de re nummaria, legis æquitatem sive caussam aliquam probabilem inquirendam arbitratur. Et ipse non existimat, in vniversum ita cautum fuisse, nè quis civis Romanus plus mille asses legaret. Si quis amplius sibi datum, mortisuè causa relictum cepisset, quadrupli pœnam subiret. sed propriè hanc legem latam arbitratur adversus libertos, præsertim cœlibes, nè suam hæreditatē, patronis suis naturali quodam jure debitam, legatis aut exhaurirent aut onerarēt. Cujus rei argumento esse recitat alteram regulam ejusdem Vlpiani cujus hæc verba sunt, *Septimo gradu datur bonorum possessio cognatis manumissoris, quibus per l. Furiam plus mille asses capere liceret, si nemo sit ad quem bonorum possessio pertinere possit.* In † quo ego sub sistendum 4
arbitror, propter generalitatem l. Furiæ à Iustiniano & Theophilo relatæ. quā Antonius Augustinus quoque secutus est, in tractatu suo de legibus. Et quia Vlpia. in vniversum legem latam fuisse indicat, exceptis certis personis quibus plus capere licebat. Id † quod altera re- 5
gula Vlpia. sub titulo de possessionibus dandis evidentius confirmatur. Nam Vlpianus in ea non coarctat legem Furiam ad libertorum hæreditatem, sed in contrarium exceptionem à regula proponit, qua permittitur cognatis manumissoris, ex bonis libertorum, per legem Furiam plus mille assium capere. Per quod regulæ generalitas confirmatur, & constans Hotomanni assertio subuerti videtur. Et vt vt sit, certum 6
est legem Furiam abrogatam esse lege Falcidia lata, quantamcunq; enim pecuniam dari legarive permissum est, dúmmodo ex eo testamento, quarta portio hæreditatis apud hæredem remaneat. l. 1. ff. ad l. falc.

SVMMARIA.

Digitized by Google

1. *L. bovem §. mortis de Ædil. edict. restituta.* & 2.
3. *L imperatores, itemque l 3 ff de bon. eor. qui ante sent. vera lectio.* & 4 5.
6. *Eorũ qui mortẽ sibi consciverunt variꝫ exempla.* & 7.8.9.10.11.12.13.14.16.17.18.19
15. *Mors vltronea quando impunita* & 27.
20. *Metu pœnæ mortem sibi consciscentium pœna.*
21. *Heredes semetipsum occidentis innocentiam probantes bonorum confiscationem effugiunt.*
22. *Mortem vltroneam de consuetudine variè puniri.* & 23.24.25.26.
28. *Mortem sib inferre ignaviæ non fortitudinis est.* & 30.
29. *Flauij Iosephi exemplum.*

CAPVT QVINTVM.

1 APud † Paulum in l. bouem. §. mortis. ff. de Ædil. edict. in quibusdam codicibus ita legitur. *Mortis concupiscendæ caussa sibi quid facit, qui propter nequitiam malosq́; mores, flagitium, vel aliquod admissum, mortem sibi conscire voluit.* Vbi recti⁹ ex Norico libro ita legi potest, *Mortis concupiscẽdæ caussa quid facit, qui propter nequitiã, malosuè mores, flagitiumue aliquod admissũ mortẽ sibi cõsciire voluit*, expũcta litera l. & cõmutata particula *vel* in *ve*. Et
2 † vt in superiori articulo Haloandri lectio est perfectior, ita in sequentib⁹ verbis Haloãdri codex ex alijs emendand⁹ est, vt videlicet nõ legatur, *nisi dolorem corporis non sustinendo vt id fecerit.* Sed secundum tenorem aliorum codicum, *non si dolorem corporis non sustinendo id fecerit.* Articuli enim sunt diversi, qui potius per oppositionem quam per ex-
3 ceptionẽ conjungũtur. Vitiosa † quoq; est Haloãdri lectio, in alio IC. respõso, ad hanc materiã pertinẽte. in l. imp. ff. de bon. eorũ. qui ant. sent. dũ ita habet: *Severus & Antonin⁹ Aulo Iulio, eos qui latrones nominatim corruptis accusatoribus, diẽ suũ obierint, &c.* Reponendũq; est ex emendatioribus libris: *Impp. Severus, & Antoninus Iulio Iuliano*, seu poti⁹ *Aulo Iuliano, eos qui à latronibus nominati corruptis accusatoribus. &c.* Sed † 4
iusta est dubitatio in Martiani respõso, in l. 3. §. 1. de bon. eorum qui mort. sibi consc. vtra lectio alteri palmam præripiat. apud Haloandrum ita legitur. *Qui rei criminis non postulati manus sibi intulerint, bona eorum fisco non vindicentur, non enim facti celeritatem esse obnoxiam, sed conscientiæ metum in reo velut confesso teneri placuit.* In editione Gebenensi & alijs plerisque ità legitur, *vt qui rei criminis non postulati manus sibi intulerint, bona eorum fisco non vindicentur, non enim facti scelerítatem esse obnoxiam, sed conscientiæ metum in reo velut confesso teneri placuit.* Satis manifestum est in Gebenensi, & alijs editionibus redundare particulam *vt*. sed quæstio est anne *celeritatem* an verò *sceleritatem facti* legere oporteat, nam vox *sceleritas* non admodum frequens est, & an proba sit, & illi loco conveniat, meritò dubitatur. Scio † glossarium editionis Ge- 5
benensis scribere Sceleritatem dici ἀρχαικῶς, sicut dicitur malitas, famulitas,

tas, solitas, viciſſitas, ſqualitas, dilucitas, vberitas, ponderitas, & ſimilia. Sed ego apud bonos authores dictionem illam nondum inveni, nec video qua mente, aut ſententia Martiani reſponſo accommodari poſſit: Martianus enim ex Papiniano, celeritatem facti, id eſt præcipitem feſtinationem ad mortem, excuſatam habet; ſed metum imminentis criminis, id eſt contracti ſceleris, & ſceleritatis (vt ita loquar) cōſcientiam notat, arg. l. 1. §. 23. ff. ad S C. Sillanianum. Adeo vt *ſceleritatem* legendo, eadem eſſet ſignificatio duorum articulorum, quos I C. vt diverſos ſeparavit, & ſibi invicem oppoſuit. Credendum itaque eſt, ſcioli alicujus audacia, vel imperitia librarij, dictioni celeritatem literam ſ. fuiſſe antepoſitam. quod tamen omninò non aſſevero, vnicuique ſuum relinqnens judicium atque arbitrium.

6 Meritò † autem I C. intereſſe dicunt, & diſtinguunt qua ex cauſſa quis mortem ſibi conſcivit: inveniuntur enim qui tedio vitæ mortem ſibi irrogant, vt Amphion filijs ab Apolline interfectis, de quo Poëta in ibin.

Addidit vt fidicen, miſeris ſua funera natis.
Sic tibi ſint vitæ tædia juſta tuæ.

7 Quidam † etiam impatientia doloris adacti, mortis conſilium repererunt, in quibus Aiax Thelamonius, qui prælato ſibi Vlyſſe in armis Achillis,
8 ſuo ſe gladio interemit. Quoſdam † pudor ad mortem voluntariam compulit. Sic Dioxippum vita exceſſiſſe Quintus Curtius refert, lib. 9. ſuę Hiſtoriæ. is enim poſt Horratam Alexandri Magni militem ſingulari certamine ſuperatum, fragrantibus odio in eum Macedonibus, (Alexandro regi ſurrepti aurei poculi quod in ipſius necem ex compoſito miniſtri ſubduxerant, falſo accuſatus) dum conjectum oculorum (quibus vt fur deſtinabatur) ſuſtinere non poterat, conuivio excedens, epiſtola quæ regi redderetur conſcripta, ſua ſe manu occidit: & ſæpè (ſicut Quintus Curtiuś ait) minus eſt conſtantiæ in rubore quam in culpa. Sunt † quibus idem conſilium 9
vt mori quam vivere mallent, morbi impatientia ſuggeſſit. Quod Pomponio Attico, viro Marci Tullij Ciceronis amicitia & literis claro, accidiſſe memoriæ concreditum eſt. Eum enim ſenem admodum, morbo diu diuexatum, inito moriendi conſilio, victu ſuapte voluntate abſtinuiſſe & vita accepimus. E. quoque † Proculeum 10
Auguſti Cæſaris familiarem, in maximo ſtomachi dolore, gipſo poto mortē ſibi conſciviſſe C. Plinius refert. Eſt † & illud Calani priſcæ memoriæ Phi- 11
loſophi illuſtre exemplum, quod ad trium & ſeptuaginta annorum ætatem, inoffenſæ valetudine provectus, alui tunc correptus dolore, in conſpectu Alexandri Magni (fruſtra vitam retinere ſuadentis, & ab incepto teterrimo eum revocantis) dijs patrijs adoratis, conſcenſo rogo, incendio voluntario occubuit. Scipio † partibus C. Pompeij 12
generi ſui parum fœliciter defenſis, in Hiſpaniam navigans, qua vehebatur nave à Cæſariano milite capta, ferro ſe trāſuerberavit, nè Cęſaris captiu⁹ eſſet. Similis † exitus mortiſque appetendæ

Digitized by Google

caussa, Catoni Vticensi viro clarissimo, Romanæque sapientiæ principi fuisse memoratur, qui nè & ipse in Cæsaris victoris veniret potestatē, districto gla-
14 diò se interemit. Decius † pro Repub. se devovit, & in medios hostes concitato equo mortem petens irruit. Et plura ejusdem farinæ exempla refert Petrus Roysius Maureus. in decisionibus Lituanicis decis. 1. nu. 35. cum multis
15 seqq. In † quibus secundum leges civiles concita mors pœnam non habet, Tex. in l. 1. C. de bonis eo qui. & in d. l. fin. Alij vero conscientia sceleris, sive rei postulati sive in crimine deprehensi mortem sibi irrogant. Quemadmo-
16 dum † legitur de Nerone, qui à Senatu hostis patriæ judicatus, nè dignas sui flagitij pœnas Populo Romano persolveret, supplicij ignominiam morte præventam effugisse refertur. Eodem
17 † modo Cornelium Gallum Poëtam è vita excessisse Ammianus Marcellinus est author, lib. 17. sua historiæ. Quippè cum Ægipti præfectura per avaritiam gesta, furtorum direptæ provinciæ arcesceretur, acrem nobilitatis indignationem formidans, gladio incubuit.
18 Lucinius † quoque Macer repetundarum postulatus, laqueum torsit & vo-
19 lūtaria se morte affecit. Scribit † Quintus curtius, lib. 21. suę Historiæ. Dymnum Macedonem, ad conspectum Alexandri Magni (cui insidias parasse dicebatur) conscientia sceleris mortem
20 sibi conscivisse. Multa † sunt hujusmodi apud priscos authores exempla, metu pœnę mortem sibi irrogantiū, quorum funus non effertur solenni ritu, nec lugeri solent; & bona eorum fisco vindicantur. d. l. fin. in prinp. Quod verum est, si ejus criminis rei fuerint, vt si damnati fuerint, morte aut deportatione afficerentur, d. l. fin. §. vt autem divus Pius ff. eo. Nam divus Pius rescripsit, ita demum bona ejus qui manus sibi intulit confiscari, si eo crimine nexus fuerit, vt si damnaretur bonis careret, alioqui hæredem habiturus. Præterea † etiamsi capitalè crimē & mor- 21
te, & deportatione dignum sit, cujus quis reus postulatus sit, si tamen hæredes parati fuerint caussam suscipere, & probare atq; ostendere defunctū innocentem fuisse, cōservant bona, d. l. fin. modò hæredes justam rationem innocentiæ ostendant: quia ab illis probatio exigitur. Denique prædicta omnia locum habent, secundum juris communis constitutionem. De consuetudine † autem, multis locis contrarium 22
servatur; Nam ex quacunque causa quis se interfecerit, siue tædio vitæ, sive ex impatientia doloris, siue metu criminis, sive alia ratione, corpus in sterquilinio, cum canibus communem sepulturam habeat, glos. in c. placuit 23. quest. 5. Roma. singul. 264. incip. fui interrogatus. Iacobinus de S. Georgio in tractatu de feudis §. dictique vasalli. nu. 19. vel quod ex consuetudine magis vsitatum est, furca suspenditur, & bona confiscantur, late Iohannes Igneus. in l. 1. §. si sibi manus ff. ad S C. Sillan. Quo pertinet quod Servius ad illud Virgilij libro 12. scribit. de Amata vxore Latini, quæ ipsa se suspendit, & nodum informis lethi trabe nectit ab alta. In † libris Pontificalibus cautū 23
fuisse legitur, vt qui vitā sibi finivisset,

is

24 is insepultus abijceretur. Et † referunt Gelli⁹ lib. 15.c. 5.& Plutarchus de claris mulieribus, ad cohibendum furorẽ virginum Melitarum, manus sibi spõte inferentium, cautum fuisse, vt quæ virgines corporibus suspensis mortuæ deprehenderentur, cum eodem laqueo quo peruinctæ essent, nudæ per forum
25 ad sepulturam traherentur. Tarquinius Priscus cadavera eorum qui sibi mortẽ consciscebant, crucibus affigi jussit, spectanda vnicuique, & feris volucrib⁹ dilaceranda, Plinius secundus lib. 36.
26 cap. 15. Lex † fuit in Græcia, ex Græcia deinde in Galliam & Italiam translata, qua is qui se interficeret insepultus abijciebatur, & bona confiscabantur.
27 Val. Max. lib. 2. c. 1. Quod † de jure limitatur, nisi appareat ex dementia vel furore mortem intervenisse, aut casu quem prolapsum esse in puteũ, vel ex gradibus decidisse, aut aliter casu fortuitò perijsse: de qua re, insignia & ad vsum praximq; pertinentia exempla habet Philippus Decius Cons. 438. Sosinus Nepos Cons. 51. nu. 7. parte 3. Et Ioannes Babtista Ferretus, Cons. 7. Et ità Francico SC. decretum fuisse refert Renatus Chopinus de jurisd. Andegauensium lib. 1. cap. 42. nu. 10. his
„ verbis. Placuit Domino Regi de mu-
„ liere submersa, quod quia ipsa aliquan-
„ dò non erat sui compos, vt relatũ fuit
„ Domino Regi, hæredes ipsius in bonis
„ suis tam mobilibus quam immobili-
„ bus succederent, nec aliquid propter
„ hujusmodi casus, ad Dominum Re-
„ gem deveneret. Et adijcit simile exemplum Renatus de regio in curia Partisiensi Consiliario, qui morbi acuti impatientia, in Sequanam amnem se cõmerserat. Idemque observari vidi in honestissima vidua Clarissimi I C. Gabrielis Mudæi, antea præceptoris, & postea collegæ mei, de me optimè meriti. Ex quibus † facilè convincitur, va- 28
nam esse opinionem eorum, qui credunt viri fortis esse, mortem sibi consciscere potius, quam grave aliquod & acerbum malum perpeti, mortemque infamiæ præponendam: Nam vt Aristoteles tertio Ethicorum scribit, non est vera sed falsa fortitudo ea, qua quis pro pudore vel honore moritur. Ideoque eos qui id faciunt, non fortes sed ignavos, paruique & abjecti animi habendos pronuntiavit: Probant enim se id quod fugiunt ferre non posse, neque pares esse ei casui sustinendo, propter quam vitam relinquunt, quod effæminatam potius animi mollitiem quã magnitudinem probat. Flavius † Iose- 29
phus de bello. Iudaico. lib. 3. cap. 14. in elegantissima oratione quam captus de morte sibi non consciscenda ad socios habuit, hæc pronuntiavit. Ecquid "
tantopere ò socij propriæ cædis auidi "
sumus, aut cur amicissimas inter se res, "
corpus & animam in dissensionem vo- "
camus, mutatum me quispiam dicet, "
sed Romani hoc sciunt, optimum in "
Bello mori, sed lege Belli, hoc est à vi- "
ctoribus trucidari, proindè siquidem "
Romanorum ferrum deprecor, vere "
meo gladio meaque manu sim dignus, "
sin illi hosti suo parcendum putant, "
quanto justius nosipsi nobis pepercerimus. "
&c. De † qua re elegantissimè 30
quoque scribit Augustinus, lib. 2. de civit. dei. Multisque rationibus ostendit,

Digitized by Google

Lucretiam Catonem, cæterosq; hujusmodi, frustra in historijs à fortitudine laudari. Quibus adde quæ ex Aristotele & Euripede refert Antonius Muretus, variarum lect. lib. 4. cap. 2. Etenim verus homicida est, & reus homicidij, qui se ipsum occidit aut spontaneam mortem sibi infert, ca. non est nostrũ & cap, placuit 23. Quęst. 5. Et formam procedendi contra cadaver ejus qui se suspendit præcipitavit aut aliter occidit, pulchrè tradit Ioannes Bacquetus, des droicts de domaine. par. 5. cap. 7. de cas Roiaulx nu. 16. cum seqq.

SVMMARIA.

1. *L. cum de indebito ff. de probat. emendata & explicata. & nu. 3. 8.*
2. *In condictione indebiti cui incumbat probatio. & 4.*
5. *Cuiacij opinio reprobata.*
6. *Visiones quid Iustiniano & I C. significent.*
7. *Tribonianum multa I C. responsa reformasse.*

CAPVT SEXTVM.

1 CVm † de condictione indebiti agitur, quæri solet quis probare debeat, id est, cui incumbat on⁹ probandi, actori qui se solvisse dicit, an reo qui asserit se debitũ accepisse. quod Paulus libro 3. Quæstio. in l. cum de indebito. ff. de probat. eleganter tractat his verbis: *Cum de indebito quæritur quis probare debeat, res ità temperanda est. &c.* omissis dictionibus *non fuisse debitum*, quæ à Glossario inepte addita, I C. responsum obscurant & conturbant.
2 Nam † quæritur apud Paulum ex vna parte an debitum, ex altera parte an indebitum solutum sit, non quis probare debeat. Quam † rem Paulus ità temperat ac moderatur, vt siquidem is qui accepisse dicitur rem vel pecuniam indebitam, hoc negaverit, & ipse qui dederit legitimis probationibus solutionem approbaverit, sine vlla distinctione, ipsum qui negavit sese pecuniam accepisse, si vult audiri, compellendum esse ad probationes præstãdas, quod pecuniam debitam accepit: Nam absurdum est, cum qui ab initio negavit pecuniam accepisse, postquam fuerit conuictus eam accepisse, probationem non debiti ab adversario exigere. Sin verò ab initio confiteatur quidem se accepisse pecunias, dicat autem non indebitas ei fuisse solutas, præsumptionem videlicet pro eo esse, qui accepit nemo dubitat. Quæ optima est secundum diversitatem circunstantiarum legis moderatio atque distinctio, si † in verbis illis *rem vel pecuniam indebitam* dictio *indebitam* tanquã 3
inutile glossema tollatur: cum alioqui propter qualitatem illam additam, is qui acceperit rectè negaret se accepisse: Neque enim † cogitur fateri se ac- 4
cepisse

cepisse indebitum, neque ob negatio-
nem indebiti punitur, sed ob hoc quod
negavit se pecuniam accepisse. Cum a-
lioqui is qui dedit onere probationis
prægravetur: quia non præsumitur pe-
cunias suas jactasse, & indebitas effudi-
sse. Quæ elegans est ratio, & loquendi
phrasis IC. digna. vti & illa est quæ se-
quitur, *sin autem is qui indebitum quæri-
tur, vel pupillus vel minor sit, vel mulier,
vel forte vir quidem perfectæ ætatis, sed
miles, vel agricultor, & forensium rerum
expers, vel alias simplicitate gaudens, &
desidiæ deditus, tunc eum qui acceperit pe-
cunias ostendere debere, benè eas accepisse,
& debitas ei fuisse solutas, & si non osten-*
5 *derit, eas redhibere*. Ita † vt non po-
ssim probare sententiam Iacobi Cuia-
cij, observationum lib. 21. cap. 26. exi-
stimantis omnia præter principium re-
sponsi Triboniani esse, propter prolixi-
tatem, & græcum (vt ipse putat) scribē-
di genꝰ, & deniq; quia dictio *visionum*,
cujus mentio fit in hoc responso, demū
tempore Iustiniani inolevit. Quod à
vero alienum videtur: non enim græ-
cū sed latinū loquendi genus, in omni-
bus verbis dicti responsi, secundum e-
6 mendatiores codices invenitur. Et † di-
ctio *visionum* non est ætate Iustiniani
adinuenta, sed pervetusta, vt Antonius
Augustinus annotavit. Emend. l. 2. c. 2.
atq; veteribus IC. & oratoribꝰ cognita
& frequentata, nō solū in Pauli respōso
in d. l. cū de indebito. verumetiā Vlpia-
ni, l. sed etsi §. adeo autē ff. de pet. hęred.
in l. quamuis §. si mulier ff. ad Velleia-
nū. Et ipsi Ciceroni lib. 4. Academica-
rū, dū ità scribit: *Nec potest is cui est vi-
sio veri falsiq. communis, vllū habere ju-
diciū, aut vllā omninò veritatis notā*. Di-
cunturq; visiones, apprehensiones seu
opiniones, referūturq; ad id quod cuiq;
videtur. Quod elegāter cōprobat Quin-
tilianꝰ, quas (inquiens) Græci fantasias
vocāt, nos ipsi visiones appellamus, per
quas imagines rerū absentiū ità repræ-
sentātur animo, vt eas cernere oculis, ac
pręsentes habere videamur. Quomodo
apparationes nequitia præstigiatorū in-
structę, in Decretis Cononicis Visiones
appellātur. Et Angelꝰ Politianꝰ lib 7. epi-
stolarū, qui multa vetusta vocabula in
vsum revocavit, dixit, *pulcherrimas atq.
admirabiles visiones, nō modò animo con-
ceptas, sed & oculis repræsentatas*. Et huc
pertinet illud Psalmistæ, psalmo 88.
Tunc locutus es in visione sanctis tuis. Ob
quod nō rectè in marginalibꝰ additio-
nibꝰ ad Paulū & Vlpianū locis supra ci-
tatis. in editione Gebenēsi, Visiones ac-
cipiūtur pro interrogationibꝰ seu quæ-
stionibꝰ. Scio † quidē ex Iustiniani mā- 7
dato in veterū IC. responsis, atq; etiā in
eo fortè de quo agitur, multa, & maxi-
ma esse à Triboniano reformata: adeò
quod nec Principalibꝰ Cōstitutionibꝰ,
in veteribꝰ libris relatis pepercerit. l. 2.
§. tāta. C. de vet. jur. enucleādo. Sed nō
puto Tribonianū vspiā ità interpolasse
veterū IC. responsa, vt plerūq; integrū
respōsum, vel majorē illiꝰ partē, conti-
nua serie ex suis verbis cōponeret. Nec
quidquam facit pro assertione Cujacij,
sermonis prolixitas, ea enim apud
Paulum non ex inutili verborum
inculcatione (quæ plerumque apud
Iustinianum est) sed ex rerum & tra-
ctationis multiplicatione proficisci-
tur, quæ plerumque alia IC. responsa

Digitized by Google

8 triplo prolixiora cõstituit. Illud † prætermittendum non est, in Pauli responso superesse aliã quædam glossemata, quibus sublatis oratio maiorem habet elegantiam. Nam in ijs verbis *præsumptionem videlicet pro eo esse qui accepit nemo dubitat*. Dictionem videlicet redundare, vti etiam in sequentibus verbis *& maximè si ipse*, copula & supervacanea esse videtur, & rectius Haloander in fine responsi legit, *indistinctè* non *indiscretè*, vt alij libri habent, quamuis dictio *indiscretè* tolerari possit: Nam IC. agit de cautione incerta, quæ nullam causam habet inducendæ obligationis, eique opponit cautionem certam, quæ causas explicat propter quas conscripta est.

SVMMARIA.

1. *L. nihil interest. ff. de naut. fœnor. emendata & explicata. & 4. 5. 7.*
2. *Pignoribus datis, olim etiam vltra duplum sortis vsuras exactas fuisse.*
3. *Quod hodiè ex Iustiniani Const. correctum est.*
4. *Cessante periculo marino vsuras ad legitimum modum statim revocari & duplum nunquam excedere. & 5.*
6. *Traiectitiam pecuniam quandiu navigat navis infinitas vsuras recipere. & 8.*
9. *Luculli lex super vsuris in Asiâ.*

CAPVT SEPTIMVM.

1 INcerta † & vacillans parumq; explicata adhuc est lectio, & interpretatio ejus quod Papinianus respondit, in l. nihil interest. ff. de naut. fœnore. Nihil interest: trajectitia pecunia sine periculo creditoris accepta sit, an post diem præstitutũ & conditionem impletam periculum esse creditoris desierit, vtrobique igitur majus legitima vsura fœnus non debebitur, sed in priore quidem specie semper, in altera vero discusso periculo nec pignora, hipothecæve, titulo majoris vsuræ tenebuntur, pro operis servi trajectitiæ pecuniæ gratia secuti, quod in singulos dies in stipulatum deductum est, ad finẽ centesimæ non vltra duplum debetur. Nam in primis dubitatur an verba ista *nec pignora*, superioribus an sequentibus conjungi debeant. Nec constat vbi pendeat, & vbi concludatur oratio: in plerisque enim codicibus verba illa *nec pignora* superioribus adhærent, & vnico contextu leguntur, & hujusmodi habent sententiam, cessante creditoris periculo, fœnus legitimam vsuram non excedere, & consequenter nec pignora hypothecasuè titulo majoris vsuræ retineri posse: quod juris rationi est consentaneum. Nam † quamuis veteribus 2 legibus quibusdam, occasione pignorũ creditori traditorum, permitteretur, majores & vltra duplum vsuras exigi, l. penult. C. de vsuris, tamen Iustinianus

nus † id abrogavit sua constitutione, qua vetuit occasione pignorum datorum, majores vsuras exigi, d. l. penult. cui constitutioni, interpolatis verbis Papiniani, Tribonianus artificio suo Papiniani responsum accommodavit, adjiciendo verba illa. *Nec Pignora, hypothecævè, titulo majoris vsuræ tenebuntur.* Quæ ad novum jus pertinere, & Iustiniani constitutioni convenire nõ dubitatur.
4 Ità † vt verba illa *nec pignora* in vulgatis codicibus malè separentur à superioribus, quibus adhærere debent. Et vt verba illa *nec pignora*, superiorib⁹ sunt conjungenda, ità verba illa, *pro operis servi*, ad inferiora pertinent, & (vt rectè habet Lugdunensis Rovilij editio) novam periodum constituunt, & vnico contextu cum sequentibus legi debent, hoc modo, *Pro operis servi trajectitiæ pecuniæ gratia sequuti, quod in singulos dies in stipulatum deductum est, ad finem centesimæ nõ vltra duplum debetur.* Mittebatur enim cum trajectitia pecunia serv⁹ creditoris, & quia creditor interim operas servi amittebat, stipulabatur pro illis in singulos dies certam pecuniam, l. trajectitiæ ff. de ob. & act. quæ durante periculo à nautico fœnore non separabatur, & ex contractu trajectitio, vsque ad centesimã permittebatur, ex Iustiniani cõstitutione in l. eos §. in trajectitijs C. de vsuris. nec limitibus dupli concludebatur. discusso autẽ periculo finiebatur centesima, & non nisi legitimæ vsuræ peti poterant, quæ duplum non possunt excedere, d. l. penult. §. cursum.
5 Eoq; † pertinet quod Papinianus à Triboniano interpolatus respondit, pro operis servi trajectitiæ pecuniæ gratia sequuti, quod in singulos dies in stipulatum deductum est ad finem centesimæ, id est postquam discusso periculo præstatio centesimæ cessat vltra duplum non debetur, & fors cum vsuris non potest duplum excedere, secundum Iustiniani constitutionẽ. ità vt non solum ratione ipsius trajectitiæ pecuniæ, verumetiam operarum ipsius servi, vsuræ discusso & cessante periculo minuantur, & ad legitimum modum revocentur: cum antea † durante transmarino periculo (quod permagnum est) veteres noluerunt nauticam vsuram vllo modo circumscribi, sed liberæ voluntati partium subesse, d. l. nihil interest. Ità quod etiam centesimam vsuram possit excedere. quod Paulus lib. 2. Sentent. non obscurè significat; dum scribit, Trajectitiam pecuniam propter periculum creditoris, quamdiu navigat navis, infinitas vsuras recipere. 6
Eaq; est vera † lectio & interpretatio Papiniani, per quam aliorũ codicum (quos Budæus sequitur) fides labefactatur & convellitur, dum pro verbis *ad finem centesimæ*, inverso verborum ordine perperam legitur *ad finem non vltra duplum centesimæ*, quæ nullum idoneum sensum habent, & à juris rationibus aliena sunt Nec potest subsistere opinio Francisci Duareni, existimantis finem apud Papinianum significare modum seu taxationem, cum (vt ex Paulo retulim⁹) constet fœnoris trajectitij nullum esse modũ seu taxationem præfinitam, appareatq; ex prædictis, apud Papinianum finem accipi pro termino seu extremitate centesimæ, id est eo quò centesima propter 7

Digitized by Google

discussum periculum terminatur: Eodem modo quo Virgilius.

Quem das finem Rex magne laborum.

Et libro secundo Æneidos

Hic finis Priami fatorum.

8 Ex † quibus etiam convellitur Caroli Molinæi assertio, in tractatu vsurarum. nu. 100. cum seqq. finem centesimæ constituentis in duplo, posteaquam vsuræ præstatio ascendit ad dupli quãtitatem. Quod juris dispositioni refragatur, cum in centesima nautici periculi, duplum liceat excedere: & Papinianus in d.l. nihil interest finem centesimæ intelligat, non ex fine impleti dupli, sed in fine depulsi periculi mari[illegible], ex quo cessat centesimæ obligatio, licet legitimæ vsuræ cursum suũ retineant, cum ea moderatione, nè vltra duplum præstentur. Vt Iustinianus tradit in d.l. penul. C. de Vsur. Et longo † tempore 9
ante Iustinianum & Vlpianum constitutum fuit à Lucullo, qui vt vrbes Asię à fœneratoribus & publicanis oppressas liberaret, non vltra duplam jure fœnoris repeti posse constituit, Plutarchus in lucullo.

SVMMARIA.

1. *Traiectitiam pecuniam infinitas vsuras recipere.*
2. *Traiectitij contractus exempla reprobata Molinæi sententia. & 3.*
4. *Hodiè ex Iustiniani Const. omnes vsuras referri ad probabilitatem eius quod interest.*
5. *Probabilitas eius quod interest quomodo computetur.*
6. *In omnibus in quibus subitur periculum sortis, maiores vsuras communibus licet exigere.*
7. *Consuetudines & statuta circa fœnus nauticum & assecurationum materiam variare.*
8. *Periculum assecurationis quando inci[illegible] quibus casibus præstetur, & quando finiatur.*
9. *Culpa assecurati, ab assecuratore præstanda non est, & quomodo culpa contrahatur. & nu. 10. 11.*

CAPVT OCTAVVM.

1 RЕctè † Paulus scribit trajectitiam pecuniam propter periculum creditoris infinitas vsuras recipere posse: quoniam alia est ratio nautici fœnoris, quam vsurarum communium, quia recipiuntur non solum propter dilatam solutionem & restitutionem, verumetiam & quidem principaliter, ob periculum maris, & navigationis, seu vt IC. ait *ipsius periculi pretium*. Perindè † acsi piscatori erogaturo 2
in apparatum, pecuniam dederim, vt si cepisset, vel Athletæ vndè se exhiberet exerceatq;, vt si vicisset redderet: Nam his casibus omne periculum est creditoris, ità vt pecunia data, alias per creditorem repeti nequeat, quam si salva navis ad locum destinatum peruenerit, l. Fœnerator. ff. de nautico fœnore. Piscator felices jactus fecerit & ceperit,

Digitized by Google

aut Athleta vicerit, vt pulchrè I C. scribit, omnia hæc conjungendo, æqualiterq; decidendo, propter æquale. periculum, quod creditor his casibus susti-
3 net. Ità vt † non satis solidum videatur, quod Carolus Molinæus navigationis periculum separat à casu piscationis & Athletæ: quasi periculi pretium magis obtineat in piscatore & Athleta, quam in navigatione transmarina: æquè enim magnum vbique est periculum, & major plerumque incertitudo est in navigatione navis, quam in piscatione vel Athletæ colluctatione, propter frequentes, & (vt Salycetus in l. 3. C. de nautico fœnore. scribit) inexorabiles & nemini parcentes maris tempestates, ob quod pretij periculum, non tantum Piscatori & Athletæ, sed etiam navigationi accommodari
4 debeat, ex vera I C. sententia. Quod † autem attinet ad infinitam vsurarum nauticarum rationem, sciendum est Iustinianum moderationem induxisse in l. eos C. de vsuris. qua voluit nauticam vsuram non esse majorem centesima, vt & in Papiniani responso à Triboniano interpolato exprimitur, l. nihil interest ff. de naut. fœnor. Sed postea expertus multas esse variasque conditiones trajectitij contractus, qui commodè revocari non possent ad vnam legem, & ad vnum certumque modum, addidit Novellam, qua consuetudines quasdam approbavit: & quia nec ea ratio satis succedebat, promulgavit postea aliam constitutionem priorem abrogando, quæ ipsa quoque in desuetudinem abijt, re tota (improbatis aleatorijs contractibus) revocata ad justitiam probabilitatemque ejus quod interest, l. vnica C. de sententijs quæ pro eo quod interest. quam passim in omnib⁹ observamus, sive agatur de nautico fœnore, sive de communibus vsuris, sive de pœna dationi quantitatis addita, d. l. vnica. l. cum allegas C. de vsuris cap.
suam de pœnis. Et in † consideranda 5
probabilitate ejus quod interest, ante omnia videndum est, nè in infinitum computatio deducatur, aut ex immodicis peruersionibus, in circuitus inexplicabiles redigatur, sed hoc solum quod re vera inducitur damnum reddatur, d. l. vnica. adhibitâ distinctione quæ sit conditio pecuniæ creditæ quod pericu-
lum, & cujus temporis, sive † agatur de 6
conditionibus in fortuna positis (vt in piscatore, Athleta, & navigatione trãsmarina) sive de ijs qui sunt potestatis & operæ nostræ, veluti si dem tibi decem vt intra annum vxorem ducas, si non ducas quindecim mihi restituas. Item si dem decem vt me à morbo aliquo liberes intra certum tempus, si non efficias quindecim mihi reddas; licet enim major dubitatio in his quam in superioribus esse possit, propter pœnæ conventionem, eadem tamen omniũ est decisio & æqualis determinatio, quia periculũ im omnibus subitur sortis: si enim intra præfinitum tempus vxorem ducas, aut me cures, id quod datum est retines. Ità vt hujus periculi seu incertitudinis nomine, liceat propter pœnæ adjectionem, nonnihil supra id quod datum est recipere, non servato legitimo modo vsurarum, qui tunc demum attenditur, quandò non de periculo sortis, sed tantum de sim-

Digitized by Google

plici mora & dilatione temporis agitur: vt in illa stipulatione, si mutuum certa die non reddatur, triginta solvantur, aut duplum debeatur, l. pecuniæ ff. de vsuris.
7 Extantq; † hodiè multæ consuetudines & constitutiones Principum, circa modum fœnoris nautici & pretij assecurationem, ita vt in modo & præfinitione vsurarum à veteribus legibus recedatur, secundum probabilitatem eius quod interest: in alijs verò veteres leges vim & authoritatem suam obtineant, veluti quod pretium periculi seu assecurationis non debeatur, nisi propter susceptum incertum casum periculi, quod ex navigatione metui solet, l. 4. ff. de nautico fœnore & l. 2. C. eo. Nam periculum non deductum in conventionem, est debitoris non creditoris. l. fin. C. de naut. fœnore.
8 Cui † accedit quod pretium periculi non debeatur, nec consideratio ejus quod interest ratione periculi capiatur, nisi ex die navigationis, & tantisper donec discusso periculo, navis ad locum destinatū peruenerit: sive agatur de assecuratione pecuniæ, sive de suscepto mercium aut navigij discrimine. d. l. 4. & l. 1. C. de nau. fœnore. Idq; absque distinctione casuum fortuitorū: creditor enim seu assecurator tenetur de omni casu, & cujuscunq; generis discrimine, puta naufragij, incendij, deprædationis, & si quæ sunt similia, quæ imprudentibus contingunt.
9 Nisi † culpa debitoris seu assecurati intervenit, ob illam enim periculum ad eum spectat. Quod eleganti Imperiali Constitutione probatur. in l. 3. C. de Nautico fœnore. quâ deciditur, nauticum periculum præstari non debere ei, qui loco navigij non servato, vel illicitis mercibus comparatis, in discrimen protrahitur: quoniam amissarum mercium detrimentū, hac specie non contingit, ex transmarinæ tempestatis discrimine, sed ex præcipiti avaritiâ, & incivili debitoris audaciâ. Vndè notat Salycetus hic. in l. 3. consuetum navigij locum servari debere. Id quod etiam locum habet in securitate & periculo pedestris itineris, nam periculū suæ culpæ imputare debet, si quis derelictâ solita via, devia loca ingrediatur, quod ad securitatis obligationem pertinet. Sasius Con. 14. & seqq. lib. 1. Ex † 10
prædictis & illud infertur, quod si navicularius præter voluntatem vectorum, id est eorum qui vehuntur, in locum vel portum latronibus infestum appulerit, omne damnum præstabit vectoribus. Idem si in navem vetustam & cariosam merces gravis ponderis imposuerit vel transtulerit, nam hic culpa arguitur debitoris seu navicularij. l. si vehenda §. vlt. ad l. Rodiam de jactu.
Eodem † quoque spectat quod Salycetus scribit, in d. l. 3. Navicularium non 11
carere culpa, eundo Venetias per plenum mare, cum possit eo peruenire per lacunas. Quæ omnia servanda sunt, propter frequentem in decidendis quotidianis assecurationum controversijs. Denique multa hic Baldus & Salycetus accumulant, de illicitis mercibus, & quomodò committantur, quæ apud illos videri possunt.

SVM-

SVMMARIA.

1. *De verbis quibusdam communibus quorum passiva significatio inusitata est.*
2. *Largiendi & largitionis vocabulum quomodo accipatur.*
3. *Consolor verbum non activè tantum sed & passivè frequentari, & 5.*
4. *Cæsaris locus emendatus.*
6. *L. si ex duobus ff. de nox. action. vera lectio & interpretatio.*

CAPVT NONVM.

1 AVl. † Gelli. l. 5. noct. Atti. c. 13. verbis inopinatis, quę à grãmaticis cõmunia vocãtur, & reciprocam significationem habent, hęc annumerat. Vtor, vereor, hortor, consolor, testor, interpretor, largior: quia actiuam & passiuam significationem habent. sed addit Gellius, verba hæc omnia ex altera parte, id est passiva significatione inusitata esse, & an dicta sint in eam quoque partem quæri solere. Et ipse quidem observat in passiva significatione accepta verba vereri, vti, consolari, apud Afranium, Nonium, Quintum Metellum, quamuis frequẽtior hujusmodi verborum significatio
2 activa sit. Quemadmodum † etiam verbum largior apud autores passim active significat, profusè donare, Cicero pro Cornelio Balbo. *Homo tum gravitate & prudentia præstans tum vel nimiũ parcens in largiẽda civitate*, Plaut. in Amphytruone. *Proin tu istam cœnam largire si sapis esurientibus*. Idem in Asinaria *jam ipse vitam meam tibi largiar, & de mea ad tuam addam*. Idem in Milite. *Nam tute vilem feceris, si te vltro largibere* pro *largiére*. Et huc pertinet quod Papinianus dixit in l, in ratione §. si filio ad l. Falcidiam. *Licet portio ejus largiatur* id est concedat, permittat, seu patiatur. Et rursus alio loco in l. si filius emancipatus ff. de minoribus. *Si bonorum possessionis tempus largiretur.* Ad alteram verò significationem dicti vocabuli quæ minus vsitata est, refert Gellius quod Salustius dixit. *Dilargitis proscriptorum bonis*. Et ad demonstrandam evidentius vtramque verbi significationem, adijciendum existimo Vlpiani locum, in quo ità scriptum est in l. si cui legata ff. de fideicom. hered. *Sed hoc ita demum si largiatur portio quam accepit ad servi pretium*; id est si portio accepta ascendat seu extenditur ad servi pretium. Quomodò largitionum vocabulum etiam passive accipitur in Titulis Codicis de officio Comitis sacrarum largitionum. De Canone largitional. titul. lib. 10 codicis, Itemque de palat: sacrarum largitionum lib. 12. in quo lapsus est Gothofredus, qui largitionum vocem activè intelligit, id est donationũ quę fiunt à Principe. Quod in verbo largior singulare & vere inopinatum exemplum videtur passivę

3 significationis. Quæ † (quamuis Gellio aliud videatur) non vsque adeò infrequens & inusitata est in verbo *consolor*. Nam præter ea quæ à Quinto Metello Gellius refert, multa claraque exempla sunt, de vsu dicti verbi in passiva significatione. Ex quibus est illud Asinij. *Sed cùm ob ea quæ speraveram dolebã, consolabar ob ea quæ timui.* Item illud Ciceronis Epist. lib. 5. cap. 16. *Etsi egomet, inquit, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum.* Item ad Atticum. *Nos malo sodalitio, sed non multò tamen consolamur, quod ipsius vicem minime dolemus.* Et e-
4 legantissimè facit quod Cæsar scribit,
» lib. 3. de bello civili. his verbis Prima
» luce omnes eos qui in monte consede-
» rant ex superioribus locis in planitiem
» descendere, atque Arma projicere ju-
» ssit; quod vbi sine recusatione fecerũt,
» passisq; palmis projecti ad terram, flen-
» tes ab eo petierunt salutem, consolatos
» consurgere jussit. Quo loco etiam in vltima editione Plantini perperam le-
5 gitur *consolatus*, pro *consolatos*. Et † quod Esaiæ cap. 40. in vulgari translatione legitur: *Consolamini, consolamini populi mei dicit dominus.* hinc Consolabilis passive legitur apud Ciceronem ad Sulpitium: *est omninò vix consolabilis dolor. tanta est omnium rerum amissio.* Similia multa habet Nizoli⁹ in verbo *consolor*. Solari antiquos absque præpositione dixisse, testis est Pacuvius ita inquiens. *Solatur, auxiliatur, hortaturq̃,* in significatione activa: cum à contrario solamen à *virgilio* passivè dicatur dum ait: *Solamenq̃ de colla fistula pendit.* Ex quibus constat Regulam Gellij de inusitata passiva significatione omniũ verborum communium, esse ancipitẽ & dubiam, vt sunt omnia Grammaticorũ præcepta, propter non satis diligentem antiqui sermonis observationem, vel propter vsum loquendi subindè variãtem verborum genera, per significationes contrarias. Quibus † addi potest 6
verbum *tueor*, quod licet regulariter activam significationẽ habeat, vt tueri officia, ordinem, vitam societatem &c. A Paulo tamen I C. passivè ponitur, in l. si ex duobus in fin. de nox. action. his verbis: *Si damnatus Hominem tradas, adversus me tueberis*, id est vt rectè scribit Accursius, defenderis, secundum communium Codicum lectionem: Quæ elegantior est, & linguæ latinæ convenientior quam Florentina, in qua legitur *si damnatus Hominem tradas, & adversus me, tueris*, quæ perobscura est & malè cohæret, licet marginalis Plantinæ additio annotet contrarium. Agit enim Paulus, in d. l. & duobus in fin. de pluribus judicijs propositis ejusdẽ servi nomine, in quo vsusfructus tuus, proprietas mea sit: Definitque cum cum noxæ dedero, officio iudicis contineri, vt etiam vsumfructum actoris faciat, cogendo te pro æstimatione vsusfruct⁹ conferre ad litis estimationem, aut vsufructu cedere, si hoc expediat. Et si ego dominus proprietatis eum servum noluj defendere, densensio tibi permittẽda est, & si damnatus hominẽ tradas, adversus me tueberis, id est adversus me tut⁹ eris, ne servi nomine tecum experiri possim: quia ipse deditionis caussam dedi, personam servi relinquendo indefensam, l. non solum ff. de noxalibus actionibus. Ità vt meritò vsusfru-

ctuarius

ctuarius adversus me dominum proprietatis defendatur, vt pulchrè exprimitur verbis illis, *adversus me tuberis.*

SVMMARIA.

1. *Veteres multa activè enuntiasse quæ nos passivè pronuntiamus. & 3.*
2. *L. ita autem §. quidam decedens ff. de admi. tut. vera lectio.*

CAPVT DECIMVM.

1 SVperioribus † est proximũ, quod quæ nos passiva forma, Veteres latini antiquo more activa proferre solent. Nam ità Diomedes & Servius legunt versum Vergilij, libro primo Æneidos.

Inscia Dido
Insideat quantus misere Deus.

Et ità Alfenus, in l. hæres in fundo ff. de vsufructu legat. demolire dixit pro demoliri. Vlpianus ordinem edictorũ vel compendium moderare, cui convenit illud Pacuvij.

Neq; tuum te ingenium moderat,
Neq; fraternum ira exilium levat.

Et hunc morem loquendi Callistratus quoque secutus est, in l. capitalium §. 1. ff. de pœnis. dum ità scripsit, igni cremantur plerumque servi qui saluti dominorum insidiaverũt. Eodem modo Vlpianus in l. cujus rei in fi. ff. de vsufruc. activũ pro passivo posuit his verbis. *Si id locare cæperit, vt publicè lavet,* id est vt lavetur, ex eodem genere videtur quod idem Vlpianus dixit, l. ità autem. §. quidam decedens. ff. de admi. Tutorum. *ex quo innotuit Tutor* id est admonitus est, vel certioratus est, se tutorem esse: quoniam agitur de scientia ipsius tutoris, quæ non nisi per passivã significationem verbi *innotuit* exprimi aut designari potest: cum activa significatio dicti verbi, referatur ad notitiã quam alij habent de aliquo, seu per quam quid alijs innotescit: juxta illud Plinij lib. 15. cap. 11. *Etesolochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit.* Et alioqui † non *tutor* sed *tutori* apud Vlpianum in d. §. quidam decedens legi oporteret. An autem verba illa *se Tutorem esse* in Vlpiani responso recipienda sint alij viderint, mihi certè non displicent, quia lectioni & interpretationi conveniunt, & in omnibus libris antiquis manuscriptis & excusis reperiuntur. Rursus † satis inusitatæ significationis est quod Alphenus in l. in testamento. §. quidam. ff. de condic. & demonst. impersonaliter dixit suspicabatur, pro eo quod dicimus suspitio erat. Quib⁹ multa similia ex jure nostro deprompta recenset Barnabas Brissonius veluti tueri, stipulari, polliceri, oblivisci, exequi, morari, interpretari, moderari, mentiri, arbitrari, quæ activã duntaxat significationẽ vulgò habere cre-

(margin numbers in right column: 2 beside "alioqui † non tutor…"; 3 beside "tur. Rursus † satis…")

duntur, & tamen passivè in libris nostris accipiuntur. Vti etiam videmus Paulum dixisse in l. 25. ff. de neg. gest. actio formatur, Et mortis tempus intuebitur. in l. lege fabia. De Manumiss. cum multis alijs congestis post Brissonium, à Iacobo Capello, in defensione veterum I C. adversus Vallam, & Scipione gentili, qui hoc amplius plurima dicendi Genera ex Græco tracta, item abstrusa & rara vocabula, & verba antiquæ elegantiæ ex I C. responsis annotarunt.

SVMMARIA.

1. *Amphibologia quid sit.*
2. *In dubijs quomodo facienda sit interpretatio.*
3. *Nimia incertitudo vel ambiguitas dispositionem vitiat. & 4.*
4. *L. si fuerit ff. de reb. dub. vera lectio & interpretatio. & 5. 9.*
5. *Petri Fabri sententia notata.*
6. *L. 3. § si quis duobus ff. de adim. leg. interpretata, & conciliata cum l. si fuerit de reb. dub.*
7. *Ademptio incerta, legati dationem certam non adimit.*
8. *Certa rei legatæ ademptio, dationem legati duobus conjunctim factam perimit. & 4. 5.*

CAPVT VNDECIMVM.

1 DE Ambiguo † seu Amphibologia inter IC. & Rethores frequens est controversia, tot. tit. ff. de rebus dubijs. Quint. lib. 7. cap. 9. cum pluribus rebus, aut etiam hominibus, eadem esset appellatio, aut verba diversos intellectus habent, aut cũ aliàs in scripto & voluntate amphibologia facit quæstionem, aut cum diversæ leges confligunt, atque alijs modis quãpluribus quos ordine tradit Quintilianus. lib. 7. c. 6. 7. 8. & 9. Iurisconsulti in
2 re dubia † benigniorem interpretationem sequuntur, l. semper in dubijs. ff. de Reg. ju. l. si hæres jussus de legat. 1. l. 3. ff. de his quæ in test. delẽtur, & ambiguas, ac legum diversis interpretationibus titubantes caussas, benignè atq; juris naturalis moderamine contemperant. l. non sine C. de bonis quæ liberis. quotiens aut ordo Mortalitatis, aut reverẽtia patronatus, aut ratio præsumptioque naturę, aut favor piæ caussæ, vel alia conjectura voluntatis, in alteram partem præponderat, l. qui duos §. cum in bello ff. de reb. dub. l. si fuerit d. t. l. si quis ad declinandum §. fin autẽ C. de Episc. & cler. l. nulli C. de reb. dub. Tiraq. in tract. de privilegis piæ causæ. Alioqui † si par est in vtramque 3
partem ambiguitas & incertitudo, inutilis judicatur dispositio: quoniam in ambiguo sermone non vtrumque dicimus, sed id duntaxat quod volumus,

itaque

Digitized by Google

itaq; qui aliud dicit quâm vult, neque id dicit quod vult, quia id nõ loquitur, neque id quod vox significat, quia id non vult. l. in ambiguo ff. de reb. dubijs. Et hac ratione, in hæredum institutionib', in legatis tã libertatis quàm aliarum rerum, & in tutelis testamentarijs ità observatur, vt cum ex pluribʼ eodem nomine personis, vnʼ liber, tutor, hæres esse, aut legatum accipere jussus, non appareat quis sit, nullum liberum, hęredē, tutorem, aut legatariũ esse, nisi ex alijs apertissimis probationibus fuerit revelatum, de qua persona testator senserit: quia non jus quidē sed probatio deficiat. l. cum ex pluribʼ de manumissis test. l. duo sunt Titij de test. tut. l. in tempus. §. 1. de hæred. instit. l. si fuerit. §. sed etsi legatum de reb.
4 dub. Quod † eleganter ab Vlpiano libro sexto disputationum confirmatur, in l. si fuerit. in p. ff. de reb. dub. Cujus verba (pro maiore loci emendatione) referri est operæpretium: *Si fuerit* (inquit) *legatum relictũ ex cognatis meis qui primus Capitolium ascenderit, si simul duo venisse dicatur, nec appareat quis prior venerit, an impedietur legatum: vel ei qui monumentum fecerit, & plures fecerint; vel ei qui maximus natu est, & duo pares ætate sint. Sed & si legatum Sempronio amico fuerit relictum, & duo sint æqua charitate conjuncti. Item si ex pluribus servis ejusdem nominis, vni vel quibusdam libertas derelicta sit. Sed & si duobus hominibus eiusdem nominis fuerit legatum, puta Sempronijs, & mox Sempronio ademptum sit, nec appareat cui ademptum sit, vtrũ datio in vtriusq; persona infringatur, an ademptio nulla sit quæri potest: Et verum est in his omnibus, & legata & libertates impediri, ademptionē autem in vtrumq; valere*, secundum Florentinam lectionem & Noricam, in plerisque recentioribus editionibʼ approbatam: Quam † Petrus Faber au- 5
thoritate alterius loci, & ipsa juris ratione (vt ipse ait) subnixus, contendit mendosam esse, affirmatque Vlpiani locum, in d. l. si fuerit. §. sed si duobus. abnutiuè legendum esse hoc modo: *Et verius est in his omnibus etiam Legata & Libertates impediri, ademptionem autem in vtrumq; non valere.* Cum enim non appareat cui ademptum sit (vt ipse ait) qui fieri potest vt ademptio valeat. Sed labitur vir alioqui doctissimus. Nam
† quamuis vt alio loco idem Vlp. re- 6
spondit, in l. 3. §. si quis duobus ff. de adimendis legat. *Si quis duobus Titijs separatim legaverit, & vni ademerit, nec appareat cui ademptum sit, vtriq;* (secũdum veram lectionem) *legatum debetur. quemadmodũ & in dãdo, si nõ appareat cui datum sit, dicimus neutri legatum.* Tamen si duobus hominibus ejusdem nominis, puta Sempronijs fuerit conjunctim legatum, mox Sempronio ademptum sit, rectè dicitur legatum impediri, & ademptionem in vtrumque valere. Id est vires & robur habere ad extinguendum legatum in vtriusque persona. d. l. si fuerit. Dissimilia enim sunt, & ex diversis circumstantijs componuntur, legata duobus Titijs separatim facta, & ea quę duobʼ eiusdem nominis hominibus simpliciter & conjunctim absque partium demonstratione relinquuntur, & posteà alteri adimuntur: quoniam in rebus separa-

ff.

tim duobus Titijs legatis, datio legati certa est, ideoque per ademptionem vni factam, quæ incerta & inutilis est non convellitur: quoniã diversæ sunt legatariorum personæ, & res legatæ invicem distinctę & separatæ, & consequenter ademptio vni facta incertitudinem habet rerum & personarũ, quia Testator neque rem quam voluit adimere, neque personam cui ademptum voluit demonstravit. quod secus est in legato duobus ejusdem nominis conjunctim facto, absq; demonstratione partium: quoniam conjunctione res in ambiguitatem incidit, incertaq; est legati datio. l. si is qui ducẽta. de reb⁹ dubijs. Certa autem rei seu corporis legati est ademptio, quæ demonstrata re, & in vno legatariorum expressa, ad alterũ extenditur, & per prævalescentiam in vtriusq; legatarij persona legatum perimit, propter conjunctionem & communionem rei, quæ præter ambiguitatem, efficit vt ambo legatarij vnius loco habeantur, & quisque totam rẽ suã, aut sibi legatam seu destinatam dicere possit, l. servi electione §. fin. ff. de legat. 3. l. pupillus §. fin. ff. de verb. sig. Cũ in re duobus conjunctim legata, etiam testamento morte cõfirmato, duntaxat aptitudine quadam juris singuli solidũ habeant, donec ambo ad legatum perveniant, adeò vt tota res legata ad collegatarium pertineat, si alter spernat legatum, aut viuo Testatore decedat. §. si eadem res duobus inst. de legatis. perindè ac si illi soli ab initio totum relictum fuisset; propter potentiam juris accrescendi, quod cessat quidem in legatis duobus separatim factis, l. 1. ff. de vsuf. accrescendo, sed vnicuique ab initio res legata re ipsa attributa est. Quæ manifesta † est inter has species legandi differentia, rationem continens, 7
quarè ademptio vni facta quę incerta est, non perimat certam legati dationem, quæ duobus separatim facta est. Et in † contrarium cur certa rei legatæ 8
ademptio, convellat dationem legati duobus conjunctim factam, quæ ab initio aptitudine & distinatione quadam, totum legatum vnicuique legatariorũ adijcere videtur, Arg. l. duo sunt. ff. de reb. dubijs. & incertitudinem & dubium eventum habet, an res legata vtrique per concursum obueniet, an alteri tantum relinquetur, altero repudiante vel præmoriente. Adeò vt postеaquam testator certo iudicio rem relictam adimit, licet vni tantum, posteà nihil relinquatur, quod alteri vel vtriq; acquiri possit. quod affirmativa verba I C. in d. l. si fuerit §. sed & si *Ademptionem autem in vtrumq; valere*, declarãt. Quæ indè † etiam confirmantur, quod 9
Vlpianus in omnibus speciebus propositis, generaliter definit, legata & libertates impediri. quod non procederet in legato duobus ejusdem nominis facto, nisi ademptio adversus vtrũque valeret, id est in vtriusque persona legatum extingueretur, quod alioqui per se, & cessante ademptione rectè subsisteret.

SVMMARIA.

Lini

1. *Lini & ligni significatio apud I C. & alios scriptores quomodo accipiatur.* & 7.
2. *Veteres in variâ diversâque materiâ scribere solitos,* & 4.7.
3. *Cleanthis Assij exemplum.*
5. *Lini vsus apud veteres.* & 8.
6. *Lintea volumina.*
9. *Iustini locus emendatus.*

CAPVT DVODECIMVM.

NVnquam defutura est materia ijs,qui ingenij gloriam aucupantur ex emendatione Pandectarum; in quibus quo plura vulnera coëunt ac sanantur, eo plura erumpunt ac deteguntur; quibus nos(vt hactenus)pro virili opem ferre contendimus,vt Thesaurus ille divini humanique juris,nostra quoq; opera,emendatior perfectiorque habeatur. Ac primũ
1 † magna est dubitatio apud juris authores in multis locis,in tit.de bon.posseſſ. secund.tab.& cont.tab §.igitur in fine inst. de pup. substitut. in quibus de testamentaria solemnitate agitur.an *linum* vel *lignum* legi oporteat. Et inter recentiores, Marcus Antonius Muretus vir in omnibus disciplinis versatissimus,asseveranter contendit, non *linum* sed *lignum* legi debere, non solum apud I C. verumetiam apud Plautum in Pseudolo.

Phenicium Callidoro amatori suo
Per ceram & lignum, literasq; interpretes
Salutem mittit,& salutem à te expetit.

Non enim *linum* sed *lignum* legendum esse contendit,quoniam in tabulis ligneis (vt ipse ait) cera oblitis veteres scribere solebant,indeque tabulas ipsas lignum vocabant. vndè vice proverbij dicimus contra lignum , id est contra tabulas testamenti vel chirographi. Eoque pertinet quod I C. dixit,liberis datam bonorum possessionem cõtra lignum esse. Quod & Divus Ambrosius scribit , de Tobia seu de fœneratore, *Causanti debitori incumbunt dicentes, cũ possides tua prædia,nos nostram pecuniam non habemus, aurum dedimus, lignum tenemus.* De quo Iuvenalis quoque scribit.

Vana supervacui dicens chirographa ligni.

Quamuis † posterioribus temporibus 2
etiam in eboreis tabulis majores scribere cœperint,juxtà illud Poëtę.

Languida ne tristes conturbent lumina ceræ,
Nigra tibi niveum litera pingat ebur.

Itẽ in citreis,in philira,in tibia,in charta, membrana, corio, & quavis alia materia,l.librorum 52. de legat. 3. Et hoc est quod Vlpianus scribit,in l.1. ff. de bon.possef.sec.tab.lib,45.ad edictũ, tabulas testamenti accipere debemus omnem materiæ figuram : sive igitur tabulæ,ligneæ, sivè cujuscunque alterius materiæ, sivè chartæ, sivè membranæ sint,vel si ex corio alicuius ani-

malis, tabulæ rectè dicentur. Idem probat Martianus in l. 1. §. qui rationibus, d. tit. & à Iustiniano confirmatur, §. nihil autem interest. inst. de Testamen. his verbis, *Nihil autem interest, testamētum in tabulis an in charta membranisuè vel in alia materia fiat*. Proditque Laer-
3 tius, Cleanthem † Assium, cum pecunia careret ad chartas sibi comparandas, testis boumq; ossib⁹, in tegula scribere solitum fuisse; quod ab Atheniē-
4 sibus fortè didicerat. Vndè † Imperarator scribit, in l. quoniam indignum C. de his quib. vt indig. omnes de proprijs facultatibus in quacunque materia instrumenti conscribere, quibuscūque verbis liberam habere facultatem. Scribitque Plinius libro 1. cap. 11. postcà publica monumēta plumbeis voluminibus mox linteis confici cœpta. Quod & Cicero pro Rab. probat. Vidique Parisijs in Monasterio Sancti Germani, literas vetustissimas in cortice juniperi perscriptas. Et de triplici ligno ait Paulus sentent. lib. 5. cap. 25. ad. l. Testamentariam, quam explicat Barnabas Brissoni⁹, de formulis. lib. 21. Quibus evidenter probatur, veterū tabulas non tantum in ligno sed in qualibet alia materia constitisse. Vide elegantem locum, de varijs chartarū generibus, & scribendi modis, apud Alexandrum ab Alexandro. Genial. dier.
5 lib. 2. cap. 30. Lino † autem vtebantur, non tam ad exarandum literas, exprimendamque voluntatem, quā ad colligendas & consignandas tabulas, non tantū in ligno, sed in qualibet alia materia. Et hoc est quod Vlpianus scribit, in d. l. 1. §. si linum. ff. de bon. possess. secun. tab. *Si linum quo ligatæ sunt tabulæ incisum sit &c.* Et Iustinianus probat his verbis. *eamq; partem proprio lino, propriaq; cera consignare* ✓. Quo pertinet etiam illud Ciceronis in Catilinam. *Tabellas proferri jussimus, linum incidimus, legimus*, Veteres enim tabulas aut lino inuolvebant, aut cordulis ex lino factis, & cera superimposita eas concludebāt, & consignabant. Et hoc est quod apud Scevolam in l. Aurelius §. testamento ff. de lib. legata & Iustinianum, in l. nostra C. de testamentis. de inciso lino, & recognito testamento legitur. Item quod passim tam apud juris authores, quam apud cæteros scriptores de prima & secunda cera est obuium. inst. de pup. subst. Horat. lib. 2 sermo.
Lintea quoq; volumina fuisse ex Pli- 6
nio, lib. 1. c. 11. intelligitur. Et quanquā plerique etiam docti viri in contrarium verba Herodoti vrgeant, in fine Polyhymniæ, rectè tamen excussa, nullum promiscuum vsum pugillarium, aut scribendi in cera consuetudinem probāt, sed ad astutum Demerati in occultandis literis consilium & stratagema pertinent, & peregrinum atque insolitum modum scribendi, transmittendique secretas literas continent, quo non in cera, sed erasa cera in ipso ligno inscriptæ literæ cera superinducta delebantur, nè aut scriptura sine tegmine (vt Iustinus ait) indicium daret, aut re-
cens cera dolum proderet. Non † est 7
dubium fuisse ceratas ligneas tabulas, quibus etiā hodiè plerumque vtimur; sed erant multa alia instrumēta diversæ materiæ, ad vsum scribendi prodita, quibus etiam absque cera, veteres quæ vole-

volebant perscribebant. Et pugillares etiam lignei, cera obducti, & ad scribendum adaptati, non amplius lignũ, sed tabulæ aut pugillares dicebantur:
8 cum † alioqui, lini & ceræ mentio apud Horatium, Suetonium, Quintilianum, & in legibus nostris, non respiciat scripturæ perfectionem, sed securitatem colligandi colligendiq; tabulas. Eoque modo ad obsignationem, & cõcludendi solemnitatem referendũ est, quod in jure, apud Poëtas & oratores, de prima & ima cera legitur. quotiens vero de ipsa scriptura, ejusq; perfectiõne agitur, non linum aut lignum & cera simpliciter, sed stil' & pugillares passim appellantur, vt ex Plinio intelligitur lib. 1. Epist. ad Corn. Tacitum *Erãt in proximo (inquit) non venabulum aut lãcea, sed stilus & pugillares: meditabar aliquid enotabamq́, vt si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem.* Illud † obiter admonendum duximus, Iustini locum, lib. 2. historiarum. obscurum & 9
defectivum videri, nam verba illa Iustini, *nè recens cera dolum proderet* nullum oppositum aut sensum habent, nisi superiori loco hæc verba adijciantur *erasa cera*, seu vt Herodotus ait τον κήρον ἐξέκνησε vt hoc modo Iustinus legatur. *Omnia in tabellis ligneis erasa cera magistratibus perscribit, easdemq́. cera superinducta delet, nè aut scriptura sine tegmine inditium daret, aut recens cera dolum proderet.* Quo modo singula habent sua attributa, & orationem atque sententiam non minus perfectam quã elegantem constituunt.

SVMMARIA.

1. *Nota quid sit.*
2. *Per notas celerrimè scribendi ratio apud veteres. & nu. 14.*
3. *Ob notarum difficilem interpretationem Iustinianum voluisse vt per consequentias literarum scriberetur. & 13.*
4. *Idemque ante à Basilio factitatum.*
5. *Notas non signis tantum sed etiam literis singulis binisue constitisse. & 12.*
6. *Perscriptio notationi contraria,*
7. *Notarum plura ac diversa genera.*
8. *Notæ ignominiæ apud veteres.*
9. *Notæ itemque imagines memoriæ juvandæ causa.*
10. *Ægiptiorum in templis & obelis notæ.*
11. *Hodiernus mos scribendi ciferis.*
15. *Testamentum notis scriptum non valere, vt nec alias notæ ad probandum sufficiunt.*
16. *Notariorum quæ olim quæ hodiè functio.*
17. *Notariorum creatio solius Principis est.*

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

Digitized by Google

1 NOta † vt Festus scribit, nunc signum significat, nunc ignominiam. In libris etiam literæ singulæ aut binæ, notæ sunt, quibus compēdio & breviter aliquid perstringitur, omnibus literis non integrè perscriptis. Gellius lib. 17. c. 9. de notis Cæ-
2 saris. Et † ità olim Romanis mos fuit, per signa ac parvas brevesque notas, multa literarum sensa colligere per Notarios: Adeò vt quamuis citato sermone recitatas in foro orationes, per notas actuarij facilè exciperent. In epistolis Cæsaris inueniuntur literæ singulares, sine coagmentis sillabarum, ex quibus verba confici nulla possunt. Et plenæ sunt hodiè monumentorum inscriptiones, hujusmodi notarum. Et olim scribas fuisse qui acta Præsidum notis scribebant, Modestin⁹ testatur, in l. 32. ff. ex quibus caussis majores. & Seneca confirmat lib. 24. Epist. 91. *Quid loquar inquit, verborum notas quibus quanquam citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur*, eoq; pertinet quod Plinius scribit epist. lib. 1. ad Arrium Clementem *Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurima sed illiteratissimas literas*, per literas illiteratissimas notas intelligens, differentes à literis, de quibus Modestinus agit libro singulari de enucleatis casibus l. inter eos. ff. ex quibus. cau. majores. ità inquiens, *Vos qui notis scribunt acta præsidum Reipublicæ caussa non abesse certum est.* Quoniam his qui acta Præsidum notis scribunt, extra ordinem jus dicitur, l. 1. § sed certarū. in verbis qui sunt extra literas vel notas positi. ff. de extraordinar. cognitionibus. & sunt in comitatu Præsidum, & amanuenses eorū dicuntur, vt ex Suetonio in Tito intelligitur. *Ex pluribus (inquit) comperi, notis quoq; excipere velocissimè solitum, & cum Amanuensibus suis, per ludum jocūq; certantem, imitari chirographa quæcunq; vidisset.* Rectè † autem Plinius 3
notas vocat literas illiteratissimas, quoniam singularum literarum & notarū difficilis est legentibus interpretatio, & ex varietate significandi proclivis est error. Ob quod quia notæ sunt cōpēdia quædā dictionū, sive (vt Plutarchus ait in Catone) σημεια ἐν μικροις καὶ βραχέσι τόποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα Iustinianus omnia nomina prudentum, & titulos, & librorum numeros, per consequentias literarum & nō per sigla, id est per singulas literas, voluit manifestari; pœnam falsitatis constituens adversus eos qui in posterum leges per signorum (seu vt rectius Florentiæ legitur) siglorum obscuritates ausi fuerint conscribere, l. eandem de cōfirmatione digest. Imperator enim animaduertens quantum interpretationi & compositioni discrimen, dubia seu vitiosa scriptura adferat, jubet per consequentiam literarum, sine vlla compendiariarum notarum & signorū dubietate conscribi omnia, laxioris scripturæ diffusam claritatem, brevioris dēsissimis tenebris præferens. Eoq; pertinet quod idem Iustinianus non siglis aut signis, sed per consequentias literarum vltimas voluntates scribi jusserit, Auth. quod sine. C. de testamentis. Et
hac † ratione Basilius considerans occasionem maleficij pravis hominibus eo dari, quod numeri quibus verbi 4
gratia,

Digitized by Google

gratia, semissis, sextās, vncia, & similia, designantur, per notas recepta antiquitus consuetudine scriberētur, loco notarum literis vti jusserit, quas etiam rustici legere possent, & de suo sumptus in chartas, literas atq; scribas ipse suppeditavit.
5 Notas autem ex literis † singulis aut binis olim constitisse, ex monumentorum inscriptionibus intelligitur, vt Valerius Probus, Petrus Diaconus, & alij idonei testes esse possunt in libellis quos de literis antiquis ediderunt. Et proindè non rectè Iacobus Cujacius observat. lib. 3. c. 3. & lib. 12. cap. 40. in fin. negat notas esse literas, distinguens sigla à notis. Etenim notarum significatio generalis est, & tam sigla seu compendia literarum, de quibus Iustinianus in constitut. suis, quā alia signa & demonstrationes quarumcunque rerum complectitur. Et literis aut sillabis singulis aut binis describi acta Præsidum, & legitimorum actuū instrumenta solere, inditium faciunt responsum IC. in d. l. inter eos. & testamentum militare Sempronij Tucidani, quod sillabis descriptū. L. Manlio, & Q. Torquato Consulibus, etiamnū inter alias antiquitatis relliquias apud Georgium Fabricium extare dicitur. Et eodem pertinet illud Hieronimi ad Iulianum, *ille apposito Notario cogebat sequi, quæ velociter edita, velox consequeretur manus.* Item illud Suetonij in Servio Galba. Observavit (inquit) ante omnia Liviam Augustam, cujus & vivæ gratia plurimum valuit, & mortuæ testamento penè ditatus est, M. S. namquè quingenties cùm præcipuum inter legatarios habuisset, quià verò notata non perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad quinquaginta revocante nec hoc quidem accepit. Notata
† summa ad literarum seu syllabarum compendium refertur, cui perscriptio contraria est, apud Suetonium & apud Paulum, dum lib. 11. responsorum ità scribit in l. lucius Titi⁹ in princ. de milit. testam. *Aliud est notis dictare testamentum, aliud perscribere, nam perscribi dicuntur verba quæ literis omnibus exarantur.* Quamuis contrariâ sententiâ, plerumq; perscribi notæ & literæ dicātur, quibus linea traijcitur, vt in nota numeri denarij x quæ interdum nuda est x interdum (vt Priscianus scribit) perscripta, id est trajecta per medium literæ linea sed prior significatio 6
est vsitatior. Et † vt in vniversum materiam notarum brevibus explicemus, 7
sciendum est notarum plura esse genera, eaque diversa, nec in vnam formam cadentia. Extant notæ in ponderibus & mensuris, item in agrorum limitib⁹, de quibus apud Volusium Mecianum, Priscianū, Agennium Vrbicum atque alios accuratè tractatū est. Sunt † notæ ignominię, quæ vetus pœna est omnibus gentibus vsitata. Romani non solum servorum malorum, verumetiam liberorum hominum qui calumniæ damnati erant, fronti literam k, inurebant. Samij captivis Atheniensum noctuam, illi vicissim Samijs Samenam inurebant. Eoque pertinet illud Ausonij.

Ergò notas scripto tolerasti Pergame vultu.

Plura de his notis, & ratione inscribendi notas infamibus scribit Iustus Lip-

Digitized by Google

sius Electorum lib. 2. cap. 15. Habent
9 Rethores † quoque notas suas memo-
riæ juvandæ gratia, quæ constant ex lo-
cis & imaginibus. locos appellamꝰ eos
qui vt Cicero scribit ad Herenniũ lib.
3. breviter perfectè & insigniter, aut
natura aut manu ità sunt absoluti, vt
eos facilè naturali memoria compre-
hẽdere & amplecti queamus, vt ædes,
angulum, fornicem, & alia quæ his si-
milia sunt. Imagines sunt formę quæ-
dam & notæ, & simulacra rei quã me-
minisse volumꝰ, quod genus, equi, leo-
nes, aquilæ, quorum memoriam si ve-
limus habere, imagines eorum certis
locis nos collocare oportet. Quemad-
modũ enim qui literas sciunt, possunt
id quod dictum est scribere, & recitare
quod scripserunt, ità qui mnemonica
didicerunt, possunt quæ audierunt in
locis collocare, & ex his memoriter
pronuntiare, loci enim ceræ aut chartæ
simillimi sunt, imagines literis: nã vt
literæ ad scribendum verbum, si illæ ad
explicandam rerum reminiscentiã oc-
currunt. Quod copiosius explicat Ci-
cero. lib. 2. ad Herennium, & in lib. de
orat. Quibus rectè addi possunt ea quæ
congesserunt illi qui de artificiosa me-
moria scripserunt, in cõgestorio (quod
vocant) de artificiosa memoria. ex quo
multa referũtur in fœlicissimo dictio-
nario vulgari & latino Venetijs impre-
10 sso anno 1568. Et † ab his Rethorum
notis nõ sunt absimiles, sed contermi-
næ & junctis inter se finibus cohæren-
tes scripturæ, quæ apud Ægiptios tem-
plis & obelis inscribebantur, non vul-
garibus literis, sed figuris & imaginibus
animalium aliarumq; rerum. De qui-
bus legi possunt ea quæ circumferun-
tur titulo & nomine Apollinis Niliaci.
Multa quoq; ac multiplicia, & diversi
generis signa, veteribus Romanis in
vsu fuisse non dubitatur, cum ad celeri-
tatem scribendi, tum etiam ad rationẽ
occultè scribendi, de qua multa videri
possunt apud Herodotum lib. 5. cap. 7.
& 8. Frontinum lib. 3 cap. 5. Abbatem
Trithemium, quamvis principalia illiꝰ
opera non reperiantur. Nec † est omit- 11
tendum omnes veterum inventiones,
superari industria eorum qui hodiè pe-
ritiam profitentur componendi inter-
pretandique literas quæ in ciferis (quas
vocant) consistunt. Illud † certum, est 12
quod quamvis multa & varij generis a-
pud veteres extiterint signa & imagi-
nes, non solum rerum demonstratio-
ni, verumetiam vocum & dictionum
repręsentationi, & expressioni subser-
vientes, notas tamen Romanorum, in
vsu scribendi vt plurimum constitisse
in literis vel syllabis, ostendunt loca
Suetonij, Plinij, Gellij, & Divi Augu-
stini superius relata. Probantque libelli
Valerij Probi, & aliorum authorum
qui de notis scripserunt, impressi cum
M. Varrone, Verrio Flacco, Valerio
Probo, Nonio Marcello, & alijs anno
1585. per Iohannem Lamiarium. A
quibus exacta ratio traditur, scribendi
explicandique notas. Cui consentanea
est interpretatio notarum prodita, in
dicto vulgari & latino dictionario ex
Gratioso Epidaurite fœlicissimo anti-
quario, & notarum interprete diligen-
tissimo. Et notæ literarum dicuntur, si-
vè perscripta sit series dictionum, trans-
positis, cõmutatis, & inversis literis aut

verbis,

Digitized by Google

verbis, ſive ſint literæ ſingulares ſine coagmentis ſyllabarum. quorum primum ad occultam ſcribendi rationem refertur de quo Gellius loco citato. & Suetonius in Iul. Cæſare cap. 56 & in Aug. cap. 88. Et Iſidorus lib. 1. originũ c. 24. Alterum verò ad commoditatem celeriter ſcribendi inductum eſt. Quod ſtudium Valerius Probus ſcribit ad citius perſcribendas, vel paucioribus literis notandas dictiones fuiſſe neceſſariũ. Et † de his notis accipienda eſt Iuſtiniani conſtitutio in l. 1. §. fin. C. de Iure vet. enuc. qua jubet Codicis cõtextum conſcribi per conſequentias literarum, abrogata conſuetudine ſcribendi per ſigna & notas, ſeu ſingulares literas ſine coagmentis ſyllabarum, quæ interpretationi legum, & aliorum humanorum actuum, per captiones verborum, & compendioſa ænigmata, maximum adferebant diſcrimẽ atq; incertitudinis

14 vitium. Quod † tanti momenti fuit etiam apud veteres, vt hujuſmodi ſignis aut notis duntaxat vterentur ad celeritatem ſcribendi, & ad citius paucioribus literis notandas dictiones, atque vt vocis curſum, manus celeritas adæquaret, non etiam vt vim probandi haberent, aut aliquam fidem facerent, antequam ſcriptura per coagmenta ſyllabarum, & literarum conſequentiam

15 perſcriberetur. Et † hoc eſt quod I C. reſpondit, in d. l. Lucius in principio. non valere etiam jure militari teſtamentum notis dictatum, & ante mortem teſtatoris literis non perſcriptum. Eadem ratione quingenties M S. legatum in Liviæ Auguſtæ teſtamento relictum Tiberius ad quinquaginta revocavit, quia ſumma notata non perſcripta inveniebatur. Ex quo ſequitur quod tametſi antiqui numeros literarũ notis diſtinguerent, nihilominus tamen ad legitimam authoritatem ſcripturæ notæ illę non valuerunt, ſed tantum ad celeritatem ſcribendi in vſu fuerũt. & proindè rectè Pedius negavit, notas eſſe literas, & Iuſtinianus conſtituit, omnia per literarum conſequentiam perſcribi debere, etiamſi numerus librorũ ſignificetur aut aliud quidpiam.

Ex † quibus manifeſta ratio deprehen- 16

ditur cur Modeſtinus reſponderit in d. l. inter eos. §. eos. *Eos qui notis ſcribunt acta Præſidum Reipub. cauſſa non abeſſe.* Quoniam notarum ſcriptura per ſe authoritate & probationis efficacia deſtituitur. Et Notarij jure veteri & apud antiquos, non niſi amanuenſes erant, nec publicum ſed privatum ſuſtinebãt officium, quod etiam ſervis committi poterat. l. ſi tibi notarum C. de pig. & hijpot. Quibus tamen cauſſas tractare non licebat, l. generali C. de Tabellarijs ſcribis lib. 10. Cęterum quanquam notariorum functio conſtiterit in velocis ſcriptionis privato officio, non tamen ità vile fuit quin ipſe Cæſar Auguſtus, ſcriptione per notas ſe occupaverit, & nepotes futuros Cęſaris, literas, & notare, aliaque rudimenta per ſe plerumque docuerit; vt Suetonius ſcribit in Auguſto ſecundum lectionem Iuſti Lipſij quæ vera videtur, propter verba ſequentia, *Ac nihil aquè elaboravit, quã vt imitarentur Chirographum ſuum*, quæ ad ſcriptionem per notas neceſſariò referuntur. Poſterioribus autem temporibus majoris dignitatis Notarij eſſe

cœperunt, publica authoritate testamenta, contractus, obligationes, & instrumenta de quibuslibet rebus conficientes, quæ publicam fidem faciunt.
17 Cujus † rei vsus hodiè est frequentissimus. Et notariorum creationem, esse summi cujusdam imperij dignitatisq; simbolum, Cæsarea lege constitutum est l. actuanos C. de nu. actua. & Chartular. lib. 12. Ità vt prærogativis, & juribus Principi reservatis, in signum superioritatis annumeretur, Carol. Molineus in consult paris. §. 1. glos. 5. nisi privilegio, vel privata possessione antiquissima, Ducibus, Comitibus, & Baronibus, jus creandi Tabelliones seu Notarios acquisitum sit, quod latè tractat, & vsibus nostris accommodat Renat⁹ Chopinus, de jurisdictione Andegavēsium, lib. 1. cap. 43. nu. 12. cap. 49. nu. 1. & 2. Item interpres legum hispanicarū à rege Alphonso latarum part. 3. tit. 19. l. 3. & Iohannes Braquetus. De Dominio Galliæ ca. 25. Ex quibus lucem accipiunt quę de notis & notarijs prolixè scribunt Andreas Alciatus parergon lib. 8. c. 19. Iacobus Cuiatius, loco citato, & novissimè Iohannes Hunnequinus in notis suis ad benedicta Accursij. in d. l. inter eos in corpore impresso Lugduni anno 89. Extantque celebres interpretum Tractatus, & Principum constitutiones, tam in Gallia quam in Belgio, quibus ars, officium, atque exercitium notariatus accuratè traditur, certis formulis ac finibus circumscribitur, atque vsui Forensi accommodatur.

SVMMARIA.

1. *Legatorum officium personalibus muneribus annumerari.*
2. *Legativum sive Legatitium quid, & quomodò constituendum.*
3. *Lautitia Legatis præstari solita.*
4. *Hospitia publica decernere Romanis in vsu.*
5. *Legatio libera quid quibus & ob quas causas decreta.*
6. *Legatio libera relegationis species.*
7. *Emendatæ quædam leges sub tit. ff. de legation.*

CAPVT DECIMVM-QVARTVM.

1 Legatorum officium † personalibus muneribus annumeratur, l. munerum §. legati ff. de mun. & honoribus. quæ animi provisione, & corporalis laboris intentione, sine aliquo gerentis detrimento explicantur, ideoq; filio propter patris legationem, vacatio non conceditur; nam quod filio ex persona patris vacatio tribuatur, in honoribus qui sumptum habent rectè observatur, in legationibus, quæ solo ministerio obeūtur, diversa est causa, l. fin. §. filio ff. de Legatio. quoniā Legatis ex publico sumpt⁹ itineris, seu viaticū suppeditatur, quod † legativū seu vt 2
Hugo à Porta legit legatitium appellatur, l. 2. ff. de legatio. & d. l. numerum, §. legati, de munerib⁹. & honoribus. & ex forma legationis vel consuetudine loci constituitur vt Vlpianus libro opinio-

nionũ reſpondit. His, inquiens, *qui non gratuitã legationem ſuſceperunt, legatitiũ ex forma conſtitui*, id eſt ſecundũ regulã & præſcriptum ſalarij modũ, nã forma accipitur pro regula apud Vlpianum in l. forma ff. de cenſibus in l. formam. C. de off. præf. orientis. & pleriſq; alijs locis. Quintilianus libro ſecundo cap. 4. *In formam autem Legationis non ſolum quantitatis ſalarij, ſed etiam tempus præfinitur, vt neq; vltra modum præfiniti ſalarij, neq; vltra tempus præſtitutum quidquam ſalarij nomine exigatur, niſi morbo vel alia juſta cauſa impeditus Legatus deſtinato tempore reuerti non potuerit.* Nec

3 † *ſolũ* ſalaria legati accipiũt verumetiã lautitia, quę vt Feſt' ait lautia dixerunt veteres, dicebanturq; munera quib' legati exterarũ nationũ cohoneſtabãtur. Vndè ſcribit Livi', lautia Attalo fuiſſe decreta, & rurſus lib. 8. Belli punici. locũ lautiaq; Legatis pręberę juſſa, quę Greci xenia vocabant. Vitruvi' lib. 6. c. 20. ita ſcribit. *Nã Græci delicatiores, & opulentiores à fortuna, hoſpitibus advenientibus inſtruebãt triclinia & cubicula, & cũ penu cellas, primoq; die ad cœnam invitabãt, poſtero mittebant pullos, ova, olera po-*

4 *ma, aliaſq; res agreſtes.* Romanis quoq; moris fuit, vt legatis aliiſq; qui inſigne aliquod beneficiũ in Romanos contuliſſent, hoſpitiũ publicũ S C. decernerent. Et plura hujus rei illuſtria exẽpla referuntur ab Alexandro ab Alexãdro genialiũ dierũ libro ſecundo c. 11. Budęo, & Cõrado Bruno de Legationib'

5 lib. 4 c. 6. Sed † Prędicta obtinẽt in legationib' quę Reipub. cauſa ſuſcipiuntur, nõ in legationib' liberis, quæ ornamẽti tantũ cauſa à Senatu impetrabantur: quemadmodũ honorarij Magiſtrat' à Principib' honeſtamẽti cauſa titulo ten' cõceduntur vt Budę' ait, in poſteriorib' annotationib' ad Pandectas, & impetrabatur. hujuſmodi legationũ titul', vt plurimũ ab ijs quibus negotia futura erãt in prouincijs, qui hæreditates aut legata perſequi, aut nomina exigere volebant, vt ſcilicet legatorũ perſona accepta cõmendabiliores cõtroverſiã haberẽt. Quod etiã Cicero teſtatur Epiſt. fam. lib. 1. epiſt. 12. *Canitius* (inquit) *familiaris meus vir omnib' reb' ornat', negotiorũ ſuorũ cauſa legatus eſt in Africam legatione libera &c.* Et rurſus in orat. cõtra Rullũ *Legatos veſtros authoritate tenui, qui quanquã rerũ priuatarũ cauſa legationes liberas obeunt, tamẽ exteræ nationes ferre vix poſſũt; Graue eſt enim nomẽ imperij, idq; etiã in levi perſona pertimeſcitur, Præterea quod veſtro nõ ſuo nomine abutũtur.* Ob quã cauſã lege 12. Tab. hoc legationis gen' fuit vetitũ, his verbis: *Rei ſuæ ergo nè quis Legatus eſto.* Vtebantur † hujuſmodi legationis officio etiã ij, qui ab emulis hoſtibuſue in Repub. minus tuti, honeſtã aliquã cauſã proficiſcẽdi, ac è civiũ cõſpectu ſubtrahẽdi ſe quęre-
bãt. Sub hujuſmodi legationis Titu- 7
lo, Scipio Naſica, (cujus egregia moderatio, pietaſq; magis admirabilis fuit cũ reliquit patriã, quã cũ defendit) Pergamũ receſſit. Seneca Epiſt. 87. lib. 12. Publi' lentul' in Ciciliã profect'. Otto Si-
luj' in luſitaniã. Atq; hęc † quidẽ lega- 8
tio relegationis atq; exilij quandã ſpeciem videtur habere, & ad Oſtraſiſmũ Athenienſiũ inclinat, vt teſtatur Brut' ad Ciceronẽ. *Cum in his, inquit, anguſtijs verſarer, placitum eſt mihi vt poſtularem*

Digitized by Google

liberam Legationem, mihi reliquisq́; nostris, vt aliqua proficiscendi caussa honesta quereretur. Qui hujusmodi legatione aberant, non videbantur Reipub. caussa abesse, quià non publici commodi caussà, sed sui aberant, vt Vlpianus scribit in d.l. qui libera ff. de Legationib⁹.
9 Cujus † responsum hactenus depravatum fuit, vna dictione *libera* diffisà in duas partes *liber à*, quemadmodum & Martiani responsum, in l. sciendum in p^r ff. de Legatio. dum vulgò ità legitur: *Et ideò arena missum non jure Legatum esse missum, Divus Severus & Antoninus rescripserunt.* Nam posteriore loco dictionem, *missum*, abundare, & reijciendam non dubitatur, quemadmodum in Vlpiani responso d.l.2.§. si indemnitas.ff.de Legation. non *dispensationes*, sed *computationes*, ex editione Florentina legendum suadet rei subjectæ natura, & ratio.

SVMMARIA.

1. *L. non tantum §. & quia heredibus ff. de fideicom. libertat. singularis emendatio & explicatio.*

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

1 ANtonius Augustinus vir magni nominis, & nomini respondentis ingenij, Martiani respōsum mendosum esse, & pro *quicunq́;* *cuicunq́;* ex Thusco lib. legi debere arbitratur. quod postremum non probo, quià Martiani sententia est, non solum hæredes, sed alium quemcumque debentem fideicommissariam libertatē, S C. constringere. ad quam sententiam exprimendam, accommodatissima est dictio illa vniversalis *quicunq́;*, vt secundum vulgarem editionem ità legatur, *vt quicunq́; fideicommissariam libertatē debet, ex quacunq́; causa pronuntiatum fuerit eum eosue abesse, perindè habeatur atq́; si vt oportet ex fideicommissi causa manumissus esset.* Mendum autem subesse Antonio Augustino consentio, cujus ratio & emendatio (quamvis ille in tantæ doctrinæ copia, & ingenij perspicacia addubitet) mihi ità perspicua videtur, vt mirum sit eam non vel à vulgaribus Grammaticis deprehensam esse: Nam defectus suppleri, & error qui locum vitiavit submoveri potest, si consideremus, vitio librariorum vnā eandemque dictionem in duas divisam esse, scribendo: *manumissus esset* pro *manumisisset*, patiendi verbum substituendo in locum activæ dictionis, quam ratio constructionis & sententia I C. manifestè exigit, vt ità legatur. Et quià de hæredibus tantum cautum erat, adjectum est eodem S C. vt quicunque fideicommissariam Libertatem debet, ex quacunque causa pronuntiatum fuerit, eum eosue abesse, proindè habeatur, atque si vt oportet ex fideicōmissi causa manumisisset &c. Quæ elegantem

Digitized by Google

gantem constructionem habent, & veram sententiam I C. exprimunt, comprehenduntq́; & hæredes, & quemcũque alium debentem fideicommissam libertatem. Et ità in veteri meo codice manuscripto exaratum invenio, & res alioqui per se tam manifesta est, vt pluribus argumentis abuti non oporteat. quanquam putem dictionem *eosuè*, & in veteri manuscripto libro, & in impressis codicibus, ab interprete aliquo superfluere, & ad obscurandam I C. orationem fuisse additam. eodem modo quo dictio *justa* eodem loco perperàm addita esse videtur, Ideoq; in Pandectis Florentinis tanquam adversantem IC. sententiæ rectè omitti: Martianus enim ei cui fideicommissa libertas relicta est consulit, respondetq; manumissionem sequi, & libertatem ei contingere, perindè ac si is qui debet fideicõmissam libertatem, vt oportet ex fideicommissi caussa manumisisset, ex quacunque caussâ sive justâ, sive injustâ pronuntiatum fuerit. Et justæ sivè injustæ caussæ distinctio, adhibetur duntaxat ad commodum hæredis, vel alteri⁹ gravati, nè scilicet libertus, id est jus patronatus, eripiatur his qui ex justa caussa absunt, quod alijs locis tractatum est. in d. l. non tantum ff. de S C. Silan. & in l. neq; infantes ff. de fideic. liber.

SVMMARIA.

1. *L. 1. 2. & 3. C. de pact. inter empt. & vendit. explicatæ. &* 5.
2. *Pacta legis commissoriæ in omnibus contractibus præterquam in pignore probari.*
3. *Pactum hoc modo directis, modo obliquis, modo etiam dubijs verbis fieri.*
4. *Pacti directi & obliqui vel dubij differentia.*
6. *Resoluta ex lege commissoriâ venditione, dominium nunquam translatum fuisse censetur.*
7. *Pactum legis commissoriæ venditionem an & quando faciat conditionalem. &* 8. 10.
8. *L. 2. §. Sabinus ff. pro emptore explicata.*
9. *Dictionis nisi tam in contractibus quam vltimis voluntatibus vis ac potestas. &* 14. 15. 16. 19.
10. *Tiraquelli sententia notata.*
11. *Conditio sive præponatur sive postponatur conventioni nihil interest.*
12. *Inter venditionem & promissionem vendendi quoad l. commissoriam nihil interest. &* 13.
14. *L. Titia ff. de manumiss. test. explicata, rejectâ Curtij, Decij & Bartholi sententia. &* 15. 18.
17. *Ex oratione negativa argumentum à contrario sensu non valere. &* 18.

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

Digitized by Google

1 HÆ tres † Constitutiones pertinent ad legem commissi, seu pacta legis commissoriæ. Ità appellata, quod vigore illorum committatur & finiatur venditio, propter legem dictam & fidei promissionem non adimpletam, l. lege. & l. vlt. ff. de l. commiss. ad similitudinē rei emphiteuticæ, quæ domino directo committitur, si in solutione canonis cessetur. l. 2. de ju. Emphit. Et eodem modo committuntur merces, prædia & aliæ res, quæ in publicum cedunt, l. 2. si seruus exportandus veneat. l. commissa. ff. de
2 publican. Nec dubium † est quin hujusmodi pacta legis commissoriæ, sicut addictionis in diem, in emptionibus, & alijs contractibus similibus sustineantur, & pro validis (si extrinsecus fraus non probetur) observētur excepta causa pignoris, in quo penitus prohibitum est, creditori propter nimiam captionē & asperitatem hujusmodi legem dicere, vt si ad diem non solvatur pecunia, pignus aut hypoteca sit creditoris. l. Titius ff. de pignoribus l. fin. C. de pignoribus c. significantem de pigno. Pactū
3 † autem legis commissoriæ in venditionibus tendit ad resolutionem contractus, & rei venditæ recuperationem, concipiturq; & apponitur à venditore rei suæ, vel directis verbis, veluti si ad diem non solvatur pretium, res sit inempta, l. 4. C. de pactis inter Emp. & vend. vel obliquis & inflexis verbis, veluti quod emptor non solvens certo die pretium, cogatur revendere; vel etiam verbis dubijs, qualia sunt revertatur, redeat, pertineat, & similia. Tex. hic in l. 1. & 3. pulchrè Fracis. Aret. Cons. 6. nu. 7. Quorum † ea est differentia, 4
quod ex conventione verbis obliquis inflexis aut dubijs conceptā, non transferatur possessio aut dominium ipso jure, nec detur venditori vindicatio, nisi cùm nondum facta est traditio, aut emptor precariam possessionem tantū est consequutus, l. 3. C. de pactis inter Emp. & vend. l. 15. qui in puteum. §. Aristo autē scribit. ff. quod vi aut clam. sed conceditur simplex personalis ex empto, vel præscriptis verbis actio, ad rescissionem contractus, & restitutionē rei venditæ: cum ex verbis directis, ipso jure revertatur dominium, post cōmissam legem vēditionis, l. commissoriæ C. de pactis inter empt. & vend. Ipsique venditori rei suæ vindicatio concedatur, contra quemcunq; possessorem, vt ingeniosè admonet *Accursius* in l. 1. C. de pactis inter Emp. & vend. dum tractās vim verbi *pertinere* quod est dubium, nec directo pactum l. commissoriæ constituit, ità inquit. Et sic patet quod non est pactum l. commiss. subaudi, directum, vbi ipso jure redit dominium, & fit per verba *Res sit inepta*. Quo † loco vitio librariorum vice 5
copulæ &, *adversativa sed*, in communibus codicibus perperā legitur. Quod
† autem verbis directis appositis resol- 6
vatur venditio, revertaturque ipso jure dominium, posteaquā in legem venditionis commissum est, non eam significationem habet, quod dominium ex pacto transferatur aut redeat, l. traditionibus. C. de pactis sed quod nunquam translatum censeatur, veluti re inempta ab initio, propter legem rei suæ à domino dictam in ipsa alienatione, &

re,& potestatem præscisæ resolutionis ex caussa præinexistente, per quam perimitur, finiturq; contractus, & omnis illius obligatio, perindè ac si nunquam fuisset: vt eleganter respondit Alexander, Consil. 1. lib. 1. & confirmat Andreas Tiraq. & nos alio loco plenius in-
7 terpretati sumus. Illud † hic excutiendum est, an venditio cum pacto legis commissoriæ, sit pura an conditionalis. Et Vlpianus respondit, in l. 1. ff. de l. Commissaria. si fundus l. commiss. venierit, magis esse, vt sub conditione resolui emptio, quam sub conditione cõtrahi videatur. Vndè manifestè intelligitur, venditionem ab initio purã esse, quia resolutiva conditio non suspendit actum, nec facit eum conditionalem aut imperfectum, imo verè purum perfectumq;, sed qui sub conditione resoluitur. l. 2. ff. de in diem addic. late And. Tiraq. de retract. convent. §. 2. glo. 1. nu. 47. & sequen. Et ideo hujusmodi actus seu contractus puri, sed qui sub cõditione resoluuntur, possunt interim habere executionem, ac si resolutioni non subiacerent. glos. in d. l. 2. ff. de in diem addic. adeò quod emptor medio tempore possit vsucapere, prout etiam sustinet periculum, & fructus suos facit, l. lege. ff. de l. commiss. l. 2. §. Sabinus ff. pro emptore. veluti emptione perfecta, & quæsito ex illa dominio. licet posteaquam lex commiss. à venditore exercetur, omnes fructus, omniaq; emolumenta ex re percepta restituere cogatur. d. l. lege. nisi partem pretij solverit, aut perdiderit, vt suo loco declarabitur: quia hujusmodi resolutiva conditio, propriè non est conditio, nec suspendit nec impedit perfectionem contractus, accipiturque in jure nostro pro pacto & lege. vt pulchrè probat Andr. Tiraq. in d. §. 2. glos. 1. nu. 76. Item pro conventione, vt ex eleganti Pauli responso constat. in d. §. Sabinus. in quo merito notatur sententia Sabini, existimantis verba hæc, *Nisi pecunia intra diem certum soluta esset, res fieret inempta.* veram conditionem constituere, & vsucapionem impedire, arg. d. l. 2. §. si sub conditione ff. pro emptore. quod verum non est quia vt Vlpianus respondit in d. l. Magis est vt ex verbis l. commissoriæ sub conditione resolui emptio quam contrahi videatur; ea ratione, quia dictio *nisi* quæ formatur ex *si non*, secundum omnium sententiam est exceptiva, privativa seu ademptiva, ac resolutiva dispositionis præcedentis, cujus habitum & perfectionem præsupponit, & quam re vera præcedere, & perfectam esse ex intentione contrahentium, priusquam adijciatur pactum l. commiss. declarat formula & significatio verborum, quibus venditio cum hoc pacto concepta est: venditur enim res pretio constituto, addito pacto, vt nisi pretium conventum & constitutum sua die solvatur, res sit inempta, certo presupposito, venditionem præcedere & perfectam esse: Neque enim potest res inempta fieri, prius non empta venditaque. Quæ vera manifestaque est ratio, cur vigore hujus pacti, venditionem resolui potius quam suspendi respondeat Vlp. in d. l.
1. Cujus sententiam † probat, & se- 9
quitur Paulus, in d. §. Sabinus timidè

Digitized by Google

tamen subdubitanterque, & cum non nullâ distinctione conditionis & conventionis. Quod magnum habet misterium: Quia quamuis regulariter pacta l. commiss. ex formula & significatione verborum, nec non natura rei subjectæ, magis ad conventionem & resolutionem, quam ad conditionem & suspensionem inclinent, ex Vlp. responso, in d. l. 1. fieri tamen potest, ex intentione & voluntate paciscentium, vt conditionem faciant, & perfectionem venditionis impediant: vt si ex verisimilitudine, vel ex verbis quibus vsi sunt actum inveniatur vt conditionalis non pura esset emptio, l. fin. in fine C. de manumiss. testamento. quemadmodum de pacto addictionis in diem scribit Vlpianus, in d. l. 2. ff. de in diem addiction. asserens sibi verius videri, inspiciendum quid actum sit, nam siquidem hoc actum est, vt meliore allata conditione discedatur, erit pura emptio, quæ sub conditione resoluitur, sin autem hoc actum est, vt perficiatur emptio nisi melior conditio afferatur, venditio erit conditionalis; Nam quamuis natura dictionis *nisi*, magis tendat ad resolutionem & exceptionem seu peremptionem perfectæ obligationis præcedentis, tamen cum alia ostenditur mens & sententia, contrahentium cedit vis significandi, voluntati & intentioni; & non tam vocis significationem, quam voluntatem & id quod actum est sequimur. Et hoc est quod Paulus sua dubitatione voluit, in d. §. Sabinus. dum ait, videndum esse an in pactum legis commissoriæ prævaleret conditio vel conventio: Nam quamuis vt plurimum, secundum verborum proprietatem & naturam negotij, potius conventio sit quam conditio, ex sententiâ tamen contrahentium induci potest, vt sit conditio & suspensio, non conventio aut resolutio, si id inter eos actum inveniatur. Cujus rei elegans exemplum est apud Vlpianum, in d. l. 2. ff. de in diem addic. dum ità inquit. Quod si hoc actum est vt perficiatur emptio, nisi melior conditio offeratur, venditio est conditionalis, nam cum ageretur vt perficeretur obligatio, nisi meliore conditione allata, manifesta fuit intentio contrahentium, volentium imperfectam esse, id est non perfici (vt Papinianus ait) venditionem, nisi impleta conditione seu lege, quantumuis per dictionem exceptivam explicatam. Prout † etiam in vltimis volun- 9
tatibus, quandò testator id egisse deprehenditur, dictio exceptiva *nisi* inducit conditionem, non ex propria sua significatione aut potestate intrinseca, sed ex alijs verbis testatoris, quibus ostenditur testatorem legatum voluisse suspendere, vel potius à principio adimere, donec mater moreretur, vel quid aliud accideret. Quæ vera est sententia omnium jurium prædictorum, alioqui magnam obscuritatem habentium: ex quibus alioquin rectè intellectis multa inferri possunt. Primum † 10
non rectè sentire And. Tiraq. virum alioqui consummatissimum, de retractibus Convent. gloss. 8. nu. 77. dum censet, ex pacto revendendi venditionem fieri conditionalem, si dicatur vendo tibi hanc rem tali pretio, nisi intra

intra dictum tempus pretium restituatur; quasi dictio *nisi* conditionem cōstituat, per quam venditio ab initio suspendatur. quod à vero alienum est, nec congruit sententiæ I C. in d. l. 2. ff. de in diem addictione. respondentis venditionem sub conditione contrahi, ex intentione paciscentium, quam colligit non ex potestate aut significatione dictionis *nisi*, quæ contrariam naturam habet, & dubitationem facit, sed ex vi & significatione verborum, *vt perficiatur*, quæ apertè exprimunt non esse factam venditionem.
11 Secundò † infertur, ad id quod Vlpianus respondit, in l. obligationum ferè. §. conditio ff. de obligat. & actio. *conditionem efficacem esse quæ in constituenda obligatione inseritur, non quæ post perfectam eam ponitur, veluti centum aureos dabis nisi navis ex Asia venerit*, non esse idoneam interpretationem Accursij, Bartoli, & aliorum, asserentium I C. discrimen facere, an conditio præponatur vel postponatur: quoniam I C. non ordinem aut collocationem verborum, sed significandi vim, mentemque contrahentium, atque ordinem intellectus respicit, nulla differentia facta in formali conceptione verborum, sed in natura conditionum, & eo quod inter contrahentes agitur; nihil enim refert an ità dicatur, *Nisi navis ex Asiâ venerit centum dabis*, an ita *centum dabis nisi navis ex Asia venerit*, quoniam vtroque casu perfecta & pura est obligatio, nulla conditione suspensa. Id quod intelligitur ex proprietate dictionis *nisi*, quæ est exceptiva seu ademptiva, & præsupponit efficacem obligationem, cui exceptio apponatur vel adijciatur. Secus autem esset in vera conditione, per dictionem *si*, vel alio modo conceptâ, veluti, *Decem dabis si navis venerit*, vel è contrario *si navis non venerit decem dabis*, ità vt in ordine & collocatione verborum nulla sit differentia, sed in eorum significatione, vi ac potestate, & intentione contrahentium, quam considerat I C. in d. §. conditio. Nec arbitror eam Accursij interpretationem subsistere, qua intelligit Vlpianum loqui de pura stipulatione præcedēti, cui posteà ex intervallo per novam convētionem adijcitur conditio: Nam Vlpianus loquitur de conditione conjuncta, & inserta stipulationi, & eadem oratione comprehensa, significatque non ex formula verborum, sed ex intentione contrahentium, & eo quod agitur, considerandum esse an conditio sequatur perfectam obligationem, an vero obligationi inserta sit, pertineatque ad eam constituendam & perficiendam: Nam etsi conjuncta si, & inserta stipulationi conditio, potest nihilominus post perfectam obligationem esse apposita, si videlicet verba sint resolutiva, exceptiva, aut aliter contrahentes id egerint. Tertio † infertur, non esse veram per omnia traditionem Bart. in l. 1. ff. de Condit. & demonst. resoluentis, quod si contractus fiat per verba præsentis temporis, veluti, vendo tibi hanc rem nisi alius meliorem conditionem attulerit, purè venditionem contrahi, sed sub conditione resolui. sed si venditio fiat per verba futuri temporis veluti promitto 12

Digitized by Google

vendere aut venditurum, tunc contractum censeri conditionalem: quia vtroque casu, dictio *nisi* in eodem significatu accipitur, inducitque privationem, ademptionem, negationem, & peremptionem ejus quod præcedit, non suspensionem aut dilationem. Et inter verba præsentis vel futuri temporis, vendo, vel promitto vendere, non est differentia quoad præsentem obligationem, §. in hac. inst. de Verb. obligat. licet vno casu vera venditio, altero promissio vendendi constitui videatur. quod itaque Bartolus de verbis futuri temporis tradidit, verum non est simpliciter, & potissimum quandò verba illa futuri temporis sunt affirmativa, licet in negativis, & quæ ademptionem, subuersionem, & dilationem seu suspensionem principij re-
13 spiciunt, aliud dici possit. Quibus. consequens est, nec illam Bart. doctrinam valere. in l. actionem 4. de transac. qua tradidit, per dictionem *nisi*, subsequentem verba futuri temporis, negari potentiam, quod si sequatur verba præsentis temporis, negari actum: Nam præterquam quod sæpè eundem effectum habeant, verba præsentis & futuri temporis, nihilque intersit an ità sit concepta stipulatio, *promitto tibi decem*, an ita, *promitto me daturum decem, si navis ex Asia venerit*, manifestum est non minus potentiam seu facultatem, quam actum de præsenti desiderari, licet potentia ad futurum actum dirigatur, ex quo actus futurus dicitur, non ipsa potentia quæ nunc est, etiamsi agetur de oratione merè negativa.
14 Veluti † in eo quod dixit I C. in l. Titia ff. de manumiss. testamento. *Onesiphore nisi rationes diligenter excusseris liber nè esto*, quæ verba ad impediendū actum libertatis magis, quam ad facultatem ejus implendam scripta videntur, etiam ex sententia testatoris, quem constat voluisse impediri & actum & facultatem assequendæ libertatis, donec Onesiphorus diligenter rationes excuteret, adeò quod rationibus non excussis, nec ab hærede manumitti possit. excussis verò rationibus, ab hærede rectè manumittatur. Ità tamen vt non censeatur manumissus ex testamento. Nullumque momentum habet, quod Curtius, in d.l. actionem, post Decium, Bartoli sententiam approbans, scribit, quod licet verba I C. nunc relata, ex sua natura & proprietate, actum magis quam potentiam respiciant, tamen propter subjectam materiam impropriari, atque solam respicere potentiam, quoniam nullum libertatis legatum præcedit, in quo privatio vim suam exerceat, cùm privatio futuro actui, æquè vt præsenti subijciatur & proportionetur. Ità vt quemadmodum præsenti derogat, ità impediat sequentem & futurum. vt videmus in clausulis privativis & derogatorijs, quæ legibus, testamentis, Principum rescriptis, & gratijs Apostolicis subyciuntur. in l. si quis in princ. ff. de Legibus. Quintò † infertur, errore labi Al- 15
ciat. paradox. lib. 1. cap. 5. in interpretatione verborum quæ nunc relata sunt. *Onesiphore nisi rationes excusseris liber ne esto*, dum scribit, quod statim, & ante rationes excussas, Onesiphorus libertatem petere possit: Quia Scevola respon-

respondit, simpliciter & absolute ex verbis illis libertatem vindicari non posse. Etenim verba supradicta magis adimere quam dare videntur. quæ responsio ratioque I C. evincit, nullo modo ex verbis illis testamenti peti posse libertatem, nec etiam post redditas & excussas rationes, quod rectè annotavit Didac. Couvarru. Sed labitur
16 † cum Alciato, in eo quod scribit (licet subdubitanter & rationibus additis contrarijs) dictionem *nisi* postpositam negationi affirmare, sicut postposita affirmationi negat: quoniam manifestum est ex regulis Dialecticorum, orationem negativam nihil asserere vel ponere, nisi extrinsecus aliquid
17 adiungatur. Ob † quod verissimè scripsit Baldus, in d.l.2.de. Condit. instit. ex oratione negativa, sumptum à contrario sensu argumentum non valere: Quia voluntas quæ ex dispositis non colligitur, nec obligationem, nec legatum, nec fideicommissum
18 potest inducere. Ex † quo intelligitur vera decisio ejus, de quo apud Scevolam quæsitum est, in d.l. Titia. quod videlicet ex his verbis: *Onesiphore nisi rationes diligenter excusseris liber nè esto*, libertas vt inquit I C. vindicari non possit, etiam excussis rationibus. Eademque ratione colligitur ex his verbis *non ducam aliam vxorem nisi te*, matrimonium contractum non probari; quia sunt purè negativa, quæ nihil asserunt vel promittunt, resoluiturque dictio *nisi* in promissionem, veluti si Impp. promittant non gerere bellum nisi contra Turcam, non potest indè probari obligatio belli gerendi contra Turcam, quoniam perindè est, ac si dictum fuisset, si quod bellum geretur, erit contra Turcam, vt rectè annotavit Couvar. loco citato. Postremò † infertur ex prædictis, malè 19
sentire Alciatum lib.5.paradox. cap.5. diversam significationem dictionis *nisi* constituentem in contractibus, & vltimis voluntatibus, quasi in contractibus dictio *nisi* in dubio accipiatur pro pacto seu modo, in vltimis voluntatibus pro vera conditione; quia in ultimis voluntatibus, eadem est significatio & acceptio dictionis *nisi*, & semper ac regulariter resolutionem, ademptionem, & privationem significat, nisi à testatore vel contrahentibus aliud actum, ex subjecta materia, vel alijs verbis inveniatur. vt manifestum est in contractu seu pacto in diem addictionis, d.l. 2. & in vltima voluntate, vt probatur aperto Iavoleni responso (perperàm in multis Codicib⁹ Labeoni tributo) in d.l. quibus diebus §. quidam de Cond. & demonst. in quo suspenditur differturque præstatio & legati datio ab initio, non ex vi & potestate dictionis *nisi*, sed ex ratione subjectæ materiæ, & adjectis verbis *nè dato*, quæ relata ad præcedens legatum, adimunt & perimunt substantiam relicti, eamque differunt, donec mater vt inquit I C. moriatur.

SVMMARIA.

Digitized by Google

1. *L. commissoriam variè induci.*
2. *Pactum retrovendendi impropriè l. commissoriam vocari.*
3. *Idque tam Civili quam Canonum iure licitum.*
4. *Retrovendendi pactum à fiduciaria veterùm mancipatione quomodo differat.*
5. *Facultatem retrovendendi, modo simpliciter modo ad certum tempus concedi.*
6. *Ad certum tempus concessa retrovendendi facultate, post diem oblatio fieri non potest. Fallit vt nu. 7.*
8. *L. 2. de leg commiss emendata.*
9. *Pactum retrovendendi etiam successores ligat.*
10. *Retractus conventionalis potentior consuetudinario.*
11. *In retractibus an oblatio pretij sufficiat.*
12. *L. commissoriæ & pacti retrovendendi differentia quoad restitutionem fructuum.*
13. *Ex pacto retrovendendi fructus quomodo restituantur.*
14. *Pactum retrovendendi vt valeat, contractui est inserendum.*
15. *Paruitatem pretij fraudis suspitionem inducere.*

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

1 LEx commissoria † inducitur nō solum ex hac conventione, si pretium die convento non solvatur res sit inempta, verumetiam in illa, si res intra certum tempus displicuerit, aut si quid evenerit, puta si navis redeat incolumis, & quavis alia simili, per quam committitur, hoc est resoluitur obligatio, l. is qui in puteū §. Aristo ff. quod vi aut clam. Vsque
2 adeò † vt & revendendi pactum atque obligatio huc pertineat, licet propriè magis dicatur lex commissoria, ea quæ dicitur ob pretium non solutum; ità quod ex pacto revendendi, inducatur secundi generis lex commissoria, his vel similibus verbis, *vt si pretium certa die non solvatur, vel quandocunq. restituatur emptori, res sit inempta.* Etenim hæc adjectio efficit, vt pretio restituto, vēditori detur vindicatio rei venditæ & traditæ, si verbis directis pactio concepta fuerit, d. l. si a te de pact. inter empt. vel ex vendito actio, aut præscriptis verbis, si pactio facta sit verbis obliquis aut dubijs. Vocaturque hæc conventio in jure & apud interpretes, pactūm retrovendendi, redimendi seu retrahendi restituto pretio vt copiosè scribit And. Tiraq. in retractu convent. in præfatione in p. Addens † & confir- 3
mans, pactum hoc approbari jure Civili & Canonico, nisi cum ipso pacto concurrat pretij modicitas, in fœnerari solito, aut alia noxia circumstantia, vt idem Tiraq. explicat in d. præfat. nu. 5. & confirmat Romanus, Cons. 244. Additque Andreas † Tira- 4
quellus, Budeum virum consummatissimum, & qui antiquitatem cum novitate miris modis conjunxit scripsisse, contractum sub hac revendendi, seu

Digitized by Google

seu redimendi lege factum, alium om-
nino esse ab eo, quem veteres fiducia-
riam mancipationem, aut venditio-
nem vocabant, idcircò quia fides re-
stituendi interponitur: Citatque Tiraq.
loca aliquot Ciceronis, Boetij, Livij,
& aliorum, quibus id probari videtur.
quibus accedendum arbitror, quate-
nus intelligunt, fiduciæ inesse obliga-
tionis necessitatem quæ ex hujusmodi
pacto inducitur, secus si agatur de sim-
plici fiducia, clam inter aliquos habita,
vt si quis dubium tempus timens ami-
co fundum mancipet, declinandi peri-
culi gratia, & vt depulso periculo fun-
5 dum recipiat. Porro † redimendi hæc
facultas vel simpliciter conceditur, &
quandocunque exerceri potest: vel
certo tempore limitatur. Text. h. in l. 2.
Quod quomodò accipiendum sit, &
quam latè pateat, in vsu forensi elegan-
ter & latissimè declarat Tiraq. addens
vigore hujus pacti restitui pretium cō-
ventum per contractum, vel si nihil
fuerit conventum, id restitui debere
quod prius datum fuit. d. §. 1. glos. 3.
6 Cum autem certum tempus adjectum
est, necessarium est venditori, antequā
labatur tempus hoc pactum exercere;
Nam post diem facta oblatio & con-
signatio pretij, non resoluit emptionē,
etiamsi rescripto Principis venditor
impetraverit, vt post diem id ei liceat;
Nam agenti venditori post diem, ob-
stat exceptio peremptoria, quæ non
potest auferri rescripto Principis, licet a-
liud servetur in dilatoria l. 2. C. de prec.
7 imp. offer. Subticendum † tamen non
est, venditorem post diem non inutili-
ter ex hoc pacto agere, si emptor tem-
pus prorogavit, Tiraq. loco citato. aut
si pretium, vel partem pretij oblatam
post finitum tempus spontè receperit.
Et hoc est quod eleganter scribit Bal-
dus, Cons. 8. quod licet obligatus ad
revendendum ad certum tempus, po-
steà non teneatur, si tamen post termi-
num partem pretij receperit, cogetur
revendere, qui termini præfinitionem
sua gratia limitati proprio facto remi-
sit; quod in omni jure est liberum,
Quemadmodum verè & propriè lex
commissoria remittitur, nec exercetur
nisi venditor velit, quia ejus causa adij-
citur, ideoque venditor invitus eam nō
exercet, vt probatur aperto I C. respon-
so in l. 2. ff. de l. commiss. Quod † in cō- 8
munibus libris depravatè legitur ita: *Si
ad diem pecunia soluta non erit, fundus
inemptus sit, accipi inemptum esse fundum*,
& rectius legi potest ex libris Florenti-
nis hoc modo: *Si ad diem pecunia soluta
non erit, fundus inēptus sit, ità accipitur
inemptus esse, si venditor inemptum eum
esse velit*. Rursus † considerandum est, 9
ex pacto revendendi, non solum ipsos
contrahentes, sed & successores eorum
obligari, Tex. h. in l. 2. in prin. & in l. si
pactum. ff. de probat. latiss. And. Tiraq.
d. §. 1. glos. 6. nisi taxatio seu limitatio
adjecta sit, quæ facultatem hanc, perso-
næ venditoris vel alterius adglutinat.
Præterea † tam efficax est hujus pacti 10
conventio, vt vigore illius præferatur
venditor consanguineo volenti retra-
here, etiam posteaquam retraxit bene-
ficio retractus consuetudinarij: retra-
hens enim ex consuetudine accipit rem
cum sua conditione, & à prima causa
regulātur inferiores, vt Baldus scribit,

& in terminis retractus probat Tiraq. d.§.1.gloss.7. Illud adijciens, facultatē hanc revendendi ex pacto reservatam, non impedire interim retractū sanguinis seu consuetudinis, qui rectè exercetur, & vires habet, donec ex pacto resoluatur, proposita actione ex vendito vel præscriptis verbis, prout petitionem suam Actor fundat in contractu comprehendente pactum, vel in pacto separatim considerato, vt alio loco traditur. in l. petens C. de pactis & in l. cū
11 mota. C. de transac. An † autem in exercēnda facultate retract⁹ satis sit offerre pretium, an verò vlterius requiratur depositio & consignatio, prolixa & anceps est interpp. disputatio, quam And. Tiraq. prolixè relatam ità dirimendā censet, quod oblatio ad actionem exercendam sufficiat, sed ad fructuum recuperationem, qui medio tempore & pēdente judicio percipiuntur, necessaria sit depositio & consignatio. quod dubitationem indè accipit, quod oblatio adversarium in mora constituere soleat, duntaxat respectu excusationis ejus à quo fit oblatio, & ad declinandum periculum interitus vel deteriorationis, vel ad evitandam pœnam, aut vlteriorem vsurarum cursum, quem pateretur is qui offert, propter non factam vel dilatam solutionem, d.l. interdum. C. de pactis. & in l. cum mota. C. de trāsactionib⁹ sed quoad actionem acquirendam, & recuperandum dominium aut ad implendam conditionem legis commissoriæ, vel pacti de revendendo, aut ad acquirendum quid aliud soluta certa pecunia, videtur necessaria depositio & consignatio. Text. h. in l. si à te. & l. 2. C. de Cond. inter emp. & vendit. Et ratio quæ est in acquirendis fructibus, etiam militare videtur in acquirenda actione, & rerum dominio. Cæterum æquitatis ratio magis sustinet id quod Tiraq. tradidit, vt ad exercendam actionē sufficiat oblatio actualiter facta, donec adversarius recuset recipere, in quem casum recuperari solet pecunia, oblato & derelicto auro & argento, cū oblatione suppletionis quando opus erit, idque expressè affirmat Anchoranus Cons. 327. visis diligenter actitatis. & Iohannes Maria de Riminald. Cons. 296. nu. 15. & 16. Et ità passim observatur, & post multorum I C. & practicorum deliberationem, in magno concilio Mechliniensi ità pronuntiatum fuit, pro Domino de Grevenbrouck, adversus Dominum Baronem de Obingij, in controversia silvæ de Authulst. Quod † verò ad fructuū 12
restitutionē attinet, alia ratio est in vera l. commissoriâ quæ directis verbis concipitur, & quæ resoluit emptionem à principio, alia verò in pacto revendendi, nam in specie veræ legis Commissoriæ & propriè acceptæ, quamuis emptor medio tempore fruct⁹ suos faciat, eveniente tamen conditione omnes tenetur restituere, l. 4. & 5. ff. de l. commiss. quià nihil penes eum remanere oportet, ex re in qua fidem fefellerit, l. lege ff. de lege commiss. nisi cōvenerit vt pars pretij soluta, vel arræ datæ ab emptore non implente contractum perderentur, d.l. lege. ff. eo. & l. 1. h.t. nam hoc casu fructus pro parte cōpensantur cum parte pretij venditori soluti, quam emptor amittit, sicut &

arras

Digitized by Google

arras quæ plerumque cedunt in partē pretij, l. vlt. ff. de l. commiss. Ceterùm in pacto revendendi nunquam omnes fructus veniunt, & emptor non restituit fructus nisi ex mora & post oblationem depositionem & consignationem, quæ requiruntur pro implemento conditionis dictæ, & ad acquirendā actionem, seu recuperandum vigore pacti dominium, vt probat Imperialis constitutio, in d. l. si à te. & ratio mani-
13 festa est. Quomodo † autem ex hoc pacto fructus restituantur dividantur & separentur, itē quas impensas teneatur reddere venditor, copiosè & elegāter explicat Tiraq. in d. trac. de retractu convent. §. 5. glos. 4. & §. 2. in p. A quo
† illud quoq; copiosè deducitur, quod 14
pactum hoc contractui debeat esse insertum §. 1. glos. 4. vel eodem tempore factum, cùm alioqui ex intervallo appositum, actionem non possit producere. Novissimè subiicendum non est
† quod diximus ex parvitate pretij cō- 15
tractum fraudis suspitione laborare, procedere in magna inæqualitate, nam propter onus revendendi res semper minoris æstimatur, & onera incumbentia emptori sunt pars pretij, sicut onera adiecta venditori sunt pars rei, l. fundi partem ff. de cont. empt. Bald. Cons. 164. in fi. lib. 5. augent enim vel minuunt pretium, quæcunq; ad onus emptoris vel venditoris adijciuntur.

SVMMARIA.

1. *L. veluti ff. de pœnis emendata.*
2. *Pœnarum varia genera.*
3. *Metum pœnæ etiam inter pœnas censeri.*
4. *Impuberes nunquam torqueri terreri tamen posse.*

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

1 VLpianus genera pœnarū enumerans, ità respondit, *Sunt pœnæ quæ aut vitā adimāt, aut servitutem iniungant, aut civitatem auferant, aut exilium, aut coercitionem corporis contineant.* Quibus ex Callistrato ità subijcitur, in l. veluti ff. de pœnis *veluti fustium admonitio, flagellorum castigatio, vinculorum verberatio.* Quæ prorsus insincera & vitiosa videntur; verberatio enim nihil ad vinculorum pœnam pertinet, & ad virgarum fustium & flagellorum castigationem referenda est: adeò vt quamuis virgarum fustium & flagellorum diversa sit species & pœna, & flagellorum castigatio gravior sit castigatione virgarum aut fustium, l. in servorum ff. de pœnis. verberatio tamē non coarctatur ad certam aliquam speciem, sed generaliter accipitur pro quovis verbere, sive id fiat loro siuè fustib⁹ aut flagellis. Vndè generaliter defini-

vit Vlpianus in l. 17. post. p. de iniurijs. modum verberum judicem vt virum bonum arbitrari debere. Ob quod dictio verberatio in Callistrati responso non solum à dictione vinculorum separanda est, verumetiam in totum reycienda. quod rectè animadversum est à Græcis, qui id quod Callistratus respōdit ità verterūt, τἒτ᾽ ἐςι πλήγας ἢ δέσμα. hoc est verbera, aut vincula, verberibus & vinculis inuicem separatis, & speciebus fustium flagellorum ac virgarum generali verberum appellatione comprehensis.
2 Pœnarum † autem genera sunt varia, & varia sunt facinora quibus irrogantur, quædam gladio, quædam igne, quædam metalli pœna, quædam deportatione, quædam verberib⁹ coërcentur. Scribitque Cicero octo pœnarum genera in legibus contineri, damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortē, & servitutē. De quibus post Vlpianum, in l. aut dānum & l. moris ff. de pœnis & Callistratum, in l. capitaliū 28. ff. eod. multa tradunt Alexander ab Alexandro lib. 3. genialium dierum cap. 5. & Celius Rodiginus lib. 2. lect. antiq. cap. 5. Et Iustus Lipsius in scripto suo de Cruce, in quo multa de Crucis seu patibuli supplicio accumulauit. Quibus aggreganda sunt, quæ in Nizolio seu Thesauro Ciceronis referuntur, ad dictionem Crux. Nec † est ignorandum in- 3
ter pœnarum genera etiam ipsum pœnę metum numerari. atq; ità Artaxarxes Persarum Rex (vt Plutarchus tradit) pro flagellandis corporibus quandoq; jubebat flagellari vestimenta, & allato terrore extremi periculi, non caput sed Thiaram, nec aures sed hinc pendentia quædam jubebat amputari. Quo genere supplicij etiam hodiè plerumq; vtimur, dum ad terrorem, condemnantur delinquentes vltimo supplicio, & perductis ad patibulum vel alium locum supplicij, pœna remittitur. Et † hoc est 4
quod I C. scribit in l. 1. §. impuberi. ff. de S C. Silanian. solere hoc in vsu observari vt impuberes non torqueantur, nam terreri tantum solent, & habenâ vel ferulâ cædi.

SVMMARIA.

1. *L. servus si heredi ff. de statulib. emendata & explicata. & 3. 4. 6.*
2. *Trahere reliqua quid significet.*
5. *Fideiussores in obscuris semper admitti.*
7. *Reliqua quæ dicantur.*
8. *L. si quis rationes ff. de liberat. leg. emendata.*

CAPVT DECIMVM-NONVM.

Eleganter

1 Eleganter † Papinianus libro 21.
quæstionum in l. servus si hære-
di §. imp. ff. de statulib. respon-
dit in hæc verba. *Imp. Antoninus re-
scripsit, jussum rationes reddere & liberũ
esse, si hæres causabitur accipere rationes,
nihilominus liberum fore, quod rescriptum
ità accipi debet, vt si reliqua non trahat, li-
ber sit, quod si trahat, ita demum si obtule-
rit eam quantitatem, quæ refundi debuit
ex fide veritatis.* Quæ elegans est Impe-
ratorij rescripti applicatio & modera-
tio. sed omnem illius elegantiam con-
taminat Accursi⁹ interpretatione præ-
postera, dum ad verba *non trahit* adijcit,
quia nulla sunt, vel si sunt incontinenti
vult reddere; quasi in jusso rationes
reddere nulla sit mora aut tergiversa-
tio, etiam quoad restitutionẽ reliquo-
rum. quod materia non exigit, & signi-
ficationi verborum atq; sententiæ Pa-
2 piniani adversatur. Trahere † enim a-
pud Papinianum, est recusare, differre
& protrahere. vti etiam verbum illud a-
pud Salustium accipitur, *Adherbal vbi
intelligit omnes fortunas suas in extremo
positas, hostem infestum, auxilij spem esse
nullam, penuria rerum necessariarum bellũ
trahi non posse.* Eodemq; modo Quin-
tilianus dixit, *in longum aliquid trahere*,
Item Cicero *Si trahitur bellum quid ex-
spectem?* Et rursus. *Quin etiam idcircò
trahebam, vt quã diutissimè integrũ esset.*
3 Et † in hac significatione Papinianum
verbum illud accipere, manifestè ostẽ-
dunt verba sequentia *Quod si trahat, ità
demum si obtulerit eam quantitatem, quæ
refundi debuit ex fide veritatis.* Nõ enim
libertati sufficit hæredem in mora fuis-
se, si non & fiat per statuliberum, quod
remota mora libertati aditum daret, id
est cessante mora hęredis à liberto prę-
standum esset: quod non facit dũ tra-
hit id est differt restitutionem reliquo-
rum. Quæ ex Papiniani sententia, cùm
negat statuliber se reliqua traxisse, ad
arbitrium ej⁹ qui de libertate cognos-
cit reycitur, cujus officio continetur de
mora considerare. Nec minus compu-
tare rationes, & si reliqua trahi compe-
rerit, non esse liberũ pronuntiare. Quæ
evidenter significant moram esse factã
à statulibero, si reliqua traxerit, id est
distulerit. Sed valdè † depravatum est 2
responsum Papiniani, in d. l. servus in
fin. dum apud Hugonem à Porta, & in
plerisque alijs editionibus ità legitur:
*Sed si nunquam negavit reliqua debere, cũ
autem convenire hæredẽ, & rationes offer-
re professus sit, refusurum quidquid in re-
liquis esse constiterit, & ejus pecuniæ reum
numerare paratum idoneum obtulerit &
hæres in mora fuerit, sententia pro liberta-
te dicetur.* Etenim non *reliqua debere*,
sed *deberi*, ex emendatiorib⁹ libris ma-
nuscriptis legere oportet. Et quę sequũ-
tur, & constructione, & punctis tran-
spositis prorsus vitiata sunt: ideoque vt
oratio constet, & in suas partes mẽbra
periodi aptè distinguantur, verba illa
professus sit, non ad superiora *rationes of-
ferre*, sed ad inferiora, *& refusurum*: &
in superioribus non *convenire*, & *offer-
re*, sed *conveniret*, & *offerret*, legi oportet,
postposito participio *refusurum* dictio-
ni *se*, hoc modo restituendo omnia:
*Sed si nunquã negavit reliqua deberi, cùm
autem conveniret hæredem, & rationes
offerret, professus sit refusurum se quid-
quid in reliquis esse constiterit, & ejus*

pecuniæ reum numerare paratum idoneum obtulerit, & hæres in mora fuerit sententia pro libertate dicetur. Quæ maximum vitium communis, atque etiam Florentinæ editionis coarguunt, & emendatis verbis, ac punctis loco suo restitutis, luculentam orationem, & egregiam sententiam IC. efficiunt. Nã statuliber qui negat reliqua deberi, non trahit nec est in mora, sed de eo quod est obscurius satisdare paratus est: Ideoque Neratius & Aristo rectè putant cũ cautione exposita liberũ fore, nè multi ad libertatem pervenire non possint.
5 l. statuliber ff. de statuliberis. Et † ità semper in obscuris fideiussores admittuntur. l. item liberatur §. 1. ff. quibus modis pig. vel hijpot. soluatur. l. promissos §. constituto ff. de constit. pecuniâ. legimus autem *refusurum se*, quià hæc antiquorum librorum scriptura est, quæ vestigijs pandect. Flo. confirmatur, in quibus non *refusurum*, sed *refusurus* legitur, vitio inde nato quod E literâ situ carieq; vetustatis exesâ S litera, superiori dictioni cohæserit. Reliqua † autem dicuntur ea quæ confectis, & consolidatis rationibus supersunt, addendo enim deducendoque invenitur in conclusione rationum, quæ reliqui summa fiat. Et vt † cognata tractemus, Florentiæ apud Vlp. in l. si quis rationes ff. de liberat. legata perperam ità legitur, *Nõ impeditur reliquas exigere, quas quis se reliquavit*, cum legendum sit *quas quis ipse reliquavit*, id est in quarum supputatione & conclusione, ipse administrator se debitorem ac reliquatorem esse annotavit, quæ oratio latina est, & congruentem IC. sententiæ interpretationem habet, significatque eum qui vetitus est rationes exigere, non prohiberi eas exigere, in quibus administrator ipse post initam subductamque rationem se reliquatorẽ esse fatetur, aut quas dolosè administrasse convincitur d. l. si quis rationes. Plura ad hanc rem pertinentia scribit Franciscus Soannetus Rerum quotidianarum, c. 32. & Iacobus Capellius, in defensione veterum IC. adversus Vallam.

SVMMARIA.

1. *L. in iure civili ff. de reg. iur. cum l. iure civili de cond. & demonst. inuicem conciliatæ & novè declaratæ. & 6. 9.*
2. *Conditione culpa creditoris non existente conditio defecta censetur. & 3. 4 6. 9.*
5. *Conditione culpa debitoris deficiente pro impleta habetur. & 6.*
7. *Conditioni paruisse censetur qui per alium prohibitus in mora non fuit. & 8. 26.*

CAPVT VIGESIMVM.

Negantium

1 NEgantium vocularum adjectio vel detractio, nusquam maiorem dubitationẽ & perplexitatem inuehit, quam in responsis Vlp. in l. in jure civili ff. de reg. juris & Iuliani, l. jure civili ff. de condit. & demonst. Nam in Vlpiani responso, in d. l. in jure civili. Pandectarum libris etiam Florentinis, ante verbum *impleri* negatio adijcitur, quæ à Græcis in libris Basilicõ omittitur. & in Iuliani responso, in d. l. jure civili. ijsdem penè verbis, affirmativa est lectio, absq; vlla negatione, quam ab Haloandro additam, removendam arbitratur Antoni' Augustin', Emend. lib. 4. cap. 17. vt videlicet Vlpian', secundũ quorũdã opinionẽ accipiatur de mora obligati seu debitoris, Iulianus verò de mora creditoris, seu ejus cui aliquid præstandũ est. Sed huic distinctioni refragatur clausula, quæ vtriusq; responso est addita, his verbis: *Quibus exemplis stipulationes quoq; committuntur, cùm per promissorem factum esset, quo minus stipulator conditioni pareret.* Quæ non solùm Vlpiani, verumetiam Iuliani legem applicant moræ, quæ à debitore seu obligato committitur, Ob quod Petrus Faber Tholosanus Præses, in d. l. in jure civili de regulis juris. licet articulum abnutiuum in Vlpiani responso retinendum censeat, affirmativè tamẽ illud accipiendum arbitratur, prout & Iuliani responsum accipitur in d. l. jure civili. Quod neq; authoritate veterũ interpp. neq; legis ratione cõfirmatur, propter naturalẽ repugnantiã negationis & affirmationis, & quià exempla à Fabro adducta, à re proposita aliena sunt, nã quod in Diocletiani, & Maximiani rescripto dicitur, in l. vlt. C. vt in possess. legat. *quanti Reipub. intererit satis acceptum non esse, dirigendam certum est actionem.* Successores eorũ qui Reipub. negotia administrarũt, astringit, ob id quod satis acceptũ non fuerat, nõ etiã conditionẽ in eorũ favorẽ existere denotat. vti etiã apud Vlp. in l. 1. in f. ff. de novi op. nunciat. verba illa. *Quod eius interfuit op' novũ factũ nõ esse,* à negativa regula ejusdem Vlp. prorsus diversa sunt, & longè alium sensum habentia: Nam vt apud Impp. Dioclet. & Maximianum, ità & apud Vlpianum non agitur de conditione defecta vel impleta, sed de actione exercẽda adversus eum, qui vel fecit id quod non debuit, vel non fecit aut præstitit in quo tenebatur. Et mihi videtur, si responsa illa ijsdem verbis concepta, permutatis ac confusis nominibus Iuliani & Vlpiani, non sint ejusdem I C. in Vlpiani responso negationẽ retinẽdã, & in Iuliani responso, ex Haloandri lectione (quamuis Antonius Augustinus reclamet) adijciendam esse: quoniam neutrius responsi absq; negatione idonea est sententia, & in contrariũ stat aperta juris ratio: Quotiens enim † stat per eum, cujus interest impleri conditionem, quo min' impleatur, nõ perindè habetur ac si impleta fuisset conditio, sed potius defecta in ejus prejuditium existimatur: sive agatur de creditore, sive quovis alio, cui ex conditionis eventu aliquid dari, sivè ab eo cui post impletam conditionem aliquid fieri debeat: Iustum est enim eum emolumento carere, qui ipse 2.

in culpa est quo minus exstiterit conditio, sub qua emolumentum relictum
3 est. Et † ità si per creditorem steterit, quo minus intra tempus trajectitiæ pecuniæ pœnam accipiat, amplius ea peti non potest. l. penult. de naut.
4 fœnor. Et † si per substitutum factum sit ut conditio institutionis deficeret, substituto actiones denegantur. Quā-
5 uis † per contrarium, quotiens per debitorum seu obligatum, id est per eum cujus interest conditionem non impleri, fit quo minus impleatur, perindè habetur ac si impleta fuisset conditio: Etenim per eum qui debitor est, si stet quo minus impleatur conditio, tenetur ac si nulla conditio addita fuisset: generaliter enim qui sub conditione obligatus, curavit nè conditio
6 existeret, nihilominus obligatur. Et † hanc interpretationē verba illa *cùm per promissorem* Iuliani & Vlpiani responsis addita, prorsus exigunt: quià ad eandem facti speciem vtrumque responsum astringunt, vt procedant in promissore, debitore, seu obligato, cujus interest conditionem non impleri, non etiam in stipulatore aut alio, cui eveniente conditione aliquid præstandum est, & cujus interest conditionem impleri: Etenim sicut iniquum est eum qui est inculpatus, & per quem non stat quominus conditio impleatur emolumento sub conditione debito carere c. imputari de reg. jur. in 6. Ita è diverso iustissimum est eum per quem stat quo minus conditio impleatur, excludi ab eo quod ex conditionis eventu consequi potuisset, quia per eum factum est quo minus conditio impleretur. Quod verum est sive agatur de stipulatione, sivè de libertate, sivè de legato, sivè de fideicommisso. d. l. in jure civili. Et ità † imperator Antoninus Saturninæ rescripsit, in l. 1. C. de 7
ijs quæ sub modo. *Si per eam non stares, quo minus voluntati testatoris pareret, sed per eum cui nubere jussa esset, non deesse quo minus id quod ei relictum est obtineat.* Ex quo Lodovvicus de Molina in elegantissimo tractatu de Hispanorum primogeniorum natura, scribit. Eum cui fundus aut Maioratus relictus est, sub conditione contrahendi matrimonij, cum aliqua, liberari à gravamine, & id quod relictum est assequi, si ea cum qua contrahendum erat data opera se celaverit, nuptias recusauerit, aut alij nupserit. Et † hoc modo si 8
quid mihi testamento relinquatur sub conditione si tibi darem decem, eaque offerente me tu accipere nolueris, aut jussum ascendere in capitolium vetes ascendere, Capuæ dare jussum, Capuam ire prohibeas, quod relictum est mihi, jure petam; neque enim per me mora facta est, d l. 1. C. de inst. & sub. cond. fac. l. 3. in prin. l. non solum autē §. sed etsi jussum, l si inter ff. de statuliberis. neque distinguemus in faciendo nè an in dando, vel aliquo casu consistat conditio. Contrà verò si per eum stet, cui sub conditione quid datum, relictum, aut asscriptum est, non debetur, quià per eum stat, & ipse in mora est. l. 1. de inst. & substit. d. l. 3. & d. l. si inter. l. libertate in p. ff. de manu. test. Quod † rectè animadvertentes Ponti- 9
ficij, ad tollendam ambiguitatem juris Civilis (vt sæpè aliàs) demonstrandūquè

què responsa Juliani & Vlpiani eodem modo accipienda esse, verba illa Iuliani in d. l. jure civili *quoties per eum cujus interest* affirmativè posita, in negationem verterunt: hujusmodi regula generali proposita in c. cum non stat de reg. iu. in 6. cùm non stat per eum ad quem pertinet, quo minus conditio impleatur, haberi debet perindè ac si impleta esset: manifesta significatione, quod si staret per eum ad quem pertinet quo minus conditio impleretur, eā nullatenus habendā pro impleta. Quæ certissima est juris ratio & observatio, ità vt manifestum sit, apud Vlpianum negationem rectè præcedere dictionē *impleri*, & Iuliani responsum ea omissa ratione carere, & juris regulis adversari.

Emendationum libri quarti.

FINIS.

ELBERTI LEONINI

EMENDATIONVM SIVE OBSERVATIONVM,

LIBER QVINTVS.

SVMMARIA.

1. *L. anniculus §. ante decimum ff. de verb. sig. emendata & explicata. & .3.4.5.6.8.10.15.*
2. *Ante calendas proximas, an calendis proximis quis stipuletur an intersit.*
7. *Anniculum amitti qui extremo anni die moritur & 9.*
11. *Ante & post diem fieri quid dicatur. & 14.*
12. *Citra vltra & intra diem quid fieri quando dicatur.*

CAPVT PRIMVM.

1 NOn immerito † Accursius scribit in l. anniculus §. ante ff. de verb. sig. in Pauli responso ad legem Iuliam & Papiam, malam literā esse, propter intricatam & concisam locutionē, atq; interpretationem valdè variam & obscurissimam: Verba enim Pauli corruptè leguntur nec eodem sensu accipiuntur ab omnibus. Valla Budeus & Alciatus ità legunt. *Ante diem decimū Calendarum. Post diem decimum Calendarum vtroq; sermone vndecima dies significatur.* Quod absurdum est, & significandi rationi, & loquendi consuetudini adversatur: Etenim verba illa, *ante decimum diem Calendarum* id temp⁹ denotant quod decimum diem præcedit, ità quod non vtroq; sermone, sed altero tantum vndecimus dies secundum computationem futuri includatur. Et involutæ disputationes Vallæ Alciati & aliorum, in l qui ante de verb. obligat. non possunt subsistere, magis contaminantes I C. Responsum quàm explicantes. Et † quod I C. respondit, eū 2
qui ante Calendas proximas stipulatur, similem esse ei qui Calendis stipulatur, non identitatem sed similitudinē denotat; idq; magis considerata facultate exigendi, quàm efficacia obligationis & natæ actionis, quæ ex juris benignitate, cum temperamento accipienda est, modica dilatione debitori indultà, l. quod dicimus ff. de solut. Ob † 3
quod non potest subsistere id quod novi-

novissimè scribit Iohannes Hennequi-
nus in notis suis ad d.l. anniculus. non
proprietatẽ verborũ sed mentẽ atque
sententiã IC. spectandam, & verba illa
ante diẽ decimũ ad particularẽ facti spe-
ciem referenda esse l. stipulationes. §.
penult. ff. de verbor. obligat. quoniam
IC. de proprietate significandi (vt ipse
tractatus, & verborum significatio in-
4 dicat) disquirit. Vndè † alij his difficul-
tatibus moti non *post diem decimum*
sed *post diem duodecimũ* legendũ existi-
mant. quod magis erroneũ est, cùm in-
dubitatũ sit neutro sermone duodeci-
mũ diẽ cõprehendi posse, quia duode-
cimus dies longiori interuallo abest à
decimo die Calendarũ, quàm vndeci-
5 mꝰ. Haloander † igitur homo erudi-
tissimus, cujus labore & industria Pande-
ctarũ libri plurimis locis emẽdatiores
leguntur, putat legendũ *nec vtroq; ser-
mone*, in margine verò scripsit *ne vtroq;
sermone* quod æquè depravatũ est. Post
6 † hos Antoniꝰ Augustinꝰ velut arcana
antiquitatis reconditæ prolaturus, in li-
bris Florentinis ità scriptum esse testa-
tur vnico contextu & conjunctim.
7 *Anniculus † amittitur qui extremo anni
die moritur, & consuetudo loquendi id ita
esse declarat, ante diem decimum Calenda-
rum, post diem decimum Calendarum, neu-
tro enim sermone vndecimus dies signifi-
catur.* Scribitque Antonius Augustinus
sententiam Pauli IC. esse, eum qui vlti-
mo anni die moritur anniculum esse:
idq; comprobari argumẽto, quod cùm
ante diem decimũ Calendarũ dicimus
ipse dies Calendarũ numeretur, & sig-
nificetur decimus dies ante Calendas.
8 Quod † nõ reprehẽdẽdi studio, sed eru-
endæ veritatis gratia maximè erroneũ
judico, nã decimũ diẽ Calẽdarũ dicimꝰ
ipsum diẽ decimũ, nõ eum qui decimũ
antecedit vel sequitur, quoniã dies qui
est ante vel post decimum diem Calen-
datum, est aut nonus aut vndecimus,
per descensum à maiori numero Ca-
lendarum ad minorem, & retrogrado
supputationis ordine, qui in Calenda-
rum decursu observatur. Et † verba il- 9
la ante diem decimum Calendarũ non
possunt referri ad comprobationẽ præ-
cedentium, de anniculo qui vltimo die
anni moritur, nam illa mortis conside-
ratio in ipso circuitu & termino anni
concluditur, quẽ ad ætatẽ anniculi ex-
plere sufficit licet vltima dies non per-
ficiatur. Cum † quibus nihil commu- 10
ne habent sequentia, nam verba illa *an-
te decimum diem Calendarum* non perti-
nent ad ea quæ fiunt ipso decimo die
Calendarum, sed ad tempus quod præ-
cedit initium diei decimi, sicut verba
illa post diem decimum Calendarum,
demum post finem diei decimi vim &
potestatem suam exercent. Et proindè
quamuis Valla, Budæus, Alciatus, &
Antonius Augustinus, magnã & laudẽ
& authoritatem habeant, & plurima
loca IC. & veterum scriptorum ab il-
lis fœliciter emendata & illustrata sint,
tamen in hujus loci explicatione plu-
rimum verborum perdiderunt, in cœ-
ca disputatione vagati, propter nõ ani-
madversam loci depravatã lectionem,
quæ ipsis cerebrũ excussit, cũ secundũ
veram lectionem nõ *vndecimus* vt ipsi
legerunt sed *decimus dies* legere opor-
teat. vt Hugo à Porta diligentissimus
Tipographus ex antiquissimo Codice

restituit, ità legendo *Ante diem decimũ Calendarum post diem decimum Calendarũ neutro enim sermone decimus dies significatur.* Quæ quamuis concisa truncataq; sint manifestam tamen & non sophisticam, sed juridicam & in communi vsu obtinentem habent sententiam, & longè aliud denotant quam Valla, Budæus, Alciatus & Antonius Augustinus interpretati sunt; significant enim neutro sermone, id est neq; verbis illis *ante decimum diem Calendarum* neque ijs *post decimum diem Calendarum* decimum diem contineri: Quia
11 † præpositiones illæ *ante* & *post* coire, & in vnum conspirare, atque continuum aliquid constituere non possunt. In quo etiam Græci libris vitiosis vsi sunt, ijsque & Guilielmus Fornerius deceptus fuisse videtur. Et ità Cicero & alij veteres scriptores particulas istas *ante*, & *post* acceperunt *Senatus* (inquit Cicero) *haberi ante Calendas Februarias per legem Papiam id quod scis nõ potest.* Et rursus *Ante diem xiiij Calendarum Ianuarij decretis enim vestris concidistis, constituistisq; vt hæc ad vos Calendis Ianuarijs referrẽtur.* Et huc pertinet quod Celius Ciceroni scripsit, *Dicebat* (inquit *Pompejus se ante Calendas Martias non posse sine injuria de Prouintijs Cæsaris statuere, post Calendas Martias se non dubitaturum.* Eodem modo scribit Suetoni' in Nerone cap. sexto. *Eum natum Antij post novem menses quam Tiberius excessit xvij Calendas Ianuarias* secundũ veterem lectionem, à quâ Levinus Torrentius in elegantissimis suis commentarijs ad Suetoniũ scribit recedere antiquum manuscriptum codicẽ, in quo legitur, *Natus est ante nonum mensem quam Tiberius excessit*, qui mortuus est teste Suetonio xvij Cal. Aprilis, & ità vno die ante nonum mensem quàm excessit Tiberius. Et sivè legamus *ante* sivè *post* semper vocabulis sua constat significatio, vt dictio *post* ad posterius tempus & dictio *ante* ad præcedens referatur. Et ità I C. dixerunt *ante quinquennium post quinquennium ante restitutam hæreditatem ante sententiam, post contractum, post rem judicatam, post venditionem, post annum.* Et hac ratione id quod fit ante diem, differt ab eo quod ad diem promissum est. l. ad diem ff. de verb. obligat. & vt I C. scribit, l. si ità in princ. ff. de manumis. testam. inter hos sermones, duodecimo anno, & post duodecimum annum, multum interest: quoniam duodecimo anno continetur quod ante evolutum duodecimi anni circulum factum est, ante duodecimum annum id tempus denotat, quod duodecimum annum antecedit. l. qui filium in f. ff. ad Trebellia. Quoniam præpositiones istæ *ante* & *post* rationem ordinis, & temporis seriem denotant Cicero ad Atticũ. *Id ipsum quod me mones quatriduo antè cogitaram.* Item de inventione, *Ille multo ante lucem surrexit.* Et alibi *Multum interesse mihi visum est inter eum qui tùm erat, & anno ante fuerat.* Idem Cicero ad Atticum. *Hic Magistratus multis annis post Decẽviros institutus.* Et rursus *Pecunia recuperata est multis post annis.* Item *castra paucos post dies habuimus.* Et vt prædicta manifestiora fiant, considerandum est hæc omnia contermina, & junctis inter se finibus cohærentia esse, ante deci-

num

mum diem Calendarum, post decimū diem calendatum, & successione prioris medij & posterioris temporis, essentiam quandam habere continuā, & nō sine intervallo & ordine temporis in-
12 vicem distare. Eodem † modo & significatione qua dicimus citra, vltra, & intra: Nam qui dicit citra decimum diē Calendarum, tempus illud complectitur quod est ante decimū diē: intra decimum diem, totum tempus quod est in decimo die occupat. Et intra diem quid facere dare aut præstare iussus, totum illud medij temporis spatiū liberū habet, sivè agatur de judicijs, siuè de arbitrijs, siuè de alijs dispositionibus. vt multis probat Guilielmus Fornerius, in l. si quis 133. de verb. signif. Et hac ratione qui dicit intra oppidum, intra cubiculum, intra ferias, non dicit aliud quàm in oppido, in cubiculo, in ferijs, vt de his & similibus particulis scitè & eleganter disputat Gellius. lib. 12. cap. 13. argutè distinguens hæc verba, ante Calendas, intra Calendas, & in Calen-
13 dis. Ex † quib⁹ manifesta fit Pauli I C. sententia pulcherrimis analogijs distincta & quotidiano vsui in foris versantium accommodata, licet verba Pauli truncata sint, & nitore suo careant.

quem restitui posse aliquandò arbitratus sum si hoc modo legeretur. *Ante decimum diem Calendarum post diem decimum Calendarum, non continua sed diversa sunt, neutro enim sermone decimus dies significatur.* Quod † convenit re- 41
pugnantię dictarum particularum ante & post, & proprietati discretiuæ atque præcisæ earum significationi; nisi ratione alicujus adiuncti, aut ex benigna interpretatione aliud actum inueniatur: veluti si agatur non de ortu obligationis, sed de effectu solutionis, in quo ex benignitate dilatio debitori indulgetur. aut si dictum sit ante completum diem, nam tunc dubium non est, particulas illas vim inclusivam habere, non quidem ex proprio significatu sed ratione subjectæ materiæ, & propter voluntatem disponentis verbis expressis manifestatam. Cum alioqui particula *post* declaret eum diem cui adjicitur non comprehendi, sicut vis & potestas dictionis *ante* concluditur eo tempore quod diem cui adijcitur antecedat; vt magna coarcervatione allegationum probat And. Tiraquellus, de retractu Consang. §. 1. glos. 11. nu. 49. 50. & 70.

SVMMARIA.

1. *Qui ante Calendas proximas stipulatur, similis est ei qui Calendis stipulatur.*
2. *Ex vtraquè hac stipulatione etiam non prætorito Calendarum die agi posse. & 3. 4.*
3. *Mensium initia ab exortu lunæ veteres observasse.*
5. *Calendarum die promissum antè diem illum finitum peti nequit.*

CAPVT SECVNDVM.

Digitized by Google

SCribit Iulian' lib. 52. ff. in l. cũ qui ità §. qui ità stipulatur ff. de verbor. obligationibus. *Qui ità stipulatur, ante Calendas proximas dare spondes, nihil differt ab eo qui Calendis stipulatur*. Quod Vlpianus confirmat in l. qui ante 13. ff. de verb. oblig. his verbis. *Qui ante Calendas proximas stipulatur, similis est ei qui Calendis stipulatur*. Vndè interpp. nostri maximè Neoterici, Alciatus, Francisc' Duarenus & alij, arbitrantur ex hac stipulatione agi non posse, donec totus ille dies Calendarũ præteriret; propter veterem loquendi morem & cõsuetudinem, qui cùm ante diem dicunt finitum diem intelligunt, vt Alciatus, in d. l. annicul' amittitur §. ante diem decimum. Franciscus Duarenus, in d. l. qui ante Calendas. & Franciscus Balduinus, in sua Muciana prudentia. ex Cicerone & Gellio probare conantur, quoties de die non etiã de anno aut mense agitur. Quod mihi à ratione alienum videtur, cùm eadem sit proportio diei, mensis & anni, in dimensuratione temporis, & verba *ante diem* non minus præscisam præfinitionem & determinationem temporis habeant, quam verba illa *ante mensem vel annum*: Nam licet non sit æqualis terminus in omnibus, & annus tardius moveatur & revoluatur quam mensis, & mensis maiora spatia habeat quam dies, eadem tamen omnium est analogia, per quam similitudinem habere & nexu eodem coniungi videntur, ita vt quod in mense aut anno constitutum est, in die etiam observari debeat. idq; ex authoritate ipsius Ciceronis apertè probatur, Philippica 5. *Ante diem (inquit) 14. Calendarum Ianuarij decretis eum vestris concidistis, constituistisq; vt hæc ad vos Cal. Ianua. referrentur.* Et rursus Philippica vlt. *Memoria tenent mè ante diem decimum quartum Calend. Ianua. Principem revocandæ libertatis fuisse, me ex Cal. Ianua. ad hanc horam vigilasse*. Adeò vt ipse Alciatus verba illa: *ante diem decimum-quartum Calendas* intelligat & interpretetur de eo qui est decimus tertius Cal. Ian. secundũ propriam significationem particulæ *ante*, quæ nullo exemplo aut more veterum convellitur. Cum igitur apud Iulianũ manifesta sit proprietas & significatio verborum, non est ab ea recedendum prætextu alicujus antiqui moris vel cõsuetudinis: quæ vt in anno aut mense observata non inuenitur, ità nec in die recipienda est. Ob quod rectius Accursius & alij veteres, comparationem stipulationis ante Calendas proximas, cũ ea quæ Calendis facta est, non ad nativitatem actionis, sed ad petitionem & effectum agendi retulerunt. Quibus etiam consentit Vdalricus Zasius, ad l. qui ante. De verb. obligat. Ità vt quãuis stipulationis *ante Calendas proximas* dies forte cedat & actio nascatur, momento sive intervallo aliquo temporis, antequam veniat dies stipulationis ejus qui Calendis stipulatus est, agi tamen non possit. Et hoc est quod Vlpianus lib. 22. ad edictum scribit l. stipulationes non dividuntur §. pen. ff. de verb. oblig. *Si quis ità stipulatus sit, si ante Calendas Martias primas opus perfectum non erit, tum quanti id opus erit tantam pecuniam dari, diem promissionis cedere nõ ex quo locatum est opus, sed post*

Calendas Martias : quià nec conveniri ante Calendas Martias reus promittendi poterat. Quibus verbis I C. cedendi diē metitur ex facultate petendi seu conveniendi, inspecto potius petendi agendiq; effectu (vt Accursius scribit) quam tempore natæ actionis, quæ in stipulatione ante Calendas, puncto vel momento alicujus intervalli præcedit nativitatem actionis, ex stipulatione quæ Calendis facta est, licet neutro casu re' promittendi ante Calendas conveniri possit. vt apertis verbis I C. significatur dum ità scribit, quià nec conveniri ante Calendas Martias reus promittendi po-
2 terat. Ità vt † similitudo in eo versetur, quod ex vtraq; stipulatione ipso Calēdarum die agere liceat, nec opus sit stricto jure petitionem differri in finem Calendarum, etiamsi agatur de stipulatione quæ Calendis facta est; Nam cōparatio & similitudo efficit, vt sicut ex stipulatione ante Calendas, ipsis Calēdis agi potest, d. l. stipulationes non dividuntur §. penult. Ità etiam ipso Calēdarum die agi possit, ex stipulatione quæ Calendis facta est, vt comparatum proportionetur ei cui comparatur. Id quod etiam Pauli responso comprobatur in l. lecta in princ. ff. si certum petatur. In verbis. *Et hæc quindecim proba rectè dari Calendis futuris stipulatus est Menius Publius.* Nam in hac stipulatione agi potest etiam ipso die Calendarū, ad similitudinē ejus qui hodiè sibi dari stipulatus est, l. liber homo §. qui hodiè
3 ff. de verb. obligat. Quoniam † majores nostri, initia mensium id est Calendas non à completo die sed ab exortu lunæ observarunt, & Pontifici minori (vt author est Macrobius) hæc provincia delegabatur, vt nouæ lunæ primum observaret aspectum, visamque regi sacrificulo nuntiaret. Quem veterē morem † ex Romuli instituto profluentē 4
I C. secuti, Calendas ad initium nouæ lunæ, & principium mensis retulerunt, non expectato implemento totius diei, ità vt ipso die Calendarum quibus quis sibi dari stipulatus est actio nascatur & exerceri possit. Id quod apud veteres adeò notum fuit, vt etiam à Poëtis celebratum sit; Nam Horatius lib. 1. satir. satira 3. ità scribit.

Odisti & fugis vt Drusonem debitor aris
Qui mihi cùm tristes misero venere Calendæ
Mercedem, aut nummos &c.

Quibus manifestè significatur, ipsis Calendis venisse soluendi diem & agi posse, quia simplex Calendarum appellatio ad primum lunæ aspectum, & diei principium refertur, non exspectato totius diei transitu & fine. Licet † aliud 5
sit quandò dies Calendarum est additus, in quo non ipsum principium sed totius temporis quo dies concluditur evolutionem consideramus. Cuis rei evidens argumentum est; quod cùm dicimus post Calendas Ian. die tertio, non quartum sed tertium illius mensis diem significamus. Et huc pertinet quod pauper debitor in Commœdijs Aristophanis optat lunę vincula & carceres, nè orbe peracto, ad exortum novæ lunæ à creditoribus conveniatur. quod aliter se habet, quandò non simpliciter, sed cum adjectione diei Calendarum stipulatio facta est, vt post deci-

mum diem Calendarum, l. annicul⁹ in f.ff.de verb. signif. post tertium diē Calend.Nam in hoc sermone, adjecti ratio,& diei expressio,Calendarum appellationem extendit & ampliat vt totum diem mensis comprehendat.Cuj⁹ discriminis neglecta observatio, caliginem Alciato,Budæo, Antonio Augustino & alijs obiecit, & infinitos errores peperit,quæ per distinctionem terminorum discutiuntur & tolluntur,cū conciliatione & illustratione multorū authorum alioqui inter se pugnantium.

SVMMARIA.

1. *Post Cal.Ian.die tertio,non quartum sed tertium mensis diem significari.*
2. *Ciceronis natalis quo die fuerit.*
3. *Diem Romanos à media nocte incœpisse,& sequentis noctis media parte finivisse.*
4. *Civilis dies etiam noctem comprehendit,& 24. horas complectitur.*
5. *Dies naturalis quis dicatur.*

CAPVT TERTIVM.

1 POst † Calendas Ianuarias die tertia pro salute Principis vota suscipiebantur vt Cajus scribit. in l. si caluitur §.post calendas ff.de verb. sig. quibus verbis tertius dies ejus mensis, non quartus significatur, vt rectè Antonius Augustinus observavit,ad l.xij. tab.manifesta significatione, simplicē Calendarum appellationem referri ad primum lunæ aspectum atq; diei principium, non exspectato illius fine atq; exitu,nam si Calendæ totum diem primum mensis occuparent, necesse esset verbis illis *post Calēdas Ianuarias die tertio* non tertium sed quartum diem significari,quod aliter se habere res ipsa
2 testatur,& Plutarchi † authoritate confirmatur.qui scribitCiceronem natum tertio die novarum Calendarum, cùm Magistratus vota concipiunt atque sacrificant pro salute Principis.Cui Dion cōsentit,lib.51.& 58.& Gellius,lib.15. c.28.apertè scribens, Ciceronem natū esse ante diem tertium Nonas Ianuarij. quod Caij responso valdè accommodatum est, eundem enim sensum habet & perindè est,ac si dicamus post Calendas Ian.die tertio,siue ante diem tertium Nonas Ianuarij.Nam vtraque locutio tertium diem mensis significat quo Ciceronem natum & pro Principis salute sacrificari solitum plures authores consentiunt, licet ipse Cicero lib.7.ad Atticum.epist. 5. natalem suū ad tertium Nonas Ianuarij referat.adeò vt propter consensum aliorum authorum,suspitio sit locum Ciceronis depravationi atque errori esse obnoxiū, qui

qui in numeris frequenter invenitur.

3 Et quoniam † in commemorationem dierum incidimus, lubet plura ad obſervationem dierum ſpectantia revolvere & explicare, Romani dies ſingulos à media nocte incipiebāt, & ſequētis noctis media parte finiebant; ideoq; vt Varro ait, homines qui à media nocte ad proximam mediam noctem horis viginti quatuor naſcebantur, eodē die nati dicebantur: quoniam hæc dimenſio, dierum appellationi noctes quoque ſubijcit, complectiturque totū id tempus quod fit vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur, vt cùm dicimus aliquem dies triginta tantum vixiſſe, etiam noctes intelligūtur.

5 Quæ † dierum dimenſio, in conſuetudinum legumque interpretatione, & ſacrorum ritu, alijſque hominū actibus vſitata, civilis appellatur. d. l. more Romano. ff. de ferijs. & quicquid medio tempore id eſt duabus dimidiatis noctibus & luce media actum eſt, perindè habetur ac ſi quavis hora lucis actum eſſet: cùm enim ab initio Romani variarent in dierum dimenſione, beneficio horarum remediū invenerunt, & quemlibet diem 24 horarum ſpatio concluſerunt Robert. Aurel. ſentent. lib. 1. c. 1. incipiendo à media nocte, & ſequentis noctis parte diem finiendo. Eoque pertinet quod ſcribit Cicero lib. 1. epiſt. *Hæc ſcripſi ad decimum-ſextum Cal. ante lucē.* Et ità placitis quibuſdam & Arreſtis decretū refert Reinatus Chopinus de juriſdictione Andegavenſium lib. 1. c. 26. Molitoribus publicis præcipi vt plebeiorum frumēta molant intra diem, id eſt 24. horarū ſpatium, alioqui illis permitti eadem in alienum molēdinum transferre. Et de hac dierum acceptione meminerunt Varro loco citato. Gellius lib. 3. c. 2. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 3. Beda, in lib. de rat. temporum cap. 2. & Andreas Tiraquel. poſt. Gloſſ. & D D. de retractu conſan. §. 1. gloſ. 11. in principio. Et hujus dimenſionis plurimas rationes refert Plutarch⁹ in Probl. c. 84.

Alia † ratio eſt diei naturalis, natura enim exigente, omnes gentes à luce ad tenebras diem, & rurſus à tenebris ad diem noctem conſtituunt. Et ità volgò ſimpliciter diem vocant id tēpus quod eſt à luce ad tenebras. Eoque modo Ariſtoteles dixit, diē nihil aliud eſſe quā ſolis excurſum ab oriente in occaſum. Ideoque non abſurdè hujuſmodi dies naturalis à multis vocatur, quo vt re, ità & nomine ab altera ſpecie ſecernatur, quam ab Athenienſibus obſervatā poſt Varronem ſcribit Macrobius. Satur. lib. 1. c. 1. & 16. qui dies etiam dividit in feſtos, profeſtos, faſtos, nefaſtos, comitiales, comperendinos, ſtatos &c. Vti noſtri quoq; interpretes Caſt. & Iaſon. in d. l. more Romano. dies diſtinguunt in legales, conuentionales, & eccleſiaſticos. Denique quandò dies tam apud Romanos quam exteras gentes incipiat, & qui atri dies quivè fauſti ſint, eleganter deſcribit Alexander ab Alexandro genialium dierū libro quarto cap. 20. 5

SVMMARIA.

1. *Plurium reorum obligatio aliquando ab initio aliquando ex casu superueniente dividitur.*
2. *Pluribus simul simpliciter obligatis singuli pro virili tantum tenentur. Fallit vt nu. 3 4 5 6. 7.*
8. *Correorum obligatio quomodo ex intervallo dividatur.*
9. *Creditor vnum ex debitoribus ad partis solutionem admittens obligationis divisionem admisisse censetur etiam quoad reliquos, Cum explicatione l. si creditores C. de pact. & 10. 11. 13.*
12. *L. Quoties ff de solut. explicata & conciliata cum l si creditores C. de pact.*
13. *Partis appellatione an semper dimidia veniat.*
14. *Solutionem vnius correi alijs etiam non acceptantibus ad divisionem proficere.*
15. *Idque non tantum in contractibus verumetiam in vltimis voluntatibus.*
16. *L. si ex toto §. 1. de Legat. 1 singulariter explicata.*
17. *Solutio vnius correi quando alys ad divisionem non profit. & 18. 20 21. 22. 23. 24. 25. 26.*
19. *Taciturnitas quando tacenti praiudicet.*

CAPVT QVARTVM.

1 QVotiescunq; † quęstio est de dividenda plurium reorum obligatione, sciendum est divisionem illam variè induci, plerumque enim à principio & in ipso conventionis seu obligationis exordio, plerumq; verò ex intervallo & per casum seu causam superuenientem inducitur, posteaquam in solido contracta est obligatio. Ab initio divisam obligationem dicimus, & in viriles partes tenentur singuli, quandò plures simpliciter obligati inveniuntur, etiam in eadem oratione, siuè agatur de contractibus l. reos. §. cum in tabulis ff. de duob⁹ reis, sivè de sententijs, legatis fideicōmissis aut alijs quibuscunq; dispositionibus. l. si quis testamento l. si. ex pluribus ff. de legat. 2. Vndè † generaliter quoties in instrumento scriptum est aliquos esse obligatos, intelligimus discretum esse obligationis effectum, vt quisque teneatur pro virili tantùm, nec conveniri possit ex eo, quod ex ceterorum persona servari nequit. Nisi † ex volūtate contrahentium actum sit, vt duo pluresuè rei constituantur, ac singuli in solidum obligarentur, d. §. cum in tabulis in f. anthen. hoc ità de duob⁹ reis, vel ex legis dispositione aliud sit inductum, vt † in ijs qui simul tutelam gesserunt, quamuis nihil inter eos sit factum, tamen ex legis dispositione mutuum periculum sustinent, in l. 2. C. de dividenda tutela. Sic † quando plures mercatores vnum eundemque institorem præposuerunt negotiationi, is qui cum institore contraxit, nè in plures distringatur adversarios, vnum eligere potest ex præponentibus, & ab eo solidum

(Margin numbers: 2 beside "de legat. 2. Vndè"; 3 beside "Nisi †"; 4 beside "vt † in ijs"; 5 beside "Sic †".)

ſolidum petere. l. 1. in fine. de exer. act.
7 Quo † modo etiam plures fidejuſſores ſinguli ab initio in ſolidum tenẽtur, nõ quia ſic actum eſt, ſed ex legis diſpoſitione. §. ſi plures inſtit. de fideiuſſori-
8 bus. Denique † ratione rei individuæ fieri poteſt vt ſinguli ſolidum debeant, adeò quod nec hæredes quidem pro parte ſoluendo liberentur: Non enim ex perſona hæredum conditio obligationis mutatur, ne defenſio ſeu præſtatio per plures ſciſſa, incommodo aliquo afficiat actorem. Ex † intervallo dividitur obligatio, quæ ab initio in ſolidum contracta erat, & competebat vel ex legis diſpoſitione, vel per expreſſam vel tacitam partium voluntatem. Ex legis diſpoſitione, vt in pluribus fidejuſſoribus in ſolidum obligatis, nam ſi omnes ſint ſoluendo, ex beneficio epiſtolæ Divi Hadriani dividitur obligatio, vt pro virili tantum teneantur. d. §. ſi plures. & l. inter fidejuſſores. ff. de fidejuſſoribus. Et exemplo fidejuſſorum dividitur quoque actio adverſus plures à quibus ſimul tutela geſta eſt. Idemq́; eſt hodiè in duobus reis, quando ex l. novellæ beneficio, & partium voluntate ſeu facto inducitur diviſio, vt ſi expreſſè de dividenda obligatione & virilibus portionibus præſtandis conveniat, vel ſi creditores contra omnes debitores pro virilibus portionibus egerunt. l. liberum. C. de fidejuſſ. l. reos in p. ff. de duobus reis. vel ſi creditores vnum ex debitoribus ad partis ſolutionẽ
9 pro perſona ſua admiſerint. Cuj⁹ † articuli ſedes eſt in hac conſtitutione, qua diſponitur diviſionẽ obligationis fieri, ſi creditores partis ſolutionem admiſerint: quaſi tacita quadam renuntiatione poſteà à ſolidi petitione excludantur. Tex. & D D. in l. ſi creditores. C. de pact. Quod procedit non ſolum ſi omnibus correis partis ſolutio permiſſa ſit, quemadmodum plerique Imperialem conſtitutionẽ intelligunt, propter verba illa: *quemcunq́; veſtrum* verũ etiam ſi vnus ex debitoribus pro perſona ſua ad partis ſolutionem admiſſus ſit. Gloſſ. Bart. Bal. & alij in d. ſi creditores. Et † quamquã cõmuni interpp. 10
ſententia receptum ſit, creditores dùm admittunt particularem ſolutionẽ, pro virili parte vnius, obligationem dividere quoad omnes, quibus ex actu illo ſolutionis particularis, acquiritur diviſæ actionis exceptio. Contra tamen Lancelotus, Decius, Picus, Petrus Stella, & noviſſimè Alciatus communem illam ſententiam improbant, & negant ſolutionem partis prodeſſe alijs, qui ad partis ſolutionem non ſunt admiſſi, nè pactum inter alios celebratum alij proſit, contra juris communis regulas, ſecundum quas alteri non licet paciſci, l. ſi vnus §. ſi ante ff. de pactis §. alteri inſti. de inut. ſtipul. etiã liberationis cauſa. l. nõ ſolũ §. ſi verba de liberat. legat. Eaq; res, aperto I C. reſpõſo in hac ſpecie deciſa videtur, dũ I C. ait poſteriorẽ pactionem cum altero reorũ initam, prioris obligationis ſtatũ & naturã nõ mutare, ſed prodeſſe ſoli paciſcenti, ea ratione quià quamuis plures rei eandẽ cauſam ſuſcipiant, propriam tamen ſuſtinent obligationem, ſeu propria in ſingulorũ perſona conſiſtit obligatio. Et hæc ſententia indè quoque confirmatur, quod petitio creditoris pro virili parte, etiam

est,& formæ atque substantiæ obligationis duorum reorum contrarium. l. 4. §. nunc de effectu. ff. de liber. legat. vt elegantissimè I C. expressit in acceptilatione vni reorum facta, quæ solutioni comparatur,& correo prodest etiam contra voluntatem testatoris ex legis potentia. Matheus de Afflic. decis. 142. Ex quibus omnibus satis perspicuum est, magnam esse differentiam inter pactum, conventionem, pactionem etiã judicialem,& solutionem limitatam ad virilem portionem. & leges in contrarium adductas, quę de conventione pacto seu petitione loquuntur, ad actum solutionis de quo hic agimus, referri aut accommodari non posse: Nam act⁹ solutionis contingit ipsam obligationem, ejusque statum naturam & integritatem; ideoque refertur ad omnes inter quos communis est obligatio. pactum verò seu petitio solum operatur in persona,& extrinsecus, non mutata forma obligationis, exceptionem tantùm præstat ei, cum quo conventio est inita, d. §. sed si quis. vel qui in iudicio fuit conventus, d. l. liberum & d. l. reos. quoniam hic cessat ratio connexitatis, per quam de vno ad alium fit extensio, neque geritur actus aliquis qui substãtiæ obligationis directæ adversetur. Et hoc est quod Bartolus significare videtur, dum dixit aliud esse in conventione & petitione, quam solutione et receptione. Eoque pertinet quod Baldus scribit, hic duobus modis fieri divisionem, primò per solutionem particularẽ, ab vno pro persona sua factã, deinde per petitionem seu conventionẽ, quãdò scilicet omnes pro virili parte conveniuntur: manifestè significans majoris potentiæ esse solutionem, quam petitionem aut conventionem, cùm ex vnius solutione pro parte, inducatur divisio obligationis in omnibus. ex petitione verò aut pactione non, nisi cũ omnibus pactio sit inita vel omnes cõventi fuerint in juditio. Nunc † succe- 12
dit responsum Iuliani in l. quoties ff. de solut. in quo de solutione fidejussoris agitur. Et quanquam potentius responsum illud vrgere videatur, quam alia argumenta, quæ superius de conventione seu petitione relata sunt, facilè tamẽ dissolui poterit, si consideremus pluriũ fidejussorum obligationem, non ex vna stirpe vnoque fonte, atque eadem actione procedere, quemadmodum de duobus reis dicitur: in quibus commũnis, imò vna eademq; obligatio efficit, vt solutio vnius prosit alijs, tam ad divisionem quam ad diminutionem debiti, d. l. qui hominem §. si duo rei. propter inseparabilem connexionem, quæ non est in pluribus fidejussorib⁹, quorum singulorum obligatio separata est, & per se stat. Neq; adversatur quod de duob⁹ reis dicitur propriam obligationem in cujusque persona consistere, nam id procedit quandò aptitudo vsus & finis cui destinatur obligatio, est in consideratione, non ipsa obligationis integritas & forma, quę ex consummatione contingit, qua inspecta vna eadẽque in veritate est obligatio, & velut vno spiritu conglutinata, licet in plurib⁹ personis seu subiectis resideat. Rursus
† quod obycitur de inscriptione hujus 13
legis duobus facta, de partis appellatione ad dimidiam referenda, item de di-

Digitized by Google

residuo, in quo petitio seu interpellatio adversus vnum facta, non est sortita exequutionem, consumptam non videri, l. apud Aufidium ff. de elect. leg. Eaq; est verissima dicti responsi sententia, quæ huc nihil pertinet, nec impedit quo minus ab vno correorum solutio partis tàm in testamentis quàm in cōtractibus inducat divisionem totius obligationis, & respectu omnium correorum, secundum communem interpretum sententiam.
17 Quàm vt † plenissimè explicatam habeamus, convenit sequentibus restrictionibus limitari. Primò vt procedat quandò correus qui soluit partem, expresè testatus est seu declaravit, se pro parte sua virili seu pro persona sua soluere, Bald. Salicet⁹ Fulgo. Cast. Iason & alij in d. l. si creditores. Secus in solutione simpliciter facta: Nam contra Bart. in d. l. si ex toto §. 1. communi sententia receptum est, simplicem solutionem non ad obligationis divisionem, sed duntaxat ad diminuendum debiti cumulum pertinere. Et ratio differentiæ inter solutionem simplicem & limitatam manifesta est, nam qui soluit limitatè & pro parte seu pro persona sua, facit actum contrariū obligationi in solidū contractæ. Bald. hìc. Ideoque (vt inquit Franciscus Curtius) de necessitate inducitur divisio, quod secus est in simplici solutione, quæ potest conuenire naturæ obligationis, & inducere diminutionem debiti, manente obligatione in solidum, & ità esse præsumendū, nè ex divisione inducatur donatio, quandò ex alia causa solutio facta videri potest, l. si cùm aurum ff. de solut. l. cum indebito ff. de probat. l. noviss. in fine cum l. sequen. ff. quod fal. tut. aut. quod est intelligendum nisi petitio creditoris præcedens limitata fuisset, puta quià dixisset peto partem tuam virilem: nam tunc debitor soluendo simpliciter, videtur secūdum præcedentem petitionem limitate soluisse pro parte sua, Franciscus Curtius hic per legem si defensor §. qui interrogat⁹ ff. de interrogatorijs actionibus. Vt autem debitor solutione partis inducat divisionem, non exigim⁹ formaliter ab eo declarari quod pro parte aut persona sua soluat, sed sufficit quibuscunq; verbis hoc significari Alciat⁹ hic. Et † quanquam multi (quos Alcia- 18
tus sequitur) desiderent in hac specie etiam creditoris expressam declarationem, verius tamen videtur sufficere ad inducendam divisionem solius debitoris testationem, cum simplici creditoris receptione & taciturnitate. Etenim † licet in præiudicialibus sola præsen- 19
tia cum taciturnitate non habeatur pro consensu, l. Caius & ibi Gloss. & DD. ff. de pig. act. si tamen prǽter taciturnitatē præsens faciat actum aliquem qui sonet in consensum, iam taciturnitas habetur pro consensu, Clemētina 1. de procurat. l. fideiuss. §. 1. ff. de pigno. Secundò † intelligimus prædicta quandò de- 20
bitor soluit virilem suam portionem, nec amplius nec minus: Nam alioqui si vel plus vel minus soluerit, alia præsumptio capi poterit quam divisæ obligationis. Gloss. Ang. & alij h. Tertiò † 21
supradicta limitantur non procedere, quandò creditor protestatus est se recipere saluo jure solidi, aut saluis suis juri b⁹, vel quod nolit dividere. Cijn. Bald.

Digitized by Google

Salicet. Curt. Alciatus & alij hic. Vndè tradit Cast. hoc loco primam curā esse debere creditorum, vt recipiendo partē debiti, protestentur id fieri saluo jure
22 solidi. Quarto † procedunt prædicta duntaxat in reali receptione & solutione, d.l. tantum §. sed si quis l. liberum. & l. reos. de fidejuss. secus in conventione & petitione etiam judiciali, si nō
23 sequatur solutio. Quinto † procedunt quandò soluitur ijs quibus debetur, & quibus libera administrandi facultas competit, ità vt donare & remittere possint. secus in administratoribus rerū alienarum, pupillis & similibus personis, vt latè declarat post alios Alciatus.
24 in d.l. si creditores. Sexto † procedunt tantùm in duobus reis, quorum vna eademq; est obligatio, ex eadem stirpe & fonte profluens, secus in pluribus fidejussoribus, quorum separata est obligatio, licet singuli in solidum teneantur. Septimò † procedunt quandò vi- 25
rilis portio soluta est ex sorte principali: Nam ex vsurarum receptione non inducitur obligationis divisio, nè accessorium mutet principale. Iason in d.l. si creditores. Postremò † cùm ho- 26
diè duobus reis beneficium divisionis quoq; competat, putant interpretes legi nostræ locum non esse, nisi cùm illi beneficio renuntiatum est. quibus cōtradicit Salicetus, in d. l. si creditores. quià exuberantior est pacti exceptio ex solutione inducta, quàm divisionis à lege concessę: quià hæc ante litem cōtestatam opponi debet, illa verò vsque ad sententiam opponi potest. Et prætereà (vt Salicetus existimat) prodest divisio ex solutione inducta, etiamsi alij litis contestatæ tempore non sint soluēdo, quo casu non prodest legis beneficium. De quo postremò amplius cogitandum arbitror.

SVMMARIA.

1. *Partis appellatione non simpliciter venire dimidiam. & 6.*
2. *L. Nomen filiarum §. portionis ff. de verbor signif. emendata & explicata. & 4.7.*
3. *Partitio quid sit, & simpliciter accepta dimidium significat. & 5.*

CAPVT QVINTVM.

1 VVlgo † receptum, & authoritate veterum comprobatū est, appellatione portionis simpliter venire partem dimidiam, idq; probari existimant interpp. responso Vlpiani lib. 15. ad Sabinum in l. nomen §. portionis ff. de verb. signif. Cujus verba in communibus libris ità referūtur. *Portionis nomen non semper dimidiā significat, sed prout adiectum est, potest enim iuberi aliquis & maximam partiri*, vt liber Florent. habet, seu vt alij legunt *& maximam partem partiri potest, & vigesimam, & tertiam prout libuerit, sed si*

non

Digitized by Google

non fuerit portio adiecta dimidia debetur. quæ euidenter vulgatam illam interpretum sententiam comprobare vidētur: Nam paria sunt appellatione portionis venire partem dimidiam,& portionis nomine non adjecta portione partem dimidiam deberi, vt verbis Vlpiani continetur. Sed quamuis hæc opinio apud omnes veteres propemodū inualuit,nihilominus ad æquilibrium rationis revocata non videtur subsistere. Nam portionis & partis significatio,ex proprietate sermonis non refertur ad dimidium, sed pro varietate materiæ subjectæ, plerumque de majore, plerumque de minore parte intelligitur.vt ostendit controversia inter Servium Ofilium Labeonem, & Quintū Mutium,& Gallum in l. qui concubinam.§. cùm ità legatum esset de leg. 3. Et probat Pomp.lib. 30. ad Quintum Mutium,l.si ità relictum fuerit de legat.3.& latius explicant And.Tiraq. in l.si vnquam.in verbis bona omnia vel partem aliquam nu.17.& 18. C. de revocan.donat.& Franciscus Balduinus.
2 in d. §.cum ità legatum. Et † Vlpiani locus non sincer⁹ & integer errori causam præstitit, dum vulgò legitur *portionis nomen.* Quod absurdum, & à re proposita alienū est, vt significatio vocabuli ostendit,& sequentia verba probant, *Sed si non fuerit portio adiecta dimidia pars debetur*, quæ præcedentē dictionem *portionis* nō ferunt: cùm alioqui sine sensu,& tautologiæ vitio diceretur portionis nomini adjecta portio. Et proindè quod de portione perperā legitur, de partitione intelligendum est, emendato Vlpiani principio hoc modo, *Partitionis nomen non semper dimidium significat sed prout est adiectum.* Quod Florentiæ expressum [illegible] in margine editionis Genevensis non inscitè additum est.Partitio † enim est divisio 3
seu distributio totius in partes, & divisio generis in species vt Quintilianus tradit. Vndè Virgilius. *Socios partitur in omnes.* Et Plautus in Asinaria. *Hanc quā nactus sum prædam cum illis partiar.* Et partitio generaliter significata sine adjectione portionis dimidium significat, & quotiescunque divisio seu partitio alicui simpliciter tributa est, refertur ad dimidium. Et hoc est quod Vlp. scribit.in fragmentis tit.de legat. §. 23. *Quod sicut singulæ res legari possunt, ità vniuersarum quoq; summa legari potest. vt puta Meuius hæres meus cum Titio hæreditatem meam partito,diuidito,* quo casu vt Vlpian⁹ rectè scribit, *Dimidia pars bonorum legata videtur, potest autem & alia pars velut tertia vel quarta legari, quæ species partitio appellatur.* Quibus † 4
prorsus consentaneum est,quod ex eodem Vlpiano Tribonianus Pandectis inseruit in d.l.nomen §. partitionis his verbis *Partitionis nomen non semper dimidium significat sed prout est adiectum, potest enim iubere*.vel vt liber Florentinus habet *iuberi aliquis & maximam partiri.* Seu vt alij libri habent *maximā partem partiri potest & vigesimam & tertiam,& prout libuerit*, manente semper regula Vlpiani,quod quoties partitioni & divisioni non est portio adjecta,dimidia pars debeatur. Et † hujus 5
partitionis antiquum exemplum est apud Ciceronem pro Cluentio, *Magius (inquit) fecit hæredem Oppianicum filiū*

sororis suæ eumq; partiri cum Dinea ma-
6 *tre iussit.* Ex † qua differentia partis seu portionis & partitionis multa juris loca illustrari possunt, abrogato vulgari Axiomate illo, quod partis seu portionis appellatione simpliciter pars dimidia intelligatur, propter repugnantem proprietatem verborum, vt ipse Alciatus (quamuis corruptum textum secutus) animadvertit in d.l. nomen §. portionis. dùm asserit portionis nomen de qualibet parte dici, nec ad dimidiam referri, nisi rei subjectæ vel adjuncti ratio, vel personarum numerus ità expostulet l.planè in f.ff. de legat. 1. l.etiam ff. de vsuf.l.8.in fine.& l.76.ff.de legat.
7 2. Cæterum † vt in primis verbis dicti paragraphi non *portionis* sed *partitionis* legere convenit, ità in sequentibus non *dari* seu *præstari* (vt Accursius innuit) legendū est. sed verbum *partiri* retineri debet, quoniam de partitione apud Vlpianum agitur, & partitionis verbiq; partiri significatio expenditur. Cæterùm dura est enuntiatio & eloqutio dum Florentiæ & in communibus libris, etiam ab Alciato ità legitur *maximam partem partiri*, ideoque suspecta est illo loco dictio *partem*, eâq; de causa Florentiæ per diplen includitur, atque ab Haloandro prorsus omittitur, & verissimum est dictionem illā *partem* in illo loco abundare, & indè transferendam in superiorem locum vndè librariorum incuria descenderat, hoc modo legendo. *Partitionis nomen non semper dimidiam partem significat, sed prout est adiectum, potest enim iuberi aliquis & maximam partiri, potest & vigesimam & tertiam & prout libuerit,* vt in vetustissimo nostro manuscripto Codice per continuam seriem literarū exaratum invenitur.

SVMMARIA.

1. *Libertatum conservandarum causâ bonorum addictio quomodo fiat. & 6.*
2. *Fiscus bona caduca occupans, cum onere tam legatorum quam æris alieni ea occupat.*
3. *Fiscus destituto testamento bona non occupat, si successor ab intestato appareat.*
4. *L. 4 §. eadem constitutio ff. de fideic. libert. emendata & explicata. & 5.*
5. *Fisco bona ex causa debiti aut simili occupante nè libertates quidem debentur.*
6. *Dux Legionis Primipilus.*

CAPVT SEXTVM.

1 Refert † Iustinianus instit. de eo cui libert. causa bona adijciūtur in p. Divi Marci rescriptū, quo ijs qui libertatem acceperunt à domino in testamento ex quo non aditur hæreditas, permittitur libertatum conservandarum gratia, addictionem bonorum petere, si idoneè creditoribus caverint de solido quod cuique debetur soluendo. Id quod locū habet etiam si quis

Digitized by Google

quis intestatus decedens libertatem dederit: toties enim constitutioni locum esse verba rescripti ostendunt, quoties nemo successor ab intestato existit, §. imprimis de eo cui libertat. caussa. Et
2 quià † commodo pecuniario libertatis causa præferenda est, eadem constitutio prospexit, vt etiamsi fiscus bona agnoverit, æque libertates competant. l. 4. §. eadem constitutio ff. de fidei. libertat. Etenim bona caduca fisco vindicātur, l. proximè in p. ff. de hæred. instit. cum onere tamen legatorum & fideicommissorum Glos. in d. l. proximè in verbo vendicantur. adeò vt siuè iaceāt bona fisco spernente, siuè sint à fisco agnita, cōstitutio locum habeat, & Procuratoribus Principis non aliter liceat bona defuncti rationibus Fisci inferre, quam vt libertas ijs salua sit, qui eam adipisci potuerunt, si hæreditas ex testamento adita esset. inst. de eo cui libert.
3 cau. in f. princ. Sed † ità demum constitutioni Divi Marci locum esse verba ostendunt, si nemo successor ab intestato existat l. quod Diuo ff. de manu. testam. Quod eleganter Papinian⁹ expressit ità inquiens. *Quod Diuo Marco pro libertatibus conseruandis placuit, locum habet testamento irrito facto si bona venitura sint.* Vacantia enim seu caduca mortuorum bona ad Fiscum transferuntur, si nullum ex qualibet sanguinis linea vel juris titulo legitimum reliquerit intestatus hæredem. Et hoc vt Vlpianus ait in l. vacantia. C. de bonis vacantibus lib. 10. ex lege caducaria: Nam per constitutionem subuentum est libertatibus & defunctis nè eorum bona à creditoribus possideantur & veneant cum ipsius defuncti iniuria infamiaq́;, adeò vt constitutio cesset, nisi deficiente successore ab intestato bona in ea causa esse cœperint vt venire debeant. instit. de eo cui libert. causa bona addicūtur. in p. alioquin non vacantibus bonis fisco vindicatis non habere constitutionem locum apertè cavetur. d. l. quod Divo. Quod evidentius † ostendit Vlpianus his verbis in d. §. 4
eadem constitutio. *Cæterùm si alia ratione id est ex alia causa quam caducitatis, & nemine successore ab intestato existente bona agnoscat fiscus, apparet cessare debere constitutionem,* quo loco eleganter vtitur Vlpianus voce *cæterum* pro alioqui seu aliter, vt & alijs locis eodem sensu dictio illa legitur. apud Tertull. libro 2. contra Martialem. in l. nō solum ff. de alienat. iud. mut. causa. facta in l. qui erat hæres ff. familiæ hercis. in l. finita §. posteà autem ff. de damno infecto. in l. 2. §. idem erit ff. nè quis in loco publico. cum alijs citatis per Brissoniū libro secundo de verborum significatione. Eleganter † quoque Vlpianus 5
in d. §. eadem constitutio posteaquam definiuit cessare constitutionem, cum extra causam caduci & alia ratione quā ob defectum hæredis bona defuncti à fisco agnoscuntur, per illationem subijcit speciem in qua cessat Constitutio, qua fisco bona deferuntur absque onere præstandarum libertatum, his verbis *quarè etsi caducis Legionis bona delata sint idem erit probandum,* id est vt rectè infert Accursius vt cesset constitutio. Sed vacillans & incerta lectio apud Vlpianum difficultatem inuehit propè inexplicabilem. dùm Florentiç legitur

Digitized by Google

quarè et si caducis Legionis apud Haloandrum *quarè & si qua ducis* apud alios verò *quarè et si caducis Legionibus* Rursus apud alios *ducis legioni* sivè *militis legioni*. Quæ incertam interpretationem atque sententiam habent, & tanquam absurda ineptaq; improbantur & reyciuntur à Iacobo Cuiatio, viro de jurisprudentia & antiquitate optimè merito, qui omni asseveratione contendit affirmatque, expunctis superioribus verbis, tanquam adulterinis, legendũ esse *caducarÿs legibus*, id est vt ipse ait legibus Iulijs; In qua re ego subsistendũ puto; verendumque est nè Cuiatius dum locum hunc emendare conatur, nescio quomodò ab Vlpiani sententia aberrans, vitium non sustulit, sed locũ magis etiam depravauit & corrupit. Nam quamuis lege Papia Poppea quæ legibus Iulijs commiscetur multa de caducis cauta inueniantũr, l. vnic. C. de cad. toll. omnia tamen capita legũ caducarum referuntur ad caducas hæreditates, & bona, quæ post mortem testatoris eo cui relicta erant è medio sublato, aut conditione deficiente, ante apertas tabulas ad fiscũ deferuntur, Vlp. d. tit. 28. §. intestato in f. vel ad eum cui libertatum conseruandarum gratia ipsa bona addicuntur, instit. de eo cui libert. causa. in p. in quibus non cessat sed viget exerceturque Divi Marci cõstitutio, adeò vt caducariæ leges non refragentur, nec vt Cuiatius arbitratur excludant constitutionem, sed illi locũ faciant & subseruiant, ipsaque constitutio Diui Marci ad limites legum caducarum restringatur & coarctetur, ipseq; leges caducariæ causam constitutionis sustineant, vsque adeò vt non possit procedere aut locum habere nisi per caducitatem successionis Nam etsi alia ratione (vt Vlpianus ait) puta ex causa debiti vel condemnationis bona defuncti Fiscus agnoverit, cessabit constitutio, & libertates impedientur. Frustrà igitur Cuiatius ad exclusionem constitutionis pro verbis *ducis legionis* legit *caducarÿs legibus* absque vlla authoritate veterum codicum, & contra rationem ab Vlpiano consideratam, quæ fundatur in cessatione caducitatis, & singulari jure & causa ex qua fiscus bona agnoscit, non ex superueniente causa post mortem testatoris, sed ex antecedenti culpa, facto vel delicto ipsi⁹ defuncti. Rejecta itaque opinione Cuiatij, putaui aliquandò commutatis literis & conuerso earum ordine pro dictionibus *fisci debitoris* perperam scriptum fuisse *duci legionis*, cujusmodi errorum genera in Pandectis sunt frequentissima. Et certè legendo pro verbis illis *ducis Legionis, Fisci debitoris* non incongrua est Vlpiani sententia, quià bona debitoris Fisci singulari jure à Fisco occupantur. Sed quià communes Codices conveniunt, & vbique ferè legitur *Ducis Legionis* non ausim à tam recepta lectione recedere, præsertim cùm æquè idoneam sententiam & rationẽ elegantissimam habeat, licet hactenus latentẽ & ignoratam. Quæ † manifesta & conveniens erit, si consideremus 6
Ducem Legionis Primipilum seu Cẽturionem primæ cohortis esse, cujus bona ex l. fisco obligantur. l. 1. C. de cond. ex lege. & ob delictum Primipili Fisco deferuntur, cessante Divi Marci

con-

constitutione: quæ etiamsi adversus fiscum, commodo pecuniario præfert libertatis causam, fiscum tamen damno non afficit, neque excludit ab occupandis bonis Primipili vel alterius debitoris ex causa antecedentis debiti. Quæ vera est Vlpiani sententia, & veteris lectionis confirmatio. Quamuis Græci Vlpiani verba referant ad bona militis quæ Legioni obueniunt.

SVMMARIA.

1. *Caduca quæ dicantur.*
2. *Caducorum multæ species. & 4 6 7.*
3. *L. si is qui ff de vulg & pup sub vera lectio.*
5. *l. quoties cuidam ff ad l Falcid emendata.*
6. *L in fraudem ff de his quib. vt indig emendata & explicata.*
8. *Incapax ab eo qui dicitur indignus quomodo differat.*
9. *Incapax in odium sui capax est.*
10. *Vacantia bona in multiplici differentia esse, & diversis applicari. & seqq. vsque ad fin. cap.*
11. *Inuentor mobilium ad quid teneatur. & cui inventa cedant.*
12. *Aberrantia pecora quomodo restituenda.*
13. *Naturalium, ex damnato coitu natorum, itemque peregrinorum bona ad quos pertineant.*
14. *Propriorum hominum bona quibus applicentur.*

CAPVT SEPTIMVM.

1 Cùm superiori capite de caducis vacantibusque bonis sermo inciderit, lubet continuâ orationis serie illorum explicationē prolixius prosequi. Et † quidem caduca dicuntur ea quæ facilè cadunt, vt arborum frondes, matura poma, & similia. l. silva §. glans. ff. de verb. signif. Et de caducis bonis lege Papia cauebatur, cuius vigorem Iustinianus sustulit, in l. vnica C. de caducis tollendis. Caducorum quoque mentio fit apud Vlpianum in l. itèm veniunt §. propter hæc. & §. ait Senatus de petit. hæred. & Caium in l. cum fisco ad S C. Silanianum. Et Cicero quoque caducas hæreditates dixit, Philip. 5. Vndè à I C. caduca bona dicuntur, quod ab ijs ceciderint ij quibus relicta sunt, vt in his videmus qui viuo testatore decesserunt, aut quorum cōditio ante apertas tabulas deficit. ideoq; ipsa bona ex lege Papia ad fiscū deferebantur, solis parentibus & liberis testatoris vsq; ad tertium gradum (si scripti fuerant hæredes) exceptis. d. l. vnica. §.
& cum triplici. Et itá † refert Iustinia- 2
nus triplici modo res testamento relictas deficere, aut enim his relinquebatur, qui cùm testamentum fiebat in rerum natura non erant, quæ pro non scriptis dicebantur. aut tunc quidē fuerunt, sed vel viuo testatore decesserunt,

Digitized by Google

vel res ipsæ sub conditione relictæ ea conditione viuo testatore deficiente in causam caduci venisse dicebantur. aut quod relictum erat mortuo testatore deficiebat, quod proprio nomine caducum dicebatur. Quæ cùm Antonius Augustinus de legibus & S C. prolixè tractaverit, & à Iustiniano abrogata in desuetudinem abierint, nihil opus est
3 hic repetere. Ex † ijsdem legibus, quod incapaci & qui lege prohibetur acquirere relinquebatur, hæreditario legati vel fideicommissi jure, caducũ fiebat, & aliquandò apud hæredem remanebat, aut & quidem vt plurimum ex ijsdem legibus ad fiscum pertinebat. Eoque pertinet quod Terentius Clemens respondit in l. si is qui ff. de vulg. & pupill. *Si is qui ex bonis testatoris solidum capere non poterat, substitutus sit ab eo impuberi filio eius, solidũ ex ea causa capiet, quasi à pupillo capiat. sed hoc ità interpretare Iulianus noster videtur, vt ex bonis quæ testatoris fuerant amplius capere non possit. Quod si pupillo præterea acquisitum esset, si exhæredato esset substitutus, non impediri eum capere quasi à pupillo capiat.* In quo responso observandum est in lib. Florent. legi pro *impediri impedEri* antiqua scribendi ratione qua I C. sæpè vtuntur, vt ex ipsa verborum vetustate nonnihil maioris authoritatis responsis eorum adijciatur, quo modo veteres etiam *v* pro *f.* & plerumque inuersum scripserunt: nam in vetustis marmoribus legitur *termina*ʇ*it amplia*ʇ*itq́.* Vt & *u* pro *b.* in antiquis monumentis scriptum invenitur. Incapacibus quoque annumeratur, & ad Fiscum hære-
4 ditas devoluitur, si emancipatus filius contra tabulas bonorum possessionem patris vt præteritus petierit, & ex substitutione impuberis adierit hæreditatẽ. Item si tutor pupillam contra decretũ amplissimi ordinis duxerit l. aufertur ff. de his quibus vt indignis. Aut si dat⁹ tutor excusauit se à tutela. l. post legatũ §. amittere ff. eo. Item si quis contra mandata in ea provincia duxerit vxorem, in qua officium gerit, quod ei ex testamento vxoris acquisitum est retinere non potest. d. l. aufertur. Fisco etiã bona addicuntur propter inultã mortem. d. l. cum fisco ad S C. Silanianum. Et sunt alij infiniti casus quibus propter incapacitatem ejus cui quid relinquitur caducitas inducitur, vt in eo cui amplius legatum est quam ei capere liceat. De quo † Terentius Clemens ità 5
respondit. in l. quoties cuidam ff. ad l. Falcidiam. *Quoties cuidam amplius legatum sit quam ei capere liceret, & lex Falcidia locum haberet, prius Falcidiæ ratio habenda scilicet vt subducto eo quod lex Falcidia exceperit, reliquum si non excedat statutam lege portionem debeatur.* In cujus responsi inscriptione Haloandrũ lapsum admonet Antonius Augustin⁹. lib. 1. emendat. In contextu autem expungo verbum *scilicet* velut superfluũ & ab inepto interprete additum, quoniam *vt* conjunctio causatiua orationem perfectam constituit. Rursus † 6
caducum est, relictum ei qui in fraudẽ juris fidem accõmodat, nisi justa causa excusetur; vt si quis ei qui capere possit rogatus sit restituere, & is mortis tempore prohibetur, *Non dubito* (inquit Cajus l. in fraudem ff. de his quib. vt indignis) *quin etsi deficit fideicommissum,*

apud

apud eum tamen qui rogatus est restituere manere debet seu vt rectius in communibus libris legitur *manere debeat quià nulla fraus eius interuenisse videtur. quod idem est si pater filij quem in potestate habebat tacitam fidem interp suit.* vt rectè habent libri Florentini. ideoq; repudianda est communium librorum lectio in quibus habetur *si pater filio.* Cajus enim agit non de patris fide accommodata filio, sed de fide filij ad jussum patris accommodata alij, quod filio nocere non debet propter parendi necessitatem, cùm alioqui tacitam fidem accõ-
7 modans incapax judicetur. Quod † idẽ est in damnato in metallum l. 3. ff. de his quæ pro non scriptis. In damnato de crimine Majestatis, Hæreseos, itẽ in eo qui mortem sibi consciscit & similibus, quorum bona quomodò in fiscũ redigantur, & cui domino applicentur,
8 non inconcinnè tractat Guido Papæ, decis. 76 & 312. Magna autẽ est differentia an quis dicatur incapax an indignus: Nam incapax nihil acquirit, & perinde habetur, ac si nõ esset. Indign⁹ capax quidem est acquisitionis, sed acquisita vt ab indigno auferuntur & applicantur fisco, licet indignus retineat hæredis nomen. Ità quod fiscus non efficiatur verus hæres, sed duntaxat locum hæredis obtineat, quoad debita & credita, & creditoribus non teneatur nisi pro rata bonorum, per eum apprehensorum. Franciscus Aretinus in l. ex facto quæritur §. Iulius Longinus ff. de vul. & pupill. substitut. Latè Zasi⁹ cons. 17. lib. 2. Ioannes Gallus quæst. 266. & ibi Carolus Moline⁹ decis. 25. Ioannes Bacquetus. de jure Coronæ Galliæ.

Quod † autem dicitur incapacem nihil 9
acquirere verum est si agatur de commodo eius: Nam in odium sui capax est, vt si agatur de hæreditate quæ solvendo nõ est. l. si quis solidum 72. ff. de
hæredibus instit. Vacantia † bona etiã 10
in multiplici sunt differentiâ, & pro diversitate rerum, personarũ, & consuetudinum diverso jure reguntur, & diversis applicantur. Alia enim domino vacant jure & facto ipso, quæ sui naturâ in nullius bonis sunt nec fuerunt, vt feræ bestiæ, idem lapilli, gemmæ, &c. quæ in littore inveniuntur, quæ naturali jure cedunt non ei tantùm qui dominus est territorij, sed cuique occupãti l. item lapilli. ff. de rerum divis. Alia privatorum quidem fuere, sed pro derelicto habita, acquiruntur inuentori & occupanti, ex Vlpiani sententia, in l. falsus §. si quis sponte ff. de furtis. Alia
† sunt mobilia domini ignoti aut in- 11
certi, quæ domini voluntate nec ne vacent, dubitatur: in qua specie inuentores libellum proponere debent continentè invenisse se & redditu᷑os ei qui desideraverit. d. l. falsus §. qui alium. In qua re de consuetudine dies præfinitur, intra quem proprietarius compareat, & si cesset, post expletum tempus præfinitum, bona hujusmodi mouẽtia do-
mino territorij addicuntur. Faber. in §. 12
vlt. de rerum divisione. & Benedic. in cap. Raijnuti⁹. vers. & vxor. nu. 922. vsque ad 936. de testamen. Et † hujusmodi rebus inventis, & intra præstitutum terminum non repetitis, similes sunt *Espaves*, quas ex Gallica vetere doctrina forensi nominãt Faber Masuerius Pirrhus Angelbermeus & Renatus Chop-

Digitized by Google

pin⁹ quasi expavefacta animalia & oberrantia. De quibus Paulus I C. ex sententia Neruæ filij respondit in l. 3. §. Nerua Filius, & ibi Alexander. Non enim cuiuis licet pecus simulatque aberraverit sua authoritate capere sibiq; asserere. sed apparenti proprietario intra certum tempus reddendum est, refusis sumptibus, licet expleto tempore præfinito & proclamationibus factis, secundum consuetudinem à domino territorij rectè abalienetur. Inducitur
13 † quoque bonorum vacatio ex obitu illegitimè natorum & naturalium. Et qui succedant ei qui ex illegitimo thoro natus, moritur sine liberis legitimis, tractat Zasius Cons. 17. in princ. lib. 2. Rursus de natis ex damnato coitu, & an pater illis vel liberis illorum etiam legitimis donare aut legare possit vide Guidonem Papæ Cons. 17. nu. 2. parte. 1. & Cons. 94. & 246. & Cons. vltimo. parte 2. Item in decisio. Parlamenti Par. quæst. 532. vbi infer alia disputatur de donat. facta spurio per extraneū. Nec est prætermittendū vario ac multiplici regionum vsu disponi successionem illegitimorum, & eorum in vniversum qui absque legitimis hæredib⁹ moriuntur, maximè verò eorum qui peregrinæ sunt conditionis & aduenæ. De quibus multa insignia & ad praxim pertinentia tractat Reinatus Choppin⁹ de iurisdictione Andegauensium lib. 1. cap. 40 nu. 10. & cap. 41. nu. 1. & sequenti vsque in fin. Et Iohannes Bacquetus. in tractatu suo des droicts de domaines cap. 22. Proximum † est 14
prædictis quod de seruis hominibusq; proprijs est traditū à Iacobino de Santo Georgio & Frederico Husano in tractatu de hominibus proprijs. Quibus in quibusdam locis vel ex consuetudine vel ex pacto vel ex priuilegio succedit dominus. Guido Papæ Cons. 244. incipiente pro decisione parte 3. Et † 15
quid in rebus soli desertis observari debeat, ex posterioribus libr. Cod. intelligi potest. Similis † conditionis sunt res 16
confiscatæ, quæ plerumque supremo Principi, plerumque inferioribus dominis locorum cedunt. Reinat⁹ Choppinus de consuetudine Andegauensiū lib. 1. cap. 51. nu. 2. & cap. 53. nu. 3.

SVMMARIA.

1. *Actor cogitur edere actionem quā cupit experiri. & 3.*
2. *Instrumenta post editionem communia fieri.*
4. *Libellus obscurus non admittendus.*
5. *Libellus etiam sine actionis expressione quando valeat.*
6. *L. 1. ff. de edendo vera lectio.*
7. *Album Pretorii quid fuerit.*
8. *Albi varia species.*

CAPVT OCTAVVM.

Qua

1 QVa † quisq; actione agere volet (inquit I C in l. 1. in p. ff. de edendo) *eam edere debet, nã æquissimum videtur eum qui acturus est edere actionem, vt proindè sciat reus vtrum cedere an contendere vltra debeat*. Editio enim actionis (vt diximus) præparatoria est, & caput futuri judicij & cùm actor prius deliberare potuerit, omniaque necessaria ad instructionem judicij præparare, (vtpote in cujus manu est experiri cùm vult) æquissimum est reo qui nihil prævidit, & plerumque ex improuiso inuaditur, actionem edi, spatiumque deliberandi tribui ante respõsionem & ingressum judicij, vt cognita actione qua conuenitur, statuere possit an cedere an contendere sibi expediat, & si contendendum putauerit, veniat instructus collectis & comparatis defensionibus, quas vel domi invenit in suis scrinijs, vel quas potest arripere ex rationibus & instrumentis ab actore editis.
2 Quæ † post exhibitionem incipiunt esse communia, & non solùm pro producente, sed etiam pro adversario fidem faciunt. l. Publia §. Titia. ff. depositi.
3 Et † vt major sit facultas deliberandi reo, tenetur actor actionem certam edere, Aut. qui semel. C. quomodò & quandò iudex. ità vt reus possit intelligere, quid, ex quâ causâ, & quâ actione à se petatur, vt scilicet *edita actio* (vt Imp. respondit in l. edita C. de edẽdo) *speciem futuræ litis demonstret*. Et hoc sivè personali sivè reali actione, & siuè ex contractu siuè ex delicto agatur, & absque discrimine civilis & criminalis judicij. l. si in rem aliquis ff. de rei vindic. l. sed si ex dolo §. fin. ff. de dolo. l. 1. ff commodati l. libellorum ff. de accusat. Vndè † libellus incertus seu obscurus parte opponente nõ admittitur, nisi petatur id quod interest, dos, legitima, & si quæ sunt similia, quorum natura incerta est. 4
Vnde † quærunt interpretes, vtrum libellũ sinè actionis expressione ex quo possit actio colligi reus admittere teneatur. 5
Et quamuis in hoc articulo juris ciuilis Professores dissentiant, Pontificia tamen constitutio talem libellum valere voluit. c. dilecti. de judicijs. Cui constitutioni standũ est, tùm propter præcellentiam juris Pontificij. c. 1. & ibi D D. de noui op. nunt. tùm propter majorem rei ipsius rationem. Quoniam cùm I C. eum edere asserat qui copiam describendi facit, vel in libello complectitur, & dat vel dictat seu declarat quo vti velit, dubitandum non videtur satisfieri ab actore, si per facti narrationem quæ intentetur actio cognoscatur, arg. l. Gallus §. ejus ff. de liberis & posthu. quoniam non interest quid fiat ex æquipollentibus l. si mater C. de instit. & substit. & præterèa non obscurè indicat I C. hic. per qualemcunque demonstrationem intellectualem, etiam sine libello editionem actionis factam intelligi. Etenim † eum quoque edere Labeo ait, qui producit adversarium suum ad album, & demonstrat quid dictaturus sit, vel quo vti velit. 6
Quod lectioni Vlpiani satis convenit. Alciatus verò in fin. lib. 2. disput. c. vlt. hoc modo legendum putat *qui adversaria sua ad album producit*. Quæ mutatio nimis audax & temeraria est, ideoque non sequenda. Magis autẽ probaverim antiquissimi codicis

Digitized by Google

manuscripti lectionem qui ità habet: *Eum quoq; edere Labeo ait, qui producit adversarium suum ad album, & demonstrat quid dictaturus est. &c*, Quæ oratio
7 plana expeditaque est. Album autem † erat tabula dealbata, aut albis literis depicta, in qua Prætores edicta vt omnib⁹ innotescerent actionesque proponebant. l. 1. §. eodem ff. de orig. juris. l. 1. C. de interdic. Et in albo propositas præscriptasque actiones à Prætore quilibet aspicere legere, & cognoscere poterat. d. l. 1. Ob quod rectè respondit IC. eum quoque edere qui producit adversarium suum ad album, & demõstrat quod dictaturus est. Eoque pertinet quod Quintilianus scribit declamat. 274. potentius esse quod in albo legitur quam quod in testamento. Et albi crebra mentio est in legibus Romanis. Cn. Flavius † teste Livio fastos 8
circa forum in albo proposuit, vt quandò lege agi posset sciretur. Et Prætoris edicta in albo proponebantur. Erat quoque iudicum album de quo Plini⁹ in præfatione. Erat etiam album Decurionum, de quo Vlpianus. in l. 1. & 2. ff. de albo scribendo. Et hodie album, id est matricula vectigalis dominici, & aliarum rerum.

SVMMARIA.

1. *L. cogi § sed et si ff. ad Trebell.* } *emendatæ.*
2. *L. si servus hereditarius in f. de stip. ser.*
3. *L. ei fundo ff. de servitut.*
4. *L si servus servum §. item si servus ad L. Aquil.*
5. *L. 4 ff. de pœnis.*
6. *Deportatio in insulam ab exilio perpetuo quomodo differat.*
7. *Exilij nomen generaliter accipi.*
8. *Deportandi relegandique jus quibus competat.*
9. *Ecclesiasticos iudices bannire non posse.*
10. *Banni gratiam facere solius Principis est.*

CAPVT NONVM.

1 SColia & interpretationes interlineares, multis locis legũ contextui insertas esse aliâs ostendimus, & nunc pluribus comprobare constitutum est. Apud † Vlpianum in l. cogi §. sed & si quis ad S C. Trebel. vera lectio est, *Sed & si quis non hæreditatis suæ partem rogauit hæredem suum restituere, sed hæreditatis Seia quæ ad eum peruenit.* rejectis dictionibus *duntaxat & dimidiam* quibus communes libri ab indoctis interpp. conspurcantur. Apud † Venu- 2
leium, in l. si servus hæreditarius in f. ff. de stip. servorum. verba illa, *id est ex quo adeatur hæreditas, aut postliminio dominus revertatur*, interpretis esse judicantur.

3 tur. Labeonis † responsum in d.l. ei fundo in f. ff. de servitut. in libris Florentinis depravatum est redundantia dictionis *debere*, ideoque in omnib' alijs exemplaribus expressis & manuscriptis rectè omittitur, nec in lib. Basilicon
4 agnoscitur. Rursus † apud Vlpianum in l. si servus servum. §. item si seru' communis ad l. Aquil. dictiones *meus & tuus* ex interpretamento profluunt, & Pandectis Florentinis atq; alijs exemplaribus ineptè inseruntur ità legendo: *Item si servus communis tuus & meus sit occisus* cùm ità legi debeat, *Item si servus communis occisus sit*, quæ concinna est oratio & versione Græcorum comprobata.
5 Martiani † responsum in l. 4. ff. de pœnis. ità in omnibus libris legitur, *Alioquin in tempus quidem relegato perpetuum exilium, in perpetuum relegato insulæ relegationis, in insulam relegato deportationis, in insulam deportato pœna capitis irrogatur.* Quæ depravata sunt interpositione inutilium verborum *relegationis in insulam relegato*; ideoque illis expunctis Martiani responsum integritati suæ restituetur, ità legendo ex Græcorum interpretatione. *Alioquin in tempus quidem relegato perpetuum exilium, in perpetuum relegato. insulæ deportationis, in insulam deportato pœna capitis*
6 *irrogatur*. Quamuis Iohannes Leunclaus locum adhuc suspectum habeat, vt vnum gradum pœnarum bis poni arbitretur, existimans perpetuum exilium idem esse quod deportatio in insulam. Quæ tamen invicem distare, & diversum pœnarum gradū constituere receptum est. Nam exilium specialiter acceptum certorum locorum interdictio est, in insulam deportatio omniū præter certum locum, quem nisi aperto vitæ discrimine egredi non licet. Alioqui † ipsum nomen exilij generale est, & in plures pœnarum gradus distinguitur, ex edicto divi Hadriani, *vt qui ad tempus relegatus est, si redeat, in insulam relegatur, qui relegatus in insulam excesserit, in insulam deportetur, qui deportatus evaserit, capite puniatur.* vt Callistratus respondit. in l. capitalium §. in exulibus ff. de pœnis. Et hac † ratione exilij quidem indictionem & deportationis pœnam ipsi Principi fuisse reservatam scribit Baldus, in l. imperium ff. de jurisd. omni. jud. l. illicitas §. qui vniversas ff. de officio Præsidis. licet aliud seruetur in Banno vel relegatione quæ à deportatione multum differt, Bald. in l. relegatorum ff. de interdictis & relegatis. Glos. in §. 1. inst. de pat. potestate. Et communiter receptum est, relegādi jus solis competere mero imperio præditis, Masuerius in §. altera justitia. de feudis & eorum I.D. in verb. bannire: licet moribus quorundam, medio iustitiario, mixtum imperium habenti, etiam capitalis noxæ animadversio cum furcarū erectione, & consequenter cum facultate proscribendi, relegandique extra fines mediæ sitæ jurisdictionis cōcedatur, in ijs maleficijs de quibus cognoscendi potestatem habet, Bald. in l. nullæ C. de sent. & inter locut. *Credo* (inquit) *quod maiores iustitiarij qui non habent altam justitiam possunt bannire & relegare.* Et ità servatur de facto, quià relegatio non est de mero imperio, nec continet membri abscissionem. Id quod † duntaxat ad 9

forum profanum referendum est: Pōtificij enim judices nequeunt exilio mulctare sontes, quod prorsus territorio careant, tametsi habeant diœcæsin vel districtum, Clement. non Romani §. fine. de electione. De quo tamen extat acerrima contentio Iohannis Galli in Arrest. parlamenti Parrisiensis decis. 82. incipiente Episcopus. qui in fine ità adijcit, *Credo de iure Ecclesiam bannire posse suum Clericum.* Sed contrariū obtinuit & observatur c.2. de Clerico excommunicato. cum alijs citatis apud Molineū in additione ad d. decis. Galli & in legibus Andegavens. municipalibus. Etità relegatio est fori profani, sicut excommunicatio ecclesiastici. Pulchrè Reynatus Choppinus l.2. de sacra politia forensi tit.3. nu.11. & tit. 8. nu. 2. & 3. lib.1. de jurisd. andeg. tit.2. c. 39. nu.5. & 6. Cæterùm † quamuis mino- 10
res justitiarij banni indicendi facultatē habeant, non possunt tamē banni gratiam facere, & exules domum revocare: quià hæc est solius Principis prærogativa, aut maiorum Baronum, quibus specialis consuetudo aut authoritas Regis hoc attribuit. De quo eleganter multa scribunt Reynatus Choppinus de jurisdic. Andegau. lib. 1. cap. 48. & Faber totius Galliæ summus Practicus. in §. 1. inst. quibus mod. patria po. solvatur. Nonnulli (inquiens) banniuntur propter contumaciam quià nō veniunt vocati per bānum. Et hi nō assimulantur deportatis, quià nulla sentētia fertur contra tales, & bona duntaxat annotantur. Sed sunt quidam qui banniuntur per sententias, & bannum ijs pro pœna imponitur.

SUMMARIA.

1. *Multa iuris loca ex vocum syllabarum literarumque mutatione aut transpositione emendata. & 4.*
2. *Re commodatâ abutens furti tenetur.*
3. *Proxeneta & Proxenetica quæ dicantur.*

CAPUT DECIMUM.

EX variâ lectione in excusis & manuscriptis libris, ac commixtione interpretamentorum, sæpè per commutationem vocum aut syllabarum, atque dictionum transpositionem, optimos libros depravatos fuisse multis in locis & ab alijs & à nobis demonstratum est, quibus cumuli loco sequentia adijcimus. Apud † Vlpianū, 1
in l. liberorum ff. de his qui not. infamia. etiam in optimis libris à Russardo. Francisco Duareno, Lodovico Charunda & alijs emendatis passim legitur *propter turbationem sanguinis* pro quo Græci rectius legerunt *propter turbationem seminis*, nam γονῆς vocabulū repo-

reposuerunt, quod semen est non sanguis. Quod modo in alio Vlpiani loco vulgò legitur *aberit* pro *obierit Rempublicam* pro *rem iudicatam*, l. f. de restit. in integrum *hosticulo* pro *hostili loco* in l. vnica de bonorum possess. ex test. militis *portione* pro *petitione* in l. titia §. qui inuita de Legat. 2. *vim* pro *inde* l. in ratione §. si filio ad l. Falcidiam. *emerit* pro *redemerit* in l. 22. de pet. hæred. Itē *si modo eo tempore quo adpareat* pro *si modo eo tempore quo experiar.* vt rectius in lib. Florentinis legitur in l. si ego. §. partus de Publ. actione, *&* communia exemplaria probant, quibus consentit græcorum translatio. Eodem modo apud Paulū in l. penult. de servitut. vrb. prædiorum. vulgò *communem parietem aperire* legunt pro *cæcum parietem aperire*. Apud Vlpianum in l. si servus servum §. si maritus ad leg. Aqui. rectè annotavit Iohannes Leunclaus vitiosè legi *margaretas extractas* pro *margaretas attritas* & *servaculum* seu *verriculum* pro *seraculum*, & *fornicarius servus* pro *fornacarius servus* seu vt Cuiatius vertit *furnarius*. Item *cùm & Marcellus consentit*, pro *cui & Marcellus consentit*. Secundum veram aliorum librorum lectionem. Rursus perperàm Florentiç ità legitur in l. 46. in f. de cont. emp. *cōsensum est* pro *concessum est* vt rectè habent communes libri quibus græca interpretatio covenit. Itē, in l. qui jumēta 40. de furtis *alienavè re* pro *in alienam rem*. Nam (vt admonet Leunclaus) dubium non est eum qui aliena re inuito domino vtitur furtum facere. sed hoc nihil pertinet ad præcedentia IC. verba de jumentis, ideoque ex Græcorum sententia legendum esse *aliamuè ad rem* quæ constituunt sententiam manifestam & consentaneam ijs quę alio locò l. 5. §. quinimò commodati. traduntur his verbis. *Quinimo* † *& qui aliàs id est* 2
alio modo re commodata vtitur, non solum commodati, verum furti quoq; tenetur. Et apud Gellium lib. 7. c. 15. benignius in eandem sententiam, si quis vtendum quid acceperit ad aliam rem atque accepit vsus est, furti se obligauit. Vitiosa quoque est omnium propè librorū inscriptio in tit. *de proxeneticis aut proxenetis*, & rectius à Gręcis legitur de *proxenetis aut proxeneticis*. Proxeneta † enim 3
est licitator, mediator, conciliator duorum vel plurium inter se contrahentium, proxenetica stipendium seu merces quæ hujusmodi personæ datur. Nec
† solum I C. libri, verum etiam alij op- 4
timi quiq; authores per commutationem literarum & vocum contaminati & depravati inveniuntur, vel ex varietate notularum & compendiosa scribēdi ratione, vel ex dictantis voce non æqualiter ad omnium aures perveniēte. diversa enim est nationum pronuntiatio, nec semper articulatà lingua est pronuntiandi. Vndè facilè fit vt is qui excipit dictamen alterius, literam syllabam aut dictionem vnam scribat pro alia.

SVMMARIA.

1. *Finis termini quando computetur in termino. & 3.5.*
2. *De momento ad momentum tempus quando computetur.*
4. *L. Firmio post p. quando dies leg. emendata.*
5. *Principium termini an computetur in termino.*

CAPVT VNDECIMVM.

1 COnstat † ex Pauli sententia, anniculũ amitti qui extremo anni die moritur, in l. annicul⁹. ff. de verb. sig. Nam quamuis anni expletio requiratur, sufficit tamen extremum anni diem attigisse. Eodem modo quo in legato alicui facto, cum quatuordecim annorum erit, cum ad legitimum statum peruenerit. l. ex his. C. quandò dies legator. & in facultate manumittendi majori viginti quinq; annis permissa. l. 1. ff. de manumissionibus. Vndè rectè scribit Vlpianus, in l. 1. ff. de manumiss. eum qui Calendis Ianuarijs natus est, post sextam noctis horã pridiè Calendas manumittere, quasi annũ vigesimum expleverit: quoniam qui anni vigesimi supremum diem inijt, minor viginti annis esse desijt, & manumittere potest. Idem est cum de emolumento legati vel fideicommissi agitur, tametsi enim non cœptum sed impletum annum expectare oporteat, d. l. ex his. sufficit tamen extremum anni vltimi diem attigisse, quoniam dies non per momenta sed vt quoddam individuum consideratur. Et hac ratione sustinetur testamentum quod quis fecit pridiè natalis sui post mediam noctem, l. qua ætate ff. de testamentis. Et hoc est quod Celsus libro secundo ff. scribit, in l. si annos, ff. de condic. & demonstrat. *si in annos decem hæres dare damnatus aut quis liber esse iussus est, novißimo eius temporis die legatum debetur & libertas obtinget.* Cui consentaneum est Marcelli responsum quo ità continetur, *Non putabam diem fideicommissi venisse, cum sextum decimum annum ingressus fuisset, cui erat relictum cum ad annum decimum-sextum pervenisset. & ità etiam Aurelius Imp. Antoninus ad appellationem ex Germania iudicabat.* Quæ verba non ad præteritæ opinionis posteà mutatæ relationem (vt quidã opinantur) pertinent, sed certam & præsentem juris etiam hodiè obtinentis decisionem continent. Et quod in legato ac fideicommisso relicto, ac manumittendi facultate constitutum est, observatur quoque in vsucapionibus. in his enim non de momento ad momentũ, sed totum postremum diem computamus, l. in vsucapionibus ff. de vsucap. ideoque qui hora sexta diei Calendarũ Ianuariarum possidere cœpit, hora sexta noctis pridiè Calẽdas Ianuarias implet conditionẽ, etiamsi omniũ horarũ & momentorum revolutio nõ sit perfecta. Quod tamen † exigitur in præscribendis actionibus, & perimenda vita obligationis. l. in omnibus de ob. & action. Item in adimendo minoribus beneficio restitutionis in integrũ, l. 3, 2

§. mi-

§. minorem ff. de minoribus. & alijs juribus sua natura perpetuis vel limitato & certo tempore circumscriptis: quoniam hujusmodi pręscriptiones ex solo temporis lapsu oriuntur, solo tēpore nituntur, & non nisi ex temporis finitione & absoluto complemento vigorem & authoritatem à legē accipiūt. Quod secus est in legatis fideicommissis & vsucapionibus, quià vsucapio nititur titulo, bona fide, negligentia adversarij, vna cum temporis cursu, & legata ac fideicommissa ex voluntate defuncti sustinentur, & favorem legis habent, quæ scrupulosam, punctualem, & mathematicam supputationem repudiat, ità vt nihil necesse sit vltimum diem vsque ad vltimam minutam adimpletum esse. Quin † in plerisque, spe-
3 cialis æquitas concurrens cum favore legatorum & fideicommissorum, efficit vt vltimum annum ad consequendum emolumentum attigisse sufficiat. Vt est in legato libertatis, l. fideicommissaria de fideicom. libertat. In transmissione fideicommissi ad filium ejus cui hæreditas relicta erat, cùm ad vigesimū annū peruenisset: Nam si ingressus vigesimū annū moriatur, legatum transmittit. Quod & Papinianus probat in casu nō dissimili, & multis alijs speciebus confirmatur, in quibus ex rei æquitate, vel alia justa causa, annus vel dies inchoatus pro impleto habetur, nisi ex testantis voluntate, certa ætatis aut præcisi temporis determinatio sit addita, l. Publius §. Titia ff. de cond. & demonst. aut quandò conditio seu certa ætas aut tempus assequendæ pecuniæ vel alterius rei præstitutum est. Vt † constat ex Papiniani responso in d. l. 4
Firmio post princip. in quo Florentiæ perperàm legitur, *cum ab hæredibus alūno centum dare voluisset testator eam pecuniam ad alium transferri &c.* Nā cùm ab vno eodemque verbo omnia depēdeant, necesse est orationem conjunctiuam esse, vt cohæreat. Et ità in autographo scriptum fuisse significant sequentia verba IC. *eamq́, alumno meo &c.* Et † quod ad rem ipsam pertinet, 5
nota est Interpp. nostrorum multiplex disputatio de fine termini, & an finis termini includatur in termino. cujus decisio magna ex parte pendet ex supradictis, & copiosè examinatur ab Andrea Tijraquello in prolixis suis commentarijs de retractu consuetudinario, §. 1. glos. 11. in verbis. dedans l.an & iour. & Renato Choppino de I D. Andegavensium, lib. 1. cap. 3. qui tollendæ dubitationis gratia per consuetudines scribunt diem anno adjectum esse, nè in præfinitione temporis computetur dies pacti conventi, seu possessionis inchoatæ. Nec † solum de fine, 6
verumetiam de principio, & quandò annus, dies, vel alius terminus dispositionibus adjectus incipiat, frequens & variè agitata est quæstio. & post multā disputationem inter authores, magis obtinuit, in hoc dubio certam legem aut dispositionem non haberi, sed pro varietate incidentium negotiorū, pro diversitate circumstantiarum cujuslibet facti, statui debere. Quamnis Andreas Tyraquellus, in retractu consang. §. 1. glos. 1. nu. 22. eorum opinionem probabiliorem iudicet, qui diem termini seu assignationis non computant

Digitized by Google

in termino. Quod mihi non videtur subsistere, cùm plures species occurrāt in quibus dies termini includitur, quā quibus excluditur à termino. Vndè re-
7 ctè Præpositus scribit in c. super eo. col. 5. de appellation. quod dies termini cōputetur in termino, nisi jus expressè aliter disponat, aut tempus dilationis sit vtile, aut verba dispositionis temporis separationem faciant, per dictiones à tali hora vel die. Idem si dilatio sit exspectatoria, aut à lege vel consuetudinē data: quià in dilatione legis seu cōsuetudinis dies termini non includitur in termino. Quib⁹ multa alia adjicit Præpositus, loco citato, ad vsum praximq; hujus articuli accommodatissima.

SVMMARIA.

1. *Anni principium à varijs nationibus variè constitutum.*
2. *Idque etiam hodiè pro incidentium negotiorum qualitate variare.*

CAPVT DVODECIMVM.

1 ROmani † olim authore Romulo annum suum habuerunt decem mensibus ornatum, qui incipiebat à Martio: Romulus enim primū anni mensem genitori suo Marti dicavit, Macrobius saturnal. lib. 1. c. 12. Sed cum is numer⁹ neque solis cursui neque lunæ rationibus conveniret, secutus Numa, vel ex ingenij industriâ vel ex Græcorum observatione, duos mēses addidit: ac de duobus priorem Iannuarium appellavit, primumq; anni esse voluit, tanquam bicipitis Dei mensem, respicientem ac prospicientē transacti anni finem, futurique principia. A qua ordinatione posteà in supputatione temporis recessum fuit apud Christianos. Nam curia Romana, Italia, Hispania, Arragonia, Catalonia, Dacia, & Vasconia, anni principium à Nativitate Domini constituunt. Didac. Couarruu. lib. 1. resolut. cap. 12. nu. 1. In regno verò Franciæ, Alemaniç & Angliæ, computatur annus à festo nativitatis Mariæ, quod est 25. die Martij, vt à dominis à Rota annotatum est. decis 813. sciendum est quod curia in antiquis. Qua supputandi ratione omissa, posterioris æui nationes veterem supputandi modum resumpserunt, & à Ianuario anni principium incœperunt. Quod tandem etiam in Belgio veteri scribendi consuetudine abrogata Dux Albanus observari jussit. Cæterùm † 2
quamuis hæc generaliter sint constituta, sæpè tamen contingit propter varias Provintiarum observationes, & incidentium varietate negotiorum, anni principium aliter numerari puta si agatur de fructuum divisione inter hæredes, vasallum & dominum. inter fideicommissariū & hæredem, inter hæredes fructuarij & proprietarium, inter hæredes Prælati, beneficiati, & pensionarij,

narij, & successorem seu Prælatum, inter hæredes mariti & vxorem, hæredes emphiteutæ seu vasalli & dominũ, cũ similibus, in quibus ex ratione & juris dictamine variè anni principium constituitur, secundum hominis provisionem, consuetudinis dispositionem, & qualitatem rerũ de quibus agitur. Nam si res sunt ejus qualitatis, vt fructus eorum certo anni tempore percipiantur, tunc ex eo tempore quo percipi solent anni principium computatur. Ideoque si reditus ex tritico vel hordeo constẽt, à die sanctæ Mariæ mensis Augusti annus computari solitus est. Si verò constent ex vino, à die Santi Michaëlis mensis Septembris. Si autem ex fructu pecudum vel armentorum, à die S. Petri mensis Iulij annus computandus erit. Si verò constent ex oleo à prima Ianuarij annus computatur. Ità vt anni principium vt plurimum referatur ad id tempus quo fructus maturi sunt, & percipi solent.

SVMMARIA.

1. *Vsusfructus proprietatem suam semper aspicit, & facillimè cum eà consolidatur.*
2. *In consolidatione vtilis ac directi dominij, novum dominium non intelligitur, nec cessio aut traditio requiritur.*
3. *Ita tamen vt propriâ authoritate, possidentem expellere non liceat.*
4. *L. si Titiò fructus ff. de vsuf. novè ac singulariter explicata. & 6. 7.*
5. *Rei iudicatæ exceptionem tria requirere.*
7. *Iuris accrescendi siue non decrescendi potentia.*

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

PRæclarum & nobile est Papiniani responsum, sed terribile (vt ajunt interpretes) & à neminẽ explicatum. *Si Titio* (inquit Papinianus in l. si Titio ff. de vsufruct.) *fructus, Mevio proprietas relicta sit, & vivo testatore Titius decedat nihil apud hæredem scriptũ relinquetur.* Quod mirum est, cum legatũ vsusfructus Titio factum, caducum sit, ideoque secundum regulam juris apud scriptum hæredem vt videtur remanere debeat, l. vnica C. de cadu. tollend. præsertim cùm inter Titium & Meviũ nulla sit conjunctio quę inducat jus accrescendi: Nã alia res Titio puta fructus, alia Mevio puta proprietas relicta est. Ità vt propter diversitatem rerũ jus accrescendi hæredi scripto obesse, aut Titio suffragari non possit. Sed quanquam caducum sit Titij legatũ, cesset que jus accrescendi, èst tamen alia latẽs ratio à Papiniano considerata, quæ cõsistit in potentia proprietatis & consolidationis, secundum quam vsusfructus effectum dominij seu partis habet, & facillimè ad naturam suam revertitur,

Digitized by Google

& proprietati consolidatur, eique conjungitur tanquam effectus suæ causæ. licet enim vsusfructus quam diu est separatus in jure consistat, habet tamen omne rei emolumentum .l. Meuius §. fundo legato de legat. 2. & levissimo momento ad proprietatem suam redit. quam semper aspicit tanquam effectus suam causam, & ad quam resoluto jure vsufructuarij, & cessante impedimento extrinseco, reflectitur. eodē modo quo querc⁹ seu alia arbor in duas partes per vim diducta, cessante vi ad naturam suā redit , & strictè cohæret ac coalescit: quoniam vsusfructus est pars dominij, & emolumentum rei continet, d.l. Mevius §. fundo legato, & l. rectè dicimus. De verb. sig. l. qui vsumfructū de verb. obligat. Ideoque partis seu proprietatis effectū habere dicitur, cum plena proprietas ejusque effectus intelligatur cōsistere in possessione, & fructuum perceptione, vt alibi expressum est, in d.l. qui vsumfructum. & in d. l. Mevius. §. fundo legato. & in Papiniani responso præsupponitur.

2 Et † hac ratione, jus quod resoluto vsufructu proprietario acquiritur, propriè non est novū dominium, sed consolidatio, quia directum dominiū habet vim directi & vtilis. Sicut cum finitur Emphiteusis. l. 2. C. de jure emphiteut. Et cum dos revertitur ad mulierem soluto matrimonio, l. in rebus C. de jure dotium. Item cū actio cōmunis patri & filiæ consolidatur alteri eorū : non enim est necessaria cessio juris quod pænes deficientem erat, nec etiam aliqua traditio corporalis, l. vnic. §. filiabus C. de rei vx. act. Idē cū feudum tempore, successione, aut alio modo finitur, & ad dominū revertitur. cap. Imperialem §. callidis de prohib. feud. alienat. per Freder. Adeo vt neque retraditio neque sententia requiratur : quia virt⁹ directi dominij (vt Bald⁹ scribit cons. 9. nu. 1. vol. 1.) semper est in actu permanēti ex vi attractiua, & ideo non est necessaria directo domino vtilis dominij vindicatio, quia nunc non acquiritur, l. 1. §. si is qui bona. de collat. bonorū. & vtile feudi dominiū cōsolidatur & redditur formæ suę, & dicitur in pristinam causam redire potius quā de novò venirè, perinde ac si nunquā separatum fuisset. Vt eleganter multis rationibus probat Glossa Constitutionum regni Neapol. tit. 8. lib. 3. Cæterū quanquā hęc ita se habeant, & vtile dominiū, vsusfructus & similia, ipso jure ad proprietatē revertantur, eique consolidentur, nec alius actus ex parte proprietarij requiratur , non tamen potest dominus feudi aut proprietatis, absque judicio & sententia declaratoria detentorē inuitū propria authoritate dejicere, D D. in l. 2. C. de iure emphiteut. nisi manifestum sit, feudū vsumfructū aut emphiteusim, tempore successione aut alio modo finitam esse. Et hoc est quod Baldus scribit in cap. vnic. de cōt. inter dom. & fidel. col. 2. nu. 8. finito tempore, immediatè & sine aliquibus judicijs posse rem auferri detētori, quia omnis termin⁹ terminatur per suas extremitates. Alioqui si certū non sit finitum esse feudū aut vsumfructū, occupans propriâ authoritate possessionē, cadit à jure suo, DD. in l. creditores C. de pignoribus. nisi dominus feudi id faceret ex sua jurisdictione, & quia esset domi-

dominus suorũ vasallorũ. Bald. in l. 1.
3 col. 8. nu. 31. C. vnd. vi. Et † vt ad Papi-
niani respõsũ revertamur, in l. si Titio
fructus ff. de vsuf. maximã difficultatẽ
habet quod idẽ Pap. tanquã per contra-
riũ subjicit, *vsumfructum in quibusdam
casibus non proprietatis* (seu vt alias legi-
tur) *partis effectum obtinere convenit*, &
difficultatẽ auget, & facit inexplicabilẽ,
illatio ejusdẽ Papiniani, propter com-
mixtionẽ exemplorũ diversam deci-
sionẽ habentiũ, his verbis. *Vndè si fun-
di vel fructus portio petatur, & absolutio-
ne sequuta postea pars altera quæ accrevit
vendicetur, in lite quidem proprietatis iu-
dicatæ rei exceptionem obstare, in fructus
verò non obstare scribit Iulianus.* Et qua-
muis prima inspectione, locus ille Pa-
piniani spinosus, videatur, lumen ta-
men & illustrationẽ accipere potest, si
consideremus Papinianum prius per
regulã generalẽ præsupponere, quod
vsufruct⁹ ex vi interna, & secundũ pro-
priã naturã, pars dominij sit, & effectũ
proprietatis habeat, vt scilicet cessante
impedimento extrinseco proprietati
accedat, & illi tanquã pars cõjungatur.
Ac deindè subjicit velut per modera-
tionẽ, id plerumque non convenire,
quoniã circũstantia extrinseca concur-
rere potest, quę impediat consolidatio-
nẽ, atque vnionẽ vsusfructus cũ pro-
prietate. Ità vt stante hujusmodi circũ-
stantiã, nõ possit dici vsumfructũ pro-
prietatis effectum habere, propter ex-
trinsecũ impedimentũ, quo sustinetur
& confirmatur separatio. Velut si duo-
bus conjunctim legatus sit vsusfruct⁹,
repudiante altero, pars repudiata ac-
crescit vsufructuario, qui agnovit partẽ
suã. nec revoluitur aut reflectitur pars
vsusfructus deficiens ad proprietatem,
& pristinã naturã suã, propter reliquias
& impedimentũ vsusfructus, cohæren-
tis & subsistẽtis adhuc in alteri⁹ perso-
na. l. 1. §. interdũ. ff. De vsuf. acc. & tex.
hic in fine. Sed manet difficultas & per-
plexitas in constituenda ratione illa-
tionis, & invenienda causa, cur in lite
proprietatis, & non in lite vsusfructus
obstet exceptio rei judicatæ, ei qui in
partis petitione succubuit, si posteà pe-
tat alterã partẽ quæ accrevit. Quoniam
nec in lite proprietatis exceptionẽ ob-
stare debere suadet ratio illa, quod se-
cundũ judiciũ nõ instituatur super ea-
dẽ re & corpore, de quo actum fuit in
priori judicio. priore enim iudicio le-
gatari⁹ petijt partẽ suã, posteriore verò
persequitur partẽ collegatarij, ex repu-
diatione sibi accrescentem, & ideò licet
eadẽ sit causa agendi, eadẽque conditio
personarũ, tamen quià non est idẽ cor-
pus rei, non obstabit judicati prioris
exceptio: Quia † cùm quæritur an hęc 5
exceptio noceat nec nè, respiciendum
est an idem corpus sit, quantitasque ea-
dem, idemque jus, & an eadem causa
petendi, & conditio personarũ. quæ ni-
si omnia concurrant alia res est. l. cum
quæritur. cum l. seq. de except. rei judi-
catæ. Fatetur † Accursius (quem com- 6
muniter alij sequuntur) esse aliud corp⁹
rei, sed ideo dicit obstare exceptionem
rei judicatæ, quià per sequens iudicium
restringeretur quod statutũ est in prio-
ri, ea ratione, quià eadem est causa lega-
ti vnjusque partis. Sed hæc solutio Ac-
cursij jure non probatur, & aduersatur
regulæ de exceptione rei judicatæ tra-

Digitized by Google

ditæ, quæ non impedit secundi judicij propositionem, si alia res sit seu corpus de quo agitur, etiamsi eadem sit causa petendi, eademq; conditio personarũ. d.l. cùm quæritur cum duabus seq. Baldus itaque derelictâ Accursij & sequacium sententiâ eam rationẽ prodidit, quod in proprietatis judicio, absolutoria prioris judicij, peremit & sustulit partem in judicium deductam, sic vt priore parte sublata per sententiam, jus accrescendi non inueniat fundamentũ relicti vel partis, cui alteram partem repudiatã adijciat. Sed hæc Baldi interpretatio non est melior superiori illa quam attulit Accursius, quoniam per setentiam non perdit is qui succubuit partem suam, neque sententia impedit jus accrescendi, neque tollit aut novat ipso jure priorẽ causam, sed ea manẽte in suo statu, inducit extrinsecus rei judicatæ exceptionẽ, quia iterata actio, & pristina causa deducta in judiciũ, sistitur & eliditur nè possit progressum habere, Tot. tit. de. excep. rei judic. per quod non impeditur jus accrescendi si collegatarius deficiat, qui aut spreverit legatum, aut viuo testatore decesserit. §. si eadem res. instit. de legat. Et quod non impediatur jus accrescendi, nec præscindatur fundamentum ejus per sententiã (vt Baldus voluit) manifestũ est ex verbis Papiniani, admittentis & præsupponẽtis, per jus accrescendi portionẽ alterã postea priori accreuisse & accessisse. Quoniam ponit Papinianus partem alterã quæ accrevit vendicari, & deindè pro ratione decidendi adijcit, portionẽ fundi velut alluvionem portioni accrescere. Verissimũ itaque est, quamuis alij nõ animadverterint, ideò in lite proprietatis exceptionẽ rei judicatæ obstare, quoniã concurrunt omnia ad constituendã hanc exceptionẽ necessaria, quippe eadẽ conditio personarũ, eadẽ causa agendi, idem rei corp⁹. d.l. cùm quæritur cum seqq. Quod † 7 postremũ quià verã decisionẽ & explicationẽ hujus loci continet, explicandũ & demonstrandũ est latius, ad convincendũ evidentius errorẽ inueteratũ, in interpretatione ejus quod à Papiniano responsum est, ab omnibus commissum. Et res manifesta evadet, si consideremus Papinianũ loqui de eadẽ re duobus conjunctim legata, in qua si ambo ad legatũ perveniant, scinditur inter eos legatũ: si alter deficiat, quià aut sprevit legatum, aut viuo testatore decessit, totum ad collegatarium pertinet d. §. si eadem res. Inst. de legat. perindè ac si illi soli ab initio totum relictum fuisset, propter potentiã juris accrescendi seu nõ decrescendi, quo portio repudiata, cohæret, seu connexa est portioni agnitæ, idemque corpus ex vtraque constituitur. De quo quidẽ jure accrescendi seu non decrescendi, inter legatarios quibus conjunctim eadẽ res legata est Papinianum agere verba ejus testantur, dùm ità ait *vnde si fundi vel fructus portio petatur*, quę conjunctionẽ & communionẽ significant. & rursus in verbis. *Et absolutione secuta posteà pars altera quæ accrevit vendicetur.* In quibus apertè agit de jure accrescendi, ex cujus potentia portio repudiata auget portionem agnitã, l. facto §. Iulian⁹ 1. de vulg. & pup. substit. Ità vt vnum vtriusque sit corpus, & ex eadem atque ante-

antecedenti causa acquisitum, l. vnica. C. quando nō petentium part. & portio accrescens eadem res sit, & inseparabiliter adhæreat portioni priori cui accrescit, vt subijcit Papinianus. Eodē modo quo alluvio quæ sequitur fundū cui accedit, eumque auget, eademque res & idem corpus cum eo est. Adeò vt nulla possit esse dubitatio, quin de eadem re agatur in vtroque judicio, licèt Accursius & alij, vim juris accrescendi, sensumque & rationem Papiniani parum perpendentes, aliter senserint. Nec dubitatur quin juri accrescendi locus sit legatario, qui in partis suæ petitionē succubuit, sed posteà petenti alteram partem, obstare prioris judicati exceptionem, propter cohærentiam & identitatem, seu conjunctionem partium, quatenus agitur de proprietate. Nam in vsufructu non est partium conjunctio, neque pars accrescens vnum corpus cum altera parte constituit. Quandoquidem vsusfructus est personalis, ideoque pars quæ accrescit, non parti alteræ, sed personæ vsusfructuarij accedit & conjungitur, & consequenter, est alia res seu jus quam de quo in priore judicio actum est. Ob quod non obstat exceptio judicati, ei qui succubuit in petitione partis vsusfructus, si postea petat partem accrescentem, quoniam diversitas rerum ostendit non omnia concurrere, quæ ad inducendā exceptionē judicati sunt necessaria. d. l. cùm quæritur cum seqq. Eaque est genuina sententia Papiniani regulis juris consentanea, & cuj[9] ratio & explicatio tota dependet ex considerata identitate & diversitate rerum in judicium deductarum, nec non potentia juris accrescendi, ac personalitate vsusfructus, quę non animadversę infinitas fluctuationes excitaverunt, & variè torserunt interpretum ingenia.

SVMMARIA.

1\. *Ius accrescendi confusè ab interpretibus tractatum confutatâ eorum opinione qui id ex lege 12. tab. putant descendere.*
2\. *Ius accrescendi varijs ex causis induci, reiectâ Lorioti & Corasij sententiâ. & 3.4.12.*
5\. *Ius accrescendi alluvionis instar se habere.*
6\. *Ius accrescendi à iure non decrescendi an & quomodo differat. & 7.8.9.10 11.*
9\. *Iure non decrescendi acquisitum absque onere penes acquirentem manet.*
13\. *Ius accrescendi quâ ratione in hereditatibus sit introductum, reprobatâ Accursij Iasonis Baldi Decij Alciati & aliorum sententiâ. & 14 15.*
15\. *Ius succedendi indivisibilis vniversitas est.*
16\. *Ius accrescendi cur non æquè in legatis atque in hereditatibus obtineat.*
17\. *Vniversitatis considerationem singularem sepè effectum producere. & 18.19.20.21.*
18\. *Grege vel peculio legato, non licet res quasdam arripere quasdam repudiare, & fructus à die mortis cedunt.*
22\. *Ius accrescendi quando & quâ ratione locum habeat in legatis & fideicommissis.*

Digitized by Google

23. *Coniunctorum triplex distinctio. & 24.25.26.*
27. *Coniunctio legalis quæ dicatur.*
28. *Coniuncti re & verbis in iure accrescendi cæteris sunt potiores.*
29. *Coniuncti verbis tantum re coniunctis sunt potiores.*
30. *Coniunctio verbalis an etiam in vsufructu ius accrescendi inducat.*
31. *Coniunctos re & verbis partes ab initio non facere reiectâ Carioti sententiâ. & 32.33.*
32. *L. planè §. si coniunctim explicata.*
33. *L. cum fundus de cond. & demonst. interpretata.*

CAPVT DECIMVM-QVARTVM.

1 MVlta † de jure accrescendi libris nostris continentur, ejusque explicationem pleno stilo tractarunt interpretes, in l. vnica C. quandò non petent. partes. in l. testamento C. de impub. & aliis substit. Sed tanta confusione vt etiamsi diligentissimè omnes evolueris, certam tamen rationem ac sententiam consequi nequeas, Accur. Bart. & alij in l. Celsus in fine de leg. 2. & in l. servus ff. de acqui. hæred. Multi quos novissimè sequitur Iohannes Corrasius, in d. l. testamento C. de impub. & alijs subst. existimant jus accrescendi lege 12. tabularum introductū esse, ex eo quod IC. respondit, in l. Celsus §. finali. ff. de legatis 2. filium hæredem, cui pars ejus à quo legatū est accrescit, non præstare legatum quod jure antiquo, id est lege 12. tab. introducente (vt ipsi putāt) jure accrescendi capit. sed falluntur. IC. enim juris antiqui mentionem facit, non ad significandam originem juris accrescendi ex lege 12. tab. descendere, sed ad demonstrandam rationem & causam quarè filius portionem accrescentem vel potius non decrescentē habeat, sine onere quod cohæredi erat injunctum. Et per jus antiquum significat nō legis alicujus dispositionem, sed causam succedendi, & pristinum titulum, in vim cujus filius totam hæreditatem velut ab initio sibi acquisitā retinet & conservat, nullo cohærede concurrente, aut portionem petente. sic quod filius neque ex capite cohæredis abstinentis vel repudiantis, neque ex novâ causâ, neque per accessionem portionem hæredis acquirat, quo casu onus agnoscere oporteret, sed illam jure retineat, ex antiqua & priore causa, ex qua ab initio successit. Prætereà † satis manifestum est, jus accrescendi non 2
solum antiqua lege, sed ex varijs causis induci, plerumque ex legis authoritate, plerumque ex conjunctionis & vnionis potestate, plerumque ex natura rerum, plerumque etiam (& vt plurimum) ex voluntate & intentione disponentium. Vndè † sequitur dubiam 3
esse definitionem juris accrescendi quā Petrus Loriotus prodidit, in tractatu de disjunctis & conjunctis, asserens jus accrescendi esse quasi substitutionem quandam à lege introductā. Secundò manife-

4 † manifeſtum eſt aberrare Coraſium,
in d.l.teſtamento in p. dùm ità ſcribit,
jus accreſcendi eſſe legis proviſionem.
licet enim leges jus accreſcendi admit-
tant, cauſa tamen immediata juris ac-
creſcendi non ſemper ſtat in legis pro-
viſione,ſed in poteſtate conjunctionis,
& rerum ipſarum natura,vel in volun-
tate diſponentium, & ſignificatione
verborum quibus diſpoſitio concepta
5 eſt. Et proindè † in deſcribendo & de-
finiendo jurè accreſcendi,potius gene-
raliter dicendum eſt, quod portio defi-
cientium vel omittentium, agnitæ &
acquiſitæ portioni accedit, ad inſtar al-
luvionis, quotiens vel rerum natura,
vel verborum ſignificatio, vel conjun-
ctionis ratio, aut diſponentium inten-
tio,tendit ad inducendam vel conſer-
vandam hujuſmodi portionis conjun-
6 ctionem & conſolidationem. Et † ap-
pellatione juris accreſcendi etiam jus
non decreſcendi I C. contineri volue-
runt.l.Celſus §. vlt. & l. & ſcriptura ff.
de cond.& demonſt. Iuſtinianus verò
jus accreſcendi ſeparavit à jure non de-
creſcendi, voluitque ea diverſa eſſe, &
aliud cenſeri jus accreſcendi,aliud verò
jus non decreſcendi, l. vnica §. vbi
autem C.de Caducis tollendis.propter
inſignia quædam eorum diſcrimina.
7 Quoniam † in jure accreſcendi partes
fiunt ab initio,etiam antequam ſingu-
li quod ſuum eſt petierint.veluti ſi plu-
res hæredes ſint inſtituti,aut ab inteſta-
to vocati, ſingulis ipſo jurè ſua portio
defertur, nec poteſt quiſquam ab ini-
tio,etiam antequam adierint plus quã
ſuam portionem petere, aut in judiciũ
deducere,l.ſi prætor ff.de judicijs. Si
verò aliquis cohæredum poſteà portio-
nem ſuam omittat,vel repudiet, ea per
jus accreſcendi vnitur conjungiturque
ſeu conſolidatur aliorum portionibus,
d. l. vnica §. vbi autem & l. vnica C.
quandò non pet.partes. Idem eſt in le-
gato vel fideicommiſſo ad quod plures
vocantur, ſingulis etiam non petenti-
bus,ab initio pars ſua acquiritur,ex po-
tentia juris,l.a Titio. ff. de furtis. ſed ſi
poſtea quis eorum nolit acquirere, vel
repudiet partem ſuam,ea per jus accre-
ſcendi devoluitur ad eos qui partem
ſuam agnoverint.d.l. vnica §.vbi autẽ.
Diverſum † eſt in jure non decreſcen- 8
di,quoniam in eo non fiunt partes ab
initio,ſed demum per concurſum, &
cum omnes partem ſuam petunt:Nam
ante cõcurſum quilibet totum habet,
d.l.vnic §.ſi vero non omnes C.de ca-
du. toll. verbi gratia ſi vnum tantùm
quis ex ſemiſſe hæredem ſcripſerit, tot-
as in ſemiſſe erit,& ſolus ſuccedit in to-
tam hæreditatem,alijs non concurren-
tibus.l.1.§.in fundo. ff. de hæred. in-
ſtit.Item ſi quis duos hæredes inſtitue-
rit, & alter eorum ſit inhabilis vel in-
capax,aut ante teſtatorem mortuus, al-
ter ſolus habebit totam hæreditatẽ per
jus non decreſcendi,hoc eſt quià nemo
alius concurrit vel poteſt concurrere
qui partem faciat.Quod idem eſt in le-
gatis,quoniam ſi collegatarius ſit inha-
bilis, vel ante teſtatorem defunctus,al-
ter retinet legatum ſuum in ſolidum,
ex prima ſua acquiſitione & jure anti-
quo.d. l. Celſus.in f. Quoniam ab ini-
tio nulla partium diſtinctio eſt facta, &
poſteà ob deficientem concurſum col-
legatarij non minuitur legatum acqui-

Digitized by Google

9 ſitum. d. l. vnic. § ſi vero. Et † hac ratione contingit, quod portio ità deficiens retineatur ſine onere quod collegatario injunctum erat, d. l. vnica §. ſin autem. Quoniam portio illa agnitæ portioni ſemper adhæſit, & ab initio agnoſcenti legatum acquiſita fuit. adeò quod nunquam, etiam in potentia propinqua ad collegatarium tranſierit. Quod ſecus eſt in jure accreſcendi, quo partes ab initio fiunt, etiam ante apprehenſionem vel petitionem, ſic vt portio collegatario delata, poſteà revertens jure accreſcendi ad portionem agnitam, videatur quodãmodò devolui, & obtingere à perſona collegatarij repudiantis, & proindè meritò ſecum trahit onus illi iniunctum, quamuis ipſo jure accreſcat, neque nova acquiſitio aut aditio ſit neceſſaria. l. ſi Titio §.
10 fin. ff. de Vſufr. In eo † quoque eſt differentia juris accreſcendi, quod jus tranſmiſſionis impediat jus accreſcendi, non etiam jus non decreſcendi, quoniam jus non decreſcendi plus roboris & firmitatis habet, propterea quod vni ab initio totum acquiratur, & quod nõ niſi per concurſum partes fiant. Rur-
11 ſum † jus non decreſcendi locũ habet inter eos qui re tantùm conjunguntur, quos Iuſtinianus diſtinctos vocat, d. l. vnica. §. ſi verò non omnes. inter quos ceſſat jus accreſcendi, niſi agatur de hę-
12 reditate & ſucceſſione. Beneficiũ † autem atque vſus juris accreſcendi ſeu nõ decreſcendi patet latiſſimè, ac locum habet in multis rebus ac diſpoſitionibus. In omnibus enim ſucceſſionibus viget, ſivè jure civili, ſivè jure Prętorio, ſive ex teſtamento ſivè ab inteſtato deferantur. l. vnica §. his ita. C. de cadu. tollend. §. non autem inſt. de hæred. inſtit. l. 2. §. fin. de bonor. poſſ. & l. cum duobus in p. ff. de bon poſſ. contra tab. l. hæc ſcriptura §. fin. de condic. & demonſt. l. 1. §. ſi ex fundo ff. de her. inſt. l. qui duobus §. fin. ff. de acquir. her. inter heredes enim legitimos, id eſt eos qui ab inteſtato ſuccedunt, locus eſt juri accreſcendi, & in teſtamentis ſivè in ſcriptis ſivè ſine ſcriptis celebratis, quin etiam in codicillis & omni vltimo elogio obſervatur. d. l. vnica §. hæc autem C. de caducis tollendis. Vnde etiam obtinet in mortis cauſa capione. l. Thais §. Stichum. ff. de fideicom. libert. Bart. Caſt. & Alex. in l. ſi mihi & Titio. ff. de verb. ob. Item in donatione cauſa mortis. d. §. hæc autem, & ibi Bart. Item in vſufructu pluribus legato vel conſtituto, l. 1. ff. de vſuf. accreſc. Caſt. volum. 2. Cons. 3. Rurſus in aſſignatione libertorum l. vtrum ff. de aſſig. libert. Item in feudo quod quidem à Principe nõ minori conceſſum eſt. Alexander in d. l. vnica C. quandò non pet. partes & Cons. 205. volum. 2 Etiam poſt diviſionem inter fratres factam Bald. in additione ad Specul. §. 6. verſ. jus accreſcendi. quamuis ſit conceſſa duobus, cũ clauſula, vt poſt mortem revertatur ad dominũ. Specu. d. §. 6. vers 69. Salicet. in l. 2. C. de jure emphi. Alexander d. l ſi mihi & Titio. Quod obtinet etiam in emphiteuſi, quæ ex ſtipulatione per patrem pro ipſo & filijs facta, filijs prodeſt. Bart. in l. mortis cauſa ff. De donat. cauſa mortis. Viget etiam jus accreſcẽdi in donatione inter vivos. Bal. in l. ſi qua C. ad. SC. Tertull. Item in juriſ-

jurisdictione ordinaria non etiam delegata. Bald. in l. vnica. C. quandò non pet. par. Item in jure Patronatus ecclesiæ inter patronos. gloſ. in c. cum ſecũdum de jure patronatus. Item in emptione & venditione, alijſque contractibus vltro citroque obligatorijs. l. fund⁹ ille ff. de cont. empt. Et tam potens eſt jus accreſcendi ſeu non decreſcendi, vt ſubmoveat edictum ſucceſſoriũ Alex. in d. l. vnica. C. quando non pet. partes. licet impotentius ſit jure ſubſtitutionis. Bald. in l. vlt. de juſt. & jure. Sed †
13 in conſtituenda ratione cur jus accreſcendi & non decreſcendi introductũ ſit, variant interpretes. Accurſius. in l. ſervus ff. de acqui. hær. & in d. l. Celſus. quem ſequuntur Odofredus in d. l. vnic. C quãdò nõ pet. partes. & Bartol⁹. in d. l. re conjuncti nu. 59. eam rationẽ attulit, nè contingeret quempiam pro parte teſtatum, pro parte inteſtatũ decedere. l. jus noſtrum. de reg. juris. Sed Iaſon in d. l. vnic. C. quando non pet. partes. Accurſij rationem imperfectã arguit, ob id quod jus accreſcendi locũ habeat, ſiuè ex teſtamento ſiuè ab inteſtato, ſiuè jure Civili, ſiuè Prætorio, ſivè ſtatuto, ſivè alio quopiam modo ſuccedatur, l. ſi duobus ff. de bon. poſſeſ. cont. tab. l. 1. C. quandò non per. partes. ſivè ex contractu vel alia diſpoſitione quid deferatur, l. fundus ille ff. de cont. empt. dummodò id fiat eodẽ jure & non diverſo. l. ſi cum patrono ff. de bon poſſeſſ. Et licet Decius Accurſij conetur defendere ſententiam, eâ ratione, quod venientes ab inteſtato videantur vocati ex tacita voluntate defuncti, l. ſi quis & l. conficiuntur. de jure codicillorum. Alciatus tamen, Paradox. lib. 4. cap. 8. negat regulam quæ de teſtamentis loquitur, produci poſſe ad cauſam inteſtati; Nam alioqui quælibet diſpoſitio de teſtamentis loquens, ad inteſtatos traheretur. quod nimis eſt novum & cum abſurditate conjunctũ; propter naturalem pugnam quę eſt inter teſtatos & inteſtatos, quę non patitur conjunctionem repugnantiũ qualitatum in eodem ſubjecto. Alij itaque rationem conſtituunt in conjunctione legati, quæ cadit inter venientes ab inteſtato. Ideoque jus accreſcendi locũ habet vt putant. vel propter dictam regulam nè pro parte teſtatus pro parte inteſtatus quis moriatur. vel propter conjunctionem legalem. Sec hanc cõjunctionis legalis rationem improbat Franciſcus Ripa. in d. l. vnic. C. quandò nõ pet. part. propterea quod in legatis, legalis conjunctio non inducat jus accreſcendi. l & Proculo de legat. 2. Tertiò itaque Alciatus, d. c. 8. & Iohannes Coraſius, in l. teſtamento. C. de impub. & alijs ſubſtit. veram rationem arbitrantur in eo conſiſtere, quod abſurdum ſit partem hæreditatis amplecti, partem repudiare, l. 1. & 2. ff. de acquir. hęred. l. vnic. C. de caduc. tollendis. Sed hæc Alciati & Coraſij ratio nimis ſpecialis eſt, neque in contractibus, neque in legatis operatur. & præterea rẽ incertam relinquit, & explicatione indiget, cur non liceat portionem aliam quidem arripere, aliam vero repudiare. Quartò itaque Decius in d. l. vnica. C. quandò non pet partes. eam rationem tradit, quod hæres reprę ſentet perſonã defuncti, quodquè fieri non poſſit, vt

pro parte repręſentetur, & pro parte nō repręſentetur defunctus; quod fieret ſi jus accreſcendi ceſſaret. ſed hæc ratio æquè incerta eſt vt ſuperiores, nec omnibus diſpoſitionibus convenit. & prætereà etiam ceſſante jure accreſcendi, fieret repręſentatio in totum, cùm ille ad quem portio repudiata tranſiret, ex ſucceſſorio edicto pro illa parte repræſentaret defunctum. l. ſi adultam. C. de hæredit. action. Quinto Baldus, in d. l. vni. §. in primo colum. ſ. C. de caduc. toll. in conjunctione ſeu vnione cauſam juris accreſcendi conſtituit. Sed Baldi ratio nimium reſtricta eſt, cùm etiam inter diſiunctos, in hæreditatib' jus accreſcendi vigeat, prout etiam jus non decreſcendi in legatis locum habet, inter re tantum conjunctos, qui diſiuncti vocantur. Sexta ratio eſt Angeli Aretini in d. l. 1. de acquiren. hæreditate. nè vna eademque hæreditas diverſo jure cenſeatur. Quod incertitudinem habet, & ijſdem vitijs laborat quibus aliorum interpp. rationes. Noviſſimè omiſſis omnibus alijs, poſt Hieronimū Canguolam Hippolitus Riminaldus, d. l. vnica C. quandò nō pet. partes. novam proponit, ſelectam (vt ipſe ait) ex verbis Bartoli. Quærit (inquit) Bartol', cur aditio partis trahit ad ſe totum, repudiatio ſecùs. Et reſpondet, id quod eſt aliquid, poteſt augmentum recipere, quod verò nihil eſt ſecus. ſed adire hæreditatem pro parte eſt aliquid acquirere, ponitque aliquid in perſona acquirentis, ideoque trahit ad ſe totū. Quæ (vt ait Hippolitus) vera eſt ratio juris accreſcendi. Sed errat, nec rem vti
14 oportet explicat. Vt igitur † veritatem rei cognoſcamus, conſiderandum eſt jus accreſcendi non ex vna, ſed ex diverſis cauſis procedere, pro diverſitate rerum, & diſpoſitionum, in quibus admittitur. In legatis enim, & alijs diſpoſitionibus, vel ex conjunctione, vel ex voluntate diſponentium inducitur. In hæreditatibus verò & ſucceſſionibus, ex potentia juris vniverſalis, quam habet ſucceſſio hæreditaria, ſivè ex teſtamēto, ſivè ab inteſtato deferatur: hæreditas enim complectitur vniverſum jus defuncti, & non commoda tantùm, ſed & onera continet, l. nihil aliud de verb. ſignif. eſtque nomen juris, ſignificans vniverſitatem incorpoream, quæ vna compagine continetur & conſiſtit: ex ſimilibus tamen non admittit diverſas qualitates: Nam quemadmodum in ædibus, vel alia vniverſitate corporum, ſeparatis corporibus ex quibus ædes cōſtant, vniverſitas ædium intelligi non poteſt, l. eum qui ædes ff. de vſucap. Ità in vniverſitate incorporea, partiū ſeparatio, aut difformitas cauſarū, rumpit & diſſoluit compaginē & conſiderationē totius vniverſitatis: cujus ſubſtantia atque integritas non recipit neque admittit acceptionem vel conſiderationē partium ex diverſis cauſis. Ob quod meritò non poteſt quis pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus decedere, hoc eſt prò parte hæredem habere ex teſtamento, pro parte ab inteſtato: Quia † 15
indiviſibile jus quoad onera & commoda divideretur, & ejuſdem rei vniverſitas diverſo jure cenſeretur: quod vnitati & integritati vniverſitatis eſt contrarium. Neque obſtat quod plures hæredes inſtitui poſſunt, & ſinguli partes

tes hæreditatis assequi, tot. tit. ff. si pars hæred. pet. quià illi omnes tanquam vna persona vniversum jus defuncti amplectuntur vniformiter, l. cui fundus in f. ff. de condic. & demonst. eo quod in qualitate, & simili jure conveniunt: exemplo ejus quod scribit Aristoteles, omnes particulares homines esse vnius loco: quià omnes qualitates humanæ naturæ, tanquam proximo & immediato accidenti conveniunt. Eodem enim modo, pluribus succedentibus vniformiter ab intestato vel ex testamẽto, neque ipsum jus scinditur, neq; pars hæreditatis acquiritur, pars verò repudiatur: Quoniam tota hæreditas, manente cõpagine & integritate vniversitatis, nõ vadit ad personas diversissimo & toto genere succedendi discreto separatas, sed ad eas quæ similitudinem habent, eodem jure censentur, & eandẽ causam succedendi habent. Quod sec⁹ est si vnus ab intestato vel ex testamẽto partem hæreditatis amplectatur, partem verò quam potest acquirere repudiet, l. 1. & 2. ff. De acqui hæred. vel si vnus partem ex testamento, alter ab intestato velit accipere. hic enim vniversitatis separatio, & causarum naturalis repugnantia, dissoluit compaginem vniversitatis, ejusque substantiæ & integritati est contraria: ideoque naturali ratione non admittitur. maximè quià is qui tale quid attentat, repugnantiam admittit, ac propriȩ intentioni est contrarius; agit enim de acquisitione hæreditatis id est vniversitatis, quæ causarum seu qualitatum difformitatem & separationem partium refugit, tanquã repugnantem naturæ atque integritati totius. d. l. eum qui ædes. Quæ vera est ratio & explicatio omnium quæ ab interpp. traduntur, de parte hæreditatis repudianda & amplectenda, de naturali pugnâ testati & intestati, de repræsentando defunctum pro parte & pro parte non, de non admittendo concursu diversarum qualitatum in eodem subjecto, Et indè pendet vera ratio, quarè jus accrescendi locum habeat in hæreditatibus, etiam in disiunctis & omninò separatis. l. hȩredes sine partibus & l. liber homo. ff. de acqui. hæreditate. Quod secus est in legatis l. vnic. §. 1. C. de cadu. tollend. Hinc † quoque intel- 16
ligitur, quarè portio hæreditatis deficiens, per jus accrescendi deferatur inuito cohæredi. d. l. vnica §. is itaque. De caud. toll. ità quod non possit partem agnitam retinere, & partem deficientẽ in persona cohæredis derelinquere. Quod secus est in legatis, in quibus invitis per jus accrescendi nõ acquiritur, d l. vnica. §. vbi autem. quià in legatis est singularum rerum non vniversitatis consideratio, cujus substantia conjũctionem quandam, & compaginem partium seu subiectorum requirit. Ex eadem causâ fit, quod in legatis & fideicommissis, non etiam in hæreditatibus, prohibere possit testator nè juri accrescendi sit locus, Bart. in d. l. vnica. C. quan. non pet. partes. l. si quis ità. ff. de hæred. instit. quià divideretur juris vniversalis vnitas, & conjunctio. Nec † 17
desunt aliarum vniversitatum exempla, in quibus elucescit vis illa & connexitas juris vniversalis: veluti in grege, in armento, in peculio legato, nam grege vel peculio legato, non licet res

O o 4

Digitized by Google

quasdam arripere, quasdam aspernari, quià non plura sed vnum est legatum,
18 l. grege legato ff de legat. 2. Et licet † legatorum fructus ad legatarium regulariter non pertineāt antè moram hæredis, l. 1. & 2. C. de fruct. legatorum. fructus tamen vniversitatis legatæ, ex die mortis testatoris (quamuis in nulla mora sit) ad legatarium pertinent, vt augmentum & pars rei legatæ, l. grege de legat. 1. l. denique de peculio legato. quomodò etiam vsufructu omnium bonorum relicto, fructus anteà percepti, & pensiones atq; vsuræ decursæ debentur, licet in particulari legato aliud servetur, l. vxori ff. de vsuf. legato. Item relicto omnium bonorum vsufructu, si ex illis domus perierit, in area nihilominus tenebitur vsusfructus, cùm è cōtrario in vsufructu singularum rerum sublata domo vsusfructus etiam in area depereat. l. vniversorum bonorum ff.
19 de vsufructu. Rursus † si ex mille jugeribus flumen ducenta abstulerit, & posteà ducenta evincantur, duplæ stipulatio pro parte quinta, non pro quarta præstabitur. & si totus fundus quē flumen diminuerat evictus sit, non diminuetur evictionis obligatio. l. ex nulla de evictionibus. quia evicto toto fundo, integritas totius in consideratione est, nec aliqua habetur ratio partium.
20 Et † quod ad hæreditatis vniversitatē ejusq; potentiam attinet, illud adijciemus, indè contingere, quod licet alien⁹ servus à nobis bona fide possessus nobis acquirat §. 1. & 2. inst. per quas personas vobis acquiritur. per servum tamen hæreditarium, quamuis bona fide possessum, non possumus acquirere id quod hæreditatis est, aut ex re hæreditaria acquiritur, l. 1. §. veteres ... de acquir. possess. quià compago vniversitatis, ad se trahit & includit tanquam partem quidquid est hæreditatis, aut quidquid ex re hæreditaria nascitur aut provenit. Ità vt vis interna & inseparabilis rerum connexio impediat, quo minus servus acquirere possit ei à quo bona fide possidetur. Ex † eodem fonte est, 21
quod qui potest totam hæreditatē acquirere, non possit partem adire atque amplecti, partem verò derelinquere. cum alijs sexcentis similibus quæ passim sunt obuia, & explicari atque intelligi possunt, ex hac juris vniversalis consideratione atque potentia, nec nō vniversitatis & partium distinctione. Et hæc de ratione juris accrescendi in hæreditatibus sufficiant. In † legatis ve- 22
rò & fideicommissis jus accrescendi inducitur ex voluntate disponentiū, quæ ex verborum significatione, & conjūctione rerum vel personarum intelligitur. Conjuncti autem dicuntur qui eodem sermone vel alias ità in vnum corpus rediguntur, vt vnius loco habeantur, & est conjunctio, rerum ac personarum quædam connexio & vnitas. At † coniunctorum triplex est consi- 23
deratio, quidam enim re tantùm, quidā verbis tantum, alij re & verbis conjunguntur. Re tantùm conjunctos appellamus, quibus separatim eadem res legatur. Et hi disiuncti à Iustiniano vocantur, & non nisi concursu partes faciunt, quasi ab initio solidum singulis sit relictum. d. l. inde Neratius. Nec † 24
dici potest rem quæ primùm vni legata est, si legetur secundo, videri adempttam

ram à primo.l. ficut. ff. de adi. legatis. Et ità concursu posterioris non tantū minui sed prorsus tolli prioris legatū; sic enim interpretamur vt vtrumque legatum subsistat,& non nisi per concursum in parte minuatur,l.si alij ff.de vsufr. legato. modo secundo sub commemoratione prioris ademptiva non sit relictum,aut aliter contrarium evidenter appareat. Alciat. in d. l. triplici.

25 Alij † sunt conjuncti verbis tantum non etiam re, vt cum testator vna oratione & clausula, factis portionibus, pluribus eandem rem relinquit, veluti Titio & Seio lego fundum æquis partibus; vel cum sit cōjunctio verbo collectivo,vt lego libertis meis vel fratribus,l.interdum ff.de hæredib⁹ instituendis l.qui quartam ad f. ff. de legat.1.

26 Tertia † species est eorum qui re & verbis conjunguntur, id est quibus eadem conversione verborum eadem res legatur, vt Titio & Mevio fundum lego d.l. re conjuncti. & ibi Bartolus. & d.l.si eadem res. Et hæ tres species conjunctorum à I C. proponuntur in d.l. re conjuncti, & d. l. triplici.quamuis Iustinianus dupliciter rem definiat, & conjunctos appellet, qui vel verbis tātùm,vel re & verbis conjunguntur,ceteros disiunctos appellans.d.l. vnic. §. his ità defunctis.

27 Est † denique conjunctio legalis, quæ ex communione rei inducitur,veluti si communi servo aliquid legetur.Sed hec conjunctio debilior est cæteris,quià nec jus accrescendi nec jus non decrescendi inducit, l. & Proculo.ff.de legat. 2. nisi agatur de vsufructu,qui & constitutus & posteà amissus nihilominus jus accrescendi admittit.l.1.§.interdum ff. eod. Ideoq; si communi servo vsusfructus sit relictus,& vtrique domino acquisitus,altero repudiante, vel amittente vsumfructum,alter totum habebit l.1.§.deniq; ff.eod. Et si communi servo, & separatim Titio vsusfructus legatus sit, amissus ab altero ex socijs, non ad Titium sed ad solum socium pertinebit, quasi solum conjunctum. d. l. 1. §.idem ait.

In † alijs conjunctionibus de quibus 28 suprà dictum est,quæri solet an jus accrescendi inducant, & quæ conjunctio alia sit potior. & receptum est,conjunctos re & verbis propter duplicem vinculi potentiam cæteris præferri d. l. re conjuncti.& l.hujusmodi §. quibus ità de leg. 1. Sed † inter eos qui re aut ver- 29 bis tantùm conjunguntur quæstio est vter alteri præferatur: Et licet multæ sint sententiæ,verius tamen videtur eū qui verbis tantùm est conjunctus, præferri re conjuncto. Quià verbis conjūcti propriè conjunguntur, & propter vnitatem sermonis ejusdem loco habentur.Coras. in d. l. testamento. Re conjuncti,disiuncti vocantur,d.l.1.§.si eidem.vers. disiunctim. Ideoq; portio ejus qui re coniunctus est deficiens etiam verbis conjuncto accrescit d. l. 1. §.si verò quid.quamuis ej⁹ portio deficiens re conjuncto nūquam accrescat, l. hæredes sine partibus ff. de hæred. instit.nisi extrinsecus appareat testatorem ità voluisse, aut re conjunctū magis fuisse dilectum l.nemo fundi partē ff. de legat. 2. Præterea † verbalis con- 30 junctionis potentiam plerique nō admittunt in vsufructu, Loriot. in tractatu de conjunctis. & disiunctis Tex. 33.

Digitized by Google

asserentes inter conjunctos verbis tantùm in vsufructu juri accrescendi locũ non esse, l. fin. §. si alias. & l. si duobus hæredibus, & l. inde Neratius. ff. eo Quia cùm quilibet suas partes separatas habet, pars deficiens vna cum persona deficit §. finitur Inst. de vsuf. & d. l. re conjuncti. Sed alij cõtra sentiunt. Glos. Bart. & alij in d. l. triplici. & in d. l. hujusmodi. . quibus. quorum sententia est receptior: Quià si in alijs rebus verbalis conjunctio jus accrescendi habet, ratio non occurrit cur eam potestatẽ amittere debeat in vsufructu, in quo magis laxata ampliataque est juris accrescendi natura, quam in vllo alio articulo. Nec mutat quod dicitur in d. l. 1. §. interdum. si duobus hæredibus institutis, deducto vsufructu proprietas legetur, jus accrescendi hæredes non habere, secundum Iuliani responsum, in d. l. fin. Non enim agitur in illo responso de potestate conjunctionis realis aut verbalis (vt alij putaverunt) sed de successione hæreditaria, & virtute juris vniversalis. Sed quanquam Iuliani responsum nõ vrgeat, in d. l. finali. arbitror tamen communem sententiam absolutè simpliciterque in vsufructu non subsistere. quoniam licet verbalis conjunctio inducat jus accrescendi in vsufructu, ab initio & ante partium divisionem, post partes tamen semel acquisitas, verbalis conjunctio ad inducendum jus accrescendi nõ valet in vsufructu: quoniam cùm quilibet suam partem separatam habet, non solum ex dispositione legis, & virtute verbalis conjunctionis, verumetiam agnitione & divisione ac separatione partium, verbalis conjunctio in totũ evanuit, nullæque supersunt illius reliquiæ quæ valere possunt ad inducendũ jus accrescendi. Ideoque portio quæsita cũ persona deficit, d §. finitur. Quod aliter se habet in reali coniunctione vel mixta, in vim cuius vnicuique tot⁹ vsusfructus ab initio acquiritur, & non nisi concursu partes faciunt, & concurrendo non dividunt nec scindunt ipso jure jus personale, in solidum vnicuiq; acquisitum, sed duntaxat emolumentum & perceptionem, acquiritque vnusquisque tantum quantum ratio juris permittit, arg. l. si servus communis Titij de stip. servorum. manentibus reliquijs solidi vsusfructus vnicuique acquisiti ab initio; quæ efficiunt vt cùm primum alter non inuenit alterum qui sibi concurrat, solus vtatur in totum d. l. 1. §, interdum ff. eo. & quamdiu vel vnus vtitur vsusfructus dicatur in suo statu manere. d. l. 1. §. ibidem ait ff. eo Ità vt in effectu ambulare quodammodò dicatur vsusfructus de vno ad aliũ, propter remanentes in vnoquoque reliquias totius juris, ex vnitate rei ab initio inducti. Eaque est vera ratio quarè post quęsitas portiones in vsufructu jus accrescendi admittatur, ex potestate realis coniunctionis. Et hoc casu duntaxat locum habet ratio Celsi, dicentis toties jus accrescẽdi esse, scilicet post quęsitas portiones, quotiens à duobus qui in solidum habuerunt concursu divisus est. d. l. inde Neratius. Vlpianus enim Neratij & Celsi sententiam refert in consequentiam & ad declarationem præcedentis articuli, quo dictum fuit, constitutum & posteà amissum vsumfructum

fructum

fructum nihilominus jus accrescendi admittere. Qua consideratio & observatio aperit genuinam sententiam responsorũ, quæ alioqui interpretationũ tenebris obscurata, nec sensum congruum, nec idoneam significationem habere videtur. Prædictis † adijciendũ
31 est, quod quamuis vis coniunctionis verbalis aut realis, per se spectatis singulis satis nota sit, cum simplicia certã propriamque naturam habeant, in commixtione tamen & confusione vtriusquè coniunctionis, id est quoties agitur de re & verbis simul conjunctis, sæpè dubitatur de effectu, an videlicet inter conjunctos re & verbis ab initio partes fiant, an demũ per concursum, id est an mixta coniunctio inducat jus accrescendi, an jus non decrescendi, vel quid aliud. In quo I C. sibi constare non videntur, & sunt diversæ DD. sententiæ. Quidam enim in mixta coniũctione ab initio partes fieri putãt, propter Vlpiani responsum, in d. l. planè §. si coniunctim de legat. 1. Alij contrà sentiunt. Tandem Loriotus resoluit, coniunctos re & verbis ex præsumpta testatoris voluntate ab initio partes habere. l. vtrum. vers. quasi ff. de rebus dubijs. Quoniam lex sicut in postliminio quod fuit nunquam fuisse fingit, ità hîc partes ex præsumpta testatoris mente nunquam fuisse factas fingit. Quod primo aspectu probabilitatem habet: sed veritatem nõ attingit. Quoniam IC. cuius authoritate nititur Loriotus, descisionem suam non constituit in eo quod posthumus non concurrit, quod posset fieri etiam iam nato posthumo, per omissionem vel repudiationem inducta caducitate; sed in eo quod posthumus non fuit natus, atque ità ab initio pro non scripto fuit habitus; ità quod non solùm non cõcurrat, sed nec partem faciat ex dispositione legis. Rectius itaque dicendum arbitror, in commixtione illorum simplicium, neque jus accrescendi neque jus non decrescendi per omnia vigere, sed alterum ab altero debilitari & diminui, secundum propriam naturã & vim contrariarum qualitatum. non tamen in totum se mutuò impediunt aut elidunt, sed diversis respectibus, & ex diversis causis, nunc juris accrescendi nunc juris non decrescendi potestas elucescit & operatur, prout incidunt propria media & accidentia ad vnum vel alterum adiuvandum conducentia. Quoniam vis conjunctionis realis vt plurimum portionum connexionẽ conservat, & jus non decrescendi sustinet in deficientibus portionibus, propter naturalem portionum cohærentiã, quam verbalis coniunctio resistente reali coniunctione non scindit d. l. vtrũ vers. quasi. Verbalis verò coniunctio vim suam exercet in onere transferendo ab vna persona in alteram, propter voluntatem testatoris, quæ ex verbali & personarum coniunctione colligitur, efficitque vt quamuis realis conjũctio operetur, in tutanda vnitate partium naturaliter cohærentium, donec concursu dividantur. non tamen impediet coniecturam & interpretationẽ voluntatis, quæ ex coniunctione personarum inducitur. Nihilque † adver- 32
satur quod Vlpianus scribit in l. planè. §. si coniunctim. Si coniunctim res le-

getur, ab initio partes fieri. quià enuntiatum illud Vlpiani generale est, neq; necessario refertur ad mixtionem conjunctionis, sed bona interpretatione sisti potest in coniunctione simplici, quæ partium divisionem facit ab initio. Et quod Iauolenus respondit, in l. cùm fundus de condic. & demonst. quotiens duobus eadem res sub conditione legata est, divisam in singulas personas videri conditionem, & singulos pro sua parte, & conditioni parere, & legatum accipere posse, specialem rationem & extrinsecā causam habet, propter conditionis & oneris divisionem ex dinumeratione personarū adscriptam, ex qua colligitur intentio testatoris, volentis diviso onere, etiam dividi emolumentum legati, vt apertè indicant verba Iavoleni, sic concepta: *Divisa quoq; in singulas partes videri potest.* Quemadmodum in simili si vni cohæredum prælegatum factum sit, cū alio re & verbis coniuncto, & vivo testatore hæres cui prælegatum illud factum est moriatur, collegatarius neque jus accrescendi neque jus non decrescendi habet, sed sua parte contentus esse debet. propterea quod portio hæreditatis eius qui defunctus est ad cohæredem pertinens, jure vniversalis successionis ad se trahit partem quæ erat in prælegato. l. Luci⁹. §. quisquis de legat. 2.

SVMMARIA.

1. *L. rescriptum ff. de pactis, emendata & conciliata cùm l. si præcedente §. Lucius ff. mand. & 5. 6. 8.*
2. *Iudices vel arbitri nisi omnes præsentes sint non rectè iudicant.*
3. *Creditor absens pactionem à maiori numero creditorum cum debitore initam sequi debet.*
5. *An idem obtineat in privilegiatis creditoribus.*
6. *Exceptio debitori competens, quando fideiussori non prosit.*
7. *Proclamare quid significet.*

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

1 RESCRIPTUM † divi Marci in l. rescriptum ff. de pactis. sic loquitur, quasi omnes creditores debeant convenire. Vndè quæritur si quidam absentes sint, an exemplum præsentium sequi debeant, id est, an absentibus præsentium conventio præjudicet. Exemplum enim (inquit Valla) est res ipsa quam imitamur, aut si fors ità tulerit devitamus. Et † videri poterat absentibus non præiudicari, quià ex rescipto omnium præsentia desiderari videtur, exemplo arbitrij atq; judicij, in quo omnium qui judicare debēt præsentia requiritur, ob id quod absentis persuasio si præsens fuisset, potuisset alios trahere in suam sententiam. l. si. tres ff. de arbitr. Sed quanquam ità servetur 2

vetur in judicijs & arbitrijs, propter maiorem justitiæ sinceritatem, & longiora spatia quæ arbitris judicibusque
3 supersunt, aliud † tamen obtinuit in creditoribus paciscentibus cum hærede debitoris, ante aditam hæreditatem, alijsque casibus similibus: Nam vocari quidem omnes debent, quià omniū interest, l. de vnoquoque ff. de judicijs sed omnium præsentia non est necessaria, nè inter moras expectationis, depereat occasio conservandi debiti. Vndè pactum quo portionem crediti remittunt creditores, non modò præsentib⁹, verumetiam absentibus, vocatis tamē, nocet, ex virtute decreti à Prætore in-
4 terpositi. Quod † & Vlpianus subindicat, in l. rescriptum de pactis. dùm quærit an privilegiarijs absentibus hæc pactio noceat, præsupponendo eam nocere absentibus non privilegiatis, in verbis, *Si modo valet pactio & contra absentes*, id est, etiam contra absentes, nā copula & à Quintiliani temporib⁹ pro
5 etiam vsurpari cœpit. Sed † in privilegiarijs absentibus, hæret subsistitque quodammodò Vlp. *Et repeto* (inquit) *antè formam à Marco datam D. Pium scripsisse, fiscum quoq; in ijs casibus in quibus hipotecas non habeat, & cæteros privilegiarios exemplum creditorum sequi oportere*. Quibus verbis Vlpianus, quāvis ab initio herere & dubitare videatur, significat tamen privilegium quoque auferri absentibus, & privilegijs præiudicari. Quod Paulus negare videtur in l. si præcedente §. Luci⁹ ff. mandati. *Lucius Titius creditori suo mandatorē dedit, deindè defuncto debitore, maiore parte creditorum consentiente à Prætore decretum est, vt portionem a debitore creditores ferant, absente eo creditore apud quem mandator extiterat, quæro si mandator conveniatur, an eandem exceptionem habeat quam hæres. Respondi si præsens apud Prætorem ipse quoque consensisset pactus videtur* (seu vt rectius in manuscripto legitur) *pactus videretur ex justa causa, eaq; exceptio & mandatori & fideiussori danda. sed cùm proponas eum abfuisse, iniquum est ei auferri electionem, sicut pignus aut privilegium, qui potuit præsens id ipsum proclamare, nec desiderare decretum Prætoris. Nec enim si quis dixerit creditorem submovendum hæredi cōsulitur. sed mandatori & fideiussori, quibus mandati judicio eandem partem præstaturus est.* Quibus verbis manifestè absenti creditori conservatur sua electio, & privilegium quod Vlpianus negat. hic in d. l. rescriptū. Et prætereà ratio Pauli significare videtur, in d. §. Lucius. heredē debitoris mandati judicio cogi posse, vt mandatori seu fideiussori restituat quod ex fideiussione vel mandato ab illis creditori solutum est. Accursius & alij vt difficultatem tollant, in Pauli responso gratiosum pactum fuisse putāt, quo totum debitum fuit remissum. apud Vlpianum vero partem debiti tantum fuisse remissam ad vtilitatem creditorum, vt quod reliquum est conservarent. Sed hęc distinctio apertis verbis Pauli d. §. Lucius. conuellitur, dum exprimitur, à Prætore decretum esse, vt portionem à debitore creditores ferāt, quod partis remissionem significat, & speciem seu quæstionem Pauli & Vlpiani eandem constituit. Vnde novissimè Iacobus Cuiatius ab Accursij &

Digitized by Google

aliorum sententia resiliens, fatetur responsa esse contraria,& Vlpianum retulisse rescriptum D. Pij, quod Paulus vel ignoravit vel nō animaduertit. Sed illustrius fuit Pauli ingenium quam vt huiusmodi erratum committeret, responsumque daret pugnans aut contrarium Vlpiani responso. Et si rectè advertamus,nulla est responsorum differentia aut repugnantia,quæ diversitate circumstantiarum non possit tolli. Nā quod Vlpianus respondit, absentē creditorem qui pignus non habet amittere privilegium, etiam Paulus admittit,
6 in d.§.Luci⁹.Sed restringit,vt amissio privilegij duntaxat locum habeat inter creditorem & debitorem seu hæredem eius. quod evidenter apparet ex verbis Pauli,dum quærit: *Si mandator conveniatur an eandem exceptionem habeat quam hæres debitoris?* Quibus verbis præsupponitur,exceptionem pacti prodesse hæredi,adversus creditorem qui absens fuit; ità vt creditor ab eo vltra portionem conventam exigere nequeàt; sed negat Paulus pacti exceptionē porrigi ad mandatorem seu fideiussorem debitoris: Quoniam iniquum est (inquit Paulus)absenti creditori auferri electionem, an videlicet partem debiti ab hęrede debitoris secūdum conventionem petat,an verò mandatorem seu fideiussorem in solidum conveniat; quoniam pactum est personale, & soli hæredi prodest, respectu creditoris absentis, qui si pręsens fuisset idipsū proclamare potuisset, id est declarare & protestari,quod quamuis decreto Prætoris consentiret in remittenda debitori parte, quod nihilominus vellet jus suum conservare adversus fideiussorē. Quod indicant verba Pauli, *Potuit præsens id ipsum proclamare.* Proclamare † 7
enim significat palam dicere, vociferari ac protestari. Cicero in Verrina 2. *Adsunt* (inquit) *defendunt, fidem tuam quæ nusquam erat nec vnquam fuit proclamant, &c.* Ex † quibus intelligitur 8
privilegiarios creditores in parte debiti non remissâ, ità demum privilegium conservare, si id tempore decreti Prętori declaraverint & proclamarint. Neq; verum est (quamuis plerique ità putēt) hæredem mādati judicio cogi restituere fideiussori totum hoc quod creditori soluit, neque Paul⁹ id probat, sed oppositum, quippe quod mandatori seu fideiussori, etiamsi integrum debitum soluat creditori, hæres debitoris non teneatur soluere amplius quam eam partem quæ ex decreto Prętoris creditori danda erat. quià & mandator,& fideiussor respectu debitoris in creditorū numero sunt, & exemplum aliorum creditorum sequi coguntur. Id quod manifestius erit, si comma ponatur vel subaudiatur apud Paulum, post verba *Nec enim*, vel potius sequentia verba (*si quis dixerit creditorem submovendum*) parenthesi includantur, ità legendo: *Nec enim (si quis dixerit creditorem submovendum) hæredi consulitur, sed mandatori & fideiussori, quibus mandati judicio eandem partem præstaturus est*, id est mādati judicio à fideiussore vel mandatore conventus, liberabitur præstando eandem partem quæ ex decreto Prætoris creditoribus danda est: quia mandator & fideiussor agēdo mandati, creditorum personam sustinent, ideoque

parem

parem legem cum reliquis creditorib⁹ ferre debent. adeò vt si exceptio debitori hærediuè ejus competens, porrigetur ad mandatorem seu fideiussorē, ipse mandator seu fideiussor relevaretur, non etiam debitor aut hæres eius, qui tutus est adversus omnes exceptione pacti quod cum creditoribus celebratum est. Quomodo manifestum est Pauli responsum, & Paulus cum Vlpiano consentire intelligitur, cessantque & removentur maximi fluctus ineptarum interpretationum.

SVMMARIA.

1. *Obligatione principali pacto sublata, etiam pœnæ promissio extinguitur & 2.4.*
2. *L. non exigimus ff. si quis cautionibus. emendata & explicata.*
3. *Condictio furtiua non tollitur, etiamsi super actione furti transactum sit.*
5. *Protestatio conservat ius protestantis.*

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

1 GEnerale est, sublata principali obligatione ob quam pœnæ promissio facta est, tolli & pœnæ persequutionem; tum ratione accessionis & consequentiæ, tùm etiam quià pœnæ stipulatio loco eius quod interest adijcitur, l. cum principalis in princ. & ibi Decius. ff. De reg. jur. §. fin. instit. De verb. obligat. quod cessat sublata principali obligatione. & in transactione facta super principali negotio, cēsetur etiam transactum super pœna, ità vt transactio rei principalis impediat committi stipulationem pœnæ. Et hoc est quod Vlpianus scribit in l. non exigimus ff. si quis cautionibus. *Non exigimus reum iudicio sisti, si negotium propter quod iudicio sisti promisit, fuerit transactum, sed hoc ità inquit, si non prius id negotium transactum sit quam sisti oportet.* sic enim legitur in libris Florentinis, sed malè, quià sequentia indicant orationem debere esse affirmativam non negativam. ideoque paulo rectius legitur in communibus libris, *Sed hoc ità si modo prius id negotium transactum fuerit.* Cæterum communis lectio mēdum quoque habere videtur in dictione restrictiua *modo* quę abundat, vt ex orationis contextu intelligitur, maximè propter verba restrictiva præcedētia *sed hoc ità* ideoque expungenda est, reponendumque est ex antiquis manuscriptis Pandectis. *Sed hoc ità si prius id negotium transactum sit quam sisti oporteret.* quod dubitationem non habet, quià transacto negotio antequam sisti oporteat, pœna committi non potest, quià adversarij non interest post transactionem negotij, sivè promissor se iudicio sistat, siuè non. Cæterùm si posteà transactum est quam sisti oportuit, plus dubitationis est: nam tunc ante trāsactionem pœnę obligatio cō-

Digitized by Google

1. *Pactum vnius ex argentarijs non nocet socio. & 5.*
2. *Novare non possunt omnes quibus rectè soluitur.*
3. *Correus stipulandi an obligationem contractam solus novare possit. & 5.*
5. *L. si vnus in p ff. de pactis. explicata & conciliata cum l. cum duo. & l. ex duobus. de duob. reis.*

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM.

1 PActum † vnius ex argentarijs socijs non nocet alteri, ex sententia Neratij, Attiliani & Proculi, quos Paulus sequitur, in l. si vnus. in princ. ff. de pactis. Adeò quod nec si in rem pactus sit, alter alteri nocere possit: hoc enim tantum habent argentarij socij, quorum nomina simul contracta sunt, vt singuli possint solidum petere & solidum accipere; vt ex Labeonis sentententia probat Paulus in d. l. si vnus. in princ. ità subijciens. *Nam nec nouare aliũ
2 posse, quamuis ei rectè soluatur.* Quibus † verbis conuincitur, non valere semper argumẽtum à solutione ad novationẽ aliasque liberationes legitimas, non enim cui rectè soluitur protinus & novare licet, l. non ideò ff. de novat. Sic enim ei cujus nomen stipulationi insertum est rectè soluitur, qui tamen novare non potest, l. cum quis ff. de solut. l. cum rectè ff. de novat. Item si debitorẽ meum tibi soluere jussero, non propterea stipulando id etiam tu novare potes, l. si debitorem ff. de novat. Fugitiu⁹ quoque creditam à se pecuniam accipiendo, non etiam novando debitoribus liberationem præstare potest l. fugitivus ff. de solution. Sicut his qui in nostra potestate sunt, rectè soluitur quod crediderunt, licet novare nõ pos-
3 sint. Quod † verum est inquit Paulus hic in d. l. si vnus. subijciens hoc modo. *Idemq́ in duobus reis stipulandi dicendum est.* Quæ verba plerique proximè præcedentibus adiungunt, & applicant, quasi Paulus responderit, alterum ex duobus reis stipulandi, novare non posse in præiudicium correi. Quod apertè falsum est, quoniam vnus reorũ & solidum petere, & accepto ferre, & novare, & jusiurandum deferre, & cõmunem debitorem in solidum liberare potest: quoniam quisq; propriã obligationem habet, & in singulis personis proprium jus esse intelligitur. l. cũ duo. & l. ex duobus ff. de duob. reis. Quod aperto I C. responso fit manifestissimũ in l. si in rem §. si duo. ff. de novat. *Si duo* inquit *rei stipulandi sint, an alter jus novandi habeat quæritur.* Et mox respõdendo decidendoque ita ait: *Ferè convenit vt vni rectè solui, & vnum in iudicio petentem totam rem in litem deducere; Item vnius acceptilatio perimit vtriusq́* (seu vt alij libri habent *vtrisquè obligationem.* Deindè colligendo inferendoque ità subijcit. *Ex quibus colligitur vnumquemq́ perindè sibi acquisiuisse, ac si solus stipulatus esset; excepto eo quod etiã facto eius cum quo commune stipulandi jus habet, amittere debitorem possit.* Quibus verbis apertè significatur, in duobus reis stipulandi, quibus duo argentarij socij comparãtur d. l. si vnus in fine pr. vnũquẽq; habere authoritatẽ tollẽdæ

Digitized by Google

totius obligationis, ità quod facto ejus cum quo jus stipulandi commune est, alter amittat debitorem.
4 Verba † itaq; illa Pauli *idemq; in duobus reis stipulandi dicendum est*, non sunt referenda ad proximè præcedentia, quibus Paulus ostendit, argumentationem à solutione ad novationẽ non semper concludere, sed ad superiora, & ad principalem thesin, qua Paulus proponit, exceptionẽ pacti per vnum ex argẽtarijs socijs debitori factam non nocere alteri. Quod idem servatur in duobus reis stipulandi, siquidem quamvis vnus reorum stipulandi novare potest, & novando debitum solidum tollere, tamẽ exceptio pacti cum alio initi, non præjudicat alteri: quoniam pactum nõ perimit nec tangit obligationis substantiam, quæ solida manet in altero reorum, qui propterea non impeditur solidum petere: neque enim timere debet exceptionem pacti quod cũ altero est initũ. Eaq; est vera sententia Pauli, quæ duos reos stipulandi comprat pluribus argẽtarijs socijs. Ità vt vers. Idemq; in duobus. referri debeat vt dictũ est ad principiũ legis, & vers. in medio positus. *Nã nec novare alium posse* accipi debeat non in persona argentariorũ, aut reorũ stipulandi, sed de alijs, quibus jus quidem soluendi, non autẽ novandi cõpetit, vt pluribus exemplis demonstratũ est. Et quod vers. ille, *Nam nec novare alium posse*, ad alias personas pertineat, quam argentariorum aut reorum stipulandi, apertè indicat dictio *alium*, quæ propriè complectitur includitq; aliam personã, & separatã ab his de quibus in principali dispositione agitur. quod observatum, manifestum sensum Pauli reddit, & idoneam conciliationem hujus loci cum alio constituit, ità vt nihil necesse sit ad ineptas solutiones interpretũ cõfugere, aut fateri I C. sententiam (vt quidam facit Costalius hîc. in d. l. si vnus) benè & aptè dissolui ac conciliari non posse.

SVMMARIA.

1. *L. moribus §. ergo alias. de vulg. & pup. sub emendata.*
2. *In l. Prætor ait §. quod Papinianus ff de minor negatio defensa contra Goveanum. & 4.*
3. *Heres semel effectus, heres esse nunquam desinit.*
4. *L. vlt. de in integ. restitut. vera lectio.*

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

1 VLpianus libro sexto ad edictũ in l. moribus §. ergo alias ff. de vulg. & pup. subst. ab Antonio Goveano viro alioqui doctissimo miserè laceratur, probat enim & sequitur lectionẽ librorũ in quibus scribitur per illationẽ, *Ergò etiãsi minor viginti quinq; annis, adeũda hæreditatis causa &c*, quasi minoris sit negotij sustinere secũdas tabulas, per restitutionẽ minoris adeũdæ hæreditatis causa factã, quã per verã aditionẽ instituti hæredis, quamvis coacti,

acti, de quo superiore §. agitur. Quod à vero alienū est, cum nulla sit dubitatio, quin secundū juris cōmunis regulas, ex aditione instituti hæredis efficaciter cōfirmētur tabulæ pupillares; absq; discrimine an spontè an coactè hęreditas adeatur, l. nā quod. §. qui cōpulsus. & l. apud Iulianū §. fin. l. ità tamē §. à patre ff. ad SC. Trebell. Quod non est ità expeditū, si minor qui repudiauit denuò restituatur vt ei adire liceat, semel enim repudiata hęreditate, quamuis restituatur minor ad eā denuò adeundā, nō tamē verè fit hæres, licet rē auferat beneficio restitutionis, quę etatis obtētu datur & soli minori prodest. Adeò vt magnis ex causis dubitetur, an ex tali restitutione pupillares tabulæ cōfirmētur, tū propter restitutionis restrictā naturā, tū etiā quia is qui repudiāte minore semel hæres extitit, inspecta juris subtilitate manet hæres, etiāsi repudiāte minore servus necessarius hæres effectus sit, l. prætor ait. §. sed quod Papin. ff. de minor. Ità vt stricto jure restitutio minoris nihil ad secūdas tabulas pertinere videatur. Sed quamuis strictū jus deficiat, Vlpian⁹ tamen æquitatē atq; effectum rei magis, quā anxiā tituli & nominis subtilitatem respiciens, respondit, etiam secundas tabulas proficere ad minoris restitutionem. Idque non per illationem ex superiori §. (vt Govean⁹ putat) sed per ampliationē, comparationem, seu inquisitionem casus magis dubitabilis; non per dictionē *ergò* sed per pronomen *ego* hoc modo: *Ego, tametsi minor viginti quinq; annis adeundæ hæreditatis causa restitutus sit*. vt in optimis manuscriptis atq; etiā impressis libris legitur. Et patet per prædicta in restitutione minoris maiorē difficultatē esse, quā in vera aditione. Quod inde fit manifesti⁹, quod ex restitutione minoris, substitutis dūtaxat vtiles actiones dentur, quæ in vera aditione sunt directæ: ità quod sola restitutio minoris qui repudiavit prosit substituto; Nā si pri⁹ adijt hęreditatem, deindè abstentus sit, excluditur substitutus, nisi seruo necessario hærede substituto, hæreditas inveniatur nō solvendo, vt Vlpian⁹ † respondit in d. §. sed quod Papinian⁹. Cujus respōsi secundā partē Govean⁹ errāter con endit affirmativè legendā, hoc modo, *Et quod ait liberū manere, tale est, quasi etiam hæres mancat, cū pupillus &c.* Vlpianus enim negat vtrumque articulū à Papiniano propositum, per omnia verum esse, nam quod Papinianus ait. *Si prius minor hæreditatem adijt, & mox abstentus sit, substitutum servum cum libertate hæredem esse non posse.* Vlpianus ostendit non procedere quandò hæreditas non est solvendo. Et iterum quod à Papiniano dictū erat, minori substitutum servum, repudiante minore nihilominus liberum manere, Vlpia. imperfectionis arguit, quià verba illa: *nihilominus liberum manere*, ità à Papiniano dicuntur, quasi servus libertatem retineat, quamuis propter minoris restitutionem hæres esse desinat. Quod † à vero distat, seu (vt Accursius notat) falsum est; tametsi enim pupillus qui repudiavit restituatur, nō tamen efficitur in rei veritate hæres, sed vtiles dūtaxat actiones cōsequitur, manēte hęrede qui semel extitit, vt elegāter notat Vlpian. in d. §. sed quod Papin.

2 3

5 Eaq; verissima † est illius responsi sententia, secundum quam etiam ex fide omnium librorum, retinenda est in Vlpiani responso negatio, repudiata temeraria mutatione Goveani qui alioqui alia quædam responsa rectè restituit. Et † inter alia Macri responsum in l. vlt. de in integr. restit. in quo passim corruptè legitur *contra Rempublicā restituuntur*, cum legi debeat *contra rem iudicatam restituuntur*.

SVMMARIA.

1. *L. moribus § prius autem. de vulg. & pup. subst. vera lectio.* & 3. 6.
2. *Pater filio heredem scribens, prius sibi deinde filio heredem scribere debet.* & 4.
5. *Si tamen ex certis inditijs mens patris colligatur conversio scripturæ dispositionem non vitiat.* & 8.
7. *Ordinis confusionem etiam ex legis dispositione sustineri.*
9. *In pupillari substitutione duas hereditates considerari.*

CAPVT DECIMVM-NONVM.

1 Similis † temeritas & majus erratum ejusdem Goveani in eo est, quod absq; veterum librorū ope, & authoritate interpretum, fiduciâ ingenij ejusdem Vlp. alium locum turpiter mutilat, atq; corrumpit, in l. moribus §. prius autem ff. de vulg. & pup. subst. asseverans verba illa: *Prius autem sibi debet, deindè filio hæredem scribere, nec ordinem convertere*, inepti interpretis esse; quià neq; Florentini exemplaris auxilium habet, nec Glossatorū aut interpp. veterum authoritate sustinetur. & constat dictis verbis contineri thesin principalem, & positionem quę ab Vlpiano eleganter tractatur, & in va-
2 rios casus distinguitur. Etenim † primo proponit Vlpianus, celebratissimum ab omnibus axioma, *prius sibi quem debere hæredem scribere, deindè filio substituere, nec convertere ordinem scripturæ vt pupillaris substitutio valeat.* Illudque Iuliani authoritate confirmat, & adeò verum esse asserit, vt si ante filio, deindè sibi testamentum faciat, irrita sit dispositio; vt apertè probatur verbis sequentibus *cæterum si ante filio deindè sibi &c.* in quibus Vlpianus eleganter (vt sæpè aliâs) accipit particulam *cæterū* pro alioqui seu aliter, perindè ac si dictum esset: alioqui si prius filio, deindè sibi testamentum faciat, nō valet quod agit, & ad maiorem probationem pronuntiati seu sententiæ suæ subijcit Vlp. eam quoque rescripto Imperatoris, ad Virium Lupum Præsidem Britanniæ comprobari; & ità comprobatam ipse Vlpianus laudat, addita eleganti ratione, & merito inquit, *Constat enim vnū esse testamentū licet duæ sint hæreditates.* Sed cum † Vlp. posteà dicat non scrip- 3
turæ sed successionis ordinem attendi, putat Goveanus priora Vlpiani verba posterioribus repugnare; quoniam cō-

taria

Digitized by Google

traria sunt (vt ipse ait) ordinem scripturæ attendi, & non attendi Ideoq; omni asseveratione contendit, nō solū priora Vlpiani verba, *prius autem sibi &c.* interpretis esse & reycienda, sed eo amplius, in sequentibus locum esse prorsus depravatum & corruptum, in d. §. prius autem. & pro *comprobata* legendū esse *improbata*, inversa totius responsi sententia, adversus omnium librorum authoritatem, atque manifestam juris rationem. Etenim † verissima est Vlpiani responsio atque sententia, à Iuliano comprobata, & rescripto Imperatoris confirmata. *prius quem sibi debere hæredem scribere, deindè filio substituere, & non convertere ordinem scripturæ*, alioqui si ante filio, deindè sibi testamentū faciat, dispositionem esse inutilem: quoniam à filij testamento non potest pater incipere, sed sibi prius hæredem scribere, d. § .prius in f. & §. liberis inst. de pup. substit. cum filij testamentum sit accessio, pars & sequela paterni testamenti. adeo vt tabulæ pupillares necessario sequi debeant dispositionē paterni testamenti, quæ principalis est, & ex qua pupillaris substitutio tanquā accessorium robur assumit. Vsq; adeò vt conversio substitutionis & institutionis vitiet dispositionem. quod est intelligendum, quandò testator filij testamentum absoluit, anteqam ad institutionem & sui testamenti factionē perueniat, initio facto & fundamento totius dispositionis posito in filij testamento, seu substitutione pupillari. veluti cum adhibitis testibus & signaculis, pnpillare testamentum prius absolutum est, antequam pater sibi hæredē instituat; tunc enim ordinis confusio irritam facit substitutionem, cum institutio & substitutio, distinctim & separatim perfecta est, & institutio substitutioni postposita, ità vt neque ex serie & contextu scripturæ, neque ex ordine intellectus animadverti possit, institutionem præcedere, vt in priori Vlpiani 4 loco factum intelligitur, & ex natura, & propria vi dictionum *prius*, *deindè*, quibus Vlpianus vtitur manifestum est: propria enim significatio dictarū dictionum, intervallum temporis, & separationem diversorum actuum denotat, cohærentiam, coniunctionem, & accessionem rerum removens. Quæ vera germanaque est Vlpiani sententia in d. § .prius in p. Aliud † verò est, 5 si ex indicijs & ordine tacitæ voluntatis colligi possit præcedere institutionem, vt posteriori loco Vlpianus ostēdit, per adversativam orationem ità inquiens: *Sed si quis ità fuerit testatus, si filius meus intra 14. annum decesserit, Seius hæres esto, deindè filius hæres esto.* Etenim licet conversa confusaque scriptura videatur, tamen quià institutio pura absolutaque est, Seio hærede duntaxat sub conditione filio substituto, manifesta est coniectura voluntatis, institutionem præcedere, nec substitutionem perfectam esse, absq; præsupposito fundamento institutionis, ex judicio testatoris præcedentis, cum sequentia verba *filius heres esto* mainfestam coniecturā voluntatis habeant, quod testator filiū Seio prætulerit, & institutionem filij præcedere voluerit, & vtramque dispositionem subsistere, propter conexitatem & cohærentiam I. patris & filij, ff.

6 de vulg. & pup. substit. Ex † quibus apparet retinendã esse in Vlpiani responso locutionem adversativam *sed si*, quæ facti & juris diversitatẽ à superiore specie indicat, rejecta vitiosa lectione Goveani, existimantis non *sed si* verùm
7 *sed etsi* legendum esse. Et † quemadmodum ex voluntatis conjectura, ità quoque ex dispositione legis sustinetur ordinis confusio, nè scripturæ ordine prius fiat quod lex facit posterius, l. nec
8 enim ff. de solution. Cùm † autem cõjectura voluntatis apparet, sustinetur pupillaris substitutio, sivè vno & eodẽ scripto patris & filij testamentum contineatur, sivè diversis scripturis factæ sint: sivè vnum testamentum per nũcupationem fiat, alterum verò in scriptis celebretur. Cessante autẽ conjecturâ voluntatis, ex conversione ordinis infirmatur pupillare testamentũ, d. §. prius. Quamuis eruditissim⁹ præses Viglius aliter sentire videatur, in elegantissimis suis commentarijs ad § liberis inst. de pupill. sub. Magni autem † momenti est quod Vlpianus scribit in d. §. prius autem. duas esse hæreditates, quãuis paternæ & pupillares tabulæ pro vno testamento habeantur. Indè enim fit, vt quamuis consideretur dispositionũ quædã connexio & cohærentia, nõ tamẽ cõmisceantur hæreditates, sed remota paternà liberũ sit pupillarẽ amplecti, l. si is qui. de acquir. hæred. Quẽadmodum in simili, licet vxores & communes liberi paterna nobilitate decorentur, ideò tamen non inducitur patrimonij paterni & materni confusio, nec simili nobilium paternorum jure, sorte, ac conditione, plebeia bona materna inter liberos dividuntur.

SVMMARIA.

1. *L. iusiurandum §. defensor, de iureiurando emendata. & 3.*
2. *Parentes ac patronos à iuramento calumniæ excusari.*
4. *Consponsio veterum, idem ferè quod hodie iuramentum calumniæ.*

CAPVT VIGESIMVM.

1 MOdestin⁹ † libro 20. ad edictũ ità scribit in l. Iusiurandũ. §. defensor ff. de jurejurando. *Qui iusiurandum defert prior de calumnia debet iurare, si hoc exigatur, deindè sic ei iurabitur. hoc iusiurandum de calumnia neq; parentibus neq; patrono remittitur,* secundũ lectionẽ Florentinã, quæ quãvis alioqui maximam apud onnes authoritatẽ habeat, tamẽ in Modestini illo responso (vt sæpè alias) vitiosa est, & refragatur juris cõmũnis regulis, secũ-
dũ † quas honesta sanctaque est liberis 2
libertisq; parentis & patroni persona, & cessante doli atq; calũniæ suspicione, à præstatione jurisiurandi parens patronusq; liberãtur. l. si superstite C. de dolo. l. qui bona §. si alieno ff. de dam. infecto. Adeò vt si patronus libertã suam duxerit vxorẽ, non cõpellatur jurare in rerũ amotarũ iudicio. Sed etsi ipse deferat jusiurandũ libertæ suæ, de calũnia jurare

jurare

jurare non debeat, l. si Patron' ff. de ju-
3 rejurãdo. Et , proindè oratio negativa quæ est Florentiæ, convertenda est in affirmativã, vt hoc modo legatur. *Hoc jusiurandũ de calumnia æquè patrono parẽtibusq́; remittitur*, vt probant antiquissima exẽplaria, Noricã editionẽ præcedentia: Nã idẽ quod est in Noricis, habent libri Lugduni impressi, per Iacobum Mareschal anno 1525. & plerique alij. Quibus etiã Græci cõsentiũt apud quos ita legitur καὶ ὁ μὴ πατήρ. Id est nõ præstat hoc jusiurandũ pater, vt annotavit Iohannes Leunclaus, qui decept' mendosâ lectione libri Florentini, à Modestini responso Græcos discrepare arbitratur, quos secundũ aliorũ librorũ lectionẽ consentire manifestũ est. In qua re nè aliqua dubitatio remaneat, extat in eandẽ rem expressum Pauli responsum in l. de die §. jubetur ff. qui satisdare cog. his verbis conceptũ: *Iubetur cavere de calũnia nè quis vexandi adversarij. &c. sed quibusdã hoc jusiurandũ de calumnia remittitur, veluti parentibus & patronis*. Cũ † juramento calumniæ si- 4
militudinem aliquã habet, antiqua jurisiurandi formula, quo consposores in litis principio pœnã sacramenti se provocabant, his verbis: *quandò negas, te sacramento quinquagenariò provoco, & quâ de re peto laudabiliter jura*. Et qui exegerat juramentum rursus & ipse ad sacramentũ adigebatur, & ità vterq; quinquagenos aureos apud Pontificẽ deponebat, pœnæ nomine, qua puniebatur lite superatus. Et hæc vocabatur consponsio: Is enim qui vicerat, suum sacramentum ex loco sacro auferebat; victi apud ærarium remanebat, vt ex Varrone & Festo intelligitur.

SVMMARIA.

1. *L. à Divo Pio ff. de re iud. ex lib. Flor. restituta.*
2. *Iudex extra territorium suum nec ius dicere nec executionem facere potest.*
3. *Sententia in alieno territorio executioni quomodo mandetur.*
4. *Iudex ad exequendam alterius iudicis sentẽtiam requisitus an de eius validitate vel inualiditate possit cognoscere. & 6.*
5. *Mos provinciæ vbi iudicatur in ordinandis quidem litibus servatur, secus in definiendis. & seqq.*
7. *L. minor 25 annis ff. de minorib. emendata.*
8. *Persequi quid significet.*
9. *Parata executionis praxis, & quæ contra sententiam opponi possint remissivè.*

CAPVT VIGESIMVM-PRIMVM.

1 VVlgares † Codices apud Vlpianũ ità habẽt. in l. à divo Pio. ff. de re judicata. *Sentẽtiã Romæ dictã, in Provincijs posse Præsides si hoc visũ fuerit ad finẽ persequi*. Rectiꝰ autẽ Florẽtiæ legitur: *Si hoc iussi fuerint* vel quod eodem recidit, secundum veterem meum manuscriptum librum: *Si hoc jussum fuerit*. Sententiã † enim quisquis 2
tulerit eam exequitur, seu de eius

exequutione pronunciat in suo territorio, Faber in l. etsi nō cognati. C. qui contra jus. alioquin extra territorium jus dicenti impunè non paretur, exequenti multo minus: adeò vt nec sententiam Romæ dictam, licuerit in Provincijs nisi hoc jussum fuerit, ad finem persequi, d. l. à divo Pio. judices enim magistratusq; sui territorij, finibus coarctantur. Et hoc est quod Paulus respondit l. cum vnus §. is qui. ff. de rebus aut. iud. possiden. is qui possidere jubetur, eo loco jussus videtur, cujus cura ad jubentem pertinet. Et ità fideiussor locuples dari jubetur, non tantùm in facultatibus, sed & conveniendi facilitate, aut potius judicati exequendi. Et qui judicatum solui cavere tenetur, in ea regione satisdationem præstare debet, in qua principalis lis disceptatur, vt tāto facilius sententia possit executioni mandari, nulla scilicet à magistratibus aliorum municipum prolixè petenda venia, quæ alioquin est necessaria. Quod idem observatur in cautione fidejussoria, quæ à curatoribus minorū, ab vsufructuarijs, donatarijs, vel à creditoribus quibusdam est debita. Quoti-
3 es † autem quæstio est de executione sententiæ in aliena Provincia seu territorio, necesse est judicem loci in quo executio petitur requiri, vt mutuum auxilium pręstet, & vel ipse sententiam exequatur, vel executori ad id assumpto permittat, & licentiam (quam vulgo vocant attassam) det, vt absq; violatione territorij sentētiā exequatur. Quod ad implorationem & exhibitionē mutui auxilij pro exequutione sententiæ referendū est, de quo latè interpretes in ca. 10. de offic. jud. ordinarij & Andre. Gail. practicarum observat. lib. 1. cap. 115. Quod si judex qui tulit sentētiam, nolit alterius auxilium requirere, aut is cujus auxilium requiritur, recuset exequi, poterit actione in factum conveniri, aut per superiorem cogi, & puniri. Stephanus Aufrerius in decisio. Tholos. quest. 411. An † autem judex 4
alterius territorij requisitus sententiā exequi, possit cognoscere de validitate aut inualiditate sententiæ, alijsque exceptionibus quæ per condemnatū executioni opponuntur, celebris est quæstio. Et quamuis in mero executore variè distinguatur, in judice tamen requisito, & eo cui in defectum jurisdictionis exequutio committitur, ab eo qui ipse exequi nō potest, communiore calculo obtinuit eum rectè cognitionem assumere de nullitate sententiæ, & alijs exceptionibus à jure permissis, quæ opponi possunt contra sententiam: Nam generaliter executores rerum judicatarum, rectè cognoscūt, nō solum de exceptionibus, quæ non arguunt sententiam iniquitatis, verumetiam de exceptione nullitatis, vel falsorum instrumentorum, & similibus, licet directè adversentur sententiæ Aufrer. decis. 345. Simili modo audit executor privilegiatum intercedentē executioni judicati, vt ad suos judices causa remittatur. Scribitque Guido Papæ decis. 574. observari in curia Parlamenti Grationopolitani, quod judex requisitus, hujusmodi objectiones admittat, & parte vocata cognoscat, an sententia sit exequenda. Etenim judex requisit. non debet velo levato exequi, sed si justum

Digitized by Google

justum æquumq; fuit, & visis actis ad informationē conscientiæ suæ pronūciare sententiam exequendam, vel nō exequendam, vt multis ostendit Hyeronimus Cangolus.in l. quædā puella num.33.cum multis seqq. ff. de jurisd. omni. Iudicum. Quod intelligendū est de superioribus, à quibus auxiliū executionis postulatur ab inferioribus, puta arbitris vel delegatis, nam tales superiores pro exequutione requisiti, habēt omnem cognitionem, & possunt tanquā superiores pronuntiare super nullitate, atq; etiam per viā restitutionis. Aufrer.d.quæst.345. Cum is qui est requisitus à judice alterius territorij, cognoscat duntaxat ad finem vt supersedeat, & ad requirentem vel superiorē remittat, non etiam vt pronunciet, arg. eorum quæ scribit Aufrerius d. decis. 345. quæ plenius confirmantur in additione marginali d.decis. 574. Et cùm diversa sint jura & consuetudines diversorū locorum, videm⁹ sæpè judices requisitos vlterius procedere, atq; etiā de viribus sentētię, & an benè vel malè sit judicatum, secundum consuetudinē & statuta loci in quo petitur executio cognoscere Quod scribit Aufrerius observari decis. Tholos. 411. quando exequutio sententiæ ad literas alterius judicis, sumit vires non à jure cōmuni, sed à statuto. Quod frequentissimū est in Ducatu Geldriæ, & alijs regionibus & ditionibus consuetudinarijs, in quibus nihil admittitur, quod non sit consentaneum earundem vsibus particularibus. Nam † quamuis in ordinandis
5 judicijs, spectemus morem obtinentē in provincia in qua judicium acceptū est, l.2.& ibi Barth. quemadmodū testa.aperiantur.in definiendis tamen litibus, attenditur loci consuetudo, vbi vel constitutum est prædium de quo agitur, vel vbi initus est contractus, aut in quem locū debitæ pecuniæ confertur solutio, Bart.in l.de quibus ff. de legib⁹. & l.cōtraxisse ff. de obl. & action. Ideoq; non † mirum si judex requisit⁹ 6
aliquā cognitionem assumat, maximè si omnino discretę sint provinciæ judicis requirentis, & requisiti, quæ patrijs legibus & magistratibus seiunguntur, nec altera alteri subest vllo jurisdictionis gradu aut ordine. Etenim vt regionum diversitas legum diversitatem inducit, ità necesse est aliter pronuntiari secundum cōsuetudines vnius Provinciæ quam alterius. Et hac ratione obligatoria instrumēta, sigillo publico munita, quamuis in regijs & municipalib⁹ constitutionibus, paratam executionē habeant, Faber.l.vnica.C.de confess.& in l.scripta C.de fide instrument. Si tamen in externo prorsus regno aut republica conscripta sint, ex illis obligationis exequendæ, & paratæ executionis facultas denegatur. latè Reynatus Choppin⁹ de jurisdic. Andega.lib. 1. c. 43.nu.25. Parata † autem exequutio- 7
nis appellatio, vt Choppinus notat. c. 43. nu. 11. venit in vsum fori ex loco mendoso Pandectarum in l. minor 25 annis. ff. de minoribus. In quo emendatius *parta executio* legitur, hoc modo: *Partam ex causa iudicati persecutionem, novo contractu in speciem alterius petitionis redegerat*, eodem modo quo Paulus dixit in l.qui res suas §. diversum. De solution, *Partam liberationem non posse*

posse revocari. Persequi † enim est id quod inchoatum & penè peractum est ad finem perducere. Nam vt Donatus ait, perseverationem persequentis ostēdit. Iuxta illud Plinij. *Qui mihi omnes suaderent vt cœptum opus persequi festinarem.* Et hoc sensu I C. quoq; dixit in d.l. à Divo Pio §.1. *Sententiam Romæ dictam, posse Præsides in provincijs, si hoc iussum fuerit ad finem persequi.* Nam executio sententiæ latæ per judicem vnius terræ, non debet fieri per judicem alterius territorij, nisi ad literas & requisitionem pronuntiantis, Stephanus Aufrerius in d. decis. 411.
9 De † parata autē ex causa judicati persecutione, seu parata executione, & quomodò præstita cautione, instrumenta publica & authentica, ac res judicatæ non obstante oppositione per provisionem executioni mandentur, latè per Iohannē Imbertū instit. forēs. lib. 1. in princ. Iohānem Paponem, & alios practicos Galliæ, tractat Reynatus Choppinus. tit. 4. de jure Castel. cap. 43. nu. 11, 12. & seqq. & iterum fol. 343. Et de executione sententiæ, & quas oppositiones admittat, multa scribunt Rota decis. 403. fuit dubitatum. Stephanus Aufrerius in decis. Capellę quæst. 345. & 411. & Salicetus in l. etsi non cognitio. C. si contra jus vel vtilitatē publicam: post Petrum de Anchorano Consil. 259. & alios. Denique de executorum officio & potestate. & quas exceptiones admittere possint, vide pulchrè Vitalem de Cambanis in tract. clausul. in clausula, *Si ita tibi constiterit.* folio 14. col. 4.

FINIS.

Emendationum libri quinti.

ELBERTI

ELBERTI LEONINI EMENDATIONVM SIVE OBSERVATIONVM,

LIBER SEXTVS.

SVMMARIA.

1. *L. littus 112. ff. de verb. sig. emendata.*
2. *Quà adverbium quid significet.*
3. *Littora, flumina, itemque portus. iure gentium publica & communia omnium esse.*
4. *Littorum, fluminum, imo maris ipsius dominium, Principes hodiè sibi vindicasse.*
5. *Delictum in mari aut flumine commissum ad cuius ID pertineat.*
6. *Militaris controversia de captivis, luculenta decisio.*
8. *Viam primo ingressus eam praeoccupasse censetur.*
9. *Principum portoria.*
10. *Principum praerogativae multiplices.*

CAPVT PRIMVM.

1 Littus est † cujus repagulis mare continetur & clauditur, & à Celso lib 25. ff. ità definitur in l. littus 96. ff. de verb. sig. *Littus est quousque maximus fluctus à mari pervenit.* pro quo apud Iavolenum lib. 11. ex Cassio l. littus publicum. 112. de verb. sig. In Pandectis nostris ità legitur: *Littus publicū est eatenus* (seu vt alij legunt) *quatenus quam maximè fluctus exaestuat.* In quo responso puto dictiones, illas *publicum, eatenus, quatenus* glossemata esse, ijsque dispunctis ità legi debere, *Littus est qua maximus fluctus exaestuat.* Seneca lib. 3. quaest. natur. Littus vocat extremum maximae tempestatis vestigium: littora enim omnia jure naturali sunt publica l. quod in littore ff. de acq. rer. dom. & l. 2. in f. ff. de rer. divis. nullumque litt⁹ privatum est cui publicū opponatur. Ideoque dictio *publicum* & apud Iustinianum, institut. de rerum divis. §. 1. in fine. & in libris Basilicon rectè omittitur. Nam Iustinianus ita habet: *Littus est, quatenus hibernus fluctus maximus excurrit.* libri verò Basilicon in d. l. litt⁹ haec sunt verba: αἰγιαλός ἐστιν μέχρις

ὃ τὸ μέγιστον τῆς θαλάσσης ἐκτρέχει κῦμα. id est. Littus est, qua (seu quod perinde est) quatenus, aut quousque maximus maris fluctus excurrit. Græci enim accumulationem illam verborum, *catenus, quatenus, seu quatenus qua* (quæ ab interprete parum perito forte ad elucidandam sententiam sunt addita) non admiserunt sed simpliciter legerunt, *quatenus*, vt est apud Iustinianum, vel *quousq;*, vt Celsus scribit, in d. l. littus est. vel *qua*, vt apud Iavolenum, in d. l. littus publicũ. & alijs locis IC. legitur. Om-
2 nia† enim hæc *quatenus, quousq;, quà*, adverbia sunt loci ac modi, atque eandẽ significationẽ habent. & dictio *qua* in hoc significatu plus antiquitatis & gratiæ habet, & apud IC. in frequentiori est vsu, pro quatenus seu quousq;, vt apud Celsum, in l. cui seruus, ff. si quis omissa causa testamẽti. In verbis: *& qua hæres est, & quà omissa causa testamenti possidet*. Paulum, in l. pretia rerum ff. ad leg. Falc. *nõ quà filius, sed quà homo æstimatur*. Vlpianum l. falsus creditor, ff. de furtis. In verbis: *quà extinctum legatum & libertas est, SC. fore locum dicit*. Iavolenum in d. l. littus publicum. & Venuleium, in l. si reus, ff. de duobus reis. In qua significatione etiam est apud Senecam; *Hominem* (inquit) *qua animal est moveri oportet*. Quamuis sciam dictionem illam *qua*, alio modo accipi, & plerumque significare per quem locum; vt apud Vergilium: *dic mihi qua sit iter*. & apud Lucanum;

Vnde venit Titan, & nox vbi sydera condit,
Quaq; dies medius flagrantibus æstuat horis.

Item apud Senecam in Medea: *Testare nullos esse quà veheris Deos*. Item apud Ovidium.

Fortuna arbitrijs tempus dispensat vbique,
Illa rapit juvenes sustulit illa senes.
Quaq; ruit, furibunda ruit, totumq; per orbem.
Fulminat & cæcis, cæca triumphat equis.

Et in hac significatione non minus frequenter, quam eleganter IC. ea dictione vtuntur, vt apud Pomponium, in l. refectio ff. commu. prædior. In verbis: *quà tamen accedere eis sit necesse*, item, *adire quà proxime possum*, & alijs infinitis locis: Quos magna ex parte congessit Anthonius Augustinus, emendat. lib. 2. capite 2. licet diversam significationẽ adverbij *quà*, nõ satis animadverterit atque distinxerit. Littora† autẽ (vt 3
dixinius) nullius sunt, & jure gentium omnibus vacant, ideoq; non veneunt, nec in modum cedunt agri venditi, nisi id nominatim fuerit conventum. Et vt littora ita etiam flumina omnia & portus publica sunt. Ideoque jus piscandi omnibus commune est, in portu fluminibusq;. Rescriptitq; Divus Pius, §. flumnia, institutis de rerum divisione. Formianis & Capuanis piscatoribus, neminem prohiberi ad littus accedere piscandi causa, l. nemo, ff. de rerum divisione, quod Vlpianus confirmat, in l. 2. §. si quis in mari, ff. ne quid in loco publico. Et † plerique id adeò firmum 4
existimant, vt nullo Principis vel Præsidis jussu prohiberi possit. d. §. flumina, & l. 1. in fine, ff. de acquir. rerum dominio. Quod aliquam rationẽ habere vide-

videtur, antiquo jure civili Romanorum. Sed jure feudorum & consuetudinum omnium fere gentium flumina, immo etiã maria ipsa, & omnes viæ publicæ, Principum patrimonio dominioq; sunt attributa, Angelus in l. fluminum de damno infecto. vel quod curam eorum sibi reges & principes assumpserunt, l. si in publico ff. de aqua pluvia arcenda, l. quo minus, ff. de flumin. vel quod piscaria & albinagia, cæterosque invectionum & evectionum reditus, in fiscum suum redegerunt. Id quod per totum mundum servari scribit Baldus, in rubrica de rerum divisione, col. 2. versic. sed nunquid. Et ita Senatus Pedemontanus definivit, decis. 155. Principi licere in mari vectigal imponere, & à vehentibus merces exigere. Princeps enim dominium & jurisdictionem, quam habet in terra, exercere quoq; potest in mari terrę adiacenti. Et illius est jurisdictio † & imperium, ratione contractus & delicti, cui propinquior est illa maris aut fluminis particula, in qua negocium gestum aut commissum est. l. 1. C. de classicis. lib. 10. Et ideo recte scribit Ioãnes Andreę, in cap. vbi periculum, de electione, in 6. Quod si Papa in mari moritur, electio successoris fieri debet in ea civitate, quæ est propinquior loco in quo papa obijt. Quod † confert ad decisionem nobilis controversiæ, de ijs qui nuper capti fuerunt à militibus ordinũ generalium, in ascensu Mosæ ex Trajecto superiore versus Leodium: militib⁹ contendentibus capturæ locum hostilem esse, & ditioni Valckenburgensi cedere; captivis in contrarium defendentibus, flumẽ eo loco quo capti sunt, vel in totum, vel saltem in ea parte qua Leodiense territorium respicit, Leodiensis esse territorij, quod est à communione belli liberum, & Principi vicino & neutrali subditum: Ideoque se capi non potuisse belli jure in alieno territorio, & quod à bello immune est. Quod † si plures in eodem maris vel fluminis loco habeant imperium, aut inter duas civitates, æque distantes est commissum delictum, censebitur cõmissum in confinio, quod commune est vtrique civitati, & ideo ad vtramque pertinebit cognitio criminis aut contractus: Sicut quando punctualiter in confinio plurium civitatum delinquitur aut contrahitur, & prævenientis cognitio sustinetur. Bartholus in l. Cæsar, de publicanis, & Angelus in d. l. sane. Et hoc † quidem quoad jurisdictionem superioritatum & similes prærogativas: Nam vsus viarum publicarũ & fluminum manet communis in vniversali, & communio hoc inducit, vt præoccupans præferatur: l. 2. § . 1. ff. ne quid in loco publ. Et ideo in duobus plaustris, sibi invicem obviantibus, deferendum est ei quod viam primo ingressus est & pręoccupavit, vt pulchre Angelus scribit: in d. l. fluminum, Alioqui gratificationi esset locus. De qua re extant diversæ leges & consuetudines, inter aurigas & similes observatæ. Superioribus † accedat quod Ioannes Gallus Arresto Parisiensi judicatum refert, decisione 108. & 214. Principi licere prisiam facere in terra sua, adversus eos qui vehunt vel portant pisces vel alias res, & inde sumere

quæ necessitati ipsi⁹ & hospitij sui per-
10 soluto iusto pretio sufficiant. Plures † prerogativas & plura jura Principibus competentia, referunt Ioannes Gallus in arrestis Parlamenti Parisiēsis, quæst. 140. & Franciscus Lucanus in tractatu de privilegijs fisci. De quibus etiã pulchrè scribit Reinatus Choppinus, de jurisdict. Andega. lib. 1. cap. 51. nu. 2. & Claudius Mallevilleus, in commēt. suo ad regias aquar. & silvar. constitutiones, post Angelum, in l. sane, ff. de injurijs. Ad quæ etiam pertinent, quæ Pomponius scribit, lib. 6. ex Plautio in l. Aristo de rerum divisione, & in l. quamuis, ff. de acquir. rerum dominio. De decreto prætoris adhibendo ei, qui in littore publico aliquid extruxerit. Quod Angelus in d. l. fluminum. lati⁹ explicat in ędificijs in flumine publico factis. Et multa pulchra superioribus consentanea scribit Bald. conf. 71. casus talis & conf. 72. ad evidentiam lib. 1. inter alia hoc tractans, qualiter fluvius inter duas civitates seu. Provintias fluens ad eas pertineat, & quid in eo ab vtraque parte fieri possit.

SVMMARIA.

1. *L. item quod Sabinus §. vlt de her. inst. emendata. & 4. 5. 6.*
2. *Auli nomen in IC. catalogo non inveniri.*
3. *Vlpianus quis fuerit, eumque ante Paulum scripsisse.*
5. *Notare quid significet.*
7. *Asse expleto sine parte scriptus heres ad dupondium vocatur, dupondio expleto secus.*

CAPVT SECVNDVM.

1 MAgna † est apud Vlpianum libro septimo ad *Sabinum*, in l. Item quod Sabinus in fine ff. de hæred. instit. legendi & interpretandi varietas & involutio, dum in vulgatis libris etiam antiquioribus ita legitur: *Quod si quis dupondium distribuit, & tertium sine parte instituit, hic non in alium assem, sed in trientem venit: vt Labeo lib. 4. posteriorum scripsit, nec Aristo vel Paulus vtpote probabile notant.* Quibus consentaneæ sunt Pandectæ à Plãtino, & quibusdam alijs impressæ. Verũm Antonius Augustin⁹ Emend. lib. iij. c. iij. ex libris Florentinis negationē *nec*, omittit, & non *Paulus*, sed *Aulus* legit, hoc modo: *vt Labeo libro quarto posteriorum scripsit, Aristo & Aulus vtpote probabile notant.* Ad quorum interpretationem Politianus ita scripsit: *Aristo & Paulus scripta Labeonis notarunt proq; probabilibus accepit Vlpianus quæ ab ijs notata non sunt.* Et Politiano consentit Antonius Augustinus, excepto quod de Paulo pro Aulo dictum est. Quod apud me dubitationem habet. Nam vt aliàs diximus Aulus neque apud Pomponiũ, in l. 2. ff. de orig. juris.

neq;

neq; apud alios authores invenitur in numero IC. Et Antonius Augustinus, Labittus, & alij, illum retulerunt ad catalogum IC. de quorum vel ætate, aut scriptis nihil constat, sine idonea authoritate, subnixi solo testimonio vitiatæ lectionis in d.l. idem quod Sabinus in fine ff. de hæred. instit. Et non conjectura sed veritas est neq; *Aulus*,
2 neq; *Paulus* legi debere. Quia † Auli nomen in IC. catalogo verè non invenitur, quamuis pronominis loco quibusdam vt Offilio Cascellio &c. sit additum; cum alioqui per se nihil significet: & Paulus in veteribus libris ex glossemate aliquo Vlpiano ineptè est additus: vt ex potestate disiunctivæ orationis *Aristo vel Paulus* intelligitur. Disiunctiva enim veritatem alterius requirunt, & vno posito necesse est alterum tolli. l. 5. de conditionibus institu. l. quod vulgo. de manumissis testam. l. sub diversis ff. de condit. & demonst. Nec parum facit pro hac nostra sententia ratio & consideratio tempo-
3 rum: Versamur † enim in Vlpiani responso, qui ante Paulum scripsit, licet Paulus cum Vlpiano Alexandri consiliarius, in Papiniani prætorio Assessorē
4 egerit. Purgandus † itaque est locus in d. l. item quod Sabinus. & exturbatis Aulo & Paulo ita reponendum videtur. *Vt labeo libro quarto posteriorū scripsit, nec Aristo vtpote probabile notat*. Nisi quod negativā in cōjunctionē affirmativā conversā, ità legendū arbitrer; *Et Aristo vtpote probabile notat*. id est, tanquam probabile animaduertit, observat & approbat. Siquidem notæ ad-
5 jectio † generalis est, & quamlibet animadversionem & annotationem continet, sivè eà scripturæ, cui adijcitur cōtradicat sivè consentiat, vt alio loco de notis Claudij, Marcelli, & aliorum copiosius ostendimus. Ex quibus † con- 6
stat, non solùm Politianum, Bolonginum (quos Cuiatius quoque secutus videtur) ad l. idem quod 17. §. vlt. ad verb. Aulus. ff. de hæred. instituendis. & Antonium Augustinum à vero aberrare, verumetiam Haloandrū Vlpiani responsum interpolando corrupisse, & præterea, postrema illa verba, *& Aristo, vtpote probabile*, non rectè Tribomano tribuisse, quæ sunt ipsius Vlpiani. In † eodem Vlpiani respon- 7
so in d. l. idem quod Sabinus in fine, ambiguæ significationis sunt verba: *hic non in alium assem, sed in trientem*. Nā incertum est (vt Antonius Augustinus scribit) an IC. dupondium intelligat, an vero 12. vnicas, notatq; idem Antonius Augustinus, d. lib. 3. cap. 3. in fine, Haloandrum, de suo, *dupondium* pro *asse* scripsisse, id quod Viglius Zuichemus, in §. si plures num. 3. instit. de hered. instit. ingenio, diligentia, & omni genere disciplinarum instructissimus, approbat. Melior inquiens forsan est lectio, completo dupondio, non in aliū dupondium, sed in trientem, sine parte scriptum venire. Sed dictionem *assem* retinendam existimo, propter omniū aliorum librorum authoritatem atque consensum, & quia dictio *assem*, illi loco est convenientior, siue ad dupondium, siue ad assem 12. vnciarum respicias. Etenim vt asse expleto, qui partem non habet, assem accipit, d. l. item quod Sabinus §. si asse. expleto, ità cōpleto

dupōdio ad dupōdiū, vocari videbatur, qui sine parte script' niuenitur vt eadē ratio in dupōdiò, quæ in asse servetur. l. quæsitum in fine ff. de hæred. instit. Ob quod Accursius scribit, Labeonis dictum corrigi per superiora. Quod à vero alienum est. Quamuis enim asse expleto, institutus sine parte aliū assem habeat, & ita cum alijs inter quos hæreditas distributa est, concurrat in semissem hæreditatis, alia tamen est ratio, quoties distributo dupondio quis sine parte instituitur; nam cum in dupondio duo contineantur asses, qui singuli integritatem vniversitatis per se efficiunt & considerantur, meritò dupondio distributo, nō habet duos asses seu dupondium, ac tantundem quantū habent ij inter quos dupondius distributus est; sed vt eadem ratio in dupōdiò quæ in asse servetur, contentus esse debet 12 vncijs ex tripondiò, quæ tantum præstant sine parte instituto, quātum ex secundo asse consequitur is, qui asse expleto sine parte institutus est: nā regula est, quod quoties assi, dupondio &c. aliquid deest, institutum sine parte, vacantem portionem, id est, quod assi, dupondio vel tripondio deest, accipere. Cum vero as, dupondius vel tripondius, distributus & expletus est, aliū assem occupari convenit ab eo, qui sinè parte institutus est, l. item quod Sabin' & l. vlt. ff. de bonorum poss. cōtra tab. Ideoque rectè scripsit Labeo, dupondio distributò, institutum sine parte nō venire in alium assem, id est, similem ei quem testator in 24. vncias ad dupōdium transiens distribuit, neque etiam in alium assem reductū ad 12. vncias, ex quo semis hæreditatis ei cōpeteret, sed in trientem, secundum distributionem à testatore factam, id est in quatuor vncias hereditatis, reducto tripondio ad assem simplicem. Etenim in triginta sex partes hæreditate distributa, ei qui sinè parte institutus est, ratio calculi velùti ex 12. partibus instituto, tres vncias attribuit, reducta scilicet re, ad assem simplicem, l. ex vncijs ff. de hæred. instituendis. Ita vt singularem & latentem significandi elegantiam habeant apud Labeonem verba illa; *Non in alium assem*, & accipiantur vtroque modo: scilicet de asse simplici, & de asse testatoris dispositione in plures vncias quam duodecim distributo, §. non autem instituis de hæred. instit. l. interdū § 1. ff. de hæred. instit. id est, vniverso illo quod dividitur, & omnibus eius partibus. Adeo vt rectè dixerit Vlpianus, institutum sine parte non venire in alium assem, sive respiciamus assem propriè sumptum, & ad 12. vncias ab initio limitatum, seu postea reductum, sive ad assem evagantem, & ex testatoris voluntate, ad dupondium vel vlteri' procedentem. Vnde monemur, abstinendum a temerariā mutatione in I C. responsis, à quibus nihil inconsideratè dicitur, & omnia proprijs & accommodatis vocibus exprimuntur, & vbi minimè credis, plerūq; aliquid recōditę eruditionis atquè elegātię latet.

SVMMARIA.

L. qua-

1. *L. 2. ff. de his qui sunt sui vel alieni iur. ex Ruffino ampliata.*
2. *Fasti consulares notati.*
3. *Sævitiā dominorum in servos etiam antè Divum Pium cohibitam per exempla ostensum.*
4. *Christiana mancipia quæ & cuius generis.*
5. *Plebei olim in Gallia servis similes & quid nunc servetur.*
6. *De mensata qui & quales.*
7. *Propriorum hominum bona post mortem ad dominos redire.*
8. *Proprij homines quomodo tractandi.*
9. *Caroli Magni de obnoxiæ conditionis hominibus constitutiones. & 12.*
10. *Mercenarij qui & quomodo habendi.*
11. *Vasalli sive clientes ad quid domino teneantur.*
13. *Subditos ob nimiam crudelitatem à domino posse recedere.*
14. *Patria potestas in liberos quomodo exercenda.*
15. *Patria potestas in Gallijs & Belgio sublata.*

CAPVT TERTIVM.

1 SVb titulo † De his qui sunt sui vel alieni iuris. cap. 2. extat de iure & sævitia dominorum elegans Vlpiani responsum, in quo refertur rescriptum Divi Pij ad Ælium Marcianū Proconsulem Beticæ, sed in fine omittitur aliud Divi Pij rescriptum, quod Vlpiani responso olim adjectum fuisse constat ex Licinio Ruffino, in quo post finem responsi ita legitur: *Item divus Pius ad libellum Alfij Iulij rescripsit, in hæc verba: Servorum obsequium non solū imperio, sed & moderatione, & sufficientibus præbitis, & iustis operibus contineri oportet. Itaq; & ipse curare debes, iustè ac temperate tuos tractare, vt & facile requirere eos possis: nisi apparuerit vel imparem te impendijs esse; vel atrociorē dominatione sævitiam exercere, necesse habeat, Proconsul V.C. ne quid tumultuosius cōtra accidat, prævenire te, & ex mea iam authoritate, ad alienandos eos compellere. Gravione & Romulo Coss.* Quæ quoniam antiquitatem redolent, & ad rem faciunt, annotanda putavi. Et † cum Gravio & Romulus inter Consules sub Antonino Pio nullum locum habeant, fides fastorum consularium hactenus editorum vacillare videtur. Et quod ad 2 potestatem dominorum in servos attinet, compertum est, eam non fuisse ita amplam atque dissolutam, quin remedia aliqua servis, etiam ante Divi Pij constitutionem competierint adversus dominos; vt refugium ad aras & statuas, cognitio deorum de querelis adversus dominorum insolentiam, & similia. De quibus copiosius scribit Alexander ab Alexandro genial. dierū lib. 3. cap. 20. Et hoc est quod Seneca scribit lib. 3. de beneficijs: his verbis. *Non enim aut nos omnia iubere possumus aut in omnia servi parere coguntur.* Augustus servo ad pedes suos confugienti auxilio fuit. Et motus novitate crudelitatis, reliqua omnia cristalina coram se frangi iussit, & piscinam compleri, vt Seneca scribit. lib. 3. de ira. Et divus Hadrianus 3

Vmbriciam quandam matronam in quinquennium relegavit, quod ex levissimis caussis ancillas suas atrocissimè tractasset. Alia celebria exempla vindicatæ sævitiæ dominorum in servos, ex Halicarnasseo, Plutarcho, Macrobio & alijs refert Petrus Erodius, Decretorū lib. 4. tit. 50. de emendatione servorum
4 & judicijs domesticis. Quæ † cùm olim obtinuerint in his qui vere servi erant, & ex constitutione jurisgentium alieno dominio contra naturam subijciebantur, maiore ratione obtinere debēt in his, quibus divina lege, sublatis propemodum Christianis mancipijs, patroni dominantur, quiq; glebæ ascripti, & origenarij coloni tributariæ sortis sunt, & operas serviles, atque annua justa patronis præstare tenentur. Quos Guido Papæ decisione 313. & 314. vocat homines talliabiles. refertque Henricus Bohic. cap. 15. de testamentis. colonos id genus plerosque in Biturigib⁹ nasci, eaque vivere lege, ac conditione; Nos vulgari lingua eygenluyden ofte hofhoriighen appellamus. ab alijs, servi manus mortuæ vocantur, Guido Papæ. decis. 361. quales multi inueniuntur per Westphaliam, Comitatum Zutphaniæ, & alias vicinas ditiones. Et sunt diversi generis, Alciatus Parergon lib. 1. cap. 14. & 16. & varijs oneribus obnoxij, prout fert cuiusque loci consuetudo, aut prisca lege vel possessione observatum est. De quibus prolixè scribit Zasius lib. 1. cap. 3. in tel. singular. & consil. vlti. & Freder. Husanus de hominibus proprijs. Sed quanquam hujusmodi obnoxiæ conditionis homines, similitudinem quandam cum servis habeant, & libertas eorum per operarum obligationem obtenebretur, origine tamen & in veritate manent liberi & ingenui vocantur. l. 1. & ibi Ioannes de Platea C. de colonis Trachē. lib. 10. & libertis comparantur. Ideoq; acquirere, possidere, officium obtinere, & alia exercere possunt quæ servis denegantur, secundum singularem gloss. in l. ne diutius & ibi Io. de Platea C. de agr. & cēs. Id quod in vsu & praxi quotidiana observare convenit. Servorū † 5
quoq; loco olim in Galliâ plebei habebantur. Reinatus Choppinus de jurisdictio. Andegavens. lib. 1. cap. 9. nu. 5. Et hac ratione etiam hodie fere omniū Gallorum more, secernuntur plebei, coloni, subditiq; à clientibus nobilium fundorum proprietarijs: Quod illi soli plebeis astringantur muneribus & oneribus. Quidam † etiam demensati dicū- 6
tur, quibus dominus ipse mansum terræ concessit, cum annuo pacto seruilium operarum aut salarij præstatione. De quibus frequens mentio est apud Speculatorem, in Rubrica de feudis. §. vlt. Accursium, in Rubrica de agricolis & censitis lib. 11. Codicis. Alvarotum, in prohemio feudorum. versiculo sunt præterea. Iacobinum de S. Georgio. in tractatu suo de homagijs roidis seu operib. Et novissimè apud Reinatum Choppinum. de jurisdictio. Andegavensium. cap. 30. & lib. 1. & 3. de dominio Franciæ. & Ioannem Bacquetum lib. 5. des droicts du dumaine. ca. 29. nu. 36. cum sequent: Et hæc de rusticis, colonis seu paganis, quorum † 7
magna ex parte bona ad dominos veniunt successorio jure, si absque liberis

ve-

vel socijs bonorum diem obierint, vt fusè tractat Reinatus Choppinus. lib. 1. de dominio Franciæ, & de jurisdictione Andegau. lib. 1. cap. 37. in fine. & Ioannes Bacquetus loco citato, post Iacobū de S. Georgio in tractatu de Roidis. Et pleraq; huc pertinētia leguntur in legibus Hispanorum. lib. 4. legū regis Alfonsi. tit. 22. in fine. & in foro legum. lib. 2. l. 3. tit. 1. Maximè verò apud Fredericum Huzanum in tractatu suo de servis & hominibus proprijs. Illud
8 † certum est, quod quamuis patroni, in eiusmodi hominum genere non min⁹ personis quàm rebus dominentur, & vltra æris indictionem quam vulgò talliam vocamus, operas rusticas seu corvatas ab ijs exigere possint, nihil tamen immoderatum exigere debent. Adeo vt quamdiu servilibus operibus defunguntur, à patronis alimenta recipere debeant; vt fessi vespere in suas ædiculas revertantur; item vt quibusdam horis meridianis, donec æstus frangatur sanitatis causa quiescāt, exemplo libertorum operas præstantium. l. medicus. de operis libertorum. latè Zasius lib. 1. cap. 3. intellectuum singular. Licet verè servi etiam meridiano tempore ad laborem compelli soleant. Terentius in Adelphis. Etenim non debet dominus crudeliter homines suos tractare, sed vt superiori jus suum conservatur, ita inferiori etiam servo non debet justitia denegari. Baldus in l. si dominus. De his qui sunt sui vel alieni ju. Et hoc est quod scribit Seneca, etiam sub Nerone constitutum fuisse, qui audiret de injurijs dominorum in servos, qui & sævitiam, & libidinem, & in præbendis ad victum necessarijs avaritiam compesceret. Quod legibus Hispanorum comprobatur, parte 4. titu. 22. lib. 5. & sequentibus. & rationi est consentaneū. Moderatè enim obnoxiæ conditionis hominibus imperare laus est, & in mācipio cogitandum est, non quantum illud impunè pati possit, sed quantum vnicuique permittit æqui bonique natura, Iacobinus de sancto Georgio. in tractatu de Roidis seu operis. columna 4. versiculo. sed enim hoc dubitatur.
De quo † etiam extat elegans constitutio Caroli Magni, lib. 2. capitulorum, cap. 41. his verbis concepta: *Quia ergo constat in Ecclesia diversarum conditionū homines esse, vt sunt nobiles & ignobiles, servi, coloni, inquilini. & cætera huiuscemodi nomina, oportet, vt quicunq; eis prælati sunt, clerici sive laici, clementer erga eos agant, & misericorditer eos tractent, sive in exigendis ab eis operibus, sive in accipiendis tributis, & quibusdam debitis, sciantq; eos fratres suos esse, & vnum secū patrem habere Deum, cui clamant: pater noster qui es in cælis: & vnam matrem sanctam Ecclesiam, quæ eos intemerato sacri fontis vtero gignit. Disciplina igitur eis misericordissima, & gubernatio oportuna adhibenda est. Disciplina, nè indisciplinatè viuendo, authorem suum offendāt: gubernatio, ne in quotidianis vitæ cōmeatibus, prælatorum adminiculo destituti, fatiscant.* Et hęc de colonis, rusticis & obnoxiæ conditionis hominibus, quos servorum loco in operis habemus. l. 1. §. familiæ. De vi & vi armata. & l. 4. in prin. de vsu & habitatione. Liberiores † sunt habiti mercenarij, vt qui nobis famulantur, aut diurnas operas pro 10

mercede & cibarijs locant. Nam hi liberi homines sunt, & pro liberis habētur, quales sunt vindemiatores, messores, fossores, frondatores, putatores, & alij, quos Theocritus incipere jubet, cū cassitæ excitantur, & eisdem dormituris finem laboris facere, meridiano autem sub æstu paulisper requiescere. Sane in his qui nobis hodie famulantur, laxior est juris dispositio, & in ijs nihil fere plus possumus, quàm in discipulū magistri. Et decisionem multarū quæstionum ministerium famulorum cōcernentium, videre licet, apud Hippolitum Bonacossam, in tractatu suo, de servis vel famulis. Et de huiusmodi obnoxiæ conditionis hominibus, & de eorum cōditione & vsu, plura celebria habet Ioannes Bodinus, de republica
11 lib. 1. cap. 5. De clientibus † vasallis, quid juris & quæ potestas in ijs dominis competat, obiter attingit Reynatus Choppinus, de iurisdictione Andega. lib. 1. cap. 30. in prin. & prolixè tracta-
12 tur apud feudorum interpretes. De † dominis subditorum extat elegans canon Caroli Magni, in capitulis lib. 2. cap. 22. hoc tenore *Admonendi sunt domini subditorum, vt circa suos piè, & misericorditer agant, nec eos, qualibet iniusta occasione condemnent, nec vi opprimant, nec illorum substantiolas iniustè tollant, nec ipsa debita, quæ à subditis reddēda sunt, impiè ac crudeliter exigantur.* In *quo vitium est, reponiq; debet, *exigāt.*
13 Et † quod proposito negotio convenit, notant interpretes, propter nimiā crudelitatem posse subditos à domino recedere, eique auferre jurisdictionem atque imperium. Cujus rei inter alia Tyrannorum facinora, exemplo esse potest Tigranis asperrima timidissimaque superbia, & execrabilis fœneratorum ac publicanorum sæuitia in vrbibus Asiæ, quarum civibus tributi vice hoc impositum erat, vt addicti servirent, & quæ longe difficiliora turpioraque videbantur, vincula, catenas, carceres tormenta subire, sole sub ardenti laboribus obrui, & rigidissima hieme in luto glacieque versari compellebātur. Baldus in d. l. si dominus. Patria † 14 potestas in liberos, quanquā iure Romanorum major fuerit, quàm dominorum in servos, quo commodius fœrocia & contumacia liberorum coerceretur, nihilominus tamen Romani existimarunt, potestatem illam parentum sic per se libratam, sic dilutam natura, pietate atque indulgentia, sic liberis consulentem, vt nunquam veriti sint ex concessione licentiam aut crudelitatem. Quoniam vt amantis in amicam, sic patris in filium minæ non solent esse veraces. Deinde pro magno peccato modicum supplicij satis est patri. Et nemo ad supplicia pervenit, nisi qui omnia remedia consumpsit. Et vix est pater qui ob sibi illatam iniuriam, filium interfecerit, ob illatam reipublicæ quandoque accidit, vt pietas patriæ, patriam potestatem submoveret, & disciplina publica, privatam, vt antiquitatis exemplis comprobat Petrus Erodius. Decretor. lib. 4. tit. 6. de emenda. servor. & patria potestate. Ob quod multū differt imperium patris & domini, longeque alia ratione regendos esse liberos, alia servos, multi veteres scriptores tradiderūt.

Nam

Nam servilis animus naturali quodam dominorum odio imbutus, coërceri ferè nisi malo non potest. Liberi, quos cum parentibus arctissimo charitatis vinculo natura copulavit, officijs, obsequio & benevolentia sunt provocandi; vituperandaq; est eorum opinio, qui metu potius quam reverentia quadam, filios in officio continendos putant. Nam vt eleganter Afranius scribit:

Horunce parentum est vita bilis liberis.
Qui malunt metui, quàm vereri se à suis.

Et proindè eâ vtendum est dexteritate, vt ij qui reprehenduntur, ipsi nō odio sui, sed amore potius & benevolentia id fieri sentiant, temperanda omnia, vt ab odio severitatem comitas vindicet, & à contemptu severitas comitatem. Illud prætermittendum non est, patriam potestatem jure civili constitutam, passim in Gallijs consuetudine sublatam esse. Accursius in § 1. institut. de nuptijs. Vnde Baldus scribit, in c. 1. §. si duo de duobus fratribus de novo beneficio inuestitis. Francos filios familias & Britannos Celtas testamenti condendi jus habere, etiam de bonis adventitijs: Quod latius distinguit Reinat⁹ Choppinus. in libello, de communibus Galliæ consuetudinibus parte 2. num. 2. In Belgij ditionibus varia est hujus rei observatio: Et vidi quosdam pragmaticos sustinere filiosfamilias in Brabantia jus testandi habere etiam citra consensum parentum. Quorum sententia inde colorem accipit, quod in omnib⁹ ferè Belgij ditionibus, jus scriptum nō ex authoritate, sed eatenus tātum quatenus invenitur rationabile, vel moribus vsitatum observetur. Denique de parentum in liberos, & maritorum in coniuges potestate, non minus copiosè quàm eleganter disserit Ioannes Bodinus de republ. lib. 1. cap. 3. & 4.

SVMMARIA.

1. *L. 1. ff. de abigeis ex Ruffino suppleta & restituta.*
2. *Gladiatores ad ludum damnati, quomodo rudem, quomodo libertatem accipere soleant.*
3. *Seruos domini voluntate vxorem ducentes aut pileatos in funere incedentes liberos esse. & 6.*
4. *Volones qui fuerint.*
5. *Ab hostibus liberatos pileum gestare solitos.*
7. *Equos magnatum funus antecedentes Ecclesiæ cedere.*
8. *Damnatos ad gladium etiam eos dici qui ad ludum gladiatorium damnabantur.*
9. *Gladiatoria spectacula veteribus vsitatissima, quando è medio sublata.*
10. *Licinius Ruffinus quis fuerit.*

CAPVT QVARTVM.

a VLpianus † lib. 8. de officio Proconsulis, in l. 1. ff. de abigeis. refert Rescriptũ divi Hadriani ad consilium, seu verius ad Proconsulem Beticæ. Sed corruptè & prætermissa maiore parte rescripti; quod in collatione legum Iudaicarum & Romanarum quæ Licinio Ruffino adscribitur, integrum refertur his verbis: *De abigeis puniendis, ita Divus Hadrianus rescripsit cõsilio Beticæ. Abigei cum durissimè puniuntur, ad gladium damnari solent, puniuntur autem durissimè non vbiq; sed vbi frequentius est hoc genus maleficij, alioquin & in opus, & nonnunquã temporariũ dãnantur: Ideoq; puto apud vos quoq; sufficere genus pœnæ quod maximum huic maleficio irrogari solet, vt ad gladium abigei dentur: aut si quis tam notus aut tam gravis in abigendo fuit, & prius ex hoc crimine aliqua pœna affectus sit, hunc in metallũ dari oportere.* Sed credendum est à Triboniano in Pandectis Rescriptum divi Hadriani non integrum referri; propter dubitationem & contradictionem quæ ab Vlpiano apud Ruffinum subiicitur his verbis: *Rescriptũ Divi Hadriani sic loquitur, quasi gravior pœna sit metalli: nisi forte hoc sensit divus Hadrianus, gladij pœnam dicendo ludi damnationem. Est autem differentia inter eos qui ad gladium, & eos qui ad ludum damnantur: Nam ad gladiũ damnati confestim consumuntur, vel certè intra annum debent consumi, hoc enim mandatis continetur: Ii vero qui in ludum damnantur, non vtiq; consumuntur, sed etiam pileari & rudem accipere possunt post interuallum: siquidẽ post quinquẽnium pileari, potest trienniũ autem rudem induere eis permittitur, &c.*

Sed † quanquã Vlpianus rectè notet rescriptum divi Hadriani, & proinde omnia illius verba nõ conveniant concinnitati & consonantiæ legum Iustinianearum, lucem tamen adferunt antiquitati, historiæ & moribus veterum Romanorũ, quibus permittitur gladiatoribus in ludum damnatis rudem accipere, id est digniore quadam conditione fieri, & immunitatem quandam accipere à pugnâ post triennium; & pileari, id est pileum accipere in signũ plenæ libertatis post quinquennium. Etenim qui voluntate domini tanquã liber iure Quiritium duxerit vxorem, aut pileatus incesserit, ipso iure manumissus videtur: Signa enim hæc atque inditia sunt non solum libertatis, verũ etiam dignitatis & ingenuitatis, Petrus Erodius decretorum lib. 3. de manumiss. Quod eleganter probat Iustinianus, in l. 1. §. sed & qui C. de latinâ libert. toll. dum scribit, *servos qui domini funus pileati antecedunt, vel in ipso lecto stantes cadaver ventilare videntur, si hoc ex voluntate fiat, vel testatoris, vel hæredis, illico ciues Romanos fieri*: Moris enim fuit vt servis cum manumitterẽtur, demererentur capilli, & capiti calvo imponeretur pileus: De quo Plautus in Amphit. *vt ego hodie raso capite capiam pileum.* & Livius lib. 24. *postero die inquit servi ad pileum vocati, & carcere vincti emissi*: Seneca quoque epistolarum lib. 6. ita scribit, *dicet nunc aliquis me vocare ad pileum servos, & dominos de fastigio suo deijcere.* Extatq; vetus hæc ex L. Cuspidij testamẽto clausula. *Tauro qui multum mecum & diu laborauit, pileum do et talenta quatuor, vt honestè vitã degere* b

degere possit. Plura huc pertinentia refert Iacobus Reyvardus de authoritate prudentum cap.7.circa finem. Et huc pertinet Livij illud lib. 4. belli punici, dum ita scribit. *pileati, aut lana alba velatis capitibus volones epulati sunt.* Nam
4 † volones servi erant recenter manumissi, de quibus idem Livius lib. 4. decad. 3. *Et Gracchus inquit ita permisit, vt in publico epularētur omnes, ante suas quibusq; fores, prolata omnia, pileati aut lana
5 alba velatis capitibus*: Et † huius consuetudinis ratio latius porrecta est, adeo quod liberati ab hoste (etiamsi Senatorij ordinis forent) pileo vterentur. Vnde Livius, lib. 10. decad. 3. de Q. Terentio Culleone, à Scipione ab hostibus liberato, sic scribit, *Secutus Scipionē triūphantem, pileo capiti imposito Q. Terentius Culleo, omniq; deinde vitâ (vt dignum erat) libertatis authorem coluit.* Plura huc pertinentia videri possunt, apud Wolffgangum Lassium, commentariorum reip. Rom. lib. 8. cap. 14. & Iacobum Reyuardum, de authoritate prudentiū
6 cap.7.circa finem. Ideo autem † qui pileati incedunt, & aut voluntate testatoris vel hæredis, funus precedunt, pro liberis habentur quia pro talibus exhibentur populo, qui decipi non debet, d. l. 1. §. sed & qui, C. de lat. libert. tollen-
7 da. Vnde † eleganter Baldus refert, equos qui antecedūt uel sequuntur funus magnatū & nobilium, cedere fabricæ ecclesiæ, in qua illi sepeliuntur. Eodēque pertinet, quod generaliter scripsit Ioannes Bacquetus parte 5. cap. 20. nu. 27. des droicts du domaine, de pannis funeralibus, & alijs ornamentis funeris fabricæ ecclesiæ applicandis. Et
quia † secundum Vlp. interpretatio- 8
nem in Divi Hadriani rescripto, agitur nō de pœna gladij sed de damnatione ad ludum; dubia redditur eorū interpretatio, qui damnationem ad gladiū, non de ludo gladiatorio, sed de pœna capitis accipiunt, quanquā alioqui dānati ad ludum, æquale pœnæ periculū sustinuerint cū capite dānatis: Gladiatoribus enim in arenā progressis ea necessitas fuit imposita, vt adversarium victum occiderent, aut idem ab eo expectarent. Et † hæc fuerunt gladiatorū 9
spectacula, magno in vsu primum Græcis, deinde etiam Romanis, sic vt non in conventibus solum, ludis, ac theatris, ea populo exhiberent, verumetiā amici in privatis epulis. Et si alter alterum, aut hominem bestia iugulasset, quasi mirificè oblectati applaudebant. Quæ pessima cōsuetudo à Cōstantino Magno & Honorio invalescente Christianismo sublata est. Eiusdem † collatio- 10
nis legum beneficio, tollitur præposteratio dictionum apud Vlp. in d. l. 1. §. abigei autem in verbis: *equos de gregibus, vel boues de armentis abducentes*, legendo, *equos de armentis, vel boues de gregibus &c.* & eodem loco in fine, vbi apud Vlp. simpliciter legitur: *Sane qui cū gladio abigunt nunnunquā bestijs subijciuntur*, rectius in dicta collatione legitur. *Romæ tamen etiam bestijs abigeos videmus subijci, & sane qui cum gladio abigunt, nunnunquā hac pœna afficiuntur.* Il-
lud † parum exploratum est quis fuerit 11
Licinius Ruffinus, cui collatio illa tribuitur: Nā ex priscis scriptoribus fuisse manifestum est, ex integris Papiniani, Pauli, Vlpiani, Caij, Modestini

aliorumq; veterum juris authorum libris, ante tempora Iustiniani desumptis. Et collationem illam non esse Lucilij Ruffini, cuius nomine ad Iulium Paulum in Pandectis consultatio inscripta est, colligitur ex rudi coacervatione, nullius IC. acumen præse ferẽtis. Et Iacobus Cuiatius lib. 7. observationum cap. 2. Lucinium illum quisquis fuerit, Christianum fuisse asserit. Alius Iudeum fuisse cõtendit, qui cum laborare sectam suam videret inuidiâ, demonstrare studuit ex patrijs suis legibus fluxisse leges Romanas, de quo ego nihil definio, nisi quod parũ provid[9] compilator fuerit, cui tamẽ multa prisci juris fragmenta debentur.

SVMMARIA.

1. *L. commodissimè ff. de lib. & posthu vera lectio.*
2. *L. filius §. si quis d t. emendata & explicata & 7.*
3. *Tutor pupillam suam ducere prohibetur.*
4. *Heredem institui posse etiam eum qui nascetur ex ea cum qua tempore testamẽti matrimonium esse non potuit. & 5.*
5. *Testatoru conditionem quæ mortis tempore fuit inspici & 6.*
8. *Tenor ætatis quid significet.*

CAPVT QVINTVM.

1 APud † Pomponium in l. commodissimè ff. de lib. & posth. redundat dictio *filius*, dum ita legitur: *Natus rũpit testamẽtũ: quia hic filius, nec sub conditione quidem scriptus hæres intelligitur, qui in hunc casum nascitur. qui non est testamento cõprehẽsus.* Et magis elegans ac cõgruẽtior est locutio, si expunctâ illâ dictione *filius* ita legatur *natus rũpit testamẽtũ quia hic nec sub conditione quidem scriptus hæres intelligitur.* Cæterum probare non possum eorum sententiam, qui pro verbis illis Pomponij *scriptus hæres* legũt *scriptus exhæres*; Quoniam in toto illo Pomponij respõso, non de exhæredatione, sed institutione eius qui nondum natus est quæritur; & post propositas duas species, quibus in vtrumq; casum, & juris antiqui, & legis Velleæ, institutio rectè tacita est, subijcitur tertia species, id est cũ aut viuo tantum testatore aut mortuo posthumus nascitur veluti si dictum sit, *si me viuo nascatur*, recte quidem in illo vno casu facta est institutio, quæ cessat in altero casu qui omissus est. Adeo vt in omisso illo casu, nec sub conditione quidem scriptus hæres intelligatur, qui in hunc casum nascitur, qui in testamento non est comprehensus. De quo tum apud veteres legum interpp. magna fuit contentio, quam Iustin. sua constitutione, l. vlt C. de posthumis hæredibus instit. sustulit. Definiendo nulla hujusmodi verborum positione ruptum fieri testamentũ. Sed sive viuo testato

testatore, sive post mortem eius intra decem menses filius vel filia fuerint progeniti, manere testatoris voluntatem immutilatam, ne pœnam patiatur præteritionis, qui suos non præterijt. Et recte Antonius Contius annotavit, constitutionem illam Iustiniani defectu laborare, & post verba illa: *ruptum facere*. hæc adijcienda esse *hi qui vivo testatore nati sunt*. quę Iustiniani emẽdationem & sententiam perfectissimã efficiunt.
2 Idem † Pomponius lib. 20. disputationum, in l. filius §. si quis ff. de lib. & posthumis, laborat redundantiâ dictionis *testator*, quæ ab interprete adiecta est, & orationem conturbat: dum ita legitur: *si quis eo tempore, quo nondũ eius uxor esse posset, testator natum ex ea scripsit hæredem &c.* Quæ sublata illa dictione: *testator* maiorem habent elegantiam, & propria sunt Pomponij. Apud quem quidã ex Neotericis, subtili ingenio, & cum probabilitatis ratione, movet controversiam, in verbis: *Ex Titia quæ tunc propter tenorem ætatis uxor duci non potuit*, existimans pro *tenorem ætatis* substitui debere *tenerum ætatis*. Eiusque opinio adiuvari videtur authoritate eorum librorum, in quibus pro *tenorem ætatis* legitur *minorem ætatem*. Nec parum facit ipsius locutionis elegantia, vt tenerum ætatis, dicatur eadem phrasi & loquendi formulâ, qua dicimus: lubricum ætatis, cautionis incertum, secretum alienæ voluntatis, lubricum linguę, ambiguum conditionis, martis ambigua, necessitatis abruptũ, certum temporis, multum temporis, certo loci, eo loci, & pleraque alia similia. Sed quanquam hæc speciosa sit consideratio, ratio tamen concurrẽtium circumstantiarum in Pomponij responso, in d. §. si quis. eam vix admittere videtur. Pomponius enim quærit, non de eâ quæ ob impuberem seu teneram ætatem vxor esse nõ potest, sed de eâ cuius matrimonio obstat servit⁹, aut quam ex S C. prohibentur tutores & filij eorum vxorem ducere, nisi redditis rationibus, & à tempore annorũ vigniti quinq;, & vtilis anni, vt verbis Pomponij exprimitur. Si quis (inquit) eo tẽpore quo nõdũ eius vxor esse posset, testator natũ ex ea scripsit hæredẽ: an postea cõtracto licito matrimonio nat⁹, hęres ex testamẽto esse possit quęritur, veluti si scribas hodiè hæredem qui tibi ex Titia natus erit, quando Titia ancilla, vel minor annis vigintiquinq;, cuius pater tuus tutelam administravit, aut tutor tu ipse fuisti. Postea Titia vxor iusta tibi fuerit, vel libertatem adepta, vel à tempore annorum viginti quinq;, & vtilis anni, & rationum allegatione; &c. Quæ ad teneram seu impuberem ætatẽ adaptari nequeunt. Sed † referuntur ad SC. 3
seu orationem, qua prohibetur tutor vel curator, adultam vel pupillam vxorem ducere, l. tutor vel curator l. SC. l. si quis tutor ff. de ritu nuptiarum. etiã si maiorem ætatem habeat, & plenis fit nubilis annis, nisi à tempore annorum 25. & vtilis anni, ac redditis rationibus, d. §. si quis eo tempore. nè pupillæ in re familiari circunscribantur, ab his qui rationes eis gestæ tutelæ reddere compelluntur, in l. si patris C. de interdicto matrimonio. Cuius rei tanta fuit sollicitudo antiquis, vt Impp. rescrip-

ferint in l. si patris C. de interdicto matrimonio. Eum qui patris sui pupillã, nõdum reddita tutelę ratione, vel post redditam, nondũ exacto 25 anno, nec non vtili etiam, vxorem duxit, nec matrimonium cum ea habuisse, nec filiũ ex huiusmodi coniunctione procreasse
4 videri posse. Ob † quod merito dubitavit Põponius, an rectè quis instiueret hæredem eum, qui ex Titia nasceretur, quando Titia ancilla vel minor 25. annis existeret, cuius tutor ipse instituens aut pater eius fuisset, licet postea Titia vel libertatem adepta, vel à tempore annorum 25. & vtilis anni, reddita ratione justa vxor fuerit: Quia tempore testamenti, & factæ institutionis, nuptiæ non potuerunt consistere, nõ propter teneram ætatem, sed propter ætatis moderationem & prohibitionem ex
5 SC. inductam. Cæterum † quia vltimæ voluntates & testamenta demum vltimo vitæ spiritu, & morte testatoris robur & firmitatem accipiunt, respondit Pomponius, non dubitari, ex Titia, quę tunc propter tenorem ætatis vxor duci non potuit, quando testamentum fiebat, natum postea ea vxore ducta, hęredem esse posse: generaliter subijciẽdo; nato post testamentum hærede scripto, aditum ad hæreditatem dari, in qualicunq; statu testamẽti faciẽdi tẽpore fuit, quę postea testatori civiliter nupta est. Vnde sequitur recte eum quoque hæredem institui & succedere, qui nascetur ex ea, cum qua ob deportationem jus connubij tempore testamenti non fuit, si postea impetrato remeatu restituta sit: Quamuis alioqui ipsi deportatæ legari non possit, vt ex Cicerone Verrinâ 3. pulchro exemplo demonstrat Petrus Erodius, decretorum lib. 3.
c. 5. Eadem † ratione Latinus & cœlebs 6
(cum quibus testamenti factio nõ est) hæredes esse possunt, si cœlebs legi Papiæ paruerit, & Latinus civis Romanus efficiatur tempore mortis testatoris, aut intra diem cretionis. Non enim vitiosa est hujusmodi institutio, quia inest ei conditio. & regula Catoniana ad institutiones conditionales nõ pertinet. Ob quod † secundum consenti- 7
entem omnium fere Codicum authoritatem, & naturam rei de qua agitur, apud Pomponium, in d. l. filius § si quis. nõ *minorem ætatem* aut *tenerum ætatis*, sed *tenorem ætatis* legi & retineri debere videtur probabilius; Tenore † ætatis 8
accepto pro statu, ordine, qualitate & moderatione ętatis speciali ratione SC. requisita, juxta illud Virgilij.

Non alios prima crescentis origine mundi.

Illuxisse dies, aliumne habuisse tenorem.

Item illud Valerij Maximi, lib. 1. *Quominus religionibus suus tenor, suaq. obseruatio redderetur* eodem pertinent Ciceronis verba de oratore. *Isq. vno tenore (vt aiunt) in dicendo fluit*. Item quod Seneca scribit Epistol. lib. 3. *vitium est hæc diversitas & signum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem suum.* In qua re nolim mihi lector omnino adhæreat, sed id sequatur quod magis probabit, qua in tenebris micando, & ex conjecturis res ignotas investigando, labi & errare possim.

SVM-

SVMMARIA.

1. *§. sui autem & §. cum filius. Inst. de her. quae ab intest. emendati.*
2. *Nepotes ex filio defuncto in patris sui locum succedere.*
3. *Filij fratrum in patrui successione in capita succedunt.*
4. *Transuersales omnes in capita succedere.*
5. *Nepotes per repraesentationem succedentes ex proprio iure venire.*
6. *Repraesentationis ius quousque extendatur, quando, & in quibus locum habeat. & 7.*
8. *Frater vtrimque coniunctus, ex vno tantum latere coniuncto praefertur.*

CAPVT SEXTVM.

IVstinianus in §. sui autem heredes inst. de her. quae ab intest. defer. ex Pauli sententiarum libro quarto. ita scribit. *Sui autem heredes sunt etiam ignorantes, & licet furiosi sint, heredes possunt existere.* quae in Pauli sententijs plenius referuntur hoc modo: *Qui sui haeredes sunt, ipso iure haeredes etiam ignorantes constituuntur, vt furiosi, infantes, & peregrinantes.* Et rursus rectè marginalis additio notat, in §. cum filius filiave. *Aui* dictionem expungendam esse. Sed quamuis non sit dubium, Iustiniani locum, in d. §. cum filius. ex Caij institutionibus depromi, tit. de intestatorum haereditatibus. tamē varia eiusdem loci est lectiò, & apud Iustinianū & apud Caiū, loco citato. atq; apud Licinium Ruffinum. de collat. legum Iudaic. & Romanarum tit. de legitt. successione. qui satis convenit cum eo, quod apud Iustinianum legitur A quo Pauli verba discrepant, licet eandē sententiā habeant. Videlicet † quod quādo aliquis moritur relicto filio aut filia, & ex alio filio defuncto nepotib⁹ neptibusue, nepotes neptesue ex filio defuncto, cum filio filiaue concurrant, & portionem quam pater eorum erat habiturus accipiant. Quia constitutū est, vt inter suos proximior, longiore gradu positos non excludat, & non in capita sed in stirpes dividatur hereditas. Quod prolixius Caius & Iustinianus prosequuntur, & eleganter confirmat Paulus sententiarū lib. 4. his verbis. *filij si cum nepotibus ex alio filio suscepto in familia retinentur, ab intestato ad patris successionem cum fratris filijs vocantur, quib⁹ in patris sui partem venientibus, hereditas in stirpes, & non in capita dividitur, ita vt filius & plures nepotes singulos semisses habeant. Idemq; evenit si cum eo ex duobus filijs in pari numero nepotes successerint.* Sed apud Licinium Ruffinū depravatè legitur. *Item si ex duobus filijs nepotes extent, ex altero filio vnus forte vel duo, ex altero tres aut quatuor, altera dimidiam &c.* Et ex Iustiniano reponēdum est: *Item si ex duobus filijs nepotes neptesue existant, ex altero vnus forte aut duo, ex altero tres aut quatuor, ad vnū aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel ad quatuor altera dimidia,* hoc est, vt Cajus

(margin: 2 beside "tentiā habeant. Videlicet †")

recte subjicit: *vt tales accipiãt portiones, quales patres eorum si vixissent habituri erant*, de quo vide elegans consilium Baldi 199. incipiens ad euidentiã parte tertiã. Sed † perpetua fuit doctorum
3 contentio, an filij fratrum vel sororũ, cum sunt soli & sine patruis siue auunculis, in capita, vel in stirpes succedant, donec Imperator Carolus Quintus re relata ad Senatum Imperij, in Spirensibus comitijs anno 1529. Asonis opinionem cõfirmavit, & imperiali edicto statuit, eos partiri inter se debere hæreditatem patrui vel auunculi in capita non in stirpes. Quod † idem observatur, si patrueles, amitini, consobrini vel consobrinæ ad defuncti successionem concvrrant, propter regulam juris veteris, secundum quam trãsuersales succedunt in capita, d. l. post consang. §. hæreditas, & l. 12. tabularum, C. de legit. hæredib⁹. Quæ regula non est im-
4 mutata, nisi in solis liberis defunctorũ fratrum, concurrentibus cum patruis vel amitis. Et ita dicit Bartholus se cõsuluisse in civitate Assicij. Illud etiam
5 in repræsentationis † articulo singulare est, & animadversione dignissimũ, quod quamuis nepotes per repræsentationem, veniant in locum parentum defunctorum, non fiunt tamen eorum successores, sed ex proprio capite & jure suo admittuntur. absque alterius juris transmissione Lodo. de Molina lib. 3. c. 6. nu. 29. Ideoque defuncti patris aut matris pactio, aut renunciatio, aut etiam anticipatio alterutri eorum facta, illis non adversatur nec præiudicat, quominus integram portionem suam
6 jure proprio consequantur. Præterea † quod remotior in gradu, per repræsentationem admittatur cum proximiore in linea collaterali, procedit duntaxat, quando agitur de hæreditate patrui, amitæ, auunculi vel materteræ. Nam vltra hanc speciem in lineã collaterali nõ admittitur repræsentatio: Sed remanemus sub regula juris antiqui, secundũ quam proximior in gradu succedit §. si plures instit. de legit. agnat. success. id quod Pulchrè tractat Marianus Sosin⁹ cõsil. 36. num. 4. & 5. parte 1. Nec † est 7
prætermittẽdum jus repræsentationis, ratione speciali, & ex privilegio inductum esse, § si autem defuncti Autentica de heredit. quæ ab intestato. Ideoque tunc demum locũ habet, si is qui vult alium proximiorem repræsentare vivo eo conceptus erat. Alias enim ex persona illius, quo vivo nondum conceptus erat, in locum ejus venire nõ potest, vt late & eleganter tradit Andreas Tiraquellus, de retractu consanguinitatis § 11. in verbis ou ceulx qui les representeront nu. 80. & multis seqq. Vnde etiam fit, quod quoties proximior vocatur ex lege municipali vel consuetudine, non comprehendatur qui secundo gradu est, licet is sit qui priorem repræsentare soleat. l. jubemus in princ. & ibi DD. ad Trebell. cum multis alijs citatis ab Andrea Tiraquello in tractatu primogenituræ quæstione 4. De quo articulo & an in feudis, jure patronatus emphiteusi, maioratu, fideicommisso familiæ relicto, & alijs similibus locum habeat eleganter tractat, & vsui forensi applicat Ludovicus de Molina IC. Hispanus consumatissimus de Hispanorũ primogeniorum origine ac natura lib.

8 3. cap. 6. 7. & 8. Postremo † pro singulari notandum est, in fratribus & fratrum filijs, vtrimque conjunctū præferri ex altero latere tantum cōiuncto, propter duplicis vinculi potentiam. Auth. de consang. & vterinis fra. § quia igitur coll. 6. sed hoc in fratrib⁹ & fratrū filijs speciale est, & in vlteriorib⁹ aliud observatur; patrui enim & superiores succedunt per regulam juris antiqui, l. post consanguineos §. hæreditas ff. de suis & legit. hered. quod pulchre explicat Bald. cons. 425. incip. punctus talis est vol. 3. quomodo nepos seu neptis succedat in locum parentum, id est in gradum & personam patris seu matris pulchre tractat Capit. decis. 21.

SVMMARIA.

1. *L. 1. ff. de interd. & releg. integritati restituta.*
2. *Relegati rerum suarum dominio non spoliantur. & 3.*
4. *Deportatio gravior relegatione, eiusque plures differentiæ.*
5. *Deportandi ius penes solum Principem esse.*
6. *Hispaniæ consuetudo in deportationibus.*
7. *Iudex ecclesiasticus an possit deportare.*
8. *Restitutio damnatorum à solo Principe fit. & 10.*
9. *L. relegati in f. princ. ff. de pœnis vera lectio.*
11. *Restitutiones damnatorum quando valeant.*
12. *Regalia quæ sint & quibus competant.*
13. *Consuetudinem ius regalium tribuere quibus alioqui non competit.*
14. *Indulgentia ab inferiore impetrata quatenus porrigatur.*
15. *Indulgentiarum causa multiplices.*

CAPVT SEPTIMVM.

1 EXtat † caput ex Rescripto Divi Traiani ad Didium Secundum, seu rectius ad Aufidium Secundum, quem Vlpianus alio loco, l. item veniunt § præter hæc ff. de petit. hæred. vocat Titum Aufidium, cumque temporibus Divi Hadriani extitisse ostendit. Verba rescripti in l. 1. ff. de interd. & releg. hæc sunt: *Scio relegatorum bona, avaritia superiorum temporum fisco vindicata. Sed aliud clementiæ meæ convenit, qui inter cætera, quibus innocentiā rationum meorum temporum, hoc quoq; remisi exemplum.* Quæ latinitatis vitio laborant, cum redundantiā dictionis *rationum.* Neque huic malo mederi potest, per diversas conjecturas Accursij, dum pro: *quibus*, *quod*, pro: *innocentiam, innocentia*, pro: *rationum*, *rationes*, vel *rationem* in quibusdam libris legitur. Sed nec Charondæ annotatio, margini Plantinæ editionis addita suffragatur, legendo pro dictionibus *innocentiam rationum*, *innocētia ac ratione.*

In meo antiquissimo Codice, absque glossis, & ante tempora Accursij conscripto, legitur: *qui inter cætera, quibus innocentia rationem meorum temporum tueor, hoc quoq; remisi exemplum.* Quæ elegans est constructio atque significatio, hunc sensum habens. *Qui inter cætera* scilicet recte facta, *quibus innocētia* id est per innocentiam, *rationem meorū temporum tueor, hoc quoq; remisi exemplū,* id est relaxaui, non observavi, non sum secutus aut imitatus. Et hæc restitutio eo proclivius recipienda est, quod ad lectionem Græcorum accedat propius. Et quod verbum *tueor*, etiam in antiquioribus editionibus inueniatur, vti etiam in multis libris legitur ablativus ille *innocentiâ* cum dictione *rationem*.

2 Quod † autem ex Rescripto Divi Trajani, relegatis dominium rerum suarū relinquatur, etiam superioribus temporibus Augusto imperante obtinuisse Ovidius testatur, qui cum relegatus esset, ita scripsit.

Ira quidem moderata tua est, vitamq; dedisti.
Nec mihi ius civis, nec mihi nomen abest,
Nec mea concessa est alijs fortuna, nec exul,
Edicti verbis nominor ipse tui.

3 Sed † animadvertendum est, relegatos bona sua retinuisse Augusti & Traiani temporibus, non ex certa & constanti legis dispositione, sed magis ex clementia & benignitate imperantium. Idque tunc, quando per sententiam pars bonorum, vel bona omnia non essent adempta. alioqui enim consueverant Romani, etiam publicare illorum bona, quos maximis criminibus damnabant. Alex. ab Alexand. genial. dier. lib. 3. c. 23. Et hoc est quod Vlpianus respondit, in l. relegatorum §. hæc est differentia versic. ad tempus relegatis ff. de interdictis & relegatis. *Ad tempus relegatis, neq; tota bona, neq; partem adimi debere, rescriptis quibusdam manifestatur, reprehensæq; sunt sententiæ eorum, qui ad tempus relegatis ademerunt partem bonorum, vel bona, sic tamen, vt non infirmarentur sententiæ, quæ ita sunt prolatæ.* Quæ
† aliter se habent in deportato: hæc enim est differentia, quod in insulā relegari & ad tempus & in perpetuum quis 4
potest. Deportatio autem ad tempus non solet fieri, d. l. relegatorum §. hæc est differentia & l. relegatus in fine de interdictis & relegatis. secundum suppletionem à Contio ex libris Basilicon factam. Deinde sive ad tempus sive in perpetuum quis fuerit relegatus, civitatem Romanam retinet. d. §. hæc est differentia. Secundum quod accipiendum est quod Vlpianus respondit, de eo qui in exilium, salva civitate abijt, vbi defensori eius exceptio ista proderit, l. sed etsi quis in prin. ff. si quis cautionibus. Deportatus vero civitatem amittit, & speciali jure civitatis nō fruitur, licet jure gentium vtatur. l. deportatus in prin. de interdictis & releg. in suppletione Contij. Rursus, relegatus integrum statum suum retinet, & dominium rerum suarum, & patriam potestatem, sive ad tempus, sive in perpetuum relegatus sit. l. relegati in insulam ff. de interdictis & relegatis. Quia in insulam relegati, in potestate liberos suos retinent, sicut alia omnia jura sua & bona,

bona, præter ea quæ ſpeciali ſententiâ eis adimuntur: Nam eorum qui in perpetuum exilium dati ſunt, vel relegati, Præſes poteſt partem bonorum ſpeciali ſententia publicare. Alioquin ſine ſpeciali ſententia, relegationem nõ ſequitur publicatio. vt recte annotavit Græcus interpres, in d.l. relegati. E cõtrario, deportationẽ ſequitur tacita publicatio, & civitatem & bona adimit. relegatio vtrumq; conſervat, niſi ſpecialiter bona publicentur, l. relegatus eſt is ff. de interdictis & relegatis. Deportati neque manumittere poſſunt, l. 2. ff. de interdict. & relegatis. neq; hæreditatem neq; legata accipere: quia nec teſtamenti faciendi jus habent, cũ ſint ἀπόλιδες l. 1. §. ſi quibus ff. de leg. 1. quæ omnia permittuntur relegatis. Ex benignitate tamen, deportatis teſtamẽto relinquuntur, quæ ad victum & alios neceſſarios vſus ſufficiunt. l. cum Vlpianus de interdict. & releg. in libris Baſilicon. Et hoc eſt quod imperator Antoninus reſcripſit, in hunc modum, in d l. cum Vlpianus. *Neque hæreditas, neq; legatum, neq; fideicommiſſum, contra mores & ius publicum, huiuſmodi perſonis relinqui poteſt, nec conditio harum perſonarum mutari debet. Quod vero piè rogaſtis, liceat vobis vltima voluntate, eis ad victũ & alios vſus neceſſarios ſufficientia relinquere, eiſq; ex hac cauſa relicta capere.*

5 Denique † relegatur quis à Principe, & Senatu, & Præfectis & Præſidibus provinciarum d.l. relegatus. Sed Præſidem provinciæ deportare non poſſe nulla dubitatio eſt. Licet præfecto vrbi, jus deportandi & in metallum damnandi ſpecialiter competat. d.l. rei capitalis §. conſtat de interdictis & releg. l. aut dãnum §. Præfecto autem vrbi ff. de pœnis. Cum alioqui exilij indictio & deportatio Principi ſint reſervata, Baldus in l. imperium ff. de juriſdict. omnium jud. per l. illicitas §. qui vniverſas ff. de officio Præſidis. licet aliud ſit in banno vel relegatione, quæ à deportatione multum differt, Celius Rodiginus lectionum antiquarum lib. 14. c. 48. & Petrus Crinitus de honeſta diſciplina lib. 22. c. 5. Baldus in l. 1. C. de hæred. inſtituendis l. relegatorum, ff. de interdictis & relegatis. gloſſa in §. 1. inſtitutis de patria poteſtate adde Baldum Cõſil. 284. in Chriſti nomine nu. 2. parte
prima. Et ita † legibus Hiſpaniæ cautũ 6
eſt; Neminem poſſe in inſulam deportare niſi Regem aut generalem Præſidẽ totius regni. Quod † an in perſonis ec-
cleſiaſticis locum habeat, diſputat Io- 7
annes Gallus quæſt. 72. aſſerendo etiã judicem eccleſiaſticum jus deportandi habere. quod in additione ſuâ ibidem in pulchrâ contingentiâ negat Carolus Molineus, & rectè: quia Epiſcopi & judices eccleſiaſtici carent territorio vt idem Ioannes Gallus ſcribit quæſti. 363.
Nihil habent facti ſed verba tantum. Et † 8
vt deportatio nõ poteſt fieri niſi à Principe, ita nec reſtitutio reorum, pœnæq; indulgentia ab alio quam à Principe fieri poteſt. Nam auguſtum quid præ ſe fert hæc licentia revertendi, & eſt munus Regiæ celſitudinis eximium. Et hac ratione Præſes provintiæ, cum quem dãnavit reſtituere nequit. Cum nec pronuntiatam ſententiam ſuam revocare poſſit, ſed Principi ſcribere oporteat, ſi quando ei, eius qui nocens videbatur,

postea ratio innocẽtiæ cõstiterit. l. 1. in
fine ff. de quæst. Et hoc est quod Calli-
stratus respondit: in l. Divi fratres in fi-
ne prin. ff. de pœnis. Extare principalia
rescripta, quibus vel pœna imminuta
est, vel in integrum restitutio concessa:
idque duntaxat à Principibus fieri sole-
re. Et hac ratione Reynatus Choppinus
scribit, de jurisdict. Andegaven. cap. 48.
num. 6. Baroni licere criminosos able-
gare ex territorio, non tamen in terri-
torium revocare. Exulũ quippe revo-
catio Regia potestas est, velut & pœnæ
capitalis remissio. Quod & Pliniana o-
stendit consultatio super restitutione
exulis ad Divum Traianum epistolarũ
lib. 10. Cũ enim Servilius Calvus Pro-
consul relegasset aliquem in trienniũ,
ac deinde in Provincia morari scivisset,
Edictò Plinius de eo retulit ad Cæsarẽ,
cujus mandatis cautum fuerat, ne is re-
stitueret à se vel ab alio relegatos. Itaq;
Traianus rescripsit, *illum qui in provin-
cia remanserat, vinctum mitti ad Præfe-
ctos prætorio debere. Nec enim sufficere,
eum pœnæ suæ restitui, quam contumacia
elusisset.* Et ita Zonoras in Nerva Impe-
ratore circa principium scribit: Pulsis
à Domitiano, civitatem & bona resti-
tuisse Nervam, statim atque rerum po-
titus est, illo ex hominibus sublato.
9 Quod † Martianus confirmat. in l. re-
legati in f. ff. de pœnis. *nemo potest* (in-
quit) *commeatum remeatumue dare exu-
li, nisi imperator ex aliquâ causâ.* Quæ pe-
strema verba, quia etiam apud Græcos
leguntur non quidem reycio, sed dubi-
to annè interpretis magis esse videan-
tur, præsertim cum Græci legerint, nõ:
aliqua causa, sed *ex iusta causa*. Princeps
† enim in indulgentia & venia crimi- 10
nis concedenda, magis gratiam & be-
nignitatem, quam causæ iustitiam se-
quitur. Et in Principe vt inquit Accur-
sius, in d. l. relegati. voluntas pro causa
est. Ideoque apud Callistratum, in d. l.
Divi fratres, & alios, in d. l. 1. in fine ff.
de quæstionibus. hæc veniæ indulgen-
tia solius Principis arbitrio relinqui-
tur. Princeps enim si contra jus positi-
vum aliquid statuat, semper præsumi-
tur iusta causa moveri, l. relegati in fine
de pœnis. Cum Princeps jure positivo
non ligetur, l. digna vox C. de legib.
Quod † verum est, quoties motu pro- 11
prio aliquid facit. Secus, si ad postula-
tionem alterius, quia tunc justa causa
non præsumitur, sed potius subreptio
& obreptio, atque importunitas impe-
trantis, Romanus consil. 436 incipien-
te. quod indultum Petri num. 19. l. 1.
C. de petitionibus bonorũ sublatis lib.
10. Vnde in vsu forensi, remissio ho-
micidij, banni, proscriptionis & simi-
lium, in supremis tribunalibus Pro-
vinciarum approbari & interinari (vt
vocant) debent, antequam effectum
sortiantur. Illud † certum est, quod vti 12
jure Romanorum, ita etiam constitu-
tionibus Galliæ & Hispaniæ, revocatio-
nem seu restitutionem banni & exilij,
item legitimationem, natalium resti-
tutionem, creationem notariorũ, pœ-
næ capitalis remissionem & similia, à
Regalib⁹ procedere, & pure Regia esse,
in signum superioritatis & supremi at-
que vniversalis dominij. Ex quibus se-
quitur, Comites Barones & alios vasal-
los recognoscentes superiorem Princi-
pem, non posse famæ restituere & de-
lictum

lictum indulgere: Bartholus in l. omnes, §. qui transfugit, ff. de re militari, cum multis alijs relatis in Decisionib' Senatus Neapolitani, decis. 101. in prin. quia restitutio quæ fit ex misericordia, soli Principi reservatur. Bartholus in l. si quis vltro, nu. 2. ff. de quęstionibus. Idemq; est in omnibus alijs juribus, Principi reservatis. De quibus latissime tractat post alios Ioannes Bacquetus, praxis Gallicæ peritissimus, in tractatu suo: Des droicts du domaine,
13 de la couronne de France. Sed † hæc ita procedũt, nisi ex speciali privilegio, aut immemoriali possessione, jus regalium alijs inferioribus magnatibus sit in solidum acquisitum aut communicatum. Quemadmodum videmus in Brabantia, Geldria & vicinis provincijs, Comitibus, Baronibus & alijs jus gladij habentib', etiamnum hodie cõmunicari. Sed hoc ita ut Rex seu princeps cum inferioribus semper concurrat, eosque pręvenire possit: Quia semper amplior danti superest prærogativa & potestas. Et publice interest, Principi reservari pręventionem seu occupationem in dominos inferiores. Quod in regulo Arschotano, Bredensi, alijsque Brabantiæ, Geldriæ & Flandriæ mag-
14 natib' frequẽter vsu venit. Et † Regis seu Principis indulgentia semper latius patet, quàm alterius magnatis: Qui nõ nisi suis subjectis, pro delictis in suo territorio perpetratis, gratiam licentiãque revertendi dare potest. Nam gratia Imperatoris aut regis valet & observatur per totum Imperium vel regnum, Castrens. consil. 33. super primo puncto. vol. 2. Præterea, maior est clementia juris & dandæ veniæ potestas apud Principẽ, quàm apud inferiores magnates, qui formulis justitiæ strictius alligantur. Cùm alioqui, propter nimiã licentiam & abusum, indulgentia ab ijs facta in dubium vocari & ad irritũ deduci possit. Causæ autem condonandæ vitæ, aut revocandę proscriptonis multę sunt: vt dignitas & meritum personæ, summa artis peritia, reatus vel peregrinationis atque exilij diuturnitas: Et si de muliere agatur, eximia pulchritudo. Vt de accusatione Phrijnes amicæ Hyperidis, scribunt Plutarchus in Hyperide, & Atheneus. lib. 13. c. 22. Neq; enim Hyperidis actione Phrijnes liberata est, sed conspectu corporis, quod illa speciosissimũ alioqui deductâ nudaverat tunicâ. Et huc pertinet quod Androdius servus, à Cæsare Caligula, multis petentibus pœna solutus fuerit, propter Leonis & Androdij mutuam recognitionem. Gellius lib. 5. cap. 14. Verissimum est enim quod Quintilianus scribit, lib. 2. institution. orator. ca. 16 *Pecunia persuadet & gratia, & authoritas dicentis, postremo aspectus ipse sine voce, quo vel recordatio meritorum cuiusq;, vel facies aliqua miserabilis, vel formæ pulchritudo sententiam dictat.* Quo modo Marcum Aquilium defendit Antonius, cum scissa veste, cicatrices quas is adverso pectore suscepisset ostendit. Non orationis habuit fiduciam, sed oculis populi Romani attulit vim, quem illo ipso aspectu maximè motum, in hoc vt absolveret creditum est.

SVMMARIA.

1. *Bannum generaliter acceptum quamlibet publicam denuntiationem comprehendere.*
2. *Bannum regium quid dicatur.*
3. *Bannum pro exilio ferè accipi & relegationi magis quam deportationi assimilari. & 4.*
5. *Statuti ex quo pœna infligitur forma attendenda.*
6. *Iudex ex circumstantiis causæ pœnam augere vel minuere potest.*
7. *Epilij plures species tempora & gradus. & 10.*
8. *Exilium temporale à varijs nationibus vsurpatum.*
9. *L. Moris in p ff. de pœnis emendata.*
11. *Banni species est cum domum aut patriam egredi quis prohibetur.*
12. *Inedia nocentes necare illegitimum.*
13. *Damnatio ad perpetuos carceres.*
14. *Damnatio vt quis negotietur.*

CAPVT OCTAVVM.

1 VT superioribus affinia tractemus, operæpretium est, ad ampliorem proscriptionum explicationem, quædam de banno & bannitis (vt vocant) subijcere, atq; per gradus ostendere, diversas relegandi species & formas, quibus pro varietate flagitiorum, & in disparibus culpis, diversa exilij seu banniissamenti loca & tempora præfiniantur. Et † quidem bannorũ appellatio patet latissimè, & generaliter pertinet ad edicta generalesque denunciationes, quibus subditi vt imperata faciant publicè admonentur. Accipiturq; bannum pro publicâ citatione aut denuntiatione, qua castellani magnates & alii juridici mandata sua præconio euulgant, ac prohibitorijs edictis monẽt subditos, quid factum ab ijs velint aut nolint. Vt cùm banno edicunt nè quis vindemiet, aut vina sua intra tempus à domino præstitutum colligat, neve messem faciat, aut racemare tentet, etiam in suo, nisi certo tẽpore. Bartholo. Cepoll. de servit. rusticorum prędiorum. cap. 2. versic. quæro in quibusdam. Reinatus Choppin⁹ de jurisdictione Andegavensium, cap. 45. nu. 2. 7. & seqq. Item cùm pro consequendo aut conservando vsu & possessione molendini, aut furni bannalis, subditis fit bannum, seu publica denuntiatio. Reinatus Choppinus de jurisdictione Andeg. cap. 28. 29. & 30. Est † etiam bannum purè Regium, 2
quod indicitur à Rege solo, beneficiarijs possessoribus militiæ ergò. Cujus banni meminerunt Georgius Turonensis, lib. 5. cap. 26. & Frossardus, lib. 2. cap. 118. Et de hoc genere banni latius tractat Andreas Gaillius, observat. 51. nu. 4. lib. 2. & de pace publica lib. 1. Nec † ignotum est, bannum pro exilio 3
accipi, & publico edicto magistratuũ, quo-

quo reus peractus, solum vertere cogitur. De quo Faber ita scribit. §. 1. instit. quibus modis ius patriæ potestatis solvit. *Sunt autem quidam qui banniuntur per sententiam, & bannum eis pro pœna imponitur, nec assimulantur deportatis:*
4 *Quia nulla eis insula assignatur.* Quod † subsistere nō videtur, cùm insulæ assignatio non sit propria nota deportationis, atque etiam relegati insulæ vinculo concludi soleant, & plerumq; gravi' sit, simpliciter provincijs interdici, absque insulæ assignatione, quam vinculo certi loci circūscribi. Adeo quod generaliter banniti omnes relegatis comparētur, & ciuitatem & pristina jura retineant: nec admodum differre videantur hujusmodi bannisamenta (præsertum si temporalia sint) à peregrinationibus quæ pœnæ loco in maleficio deprehensis salva civitate indici solent: puta ad Sanctum Iacobum in Galicia, ad divam virginem in Loreto, Treuiros, & si quæ alia sunt loca peregrinationibus talibus destinata. Ex quibus vacillare videtur quod prolixis commentarijs interpp. traditur Iacob. de Arena in tractat. suo de banditis. Cinum in l. 1. C. de hered. inst. Barth. in disput. sua incip. Lucanæ civita. Alberic. in vlt. parte statut. banditos neque deportatis, neque relegatis, neque interdictis & excommunicatis per omnia assimulari, generaliter enim in eadem fortuna
5 & statu esse censentur, nisi † speciali sententia deportatio aut id quod effectum deportationis habet irrogetur, aut ex forma statuti pœna grauior sit quam si relegatio irrogetur. De qua late tractat Andreas Gailius, locis citatis: nam in hac specie pœna per statutum aut legem municipalem præfinita instigitur, etiamsi de pœna nihil judex subiecerit, nam vt Papinian. respondit, *facti quidem quæstio in arbitrio est indicantis, pœnæ vero persecutio non eius voluntati mandatur, sed legis authoritati reservatur.* Quod † tamē non vsque adeo 6
strictè observatur, quin liceat judici ex justa causa pœnā lege vel statuto præscriptam, augere vel minuere, vel prorsus in aliam speciem commutare. DD. in l. quid ergo §. pœna gravior ff. de his qui notantur infamia. l. etsi seuerior C. eo. Paulus Grillandus in tractat. de relax. carc. c. 1. vers. 6. incip. non omittam. Possunt enim judices, leges, canones, & statuta, etiam iurata, ex magna & evidenti causa transgredi, dummodo de justitia causæ ex sentētia judicis vel actis appareat. Ioach. Minsing. sing. observat. cent. 2. cap. 30. & cap. 54. veluti si pupillo committente homicidiū judex ratione ætatis commutet pœnā mortis in aliam. Item si propter metū periculi vel scandali, vel ob multorum salutem, judex legem aut statuta transiliat. Felin' in c. canonū statuta nume. 48. de cōst. Roma. consil. 308. incip. in terminis propositæ quęstionis. Vt † autē aliarū pœnarū, ita etiā exilij, relega- 7
tionis, & bannisamēti diversi sunt gradus atq; discrimina. Et judicis sentētia, aut legis municipalis seu statuti forma, pro qualitate delicti, exilij, seu bānisamēti, pœna moderationē accipit. l. aut facta ff. de pœnis. Et in disparib' maleficijs, diversa exilij genera sunt prodita, secundū varios diversarū gentiū mores & leges. Siquidē quidā relegātur,

Digitized by Google

ſeu banniuntur in perpetuum, quidā vero ad tempus, l. 1. & 2. C. de his qui in exilium dati. lib. 10. quomodo Vlpianus in l. aut damnum §. in miniſterium ff. de pœnis. ſcribit *in miniſteriū metallicorum fœminas vel ad tempus vel in perpetuum damnari ſolere. ſimili modo & in ſalinas.* Et ita generaliter relegatus eſt is cui Provinciâ vel Româ vel continentibus eius perpetuo vel ad temp⁹ interdicitur l. relegatus ff. de interdictis
8 & relegatis. Et † vt flagitia non ſunt paria ita nec æquale eſt temporalis exilij ſpatium. Damnatis de ambitu, aqua & igni per decē annos interdicebatur. Dānat⁹ de corrupto judicio, per vniverſum vitæ temp⁹ exulare cogebatur. Et à Divo Hadriano comprobatū eſt factum Egnatij Taurini Proconſulis Beticę, quod eum qui per laſciviā mortis cauſam præbuiſſet in quinquennū relegaſſet. l. Cornelia in p. ff. ad. l. Corneliā de ſicarijs. Et apud Alexandrinos, exilium fortuiti homicidij fuit triennium, vt author eſt Achilles Statius in declamationibus Latinis Quintiliani & Senecæ. Apud Hebræos morte ſummi Pontificis hoc tempus determinatum fuit. Apud Græcos qui fortuito cædem admiſiſſent, per annum exulare tenebantur, & non niſi à crimine expiati revertebantur. Hodie etiam fortuita cædes non remittitur, nec exiliū relaxatur, niſi ex Principis condonatione. in novell. Valentin. de homic.
9 caſ. fact. Eſt quoq; † mentio annalis interdictionis apud Vlpianum, in l. moris in p. ff. de pœnis. quem textum (abſque aſſeueratione tamen) vitioſum eſſe ſuſpicor in omnibus libris; & verba illa *vel ad annū vel annis* aut ab inepto interprete addita (quia à Grecis omittuntur & ſententiam conturbant) vel alioqui corrupta eſſe, legique oportere *ad tempus, veluti annis metiuntur.* dictione *veluti* librariorum incuriâ commutatâ in *vel ad*; vt hæc ſit ſententia, Præſides nonnunquam in perpetuum advocationibus interdicere, nonnunquam ad tempus, veluti annis metiri, id eſt definire ſeu circumſcribere. Eadem ratione qua Cicero lib. de amicitia dixit, *nec metiamur eam verborum magnificentiâ.* Et hanc lectionem probabiliorem judicarem, ſi dictio *interdictum* in margine oberrans, textui inſereretur, ita legendo, *nonnunquam ad tempus veluti annis interdictum metiuntur, vel etiam tempore quo provinciam regant.* Solet etiam interdici quibuſdā † ne intra patriæ territorium, vel mu- 12
ros morentur, & è contrario, ne excedant patriam, id eſt, vt in patria morētur, & ita, cum Sittius proſcriptus eſſet à Triumviris, cumque Caleni cives ſui protexiſſent, ac tandem etiam veniam impetraſſent. Triumuiri tamen de eo ita decreverunt, vt ei in Italiam venirè, atque patria excedere non liceret. Itaq; Sittio accidit, quod antea nemini (inquit Appianus) vt eſſet ei exilium patria, & ibi damnatio, vbi reſtitutio eſſe ſolet: Quod relegandi genus & poſtea Claudius Imperator vſurpavit, & poſt eum alij. Nam quoſdam ita relegavit, vt vltra lapidem tertium vetaret egredi ab vrbe. Suetonius in Claudio cap. 23. Appianus lib. 4. bellorum ciuil. Quod Vlpianus ſecut⁹ ſcribit, in l. poteſt Præſes ff. de interdictis & relegatis Preſidē,

queṃ

quem ita damnare posse, ne de domo
12 sua procedat. Sed † illegitimum pœnæ genus est, aliquem inedia necari, l. 10. ff. de interdictis & relegatis. Et ideo ne hi qui pœnæ loco in terrestres specus, & vt Plinius vocat cubicula subterranea vivi per carnificem demittebatur, inedia necati viderentur, aliquid cibi apponebatur. vt apud Sophoclē, Creō jubet defossæ Antigonæ victui necessaria apponi. Et refertur apud Plutarchum & Halicarnasseum, antiquitus observatum, vt si Vestalis virgo devotā violasset pudicitiam, expiationis gratia sub terram defodiebatur, lucerna tantum, pane, aqua, lacte, oleo relictis, ne videretur inediâ perire. Quod & in androgenis fieri solitum testatur Clemēs Alexandrinus. Et ab hoc pœnæ genere non abhorret quod plerumque delinquentes condemnentur ad perpetuos carceres, in quibus pane & aqua sustinentur. Tractant † quoq; IC. de quo- 13
dam pœnæ genere, quo quis damnatur vt negotietur. Et scribit Vlpianus, in d. l. moris §. sunt autem, huiusmodi pœnas inciviles esse, id est petulantes & à modestia recedentes ac babaras; nisi quis compellatur ad negotiationem, quam specialiter tractavit.

S V M M A R I A.

1. *L. apud Labeonem ff de sup. leg. vetus lectio defensa. & 4.*
2. *Legationis Legatorumque nomen latè patere.*
3. *Legatis locari solere quæ sub pellibus vsui forent.*
5. *Legatis ex publico sumptus suppeditari.*

CAPVT NONVM.

1 CElius † Rodiginus in colligendis floribus disciplinarum & rerum annotavit, fœda labe pollutum esse Celsi responsum, in l. apud Labeonem, De suppellectili legata. dū passim in omnibus libris legitur: *originem suppellectilis fuisse, quod olim his qui in legationem proficiscerentur, locari solent quæ sub pellibus vsui forent.* contenditque Rodiginus lectionū antiquar. lib. 17. cap. 14. non, *in legationem*, sed *in legionem* scribi debere. Quod controvertit atque erroris arguit Scipio Gentilis, in tractatu suo. De legationibus. lib. 1. cap. 14. & merito, propter cōcordiam omnium codicum, in quib⁹ constanter, non *in legionem*, sed *in legationē* legitur. Quod rei de quâ agitur magis est accommodatū: Legationis † enim & Legatorum nomen latissimè patet, & quamlibet personam designat, cui obeundi muneris alicujus (foris præsertim) officium delegatur. vt pulchrè ostendit Zuingerus. in copioso thesauro humanæ vitæ lib. 19. De legatis & oratoribus. Quibus † accedit, quod hi 3
qui ad legionem aut exercitum proficiscuntur, plerumque sint singuli &

privati, qui in itinere & proficiscendo in diversorijs hospitãtur, sine vsu pellium; quibus indigent in legationem proficiscentes, propter familiam & cómites quos secum ducunt; quorũ vsui in proficiscendo multa sunt necessaria, quæ illis iter instituentibus locari solent, pro numero & modo familiæ. Cuiusmodi nihil in proficiscentibus ad legionem seu exercitum vsitatum invenimus. Et † vt Rodiginus erroneã 4 lectionem pro sincerâ ornamentis antiquarum lectionum perperam annumerat, ita improbabilis est Scipionis Gentilis hæsitatio, in eo quod Celsus in d. l. apud Labeonem de locatione scripsit, & absque ratione verbum *locari* contra propriam & internam significandi potestatem pro *commodari* accipit. Verè enim propriéq; quæ sub pellibus vsui forent, proficiscentib⁹ in legationem locabantur, neque inde legati damnum aut injuriam sustinebãt, vt Gentilis notat: quoniam omnia persoluebantur ex salario legatis præstituto. Legationes † enim sine impẽdijs, solo ministerio expediebantur, l. 5 filio. De legationibus. & proficiscentibus in legationem, sumptus dabantur, ex quibus omnia impendia Legationũ erogabantur. l. legatus d. tit. Adeò vt nihil pro Gentilis sentẽtiâ faciat, quod Livius scribit lib. 30. morem fuisse, tabernacula & militarem suppellectilẽ Consuli præberi, cum similibus. Nã Livius de Consule & Magistratibus loquitur, qui ad bellum gerendum, & Provincias ordinandas seu gubernandas mittebantur; non de promiscuo vsu legatorum: & præterea suppellex Consuli & alijs Magistratibus exhibebatur (vt videtur) nõ in specie, sed per augmentum salarij, & in pecunia, quo commodius necessitati & vsui quotidiano prospici posset. Quod eleganter Celsus expressit, in verbis illis: *locari solent*. quæ propriè & in genuino suo sensu accipienda sunt.

SVMMARIA.

1. *L. per servum §. vsusfructus de vsu & habitat. leg. emendata & interpretata. & 2. 3.*
2. *Vsufructu legato, an vsus sine fructu, itemque fructus sine vsu adimi posit.*
3. *Duplicandarum maiuscularum consuetudo apud veteres.*
4. *L. illud de manumiss. vindicta emendata.*
5. *L. anniculus ff. de verb. sig. à Fornerio rectè emendata.*
6. *L. si pariter ff. de lib. causa restituta.*

CAPVT DECIMVM.

1 VLpianus † more suo ingeniũ exercendo, in inuestigandâ vocabulorum significatione & proprietate in l. per servũ §. vsusfructus ff. de vsu & habitat. ità scribit: *Vsusfructus an fructus legetur nihil interest: nam fructui*

Digitized by Google

fructui & vsus inest: vsui fructus deest, & fructus quidem sine vsu esse non potest: vsus sine fructu potest, denique si cui fructus deducto vsu legatus sit, inutile esse legatum Pomponius lib. 5. ad Sabinum scri-
2 *bit.* Cujus r ea est ratio, quod fructus ab vsu debeat incipere, veluti fundamento ac substantia sua primordiali. Adeo quod fructus deducto vsu inutiliter legetur, d. §. vsusfruct⁹. propter repugnantiam inde provenientẽ, quod in ipsa constitutione vsusfructus, inde adimatur seu separetur vsus, sine quo vsusfructus non potest incipere. Vt Vlpianus indicat, his verbis: *sed si fructu legato vsus adimatur.* Quod secus est si jam constituto legatoq; fructu, vsus adimatur, ademptio enim vsus inutilis est, non legatum fructus, quod per se stat, & propria vi atq; naturâ suâ complectitur vsum, non vt speciem vel servitutem separatam, quã respicit adẽptio, sed vt partem integralem ipsius vsusfructus, quæ iam constituto vsufructu per se non consideratur, sed tanquã pars integritati totius includitur, ne videri aut considerari possit, neve dispositio vel ademptio de eo facta separatim aliquas vires habeat. Quæ vera est ratio eius quod Vlpianus respondet: in d. §. vsufructus. *si fructu legato vsus adimatur, nullam esse ademptionem.* Et vt inutilis est ademptio vsus, ex fructu vel vsufructu, antea in diversa & separata oratione constituto, ita è diverso, post constitutum vsumfructum, ademptio fructus sine vsu, legatum vsus constituit atque corroborat. vt Vlpianus subijcit: his verbis: *Sed si de fructu sine vsu sensit vsum videri constitutum.* secũdum communes libros, qui imperfectione laborare videntur, & magis interpretationem, quam formulam legandi (de qua agitur) respiciunt. Florẽtiæ verò legitur: *Si fructus sine vsu videri constitutum.* Quod æque imperfectum est: Vnde alij aliter legunt, vt videre est in marginali additione Plantina. Et varia & multiplex lectio tenebras offudit oculis interpretum, in explicanda IC. sententia. Mihi videtur Florentina lectio propius verò accedere, his verbis: *sed si fructus sine vsu videri constitutum.* quæ lectio perfectissima erit, si addatur vox *vsum*, hoc modo: *sed si fructus sine vsu, vsum videri constitutum.* Nam subauditur dictio *adimatur*, perinde ac si dictum esset, si fructus adimatur sine vsu, vsum videri constitutum; & versiculus ille, *sed si fructus sine vsu*, intelligitur non de dato seu legato fructu sine vsu, sed de adẽpto fructu, cum adiectione illa, sine vsu. vt hæc sit sententia; si legato vsufructu, adimatur fructus sine vsu, vsum videri constitutum: quia ab initio sine fructu constitui potuit. Quæ sententia superioribus optimè congruit: Nã cũ prius dixisset Vlpianus *si vsufructu legato fructus adimatur, totum videri adẽptum.* mox subijcit per adversativam, *sed si fructus* (subaudi adimatur) *sine vsu, vsum videri constitutum.* Quoniam legato vsufructu, si fructus sine vsu adimitur, limitata restrictaq; illa ademptio significat, testatorem non velle legatum totũ perimere; quia tollit fructum sine vsu, quem reliquit. Sed quia vsus ille vsufructui inerat tãquam pars, & non vt separata servitus, rectè dicit

Digitized by Google

Vlpianus, ex mente & intentione testatoris, adimentis fructum sine vsu, vsum videri constitutum, per ademptio-
3 nem vsusfructus formalis limitatā. Et † quia apud veteres non solum literę, verùm etiam syllabæ & dictionis majusculis literis scriptæ, conduplicari consueverunt; non sine ratione existimari potest, in Florentinâ lectione olim nō vsu sed *vsum* majusculis literis scriptū fuisse, hoc modo: *VSVm*, quæ per duplicationem majuscularum *vsu vsum* significant, quasi per consequentiam literarum ita scriptum esset: *Sed si fructus adimatur sine vsu, vsum videri constitutum.* Secundum antiquitatis duplicandarum literarum, per maiusculas consuetudinem. quam multis exemplis in Pandectis obuijs alio loco asseruimus. Eaque est vera & manifesta lectio & interpretatio hujus responsi, aliorum interpretationibus intricati & obscurati.
4 Simili ignorantiâ conduplicandarū literarum per maiusculas depravatum est Vlpiani responsum, in l. illud. De manumis. vindicta. dum in omnibus libris legitur: *Potest ille causam manumissionis illius probare.* Pro quo rectè in Pandectis Florentinis legitur: *Potest ille causā manumissionis illIVStius probare,* id est *causā manumissionis illi⁹ iusti⁹ probare*. Quæ Pauli responso (alioqui insipido) gratiam addunt. Nam cum pri⁹ dixisset Paulus, non delicijs sed justis affectionibus, dedisse justam libertatē legem Eliam Sentiam: rectè subijcitur, minorem causam manumissionis justius probare, si alleget legem datam legato servi, vt aut pretiò accepto, vel donationis causa cum liberum faceret.
Et † huc pertinet quod Guilhelmus 5
Fornerius rectè animadvertit, in l. anniculus, §. falsum est, ff. de verborum significatione. restituto vocis capite scribendum esse, non *perisse*, sed *peperisse* vt antiqui codices expresserant, suffragante Græcorum interpretatione. vitio exorto ex non perceptâ geminâ duarum majuscularum literarū notâ, cùm Florentiæ scriptum esset. *PErisse* quod *peperisse* significat. Nec † dissimi- 6
lis error, ex ignorata vel neglectâ antiquæ scripturæ ratione, commissus est Florentiæ in Caij responso, in l. si pariter. De liberali causa. In verbis: *Quia non debet alterius collusione aut inertiâ alterius ius corrumpi*, scribendum enim erat, *alterIVS*, id est, *alterius ius.* vt in communibus libris plenis literis expressum est.

SVMMARIA.

1. *L. si cuius rei §. sed si inter duos ff de vsuf. vera lectio indicata.*
2. *In causa possessionis iudex vtrique parti possessionem inhibet.*
3. *In possessionis causâ si timor sit armorum quomodo procedatur, & inhibitio hic facta quantū differat à sententia in possessorio lata & 4.*
5. *Possessorium iudicium quomodo ordinariè intentetur.*

CAPVT VNDECIMVM.

Variant

1 VAriant † hoc loco libri, & diversa est hujus loci articulorũ distinctio. Rectissimè autem in libris Florentinis conjunctim legũtur omnia in hunc modum: *Sed si inter duos fructuarios sit controversia, Iulianus xxxvij. ffor. scribit, æquissimum esse, quasi communi dividundo judicium dari, vt quisq; pro parte separatim fruatur; vel stipulatione inter se eos cavere qualiter fruantur. Cur enim (inquit Iulianus) ad arma & rixam procedere patiatur Prætor, quos potest sua iurisdictione componere.*
2 Quæ † elegantissima est oratio & sententia. Ex qua inferunt interpretes, quod quoties est quæstio de possessione, judicem vtriq; parti inhibere nè fundum ingrediatur. Quod verum est, quando dubitatur vtra partium meliorem possessionem habet: Nam si probetur vnius possessio, is in possessione relinquendus est, & alteri inhibendum ne possessionem turbet. Baldus in l. fin. C. de edict. D. Adriani toll. & in l. ordinarij, C. de rei vendicatione. Qui articulus est perelegans & in praxi frequẽtissimus: Quotiescunq; † enim est ti-
3 mor armorũ, imploratur judicis officium, dantur articuli, producuntur & examinantur testes, non dato libello nec lite contestata: & summaria cognitione adhibita, judex inhibet parti quę non est in possessione, ne alteri parti inferat molestiam vel turbationẽ, antequam in proprietatis vel possessionis causa diffinitivè statuatur. Et hæc inhibitio fit per modum interlocutoriæ, ex officio judicis, nec habet effectum, nisi tantisper donec super proprietate vel
4 possessione pronuncietur. Et † proinde differt plurimum à sententiâ, quæ fertur in possessorio: quia illa est diffinitiva, ista interlocutoria: Illa adfert perpetuum præjudicium, quousq; sit cognitum & pronuntiatum super proprietate, ista evanescit finita lite proprietatis vel possessionis. Illa expeditur jure actionis vel interdicti, ista officio judicis. In illa requiritur causæ cognitio plenaria, in ista sufficit summaria. In illa principaliter agitur de proprietate vel possessione, in ista verò hoc tantũ agitur, ne quis turbetur, donec causa proprietatis vel possessionis definiatur. Vt pulchrè explicat & praxi forensi accommodat Paulus Castrensis. Consil. 3. incip. in causa quæ vertitur, in prima parte novorũ consilior. Venetijs An. 1483. impressorum. Et hoc vt videtur est remediũ quod *interim* appellatur. Capitius decis. 55. Didacus Covarruvias, in pract. quæstionibus cap. 17. nu. 1. & 2. & Lodovicus Molina, de Hispanorum primogen. lib. 3. cap. 13. nu. 70. qui idem remedium *tenutam* appellare videtur. Meminisse † autem oportet 5
præcepto hoc inhibitionis (quia quodammodo extrajudicialis est, & ab executione initium habere videtur) non esse vtendum, nisi ex morâ timeatur periculum armorum; alioquin judiciũ super momentanea possessione instituitur, sententia provisionalis profertur, & recredentia seu fiduciaria possessio adjudicatur. De quib⁹ pulchrè Ioannes Gallus, quæstio. 165. 173. 120. 233. Ioannes Igneus, in repetitio. Authent. ex causa, col. 36. C. de liberis prę terit. Ioannes Imbertus, in institutionibus forensibus & alij: Et de sententijs

Digitized by Google

in possessorio proferendis non indiligenter scribit Andreas Gaillius, de pignor. lib singulari. cap. 22.

SVMMARIA.

1. *L. si in areá ff. de vsufr. castigata.*
2. *Vsumfructum area per ædificationem extingui, itemque per demolitionem reuiviscere.*
3. *L. 1. ff. de transact. emendata.*

CAPVT DVODECIMVM.

SI, vt inquit Marcellus, in d. l. si in area, ff. de vsufruc. *In areá cuius vsusfructus alienus esset, quis ædificasset intra tempus quo vsusfructus perit, superficie sublata restitui vsumfructum veteres responderunt*, secundum communium codicum, atque etiam libri Florentini lectionem. Quæ depravata est transpositione puncti seu commatis, quod positum post verbum *perit*, in superiorem locum transferendum est, collocandumq; post verbum *ædificasset*, vt ita legatur: *Si in areá cuius vsusfructus alienus est, quis ædificasset, intra tempus quo vsusfructus perit superficiè sublata, restitui vsumfructum.* verbis illis *intra tempus quo perit vsusfructus*, relatis non ad ędificationem in area factã, sed ad demolitionem superficiei, & restitutionem vsusfructus: Quia † sicut ædificatio jure civili extinguit vsumfructum, ita demolitio & sublata superficies intra tempus quo vsusfructus perit, jus pristinum restituit; propter redintegratam formam priorem, l. Attilicinus, de servit. rusticorum prædior. dummodo tollatur superficies, intra tempus quo solet perire vsusfructus; Nam postea velut per non vsum amissus, non redintegratur nec restituitur, ex veterum sententiâ à Marcello relatâ. in d. l. si in areâ. Et † quemadmodũ in responso Marcelli, ita etiam apud Vlpianum, in l. 1. ff. de transactionibus. puncti seu commatis transpositio orationem perturbat, & sententiã peruertit, in verbis, *qui verò transigit, donationis causa. &c.* Comma enim verbo *transigit* postpositum, in vlteriorẽ locum transferri debet, ita legendo; *qui verò transigit donationis causa, rem certã &c.* Etenim Vlpianus non generalem differentiam pacti & transactionis tradidit; sed pactum donationis gratiâ interpositum, à transactione separat, vt rectè à Francisco Duareno animadversum est,

SVMMARIA.

1. *l. Antiochensium ff. de reb. auth. iud poss. singularis emendatio & interpretatio. & 7. 9.*

Civitates

2. *Civitates de iure communi privilegium Fisci non habere. & 4.*
3. *Romanam rempub. solam habere privilegium Fisci.*
5. *Provinciales sine Principis permissu, statutorum condendorum potestate caruisse.*
6. *Consuetudinem etiam civitatibus ius Fisci tribuere, eaque quomodo probetur.*
8. *Antiochenæ civitatis privilegia à Theodosio abrogata.*
9. *Antiochia metropolitana, quæ, & vbi sita.*

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

1 PErcelebrè † est sed multis difficultatibus & tenebris involutum responsum Papiniani, in l. Antiochensium ff. de reb. auth. jud. poss. sive verba siue sententiam I C. respicias. Vulgo enim ita legitur *Antiochensiũ Cælæ Syriæ civitati, quod lege sua privilegium in bonis defuncti debitoris accepit, ius persequendi pignoris durare cõstitit.* Quæ lectio, tametsi antiquos libros auctores habeat, & pandectis Florentinis cõfirmetur, tamen ab Alciato lib. 1. dispũct. cap. 11. Francisco Conano, & alijs quibusdam recentioribus, improbatur atque reycitur, inversâ sententiâ, & commutatis verbis tam vetustorum quam recentiorum librorum, ita substituendo; *Antiochensium Cælæ Syriæ civitatis quidam lege sua privilegium in bonis defuncti debitoris &c.* Existimant enim apud Papinianum agi, non de privilegio ipsius civitatis, sed de jure & prælatione ciuibus acquisita, in bonis defuncti debitoris; non quidem ad persequendũ jus pignoris, sed duntaxat ad consequẽdã πρωτοπραξίαν, quę non adimit jus persequendi pignoris creditori habenti hypotecam: sed duntaxat prærogativam tribuit adversus chyrographarios creditores; hoc sensu, quod privilegium πρωτοπραξίας, acquisitũ civi Antiocheno, non adimat creditori hypothecario jus persequendi pignoris; citatâ ad hoc epistola Plinij ad Traianum, & Trajani respõsione ad Plinium. Quæ perabsurda sunt, & veram lectionem corrũpunt, & à jure & sententia Plinij, Trajani, & Papiniani prorsus aberrant. Nã Plinius & Trajanus non loquuntur de singulorum civium privilegio, sed de jure quo ipsæ civitates Bithynicæ & Ponticæ vti debent, in ijs pecunijs, quæ ex quacunque causa debentur. Vti etiã Papinianus, in d. l. Antiochensiũ agit non de privilegio singulorum civium Antiochensium, sed de jure & privilegio ipsius civitatis, in exigendis pecunijs, quæ illis vel ex locationibus, vel ex venditionibus alijsue causis debentur. Neque restringit Traianus responsionẽ suam ad privilegiũ πρωτοπραξίας, sed definit ex lege cujusque civitatis animadvertendum, quo jure aut prærogativa vti debeat: Nam si habeat privilegium quo reliquis creditoribus anteponatur, sive per πρωτοπραξίαν sive per hypothecam, id custodiendum est. Secundum quæ Papinianus respondit, in d. l. Antiochensium. Antiochensium civitati jus persequendi pignoris consistere, ex eo quod lege sua in bonis defuncti debitoris accepit privilegium:

Digitized by Google

his verbis *Antiochensium Cœlæ Syriæ civitati, quod lege sua privilegium in bonis defuncti debitoris accepit, ius persequendi pignoris durare constitit*. nam conjunctio casualis *quod* pro *quia* accipitur l. fin. ff. de operis novi nunciat. Et perinde est ac si dixisset Papinianus; Antiochensium civitati jus persequendi pignoris constitit. id est acquisitum & conservatum est; quia lege sua privilegium in bonis defuncti debitoris accepit, quod cessante lege illa & jure municipali in iniuriam privatorũ (vt Trajanus scribit) dari non oportet. Civita-
2 tes† enim de jure cõmuni non habent privilegium hypothecæ in bonis sui debitoris. Adeo vt Antoninus imperator rescripserit, in l. 2. C. de jure reipub. *reipublicæ causam si neq; beneficio sibi concesso ius nacta est, neq; specialiter in obligatione pignoris sibi prospexit, non separari à cæteris creditoribus, qui habent personalem actionem.* Nisi agatur de pecuniâ à civitate mutuo data, l. 2. C. de debitoribus civitatum. Id quod copiosius explicat Guilhelmus Fornerius in l. cum qui vectigal §. civitates ff. de verb. signif. Secundum quæ pro creditoribus Arnoldi Vinck Patricij, contra civitatẽ Lovaniensem, & rursus pro creditoribus Christophori Pruyn contra civitatem Antverpiensem in senatu Brabã-
3 tiæ pronuntiatũ memini. Sola † enim respublica Romana de jure communi habet hypothecæ privilegium: quia illa sola dicitur habere fiscum, non autem aliæ civitates, l. properandum in princip. & ibi Baldus de judicijs. nisi ex privilegio vel concessione superioris habeant merum vel mixtum imperium, & jura regalia & fiscalia. Bartolus in l. 2. ff. de jure fisci, & in l. non tamen, §. ait Senatus, ff. de petit. hæred. Quamuis
† enim libera fuerit primitus singulis 4
municipijs privatarum legum latio, quæ patria statuta nuncupant, l. itẽ eorum, ff. quod cuiusq; vniversitatis nomine, & l. 1. C. de emancipat. lib. id tamen vsq; adeo observatum non est: quoniam hæc res purè Principis esse cœpit, Regijq; summi beneficij. Adeò quod nec ipsi provinciales sibi leges patrias constituere possint, nec civitatibus municipijs aut etiam Principibus, qui iure clientelæ superiorem dominũ agnoscũt, civiles subditis suis leges privatim statuere, & statutas in judicium producere liceat, nisi suffragante & approbante Principe, Faber in §. ex non scripto. de jure nat. gent. & civili. pulchrè Reinatus Choppinus de communibus Gall. consu. parte 3. Aut ex privilegio communicati summi imperij. l. si quod extraordin. C. de legatio. lib. 10. & ibi Bartho. & Platearius. Et hoc † est 5
quod Romani juris authores tradiderũt, novis provincialiũ statutis adhibẽdam Principis confirmationem. Quo respexisse videtur Plinius in epistola ad Trajanum in d. l. si quod. de jure Bithinarum & Ponticarum civitatum consulens, dum ita scribit: *Ego inueni a plerisq; Proconsulibus concessam ijs προτοπραξίαν eamq; pro lege valuisse: existimo tamen tua providentia constituendũ aliquid & sanciendum, per quod vtilitatibus eorũ in perpetuum consulatur. Nam quæ sunt ab alijs instituta, sint licet sapienter indulta, brevia tamen & infirmia sunt, nisi illis tua contingat authoritas,* Etenim cum edicta

edicta provincialia, quæ in provincijs conſulationibus edebant & proponebant Procõſules, depoſito ab illis magiſtratu finirentur, merito Plinius ad eorum continuationem & perpetuitatem, acceſſionem principalis autoritatis deſi-
6 derat. Cæterum † quamquam in legibus & ſtatutis patrijs id obſervetur, vt ſolidum robur non obtineant abſque privilegio & conceſſione regalium, aut ſpeciali confirmatione Principis: Dubium tamen non eſt, antiquam cõſuetudinem moribus provincialium introductã, abſq; alio privilegio & Principis aſſenſu valere, ſi legitimè, confuſis teſtimonijs, ſeu per turbam teſtium (vt vocant) probari poſſit: Exploſa enim eſt haud dubiè juris ſcripti diſpoſitio, quandocunque conſuetudinibus provinciarum aut municipiorum adverſantur. Et conſuetudinum in libellos redactio regionatim à Principibus curata eſt, non vt inde conſuetudines robur & ſubſtantiam acciperent, ſed vt ſi de ijs ambigeretur, ex ſolis architypis fides fieret judicanti, vel ipſorum exẽplis apud acta deſcriptis; nè perpetuo populares torquerentur gravibus litiũ impendijs, forique moleſtia, in probã-
7 da ditionis ſuæ conſuetudine. Vnde † privilegium civitati Antiochenſium, in bonis defuncti debitoris acquiſitũ, intelligendum eſt, vel ex antiqua conſuetudine proceſſiſſe, vel ſpeciali confirmatione Principis, aut privilegio re-
8 galium conſtitiſſe. Nec † ignota eſt civitatis Antiochenæ prærogativa metropoleos, cũ ampliſſimis privilegijs, quæ Theodoſius tolli & abrogari juſſit, vt conſtat ex Theodoreto, lib. 4. ca. 19. & 20. Zoſomeno lib. 7. cap. 23. & Nicephoro. lib. 12. ca. 43 & 44. Et celebritas Antiochenſiũ Vlpiani reſcripto probatur, in l. Divus Pius, dę cuſtodia & exhibitione reorum, his verbis: *Divus Pius ad epiſtolam Antiochenſium græcè reſcripſit.* Denique † prætermit- 9
tendum non eſt, in omnibus libris vitiosè legi diverſis dictionibus *Cælæ Syriæ*, quaſi agatur de Cælæ civitate Syrię, cum Papinianus reſponderit de civitate Antiochena ad Orontem, in ea parte Syriæ conſtituta, quæ Cæleſyria appellatur, ad differentiam alterius Antiochiæ, quæ in Syria quidem ſed ad Taurum ſita eſt, vt divi Chryſoſtomi authoritate cõfirmatur. qui Antiochenam eccleſiam vocat matrem omniũ eccleſiarum, quod in ea Petro apoſtolo prædicante, Chriſtianum nomen excitum ſit, vt eſt Act. 2. Antiochiæ etiam meminit hiſtoria Machabeorum lib. 1. cap. 10. his verbis: *Et audivit Alexander Rex & contriſtatus eſt valdè, & reverſus eſt Antiochiam, & conſtituit Demetrius Rex Apollonium ducem, qui præerat Celeſyriæ.* Nãm cum plures eſſent ejuſdem nominis vrbes, authore Stephano Biſantio, & in ſacra hiſtoria & apud IC. in d. l. Antiochenſ. ageretur de Antiochia Cæleſyriæ, quæ metropolis eſt omnium Orientis vrbium (vt Herodianus ſcribit) longe pulcherrima: recte ad tollendam ambiguitatẽ, Antiochiæ nomen ad Cæleſyriam reſtrictum eſt, vt de qua Antiochia ſermo haberetur, certius intelligeretur. Ideoque vera Papiniani lectio eſt: *Antiochienſium Celeſyriæ civitati &c.* cui verba illa, *jus perſequendi pignoris conſtitit,*

vt integra omnique mendo liberata sit Papiniani oratio, proportionanda & accommodanda sunt.

SVMMARIA.

1. *L. sunt qui in id ff. de re indicata emendata & novè conciliata cum l. verum in princ. ff. pro socio. & 3. 4.*
2. *Antinomiam nullam reperiri in legibus.*
4. *Socium beneficium competentiæ habere, etiamsi non sit omnium bonorum socius. & per totum.*
5. *L. servus hereditarius de stip. servor emendata.*

CAPVT DECIMVM-QVARTVM.

1 IN eâdem † facti specie referuntur duo Vlp. responsa, quæ ex diametro inuicem pugnare videntur. in l. verum in prin. ff. pro socio & l. sunt qui in id. ff. de re iudicatâ. Nam priore, quod ex lib. 31. ad edictum desumitur, scribit, verum esse quod Sabino videtur: etiamsi non vniversorum bonorũ socij sint, sed vnius rei, attamen in id quod facere possint, condemnari oportere. Posteriore vero loco, in d. l. sunt qui in id. requirit societatem vniversorum bonorum, ad hoc beneficium cõsequendum; quasi vnius rei societas ad id obtinendum non sufficiat. Quod speciem antithesis & apertam repugnantiam continet, cum eo quod antea responderat, verum esse etiamsi non vniversorum bonorum socij sint sed vnius rei, nihilominus in id quod facere possunt condemnationem fieri. Nec tollitur antinomia per hoc quod Zasius, in d. l. verum in prin. & eum sequutus Gabriel Mudeus, (celeberrimus sui temporis professor & IC. quem ego ante præceptorem, deinde collegam in florentissima academia Lovaniensi habui) scribunt, latius patere hoc beneficium in ijs qui omnium bonorum sunt socij; & strictius concludi in ijs qui vnius tantum negotiationis aut rei societatem habẽt: nam hęc consideratio probabilitatem haberet, si alterum responsum, in d. l. sunt qui in id. proditum esset de ijs personis tantum, quæ generaliter hoc beneficium habent, ex quacunq; causa conveniantur: vt parens, patronus, patrona. Sed latius patet Vlpiani responsum, quam vt hujusmodi cancellis concludi possit: nam generalem enumerationem continet eorum, quibus quacunque ratione, & ex quacunque causa hoc beneficiũ tribuitur, etiamsi agatur de vno genere negotiorum, aut de re particulari: cum etiam maritum de dote conuentũ cõplectatur, quod non convenit verbis dictæ clausulæ *socium autẽ*, propter disjunctionis & separationis vim quã habet particula illa *autem*. Vnde plerique putarunt responsa prorsus esse adversantia nec concilationem aut concordiã aliquam admittere: Quorũ † sen- 2 tentiam probare non possum, existimaus cũ Iustiniano, in §. contrarii de confirmatione digestorum. in legibus nostris

nostris nullum inveniri contrarium, quod subtili ingenio dissolui nequeat, per rationem aliquam discordiæ fines effugientem. Etenim quamuis constet propter naturalem facilitatē ad dissentiendum inter homines, & cupiditatē redarguendi reprehendendique, varias fuisse veterum IC. sententias & dissensiones, eosq; plerumque humano ignoscendoque errore lapsos, præsertim in his quæ ad jurisprudentiam non admodum pertinent, & quæ conniventer ab illis tractata sunt, vt de errato Pomponij, Africani, Vlp. atque ipsorū Pontificum, scribit Ioannes Corrasius lib. singulari epist. quęst. c. 12. ipsarum tamen legum consonantiam & eunomiam à Iustiniano traditam, aliquo seditioso aut contrario turbari nō opinor. & diversitatem atque repugnantiam in verbis Vlp. deprehensam, non ab ipsius auctoris, sed ex corruptæ lectionis vitio
5 procedere. Asseverare † enim ausim, totam illam clausulā Vlpiano ascriptam, *socium autem omnium bonorum accipiendum*, ex glossemate Irnerij vel alterius interpretis fluxisse, & adulterinam atque supposititiā esse, ideoque expūgendam, & omissa illa clausula apud Vlp. continuâ serie ita legendum, *sunt qui in id quod facere possunt conveniuntur id est, non deducto ære alieno, & quidem sunt hi ferè qui pro socio conveniuntur, item parens.* Quæ manifesta & sincerior est lectio, & commodissimam compositionem, cohærentiam, & convenientiam sequentium cum præcedentibus constituit, cum magnâ orationis elegantiâ & suavitate; quam alioqui durā & insuavem facit interpositio dictæ clausulæ; interrumpens conjunctionē superiorum cum sequentibus, siue verba sive sententiam respicias. Vlpianus enim instituit enumerare personas quibus conceditur beneficium, ne vltra quam facere possint conveniantur, à quibus aliena est dicta clausula, significationem & definitionē socij ex abrupto interijciens. Credendum itaque, ne juris majestati detrahatur, & genius legum Iustinianearum immeritò & sine causâ contaminetur, clausulam illam ex glossemate additā esse, vti multa alia suppositititia, non solum IC. legibus, verumetiam omnium bonorum auctorū libris assuta & inspersa passim occurrunt. Et † quod ad id de 4
quo agitur attinet, nulla est ratio aut probabilitas, Vlpianum vel cogitasse in ijsdem libris ad edictum de mutanda priore sua sententia, authoritate Sabini, & ratione atque exemplo fraternitatis confirmata, per disceptationem & decisionem quæstionis de socio vnius rei specialiter propositæ. Adeo vt etiā si clausulam illam velut ab ipso Triboniano, Irnerio aut alio interpositā relinquere lubeat, fateri tamen necesse sit corruptam esse, & propter evidentē defixamque Vlp. sententiam pro verbis, *socium autem omnium bonorum accipiendum*, reponi debere *socius etiam non omnium bonorum accipiendus est.* Vt ingeniosè obseruauit & annotavit Marquardus Freherus Augustan' IC. quāvis totius clausulæ expunctio atque rejectio mihi magis placeat; quoniam duram & insuavem orationis compositionem efficit, & sententiam à sentētia disiungit. Ideoque credendum ab

Digitized by Google

imperito interprete esse additam. Et
5 sunt † hujus generis alia sexcenta additamenta, quæ nisi notentur & expungantur, magnas tenebras & sepè cōtrarias opiniones, & sententias IC. legentibus objiciunt. Et ita apud Venuleū, in l. si servus ff. de stipul. servo. nisi tollatur interpretamentum, quod fini re-
5 sponsi assutum est, his verbis, *id est ex quo adeatur hereditas, aut postliminio dominus revertatur*, sibi ipsi repugnabit IC. nec vllo modo additamentū illud conciliari poterit, cum eo quod Iavolenus responderat in l. si servus hereditarius ff. de diversis & temporalib. præscript. hoc modo, *si servus hereditarius, aut eius qui in hostium potestate sit satis acceperit, continuo dies satisdationis cedere incipiet*. Id quod ex Cassij sententia Venuleus probat: *intueri enim debemus an experiundi potestas fuerit adversus eum qui obligatus, non an is agere potuerit qui rem in obligationem deduxit*. Quæ elegantissima est ratio, sed per adulterinum interpretamentum subuertitur, conturbatis ipsorum IC. sententijs, vt rectè etiam contra Florentinam scripturam annotavit Antonius Goveanus.

SVMMARIA.

1. *L. Papinianus ff. de minor. vetus lectio defensa contra Freherum. & 4.*
2. *Minor propter exilium absens non restituitur.*
3. *Restitutio omnia redintegrat. & 4.*
5. *Exul ad operis promissi absolutionem compellitur.*
6. *Minores, itemque militiæ vel reip. causa absentes semper restituuntur.*

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

1 MInor † exul, dum in exilio est, major factus est; & annus vtilis (postea commutatus à Iustiniano in quadriennium) lapsus est; deinde in vrbem revertitur: quæsitum est ex Papiniano, in l. Papinianus ff. de minor. an annus prorogari debeat, ex eâ causâ quod abfuit. Et negat Papinianus hoc prætextu prorogationem, quia potuit exul Prætorem in vrbe adire, & restitutionem petere, aut saltem contestari, si non per se, certè per procuratorem vel amicum; d. l. Papinianus & l. de pollicitationibus ff. de pollic. & quia indignum esset propter pœnam irrogatam prorogationem dari. Quæ Vlp. discutiendo notandoque, probavit quidem Papiniani sententiam, in eo quod exuli reverso denegetur prorogatio ex causa solius absentiæ, & ob id quod abfuit, quia Prætorē adire potuit per procuratorem. Sed carpit improbatque alteram rationem Papiniani, *indignū esse propter irrogatam pœnā. &c.* quia nihil commune habet delictū cum venia ætatis. quod nimium subtilè videtur. Et arbitratur Marquardus Freherus August. parergon lib. 1. ca. 14. injustè

injustè ab Vlp. reprehendi Papinianũ; siquidem Papinianus non propter delictum scripserat, sed propter pœnam irrogatam, nec iam ad indignitatem delicti vt Vlp. putabat, quam sententiæ pœnalis tenorem respexit, quæ absentē fecerat eum de quo agebatur. Quod si Vlp. percepisset (vt ille ait) scribere debuisset *& certè, quid enim commune habet delictum cum honesta absentia, quæ patriæ causa suscipitur.* quod absurdum
2 est. Etenim Papinianus non tractat comparationem honestæ & causariæ seu necessariæ absentiæ, sed simpliciter de misso in exilium, & absente ex delicto. & propter irrogatam pœnam negat illi competere prorogationem aut restitutionem: quia potuit per procuratorem experiri. quæ vera est ratio denegandæ veniæ ætatis. Et quod additur, indignum esse propter irrogatam pœnam, prorsus est impertinens: quia delictum non impedit prorogationem temporis, sed experiundi facultas quā habuit absens, vt rectè notat Vlpianus. Nam prorogatio temporis aut restitutio non pendet ex irrogatâ pœnâ aut delicto, sed ex eo quod absens per procuratorem adire Prætorē potuerit, eodem modo quo quilibet absens qui nō est in servitute l. ab hostibus. in prin. ff. ex quib⁹ causis majores. aliter enim cessante illa facultate adeundi Prætorē, & contestandi per procuratorem, non consideratâ irrogatione pœnæ prorogationē obtinere potuisset, beneficio
3 indulgentiæ & restitutionis, per quam integra atque illibata existimatio recuperatur, & abstersâ maculâ delicti ac pœnæ, ordini & omnibus cæteris quis restituitur, l. 1. in fine. C. de sententiam passis. atque perinde habetur ac si nec deliquisset nec pœnā sustinuisset. Ob † quod secunda illa Papiniani ratio, *indignum esse propter pœnam irrogatā &c.* 4
rei propositæ & in specie in qua delicti consideratio cessat non convenit; & rectè ab Vlpiano notatur, quia restitutus civitati & bonis, per ipsam restitutionē à delicto & pœna liberatur, & ad priores actiones & jura sua regrediens, non prætendit nec deprecatur delicti veniā quæ etiam minorib⁹ denegatur: l. auxilium. De minorib⁹. sed vtitur jure suo pristino ad quod restitutus est, insistitque gratiæ & restitutioni Principis. Ideoque rectè Vlpianus scribit: *Quid enim commune habet delictum cum veniâ ætatis?* Quasi dicat, in concedenda vel deneganda prorogatione temporis, restituto exuli delictum non ponderari, sed hoc solum, quod absens per procuratorem experiri potuit. Et † ita Divi 5
frates Flavio Celso in hæc verba rescripserunt; l. de pollicitationibus. in prin. ff. de pollicitationibus. *Probè faciet Statius Ruffinus, si opus proscænij, quod se Gabinis exstructurum promiserat, quod tandem aggressus fuerat perficiat, nam et si adversa fortuna visus in triennio à Præfecto vrbis relegatus esset, tamen gratiam muneris quod sponte obtulit minuere non debet, cùm & absens per amicum perficere id opus possit.* Quæ ratio quemuis absentem etiam ex aliâ causâ quàm delicti, excludit à prorogatione tēporis, & restitutione post lapsum anni vtilis; nisi † agatur de eo qui minor xxv. annis, 6
militiæ vel Reipublicæ causa abesse cœpit, deinde maior effectus sit dum

Digitized by Google

abeſt; huic enim propter militares occupationes vel Reipublicæ cauſam ſpeciali beneficio ſuccurritur, vt ex quo redijt annus ei computetur, nō ex quo implevit xxv annum; vt Divus Pius, & deinceps omnes Principes reſcripſerunt. l. ſemper. §. ſi quis Reipubl. ff. quod vi aut clam. l. 1. 2. & 3. C. de reſtitutionibus militum. l. 1. C. de tempo. reſtit. in integrum. Quæ veriſſima eſt Vlpiani ſententia, nulli vitio obnoxia. Secundum quæ expendenda accipiendaque arbitror, quæ prolixè ſcribit Frāciſcus de Caldas, ad l. ſi curatorē in verbis: per quod priſtinum jus reciperet, num. 60.

SVMMARIA.

1. *L. decem 116 ff. de verb. ob. & l. qui res §. qui ſtipulatus. interpretata & invicem conciliata & 2. 3. 4. 7.*
4. *Obligatio conditionalis antè euentum conditionis non obligat.*
4. *Papinianus à Paulo rectè notatus, itemque Mutius à Servio. & 6.*
5. *Simile non eſt idem cum eo cui aſſimilatur.*

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

1 PApinianus † ſcribit: in l. decem 116. de verborū obligatio. *Si decē à Titio ſtipulatus, poſtea à Mevio ſtipuler quanto minus à Titio conſequi poſſem, Mevium à me liberari ſi decem integra à Titio conſecutus eſſem.* Quod Paulus reprehendit notatque, in d. l. 116. quaſi minus aptè Papinianus dixerit Meuium à me liberari, cujus promiſſio erat conditionalis, nec efficaciter obligabat antequā exiſteret conditio, eaqę deficiēte nō liberabatur, ſed potius nō obligabatur. Quod propter nimiā ſubtilitatem à vero recedere videtur; Siquidem † licet promiſſio conditiona-
2 lis non habeat præſentem obligationem, tamen defectus conditionis, inducit liberationem à metu futuræ, & nondum natæ obligationis, & adverſus eam acquiritur ſecuritas. Et ita Iulianus ſcribit, patrem in actione de peculio eſſe loco conditionalis debitoris, & tamen vtilè illi eſſe legatum liberationis, & die legati cedente ipſum liberari. l. ſi quis reum. §. idem Iulian⁹. De liberatione leg. Quin † & ipſe 3
Paulus reſpondit, in l. cum res 97. §. qui ſtipulatus. De ſolutionibus. Si ſtipuler Titio quinque, aut mihi decem, idque actum ſit vt quaſi pœna adijceretur in meâ perſonâ niſi Titio ſolutum eſſet, quinque Titio ſolutis reum à me liberari. Quod ſuperiorem Pauli notam videtur ſubuertere: Nam ſcribit reum liberari, qui tamen non tenebatur antequam in ſolvendis Titio quinque ceſſaſſet. Quod convenire videtur cum ſpecie à Papiniano propoſita. Ita vt Paulus reprehendendi cupiditate ductus, erranter improbaverit ſententiam Papiniani, quam ipſe in ſimili negocio ſecutus eſt, vt quidam ſcribit, obijciens Paulo

Paulo vulgare illud:

Cum tua pervideas oculis male lippus inunctis,
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum.

4 Sed † attentius consideratõ, Pauli nota vitio caret, & veram esse diversitas distinctioque circumstantiarum ostendit: Papinianus enim loquitur in obligatione subsidiaria & verè conditionali, quæ per solutionem principalis defecit. Ita vt ante eventum conditionis appromissor non possit dici liberatus: cum in conditionalibus obligationib⁹ antequam cõditio existat, nec actio nec obligatio oriatur. Quod aliter se habet in ijs speciebus quæ à Iuliano & Paulo tractantur: Iulianus enim non agit de obligatione verè conditionali, sed de alternativa: his verbis: *qui stipulatur sibi aut Titio.* quæ (vt Paulus inquit) videtur conditionalis, si hoc actum vel dictum fuerit vt quasi pœna adiecta esset in personã stipulantis: Ea enim adjectio efficit, ne Titius adjecti loco & solutionis causa duntaxat adhibitus videatur d. §. qui stipulatur, vtque quasi pœnæ loco esset id quod in secundam obligationem deducitur, quæ ex potestate disiunctionis seu alternationis cessat, adimpleto altero disiunctorum. Præterea in Pauli responso vnus idemque est debitor vtriusque obligationis, apud Iulianũ sola est patris obligatio: Sed in Papiniani responso duæ distinctæ sunt obligationes, quæ in diversis personis resident, & altera veram conditionem suspensivam continet: ex cuius defectu is cum quo contractũ est non liberatur, sed potius nõ obligatur, inspecta vocabuli proprietate & significatione, cuius diligentissimi investigatores fuerunt Iurisconsulti, & in qua magnam partem juris versari Quintilianus scribit. Ex † quibus intelligitur, 5 secũdum proprietatem verbi ac genuinam illius significationem (quam in definiendis negocijs IC. sequuntur) rectè Papinianum notari à Paulo, licet in communi vsu & secundum impropriã significationem accipiatur latius, vt rectè admonet Accursius. in d. l. 116. Cui † similè est, quod Paulus scribit: in l. 6 Quintus Mucius. De verbor. signif. *Quintus Mutius ait, partis appellatione rẽ pro indiuiso significari, nã quod pro diuiso nostrũ est, id non partẽ sed totũ esse. Servius non ineleganter partis appellatione vtrumq; significari scribit, Mutium reprehendens, & rectè.* secundum propriam vocis significationem, cum divisio ad partium constitutionem pertineat, & partes dicantur in quas totũ dividitur. Quod Franciscus Balduinus non satis animadvertisse videtur. in d. l. Quintus Mutius. Et † vt responsorũ 7 differentia sit manifestior, observandũ est Iulianum nõ dicere patrem esse debitorem conditionalem, sed loco condicionalis debitoris, vti etiam Paulus in d. §. qui stipulatur. eum qui stipulatur sibi aut Titio videri conditionaliter stipulari. quæ nota improprietatis est, & similitudinem non identitatem cõstituit, & ad differentes species refertur; cùm † omnium similium aliqua inve- 8 niatur imparitas & dissimilitudo: & (vt vulgo dicitur) aliud sit talem esse, aliud pro tali haberi. Ob quod sæpè per occasionem similitudinis & non

Digitized by Google

exactè ponderatis cuiusq; facti circumstantijs, etiam prudentes falluntur, dū aliud alios movet, & plerumque paruæ res maximas trahant: Adeo vt Plinius scribat, in varijs hominum judicijs & voluntatibus sæpe genu tibia aut talus sit, vbi quis jugulum esse putat, neque enim minus imperfecta incertaq; sunt causarum & negotiorum germina, quā tempestatum terrarumque.

SVMMARIA.

1. *L.3 ff qui test. facere poss vetus lectio defensa.*
2. *Publici iuris esse quæ dicantur.*
3. *Titulus digestorum qui test. fa. non possint cur negativè concepti.*
4. *Testamenta omnia publici iuris esse.*

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM

1 INter † alia quæ specie emendationis à neotericis depravata sunt, animadvertendum est Iacobum Reyvardum variorum lib. 5. cap. 12. in dubium revocare Vlpiani responsum in l. 3. qui test. fa. poss. in verbis *in quo disponitur testamenti factionem publici non privati iuris esse*, secundum omnium librorum lectionem & authoritatem; quam ipse (arguendo verborum transpositionem) perperam invertit, ita legendo. *Testamenti factio non publici sed privati iuris est.* Quod siccei omnium codicum, etiam Basilicon, & rationi juris adversatur. Nam † quamvis jus pu-
2 blicum dicatur quod statum reipublicæ Romanę spectat, & in sacris & sacerdotibus & magistratibus consistit. §. hujus studij inst. de just. & jure, quodque & authoritate & formâ atque vtilitate Reipublicę comoda respicit. nemo tamen dubitat etiam ea publici juris esse, quæ authoritatem & formam e... publico seu civili lege accipiūt. inter quę est tutela, testamenti factio & similia: licet vsu & vtilitate privata
sint: neque † enim cuilibet testari li- 3
cet, vt constat ex titulo neg tivè concepto *Qui testamenta facere non possunt* neque idem ipse cui testari licet, pro arbitrio disponere potest, sicut pacisci & contrahere permissum est: sed formā a lege præscriptam observare tenetur l. testandi & l. si non speciali. C. de testibus. Et † ita passim publici juris dicū- 4
tur, quæ ex jure civili authoritatem & formam accipiunt, l. jus publicum & ibi interpp. de pact. l. nihil §. non capitur ff. de reg. jur. Cic. in par. . orat. Imo † hac ipsa ratione, quia ex jure ci- 2
vili authoritatem & formam acceperunt testamenta quæ calatis comitijs in procinctu atque per æs & libram fiebant, juris publici dicuntur. Et labitur Reyvardus, existimans testamēta calatis comitijs aut in procinctu facta, magis publici juris esse quam ea quæ per æs & libram fiebant; licet enim pro diversi-

tate

tate temporum diversę testandi fuerint formulæ, omnia tamen simul viguerunt. Et ex jure civili originem authoritatem & formam acceperunt. §. 1. & 2. inst de testament.

SVMMARIA.

1. *Conditiones ad præsens vel præteritum tempus relatæ obligationem non suspendunt.*
2. *Scientia in contractibus quomodo accipienda.*
3. *Assecurationes infirmari si fiant eo tempore quo de casu constare possit.*
4. *L. cum ad præsens & l respiciendum de reb. cred. emendatæ.*

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

1 CVm † ad præsens vel præteritū tempus conditio confertur, stipulatio non suspenditur, & si conditio vera sit, stipulatio tenet, §. cōditiones instit. de verb. oblig. l. cum ad præsens ff. de reb. cred. id est statim cōstringit, obligat & initium justi debiti inducit; quamvis tenere contrahentes conditionem ignorent, veluti si Rex Partorum vivit centū millia dare spōdes? vt in rescripto Papiniani legitur, in d. l. cum ad præsens. Nam vt stipulatio statim valeat, accipiatq; initium justi debiti, non est necesse ipsos contrahentes intelligere conditionem veram esse, & casum in eam deductum existere; sed satis est, secundum naturam hominum *fieri posse debitum iri*, id est, quod secundum possibilitatem naturæ fieri possit, *debitum iri*. vt recte legit Antoni° Augustinus. emendat. lib. 2. c. 2. Quāvis enim contrahentes tempore stipulationis rem ita se habere, & casum in conditione deductum existere ignorent, non tamē differtur obligatio. neque ignorantia contrahentium impedimento est quo minus committatur stipulatio, si per rerum naturam possit intelligi conditionem veram esse: quæ enim per rerum naturā certa sunt, nō morantur obligationem licet apud nos incerta sint. d. §. conditiones. Quomodo etiam in aliis constitutionib° 2
& consuetudinib° scientiam accipim°, non eam quæ est cujusque contrahentis in privato, sed eam quam possibile est, secundum naturam generaliter pervenire ad aliquos degentes in loco vbi contrahitur. Et † ita de consuetudine 3
assecurationes transmarinarū merciū infirmantur, si ante assecurationem factam, tantum temporis effluxerit, quo per celerrimum cursum, aut fœlicissimum ventum, secundum possibilitatē naturæ notitia casus seu periculi haberi potuerit; nē præteriti periculi assecuratio admittatur. Castrens. in l. in navi ff. locati. vt occasio deceptionis & fraudis avertatur. De quo nos consulti copiosè respondimus. centuria 1. consil. consil. 22. in prin. Quod † autem 4
ad emendationem legum attinet, reyciendа est ex Papiniani responso, in d. l. cum ad præsens. dictio *millia*. Et ex

Yy 3

Digitized by Google

Scævolæ responso, in l. respiciendum ff si certum pet. dictio *eam.* quæ apud Plantinũ & alios ex inepto aliquo interprete ascripta sunt, nam summa centum millium, excedit vsitatum commerciorum vsum in stipulationibus, quibus conditio pro causa adjicitur. Et vox *eam* sine sensu est, & conturbat corrumpitque orationis cohærentiam. Sed & apud Scævolam in principio d. l. respiciendum legendum est, *respiciendum enim est* non *respiciendum enim esse*; vti cum defectu seu subauditione alterius verbi in libris Plantini & alijs quibusdam legitur.

SVMMARIA.

1. *Inscriptio l. 1. C. de quæst. emendata.*
2. *Servos in dominos interrogari non posse* & 4.
3. *L. Divus ff. de quæst. & l. serv. de testib. explicata.*

CAPVT DECIMVM-NONVM.

1 VT † in legibus ita & in inscriptionibus earum multa vitiosa transposita, commutata, interpolata & depravata reperiuntur. quod alias multis exemplis demonstratum est, quibus adjiciendum est rescriptum Imperatorum in l. 1. C. de quæstionibus. cujus inscriptio passim in lib. impressis, etiam apud Plantinum, & alios elegantiores typographos ita legitur. *Impp. Severus Antoninus A A. Antigonæ*: pro quo apud Gratianum, etiam in decreto Romæ emendato, ita legitur. : *Imperator. Antoninus & Verus.* Sed vtrobique depravata est inscriptio, quia neque Severi & Antonini, neque Antonini Philosophi & Veri Antonini (qui Divi fratres appellantur) rescriptum esse, nomina Consulum asscriptorum coarguunt: quoniam rescriptum promulgatum est Fusco & Dextro Consulibus, quos imperante Aurelio Severo ex fastis consularibus consules fuisse intelligitur. licet is qui in rescripto Severi Fuscus est, in fastis Rufus appelletur. Et proinde an in fastis an in rescripto error sit in medio relinquimus, donec existat qui veritate deprehensa, fastos novâ luce perfundat. Sed Aurelio Severo rescriptum tribui debere indicium quoque facit marginalis Plantini annotatio, quæ ostendit non *Antigonæ* sed *Antigono* legendum esse, ex Divi Severi rescripto quod ab Vlp. relatum est in l. 1. §. item Severus ff. de quæst. his verbis *Item Severus Spicio Antigono ita rescripsit: cum quæstio de Servis contra dominos neque haberi debeat, neque si facta sit dictum sententiam consilium instruat, multo*

multo minus indicia servorum contra dominos admittenda sunt. Quæ Tribonianus interpolavit, in d.l.1.C. de quæst. & commixtis distinctionibus diversarũ causarum, & circumstantiarum, suæ legislationi accommodando, sub ejusdem Principis nomine Codici Iustiniani inservit. Hoc tenore, *quæstionem*
2 † *de servis contra dominos haberi non oportet exceptis adulterij criminibus, item fraudati census accusationibus, & crimine Maiestatis quod ad salutem Principis pertinet. In cæteris autem, quamuis ea quæ servus contra dominum dixit, iudicaturi sententiam formare non debeant: tamen si alijs quoque probationibus fides veritatis inuestigetur, præscriptionis inuidia evanescit. In pecuniarijs vero causis nec inopia probationum servos contra dominum interrogari posse manifestum est.* In quibus recte legitur *nec inopia probationum servos contra dominum interrogari posse*, propter reverentiam & fidem à servis dominis debitam. Adeo vt nec si quid vltro adversus dominum dixerint hoc ei obesse debeat. Nam aut fidei constantia & obsequijs, quacunque ratione, etiam contra veritatem, domini salutem custodient: etiam plurimis lacerati verberibus eculeoque impositi, & candentibus laminis vsti. Aut data copia puniendi crudelem dominum, quem oderunt quævis mẽtientur in periculum domini, quem peremptum cupiunt. Valerius Maximus lib 6.c. 8. de fide servorum erga dominos Macrob. Saturnalium lib. 1. c.11. Et hoc est quod Paulus scribit sententiarum libro 5. tit. de servorũ quæstionibus cap.4. non oportere in rebus dubijs salutem dominorum servorum arbitrio committi. Neque his adversatur † quod Martianus respondit in l. 3
divus ff. de quæst. *in pecuniarijs causis, si aliter veritas inveniri non possit, de servis, posse haberi quæstionem.* Et quod Modestinus lib. 3. cognitionum scripsit, in l. servi ff. de testibus *servi responso tunc credendum esse cum alia probatio ad eruendam veritatem non est.* Nam Martiani & Modestini verba ad eam speciem pertinent, in qua servi interrogantur aut torquentur contra extraneos, non contra proprium dominũ, vt recte obseruauit Græc⁹ interpres libri Basilicon: in d. l. 1.C. de quæst. in quo etiam negativa lectio probatur *nec inopia probationum comprobatur.* quæ retinenda est repudiata Haloandri lectione affirmativa, *ex inopia probationum.* Quamuis Gratiani emendatores eam amplectantur. Regula † enim est, 4
servos contra dominum neque testimonium dicere, neque torqueri, etiam si pretium atque æstimatio servi torquẽdi offeratur, l. 1 ff. de quæst. Ne domini vel fidei constantia per servorum tormenta exonerẽtur, vel prætextu odij & inimicitiarum, confessione eorum grauentur. Cęterum quamuis servi interrogatio adversus dominum per se non valeat, si tamen alijs probationibus fides veritatis depræhẽdatur, ad instruendam iudicantis religionem ponderari potest: d.l.2.§. in cæteris C. de quæst. præsertim si aliter veritas inveniri non possit d.l. divus ff. de quæst. Et hæc in magna legum nostrarum cõfusione & obscuritate probabiliora judicamus, non recusaturi mutare sentẽ-

Digitized by Google

tiã, ſi quis meliora oſtenderit. Neque enim opinionis ſemel conceptæ vſque adeo pertinax aſſertor defenſorque ſum, vt etiam allatâ meliori luce volens cœcutiam, quippe qui labi aut errare nequaquam turpe, ſed errorem detectum velle defendere turpiſſimum judicem.

Emendationum libri ſexti.

FINIS.

ELBERTI LEONINI
EMENDATIONVM SIVE OBSERVATIONVM,

LIBER SEPTIMVS.

SVMMARIA.

1. *Sequester quis dicatur.*
2. *Deponere quid significet.*
3. *L.licet §.1 ff. depositi emendata, & conciliata cum l.interesse de acq.vel anitt.poss. & 4.5.*
4. *Sequestratio an & quando possessionem auferat. & 6.*
7. *Sequestratio alia voluntaria alia necessaria.*
8. *Sequestrationis necessariæ causæ.*
9. *Sequestratio an & quando per cautionem impediatur.*
10. *Possessio nemini temere est auferenda.*

CAPVT PRIMVM.

1 ISidorus † lib. 10. Etymologiarum ita scribit: *Sequester est qui certantibus medius intervenit; qui apud Græcos ὲμιτος dicitur, apud quem pignora deponi solent, à sequendo dictus, quod eius fidem vtraq; pars sequatur.* Quod etiam Modestin' in l. sequester, ff. de verborum significat. & Paulus in l.6. ff. depositi. probant, à quibus est traditum, Sequestrum dici, *apud quem plures eandem rem de qua controversia est deposuerunt. Dictum ab eo, quod occurrenti & quasi sequenti eos qui contendunt res controversa committatur.* Propriè enim in sequestro est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumq; traditur. Sequester enim dicitur, quod eius qui electus sit vtraque pars fidem sequatur. Vnde Tertullianus scribit: in lib. de resurrectione carnis. *Hic sequester Dei atq; hominum appellatus, ex vtriusq; partis deposito commisso sibi.* Et rursus. in lib. de patientiâ. *Adeò satis idoneus patientiæ sequester est Deus, si iniuriam deposueris penes eum, vltor est.* Id est Deus vlciscitur iniuriam, quæ apud eum deponitur, & abdicata dispositioni illius relinquitur. Etenim † *de*, præpositio 2
addita verbo, auget illius significationem, & deponere significat abdicare seu relinquere. Et ita classici authores

dixerunt, deponere dolorem, deponere molestias, inuidiam, curas, inimicitias, ædificationem, provinciam. &c. Licet alioqui (præsertim apud IC.) deponi dicatur generaliter, quod servandum datur & alicuius fidei committitur; plerumque abdicatâ & translatâ in sequestrum possessione, plerumque verò retenta.
3 Quod eleganter † expressit Iulianus: in l. interesse, ff. de acquirenda vel amittenda possessione. *Interesse puto qua mente apud sequestrum deponatur res: nā si omittendæ possessionis causa, & hoc apertè fuerit approbatum, ad vsucapionem possessio eius partibus non procederet. At si custodiæ causa deponatur, ad vsucapionem eam possessionem victori procedere constat.* Cum quo Marquardus Freherus IC. non incelebris, in parergis suis, ex diametro pugnare arbitratur Florentini responsum: in l. licet, §. 1. ff. depositi. Adeò vt si nihil mutetur, dissidium sit indomitum, & quicquid tentes, quicquid te torqueas.

Pugnantia tendas,
Frondibus adversis componere.

Etenim communis & vetus lectio Florentini in d. l. licet, § 1. hæc est: *Rei depositæ proprietas apud deponentem manet. sed & possessio, nisi apud sequestrum deposita est. Nam tunc demum sequester possidet: id enim agitur ea depositione, vt neutrius possessioni id tempus procedat.* Per quæ Florentinus dicere videtur, id actum presumi, vt neutri procedat possessio intermedia: & ideo semper videri depositum factum omittendæ possessionis causa. Quod evidenter repugnat sententiæ Iuliani, in d. l. interesse. desiderantis id apertè approbari, & in dubio præsumi contrarium: Quia in dubio nemo eo animo esse intelligitur, vt possessionē omittat. l. cum fundum. De vi & vi armata. Et proinde ipse vt pugnantia jungat, censet veterem lectionem Florentini esse corruptam & depravatam, & pro verbis: *Nisi apud sequestrum deposita est, nam tum demum sequester possidet. id enim agitur ea depositione. &c.* reponendum esse. *nisi apud sequestrum deposita est, tum autem demū sequester possidet, cum id agitur ea depositione. &c.* Quæ mutatio nimis temeraria & audax est, nullius codicis authoritate adiuta, nec idonea ratione confirmata, & per quam genuina Florentini lectio & sententia non corrigitur, sed corrumpitur, eique pro luce & illustratione macula aspergitur. Etenim † quāvis secundum regulam, ex simplici rei depositione & sequestratione in dubio non transferatur possessio: aliud tamen observatur, cum nominatim & expresè ipsa rei possessio deponitur & sequestratur: id enim agitur ea depositione vt possessio interim omittatur. 4
Vt eleganter probat Florentinus, in d. l. licet, §. 1. regula generali propositâ. *Rei depositæ proprietas apud deponentē manet. sed & possessio.* Cui per exceptionem ita subycit, nisi, id est, *si nō apud sequestrum deposita est.* scilicet ipsa possessio. *nam tum demum,* id est, postea quam possessio est deposita, *sequester possidet.* Cui elegans ratio subycitur his verbis: *id enim agitur ea depositione, vt neutrius possessioni id tempus procedat,* id est, per hoc quod ipsa possessio deponitur, id agi intelligitur vt sequester possideat. Quod maximè conueniunt,

& juris

& juris dispositioni atque Iuliani sententię, & interpretationi Zazij, in antynomijs suis, est consentaneum. Neq;
5 † dictio illa *demũ* otiose ineptéq; additur, nec labem habet, sed summã gratiam, & convenientissimè ad determinationem præcedẽtis exceptionis subycitur. Verum † quidem est, regulariter ex simplici sequestratione rei nec proprietatem nec possessionem amitti; veruntamen cùm ipsa possessio sequestratur, tunc demum sequester possidet; & possessio medij temporis neutri litigatorum ad vsucapionẽ prodest: Eoque pertinet inscriptio titulorum, in Decretal. Clementinis, &c. *De sequestratione possessionis & fructuum.* Quin etiamsi nominatim possessio non sequestretur, sed res ipsa, plerumque tamen per sequestrationẽ rei amittitur possessio: vt si sponsionis causâ quid apud sequestrum deponatur. l. si rem tibi, §. si sponsionis causâ, ff. de præscriptis verbis. Quod Vergilius respexit, ita scribens.

Ego hanc vitulam ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus,
Depono: tu dic mecum quo pignore certes.

7 Prædicta † locum habent in specie sequestrationis voluntariæ, cui opponitur necessaria sequestratio, quæ fit à judice eius rei de quâ in judicio contenditur, si justam sequestri causam judex animadvertit. In quâ specie sequestratio est rei in judicio litigiosæ, aut fructuum eius, ab eo qui se possessorẽ asserit, separatio, & authoritate judicis penes aliquem depositio. Quæ fieri potest ex justâ causâ, non solum de re ab altero ex litigatoribus possessâ, verum etiam de eâ cuius possessio vacat & jacet. Baldus in l. fin. col. 4. C. de edicto Divi Adriani tollendo. Stephanus Aufrerius ad decisiones Tholosa. decisio. 477. Diciturque † justa sequestrandi 8
causa, quando pendente apud judicem litigio, timetur nè suboriatur scandalũ, ac ne veniant litigatores ad arma, l. æquissimum, & ibi DD. de vsufruc. l. in venditione. De bonis authoritate judic. possidendis. cap. 1. & 2. De purgatione Canonica. Felinus in cap. nihil cum scandalo. De pręscriptionib⁹. Aut nè malitiosa fructuum absumptio possessori pateat, Innocẽtius & Panormitanus in cap. 1. & 2. de sequestratione possess. & fructuum. Qui forte cùm sit non soluendo, sciens à se foueri malam causam, differt quoad potest judicium, vt interim fructus accipiat. Simili modo sequestratio facienda est, quando partium jura sunt obscura judici: Faber in l. vnicâ. C. vti possidetis, Aufrerius d. decis. 477. Aut si conventus pro re mobili sit suspectus, nec possit satisdare, vt notat Angelus, in l. si fideiussor, §. si satisdatio. ff. Qui satisdare cogãtur. contra muliones, stipendiarios & forẽses, venientes ad civitatem cum equis & mulis, quia vt Angelus ait, cum semper sint in itinere, & pedem teneant in stripedio, semper dicuntur suspecti, si ab eis petantur equi vel muli vel quid aliud, nisi satisdent. Quod idem est in alijs plurimis casibus, diligenter collectis ab Innocentio & Panormitano, in d. cap. 1. & 2. de sequestrat. possessio. & fructuum. Aufrerio, d. decisione 477.

Francisco Curtio, in tractatu suo de sequestris. Egidio de Bellamera, Decisio. 54. Petro Lorioto, de sequestratione lib. 1. cap. 147. & sequēti. Andrea Gaillio, practicarum obseruationū lib. 1. cap. 147. & sequenti. & alijs, post Gui-
9 donem Papæ. consil. 123. parte 2. An † autem impediri possit sequestratio per sufficientem & idoneam cautionē possessoris, quęstionis est. Et Cynus & Bartholus in l. vnica. C. de sequestratione pecuniæ. sequuntur partem affirmativam, quam Ioannes Andreæ in additione ad Speculatorem, ff. de sequestratione possessio. & fructuum. generaliter non admittit, dicitque non obstante cautionis oblationē, debere sequestrationem parte aduersâ insistente fieri, nè forte possessor malitiosè ex fructibus litem protrahat. Practicus Papiēsis, in opere suo, de formâ sequestri. Simili modo satisdatio non admittitur adversus sequestrationem, quæ pendēte appellatione, aut ad executionem iudicati vt debitor soluat decernitur: l. si pecuniæ, §. finali, ff. vt in possessionem legatorum, cum alijs multis citatis per Franciscum Curtium in d. tractatu suo. de sequestris, questione 14. Aut si agatur de personis, inter quas non cadit satisdatio. aut de casibus in quibus metuitur scandalum; nisi in totum scandali suspicio tollatur. Panormitanus in d. cap. 2. Quibus addi possunt alij casus à Iasone relati. in d. l. si fideiussor, §. fina. In quibus satisdatio non impedit sequestrationem & in quibus tutius est vti sequestro, vt tandem in causâ victo-
ri restituantur fructus. Nisi † altera 10
pars probetur esse in possessione, quæ temerè non est auferenda, præsertim expositâ cautione seu satisdatione, sed non possidenti debet inhiberi, vt rectè admonet Aufrerius. d. decisio 477. Quia commoditatem possessionis, quę magna est, adimi possessori non oportet, secundum negatiuè conceptam inscriptionem & regulam rubricæ Codicis. De prohibitâ sequestratione pecuniæ. Quam multis rationibus discutiunt, explicant, ampliant, extendunt & restringunt supradicti interpretes & alij.

SVMMARIA.

1. *Venditiones temerè rescindi non debere.*
2. *L. venditor C. de resc. vend. emendata & explicata.*
3. *L. 1. in princip. ff. ne quid in flu. publ. restituta.*

CAPVT SECVNDVM.

1 RAtas † manere vēditiones omnium interest, l. ratas C. de rescind. vendit. adeò quod nec per oblatam simplicis pretij restitutionem, nec duplicationē eius, nec propter paulo vilioris pretij querelam celebrata venditio infirmetur: l. quisquis C. de rescin. venditione. aut quod mag-

no pretio fundum comparatum minore quis distraxerit, nisi læsio intervenerit excedens dimidium justi pretij, l. 2. C. eodem. Aut dolus sit adhibitus; vt à Diocletiano & Maximiano eleganter est rescriptum in l. si dolo. ff. eodem. *Si dolo adversarij deceptum, venditionem prædij te fecisse Præses Provinciæ aditus animadverterit: sciens contrarium esse dolum bonæfidei (quæ in huiusmodi maximè contractibus exigitur) rescindi venditionem iubebit*.
2 Id † quod in alio rescripto in l. venditor. eodem tit. temperamentum & restrictionem accipit, si nõ detegatur venditorem tempore contract⁹ scivisse, id quod callidè per emptorem agebatur: Verba enim rescripti hæc sunt: *Venditor factum emptoris quod eum tempore contractus latuit post arguẽdo, non quod eo tempore scierit quo id ageretur, & consensit, de dolo queri potest. Igitur cùm patrem tuum, vt maius cõprehenderetur instrumento pretium, quã rei quæ distrahebatur esse convenerat consensisse profitearis, propter hoc solum de circũscriptione frustra queritur*. In quibus est manifesta labes & mendum inexcusabile: Nam cùm propositio quæstionis venditorem respiciat, necesse est illationem congruere propositioni, & per collectivam conjunctionem *igitur*, ex præcedentibus conclusionem inferri. & retento codem themate, vtramque rescripti partem accommodari venditori, qui nunquam conqueritur de excessu pretij, vt indicant verba illa, *vt maius comprehẽderetur instrumento pretium*, Sed de defectu pretij. Ideoque rejecta interpretatione Accursij & aliorũ interpretum, per conversionem casus, expungendæ sunt dictiones illæ: *vt maius comprehenderetur instrumẽto pretium*, in locum earum subtituendo, *vt minus comprehenderetur instrumẽto pretium*. Quod respicit læsionem ipsius venditoris, qui indè justam querelam acquireret, si per propriam scientiam & consensum ab ea non excluderetur. Et quod vtraque pars rescripti in venditore procedat, & occasio convertendi casus cesset, probant sequentia verba rescripti. in d. l. venditor. *Sane si placitum pretium non probetur solutum, vel in quantitatem debiti per errorem facti, compensari cautum fuerit, hoc reddi rectè postulatur*. Quibus ostenditur integrũ rescripti tenorem in venditore non in emptore procedere. Nec † solum in 3
Imperatorum illo rescripto, verùmetiã in alijs quibusdam locis, commutatio illa vocum *maius, minus & nimis* errorẽ invexit. Nam in interdicto: Ne quid in flumine publico ripave fiat, quo aliter aqua fluat atque vti priore æstate fluxit, in communibus libris ità refertur: l. 1. in prin ff. nè quid in flum. publico. *Hoc interdicto prospexit Prætor, nè derivationibus minus concessis flumina exarescant*. Pro quibus indubiè reponendum est: *nè derivationibus nimis concessis flumina exarescant*. Quod postremum etiam Pandulphus in editione Plantini observavit.

SVMMARIA.

1. *Cuiacij emendatio in §. sed & si pecorum. Institu. De vsu & habit. contra Gentilem defensa.*
2. *Pecoris significatio explicata.*
3. *Antiquos non pecuniâ, sed compensatione merces emisse.*
4. *Mulctæ pecorales intra quem numerum constiterint.*

CAPVT TERTIVM.

1 SCribit † Iustinianus: in institut. §. sed etsi. de vsu & habitat. *Sed etsi pecorum vel ouium vsus legatus sit, neq; lacte neq; agnis neq; lanâ vtetur vsuarius.* Quæ Iacobus Cuiacius diligentissimus vetustatis inuestigator mutila esse, & pro *vel, veluti* legendum arbitratur. *Sed etsi pecorum, veluti ouium vsus legatus sit, &c.* Quod tanquam vacillãs nutansq; & à vero alienum improbat Scipio Gentilis, à quo nuper parerga quędam non inerudita in lucem prodierunt. Parergon lib. 1. cap. 5. Scribit enim Tribonianum pecorum appellationem pro ovibus accepisse, & nè qua dubitatio superesset, *vel ovium*, explicationis causâ subiecisse. eâ ratione, quod vulgari consuetudine ab antiquissimis temporibus pecoris appella-
2 tio oues tantum complexa sit. Quod † mihi pugnare videtur cum aliorum authorum sententijs, apud quos pecoris appellatio patet latissimè, & generaliter præter oues etiam boues aliaq; animantia complectitur, secundum Cassij opinionem à Martiano relatam. l. legatis, §. pecoribus. de legatis 3. Quod Cicero probat in Tusculanis quęstion. ita inquiens: *Tum multitudo pecorum, partim ad vesciendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda.* Et confirmat Salustius: de bello Iugurtino. *Principium inquiens & mancipiorum prædas certantes agitare, ea mutare cum mercatoribus vino aduectitio, &c.* Antiquis † enim singula 3
non pecunia sed compensatione mercium emebantur, mutatione quadam ementium, vt Tacitus scribit, in vita Agricolæ. Et idem comprobatur indè, quod antiqui Romani nihil præter pecora habebant, & quod omnis mulcta erat pecoralis. Siquidem † ante æs & 4
argentum signatum, apud antiquos minora delicta duabus ovibus mulctabantur, maiora triginta bobus; nec vltra hunc numerum excedebat mulctatio. Postquam autem ære signato Po. Romanus vti cœpit, pecudes ex lege Tarpeâ æstimari cœperunt, vt bos centussibus, ouis decussibus, vt Sextus Pompeus refert in dictione Quis, & dictione Peculatus. Per quæ in solido collocatur generalis illa pecorum significatio, & vera atque inconcussâ manet Iacobi Cuiacij emendatio, quam non satis perpenso judicio, vt improbã Gentilis damnaverat.

SVMMARIA

1. *L. 1. ff de vi & vi armatâ, integritati suæ restituta.*
2. *L. 1. De lege Iulia repet. illustrata & emendata 24.*
3. *Præsides, Proconsules, Episcopos, Capitaneos &c. officialium & ministrorum facta præstare.*
5. *L. 6. ff. ad legem Iul. rep emendata.*
6. *Magistratus an & quatenus munera capiant.*

CAPVT QVARTVM.

1 INsincerum † & depravatum est in Pandectis Vlpiani responsum, in l. 1. de vi & vi armatâ. in ipsis verbis edicti Prætorij, quæ ita leguntur. *Vnde tu illum vi deiecisti, aut familia tua deiecit: de eo, quæq; ille tunc ibi habuit.* Etenim non cohærent, nec regulis Grammaticorum conveniunt, verba illa: *de eo, quæq; ille tunc ibi habuit.* Elegans verò & incorrupta lectio Græcorum est, quæ ita habet: *Si quem loco deieceris vi tu aut familia tua, de eo deq; ijs quæ illic*
2 *habuit.* Ex † quibus castigandus & restituendus est liber Pandectarum etiã in Martiani responso in l. 1. ff. ad legem Iuliam repetundarum. *Lex Iulia repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere ministerioue publico capit, vel cùm ex cohorte cuius eorum est.* Pro quo elegantius legerunt Græci, *& eos qui sunt ex cohorte cuius eorum:* accipiendo *cuius* pro alicuius, seu cuiusuis. quod à Gramaticorum regulis non abhorret. Et simili ratione dixit Vlpianus, in l. lex Cornelia, in prin. ff. de injurijs. *quive eorum parentisue cuius eorũ patronus erit.* Vt sit Martiani sententia, Repetundarum judiciũ competere adversus eos qui pecuniam accipiunt in magistratu, vel legatione vel publico ministerio, item adversus eos qui sunt ex cohorte vel comitatu cuiusuis eorum, si pecuniam durante legatione vel publico ministerio accipiant. l. 4. ff. de lege Iulia repetundarũ. Extantq; multa exempla, quibus Præsides & Procõsules officiales suos & eos qui sub se agunt delinquẽtes coercuerunt. l. si quis fortè, ff. de pœnis, l. 7. C. de maleficijs. Quin † & ipsos Præsides 3
atque Proconsules teneri pro suis familiaribus comitibusque, constitutum est. Et ita Episcopum teneri ad restitutionem damnorum per suum vicarium aut officialem iniustè illatorum, domini de Rota decidunt. in conclusionibus antiquis decisionib' additis, de officio vicarij ca. 1. Quod rectè extendi potest ad Capitaneos, & quoslibet alios malorum hominum ministerio vtentes. Et hoc est quod Vlpianus respondit, in l. si serv' servũ. § huius legis. vers. item si arbustum. ff. ad l. Aquiliam. colonum ex locato cõventum, præstare debere damnum à servo suo datum, si negligens in ministerijs suis fuit. Rursùs † in fine eius 4
quod à Martiano responsum est: in d. l. 1. *excipit lex à quibus licet accipere.* additamentum est alicuius interpretis, & tamquam glossa à Græcis refertur.

Vnde reiecto illo additamento, post verba illa: *cuiusuis eorum*, ita legi poterit: *Possunt tamen accipere à sobrinis, & ijs qui propiore gradu sunt cognatis, & ab uxore* (seu, vt in margine Pandectarum
5 asscribitur) *uxoreve*. Item † in Venulei responso, in l. 6. ff. ad l. Iuliam repet. vbi Pandectæ habēt: *Vtque urbani magistratus ob omni sorde se abstineant, neue plus doni munerisq́; in anno accipiant, quàm quod sit aureorum centum.* Græci legerunt: *nihilq́; doni occasione accipiant*, prætermissâ, centum aureorum mentione. Quod convenit cum eo quod Macer respondit: in l. 7. ff. ad leg. Iul. repet. *Eos qui prohibentur à nullo, neq́; illam quantitatem accipere posse.* Et ita † 6
Constantinus Imperator generaliter prohibuit Novella. 7. *Ne quis iudicum civilium quicquam quocunq́; titulo seu occasione capiat, vt manus puras habentes, omne aurum contemnant.* Excepto eo, quod cum aliquò proficiscuntur, vbere necessariarum rerum suppeditatione fruantur. vt idem Constantinus constituit. Novel. 8. c. 2. & Novel. 9. de cōsuetudinibus c. 4.

SVMMARIA.

1. *Florentinam lectionem non per omnia integram.*
2. *L. 1. § miles autem ff. de milit. test. glossemate liberata. & 7.*
3. *Scipionis Gentilis sententia ac emendatio improbata.*
4. *Militem à mollitia non appellari.*
5. Ταγμα *quid significet.*
6. *Græcos Imperatores sermonem & mores Græcorum affectasse.*
7. *Miles à mille dictus.*
9. *Veteres literarum geminatione antè Ennij tempora non vsos.*

CAPVT QVINTVM.

1 NEgandum † nō est Pandectarum Florentinarum auxilio multa loca iuris civilis emendatiora legi, & minore negotio posse intelligi: sed his qui integritatē scripturæ in illis libris semper observatam fuisse asserunt, fidem non habeo. Nec verum puto quod Ang. Polit. scribit, epist. lib. 1. epist. vlt. Florentiæ archetipum eum ipsum librum esse quē Iust. Imperator publicavit, aut qui Iustiniano authore sit scriptus. Et Lelius Taurellus in multis illarum Pandectarum lectionem suspectam habet: eamque ob causam ea ipsa in quibus hæret loca hemicijclis stellulisque sep. sit. Multaque alia vitia ab illo non deprehensa doctissimorum virorum opera fœliciter, & ingeniosè quotidie oriuntur, deteguntur & emendantur. Quibus ego hic vnum locum superfluis semi doctorum hominū commentis insi-

insigniter depravatum adijciam , & Vlpiano pristinum suum nitorem re-
2 stituam. In pandectis † etiam Florentinis passim ita legitur in l. 1. §. miles autem de mil. test. *miles autem appellatur vel à militia, seu mollitiâ, id est duritiâ quam pro nobis sustinent: aut à multitudine: aut à malo quod arcere milites solent: aut à numero mille hominum, ductũ à græco verbo , tractum à tamate: nam græci mille hominum multitudinẽ ταγμα appellant, quasi millesimum quemq; dictũ.* Quæ verba in Vlpiano redundant, atque à glossographo malâ manu additâ videntur: quoniam loco non apto immiscentur, & susceptam à IC. tractationem militaris testamenti interturbant, sententiamq; habent ridiculam, alienam à re de qua agitur, atque ab elegantiâ Vlpiani abhorrentem. Miles enim atque militia eandem habent originem & deriuationem, nullaque est convenientia aut vicinia inter dictiones *miles* & *mollitia*. Neque similitudinem aut cognationem habet latina dictio *miles*, cum græco ταγματι. Nec
3 tollitur † sed augetur vitiũ à Scipione Gentili, per adiectionem notulæ X. tũ quia non rectè cohæret sequenti dictioni ταγμα: tum etiam quia notula X apud veteres index est & nota numeri denarij, quemadmodum V quę dimidiata pars est literæ X denotat numerum quinariũ. Illud post Iacobum Cuiatiũ rectè, Scipiò Gentilis scribit orignium libro singulari, Vlpianũ nõ agniturum seipsum in hac postrema notatione, cum nulla sit inter vocabulum *miles* & ταγμα affinitas. Ita vt ab Vlpiano imprimis gravi, & (vt Atheneus scribit) originum inuestigatore acutissimo, ne per somnium quidem scripta esse videantur. Et † quod miles 4
quibusdam dicatur quod nihil molle sed potius quid asperum gerat, frigida est ἀντίφρασις, & quædam longe petita allusio non etymologia, per quam IC. à quibus initijs & incunabulis vocabula descendant vt eorum significatio innotescat, perquirunt. In quo ne proprio judicio atque prudentia me niti quis existimet, consentientem habeo summæ humanitatis & consumatissimæ eruditionis virum Iustum Lipsiũ, qui cum anxius hærerem, confirmauit meam sententiam. quam securius amplector, ob id quod etymologia apud Vlpianum relata non inueniatur in Isidoro qui in vocis etimo est ad rem ipsam vicinior & verior. Et denique † 5
quod ταγματος vocabulum pro ordine, collatione seu dispositione inueniatur. Sed in ea significatione, vt legionem seu numerum mille militum significet non legitur, nisi apud posteriores authores qui Vlpianum post longum intervallum secuti sunt. Scribit enim Constantinus Porphyrogeneta in libello de thematib' siue de agminibus militaribus nuper à doctissimo Bonaventurâ Vulcanio in lucem editus ac latinitate donatus. *Eos qui post Heracliũ Libicum regnarunt, cum diminuto imperio non haberent vbi aut quomodo potentiã dominatumq; exercerent, in paruas aliquot partes secuisse imperium suum, & militaria tagmata (græcum sermonem affectantes, patrium vero ac Romanum repudiantes) constituisse.* Græci † enim Imperatores, totius Imperij statũ, græcis 6

literis ac sermoni & moribus Græcorũ accommodari voluerunt: quamuis latina idem significantia constante adhuc republicâ Romanâ vsitata essent. Idque à Iustiniani temporibus tentatũ fuisse ostendit novella 13. c. 4. & novel-
7 la 163. c. 2. Adeo † vt ipsa novitas significationis, in quâ apud posteriores auctores dictio ταγμα vsurpata est, vsum illius Vlpiano abneget: comuincatq; locum illum glossema siue attextum aliquem esse, & non Vlpianum sed ineptum aliquem interpretem seu glossatorem auctorem habere. à quo ineptè in principio eius quod ab Vlp. responsum est, ex marginali quadam annotatione textui inserta sunt verba illa, *Caput ex mandatis*. Quæ male cohærere & redundare ostendunt præcedẽtia Vlpiani verba, *Mandatis inseri cæ-*
8 *pit caput tale*. Sed † quanquam etymologia militis alieno loco Vlp. asscribatur, & ex scholio aliquo seu glossa & ineptijs grammaticorum textui irrepserit: origo tamen nominis à mille hominum numero deducenda videtur; vt miles quasi millesimus quisque seu vnus ex mille appelletur. Nec movet quod mille gemina consonante scribatur, dictio miles vnico l. contenta sit: quia in derivationibus sæpissimè litera seu sillaba mutari solet. Gellius lib. 10. c. 3. Et quanquam mille adiectivum duplicatam consonantem habeat, substantivum tamen vnico l. absoluitur: Quemadmodũ ile & cubile & reliqua ejusdem terminationis. Quibus † ac- 9
cedit quod apud veteres nulla geminabatur litera in scribendo, ex antiqua consuetudine, quæ durauit vsque ad tempora Ennij, qui consuetudinem illam mutasse fertur, vtpote Græc' Græcorum more vsus: qui æquè scribentes ac legentes duplicabant multas & semivocales & liquidas, vt auctor est Festus.

SVMMARIA.

1. *L. Imperatores. de appel. integritati restituta.*
2. *Apellationes omisso medio fieri non debere.*
3. *Casus, quibus omisso medio superior appellatur. & remissivè nu. 7.*
4. *Gallos in capitalibus causis, omisso medio curias superiores appellare.*
5. *Belgij consuetudo hac in re.*

CAPVT SEXTVM.

2 COmmaculatum † & tenebris involutum est Papirij Iusti responsum, in l. Imperatores, ff. de apellationibus. in quo secundum vulgaria exemplaria perperam ita legitur: *Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt, appellationes quæ rectò ad Principem facta sunt, &c.* Quæ nullum ido-

idoneum sensum habent: ideoque alij non sinè ratione legunt, *quæ rectà ad principem factæ sunt*, dictione *recta* absolutè positâ. alij verò legunt *è recto*, quod minus idoneum est. Alciatus verò dispunctionum lib. 1. cap. 15. reponendum arbitratur *rectò*. Mihi verò persuasum est, ex coniecturâ alterius lectionis *è recto*, & propter maiorem vim significandi, quam habet in compositione præpositio *de*, Papinianum scripsisse; *quæ directo ad Principem factæ sunt*. argumento l. libertates, ff. de
2 fideicommissarijs libertat. Id † enim evidentius exprimit Imperatorij rescripti sententiam, quod provocationes ad superiorem ordinatim, & (vt nostri loquuntur) gradatim fieri debeāt, & non omisso medio, saltuātim. Vti etiam in Pontificijs constitutionib⁹ est traditum, cap. Romana. De appellatio. in 6. & ca. si quis, quæstione 6. Et Gallorum moribus & ordinationib⁹ Germanis Cæsareæ Cameræ, & arrestis quibusdam Galliæ confirmatur a Reinato Choppino, de jurisdictione Andegavēs. lib. 1. cap. 65 nu. 10. & sequēt.
3 Qui † observationem illam limitat, quando medius Iudex palam aperteq; negat postulanti justitiam, aut suspect⁹ est, aut rapacitatis alioue nomine obire non possit judicandi munus: Quoniam tunc posthabito eo, liberum est appellare medij illius judicis superiorem. Et ita celebrib⁹ Cameræ Imperialis arrestis judicatum refert Ioachimus Mynsingerus, centuria 1. observatione 67. Quæ ex parte referuntur etiam à Reynato Choppino, loco citato. Qui addit † Francos etiam in capitalibus 4
causis curiam superiorem appellare, omisso medio. Ita planè vt si reus provocationem interposuerit à damnatione capitis, exilio perpetuo, à quæstione tormentis indictâ, fustiumue, aut honoraria pœnæ irrogatione, tunc appellatio ad Senatū directo deferatur. Imo & si judex comprehendendum reum edixerit, libera huic optio est., vel ad proximum judicem provocandi, vel curiam summam. Quod † Belgij con- 5
suetudine non observatur, per quam in criminalibus appellatio prorsus est abrogata. Alios † autem casus in quibus 6
omissis medijs à superiore recipitur appellatio, vide apud Abbatem, in ca. dilecti. De appellat: & apud Glossam constitutionum Hispaniæ parte 3. tit. 23. lib. 19.

SVMMARIA.

1. *L. diem functo. de off. assess emendata. & explicata. & 9.*
2. *Salarium eorum quos Legatus comites assumit, à quo & quomodo præstandum. & 5. 6. 4.*
3. *Legatus delictorum comitum suorum cognitor est.*
4. *Rodiorum legatos, ob non exhibitum ipsis de publico sumptum profectionem distulisse.*
5. *Legatorum sumptus quis præstet.*
8. *Salarium eius per quem non stetit quo minus operam præstaret quomodo debeatur ipsi heredibusue eius. & 10. 11.*

9. *Legatorum comites, Legato mortuo aut ante tempus revocato, quomodo salarium accipiant.*
11. *Officiarijs in officio mortuis integrum salarium deberi. Plerumque tamen idipsum moderari. & 12.*
13. *Officiariorum salarium hodiè non præstari nisi pro rata temporis. fallit vt 14.*
15. *Operarij ob pluviam aliudue impedimentum ab opere cessantes salaria non accipiunt.*
16. *Salarium semel præstitum non refunditur infirmitate officium susceptum impediente.*

CAPVT SEPTIMVM.

1 MErito † scribit Antonius Augustinus emendationum lib. 1. cap. 7. nu. 30. à multis dubitari de scriptura eius quod Papinianus lib. 4. responsorum retulit: *Diem functo legato Cæsaris, salarium comitibus residui temporis, quod à legatis præstitutum est deberi.* Et Alciatus (de jurisprudentia nostrâ alioqui optime meritus) inter meliores observationes sui operis, annotavit. disputatio. lib. 4. cap. 20. legendum non, *quod à legatis*, sed *quod legatis.* Et currupta esse exemplaria, in quibus non *præstitum* sed *præstitutum* falsò (vt ipse putat) legitur. Quod rationem non habet, tum propter auctoritatem libri Florentini, in quo disertis verbis legitur: *Quod à legatis præstitutum est*, tum quia manifestum est non agi in eo responso de salario præstito, sed de præfinito præstituto seu convento; & de quo an debeatur quæritur. Vt etiam thesis ac species facti ab Alciato proposita præsupponit. Ita vt non sit dubiũ, rectius legi *præstitutum* quam *præstitum*; siue ad salarium ex veterum doctorum sententia, sive secundum animadversionem Budei, in annotationibus. Et Hyeronimi Cangoli in d. l. diem functo, ad tempus fiat relatio. Sed exactius intuenti omnia, apparebit neque dictionem *præstitum*, neque *præstitutum* Papiniani responso congruere, & totam clausulam, *quod à legatis præstitutum est.* adulterinam, & ex glossemate seu scholio alicuius antiqui interpretis, ab imperitis librarijs textui assutam esse. Non enim credibile est Papinianum adeò ineptâ locutione, & (vt nostri loquuntur) per malam Grammaticam, à singulari numero transijsse ad pluralem; cui⁹ nulla idonea est proportio aut convenientia cum eo de quo agitur apud Papinianum; qui respondet, non de salario, quod generaliter legatis aut à legatis præstitutum est (cùm non eadem sit ratio aut modus in vniversum in omnibus legatis, quibus secundum diversam dignitatem aut potentiam Reip. aut Principum à quibus mittuntur, & asperitatem itineris, ac negotiorũ magnitudinẽ, diversa salarij assignatio decernitur) sed de eo, quod defuncto legato ante diem, comitibus ejus debetur, absque discrimine præstiti & accepti à legato salarij, seu constituti & assignati, adque adhuc soluendi. Id quod expressò responso Vlp. comprobatur, dum Papiniani responsum ex libro-

libro 4. respõsorum, omissa dicta clausula: *quod à legatis præstitutum est*, ita refert, in l. sed addes in fine ff. locati. *Papinianus lib. 4. responsorum scripsit. diem functo legato Cæsaris salarium comitibus residui temporis præstandum.* Quæ elegans & Papiniano digna est locutio, puram & liquidam habens sententiã, quod mortuo legato ante finem officij, salarium residui temporis debeatur comitibus. Quæ cum vitio grammatices, confunditur & obscuratur, superfluâ adiectione dictionum, *quod à legatis præstitum* (seu vt alij legunt) *præstitutum est*. Ex quibus magna difficultas & varietas intellectuum & opinionum inuecta est; quæ cessat, si (vt apud Vlpianum legitur) responsum Papiniani sublato glossemate purè accipiatur hoc modo. *Diem functo legato Cæsaris, salarium comitibus residui temporis deberi.*
2 Etenim † non dubitatur, etiam absque adiectione illa, *quod à legatis &c.* Papinianum agere de eo tempore, quod legato defuncto ad executionem cõmissi negotij superest. Quodque salarium residui temporis, non à Principe vel Rep. sed ab hæredibus legati, comitib⁹ debeatur: quoniam ipse legatus eligit
3 atq; assumit comites. Et † de eorũ delictis, ab ipso ratio & vindicta exigitur: idque in provincia, in qua delinquitur. Licet de Præside aut legato querela apud Populum Romanum deponi soleat. Cicero in tertia Verrina. Et Princeps vel superior salaria Comitum directo non assignat, sed ipsius Præsidis vel Rectoris curæ & sollicitudini id relinquit, ipsi præsidi seu rectori assignãdo idonea salaria seu cõmoda annonaria, prose & familia sua. Vt historiarum testimonijs probat Wolffgangus Lassius, comment. Reip. Ro. lib. 2. & Iustinianus significat in l. 2. C. de off Præfecti Prætorio Africæ. Qui de assessorũ quoque annonis & delegationibus ex publico speciatim disponit, post Theodosium & Valentianum, in l. vnica C. de annonis. Idq; non solum in ijs qui ex domesticis conuictoribus aut ex necessarijs apparitoribus à legatis assumuntur, quorum non modo facta sed etiam dicta omnia à legatis prestanda sunt. Cic ad Quintum fratrem Budeus ad legem in comites ff. ad legem Iul. repet. verum etiam assessorib⁹ questoribus & alijs negotiorum publicorum adiutoribus. pro quorum delictis aut factis legati non ita arctè astringuntur Cic. & Budeus locis citatis. Eoque † 4
pertinet controversia illa apud Ciceronem: Rodij quosdam legatos destinaverant Athenas, hi cum sibi sumptum quem oportebat dari, quæstores nõ dedissent, quibus diebus lex vt in legationem proficiscerentur prestituerat, profecti non sunt, eoque nomine accusati, nihil aliud defendebant, quam sumptũ qui de publico dari solet, à Quæstorib⁹ sibi non esse datum. Ex † quibus ma- 5
nifestum est, à Principe vel Rep. vniversæ legationis sumptum erogari solere ipsis legatis, & Comites à legatis à quibus assumebantur accepisse salariũ ex stipendio & sumptu legatis dato vel assignato. Et hoc est quod Hieronimus Cãgola scribit, in d. l. diẽ functo nu. 24. considerato effectu & mediatè, comites accipere salaria à Principe. immediate verò à Præsidibus & Rectoribus.

Quamuis enim à Prȩsidibus & Rectoribus,seu heredibus eorum, annonæ, salaria,& emolumēta similia comitib⁹ debeantur & præstentur:tamen à Principis liberalitate non videntur aliena. ob id quod ex sacra notitia & regia jussione procedant, & legati constituantur,qui comitibus de salario providere

6 tenentur.Quod † verū est, non solū in Præsidibus, Rectorib⁹ & Iudicib⁹ sive sint seculares sive ecclesiastici, quibus ex publico providetur, verumetiam in hæredibus eorum, qui residui temporis salarium comitibus prȩstare tenentur: quia non stetit per eos,quo minus consilijs atque obsequijs Legatum seu Præsidem aut judicem adiuvarent. nec casus contingens in persona legati, dāno comitum esse debet, quominus residui temporis salarium & incœptam

7 pensionem consequantur. Nisi † speciali conventione, statuto aut consuetudine aliud observetur. Cangol⁹ post alios.in d.l.diem functo.nu.26.Vel nisi comites pro reliqua anni parte cum alio fuerint aut esse potuerint, d. l. diē functo.& d.l.sed addes in fine. Quia cum vni negotio adfuerint,abstrahi ab altero necesse est, l. finali C. de assess.

8 Neque † enim facilè credendum est, duabus rebus necessarijs vnum sufficere. Et ita cum quidam operas suas locasset,deinde is qui eas conduxerat decessisset,Imperator Antoninus in d.l.fin. cum divo Severo rescripsit in hæc verba.*Cum per te non stetisse proponas, quominus locatas operas Antonio Aquilæ solueris.si eodem anno ab alijs mercedes nō accepisti,fidem contractus impleri æquum est*. Et hac ratione à Leone Imperatore in l.post duos C.de aduocatis diversorum judiciorū.fisci advocatis, ab Anastasio,in l.f. C. de domesticis & protectorib⁹, domesticis & protectoribus,à Zenone in l.si quis in sacris C.de proximis sacrorum scriniorum,militibus sacrorum scriniorum concessum est,vt totius anni commoda atque stipendia, ex quo officia illa peragere cœperūt, si moriantur heredibus defer. nt. Sed † 9

quamuis defuncti legati comitibus, salarium residui temporis debeatur generaliter & secundum regulam à Papiniano prȩscriptam ; diversum tamen observatur,vt idem Papinianus ait, in eo qui ante tempus successorem accipit. Cujus varietatis ratio constituenda est,non in culpa Legati,aut Assessoris, vel Comitum, vt vulgus interpretum opinatur. quia ex multijs alis causis (vt per nebulam aspexit Hyeronimus Cangolus in d. l. diem functo) potest contingere vt legatus ante tempus successorem accipiat ; veluti ob senium, ob morbum, atq; alias causas necessarias, ex quibus missio causaria cōce. i, aut renunciatio militiæ vel legationis admittit solet. Potest etiam ob publicā vtilitatem , vel ex absoluta potestate Principis Legatus aut Præses ante tēp⁹ revocari.Sed postquam Papinian⁹ generaliter definiverat,diem functo legato,Comitibus salarium residui temporis deberi ; subiecit , non contrarium aut oppositum,sed diversum observari in eo qui ante tempus successorem accipit. i.certam regulam non observari in eo cui ante tempus succeditur ; sed secūdum variationē & diversitatē negotiorum, & causarum dissimilitudinem,

nem, ex particulari cujusque facti circumstantia definiendum esse, quid in quaque causa statuendum sit. Nam si Præses revocetur ob propriam culpã, id comitibus damnosum esse non debet. si comites in culpa sint, non iniquum est & salario futuri temporis careant. Ita vt ex facti contingentiâ, & causa reditus ante tempus, decidendi ratio variet. late Cangolus post alios in d. l. diem functo nu. 46. cum seqq. Quæ variatio non est in eo, quod Papinian⁹ prius responderat. Defuncto legato, comitibus salarium residui temporis deberi: Ea enim decisio constans est, sive ipse legatus ab initio salarium suum aut sumptũ legationis proficiscens acceperit, l. legatus in fine ff. de legationibus. sive præstitutum tantum fuerit, postea soluendum, & sive vnica tãtum præstatio salarij pro toto tempore legationis; sive singulis mensibus aut annis prefinita sit: quia comitũ salarium, eiusque persecutio propriam obligationem habet, quæ non tam dependet, ex eo quod inter Principem & Legatum agitur, quam ex conventione seu contractu, quem ipsi cum Legato
10 habent. Quibus convenit quod generaliter Paulus respondit in l. qui operas ff. locati. *Eum qui operas suas locauerit, totius temporis mercedẽ accipere debere, si per eum non stetit, quominus operas su-*
11 *as præstet.* Et † cum residui temporis salarium debeatur assessorib⁹ & comitibus defuncti Legati seu Præsidis, nõ est iniquum ejus hæredibus præstari salarium residui tẽporis, vt ex cõmuni interpretum sententia latissimè confirmat; Cangolus, in d. l. diem functo nu. 46. cũ multis seqq. Idque non solũ ex ea causa quod salarium debeatur Legato & assessoribus ob dignitatem officij, verumetiam, & quidem potissimũ, quia nõ ad commensurationem laboris aut temporis, sed respectu vniversæ legationis explicandæ officium suscipiunt. Ita vt vnica tamen sit obligatio pro toto tempore officij, & respectu totius legationis atque absentiæ in genere, quod considerationem partium, aut divisionem laboris, salarij aut pecuniæ non admittit: quoniam materia est individua, secũdum ea quæ scribit Romanus, consil. 195. Si tamen cõtroversia oriatur inter Principem seu Remp. & hæredes Legati seu Præsidis, existimarem judicem ex officio rem moderari posse, pro modo sumptuum factorum, operæ præstitæ, atque ejus quod alioqui interesse potest. l. si pecun. in prin. ff. de condict. cau. data. Nã
† quamuis hæredes Legati seu Præsidis justam causam agendi habeant, vix 12
tamen salarium pro ministerij modo & tempore administrati officij consequuntur. Superiores enim cum quibus agitur, jus sibi dicũt, vt Iason & Fulgos. scribũt, in d. l. diem functo. Et ita apud Plinium Nepotem epistularum lib. 3. Marcellinus Quæstor in provincia, Scribam, qui forte obtigerat, ante legitimum salarij tempus amisit. de eo quod acceperat Scribæ daturus; cum intelligeret hoc subsidere apud se non oportere, in Senatu quæsitũ est quid fieri de salario vellet: post variam disputationem decretum est, non hæredibus defuncti sed ærario inferendum esse. Quamuis enim vnica sit obligatio

Digitized by Google

respectu totius temporis, quod sui natura divisionem non admittit, extrinsecus tamen si ex dissimilitudine circumstantiarum (quæ juris varietatem inducunt) appareat hæredum nullum aut exiguum versari interesse, judicis extra ordinem cognoscentis moderatio admittenda videtur d. l. si pecuniã in prin. ff. de cond. caus. dat. nisi aliud præscriptũ sit ex cõventione partium, statuto Reip. forma legationis aut cõ-
13 suetudine. Secundum † quam hodiè Gubernatorum, Cancellariorum Præsidum, Consiliariorum & officiatorũ publicorum (quia simpliciter constituuntur & quasi perpetui habentur) hæredibus salarium non præstatur, nisi pro rata temporis, modo ministerij, & ad proportionem administrati officij. Eodem modo quo exustis ædibus, ejus temporis quo ædificiũ stetit mercedem præstandam ab Imperatoribus rescriptum est, l. si quis domum §. in
14 exustis ff. locati. Nisi propter † infirmitatem, timorem pestis, belli aut hostiũ, vel ex licentiâ superioris, ab administratione quis cessaverit. vt in Professore, Potestate, famulo & alijs quibusdam notant interpretes in d. l. diẽ functo. Et hoc est quid eleganter scribit Bartolus, in l. si cui in provincia §. tandiu ff. ex quibus causis majores. Quod si Ambasiatores tempore legationis aut in reditu infirmentur, deberi eis salarium, quoad reverti possint l. cũ hæres §. stichus si hæredi ff. de statuliberis. Eodem modo quo militi ægrotanti stipendia erogantur, servire enim & militare intelliguntur, qui servire cupientes propter adversam valetudinem impediuntur. Licet diversum † obser- 15
vetur in operarijs ad laborandam vineam alterius conductis, qui si pluviâ aut aliter impediantur, nõ consequuntur mercedem nisi pro ratâ temporis quo laborarunt: quia conducuntur sub conditione futurarũ operarum. Ideoq; vt Bartolus scribit, in d. l. diem functo. tempus labor atque pecunia dividitur l. Scio. ff. de Annuis leg. & adde notabilem distinctionem Alfonsi de Montalvo in 5. parte. legum Hispanarum tit. 8. leg. 9. Et quod amplius est, si operę locatę contumaciter non præstentur, conductor consequitur quanti sua interest operas præstari. Quemadmodum conductor habitationis si prohibetur habitare, consequitur quanti sua interest, conductione frui. l. nos videamus ff. locati. Denique † prætermit- 16
tendum non est, quod quanquam in salario nondum præstito plerumque temporis ratio habdatur, vt vltra constitutum tempus nihil salarij nomine debeatur, aut pro rata temporis duntaxat solvatur, sumptus tamen qui proficiscenti dati sunt non repetuntur. l. 12. ff. de Legat. 3. In quo Conrardus Brunus de legationibus lib. 4. cap. 7. non satis sibi constare videtur.

SVMMARIA.

Legatorum

1. *Legatorum plures species, nomina, & distinctiones.*
2. *Præsidis lata significatio.*
3. *Provinciæ ab Augusto divisæ, & qui in illas missi.*
4. *L. legatus Cæsaris ff de offic. Præs. suo nitori restituta.*
5. *Correctores qui fuerint sub Præsidibus, Præfectu prætorio, & à Gothis Imperio presso.*
6. *Correctores vnde dicti.*
7. *Adiutores qui.*
8. *Correctorum potestas & dignitas.*
9. *L. Ex omnibus ff. de offic. Præs. eiusq; correctio tentata.*
10. *L. Nos accusare in p ff. de Accusationibus. explicata & restituta, deleto inepto Glossemate.*

CAPVT OCTAVVM.

QVoniam superiori capite Legatorum mentio facta est; animadvertendum † est Legatorum diversas species, & discrimina perpetuo quodam ordine temporum, & per omnes imperij ætates extitisse. Primum enim manifestum est, Legatos fuisse qui ad res inspiciendas à Senatu, sive cum mandatis ad Reges exteros mittebantur, indicturi bellum, vel ad pacem adhortaturi dubitantes. Et cum hic mos diu durasset, Imperio extra Italiam propagato, cœperunt Cõsules, Proconsules aut Prætores qui exercitũ populi Romani educebant, suos quoq; sibi Legatos asciscere, quorum opera non solum in Legionibus gubernandis vtebantur, verum etiam ad Legationes obeundas, & vices interdum supplendas. Atq; tales rursus juxta ordinem dignitatemq; distinguebantur. Erant enim Legati Augustales, erant Legati Proconsulares, Legati Prętorij, Legati Tribunitij, Legati expeditionis, Legati Legionum. Legationes liberæ, legatio prima & secunda, quas ex varijs historiarum authoribus, & vetustatis monumẽtis explicat Wolffgãgus Lassius Commentariorum Reip. Rom. lib. 2. c. 6. in p. Erant quoque Legati Provinciales, erant Præsidiales, qui jure præsidiali Provincias administrabant, & Præsidum partibus fungebantur. & generali nomine Præsidis continebantur. Adeò † enim late hęc vox 2
Præsidis Romanis patebat, vt omnibus ijs officijs communis esset, quæ ad Provinciarum administrationem pertinere videbantur. Itâ vt non solum Legatus Cæsaris, aut Proconsul, sed ipse subindè Præfectus prætorio, & omnes Provincias regentes, licet Senatores, Præsides appellarentur l. 1. ff. de offi. Præsid. Et pro titulo de *Officio Præsidis* qui in Pandectis legitur, in C. Iustiniani scriptum sit, *De officio Rectoris Provinciæ.* sub quo leges Imperatorũ collocatæ indiscriminatè agunt de Præsidibus, Rectoribus, ac Moderatoribus Provinciarum, qui alijs nominibus plerumq; Præpositi, vt in Iudeâ, plerũque Præfecti, vt in Alexandria, Egypto &c. plerumque Legati appellabantur. Itâ vt hę Appellationes magis nominũ

Digitized by Google

& vocum differentiam, quam rerum & officiorum constituant. atque generali acceptione, eundem sensum habeant: licet secundum Provinciarum discrimina, atque ætates Imperij, & sæpè variatam formam regiminis, singulæ aliquas proprietates habeant; vel ex diversa potestate Præsidum seu Præfectorum, quæ in quibusdam Provincijs major, in quibusdam minor fuit: vel diversa authoritate eorum, à quibus hæc officia constituta sunt. vel deniq; ex differentia ornamentorum, atque alijs circumstantijs. Petrus Faber ad l. 2. in prin. ff. de orignie juris. Accidit enim vt omnes fere provinciæ quæ nōdum facto imperio Proconsules habebant aut Prætores, eadem florēte Romani imperij majestate, non amplius Proconsules sed Legatos acciperent.
3 Etenim † licet vetusto more & sub libera republica Proconsules, Prætores, & alij, à Senatu darentur, id tamē mutationem accepit ex instituto Divi Augusti, qui provincias omnes divisit, atque eas quæ pacatæ longe à Romanis hostibus aberant, populo reliquit, qui in eas Proconsules atque Prętores mitteret. Eas vero sibi retinuit, quas inpacatas atque vicinas hostibus esse cognouerat, atque in eas Legatos suos, Præsides seu Rectores mittebat. Et de hoc genere Legatorū qui Præsidis partibus fungebantur, & provincias moderabantur, accipiendū est responsum Papiniani. in l. diem functo. de officio
4 assessorum. Item illud † quod idē Papinianus respondit lib. 1. responsorū, in l. legatus Cæsaris ff. de officio præsidis. quod corruptè ità legitur; *Legatus Cæsaris id est Præses vel Corrector provinciæ, abdicando se non amittit Imperiū*; & vocula *id est* commutanda est in *vel*, hoc modo: *legatus Cæsaris vel Præses vel Corrector provinciæ.* Nam ipsa tituli inscriptio, & ipsius rei de qua agitur natura & conditio, coarguit Papinianum agere de legato à Cæsare ad regendum & administrandum misso, ostenditque Papinianum diversa nomina, quamuis ejusdem penè potestatis & significationis expressisse, pro discrimine & diversa conditione provinciarum, quę administrantium provincias appellationes variat. Et quia † apud Papinia- 5
nū in d. l. legatus Cæsaris Correctorū facta est mentio, admonendi sumus Correctores fuisse, qui cum Rectorib' seu Præsidibus administrabant provincias, quales sub Præfectis prætorio in Italia fuerunt quatuor consulares, videlicet Tusciæ, Lucaniæ, Campanię, & Apuliæ sive Calabriæ. Correctores appellati ex eo, quod vna cum Præfecto prætorio Italiam regerent. Et hujusmodi consulares Correctores etiam inclinante Imperio, & à Ghotis presso, mansisse ex Cassiodoro & alijs ostendit, Wolfangus Lassius d. l. 2. c. 2. Meminit quoque hujusmodi Correctorū Marcellinus, lib. 15. Et † nomē ipsum 6
non à corrigendo vt Goveanus putat; in l. eum qui ff. de jurisdict. omniū iudic. sed à simul regendo dictum arbitror, quasi cumrector, seu cumpræses: composita dictione ex voce rector & præpositione cum: In † eadem vt vi- 7
detur significatione quo & constituto & declinante Imperio Adiutor appellat' est à Livio, lib. 6. decad. 3. Cęsare lib.

Digitized by Google

lib. 3. belli ciuilis. Cassiodoro, lib .6. variarũ. Quin etiam in legibus nostris vt Correctoris, ita & adiutoris frequẽs est mentio. l. 13. 14. & seq. C. de proximis sacrorũ scriniorũ lib. 12. l. 5. C. de princip. agentium in rebus. Ex † quibus constat Correctores & Adiutores
8 adiunctos fuisse Præfectis Præsidibus & Rectoribus provinciarum. Ideoque majorem potestatem & dignitatẽ fuisse Prætorum, Præsidum, & rectorum provinciarum quam Correctorum & Adiutorum, qui adjecti loco habebantur. eodem modo quo Prolegati habebantur tanquam adiutores verorũ legatorum, & Proprætores, Prætorum. Vndè dubiũ redditur † Hermogeniani responsum in l. ex omnibus ff. de offi-
9 cio præf. *ex omnibus causis de quibus vel præfectus vrbis, vel præfectus prætorio, itemq́ consules prætores cæteriq́ Romæ cognoscunt, correctorum & præsidum provinciarum est notio.* Quoniam videtur quædã dictionum præposteratio, quæ per transpositionem tollenda videtur hoc modo, *præsidum & correctorum provinciarum est notio*: cui tamen non insisto, sed aliorum expecto iudicium. Et quoniam † multi præstantes ingenio & eruditione viri, de legationibus &
10 legatis luculenter scripserunt, susceptã tractationem de ijs non persequar latius, si vnum illud adiecero. Venulei Saturnini responsum, in l. hos accusare in prin. ff. de accusat. commaculatum esse inepto glossemate & interpretamento, in verbis: *hos accusare non licet legatum imperatoris, id est, præsidem provinciæ ex sententia Lentuli, &c.* Verba enim Venulei *legatum imperatoris* non coarctantur ad eum qui provinciam administrat: sed generaliter referuntur ad omnes cujuscunq; generis legatos, siue ad res inspiciendas, siue ad bellum indicendum, siue ad pacem firmandã, siue ad avocandum aut separandũ exercitum, siue ad conquirendum frumẽtum, arma, sive ad paranda propugnacula & muros, siue ad aliam quamlibet expeditionem Id quod indicant etiam sequentia verba *ex sententia Lentuli dicto Sulla & Tirone consulibus.* Quæ restrictã illam Legati significationem, & ineptum illud interpretamentum respuunt. Et rursus illa *item legatum provincialem &c.* quæ non pertinent ad legatos qui provincias administrant, sed ad eos qui cuiuscunque rei gratia, ex provincijs ad Senatum, Imperatorẽ vel alium Principem aut rempublicam destinantur, l. legatus creatus à patria sua ff. de legationibus. Et proinde vt verba & sententia Venulei consistant sublato interpretamẽto ita legendum est, *hos accusare non licet legatum imperatoris ex sententia Lentuli Dicto Sulla & Tirone consulibus.*

SVMMARIA.

1. *L. vlt. C. de off. rect. pro. malè ei titulo cohærere, eiusque inscriptio ac subscriptio emendata. & 5.*

Digitized by Google

2. *Magistratum in natali provincia gerere cur de iure prohibitum.*
3. *Duos ex vna familia simul magistratum gerere non posse.*
4. *Magistratum in natali solo gerere hodiè permissum.*

CAPVT NONVM.

1 IN † libro 1. Codicis Iustiniani, post titulum de officio rectoris provinciæ, in recentioribus impressionibus (sublata l. vlt. quę cum falsa inscriptione ex sequenti titulo, priori titulo librariorum incuria coaluerat) hujusmodi rubrica legitur, *Vt nulli patriæ suæ administratio sine permissu Principis permittatur.* Quam Antonius Contius minio descriptam, post titulum illum de officio rectoris provinciæ ex veterũ librorum authoritate legitimam esse ostendit, confirmatque Grȩcorum interpretum consensu, qui ad vltimam C. de crimine sacrilegij rubricam hanc numerat quadragesimam lib. 1. Codicis. & quia nulla lex aut Constitutio dictȩ rubricȩ subijcitur, arbitratur constitutionem vltimam C. de crimine sacrilegij, ad eam pertinere, aut similẽ constitutionem ei fuisse subditam, ab Anastasio fortè (vt Cuiatius putat) vel Theodosio, aut alio Principe emissam. Quod magis est verisimilè ex Græcorum lectione, qui Constitutionem illam vltimam sub titulo de crimine sacrilegij, referunt, & nihilominus relationem faciunt constitutionis ex tit. illo Codicis 41. *Vt nulli patriæ suæ administratio &c.* Quȩ prohibet ne quis magistratum gerat in ea provincia in qua provincialis & civis est. Quæ † prohi-
2 bitio ortum habuit ex conspiratione quæ à Cassio Syro, Syrie præfecto, cum Faustina vxore M. Antonini Philosophi adversus ipsum Antoninũ suscepta est. Occiso Cassio & filio Cassij ab Antonio Centurione & decurione suo (quod ijs qui contra patriam Principẽve suum arma capiunt fere vsu venit) Antoninus hanc vnam memoriæ Cassij damnationem interposuit (vt Xiphilinus scribit) dum in posterum cavit *ne cui in ea provincia in qua natus esset, potestas atque imperium mandaretur.* Quod posteriores Principes Produxerunt vsque ad assessores & conciliarios, l: hi qui. cum seq. quib. ex cau. majo. l. in conciliarijs C. de assess. nisi curatori reip. aut alij sine publico salario assederint l. f. ff. de off. ass. Quinetiam hoc jus generaliter in omni administratione observari voluerunt, d. tit. vt nulli pactriæ suæ. ne quis gratiosus aut calumniosus apud suos esse videretur, vt Paulus scribit, sentent. lib. 5. tit. 12. Et Ludovvicus Romanus disputat cõsil. 213. & cons. 218. alias 215. Et hoc est quod Imperialis constitutio disponit. in d. l. vlt. de crim. sacrilegij. *Ne quis sine sacrilegij crimine desiderandã intelligat gerendæ ac suscipiendæ administrationis officium, intra eam provinciam in qua provincialis & civis habetur: nisi hoc cuiquam vltronea liberalitate per divinos affatus Imperator indulgeat.* Quo jure

jure etiã olim ex edicto Philippi Pulchri & Caroli Magni vsi sunt Galli: quia in patria magistratũ gerẽs,per cognationes & clientelas factiones facilè
3 moliri potest. Ob † quod leges etiam duos ex vnâ familiâ viuo vtroque non solum magistratus verumetiam in Senatu esse prohiben. quod etiam hodiè
4 multis locis observatũ. Sed † prius illud abijt in desuetudinem, non solum apud Gallos verumetiam apud omnes aliarum ditionum incolas. adeo vt hodiè ciues & incolæ, in magistratibus & honoribus gerendis,peregrinis & exteris præferantur: secundũ cõstitutionẽ Nicolai tertij.in cap. fundamenta in f. de electione in 6. Ob quod merito legibus abrogatis dicta constitutio & ipse titulus, *vt nulli patriæ suæ &c.* annu-
5 merari debet. Illud † subticendum non est,& inscriptionem & subscriptionem dictæ constitutionis commaculatã esse, & vitio laborare. nam Arcadius quando consul cum Batthone fuit, neque Imperij neque Augusti titulum obtinebat,imperante solo Theodosio, post occisum bello civili in Gallijs Gratianum & Valentinianum Maximo tirãno ditione Italiæ ceterisque provincijs ejecto. Ideoque in subscriptione delenda est litera A. que Augusti significationem habet, scribendo simpliciter *Datum xvi. kal. Augusti Arcadio & & Battone Conss.* Et vt inscriptio emendetur,inducenda sunt nomina Gratiani Valentiniani & Arcadij, prępositio solo nomine Theodosij, hoc modo, *Imperator Theodosius Florentio PP. augustali.* Quæ vera & genuina est inscriptio quam etiam Græci Interpp. laudãt, tit.45.de l. Iulia contra peculatores & de sacrilegis in f. Et Iacobus Labittus advertisse videtur,in indice juris. constitutionem ipsam soli Theodosio attribuens.

SVMMARIA.

1. *Peculatum severissimè vindicarunt Athenienses.*
2. *Peculatus cum furto affinitas.*
3. *L. 4 in fin. ad l. Iuliam peculatus emendata & conciliata cum l. ob pecuniam ff. de furtis. & 7. 8.*
4. *Sacrilegium quid & quando committatur.*
5. *Peculatus quid.*
6. *Princeps solus pecuniam publicam habet.*
8. *Thesaurus ex monumento,Itemque res privatorum è loco sacro sublata,furti tantum actionem constituunt.*
8. *Basilicon libros non per omnia mendo carere.*

CAPVT DECIMVM.

Digitized by Google

1 QVamuis † furtū pecuniæ publicæ Atheniensib⁹ ita familiare fuerit, vt huic crimini vel optimos quosq; obnoxios fuisse Chirosophus obijciat Xenophonti, in Sijri expedit. lib. 4. Ipsi tamen Athenienses crimem illud vindicarunt severissimè adeo vt neque furori neque insaniæ parcerent. Religionem ita optimè cōstitui existimantes, si quocunque casu
2 violata non remaneret inulta. Sed † cū judicium hoc cum furto magnam vicinitatem habeat, & ex superstitione proficiscatur, atq; in animo & opinione consistat ea quæ sacrilegio tribuitur acerbitas, merito scribit Vlpianus in l. sacrilegij ff. ad. l. Iul. pec. *Sacrilegij pœnā debere Proconsulem pro qualitate personæ, proque rei conditione & temporis & ætatis & sexus, vel severius vel clementius statuere*: Nam ex diversitate circunstatiarum sępe dubitatur, an furti actio, an peculatus judicium dari debeat. A-
3 deo † vt in ipsis Iurisconsultorū respōsis, magna sit varietas & quædam vt videtur repugnantia, siquidem Papinianus lib. 1. responsorum ita scribit. in l. ob pecuniam 81. ff. de furtis. *Ob pecuniam civitati subtractam, actione furti non crimine peculatus tenetur.* Contra Martianus lib. 14. institutionum, in l. 4. in fine ff. ad. l. Iul. pecula. *Sed etsi* (inquit) *de re civitatis aliquid surripiat* seu quod rectius est *surripiatur*, *constitutionibus Principum divorum Traiani & Adriani cavetur, Peculatus crimen cōmitti &c.* Quæ verbis & sensu pugnare videntur. Accursius & pleriquc alij vt controversiam dirimant, mera (vt Alciatus ait) ægrotantiū somnia adserūt, Græci interpretes vacillant, primo distinguentes inter extraneum ignorantem pecuniam esse civitatis, & custodem cui pecunia commissa est. Deinde inter pecuniam quæ est civitatis, & eam que est fisci. Sed vtrumque à mente & sententiâ Papiniani & Martiani alienum est. Alciatus lib. 1. dispunctio. c. 3. ex antiqui libri scriptura, apud Papinianum, in d. l. ob pecuniam. negationem vertit in affirmationē hoc modo. *Ob pecuniam civitati subtractam actione furti, nec non crimine peculatus tenetur*, nè contraria Papinianus atque Martianus dixisse videantur. Quæ Alciati sententia à juris ratione aliena est, secundum quam peculatus iudicium de pecunia civitati subtracta (vt mox dicetur) nō admittitur. Antonius Augustin⁹ emēdat. lib. 1. c. 3. Florētinā lectionē amplectitur, & negationē in Papiniani responso relinquit hoc modo. *Ob pecuniam civitati subtractam actione furti, non crimine peculatus &c.* quæ non contraria, sed diversa à Martiani respōso ipse Augustinus existimat. Quem Iacobus Reyuardus variorum lib. 2. c. 19. sequi videtur, & pugnā (vt ipse arbitratur) componit diversitatem constituendo, vt dicatur aliud esse subtrahere civitati pecuniam, aliud de re civitatis aliquid surripere. Sed rationes quas adfert adeo sunt frigidæ & malè fundatæ, vt eas referre nec opus nec operæpretium videatur. Nam inter substractionem & surreptionem quoad juris effectum non est differentia, & cū in vtroque responso simpliciter agatur de pecunia & re civitatis, fieri non potest vt eadem facti species seu contingentia,

gentia, contrariam juris decisionem habeat, quæ ex negatione apud Papinianum, & affirmatione apud Martianum inducitur, cū repugnantia inexplicabili: Nisi quod mihi videtur probabilius & verius, vt apud Papinianū, ita etiam apud Martianum, addita negatio, excludat peculatus judicium, hoc modo, *Sed et si de re civitatis aliquid surripiatur, constitutionibus Principum Divorum Traiani & Adriani cavetur, peculatus crimen non committi: & hoc jure vtimur.* Neque enim credendum est, Martianum qui fuit inter Papiniani discipulos, & post eum cum Vlpiano, Paulo & alijs, celebrē nomen consecutus est, Papiniano contradixisse, contra juris cōmunis rationē. Secūdū quā

4 † major est iniuria sacrilegi quam furis: Et sacrilegium non cōmittitur nisi in his quæ religio numini asscripsit, quæque sunt sacra religiosa, deo dicata vel publica, Principis aut populi Romani; quibus, vt à sacris profana privataque discernātur, non annumeratur pecunia aut res civitatis. Etenim pecu-

5 latus † crimen eum tenet qui publicā pecuniam avertit, Cicero ad Herēniū: *Si quis peculatus accusetur, quod vasa publica de loco privato dicitur sustulisse.* Rursus pro Flaco: *damnari peculatus, & damnari pecuniæ publicæ.* Item in Antonium; *Cum pecuniam publicam averterit, num fraude poterit carere peculatus:*

6 Pecuniam autem † publicam nemo habet, nisi solus Princeps aut resp. Romanorum. eaque quæ instar Principis fiscum seu erarium habet, publicam pecuniā possidere dicitur. Aliæ omnes civitates sunt loco privatorum, & res seu pecuniæ earum jure privato censentur. Vt Plinius secundus Bithyniæ & Ponticis civitatibus respondit, lib. 10. epist. & ab Antonino rescriptum est, in l. an resp. C. de jure reip. lib. 11. & à I C. probatum in l. cum qui vectigal. ff. de verb. sig. Ob quod † recte Papi- 7

nianus respondit, in d. l. ob pecuniam *Ob pecuniam civitati substractam judiciū peculatus denegari.* Quod, vt res, natura, atque ipsa juris ratio postulat, à Martiano in d. l. 4. in fine. confirmatur his verbis, *Sed et si de re civitatis aliquid surripiatur, constitutionib⁹ principū cavetur, peculatus crimen non committi,* oratione per negationem concepta. quæ omnē responsorum repugnantiam removet, & juris rationi est consentanea, confirmaturque ex ordine & natura rei, de qua agitur. Nam cum Martianus, generaliter definiuisset, qui tenerentur lege Iulia peculatus, & de residuis. mox subiecit species, in quibus lex Iulia cessaret. Primo † enim scribit, in thesau- 8

ro quamvis ex monumento sublato peculatus pœnam locum non habere. Deinde id extendit ad speciem magis dubitabilem, & ad rem civitati surreptam. *Sed et si,* inquiens, *de re civitatis, &c.* Quæ clausula non adversandi sed cōnectendi vim habet, & ex propriā significatione extendit præcedentem juris decisionem ad speciem facti magis dubitabilem: Ita vt quod Papinianus respondit, in pecunia civitatis, Martianus extenderit ad quamlibet rem civitati surreptam. Nec potest Martiani responsum subsistere, nisi per negationē removeatur peculatus judicium, permissa furti actione. vt quod decisum est

in pecuniâ civitatis à Papiniano, & deinde à Marcello in thesauro ex monumento ablato, etiam obtineat in re civitatis surrepta. Id quod etiam sequēti responso ejusdem Martiani comprobatur. in l. Divus, ff. ad leg. Iul. peculat. In quo eadem juris decisio applicatur rebus privatorum ex æde sacra ablatis, cum expressà adjectione, *furti actionem non sacrilegij esse*. Quæ omnibus præce-
9 dentibus speciebus cōvenit: Ex † quibus illud constat, omnes libros Pandectarum nostrarum corruptos esse, & Græcos authores libri Basilicon corruptis exemplarib⁹ vsos esse. Scio equidem emendationem hanc neque communibus libris, neque Græcorū translatione probari, sed inuicta veritas & juris convenientia (quæ nulla ratione convelli potest) eam sustinet: Notumque est, multarum aliarum legum dispositionem confundi, conturbari, & in diversam sententiam converti, temerè additis vel detractis, aientium vel negantium voculis, Anton. August. emendat. lib. 1. cap. 2. & lib. 4. cap. 17. quæ passim doctorum industria observantur & annotantur. Et ex jam dictis expendi potest veritas eorum quæ scribit Iacobus Cujacius. observat. lib. 13. cap. 19.

SVMMARIA

1. *Laurentij Vallæ reprehensio in l. quæritur ff. de Ædil. edicto improbata.*
2. *Mulieris nomen modo generis modo speciei significationem habere.*
3. *Genera duo sibi inuicem si concurrant alterum habere vicem speciei.*
4. *Vlpianum cavillis ac æquivocatione [illegible]*
5. *Ciceronis iocus in voce mulieris.*
6. *L. quæritur ff de Ædil. edict. restituta.*
7. *Vua in homine quid.*

CAPVT VNDECIMVM.

1 LAurenti⁹ † Valla postremo lib. elegantiarum suarum, summos illos juris Romani cōsultos (qui cùm ipsa vocum Romanarum, & innatæ linguæ latinæ notitia, vsum forēsem & omnium rerum experientiam coniunxerant) reprehendere & proscindere non est veritus, & inter alia scribit, Vlpianum in mulieris significatione sibi ipsi non constare, in l. mulieris, de verborum sig. & præterea perperam & absurde scribere. in l. quæritur, §. si quis digitis, ff. de ædil. edicto. *Mulierem ita arctam, vt mulier fieri non possit, sanam non videri*, quasi inutilis sit ejusdem dictionis de eadem re duplicatio, atque interpretatio idem contineat quod id de cuius interpretatione agitur.

legitur. Quæ res Iacobo Capello, in elegantiss. veterum I C. adversus Laurentij Vallæ reprehẽsion. defensione (alioqui acerrimo veterum IC. propugnatori) tanti momenti videtur, vt derelicta Vlpiani excusatione, apertè fateatur, illum obscurè atque etiam incommodè in eodem pronunciato bis dixisse
2 Sse *mulierem*. Sed altius † scrutando, reserandoq; Romanæ latinitatis & antiquitatis scrinia, facilè animadvertim⁹ Vlpiani dictum non solum alienum esse à vitio, verumetiam maxime concinnum, & ex medijs elegantiarũ stadijs desumptum per ἀντανάκλασιν, hoc est, eiusdem verbi significationi, contrariam oppositam significationẽ. Nam cùm in priore parte dixisset Vlpianus *mulierem ita arctam*, secundum generalem significationem, quæ omnes fœminini sexus personas, complectitur, d.l.mulieris, ff. de verbo. signific. l.arg. §.mulieb. de auro & argento leg. adeo vt mulieribus legatis etiã virgines contineantur. l.seruus. De leg. 3. rectè in posteriore parte eandem dictionem repetijt, & ad specialem mulieris significationem respiciens, quæ intelligitur de corrupta & vitiata, quæ jam virgo esse desijt, priori contrariam significationem opposuit. quæ restringitur etiam ex juris generalis dispositione, ad corruptam. Quoties † enim
3 duo generalia concurrunt aut sibi opponuntur, alterum habetur loco speciei. l. servo manumisso, ff. de pecul. legat. & l.quæsitum, §. fina. ff. de fundo instru. vel inst. Quo modo idem Vlpianus in l. si servum Stichum post. princ. ff. de verb. sig. Rei vocabulum in eadẽ oratione in duplici illa significatione accepisse legitur, his verbis *sed si sit quidem res in rebus humanis* priore loco rẽ pro specie, posteriore pro genere accipiens. Et ita Dinus existimavit in regula generali, de regulis juris in Sexto. Et annotant Bartholus Alexander & Iason. in l. 1. §. hoc edictum, ff. de operis novi nunciat. Quibus plura accumulat Decius. in regula in toto jure nu. 1. ff. de regul. juris. Cuius rei elegantissimum exemplum apud Vlpianum est, in d. §. si quis digitis. bis appellatione *mulieris* facta, ita vt posteriore loco necessario speciei vicem obtineat, & coarctetur ad eam, quę verè non est mulier, quamuis non sit prorsus integra & illibata. Cum etiam post nuptias deprehendi possit, aliquam ita arctam esse vt mulier fieri non possit. Quod Vlpian⁹ diligentissimus venator & observator verborum, valdè acutè & cavillo quodam expressit verbis illis, *mulierem ita arctam vt mulier fieri non possit, sanam non videri*. Quod Græci percipientes rectè ita transtulerunt: *mulierem ita arctam vt muliebria pati non possit, sanam non videri constat*. Quæ † apertam sententiam habent, ostenduntq; Vlpianũ 4
non idem bis dicere, nec otiosè geminare dictionem *mulieris*, sed pereleganter & acutè ludere, in equivocatione atq; varia significatione mulieris, & per cavillum (vt sæpe alias) id quod res est decidere. Vt non immerito Athenæus Vlpianũ Σοφιστὴν & ὀνοματοθήρου appellet, & sophismatis, & in loquendo cavillis adprimè delectatum fuisse asserat. Vt etiam constat ex illius interpretatione ad edictum Prætorium de

Digitized by Google

peculio.in l.1.§.1.ff.de pecul. Nā verba illa Prætoris interpretans. Quod cū eo, qui in alterius poteſtate eſt, geſtum erit, ita ſcribit, *de eo loquitur, non de eā, ſed tamen & ob eam quæ eſt fœminini ſexus dabitur ex hoc edicto actio.* Et huc pertinet elegantiſſima anthiteſis Vlpiani de tutore his verbis propoſita. in l. tutor qui.de adminiſt.& periculo tutorū. *Debuit enim ſuis partibus fungi, non quidē præcipiti feſtinatione, ſed nec morata cunctatione.* vt (nequid aliorum induſtriæ atque laudi detrahamus) obſervatum eſt à Scipione Gentili Parergon lib.1. cap.37.nuper edito. Mulieris autē appellationem, quoties virgini, ſeu ei quæ nondum corrupta eſt, opponitur, ad ſpeciem reſtringi ipſe Cicero oſtendit, qui deriſus quod juvenculam virginē ſenex duxiſſet, reſpondit cras mulier erit. Idem Verrina 3.ita ſcribit. *Negotiū dat illis ſuis comitibus, vt videant & inveſtigent, ecqua virgo ſit aut mulier digna quamobrem ipſe Lampſaci diutius commoretur.* Et poſtea. *Qui lege ſua hæreditatem ademit, nulli neq; virgini, neq; mu-*
6 *lieri.* Antequā † ab Vlp.reſponſo abeamus conſiderandum eſt Anto. Auguſt.emendat.lib.1.cap.9.ex libris Florentinis, ſeparare verba illa. *Et verius eſt* à ſequentibus *quod Pedius*, vt illa ad ſuperiorem orationem referantur, hæc poſterioribus conjungantur, vt editio Florentina habet. Mihi magis placet Fradina lectio quæ vtrumque ſuperioribus conjungit, ad comprobandā priꝰ relatam Pedij ſententiam hoc modo. *Et verius eſt quod Pedius ait.* vt deinde ſequatur nova periodus ſic concepta. *Idem ait ſi vena alicuius in gutture præciſa ſit.* Quibus alia Pedij ſententia refertur, quam eleganti diſtinctione Vlp. explicat. Sed Fradini lectio vitioſa eſt, in dictione *vena* pro qua ſcribendum
eſt *vua* quæ † in homine inter tonſil- 7
las vltimo palato dependet, ſub qua eſt minor lingua : ſic appellata quod interdum ad ſimilitudinem vuæ intumeſcat. quę vuæ ſignificatio rei ſubjectæ & ſententiæ Pedij atque Vlp. eſt accommodatiſſima, & certiorem rationem habet ex eo, quod apud Fradinū adijciatur gutturis cōmemoratio: quæ in libro Florentino & alijs quibuſdam perperam omittitur.

SVMMARIA.

1. *Poſthumorum exheredatio olim permiſſa.*
2. *Poſthumi qualiter inter ſuos ac legitimos numerentur.*
3. *L. poſthumus ff. de inoff. teſt. emendata & novè declarata. & 4.*
5. *Poſthumi an cognatorum teſtamenta vt inofficioſa rectè accuſent.*

CAPVT DVODECIMVM.

Olim.

Digitized by Google

1 OLim † posthumum exhæreda-
ri potuisse non dubitatur, eaq;
exhæredatio jure civili tolera-
batur, quamuis nulla subesset ingrati-
tudinis causa, propter maximum pa-
triæ potestatis jus l. in suis, ff. de lib. &
posthumis. Et sæpè hujusmodi exhere-
datio, qnamuis iniqua effectum conse-
quebatur. multi enim lites fugiunt,
multi seri᷒. 1. post quinquēniū actio-
nem instituunt, l. si quis filium in fine
C. de inoff. testamēto. Multi ante præ-
paratam querelam moriuntur l. Papi-
nianus ff. de inoff. testamento. Ita vt
exhæredatio sustineretur, & instituti
hæreditate potirentur, nisi posthumus
inofficiosum diceret testamētū. Quod
2 † Vlpianus ei permissum scribit (in d. l.
postumus) in omnium eorum testa-
mentis *quibus suus hæres vel legitimus
potuisset fieri*: additâ restrictione in hūc
modum. *Si in vtero mortis tempore non
fuisset*. Quod juri & rationi contrariū
videtur, cum posthumi non aliter inter
suos vel legitimos aui hęredes annume
rari possint, quam si eo moriente saltē
fuerint ex filio ejus concepti, licet nō-
dum nati; alias enim si eo vivo nec cō-
cepti nec nati fuissent, nullo cognatio-
nis gradu, patrem sui patris potuissent
attingere; Ideòque nec sui nec legitti-
mi essent ejus hęredes. §. cum autem
quæritur versic. plane si & conceptus.
instituт. de hæred. quę ab intestat. desе-
runtur. Quod secus est in eo qui mor-
tis tempore est in vtero. Nam posthu-
mi etiam dum adhuc in vtero sunt, ve-
rè quidem sui hęredes sunt: §. ita de-
mum versic. posthumi quoque. insti-
tut. dicto tit. licet in potestate parentis
non sint antequam nascantur, l. vlt. de 3
collat. bonorum. Ex † quo intelligitur
stare non posse rationem Vlpiani ne-
gativè conceptam, quamuis & Haloan-
der eam sequatur: Ideoque ex Floren-
tinis libris, in quibus omissa est nega-
tio, legere oportet affirmativè: *Si in v-
tero fuerit mortis eorū tēpore*; Quod e-
tiā annotavit Antoni᷒ Augustin᷒ emē-
dationum lib. 4. cap. vlt. Sed non adie-
cit rationem, cur vna potius quam al-
tera lectio placere deberet. Subijcit Vl-
pianus etiam cognatorum testamenta
à posthumis inofficiosa dici: addita
causa, quia & eorū ab intestato potue-
runt bonorum possessionem accipere.
Quod valdè conturbat Accursium &
alios, in d. l. posthumus. animadvertē-
tes, quod cognati etiam sexto gradu
possint bonorum possessionem pete-
re, ad quos tamen querela non exten-
ditur. Sed † accipiem᷒ Vlp. responsum 4
respectu ascendentium, quorum intui-
tu propriè posthumi dicuntur vt vide-
licet procedat in quibuslibet ascendē-
tibus, maximè matre, avia, & alijs qui-
b᷒ legitimo jure succeditur. l. 2. in finē
cum l. seq. vnde legitimi. Vel quod po-
tius videtur, cum prius de testamentis
ascendentium locutus videatur Vlpia-
nus, referemus hoc responsum ad col-
laterales cognatos, puta fratrem & so-
rorem, adversus quorum testamentum
querela datur. l. 1. de inoff. test. Sed † 5
dubitari poterat an in collaterali lineâ
etiam posthumis querela daretur, quod
hic affirmat Vlpianus, eâ ratione, quia
posthumi cognatorū ab intestato po-
ssunt bonorum possessionem accipe-
re, id est possunt ijs ab intestato succe-

Digitized by Google

dere,& proximam ſuccedendi cauſam habent. Ideoque querela ijs datur in illis caſibus,in quibus jam natis querela competeret. Quod indicat ipſe Vlpianus ſequenti dubitatione, qua quærit, quid cognatis (adverſus quorum teſtamentum poſthumus cõqueritur) imputari debeat,num id quod inteſtati non deceſſerint? Quod negat Vlpianus,quia teſtamenti factio non interdicitur: ſed hoc imputabitur inquit, quod cum.1.poſthumum hæredẽ non ſcripſerint;potuit enim ſcriptus hæres in poſſeſſionem mitti , ex clauſula de ventre in poſſeſſionem mittendo: Itẽ natus ſecundum tabulas haberet bonorum poſſeſſionẽ,ſic quod in vtrumque caſum,natiuitatis ſcz, & non nativitatis,ſed exiſtẽtiæ in vtero, teſtator iniuriam admiſerit , non quidem per hoc quod fecit teſtamentum , ſed per hoc, quod dum faceret teſtamentum , non poſthumum ſed alium extraneum hæredem ſcripſerit.

SVMMARIA.

1. *L. ſtatuliberi ff. de ſtatulib. emendata & conciliata cum l. moris ff. de pœnis & l ſtatulib. de quæſt.& 3.4.*
2. *Publica iudicia quæ dicantur.*
5. *L. moris in fin. ff. de pœnis emendata.*
6. *Statuliberum in publicis iudicijs non vt ſervum ſed vt liberum puniri. Per totum.*

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

1 Pomponius † lib. 8. ad Quintum Mutium in l. ſtatuliberi,ff.de ſtatuliber. ita ſcribit : *Statuliberos à cæteris ſervis nihilo penè differre : & ideo quod ad actiones vel ex delicto venientes, vel ex negocio geſto,contractu,pertinet, eiuſdem conditionis ſunt ſtatuliberi, cuius cæteri. Et ideo in publicis quoq; iudicijs eaſdem pœnas patiuntur, quas cæteri ſervi.* In quibus nota disiunctiua *vel* deeſſe videtur aut ſubaudienda eſt,vt ita legatur : *vt ex negocio geſto,vel contractu.* In quo non eſt magnum momentũ : Sed in ſententia eſt difficultas & quædam antinomia (vt videtur) irreconciliabilis, propter id quod Vlpianus reſpondit lib. 10. de officio proconſulis, in l. moris in fine,ff.de pœnis. *Statuliberum quaſi liberum eum iam puniendum Divus Pius Salvio Marciano reſcripſit.* Quodque Modeſtinus lib. 5. regularum, in l. ſtatulib. ff de quæſtionibus. ita ſcripſit. *Statuliber in delicto repertus, ſperandæ libertatis prærogatiua,non vt ſervus ob ambiguum conditionis,ſed vt liber puniendus eſt.* Quæ ex Diametro pugnare videntur , cum receptâ lectione eius quod Pomponius dixit : *In publicis judicijs ſtatuliberos eaſdem pœnas pati quas cæteri ſerui.* Accurſius in eo differentiam conſti-

constituit, quod Pomponius loquatur de servo, qui antequam statuliber esset deliquit. Modestinus verò & Vlpianus de eo intelligantur, qui posteaquam statuliber factus est, delictum admisit. Sed hanc Accursij rationem legum generalis & indistincta dispositio non admittit. Iacobus Cuiacius observ. lib. 1. ca. 37. vt Pomponium, Vlpianum & Modestinum inter se conciliet, priora illa duo verba Pomponij, *& ideo*, corrupta esse asserit: & proinde affirmativam orationem Pōponij vertendo in negationem, erasis dictionibus illis, *& ideo*, legi mauult: *sed non in publicis*, hoc sensu, quod Pomponius publica judicia distinxerit à privatis, & quod in privatis delictis definitum est, non extendatur ad publica judicia. Sed hanc Cujacij mutationē magno conatu improbare & subvertere conatur Robertus Aureli⁹, animadversio. juris civilis. lib. 1. cap. 6. asserens rejectâ illâ negatione, & nullâ ex parte immutato contextu. veterem lectionē optimè constare, ejusque sententiā aptissimè pendere à superioribus, & illis omnino cohærere, distinguique in ea quæstione publica judicia à privatis delictis, in eo, quod statuliberi puniantur in publicis judicijs vt servi, in privatis autem vt liberi. Quod sententiæ Vlpiani & Modestini directo adversatur, generaliter respondentium, statuliberum quasi liberum puniendum ex D. Pij rescripto. d. l. moris, in fin. Nam sperandæ libertatis prerogativa hoc inducit, vt ob ambiguum conditionis, nō vt serv⁹, sed vt liber puniatur, quia implicitus ei casus libertatis fuit. l. vlt. ff. si ex noxa: causa agatur. Quod obtinet siue statuliber in publico sive in privato crimine deprehensus sit, dummodo publicè accusetur & extra ordinē pœna irrogetur: quoniam Vlpia. & Modestinus in d. l. moris & in d. l. statuliber. respondēt non tantum de pœnis maleficiorum, quæ ex legibus publicorum iudiciorum veniunt: de quibus speciali titulo in Pandectis & Iustiniani institutionibus agitur. tit. de pub. judicijs. Sed generaliter de omnib⁹ quæstionibus & pœnis quorumlibet maleficiorum, quæ per publicam accusationem instituuntur & peraguntur. Qua † ratione etiam in Pomponij responso, in d. l. statuliberi. judicia publica vocantur, non ea tantum quæ ex legibus publicorum judiciorum proveniunt, verum etiam quæcunque alia criminalia, ex quibus publica accusatio instituitur. vt rectè notavit Angel⁹, in l. Prætor, §. hoc edicto. ff. vi bonorū raptorum. & probat Papinianus l. 1. ff. stelliona: & l. quod senatuscōsultū in prin. ff. de injurijs. Publica judicia generaliter appellantes, quæ criminalia sunt, & privatis actionibus seu judicijs opponuntur. Id quod etiam aperto Pōponij responso comprobatur, in d. l. statuliberi. In quo non distinguuntur publica judicia à privatis delictis, vt perperam à Cujacio & Aurelio opinatum est. Sed publica id est criminalia judicia, opponuntur actionibus, non solum ex contractu & negotio gesto, verum etiam ex delicto venientibus, quæ moventur ab his qui damnum vel injuriā passi sunt. vt sunt actiones furti, rapinæ, injuriarum, & similes. Nec 2

intereſt an agatur ex delicto privato an publico, cum etiam ex cauſa judicij publici, non minus quam privati delicti, actiones concedantur, quibus civiliter de re familiari agitur, vt eſt in actione legis Aquiliæ, furti, vi bonorũ raptorum, interdicto vnde vi, & de tabulis teſtamenti exhibendis. Ob † quod neceſſe eſt, dictionem delicti apud Vlpianum, in d. l. ſtatuliberi, generaliter accipi, & extẽdi ad omnia crimina, ſive ſint publica ſive privata, in actionibus quæ de illis conceduntur, de re familiari & ad privatorum vtilitatem. Vti è contrario publici judicij appellatio apud Pomponium generalis eſt, refertúrque ad omnia criminalia, quæ non per actionem ſed accuſationem vel inquiſitionem intentãtur, ad publicam punitionem maleficij, etiamſi pœna extra ordinem irrogetur. Pomponius enim non diſtinguit inter diverſa genera delictorũ vel criminũ, ſed inter actiones quæ ex maleficijs oriuntur, & accuſationes quæ ex illis in-
4 ſtituuntur. Et † hæc Pomponij ſentẽtia atque oppoſitio actionum & accuſationum ex maleficijs, evadet manifeſtiſſima, ſi conſideremus textum verè depravatum eſſe, non eo quidem modo quo Cuiacius exiſtimat, ſed mutatione vnius ſyllabæ duntaxat, librariorum errore vel negligentia particula *nec* in *&*, converſa: quam & ſententia & orationis ſtructura repudiat, atque negativam particulam *nec* expoſtulat; vt ita legatur: *Nec ideo in publicis quoq; iudicijs eaſdẽ pœnas patiũtur quas cæteri ſervi.* Quæ oppoſitionẽ actionũ & accuſationũ ex delictis cõfirmant, oſtẽdũtque illationem in actionibus ex delicto venientibus à Pomponio propoſitam, non procedere in publicis, id eſt, criminalibus judicijs. idque abſque ineptâ ejuſdem verbi repetitione in eadem oratione; quia particula *nec* novam clauſulam conſtituit à priore, inducitque reſtrictionem & derogationem præcedentis illationis de actionibus ex delicto venientibus factæ in ſtatulibero his verbis: *Nec ideo in publicis iudicijs quoq; eaſdem pœnas patiũtur quas cæteri ſerui.* Perinde ac ſi ita dictũ eſſet: Quamuis ſtatuliber medio tempore ſeru' hæredis ſit, & ſtatuliberi à cæteris ſervis noſtris nihilo penè differãt, ideoque quo ad actiones ex delicto venientes ejuſdem conditionis ſint ſtatuliberi cujus cæteri ſervi, non tamen propterea in publicis judicijs eaſdem pœnas patiuntur, quas cæteri ſervi. Pomponi' enim pro regula proponit, ſtatuliberos à ſervis noſtris nihilo penè differrè, & regulam propoſitam explicat duabus illationibus, quarum prima eſt affirmativa, & actiones ex delicto ſeu contractu venientes reſpicit, in verbis: *Et ideo quoad actiones*, altera verò eſt negativa, accuſationes & punitiones maleficiorum reſpiciens, in verbis: *nec ideo*: Quæ rectè cohęrent ſuperioribus, & ſeparatam & diverſam à ſuperiori clauſulâ deciſionem conſtituunt. adducta ſpecie in qua comparatio ſtatuliberi, & ſervi perdit officium, & ſtatuliber perinde habetur ac ſi jam liber eſſet. Secundum Vlpiani † reſponſum, in d. l. 5
moris in fine. In quo relativum *cum* abundat. Ideoque pro ſuperfluo reyciendum eſt, ita legendo; *Statuliberum quaſi*

Digitized by Google

quasi liberum iam puniendum Diuus Pius Saluio Martiano rescripsit. Scio equidem Iacobum Reivardum, varior. lib. 2. cap. 11. aliter I C. responsa accipere: sed quæ adfert, diuinationem habent longe petitam, & proinde cū superioribus vera lectio Pomponij restituta, & sententia rectè explicata sit, operæpretium nō est ijs quæ per se infirma sunt confutandis operam insumere.

SVMMARIA.

1. *Pro iam nato habetur qui in vtero est. & 2.*
2. *L. 1. §. si quis proximior. vnd. cog. explicata.*
3. *Ventri quanta portio seruetur. Et 5.*
4. *Pueri plures vno partu editi.*
6. *Plures vno partu editi, singuli in successione partem faciunt.*
7. *L. antiqui in p. si pars her pet. emendata.*
8. *L. cum quidam §. 1. de acq. her. emendata.*

CAPVT DECIMVM-QVARTVM.

1 Sicut † liberorum eorum qui jam in rebus humanis sunt legislatores curam habuerunt, ita etiā eos qui nondum nati sunt propter spē nascendi non neglexerunt. l. 1. in p. de vent. in poss. mit. nam & legitimę hereditates his restituuntur, l. qui in vtero de stat. hominum. & Prætor eos tuetur per bonorum possessionem, d. l. 1. in p. & l. cum quidam §. 1. de acq. her. Et in vniversum qui in vtero est, perindè ac si in rebus humanis esset custoditur d. l. qui in vtero. Et hac ratione etiam ad legitimam hereditatem is qui in vtero est admittitur, & remoratur insequentes sibi agnatos, quibus pręfertur, l. 3.
2 §. vtique de suis & leg. her. Et hoc † est quod Vlpianus scribit, in l. 1. §. si quis proximior. vnde cognati. *Si quis proximior cognatus nasci speretur, in ea conditione est, vt dici debeat eum obstare sequētibus*. Quod confirmat idem Vlpianus, in d. l. cum quidam. his verbis, *proximus à filio postumo heres, dum mulier prægnans est aut putatur esse, hereditatem adire non potest*. Quod accipiendum est non solum in filio postumo & suo herede, sed generaliter referri oportet, etiam ad eum ventrem qui legitimum aut consanguineum pariturꝰ est. Et nō solum ad testatos, verumetiam ad intestatos, d. l. cum quidā §. 1. Quin & per bonorum possessionem edictalem, vētrem in possessionem mittit Prætor, d. §. 1. quoniam antiqui libero ventri ita prospexerunt, vt in tempus nascendi omnia ei jura integra reservarent, l. antiqui in p. si pars her. pet. Eoque † pertinet nobilis illa & celeberrima veterū authorū disputatio, de jure & portione 3

Digitized by Google

poſtumis cõſervanda in hereditatibus & ſucceſſionibus. Et quidem in ijs qui poſt eum gradũ ſunt agnationis, quo eſt id quod in vtero eſt, ſine magna difficultate definierunt, eos non admitti dum incertum eſt an naſci poſſit, d. l. antiqui. quotiẽs enim proximior cognatus naſci ſperatur, in ea conditione eſt vt dici dici debeat obſtare eum ſequentibus, d. l. 1. §. ſi quis proximior. Quoniam mortis tempore, qui in vtero eſt, quantum ad moram faciendam inferioribus, & ſibi locum faciendum ſi fuerit editus, pro jam nato habetur. d.l. cum quidam §. 1. Verum vbi cæteri in eodem gradu ſunt quo & venter, maxima fuit dubitatio & opinionum varietas, quę portio in ſuſpenſo eſſe debeat, *Ideo quia* (vt inquit Paulus in d. l. antiqui) *ſcire non poterant quot naſci poſſent*; *Ideo quod* (vt rectius habet communis lectio) *multa de huiuſmodi re, tam varia & incredibilia traduntur, vt fabulis annumerentur: Nam traditum eſt & quatuos pariter puellas à matrefamilias
4 natas eſſe*. Scribitque † Caius in l. vtrũ de rebus dubijs, ſua ætate Serapiam Alexandrinã mulierem, ad divum Adrianum perductam cum quinque liberis, quos vno fœtu enixa eſſet. Quos Leli⁹ Taurellus ſcribit ſe vidiſſe in palatio. Alioquin tradidere non leues authores (vt idem Paul⁹ in d. l. antiqui) quinquies quaternos enixam Peloponenſem, & multas Ægipti vno vtero ſeptenos. Quod conſentaneum eſt eorum ſententiæ, quibus placet ſeptem cellulas in vtero eſſe, ternis dextra ſiniſtraq́; conſtitutis; vna modo in meditullio compoſita; totidemque poſſe fœt⁹ concipi. Prodigioſa & ad portentum declinantia, nec ſine hæſitatione proferenda ſunt quæ ſcribit Albertus Magnus, de muliere quadam in Germaniâ, quæ configuratis conformatiſque iam in vtero duorum & viginti infantium corpuſculis, abortũ fecit. Et rurſus de aliâ, quæ corpuſcula centum & quinquaginta eiecit in peluim, auricularis digiti magnitudine. de quibus prolixè agit Celius Rodiginus antiq. lect. lib. 4. ca. 23. Sed quod vltra tres naſcitur vt Cajus ſcribit in d. l. vtrum in f. ferè portẽtoſum videtur, & rarum eſt. Ideoque † 5
prudentiſſimè juris authores medietatem quãdam ſequuti ſunt, vt quod fieri non raro admodum poteſt intuerẽtur. Et quia fieri poterat vt tergemini naſcerentur, quartam partem ſuperſtiti filio aſſignaverunt, τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς (vt inquit Theophraſtus) παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. Vnde eleganter ſcribit Cajus, d. l. vtrum. Quod ſi natus non eſt poſtumus eum partem non facere, ſed totum ad ſuperſtitem filium pertinere. ſin autem natus fuerit, vtroſque accipere quod cuiq; relictum eſt, vt vno nato pars dimidia ſuperſtiti debeatur: duobus natis tertiam filius ſuperſtes habeat: tribus natis (quia trigemini quoque naſcuntur) quarta debeatur: Nam poſtumus ſemper partem facit his qui pari gradu ſunt, vtputa frater vnus eſt & vterus, vt patrui filius vnus natus & qui in vtero eſt. d. l. 3. §. vtique de ſuis & legit. Sed † quanquam I C. in generali 6
legiſlatione ſuâ rationem nõ habeant eorum qui numerum trium excedunt, propter raritatem & declinationem ad monſtri ſpeciem; ſi tamen plures quam

quam tres nascantur, specie humanâ, absque monstri seu portenti figura, nō erunt negligendi, sed ad successionem admittuntur, eâ ratione quod lex (quæ refertur ad ea quæ frequentius accidũt) non cogitaverit eos extituros. Ideoque postquam nati sunt, æquitas patitur, & natura suadet, ijs consuli debere non minus quam alijs, apertâ legis cōstitutione comprehensis. Si modo in lucem prodierint & in vtero fuerint vivo eo de cujus successione agitur, d. l. vtrum
7 & d.l.1. §. si quis proximior.
Et hæc quoad interpretationē. Quod vero ad emendationem attinet, contaminatũ videtur Pauli responsum, in d. l. antiqui. in omnibus libris, per geminationem dictionis *ideo,* quæ priori loco cōvenientius omittitur hoc modo, *tunc quæ portio in suspenso esse debeat quæsierunt, quia non poterant scire quot nasci possent,* & in sequentibus verbis *ideo nam* Florentiæ dictio *nam* lineis inclusa labem habere videtur, & rectius in communibus libris eâ omissâ legitur, *ideo quod multa &c.* Nec improbabilis est cō jectura, in architijpo scriptũ, nō *ideo nã multa* sed *ideo quod tam multa* per mutationem vnius literæ *nam* in *tam* converso. quod etiam duplicatum Pauli loco non malè convenit. juxta illud Ciceronis, *Ecquis vnquam tam palam de honore, tam vehementur de salute sua con-*
tendit? Rursus † apud Vlp. in d. l. cum 8
quidam §. 1. inconcinna est oratio Florentiæ. *Idemque & per bonorum possessionem edictalem. denique Prætor ventrem mittit in possessionem.* Quia verbis illis, ex vno membro seu capite duo membra constituuntur: quæ tamen invicē cohærent & connexa sunt. Nam Vlp. postumum inferioribus præfert, vt sibi locũ faciat in hereditaria successione, ab intestato & ex testamento: sive sit suus heres futurus, sive consanguineus & collateralis. Et quod non solũ jure civili prælationem habeat, verũ etiam quod per bonorum possessionem edictalem venter à Prætore in possessionem mittatur. quod oratione illa prærupta non satis exprimitur. Suadetque annotatio marginalis in editione Plantini, Vlp. Responsum aliter legi debere. Etenim in ea annotatum est, in alijs libris scriptum esse, *denique & per bonorum possessionem talem Prætor ventrem &c.* quod orationem magis concinnam, atque sententiam rei de qua agitur magis consentaneam constituit, & mihi magis probatur, si pro dictione *talem* retineatur vox *edictalē.* Sed quia fide aliorum codicum nō juvamur relinquimus vnicuique suum judicium.

SVMMARIA.

1. *L. hæc conditio. de cond. & demonst. exp. & emend & 2.4.5.6.7.*
2. *Conditio hæc, cum nupserit, quando censeatur impleta. & 5.9.*
3. *Agere pro cogitare acceptum.*

Digitized by Google

CAPVT DECIMVM-QVINTVM.

1 MIris † modis obscurum est & variè legitur responsum Vlpiani, in l. hęc conditio de cōdit. & demon. nā cōmunes libri ita habent, *Hæc conditio, filiæ meæ cum nupserit: talis est, vt qui testatus est, impleri solummodo conditionem voluerit, non etiam satis exigi, quando.* Quæ mendosa videtur, quia incerta est distinctio, & quid verba illa, *non etiam satis exigi, quando*: sibi velint, aut quid ad explicationem ejus quod ab Vlpiano tractatur pertineat, non intelligitur. Vnde alij legūt, non *satis exigi*, sed, *satis exegerit.* Quod Plantina editio in d. l. hæc conditio rectius indicat. Mihi verò neutrum placet. etenim Vlpianus non agit de satisdatione aut exactione seu executione alicujus rei, sed de interpretatione conditionis, *filiæ meæ cum nupserit*, ad quod verba prędicta nihil pertinent: propius autē veritati accedit Florentina lectio, his verbis concepta, *Hæc conditio filiæ meæ cum nupserit, talis est, vt qui testatus est, impleri solummodo conditionem voluerit: non satis egerit, quando.* Etenim
2 † hæc est Vlpiani sententia: conditionem hanc *filia meæ cum nupserit*, eam naturam & effectum habere, quod testator voluerit solummodo conditionem impleri, absque præfinitione tēporis, & absque distinctione an ante aut post mortem suam filia nuberet: Quod pulchrè exprimitur verbis illis, *non satis egerit, quando*, si rectè distinguantur, & adverbium illud *quando* nectatur ad pręcedentia, sine vlla interpunctione: hoc modo, *non satis egerit quando*, id est, non satis cogitaverit, caverit aut expresserit, quo tempore conditio implenda esset: Elegans † enim 3
in ea significatione vsus est verbi *egerit*, pro cogitaverit, declaraverit, expresserit seu pronunciaverit. Vt apud Terentium in Adelphis, *Sed estne hic ipsus de quo agebam?* Et Vlpianum † ad in- 4
determinatā temporis rationem respicere, etiam sequens illatio comprobat, quæ post illa verba, *non satis egerit*, ita subijcitur: *Et ideo etsi viuo testatore nupserit post testamentū factum: impleta conditio videtur.* Subsequuntur † in eo- 5
dem Vlpiani responso in d. l. hæc conditio in prin. versic. an tamē nubendo. hæc verba: *An tamen nubendo postea parere conditioni possit, quasi non nupserit, dubitari potest. Et si testator de primo nuptiali jugo sensit: puto defectam conditionem. benignè tamen dicendum est, nondum conditionem impletam defectam.* Quæ non rectè sibi invicem cohærere videntur, licet sententia satis manifesta sit: Etenim vult Vlpianus, subtilitate quidem juris deficere conditionē nuptiarum in ea, quæ vel antè duodecimū annum, vel cum eo cum quo interdictum est matrimoniū contraxit, quando testator de primo nuptiali jugo sensit. Verum, quia priores conjunctiones ante duodecim annos, aut cum eo cum quo nuptiæ interdictæ sunt, non implent conditionem, nec juris effectum sortiuntur: benignè dicendum, seu ex æquitate & humanitate admittendum

conditionem haberi pro non defecta. d.l.hæc conditio l. penultima ff. vt legator.seu fideicommissorum nom.ca-
6 veatur.Ex † quo sequitur, non posse subsistere,quod passim legitur. in d. l. hæc conditio.*puto defectam conditionē*: *benignè tamen dicendum est,nondum conditionem impletam defectam.* Nam cum prius dixerit Vlpianus: *puto defectam conditionem*,per sequentia verbā, *benignè tamen dicendum est &c.* idem repeteret quod prius dixit. cum vtraque periodus exprimat conditionem defectā. Quod sententiæ Vlpiani refragatur, volentis stricto quidem iure defectam esse conditionem,sed ex benignitate cā sustineri & durare,ea ratione,quod cōjunctiones intervenientes non implēt conditionem. Sed ex quo hic sensus verbis accommodetur, aut vnde lux aliqua Vlpiano possit accedere, locus
7 nullus profertur.Cogitavi † aliquando ex dictionum commutatione textum depravatum esse, & scriptores hallucinantibus oculis ex superiori linea errāter repetijsse & iterasse dictionem *defectam*, aut ex literis cariosis obscurata dictione,pro *durare* repetijsse dictionē *defectam.* Etenim recta erit lectio,sententiam Vlpiani eleganter exprimens, si ita legatur,*puto defectam conditionem, benignè tamen dicendum,nondum impletā conditionem durare.* i. obtinere & locū habere. Quibus pulchrè exprimitur oppositio æquitatis seu benignitatis, & subtilitatis juris,quas Vlpianus pondc-
8 rat & sibi invicem opponit. Posset † etiam tum oratio tum sententia Vlpiani absolui, additā disiunctiuā particulā *aut*, hoc modo: *dicendum nondum impletam conditionem aut defectam.* Perinde ac si dixisset Vlpianus, benignè dicendum est, neque impletam neque defectam censeri conditionem matrimonij,per conjunctionem inualidarū nuptiarum. Quæ restitutio non caret gratia, & minimam mutationem habet, consistitque in suppletione particulæ,quæ errore scribentium facilè omitti potuit. Cæterum quamuis hæc germana videatur Vlpiani sententia, non tamen defigo judicium, sed lectori cogitandum relinquo. Et mihi magis placet, absque dictionum mutatione, existimare posteriorem clausulam seu periodum onerari inutili glossemate, ab interprete aliquo inconsideratè (vt sæpè alias) addito,per adiectionem dictionis *impletam*,qua sublata & oratio & sententia est conveniens, ita legendo: *benignè tamen dicendum est,nondum conditionem defectam.* i.adhuc non esse conditionem defectam. In quo magna est & elegantia verborum & pulcherrima circumstantiarum animadversio & notatio. Etenim † cum 9
stricto jure conditio per nuptias inualidas deficere videatur, cui æquitas repugnat,rectè dictum est, nondum.i. adhuc non defectam esse conditionem. Et secundum hanc scripturā maior est paritas terminorum,& inter se oppositorum luculentior collatio, dum in vtraque clausula eadem est facti species,cui alia ex subtilitate juris, alia ex æquitate seu benignitate decisio attribuitur.

SVMMARIA.

1. *Sponsalia non contrahi si minor 12. annis in domum mariti inducta sit. & 24.*
2. *L. quæsitum, de sponsal. & l. cum hic status §. fin. de donat. inter vir. & vx. interpretata & conciliata. & 3.*
3. *Donatio facta mulieri quæ ante 12. annum nupsit, non valet.*
4. *Collatæ nuptiæ quæ dicantur.*

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

1 MAgna fuit inter Labeonem & Iulianum controversia, an ex † eo quod minor duodecim annis nupserit, aut in domum quasi mariti deducta loco nuptæ esse cœperit, sponsalia inducantur, & donationes quasi in sponsalibus factę valerent. Perseveravitque hæc quæstio vsque ad tempora Papiniani & Vlpiani, à quib⁹ tandem sedata & definita est, secundū
2 Labeonis sententiam. Nam † Vlpian⁹ ita scribit in l. quæsitum. ff. de sponsal. *Quæsitum est apud Iulianum, an sponsalia sint ante duodecimum annum, si fuerint nuptiæ collatæ, & semper Labeonis sententiam probavi, existimantis, si quidem præcesserint sponsalia, durare ea, quamuis in domo loco nuptæ esse cœperit; si verò non præcesserint, hoc ipso quod in domum deducta est, non videri sponsalia facta. Quā sententiam Papinianus quoq; probat.* Et hoc idem confirmat Vlpianus in l. cū hic status §. finali ff. de donatione inter virum & vx. *Si quis*, inquiens, *sponsam habuerit, deinde eandem vxorem duxerit, cum non liceret: an donationes quasi in sponsalibus factæ valeant, videamus. & Iulianus tractat hanc quæstionem in minore duodecim annis, si in domum quasi mariti immatura sit deducta. ait enim hanc sponsam esse, etsi vxor non sit. Sed est verius quod Labeoni videtur: & à nobis & à Papiniano libro decimo quæstionum probatū est; vt si quidem præcesserint sponsalia, durent: quamuis iam vxorem esse putet qui duxit. si verò non præcesserint, neque sponsalia esse: quoniam non fuerunt: neq; nuptias, quod nuptiæ esse non potuerunt. Ideoq; si sponsalia antecesserint, valet donatio; si minus nulla est: quia non quasi ad extraneam, sed quasi ad vxorem fecit, & ideo nec oratio locum habebit.* Quæ † magnam lucem adferunt superiori Vlpiani responso in d. l. quæsitum. ostenduntq; sponsalia præcedentia durare, & donationes valere, etiamsi minor duodecim annis, postea in domū quasi mariti deducta, aut in vxorem accepta sit, cum non liceret: adeo vt sponsa quæ dotem dedit, condicendo eam, privilegium dotis habeat, etiamsi minor duodecim annis in domum quasi vxor deducta sit, aut nuptijs renunciatum fuit l. quæsitū in fine ff. de privilegijs credito. Licet è contrario donationes sint invalidæ & infirmentur, si non præce-

præcedentibus sponsalibus minor duodecim annis nupserit, aut in domum quasi mariti deducta sit, contra Iuliani sententiam. Etenim vt rectè Vlpianus scribit, in d. l. cum hic status §. fin. *Si nō præcesserint sponsalia, donatio nulla est: quia neq; sponsalia sunt, quoniam non fuerunt, neq; nuptiæ quod esse non potuerint. & quia donatio non tanquam ad extraneam sed quasi ad vxorem facta est.* i. vxori donare voluit, quæ non fuit, ideoque donatio est irrita, nec sustineri potest respectu extraneæ, cui donari quasi maritus non habuit in animo. adeo vt donatio cesset propter defectum celebratarum nuptiarum, quæ secundum leges celebratæ falso credebantur. Vnde 4 † sequitur legitimam esse in Vlpiani responso, in d. l. quæsitum de sponsalibus. veterem & communem lectionem, *an sponsalia sint ante duodecimum annum si fuerint nuptiæ collatæ.* Et rectè ab Accursio & alijs animadversum esse verba illa, *si fuerint nuptiæ collatæ.* nuptias contractas & verè celebratas significare. Quamuis Budeus, Duarenus & alij plerique, non de factis aut celebratis, sed de dilatis nuptijs verba prædicta accipiant: Budeus enim Accursio insultans, eumque repræhendens, collatæ, inquit, nuptiæ in duodecimum annum, vocantur dilatæ, rejectaque. Sed (præterquam quod secundum illam interpretationem aliquid deest ad legitimam constructionem orationis necessariū) Budęus in jurisprudentiæ studijs non admodum excellens, juris rationem ab Accursio consideratam & perpensam non animaduertit. Apud Iulianum enim quæstio erat, an ex nuptijs cum minore duodecim annis contractis, quamuis non valerent, saltē sponsalia inducerentur, vt Vlpianus dilucidè ostendit, in d. l. cum hic stat°, §. fin. his verbis, *Si quis sponsam habuerit, deinde eam vxorem duxerit.* Et si de futuris nuptijs verba, *si fuerint nuptiæ collatæ*, intelligerentur, nulla fuisset controversiæ occasio inter Labeonem & Iulianum: quia dilatis nuptijs nulla est hæsitatio de viribus sponsaliorum & donationum, si sponsalia præcesserint. si verò non præcesserint, merito dubitatur an inducantur per contractas vetitas nuptias, aut per hoc quod minor duodecim annis ad domum quasi mariti deducta est. Quæ fuit Iuliani opinio, quam eleganti distinctione Vlpianus refutat & reycit, ita vt in quæstione apud Iulianum agitata, verba illa, *Si fuerint nuptiæ collatæ* necessario de factis & verè celebratijs nuptijs accipere oporteat. cum alioqui quæstioni apud Iulianum agitatæ non congruerent, & ex vsu bonorum authorum significationem & interpretationem factarum nuptiarum eleganter admittant & patiantur: conferre enim significat congerere & in vnum colligere atque cōjungere seu consentire. Vnde collatio bonorum dicitur. Item conferre in arbitrū. i. consentire in arbitrum, cum alijs similibus. Et hæc significatio perfecta est, nec aliquam subauditionem desiderat, & inde euadit probabilior quod particula illa *si* sit causalis conjunctio, & natura sua finitiuis juncta rem factam significet, & vim confir-

mandi habeat, vt in illo Ciceronis, *Si illuſtrantur ſi erumpunt omnia* non enim dubitat an illuſtrentur, ſed quia illuſtrantur, monet vt mutet Catilina mentem.

SVMMARIA.

1. *L. Pomponius de neg. geſt. emendata & novè explicata. & 2. 3. 4. 6.*
2. *Actio ſemel nata nuda voluntate non tollitur.*
3. *Negotium malè geſtum approbans, actionem negotiorum geſtorum non remittit. & 6.*
5. *Eò adverbium quid ſignificet.*
7. *Cæterum pro alioqui acceptum.*
8. *Ratihabitio negotij geſti quid operetur.*

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM.

1 PErcelebris† & acuta eſt diſputatio & interpretatio Scevolæ, ad id quod Pomponius ſcribit. in l. Pomponius ff. de neg. geſt. *Si negocium à te quamuis malè geſtum probavero, negociorum tamen geſtorum te mihi non teneri.* Nam primò Scevola id admittit, ea ratione, quod reprobare non poſſim ſemel probatum. Deinde ſubijcit dubitationem inde emergentẽ: quæritque num in dubio hoc, an ratũ habeam, actio negotiorum geſtorũ pendeat? id eſt, in ſuſpenſo & pendente ſit, antequam ratihabitio ſequatur vel deficiat. quod illi abſurdum videtur, *Nam quomodo*, inquit, *cum ſemel cœperit, nuda*
2 *voluntate tolletur.* Et rectè: etenim † cũ ex ipſa geſtione negotiorum, ſemel nata ſit actio, §. igitur cum quis negotia inſtitutis de obligatio. quæ ex quaſi cõtractu naſcuntur. non poteſt nuda voluntate, aut ſimplici conſenſu, aut approbatione perimi aut extingui; etiam ſi vtriuſq; voluntas & conſenſus interveniat: cum certum ſit, obligationem ſeu actionem ſemel natam, ſimplici conſenſu aut pacto non aboleri aut perimi. Regula enim eſt, ex pacto neq; naſci neque tolli obligationem; ſed ad exceptionem duntaxat, ratihabitionẽ & pactum prodeſſe l. juriſgentium §. vtputa in fin. l. ſi tibi decem millia §. quædam actiones, & l. ſi vnus ex argẽtarijs, §. pactus ne peteret ff. de pactis. Quod Secuola † conſiderans, elegan- 3
ter ſcribit, *etſi comprobem, adhuc negotiorum geſtorum actionem eſſe.* in d. l. Pomponius verſic. imo puto. Idque nõ per correctionem, ſed per interpretationem & moderationem ejus quod Pomponius reſponderat, & ſalua poteſtate ratihabitionis & pacti. etenim quamuis reprobare non poſſim, ſemel probatam geſtionem & adminiſtrationem à te habitam, propter virtutem pacti & ratihabitionis intervenientis, quę

geſtum

gestum negotium conciliat, manet tamen ipso jure actio vltro citroque inter eum qui gessit, & dominum negotij; eaq; etiam efficaciter exerceri potest, absque contraventione aut læsione pacti seu ratihabitionis; in eo quod is qui gessit à debitore meo exegit, aut de meo vendidit, aut ipse impendit, d. l. Pompon. in fin. Nam hæc ratihabitioni seu approbationi non includuntur, nec per eam remittuntur. Et ratihabitio seu pactum nihil aliud operatur, quam approbationem gesti negotij, vt perinde habeatur, ac si vtiliter gestum esset, quamuis revera detrimentū adferat, culpa gerentis. Et quod Pomponius scribit, post ratihabitionē actione negociorum gestorum te mihi non teneri, solūmodo pertinet ad sustinēdam gestionem seu administrationem negotij, ne amplius displicere aut improbari possit; non etiam ad perimendam actionem ex gestione negotiorū approbatâ provenientem. Quod eleganter Scevola sententiam Pomponij secutus probat, his verbis; *Sed eo dictū te mihi non teneri, quod reprobare non possim semel probatum.* Nam hoc perinde est, ac si diceret, id quod Pomponius respondit, te mihi non teneri, restringi ad solam approbationem negotij, quæ non tollit radicem obligationis, nec impedit actionis exercitium, in eo, in quo salua approbatione is qui gessit domino negotij, aut vicissim dominus ei qui gessit, obligatur. Eodem modo quem observamus, quoties negotium vtiliter gestum est, quod apud judicem pro rato quidem haberi necesse est, & nihilominus actio vltro citroq; datur, ad ea quæ ex administratione sunt reliqua. Et vt hæc explicatius intelligantur † repudianda est lectio communiū exemplarium, *sed eo dicto*, & sequendū 4
quod Florentiæ scriptum est, *sed eo dictum te mihi non teneri*, subaudito seu repetito verbo *puto* quod vtramq; clausulam determinat juxta illud, *Non avaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem.* Et † vox *eò* non pronominis (vt vulgus putat) sed adverbij loco accipienda & cū accentu scribenda 5
est pro ideo vel propterea; Iuxta illud Terentij in Eunucho: *Eò ne ferox?* & ibidē: *Eò ad eam non admissa sum.* quod observatione est dignissimum, tollitq; omnem obscuritatem & orationis & sententiæ; ostenditq; Scevolam non † 6
adversari aut recedere à Pomponij responso, sed illud declarare atque exacti° distinguere, interpretando verba illa Pomponij, *te mihi non teneri*, non perimere actionem negotiorum gestorū, sed limitare & restringere, ad terminos ejus quod ratum habitum & approbatum est. Et ideo verba illa Pomponij addita esse, *quod repobare non possim, quod semel probatum est.* Nisi dolus malus intervenerit, qui ratihabitione generali non tollitur. aut specialiter id actum est, vt neuter adversus alterum habeat actionem, l. sed an vltro in prin. ff. de negotijs gestis. Vnde rectè Scevola, sequendo hypothesin varijs argumentis & rationibus discussam, tandē rectè ita concludit. *Erit igitur & post ratihabitionem negotiorum gestorū actio.*

nam ita & ratihabitio suam vim habet, & actio negotiorum gestorum manet, & exerceri potest, in his quæ ratihabitio non remittit. Ex quibus ingens sylva inutilium interpretamentorum, ab Accursio & alijs congestorum rescinditur, & mens atque sententia Pomponij & Scævolæ illustrantur & luculenter explicantur. Omittendum † autē
7 non est dictionem *cæterum* à Scevola singulari significatione accipi pro *alioqui*. vti Cicero accepit ad Quintum fratrem: *Ego* inquiens *me in Cumano & Pompeiano, præterquam quod sine te, cæterum satis commodè oblectabam.* Vt perindè sit, ac si Scevola dixisset, *alioqui, si vbi probaui non est negotiorum gestorū actio quid fiet. &c.* Quod majorē verborū cohærentiam & consequētiam habet, magisque convenit præcedenti assertioni Scevolæ, *adhuc negociorum gestorū actionem esse*: cùm alioqui velut ab assertione illa resiliens, relabi videretur ad præcedentē actionis peremptæ dubitationem atque disputationem. Vbi è contrario Scevola in d. vers. cæterū. ad assertionem suam magis confirmādam, transit ad recitationem incommodorum, quæ sequerentur sublata negociorum gestorum actione per ratihabitionem. Adeo † vt ex Pomponij 8
& Scevolæ sententiâ, is qui ratum habet, non confestim probet qualitatem actus gesti, nec remittat quod dolo malo vel culpa lata gestum est, aut quod gestor apud se retinet ex administratione. Imo approbatio magis negocitī nostrum facit, & inde nascitur tam directa quam contraria actio. Præterea † 9
ante versiculum imo puto, perperam & ex additamento interpretis repetitur nomen Scevolæ, qui author est responsi. Id quod in Pauli & aliorum Iuriscōsultorum nominibus etiam alijs locis factum invenitur. Denique ex prædictis manifestum est, erroneam esse Plātini marginalem additionem, quæ habet, à Scevola rejectam esse opinionem Pomponij, quam ab eo probari & declarari manifestum est. Secundum quæ omnia si excutiātur ea quæ scribit Antonius Faber, conjecturarum lib. 4. ca. 10. facile erit animadvertere, ab eo Pomponij atque Scevolæ sententiam non tam illustrari, quam majoribus tenebris involui.

SVMMARIA.

1. *Florentinorum librorum vtilitas & authoritas.*
2. *Florentini libri glossemata aliquot sublata. & 3 4. cum seq.*
9. *Florentinum librum non esse Iustiniani autographum.*
10. *Pisana litera Accursio & alijs in pretio habita.*

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

Magnam

1 MAgnam † fœlicitatem ex Pādectis Florentinis æditis juris studiosi & professores consecuti sunt, præsertim in ijs, quæ indicem authorum librorumque, à quorū fontibus leges emanarunt, nec non antiquæ locutionis ortographiæ & scripturæ observationem atque custodiam respiciunt. Ob quod merito Florentiæ magna diligentia & religione asservātur, & non nisi accensis fumalibus, & circumstantibus aperto capite (vt Poli-
2 tianus ait) proferuntur. Sed † diffiteri nequimus, nulla exemplaria pluribus additamentis & glossis onerata, corrupta & depravata esse, illis ipsis voluminibus Pandectarum Florentinarum. Vt apertè ostenditur ex plurimarum dictionum & clausularum conclusione per notas, diligentia Lelij Taurelli additas, & nos multis alijs exemplis à Taurello nondum notatis confirmavimus: ad quæ diligenti inuestigatione
3 & indagine potest fieri accessio. Vt † in Pauli responso in l. atquin §. Scevola ff. de neg. gest. superfluum est verbū *debere.* Etenim ita Florentiæ legitur: *Scevola noster ait, putare se quod Sabinus scribit, debere à capite reddendam rationē sic intelligi &c.* Quæ oratio & elegantior & plenior est, si omisso verbo *debere* ita legatur. *Scevola noster ait putare se quod Sabinus scribit, à capite rationē red-*
4 *dendam sic intelligi.* Similiter † in Iuliani responso in l. ex facto eod. tit. perperam scribitur. *Quaque actione curator cū sub curatore experiri possit.* pro quo rectius in communibus libris legitur:
5 *qua actione curator.* Item † apud Vlpianum in l. si servus meus ff. de peculio, interpretamentum & merum glossema est in verbis. *id est ordinarius servus.* Rursus † in Africani responso in l. 6
deposui §. Stichus, de peculiò. *quod vicarius servus debet.* supervacua est dictio *servus*, satisque intelligitur ex verbo *vicarius.* Item † in Pomponij respō- 7
so in l. vlt. de admin. tutorum. verbum *debeat*, bis scriptum semel tollendum est, & pro verbis, *Videndum erit vtrum calamitas pupilli an detrimentum petitoris esse debeat, perindeque habere debeat ac si, &c.* ita reponendum est *vtrum calamitas pupilli an detrimentum petitoris esse debeat perindeque haberi ac si, &c.* Mutilum quoque & imperfectum † Floren- 8
tiæ est Marcelli responsum in l. inter mortis ff. de mort. cau. don. in primis verbis; *Inter mortis causa donationem & omnia quæ mortis causa quis ceperit.* Pro quibus ex libris communibus reponēdum est: *& ea quæ mortis causa.* Et rursus in verbis: *Idem accidit quod quis sit hæres institutus si mihi decem dederit.* Quæ nullum sensum habent, & eleganti oratione & significatione ex cōmunibus libris hoc modo reparantur: *Idem si accidit in eo qui sic hæres institutus est, si mihi decem dederit.* Nam adverbium *sic* facit demonstrationem modi ex quo mortis capio inducitur. Quo modo eadem dictio etiam apud Vlpianum accipitur, in l. ille à quo §. quid ergo ff. ad Trebellianum. in verbis: *adeat prius & sic de hoc queratur.* Et apud Ciceronem pro Planco: *Huius Præfectura plena est virorum fortissimorum, sic vt nulla tota Italia frequentior dici possit.*
Ex † quibus dilucidè deprehenditur, 9
halucinari eos, qui arbitrantur Floren-

tinum librum autographum esse, aut cum Iustiniani architipo collatum & compositum, nec quidquam in eo reperiri quod non sit purum & putum. Nam scripturæ vitia & inspersa glossemata convincunt, longo intervallo post Iustinianum, volumen illud variè commaculatū, & parum peritâ manu
7 conscriptum prodijsse; licet alioqui plura antiquę scripturę & orthographię vestigia in eo remanserint, quam in alijs exemplaribus. Vnde † mirum est Accursium Bartholum & alios juris interpretes, de sinceritate lectionis ambigentes, ad Pisanam literam (vt vocant) quasi fidelissimum quoddam testimonium recurrisse, mendumq; existimasse quidquid vsquam aliter quā in Pandectis illis reperitur.

SVMMARIA.

1. *L. vlt. ff de ad. & per. tut. emendata & explicata. & 2. 3.*
2. *Pupillum ex culpa tutoris nunquam teneri si tutor soluendo non sit.*
3. *L. vlt. ff. de minor. explicata.*
4. *L. si quis ab alio in fin. de re iud. emendata.*
5. *L. ædificatum habes. de damno infect. restituta.*

CAPVT DECIMVM-NONVM.

1 PRodigiosa † est labes & depravatio penè inemendabilis apud Pōponium. in d. l. vltima ff. de ad. & pe. tut. non quidem ex solâ commutatione dictionis *petitori*, pro quâ perperam scriptum est *venditori*. sed ex vitio totius periodi, in verbis, *tu quid putas, Pomponius, puto eum verum dicere, sed quare cunctatus es? si soluendo non sit tutor cuius damnum esse debeat? cum alioquin elegantius dicere poterit*, secundum lectionem Florentinam. Et quidem ex communibus libris satis manifestum est, pro verbis illis *puto eum verè dicere*, rectius legi, *puto eum verum dicere*. Itē pro verbis *dicere poterit, dici possit*. Sed in sustinendis aut emendandis, verbis illis *tu quid putas, sed quare cunctatus es?* correctionis non est promptum remedium. Non enim est verisimile Pomponium sibi ipsi locutum, aut semet interrogasse (vt Accursius arbitratur) Et verba illa *quare cunctatus es?* extra propositum adijciuntur, & interrumpunt conjunctionem præcedentium & sequentium verborum; quæ alioqui rectè cohærent & idoneum sensum habent, si tollatur nota interrogationis post verba *si soluendo non sit tutor cuius damnum esse debeat*, ita legendo *puto cū verum dicere, si solvendo non sit tutor cuius damnum esse debeat*. Probat † enim Pomponius Aristonis sententiam, perinde haberi ac si res fortuito casu interijsset,

Digitized by Google

terijsset, seu ipse pupillus expers culpæ quid ex hereditate diminuisset, si soluendo non sit tutor cuius damnum esse debeat, id est cui damnum ascribi debuisset. Quib' optimè velut per notationem subycitur, *cum alioquin elegãtius dici possit, actiones duntaxat quas haberet cum tutore pupillus, petitori hereditatis præstandas esse.* Quæ optima est sententia & orationis structura non inelegans: hoc enim ab Aristone definiebatur, Pupillum non teneri de re quæ tutoris culpa interijsset, si tutor nõ esset solvendo, his verbis: *Sed si tutor soluẽdo nõ est, videndũ erit vtrũ calamitas pupilli, an detrimentũ petitoris esse debeat.* Et Aristonis sententiam probat Põponius, his verbis: *puto eum verum dicere, si soluendo non sit tutor cuius damnũ esse debeat.* Quod postea collimando ita subijcit, *cum alioqui elegantius dici potuerit, actiones duntaxat:* Quæ luculentam orationem, & legitimam sententiam, multis exemplis à Pomponio cõfirmatam habent. Et omnia inter se rectissimè consistunt, si sublatis illis primis verbis: *tu quid putas,* Pomponi' post relatam sententiã Aristonis, simpliciter ita legatur: *puto eum verum dicere, si soluendo non sit tutor cuius damnũ esse debeat. cum alioqui elegantius.* Per quæ Pomponius Aristoni consentit, & eius dictum approbat, atque exemplis confirmat, in verbis: *Sicuti hæres vel bonorum possessor si nihil culpa eius factum sit.* Et rursus: *nihil plus quam actiones quas eo nomine habet præstare debeat.* Et denique: *impunè puto admittendum quod per furorem alicuius accidit, quomodo si casu aliquo sine facto personæ id accidisset.* Per quam lectionem, legitimis verbis relictis, duntaxat superflua atq; inutilia resecantur. Nisi lubeat considerare responsum Pomponij esse ex libro 20 Epistolarum, atque Pomponio per amici alicuius epistolam propositã fuisse quæstionem de Aristonis sentẽtia: additâ interrogatione *tu quid putas?* eique Pomponium respondisse puto
eum verum dicere. Eodem † modo 3
quo in alio ejusdem Pomponij respõso, in l. vlt. ff. de minoribus. ad epistolã & interrogationem Iunij Diophantis ab eodem responsum est. Sed cum authoritate veterum exemplarium destituar, mutationem & interpretationem hanc non ausim pro vera asserere, sed vt probabilem duntaxat lectori excutiendam relinquo, libenter cessurus
meliora monenti. Vnum † illud hic 4
adijcio, etiam alia loca Pandectarum similibus additamentis nihil ad propositũ facientibus vitiata esse; vt in Celsi responso in l. si quis ab alio. in f. ff. de re iudicata. hęc verba: *ita habeatur*, ex annotatione alicuius interpretis seu glossarij addita, totum textum corrũpunt: dum ita legitur, *si quis promiserit prohibere se ne aliquod damnum stipulator patiatur & faciat, neque ex ea re damnum stipulator patiatur & faciat, ita habetur facit quod promisit.* Quæ nullam sententiam habent & oratio depravata est: quæ rectè se habebit si omissis superfluis ita scribatur: *si quis promiserit prohibere se ne aliquod damnum stipulator patiatur & faciat, facit quod promisit*:
de quo alio loco plura diximus. Et † hac 5
ratione merito Florentiæ circumscriptus est apud Scevolam in l. ędificatum

Digitized by Google

habes ff. de damno infect. versiculus, *à quo fundus petitur si rem nolit*. Quoniã neque sententiæ neque verbis IC. cõvenit, & à somniante librario extra propositum est additus: Ideoque expungendus. quod ab Haloandro & Alciato non satis fuit animadversum.

SVMMARIA.

1. *L. si sic stipulatus de verb. ob. emendata & explicata. Et 2. 3.*
2. *Stipulatio hæc neque per te neque per heredem tuum vim fieri quid contineat.*

CAPVT VIGESIMVM.

1 LVbricus † & perobscurus est locus Scevolę, in l. si sic stipulatus sum. 133. de verb. ob. neque ex communibus libris, neque ope pandectorum Florentinarum restitui potest, ob quarundam vocum (vt videtur) defectum; Nã prima verba ita se habent. *Si sic stipulatus sim, neq; per te neq; per hæredem tuum vim fieri spondes? & egi*, vt Florentiæ legitur; seu vt habent cõmunes codices, *& egit, quod mihi vim feceris, remanet factum hæredis in stipulatione*. In quibus non recte legitur, *& egi*, seu, *& egit*; Ideoque melius habet Plantina additio marginalis, *& si quidẽ mihi vim feceris*. Quæ legitimam orationem constituunt, cum sententia satis luculenta. Sed quia hæc mutatio nimium recedit à lectione editionis Florentinæ atque vulgarium exemplariũ, vix scio anne per immutationem paucarum literarum rectius pro *& egit*, legi possit, *& evenit*, hoc modo, *& evenit quod mihi vim feceris*; quod videtur cõvenientissimum. Lectori tamen suum
2 relinquo judiciũ. Et † hac ratione prima pars responsi satis expedita est, & hanc significationem habet, stipulationem *neq; per te neq; per hæredem tuũ vim fieri*, continere & factum promittentis & factum hæredis ejus: & consequenter duas esse stipulationes. Ideoque per vim à promissore factam, non exstingui stipulationem de facto heredis, si ipse postea vim quoque admittat: Nam vt Scevola subijcit, in d. l. si sic stipulatus. *& ex ipsius posteriore vi potest* seu *poterit committi stipulatio*. Etiãsi vt Accursius recte notat, semel cõmissa fuerit ex facto promissoris. Non enim ad vnam seu primam vim pertinet stipulatio, verumetiam ad secundam ac iteratam violentiam. Quod Scevola amplians in d. l. si sic stipulatus. ita subijcit. *Nam sicut & ipsius & heredis caput, ita ipsius vis vel sæpius facta complectitur, vt condemnetur quanti interest*. Quæ significant, stipulationem illam *neque per te neq; per hæredem tuum vim fieri*, tam late patere, vt vim sępius commissam à promissore vel herede complectatur: & sępius contra eundem agi possit, secundum frequentiam iteratæ violentiæ. Notandumque est † pro 3
prę-

Digitized by Google

prædictis verbis Scevolæ, *ita ipsius vis vel sæpius facta complectitur*, reponendũ videri, *ita ipsius vim vel sæpius factam complectitur*. i. continet seu includit. Sed difficultas est in posteriore parte responsi quam Antonius Augustinus emend. lib. 1. ca. vlt. ita reponere conatus est, *aut si sic velimus factam esse stipulationem, neque per te neq; per heredem fieri, vt ad vnam vim primam pertineat. si vim fecerit, amplius ex hæredis committi non poterit. ergo si actum sit, quasi ex ipsius vi tota sit consumpta.* Quod nullam novitatem aut mutationem continet; sed convenit textui veterum exemplarium, Hugonis à Porta & aliorum: neque tollitur ab Antonio Augustino difficultas & perplexitas, quæ est in vltimis responsi verbis *ergo si actum sit*. Mihi videtur lumen Scevolæ posse accedere, si posterior illa pars initium accipiat, non ab alternativa, *aut*, sed ab adversativa *at*, vt in marginali additione Plantini invenitur, addita in sequentibus dictione *facto*, & deletis verbis illis, *ergo si actum sit*. quemadmodũ Accursius in alijs libris legi testatur; vt hoc modo restituantur omnia: *at si sic velimus factam esse stipulationem, neq; per te neq; per hæredem tuum fieri, vt ad vnã vim pertineat, si vim fecerit, amplius ex hæredis facto cõmitti non poterit, quasi ex ipsius vi tota sit consumpta, quod non est verum.* Nam † quamuis vbi hoc expressè actum est, vt ad solam primam vim pertineat stipulatio, ex ipsius promissoris vi prima consumatur, tamen stipulatio, neque per te neque per hæredem tuum vim fieri spondes? generaliter (vt est apud Scevolam) concepta, hujusmodi restrictionem & interpretationem non admittit; sed vim sæpius factum complectitur, nec concluditur ad primum actum violentiæ: vt rectè à Scevola responsum est, in d. l. si sic stipulatus sim. Et hujus interpretationis & lectionis nos rectè admonuit Accursius, qui æstuans in media latini sermonis ignorantia, antiqua exemplaria explorare non destitit, & veritatem juris attigit. licet in eo propter diversitatem lectionis non perseveraverit, varios diversorum codicum lectionibus intellectus attribuendo. 4

SVMMARIA.

1. *Florentini libri pluscula errata ex libris communibus restituuntur.*

CAPVT VIGESIMVM-PRIMVM.

ÆQuidem non animadverto quare in tanta veneratione haberi debeat Florentinarum Pandectarum authoritas, vt in manifesto errore & depravatione studiosos adolescentes diversitate lectionis hærere patiamur, quin liceat in ipsis delectu habito reprobare quod vitiosum est, eligendo amplectendoque, quod rectum inuenitur; nã inde maxima studiorum enascitur perturbatio atque confusio: ad quam evitandam,

Digitized by Google

oportet eos qui doctrinæ desiderio capiuntur, & ad perfectam juris cognitionem pervenire cupiunt, omni diligentia, omnia exemplaria atque scrinia excutere, & id ab vnoquoque desumere quod sibi maximè sit vsui, & ad veritatem legum restituendam convenientissimum. Exemplo apium, quas videmus varijs stirpium generibus insidẽtes proprias cujusque vires colligere, & dulci mixtura optimum condimentũ atque saporem perficere. In quo fortè aliquid juvare possunt, quæ hactenus annotavimus. Quibus obiter adijcim⁹, in Callistrati responso in l. non statim, ff. ad l. Flaviam de plagiarijs, vitiosum esse, quod Florentiæ legitur: *Crimine plagij quod illi intenditur, teneatur nec ne, facit quæstionem.* Pro quo in communibus libris meliore sensu rectius legitur: *Crimine plagij quod illi intenditur, teneatur nec ne facti quæstio est.* Quod principaliter à I C. consideratur: & ideo quia facti est quæstio, scribit se consuli non oportere, sed quod in re præsenti verissimum cognoscitur judicem sequi debere; & certè nisi ita legeretur, neque quæstio, neque dubitatio, neque respõsio consisteret. Eadem ratione apud Vlpianum lib. 3. disputationum, in l. si quis, ff. ad Senatusconf. Trebellianum, rectè habent communes codices: *Neq́ enim possunt ei præscriptiones obijci. &c.* Pro quo vitiose Florentiæ legitur: *non æque enim possunt ei præscriptiones.* Rursus apud Papinianum in l. cùm heres. De diversis & temporalibus præscriptionibus. legitima est lectio: *Veluti cum sciens alienum vel precario possedit.* Quæ Florentiæ corrupta est, hoc modo, *veluti cum sciens alienum illum illo vel precario possedit.* Defectiva etiam est lectio Florentina, in l. 2. in fin. ff. de exception. in verbis: *Sed contra replicationẽ solet dari triplicatio, & contra triplicationem rursus & deinceps multiplicantur.* Rectior enim atq; perfectior est lectio librorum communium, in quibus ita scriptum est: *Sed & contra replicationẽ solet dari duplicatio, & contra duplicationem triplicatio, & contra triplicationem rursus quadruplicatio, & deinceps multiplicantur nomina.* Rectius quoque apud Vlpianum legitur in l. 3. De riuis. in communibus libris: *Si quis eum apportare aduehereq́ ea. &c.* quam in libris Florentinis, *Si quis eum exportare veheréq́.* Perabsurdè Florentiæ scribitur, in l. aut qui aliter fecerit, ff. quod vi aut clam. *Si quis se denunciaverit opus facturum, non semper non videtur clam facere.* Et rectius habent communes libri, *non semper videretur non clam fecisse.* Rursus defectivum est Iavoleni respõsum in l. sed etsi servi. De fideiussor. *sequitur ergo vt ab eo pro quo fidejusserat, repeti non posit, cum ipse are alieno obligatus sit.* Perfecti⁹ enim in communib⁹ legitur: *sequitur ergo vt ab eo pro quo fideiusserat repeti non posit, cum ipse pro quo solvit, are alieno obligatus sit.* Apud Vlpianũ quoque in l. si totam. De acquiren. hæreditate. perperam Florentiæ legitur: *si totam an partem, ex qua quis hæres institutus est.* Nec tollitur vitium græca loquendi figurâ adductâ à Contio, in additionib⁹ suis: eradenda est igitur particula *an*, reponendo particulam *aut*, hoc modo: *si totam aut partem in qua quis institutus est.* recteque scribit Accursius in verbis, *si totam*, subaudiendam esse dictionẽ hæredita-

reditatem, quod verissimum arbitror. Præterea in communibus libris apud Iavolenum in l. Stychum Titio, versic. si hæres servo, ff. de statuliberis, rectè legitur: *Dama servus cum heredi meo annorum septem operas solverit*. Quod Florenrentiæ depravatum est, omissa dictione *septem*; sed id incuria librarij accidisse Hugo à Porta existimat. Item vitio laborant Pandectæ Florentinæ, in l. si Titio, ff. quando dies legatorũ. in verbis, Annorum quatuordecim non esse non intelligeretur, nec interest, vtrum scribatur, si annorum quatuordecim factus erit, an ita, cum priore scriptura. Pro quo in communibus libris rectè perfecteque legitur: Annorum quatuordecim non esse intelligitur, nec interest, vtrum scribatur, si annorũ quatuordecim factus erit, an cum annorũ quatuordecim fact' erit, nã priore. &c. Rursus uitiosæ sunt Pandectæ Florentinæ apud Papinianum, in l. qui negocia, de negocijs gestis, in verbis: Qui aliena negocia gerit, vsuras præstare cogitur, eius scilicet pecuniæ, quæ pietatis necessariæ sumptibus superest. Pro quibus in communibus libris rectè legitur: Ejus pecuniæ, quæ pietatis necessariæ sumptibus superest. Depravatissimum autem est, quod Florentiæ apud Vlpianum legitur: in l. 1. §. si quis sub conditione, ff. vt legatorum seu fideicommissor. nom. cavea. *Quia neq legatum non transmittitur*, pro, *quia nec legatum transmittitur*. Nec recte notat Contius, secundam negationem libri Florentini retineri posse, quia repugnat sententiæ Vlpiani, negantis legatum transmitti. Eadem ratione depravatissimũ est Caij responsum Florentiæ, in l. si legatarij, ff. eod. vt ex collatione cum libris communibus manifestum est. Rursus apud Scevolam Florentiæ male legitur, in l. post emancipationẽ 40. de legatis 3. *vt dodrantem quem in his hortis haberet Seia redderet*, Pro quibus vt sincera sit scriptura atque sententia, reponẽdum est ex veteribus & communibus libris, *vt dodrantem quem in his hortis haberet Seia redderet*. Eodem modo apud Venuleum, in l. finali. De vsu & vsuf. leg. Florentiæ corruptum est legis principium, ita legendo: *nihil interest*. Pro quo recepta lectio convenientius habet, *multum interest*, vt scienter notat Antonius Faber conjectura. lib. 1. cap. 14. Depravata etiam sunt Florentię Pauli verba, in l. si venditor, §. sed etsi pupillus, ff. de in diem addictione: *Erit enim is egenti similis emptorẽ*. Pro quibus cõgruentius & concinnius in communibus libris legitur: *Erit enim is egenti emptori similis*. Et hoc modo perperam Florẽtiæ legitur in l. si de eo de acqui. possess. *possessio & retineretur & contineretur*, pro quibus recti' cõmunes editiones habent, *possessio retineretur & continuaretur*. Nec desunt alia multa similia, quæ equidem non tam anxiè conquirenda censeo, quin relinquantur in medio que justã dubitationem habent, aut in quibus diversa lectio sustineri potest, vt in Vlpiani responso in l. si Titio & Mævio. De Legatis 2. Florentiæ legitur: *Nec servus, quia rogatus dominus est*. In communibus verò libris alijs quidem verbis eadem tamen sententia exprimitur, hoc modo: *Nec servus, quia rogatus non est*. Item in Scevolæ responso in l. Aurelius §.

Digitized by Google

Sticho, in fine, ff. de liberatione leg. secundum communia exemplaria legitur: *Retineri ergo reliqua possunt cum peculio aut ex eo deduci, quod sibi legatũ est.* Pro quo Florentiæ legitur: *Aut ex eo deduci si legatum est.* Vtrumque enim potest subsistere, & eandem significationem habet. Quomodo etiam accipiendum videtur quod apud Modestinum in l. si diutino, de pœnis. In communibus Codicibus legitur. *Non eodem modo puniendos, qui longo tempore in reatu fuerunt, quo eos, qui in recenti sententiã accipiunt.* Pro quo in Florentina editione scriptum est: *Non eodem modo puniendos eos, qui longo tempore in reatu fuerunt, quam eos* &c. Particula quàm accepta comparativè pro sicut seu quẽadmodum. Vtrumque enim rectum est, sed quod Florentiæ legitur, magis antiquum videtur, vt pleraque alia, quę non vt vitiosa, sed vt veterem loquendi consuetudinem testantiã observare convenit.

SVMMARIA.

Multa errata communium exemplarium ex Pandectis Florentinis emendata.

CAPVT VIGESIMVM-SECVNDVM.

VT infinita sunt, quæ ex libris communib9 in Pandectis Florentinis emendantur, ita è diverso occurrunt, quæ ex Pandectis Florentinis in libris communibus restituuntur & illustrantur, vt pluribus exemplis aliis locis demonstratum est; Quibus accedunt sequentia. Florentię rectè legitur: in l. si duobus ff. de statulibetis. *Si decem hæredibus institutis, servus liber esse iussus sit, si decem hæredibus dederit, & ab altero ex hæredibus venierit.* Pro quo cæterũ in communibus libris scriptum est: *Si decem hæredibus dederit, & vni ex hæredibus quinq; datis ab eo servus venierit.* Quæ omnino mendosa sunt, & ad exemplum libri Florẽtini corrigenda. Rectè quoque a domino Viglio Zuicheno animadversum est, in §. servus etiam alienus, instit. de hæredibus instituendis, perperã scriptũ esse in communibus libris Pauli respõsum, in l. penult. de legat. 1. hoc modo: *hæredi posthumo*, & ex libris Florentinis reponi debere, *fratris posthumo*. Apud Paulum in l. nam & Servius, §. si vivo, ff. de negot. gestis, Florentina lectio præstat alijs: *Noua tamen inchoare mihi necesse non est, vetera conservare necessarium est, vt accidit cum alter ex socys mortuus est: nam quæcunq; prioris negocij explicandi causa gerẽtur, nihil refert quo tempore consumentur, sed quo tempore inchoarentur.* Quæ in alijs libris sunt depravata, & restituta ex libris Florentinis, significant gestorem non teneri nova negotia inchoare, licet vetera explicare & conservare debeat. Rursus in Papiniani

Digitized by Google

Papiniani responso, in l. Mevius, §. itē Marcus Imperator, de lega. 2. Florentiæ rectè omittuntur hæc verba: *heres instituta*. Quæ in communibus libris inconcinnè exprimuntur. Præterea incōsideratè in communibus libris in l. codicil de leg. 2. initium novæ legis constituitur, in verbis: *Codicillis Caio.* quæ in Pandectis Florentinis recte §. locum habent, circumscripta dictione *Scevola*, quæ in communibus libris malè inscriptionis loco præponitur, cum præcedens responsum sit Scevolæ, cui verba illa, *Codicillis Caio* per formam §. subyciuntur. Denique in Pauli responso in l. 3. in fine, ff. de auro & argento legato. communes Codices habent, *Hodiè propter Imperatorum vsum sine argento relictum sit candelabrum, argenti esse videtur, & error ius facit.* Pro quo Florentiæ rectius legitur: *Hodie propter imperitorum vsum.* &c. & imperitorū vsus error appellatur. Item ineptam interpretationem corruptæ lectioni communium librorum accommodat Accursius in Pauli responso, in l. non distinguemus, ff. de receptis arbitris. ita legendo, *nisi pœna compromissa sit.* Pro quo rectè Florentiæ legitur, *si pœna cōmissa sit.* Quæ dilucidam sententiam habent: nam semel cōmissa pœna solvitur compromissum. l. si duo. de receptis arbitris. Quod etiam in marginali additione Plantini observatū est. Peruersè quoque in communibus libris legitur: in l. si fundus. §. in vindicat. ff. de pignoribus. *Quid enim si minoris prædium, quam quod debet? nam de antecedentibus fructibus nihil potest pronunciare, nisi res extent.* Quæ nullum idoneum sensum habent, qui clarus & cōveniens erit, si quemadmodum Florētiæ legitur, ita reponatur. *Quid enim si minoris sit prædium quam debetur, nam de antecedentibus fructibus nihil potest pronunciare, nisi extent, & res non sufficit.* Quibus duo requiruntur, vt de fructibus ante litem contestatam perceptis pronunciare possit judex, primò vt extent, secundò quod res non sufficiat, in quo Accursius halucinatus est. Perperā in communibus libris apud Vlpianū, in l. eleganter, §. si vendiderit, ff. de pignorati. actione. cum negatione & confusione separatorum legitur; *Quod si accepit iam pecuniam, nec superfluum reddit in pignora Titij iudicio venit.* pro quo reponenda est affirmatio. *Quod si accepit iam pecuniam superfluum reddit.* rejectis sequentibus dictionibus, *in pignora Titij judicio*, ad initium sequentis §. secundum lectionem Florentinam.

SVMMARIA.

1. *L. divortio ff. de neg. gest. emendata & explicata. &* 3. 6. 9 11.
2. *Maritum actione dotis conventus semper beneficium competentiæ habet. actione negot. gest. non item.*
4. *Maritus actione negot gest. conventus, cur & quando beneficium competentiæ amittat. &* 6.
5. *Inducere quid.*

Digitized by Google

7. *Creditor gerens negotia debitoris, an cogatur pignus quod habuit restituere.*
8. *Venditor negotia emptoris gerens, an liberetur ab actione redhibitoriâ. & 9 10. 11.*
10. *In redhibitoria quis ordo servetur.*
11. *Negotium alterius gerens, si proprium debitum non solvit, an sola neg. gest. actione teneatur.*

CAPVT VIGESIMVM-TERTIVM.

1 IN Scevolæ † responso, in l. divortio, in prin. de negot. gest. abundāt hæc verba: *negocijs gestis.* Ideoque nè bis idem dicatur, ijs omissis ita legendum est: *Hæc ita si maritus dum gerit facere potuit.* Sed perobscurum & penè inextricabilè est, quod Scevola subijcit: in d.l. divortio. *Sed & posteaquam patrimonium amiserit, plena erit negociorum gestorum actio, quamuis si dotis actione maritus conveniatur, absolvendus sit. Sed hic quidam modus servandus est, vt ita querelæ locus sit, quantum facere potuit, quamuis postea amiserit, si illo tēpore ei solvere potuit.* Quoniam dubitatur an verba illa, *sed hic quidam modus,* &c. referantur ad actionem negotiorū gestorum, an ad dotis actionem; & an pertineant ad querelam mariti, ne cōveniatur vltra quam facere possit: an verò ad querelam mulieris, quod maritus tempore administrationis & antequam patrimoniū amitteret, solvere & à se ipso exigere cessavit atque neglexit. Et potius videtur, Iureconsultū respicere mulieris querelam adversus maritum, qui cessavit ante amissum patrimonium, & cùm posset tempore administrationis solvere. Tota enim disceptatio est de cessatione & mora à marito commissa, cum solvere & à se exigere posset: Alias enim ei nihil imputari potest: sed post cessationem & moram tenetur actione negociorum gestorum, non solum ante, verumetiā post amissum vel diminutum patrimonium: Licet in dotis actione aliud observetur. in d.l. divortio. Et hoc est quod eleganter per ampliationem expressit Scevola, his verbis: *Sed & posteaquam patrimonium amiserit, plena erit negociorum gestorum actio.* Nam † 2
quamuis in dotis actione benignè agatur, & semper marito tribuatur beneficium, ne conveniatur vltra quam facere possit, etiam post moram commissam. In actione tamen negociorum gestorum, post moram commissam à beneficio illo excluditur, & plena est actio negociorum gestorum, & absque deductione ne maritus egeat, exercetur: quia facere potuit, quamuis postea desierit. Nam querelam movet mulier ex eo quia maritus facere potuit, id est illo tēpore quo gessit, & antequā amitteret, à se exigere & solvere potuit; vt pro moderatione & temperamento à I C. est additū in d. versic. sed hic quidam modus. Quod † quidem tempera- 3
mentum locum habet & cōmodè intelligitur, etiam retenta dictione *quantum*: Erit tamen luculentius si (vti cōveniens.

veniens videtur) dictionem *quantum* vertamus in conjunctionem *quod*, quæ causalis est, accipiturque pro *quia*. Nam
4 † ita rectè querela mulieris fundatur in eo, quia maritus facere potuit, & facere cessavit. Quæ vera est sententia Scevolæ, concedentis ita demum contra maritum plenam negociorum gestorum actionem, quando potuit facere ante jacturam patrimonij & cessavit. Nam si non habuit facultatem solvendi, nec moram admisit, non tenetur, etiamsi præcipiti alienatione bonorum pecuniam forte cōficere & solvere potuerit. Non enim è vestigio deliquit, si non protinus. i. statim res suas distraxit ad pecuniam redigendā: Præterire enim aliquid tēporis debet, quo cessasse videatur. d. l. divortio vers. non enim è vestigio. Et spatium quod ex natura rei inest, metimur ex eo tempore quo diligens paterfamilias id de quo agitur explicare posset, l. continuus §, stipulatus de verborum obligationib⁹. Et ideo, si interea dum rerum suarū distractionem parat, ad conficiendā pecuniam & priusquam officium impleat & distractionem peragat atq; soluat, res amissa est, excusatur, & perinde negotiorum gestorum non tenetur, ac si nunquam facere potuisset: Non enim est præcipitandus nec compellendus è vestigio res suas distrahere, sed indulgetur spatiū temporis, quo habita ratione circumstātiarum, & salva dignitate sua, se possit expedire. l. quod dicimus in fine de solutionibus l. Nepos Proculo de verborum significa. Nec ei quicquam imputari potest ante morā quam non admisit. Quod ampliando Scevola ita subijcit. in d. l. diuortio versed etsi. *Sed etsi facere possit maritus, actio negotiorum gestorum inducitur, quia forte periculum est ne facere desinat.* Secundum librum Florentinum: seu (vt vulgo legitur) *ne facere posse desinat.* Quæ augent præcedentem decisionē, & maritum liberant ab actione negotiorum gestorum, etiamsi facere possit, in ea specie in qua dubitatur an facere posset. In dubio enim morâ excusatur, eique parcitur propter honorem antecedentis matrimonij, ne cogatur cum periculo detegendę paupertatis atque insoluentiæ, secreta patrimonij sui temere aperire, Quæ egregia est extensio moderationis à Scævola propositæ. Quæ (licet ab Accursio & alijs non sit animadversa) apertè cōprobatur, verbis illis: *Actio negotiorum gestorum inducitur.* Quibus significatur actionem negotiorum gestorum (quamuis semel cœperit) induci & aboleri, quando subest periculum ne facere desinat. Eam † 5
enim ex jure significationem habet, verbū *inducitur*, vt accipiatur pro abolere seu cancellare. Suetonius in Cæsare. *Amplissimis verbis collaudatum in integrum restituit, inducto priori decreto.* Et alibi *Multa* (inquit) *& deleta & inducta & superscripta inerant.* Cujus † 6
ignoratione Accursius & alij interpretes ab intentione & scopo Scevolæ aberrantes, frivola & inepta scolia atque interpretamenta posteris reliquerunt. existimantes in odium mariti gestoris haberi considerationem futuri periculi, & propter illius timorem actionem negotiorum gestorum dari. Cum è cōtrario, Scevola actionē illam deneget,

Digitized by Google

& maritum gestorem excuset, propter considerationem futuri periculi, & ne mariti paupertas antea tecta, patefiat & divulgetur. Quæ vera est Scevolæ sententia, & dilucidè probatur ex verbis, *sed etsi*. Quæ extendunt præcedentem moderationem ad casum magis dubitabilem, sub eadem tamen decisione juris inclusum. Adeo vt quemadmodũ in superiori specie maritus excusatur, à negligentiâ & morâ per angustiã tẽporis, nè vili pretio distractionem bonorum suorum facere cogatur; ita in sequenti specie, relevatur & liberatur ab actione negotiorum gestorum, in dubio, & propter incertitudinẽ & periculum nè facere posse desinat: nisi priꝰ & ante hujusmodi incertitudinem in mora fuerit, & cum posset, à se nõ exegerit. d. l. divortio in prin. vers. sed & posteaquam. Nam post moram semel admissam, plena est negotiorum gesto-
7 rum actio. d. §. sed & posteaquam. Et † quod dictum est de marito, qui nõ potuit commodè, aut sine discrimine inopiæ atque indigentiæ, solvere; Scevola postea extendit ad eum qui gerit negotia debitoris, a quo pignus accepit, his verbis: *Illum etiam non credimus teneri ad reddendum pignus, qui gerit negotia debitoris, cum pecunia ei debetur, nec fuerit quod sibi possit exoluere.* Nihil enim imputari potest creditori non reddenti pignus, quamdiu pecunia ei debetur, nec est quod sibi possit exsolvere. Id
8 quod † progrediendo IC. ad alias species, confirmat exemplo actionis redhibitoriæ: Cujus rationem haberi, aut effectum conservari per negotiorũ gestorum actionem negat, si venditor qui negotium emptoris gessit, vel mãcipium distractum in bonis ejus non invenit, vel eo invento, quod accessionum nomine additum erat, vel quod deterior homo factꝰ esset, vel quod per eum esset acquisitum, nec recipisset, nec esset in ipsius emptoris negotijs vndè sibi in præsenti redderet. Quod † 9
vt manifestius evadat, animadvertendum est omnia exemplaria depravata esse, maximè autem vulgaria. Collatis autem inter se diversis locis Florentini libri & vulgarium exemplarium, integritati suæ Scevola restituetur. in d. l. divortio si ita legatur; *Sed nec redhibitoriæ speciem venire in negotiorum gestorum actionem, & per hoc sex mensibus exactis perire, si vel mancipium in rebus nõ invenit, vel eo invento id quod accessionũ nomine additũ erat, vel quod deterior homo factus est, vel quod per eum esset acquisitum non ex re emptoris, nec recipisset, nec esset in ipsius emptoris negotijs quæ gerebat, vnde sibi in præsenti redderet.* Quæ rectè cohærere videntur, & perfectam orationem atque sententiã constituũt, significantque non imputari venditori qui gessit negotia emptoris, quod redhibitoriæ actioni non curavit satisfieri, & redhibitionem admittendo, si vel mancipium, de quo redhibendo agebatur non invenit in bonis debitoris, vel eo invento non recepit, nec potuit recipere, id quod accessionum nomine additum fuerat, vel quod homo deterior factus esset. Prout secundum ordinẽ ab Ædilibus factum, in exercenda admittendaque redhibitoria requiritur. Ordinem † enim fecerunt Ædiles, vt 10
antè venditori emptor ea omnia quæ

supra

supra scripta sunt præstet, & sic deinde pretium consequatur. l. ædiles etiã 25. ff. de ædilitio edicto. l. cum autem §. cũ redhibetur l. quod si nolit §. restitui autem & §. finali l. proinde eodem titulo. Cum igitur venditor in negotijs emptoris non invenit ipsum mancipiũ, aut eo invẽto, accessiones, aut id quod homo deterior factus est, aut per eum acquisitũ est, non ex re emptoris, ex bonis ejus reddi non potuerit, merito à negligentia & mora excusatur, ex ordine ab Ædilibus facto. Secundum quẽ venditori pri⁹ & mancipiũ seu alia res vẽdita, & omnes ejus accessiones restitui debent, antequam ipse redhibitionẽ admittere, aut pretiũ vel quid aliud restituere cogatur. Et ideo rectè Scevola negat in speciebus supradictis, redhibitoriæ actionis effectũ conservari per negotiorũ gestorũ actionẽ, etiã exactis
11 sex mensibus. Notandumq; est † apud Scevolã, in d. l. divortio vers. sed nec redhibitoriæ. subaudiri & reperi ex præcedentib⁹ verbũ *credimus*, atq; vnã negationẽ duarũ vice positã videri, hoc sensu, *Non credimus redhibitoriæ speciem venire in actionẽ negotiorũ gestorũ, & per hoc non perire.* Nisi magis placeat consideratã potestate negandi, & connectẽdi, quam habet particula *nec* initio posita, intelligere ex negatione prioris clausulæ colligi atq; inferri affirmationem sequentis clausulæ, *& per hoc sex mensibus exactis perire.* perinde ac si dictum esset, credimus redhibitoriæ speciem non venire in actionem negotiorũ gestorũ, & per hoc. i. ideo, seu propterea, sex mensibus exactis perire. i. evanescere & extingui. Ob id quia adminiculo actionis negociorũ gestorũ per conversionem non sustinetur, nec fovetur. Verba enim illa, *& per hoc* trãsitum & causam cur quid fiat significãt Terent: *Si fieri potest vt ne pater per me stetisse credat.* i. mea causa. Cicero lib. 10. Epistolarum: *Et postquã de meo cursu Reipublicæ sum voce revocatus, nunquã per Marcum Antonium quietus fui.* Et hac ratione absque vlla mutatione verba responsi conservãtur, & ex proprietate sua insinuant: ob eam causam, sex mensibus exactis perire speciem atque effectum redhibitoriæ. Quia destituitur adminiculo & sustẽtaculo actionis negociorũ gestorũ, si venditor in gerẽdis negotijs emptoris, negligentiã culpam aut moram non admisit: veluti si mancipium in bonis non invenit, &c.
Quod † singulare est exemplum mo- 12
derationis à Scevola propositæ. cui postea addit aliam speciem, in qua is qui gessit excusatur, etiamsi potuit solvere & distulit. Puta si ex causa perpetuæ obligationis debeat cũ sit locuples: quoniam hoc casu nullũ versatur interesse seu præjudicium ejus cujus negocium gestum est, d. l. divortio in fine. nisi agatur de tutore debitoris, cujus interest ex priore obligatione solvi vt deberetur ex tutelæ actione, d. l. divortio. Quod idem observatur in omni alia actione temporali ac perpetua, quando interest domini speciem atque effectum prioris obligationis converti in posteriorem, contra gestorem qui in culpa & mora fuisse deprehenditur. Accursius & alij in d. l. divortio.

Digitized by Google

SVMMARIA.

1. *L. jurisgentiū § si paciscar ff. de pactis emēdata & explicata, reiect à Duareni sententiâ. & 5.6*
2. *Legum dispositiones, pacto, legato, aut testamento, inverti non posse. & 4.*
3. *L. nemo potest. de leg. 1. emendata.*
4. *Pactum, legatum, iusiurandum &c. nè quis agat, valere.*

CAPVT VIGESIMVM-QVARTVM.

1 VAriant † codices in Vlpiani responso, in l, jurisgentiū §. si paciscar, vers. & generaliter ff. de pactis. Nam Florentiæ & in alijs quibusdam exemplaribus legitur per conjunctionem, *& generaliter*. Mihi magis placet lectio Angeli, qui per adversativam legit, *sed generaliter*. Prius enim actum est de pactis validis, quæ robur habent & observantur. deinde subjicitur generaliter, de pactis inualidis & improbatis, quæ servari non oportet. quod convenientius fieri videtur per adversativam, quàm per cōjunctionē. Deinde eodem loco Florentiæ legitur: *Nec legati nec jusiurandum de hoc adactū, ne quis agat servandum*. Pro quo in cōmunibus libris habetur, *nec legatum nec jusiurandum*. In quo Franciscus. Duarenus, ex admonitione Ioannis Lucij arbitratur subesse mēdum vulgò nō animadversum: Nā quod de legato apud Vlpianum legitur, existimat alienū à proposito, & ex Lucij conjectura ita legendum censet: *Quoties pactū à jure cōmuni remotū est, servari hoc non oportet, nec ligat, cum nec jusiurandum de hoc adactum*. Quod mihi non arridet, propter nimiam vocum mutationem & refragantem omnium exemplariū authoritatē. Et quia legati mentio rectè cohæret cū reliquo sermone Vlpiani, ejusq; 2
sententiæ optimè convenit: Generaliter † enim Vlpian⁹ omnia improbat, quæ à jure communi recedunt, sive agatur de pacto, sive de legato, sive de jureiurando, sive de stipulatione. Et quod in pactorum materia per regulā definivit, extēdit & ampliat procedere etiam in legato, jureiurando & stipulatione. Nam stipulatio, legatum, & jusiurandū, à jure communi remotū §. non solum institutio. de legatis l. adigere ff. de jur. patr. non min⁹ infirmatur, quam pactum quod juri publico adversatur. Nemo enim potest cavere, ne leges in suo testamento locū habeant,
vt Pomponius † respondit l. nemo potest ff. de legatis, 1. his verbis: *Nemo potest in testamento suo cavere, ne leges in suo testamento locū habeant*. In quibus, si me conjectura non fallit, redundant priore loco verba, *in testamento suo*, ijsque omissis, legendum est: *nemo potest cavere, ne leges in suo testamento locū habeāt*. Quæ germana videtur lectio. Ete- 3
nim † vetitū est, non solū testamento, verumetiam pacto, stipulatione, aut quavis alia dispositione, jus publicum immutare, formam testamentorū invertere, 4

vertere, aut cavere, ne leges in suo testa-
mēto locū habeāt. Quod optimè pro-
bat Pomponij responsum in d.l. nemo
potest. detractis verbis illis in testamē-
to suo. Quæ addita sensum perturbant,
& nimiam restrictionē generali sentē-
5 tiæ Pōponij injiciunt. Ex † quibꝰ lumē
adfertur Pomponio in d.l. nemo. & ve-
tus lectio apud Vlpianum in d. vers. sed
generaliter, defenditur in verbis, *nec le-
gatū, nec jusiurandū de hoc adactū.* Nā di-
ctiones illæ, *de hoc*, referuntur ad præce-
dentia verba, & legati & jusiurādi ma-
teriā significāt: perinde ac si dictū esset,
nec legatū, nec jusiurandū, de eo quod
juri cōmuni adversatur, adactū. i. con-
ceptum constrictumq; observandum.
Adigere enim est constringere. Liviꝰ:
*jureiurando adegit, neminē Romæ regnare
passuros.* Neq; impropria videtur locu-
tio, legatū de hoc adactū. i. coactū &
constrictū ad id quod à jure communi
remotū est. Inde enim inducitur inse-
parabilis conjunctio, ob quā totum id
quod agitur, vitiatur. quia dictio *de* de-
signat causam immediatā l. 1. §. nunc
videamꝰ ff. de conjungendis cū eman-
cipato liberis, in verbis, *hoc enim de bo-
6 nis avi.* Sed magna † difficultas est in
verbis sequētibus, *nè quis agat*, quæ sen-
su carent, & à proposito Vlpiani aliena
sunt, & intentioni ejus repugnāt. Neq;
enim pactū, neq; legatum, neq; jusiu-
randū, neque stipulatio ne quis agat est
inutilis, sed generaliter valet & sustine-
tur, l. si vnus §. pactꝰ ne peteret ff. de pa-
ctis, & ita ipse Vlpianus scribit in d. §.
si paciscar, valere pactū, ne judicati vel
incensarū ædiū agatur. Item nè operis
novi nunciationē exequar, si ex re fa-
miliari operis novi nunciatio facta sit;
Sed & si quis paciscatur, ne depositi a-
gat, secundum Pomponiū valet pactū,
quod idem est & in legato & in jura-
mento stipulatione & similibus, adeo
vt verba illa, *nè quis agat*, videātur pror-
sus superflua, & à dormitante scriptore
addita; Ideoque eradenda, ita legendo;
*Sed generaliter quoties pactum à jure com-
muni remotum est, servari hoc non opor-
tet, nec legatum, nec jusiurandum de hoc
adactum, servandum.* Nisi eadem verba,
ne quis agat, juvētur & suppleantur per
adjectionem alicujus rei, quę pacto, sti-
pulatione, legato aut jurejurando, pro-
hiberi aut impediri non potest, hoc vel
simili modo, ne quis agat furti vel in-
juriarum, aut ob dolum futurum. d.l. si
vnus §. illud & §. pacta quæ turpem. E-
tenim † nō valet pactio, ne dolus præ- 7
stetur, ne furti vel injuriarum agatur.
d. §. pacta quæ turpem. Et vt pactum,
ita & legatum & jusiurandum in his
speciebus est inutilè, quia invitaretur
quis ad delinquendum, l. convenire ff.
de pactis dotalibus. Bartolus in cap. 1.
§. item sacramenta. in vltima colum-
na. de pace juramento firmanda. in
vsibus feudorum. Sed absque hujus-
modi adjectione & repletione textus,
prorsus inepta & superflua videntur
verba illa, *ne quis agat.* quod tamē alijs
perspicaciori ingenio prędítis, & in ex-
pendendis I C. verbis magis versatis,
diligentius intuendum & excutiendū
relinquo.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google